

BHS

VJ

30

12
11
26
7
30

15
15

35
33
10
30

N. 134.

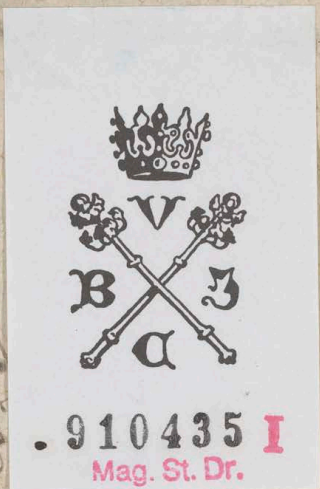
23 2/2

2000 die 22 Aprilis
1702 A. 3.

pylanié, goxié chadivé?

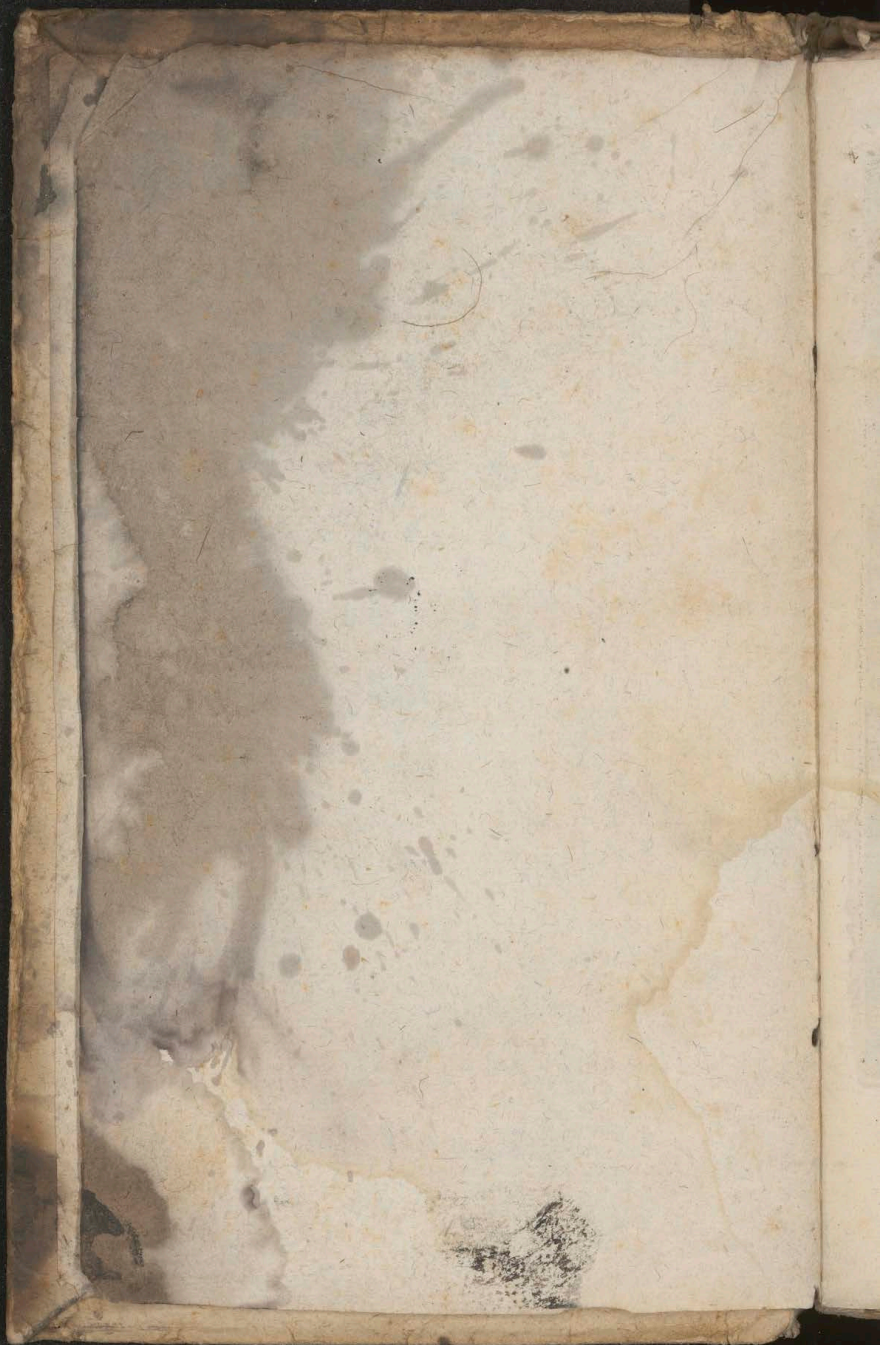
- 100 rabelis?

- goxié cha

910435 I
Mag. St. Dr.

9738

5

BIBLIOTHECA
VNI^{ERSITATIS} IAC^{OBUS}
CRACOV^{ENSIS}

790
I

est. w. r. 1767

2934.

RITUUM,

QUI OLIM

APUD ROMANOS

obtinerunt,

SUCCINCTA EXPLICATIO;

Ad intelligentiam Veterum Auctorum
facili Methodo conscripta

AG. H. NIEUPOORT.

EDITIO NOVISSIMA,

*A pluribus, quae in ceteras irrepsert, mendis
expurgata, atque aeneis tabulis illustrata:*

Cui praeter Cl. JOAN. MATTHAEI GESNERI Prolusionem,
accedunt nunc primum Columna Rostrata DUILLII, ac
perpetuae GUIL. OTH. REIZII, atque ejus fratris
JOANNIS FRIDERICI Adnotationes.

Borgue

Pickariski Leopoli

BASSANI, MDCCLXXIV.

1702.

SED PROSTANT VENETIIS
APUD REMONDINI.

SUPERIORUM PERMISSU.

GABINET ARCHÉOL. UNIV. JAGIELL.

KOLEKTA PRZEZDZIECKICH

(Ze zbiorów Prof. Józefa Łepkowskiego.)

MUTUA
SOCIETA
SOCIETA
SOCIETA
SOCIETA
SOCIETA

910435
I

Handwritten scribbles and faint text, possibly bleed-through from the reverse side.

St Dr. 2016 D. 227/22 (155)

P R Æ F A T I O

A U C T O R I S.

NULLUM umquam imperium ,
 quod quidem literis proditum
 fit, ad tantam amplitudinem a
 tam exiguis initiis pervenit,
 quam Imperium Romanorum
 (a); ita ut in ipsos reges do-
 minatum exercuerint (b): cu-
 jus rei in historia eorum varia
 exstant exempla (c). Et, licet verissimum sit,
 soli Deo regnorum incrementa deberi (d); hoc
 tamen etiam certum est, eum, ut ad finem sibi
 destinatum pertingat, hominibus, variisque eo-
 rum institutis uti solere: unde sane liquet, eam
 Rempublicam, quæ præ ceteris adeo emerfit,
 præstantissimis plane legibus & moribus fuisse fun-
 datam (e). Nam, ut eleganter dicit Cicero (f),
*neque viri, nisi ita morata civitas fuisset, neque
 mores, nisi hi viri præfuisent, aut fundare, aut
 tamdiu tenere potuissent tantam, & tam juste late-
 que imperitantem Rempublicam* (g). Et vere Ro-
 manos (præsertim, si antiquiora videamus tem-
 pora, & paucos excipiamus, quorum mores vul-
 go sunt improbati) possumus vocare viros in
 exemplum omnium virtutum natos: ita tamen,
 ut virtutes eas non ad normam veritatis Chri-
 stianæ, sed ad gentilium Sapientum præcepta e-
 xigamus. Nec aliter umquam tot gentes robore,
 * 2 nu-

(a) Vid. Dion. Halic. L. 1. c. 3. (¶ 9.) (b) Abram. Nar.
 ad Cic. Orat. pro Dejos. c. 1. (c) Tacit. Hist. II. 81.
 (d) Plus. Romul. p. m. 22. C. (e) Liv. præcæm.
 (f) De republ. lib. V. apud Augustin. de Civ. Dei, l. 24.
 (g) Vid. etiam Dion. Hal. III. 31.

IV P R Æ F A T I O

numero, divitiis, aliisque commodis longe excellentiores (b) (*Greci* facundia, *Galli* gloria belli ante Romanos fuerunt) (i) sibi subicere, vel subiectas in fide retinere potuissent. Hinc tot Viri insignes, præcipue qui Rempublicam vel domi, vel belli administrandi scientiam sibi comparatam vellent, hujus populi mores & leges pernoscere cupiverunt. Hinc etiam tot viri eruditione conspicui, ut aliorum, quibus vel otium, vel occasio non suppetebat, conatus sublevarent, in Antiquitatibus his explicandis operam suam posuerunt. Altera quoque ratio dari potest, cur non ii tantum, qui ad Rempublicam aliquando sunt accessuri; verum etiam qui Latinos, cuiuscumque tandem ordinis sint, scriptores paullo accuratius intelligere cupiunt, necessario huic studio aliquam operam navare debeant: quod scilicet & Oratores, & qui Philosophi, præcipue vero Historici, (quorum lectio ut jucundissima est cunctis, qui non plane ab omnibus artibus humanioribus sunt alieni, ita etiam est utilissima) Historici, inquam, & Poetæ passim alludant ad ritus suo tempore usitatos: ita ut verus auctorum illorum sensus, & recta verborum, quibus utuntur, scientia haberi nequeat absque istorum rituum cognitione. Nam proprium quasi huic eruditionis parti & insitum est facem præferre veterum scriptis: unde non solum linguæ Latinæ copiam; sed civilis etiam prudentiæ præcepta hauriant melioris literaturæ candidati. Præcipue autem iis adolescentibus necessarium est hoc studium, qui Juri civili noscendo operam dant; cum plurimæ leges, imo Tituli Digestorum & Codicis sine ejus ope explicari nequeant. At cum Cl. Vir Jo. Clericus *Artis suæ Critic. part. I. c. 1. §. 3.* pluribus tum rationibus, tum exemplis hoc firmaverit, plura non addam, ne aliena scriptoria compilasse videar: verum operam meam ele-

gan-

(h) *Veget. de re mil. l. 1. 2.*

(i) *Sallust. Catil. c. 53.*

gantioris literaturæ studiosis probatum iri sperans, paucis cæpti mei rationes prodam.

Cum multis operosum nimis esset tot scripta virorum eruditorum, Panviniorum, e. gr. Sigoniorum, Lipsiorum, aliorumque, qui his ritibus illustrandis insudarunt, perlegere; plurimi jam dudum fuerunt, qui breviter eos explicare aggressi sunt: ut Cantelius, Goodwinus, multique alii. Sed nullum adhuc tale compendium vidi, (vidi autem satis multa) in quo non defectus aliquot utentibus incommodos animadvertisse mihi visus sim: vel, quod rebus quibusdam minus necessariis diutius, quam æquum videtur, inhæreant; alia autem majoris momenti vel omnino prætereant, vel breviter saltem delibent: vel quod ordine non satis congruo utantur. Tum præterea, quod plerique (ut, e. gr. Cantelius) fontes antiquos, unde sua hauserunt, non indicent: quod tamen mihi perutile, si non plane necessarium esse videtur, in eorum præsertim gratiam, qui ex ipsis veterum scriptorum locis de veritate dictorum convinci cupiunt; aliisque ansam præbet multa veterum scriptorum loca, quæ eatenus non bene intellexerant, explicandi. Verum est, Kippingium multos (& nimis sane multos) auctores citare: at cum ille simul sca-teat nugis ineptissimis de præstigiis dæmonum, sagarum, & similibus, corrumpendo potius, quam formando juventuris judicio natus videtur. Mitto digressiones maximam partem ab instituto suo alienissimas, quas nullo ordine, nullo modo pertractat; ingentem ubique sylvam auctorum; veterum, recentiorum; notorum, ignotorum; bonorum, sequiorum (k) absque ullo delectu citans. Tum ineptissimas opiniones philosophorum de rebus physicis, quæ tamen sua ætate a cordatoribus plerisque explosæ erant,

* ?

im-

(k) Ex. gr. Pomponacium, Trishemium, Wierium, Schopsum, quatuor viros reipublicæ lycanthropicæ constituende.

immiscet; & stilo passim utitur neglectissimo (*).

Sed eum mittentes seriem potius instituti operis nostri videamus. Distributum illud est in sex partes, sive *Sectiones*; quarum unaquaque rursus in membra quaedam, sive capita est divisa. *Prima Sectio* agit de variis divisionibus, & ordinibus populi Romani, ejusdemque Comitii. Et *capite* quidem *primo* exposita breviter Urbis origine, agitur de divisione Romanorum in Tribus & in Curias; *caput* 2. tractat de Senatoribus, sive Senatu, quo nihil toto orbe in suo genere majus Sol hic umquam vidit: *caput* 3. agit de Ordine Equestri; *caput* 4. de ordine Populari: *caput* 5. de Comitii in genere: *caput* 6. de Comitii curiatis; *caput* 7. de Censu, & de Comitii centuriatis: *caput* 8. de Comitii tributis. *Sectione Secunda* agitur de Magistratibus, tum majoribus, tum minoribus; tum ordinariis, tum extraordinariis; tum urbanis, tum provincialibus: & *primo* quidem *capite* de Magistratibus in genere; *capite* 2. de Rege, & qui ei adjunctus erat, Tribuno Celerum; *capite* 3. de Consulibus; *capite* 4. de Prætoribus; *capite* 5. de Ædilibus; *capite* 6. de Tribunis plebis; *capite* 7. de Quæstoribus. Inde explicantur Magistratus extraordinarii: itaque *capite* 8. agitur de Dictatore & Magistro Equitum; *capite* 9. de Censoribus, quos alii inter ordinarios recensent; *capite* 10. de Interrege; *capite* 11. de Præfectis Urbi, & de Præfectis Prætorio; *capite* 12. de Decemviris legibus scribendis consulari potestate; *capite* 13. de Tribunis militum consulari potestate, & de quibusdam aliis; *capite* 14. de Magistratibus provincialibus, sive de Proconsulibus, Proprætoribus, eorumque Legatis: & denique *capite* 15. de ministris

(*) (Quia vel eo nomine justum Compendium non dedit quod neque huius aut de Comitii, aut de Judiciis differit. Taceo, editorem aduissimum in eo errores non paucos confiteri, nimis Angenæ).

stris Magistratum. *Sectio Tertia* agit de Judiciis, duobus tantum capitibus, quorum *primum* est de Judiciis privatis; *alterum* de Judiciis publicis: quæ ex *Sigonii lib. de Judiciis*, & ex *Sibrandi Tetardi Siccamae duobus de Judicio Centumvinali* libris fere sunt collecta; cui capiti paupa de suppliciis noxiorum apud Romanos usitatis ccefferunt. *Sectio Quarta* Sacra Romanorum exalicat: quæ quidem in multis cum Græcorum sacris conveniunt; ita ut eorum explicatio tam ad Græcas, quam ad Romanas antiquitates pertineat; verumtamen ad scopum nostrum obtinendum (qui, ut diximus, est vera Scriptorum Latinorum, & inter eos Poetarum, intelligentia) brevis eorum enarratio plane fuit necessaria. In his Sacris primo consideravimus Deos, quos coluerunt Romani; neque eos omnes, sed præcipuos; neque omnia de iis diximus, quæ dici poterant, verum ea tantum, quæ maxime necessaria esse putavimus: & ea *capite primo*. *Caput 2.* agit de Ministris Sacrorum, sive variorum ordinum & variorum Deorum Sacerdotibus: *caput 3.* de ritibus, quibus Diis sacra facere solebant. Sed quia ad Pontifices etiam spectabat ordinatio temporis, addidimus huic sectioni *caput 4.* de Anno, Mensibus, & de Dierum discrimine. Denique claudit hanc sectionem *caput 5.* & satis longum de Ludis Romanorum, (qui sæpissime in honorem Deorum fiebant): quorum explicatio nostris quidem spectatis temporibus & moribus levis momenti haberi possit; sed qui apud Romanos (1) inter res maxime serias numerabantur. Immo in *Acta Urbis* referebatur, quo apparatu, quibusve sumptibus hi ludi essent editi. Ea autem pars hujus capituli, quæ agit de Amphitheatro, & de Gladiatoribus, tota, ut ingenue fatear, ex *Lipsii libris duobus Saturnalium Sermorum*, & *libro de Amphitheatro* est excerpta; nisi

(1) Cic. *Epist. ad Famil.* II. 8.

VIII P R Æ F A T I O

quod forte paucula in hac editione ex nostro pe-
 nu adpersa sint. Sectio Quinta de Militia Ro-
 mana agens ex ejusdem Lipsii *libris quinque de*
Militia Romana potissimum est desumpta: (li-
 cet etiam hic varia passim aliunde accefferint)
 & itidem in quinque capita distributa . Eorum
primum est de Delectu ; 2. de Ordinibus ; 3. de
 Armis ; 4. de Acie ; 5. de Disciplina militari .
 In hoc autem Lipsio , ut id obiter addam , præ-
 ter reliquas ingenii dotes , præcipue admiratio-
 nem nostram & imitationem meretur ordo accu-
 ratissimus , quem cum in aliis suis scriptis , tum
 in his de militia Romana libris servavit ; de quo
 plura dici possent , si præfationis modulus id pa-
 teretur . Sexta denique Sectio , de Vita Roma-
 norum privata agens , *primo capite* enarrat Ves-
 tes a Romanis gestari solitas : *caput* 2. agit de
 ratione Conviviorum : *caput* 3. de Pecunia Ro-
 manorum , & simul aliquid tangit de Divitiis eo-
 rum & Luxu ; tum in hac demum editione bre-
 viter hic de mensuris & ponderibus Romanorum
 egimus : *caput* 4. de Nuptiis Romanorum loquitur :
caput 5. de Nominibus eorum , Gentibus ,
 ac Familiis ; tum de Manumissionibus , & de
 Patria Potestate : *caput* 6. denique ultimum actum
 humani dramatis explicat , scilicet ritus , quibus
 circa Funera Romani sunt usi . In omnibus au-
 tem , ut jam diximus , hoc nobis proposuimus ,
 ut ea tantum , quæ ad intelligendos Græcorum
 Romanorumque libros omnino erant necessaria ,
 poneremus ; cum etiam vix ea huic non magnæ
 molis libro includere potuerimus . Cumque vide-
 rimus ex iteratis hujus opusculi brevi annorum
 spatio quater editionibus laborem nostrum erudi-
 to orbi satis gratum fuisse , animum hoc nobis ad-
 didit paullo majoris molis opus conscribendi , *Histo-*
riam nempe Romanam , quæ jam etiam , Deo favente,
 intra paucissimos dies , prodibit in publicum (*).
 Dum-

(*) Prodiit ea Tyagi. Hi ad Rhenum . (A. CIJ 13 CC. XXIII. mense Septembri).

Dumque otium cane pejus atque angue oderimus, jam aliam quandam materiam tractandam, si Deus adspiraverit cœptis, animo destinavimus. Tu interim, Lector, hanc opellam benigno animo suscipe; & sicubi erraverimus, humanitatis memor esse velis. Vale, & utere. *Trajecti apud Batavos CIOIÖCCXXIII.*)

GUIL. OTH. REIZII

P R Æ F A T I O.

QUANDO earum quidem rerum, quæ ad præfatas literas pertinent, nihil viris doctis hodie ab ullo, nedum ad homine grammatico scribi potest, quod ex antiquiorum libris haurire non queant; id solum scripturientibus videtur esse relictum, ut studiosæ juventuti scribant, cui sane pro virili quemque prodesse decet: ita tamen, ut ne (excussis ex eorum manibus majorum gentium scriptoribus) intra ejusmodi subsidia consistere doceantur; sed ut iisdem tanto magis ad ipsos eruditionis omnigenæ fontes penitus lustrandos avidiusque bibendos provocentur. Pluribus hæc jam persequi nihil attinet: quoniam non aliud propositum in edendis his *Ritibus* sibi sterisse, ipse *Nieuportius* in præfatione hujus libelli satis candide præ se fert. Mihi vero, qui & rogatu bibliopolæ, & maxime hortatu *Jensii* nostri, virtù clarissimi atque humanissimi, cujus nominandi occasionem capto, quo magis ejus non dico officiis, sed meritis gratias publicas persolvam: mihi, inquam, qui quartæ editionis curam, auctore satis functo, in me suscepit, idem in adspargendis notulis & correctionibus propositum fuisse, non est quod multis probem. Soleo enim tribus tantum, quod ajunt, verbis ostendere, ex quibus auctoribus aliqua suppleri possunt: ut sic adolescentuli ipsorum, quos citamus, volumina consulere cogantur. Imo si licuisset per bibliopolam, passim nonnulla, quæ *Nieuportius* justo fufius tractat, expunxissem; ipsis tamen auctoritatibus relictis: non quo vel Manibus ejus vel manui ulla fieret injuria, sed quia verebar, ne compendii nomen re vera tueri jam amplius non posset. Hic enim libellus tertium nunc auctus, plus dimidio existit major, quam

quan-

quantus primum editus fuit. Non potui tamen a me impetrare, quin scribarum Romanorum *notas* sive *siglas* maxime memorabiles adjicerem, ex *Sertorii Ursati Commentario* ac *Mantissa* (*tom. XI. Antiquit. Roman. a Grevio insertis*) potissimum excerptas. Quum vero is in *Breviario* & *Mantissa* earum præcipue delectum addiderit, quæ obviæ magis, & frequentius in veterum monumentis & nummis occurrunt; mihi e re tiro-num videbatur, si ex ipso *Commentario* adderem notas, quæ in fastis & Latinæ linguæ auctoribus, tam Historicis, quam Oratoribus & Ictis, reperiuntur. In quibus brevitati sic studuimus, ut singularium maxime literarum rationem habuerimus. Itaque, si *Ben. Me.* frustra quæsieris, recurrendum tibi scito, lector, ad singulas *B. M.*

De *servis* etiam appendicem subnectere animus erat, eumque in finem unum *Pignorum*, (quæ hanc materiam tam diligenter exhaustit, ut perquam pauca vel ex *T. Pompa*, vel ex aliis ei addi possint) excerptum habeo: sed quando præscriptum plagularum additiciarum numerum jam excessi, malo operam luisse, quam libelli molem ac pretium gravare. Attamen erunt fortasse, qui in hoc compendio quatuor aut quinque capita desiderabunt: *primum* de horologiis & clepsydris; *alterum* de re navali; *tertium* de re vehiculari; *quartum* de veterum libris, & ratione scribendi ac studendi; *quintum* de moribus & religione; quo pertinet liberorum educatio atque institutio &c. Sed hi meminerint, compendium esse juvenuti scriptum, maxime juris studiosis: unde factum, ut materiam de Magistratibus, Comitibus, atque Judiciis fusius quam alia executus sit Auctor. Jam vero qua ratione hunc libellum emendare studuerim, clarius aperiam.

I. Neque in orthographia, neque in stilo Auctoris quidquam mutandum duximus, etiam si non satis Latine locutus videbatur; quod ei tamen non ita sæpe accidit: ut *p. 1. noscitur*, *p. 3. idem cum eo*, *p. 4. juxta Petavium*, *p. 324. Panem*,

nem, pro *Pana*. Ea tantum, quæ manifesta operariorum esse *σφάλματα* apparebat, correximus. Et sic præter accentuum Græcorum notulas sapius reformatas multa emendavimus, quorum plurimam partem a prima editione, quam DRACENBORCHIUS pro sua humanitate concessit, firmari, lætus deinde deprehendi: unde pariter

II. Non paucis locis vel male affectis, vel mutilis, etiam medicinam fecimus. Tum

III. In conferendis inter se editionibus ternis haud parum tædii devorandum fuit; namque nulli ex iis tantum præ reliquis fidei tribuendum censeui, ut novam hanc ad illam unam exigerem. Itaque ea non modo loca, quæ discrepabant, in ipsis auctoribus quæsi, ut, utra citatio veracior esset, innotesceret: sed &, si quæ citationes suspectæ erant, eas examinavi, &, ubi opus erat, sedulo castigavi. Perpetuum

IV. Vitium fuit, quod *id.* vel *ibid.* ex prioribus editionibus passim remansisset, etsi alii auctores in editionibus posterioribus interferti erant, quæ suis locis similiter emendavi.

V. Numeros paginarum indices perperam notatos non correxi modo, tum in ipso contextu, tum in toto rerum indice, quem multis etiam locis auxi; sed singulis quoque paginis sectionis opusculi & contenta in fronte adscripsi; quod quantæ sit utilitatis, hic docere supervacaneum est.

VI. Ne autem in eosdem errores operæ librariæ aut speciminum correctores inciderent, placuit literas, auctoritatum indices, quæ in singulis paginis a principe *α* incipiebant, semper ad postremam *z* continuare; & inde ab *a* denuo incipere: nisi quod unam aut alteram, e. c. *i. u. u. u.* interdum addiderim aut exemerim, ne veteres totius paginæ mutare cogerer, quod monendum duxi, ne quis citationes aliquot excidisse, inde suspicetur. Si vulgarem eorum, qui tam vendibiles libros denuo emittunt, sequi voluissent morem, multo equidem labore superfedere potueram:

ram: sed malo diligentia nimia inculari, quam juvenum studiis, quacumque demum ratione, non inservire. Quum enim tota hujus opellæ *ἀρι-
βεια* usufque maximus in scriptorum veterum auctoritatibus consistat, omni eas religione factas tetras oportuit conservare. Denique in notulis nostris subitaria opera, ubi quid in mentem veniebat, adscriptis, atque ab auctoris manu hac () uncom nota tam in contextu, quam in margine inferiori secretis, supra dixi, quid propositi mihi fixum fuerit. Quibus autem literas F. R. subjunctas vides, lector, eas Joanni Friderico, fratris amantissimo, mecum acceptas referes.

At, inquiet aliquis, tantos ob minutias grammaticas sumere spiritus, adeoque diligentiam & industriam in tantillis rebus prædicare, putidum est ac puerile. Lubens hoc faterer, si justa causa defuisset. Jam vero non solum bibliopola id a me petit, quo sua merx esset vendibilior, sed eo potissimum talia fusus sum executus, ut appareat, quam mendax sit horum Rituum *editio quarta correctior*, quæ Budisæ in charta vilissima superiori anno prodiit. *Editio quarta correctior* scripsissem, nisi ipse titulus vitiosam alteram præ se ferret inscriptionem. Ex ungue leonem scilicet! Plures ejus editionis nævos persequi haud erit operæ pretium, ubi dixero, omnium primam editionem cum ipsa dedicatione ad v. cl. GER. NOODTIUM tantum modo repetitam, atque erroribus auctam esse. Tu interim, juvenus studiosa, nostris conatibus fave, & vale. Dabam *Rotterdami Non. Mart. CIOIÖCCXXXIII.*

JO. MATT. GESNERI

P R O L U S I O .

PPROMISIMUS in publico prælectionum catalogo per eam, quæ instat, ætatem recitationes publicas habere in *Nieupoorti succinctam rituum antiquorum explicationem*. Prævidemus animo, etiam si, quantum in nobis erit, id acturi simus, ne qua hora, nostra quidem culpa, ab eo labore vacua sit, etiamsi studiose excludamus, quidquid moram objicere nobis inutilem possit; tamen angustia nos & brevitate temporis laboraturos. Ut igitur vel unam alteramque horam faciamus compendii, prolegomenis, quas *Cicero* vocat, tribuendum alias: hac descriptione ea comprehendamus, quæ forte in præfatione expectari a nobis poterant, idque eo magis, cum forte aliis etiam prodesse aliqua ex parte possint. Ea porro cum ad duo fere capita referri videantur, dispiciamus breviter, cum, *cur tractari conveniat ab optimarum literarum studiosis Romanas antiquitates*; (quo nomine utimur pro locis, hominibus, rebus, actionibus, institutis antiquis) tum, *qua ratione ea felicissime tractentur*.

Tractandas quidem omnino videri, illi fatentur omnes, qui vel libros de ea re magno studio comparant, vel scribendi tirocinia in ea poni volunt a junioribus, cum primum sui gustum dare, & prodire in publicam lucem debent. Sed cur ita videatur doctis hominibus, dispicere operæ pretium est. Ponamus primo, tamquam in prima acie velites quosdam, ea argumenta, quæ nobis non plane nullam illa quidem vim habere videntur, sed neque rem posse conficere. Ipsum sane inspicere res antiquas & cognoscere jam pulchrum est, & inter ea, quæ nascentibus nobis a natura commendata sunt. Ecquis est ita inhumanus ac durus, qui non legendis vel barbaro-

barorum ritibus atque institutis delectetur? Quæ non dulcedine quadam afficiunt illæ Argonautarum Americanorum Asiaticorumque narrationes? Quis potest evolvere sine voluptate, sine desiderio quodam deponere, cærimoniarum, ut hoc utar, & consuetudinum religiosarum illa volumina, immortalis *Piccarti* cælo illustrata? Quid igitur mirum, deleniri homines institutis ac moribus non barbaræ alicujus gentis cognoscendis, sed ejus populi, cujus fortitudo orbem terrarum subegit, virtus admirationi fuit sæculis, humanitas reliquorum barbariem edomuit? Ut igitur non opus est interrogare, cur pompas, spectacula, domus ornatas, animalia peregrina, urbes, exercitus, videre cupiant homines: sic ipsa illa, quæ inest in antiquitate cognoscenda, suavitas jam satis excusare debet, si qui animum ad illam applicent, si libros id genus animose emunt, exornant splendide, otium in iis contemplandis consumunt. Peregrinationes suscipere nobiles & beati homines solent, ac videre, quæ visu digna apud exteros videntur. Quid vero turpius, & ad ipsum nomen Germanorum stuporis quadam nota dehonestandum potentius, quam si ad tabulas pictas, ad nummos veteres vel novos, ad statuas, ad ignes festivos, ad textilia parietum ornamenta, admissi Sæmones nostri hiantes adstant, & vel ipso silentio, vel multo magis absurdis sermonibus, prodant ignorantiam, vel inter illa ingenui animi oblectamenta ad canem vel aliam bestiam conversi, illa se, quam humanissimis operibus, magis delectari, id est, tantum similibus sui rebus gaudere, indicent? Neque vero non constat, ad ipsam rem publicam feliciter gerendam quædam hinc præsidia suppeditari. Est ne verisimile, ad rei publicæ ordinationem & munera, ad rem militarem, ad ætarii & vestigalium curam, ad agrorum colendorum & ædificandi rationem, non multa hauriri posse a principe terrarum populo exempla ad imitandum? Denique ad orationem vel quotidianam
illam

illam in sermone familiari, vel eam, quæ in publicum proferenda est, tamquam flosculis quibusdam & gemmis exornandam, quantum profit Romanæ antiquitatis cognitio, cum ab aliis ostensum est, tum a nobis quoque quoties ill. Heineccii, quem semper honoris causa appello, *de stilo* libellum interpretamur, solet commemorari.

Sunt ista non plane nullius ponderis, sed talia tamen, quæ metuo, ne conficere rem non possint. Sit sane erudita illa voluptas: sed hortofimilis est, ad quem per spinas & vepreta horrida plerumque pervenitur. Voluptas est ejus modi, quæ admonere aliquem possit Ciceroniani illius Xerxis, copias cogentis innumerabiles, maria ambulantis, & navigantis montes, ut conchas aliquot in littore lectas domum referat. Qui exterorum elegantias volunt inspicere, ii breviori via edoceri possunt, ne suo se forices indicio prodant. Et ubi sunt illi, qui utilitatem rei publicæ suæ attulerunt a Romana antiquitate? Nonne, qui quam diligentissime in illo vel studii, vel voluptatis genere versati sunt, iidem fere ita se literis abdidere, ut nihil inde in medium, quodque e re publica sit, conferant? Quod est de oratione exornanda, constat, vix tantum illi venustatis a sobrio antiquitatum tractatu accedere, quantum eidem tenebrarum & horrores ab antiquariis quibusdam objectum est, qui sua cum oratione ad Numam Pompilium ablegandi erant.

Quid igitur? siccine a te commendantur, dicat aliquis, quas nobis polliceris operæ antiquariæ? Ego vero unam maximam justissimamque esse causam ajo, propter quam studio nostra digna sit antiquitatis Romanæ cognitio, *librorum veterum intelligentiam*. Neque vereor, ne quis convincat alterutrum, aut, non opus ei, qui eruditus esse alicujus ordinis ac loci velit, libros veteres cognoscere; aut posse recte intelligi libros veteres ab eo, qui non satis luculentam antiquitatis notitiam habeat. De hoc si quis dubitet, illum explicare jubeam nobilissimi cujusque

que

que scriptoris librum, aut locum adeo insigniorum quemcumque, & videre, utrum vel singulorum, vel junctorum etiam verborum assequi & interpretari sententiam possit, nisi ex ipsa illa antiquitatis disciplina notitiam locorum, hominum, munerum, consuetudinum, habuerit: & puto, quod præstitit in *Grævio* tum juvene magnus ille (si quid nostris in artibus magnum est) *Gronovius*, ut illi planum faceret, non intelligi a se (quod ante illum diem putarat) *Tullii* epistolas; illud unicuique me ostensurum, frustra nempe esse, si quis sine antiquitatis præsidiiis libros antiquos, sacros, profanos, erectioris præsertim & nobilioris argumenti, tractet.

Sed illud ipsum fortasse adhuc dubium est, sintne libri veteres legendi? Hæc disputatio longior est, quam ut, prouti meretur, hic eam agitemus. Eos quidem, qui religionis nostræ mysteria ex ipsis, quod ajunt, fontibus, idque suo velut instrumento velint haurire, qui de legum Romanarum sententia sibi, non aliis credere; hos igitur librorum veterum lectione supersedere non posse, palam est. Sed neque eos, qui, quid ante se, & a rerum inde origine fecerint, dixerint, senserint, homines, ipsi per se cognoscere, & inde felicem quandam sibi senectutem, subnixamque experientia tot sæculorum prudentiam comparare, qui illam quasi pueritiam deponere voluerint, qua efficitur, ut nova multi putent, quæ suis a doctoribus audiunt omnia, quibus nimirum omnia nova sint; magistrum suum solum sapere, qui alios non norint scilicet; aut, sicut solent pueri, stulta putent, quæ non intelligunt; ut sæculum nostrum vel sapientissimum & felicissimum, vel infelix & corruptum, utrumque sine causa idonea, temere pronunciet. Porro libros antiquos Romanorum esse legendos, confirmo, vel ob hanc solam causam, quia nihil est in librorum genere (de humanis loquor, & qui solis humanis viribus scripti sunt), præ-

præstantius, nihil ad humanitatem, nihil ad magnitudinem animi, quæ inest in magnifica animi propositione, bene, vel rebus gerendis vel exemplo certe, de hominum genere, suis præcipue civibus, merendi, reliqua autem, quæ in potestate nostra non sunt, contemnendi, accommodatius: nihil proinde aptius ad formandum civem egregium. Nisi forte parum certum putamus, quod & ratione constat, & sæculorum omnium experientia, tales nos fieri, quales ii sunt, quibuscum versamur; aut nisi arbitramur, posse aliquem hodie commodius cum tot maximis prisca ævi animis versari, quam libris eorum diligenter tractandis, quos illi non famis pellendæ ergo, non perfunctorie, ut moribus aut officio alicui satisfacerent, non humili alia causa, qua hodie plerique libri eduntur; sed eo consilio scripserunt, ut quales ipsi in vita & republica fuere, id est, viri maximi & patriarum suarum principes, virtute omni cumulati, tales etiam ex libris suis cognoscerentur apud posteros, tales ipsos quoque posteros, felici quodam sensuum & morum contagio ex ipsis illis animorum suorum reliquiis hausto, redderent. Si enim recte dixit, quicumque primus dixit, orationem esse ipsum animum nostrum foras prodeuntem: profecto mens, & animus, & virtus *Tullii* est, quæ ad animum meum pervenit, & cum eo conjungitur, quoties scriptis ab illo legendis me intendo. Hæc eadem causa fuit, cur sapientes viri, & naturæ nostræ periti, in scholas introducere eos libros, & pueritiam adolescentiamque iis imbui, tamquam salutari primo & nutricio succo voluere: non modo uti sermoni purissimo mature assuescerent, quod non contemnendum, sed minimum inter bona est; verum vel maxime, ut ipsum illum sensum atque animum, qui heroas illos agebat, teneris ætatibus infunderent, eo nempe tempore, quo & facilius formam quamcumque accipimus, & ad fidelius reliquo tempore servandam, parati sumus

(*) . Legendos igitur esse antiquos scriptores certum est, & ut legere illos, id est, intelligere queamus, in antiquitate discenda elaborandum.

Supereſt altera quæſtio, *quomodo comparanda ſit illa antiquitatis notitia?* Hac in re erratum interdum eſſe ab adoleſcentibus, obſervamus, qui cum audiere, rem præclaram eſſe antiquitatis cognitionem, & ſuo ſtudio dignam, ilicet Roſmum invadunt Demſteri opera locupletatum, ſi ſint tenuiores: ſi in re lauta, primo illam Pitifci divitem penum comparant, deinde ipſos theſauros Gronovii, Grævii, Sallengrii, Montfauconii opera collectos domi ſuæ habere ſtudent; certe, ſi illam Corinthum adire non contingat, quidquid uſquam Meurſianum aut Lipſianum nanciſci licet, cupide coemunt, veterum quoque ſcriptorum editionibus inhiant illis, quæ quam plurimo antiquariæ eruditionis choragiæ ſtipatæ videantur. Ac partim illorum habere eos libros contenti ſunt, homines amicis certe ſuis, quibus librorum ſuorum uſum indulgent, commodi, & vel hoc nomine amabiles: alii vero vel ſuos vel alienos in hoc genere libros legunt etiam, excerptunt, novos inde libellos conſcribunt, magno conatu nec ſine ornamentis ſua nobis alvearia exhibent; digni ſane illo ipſo ſtudio ſuo, qui melius collocare induſtriam ac tempus diſcant. Nempe sæpe in ipſis illis antiquarum rerum diſceptationibus indicant, ex rivulis ſe haurire, turbidis non numquam, & multo limo inſalubribus; per longas ambages eo contendere, quo

(*) Vid. Anton. Blackuulli de præſantia clafſicorum auctorum liber, quem ex Anglico Latine vertit, atque animadverſionibus inſtruxit conſultiſſimus Ayrebus noſter, cui quantum proſuerint hæc literæ ad humanitatem & virtutem, ſumma cum voluptate nec minore utilitate experimur. Tum divinitus hunc locum traſtaſit in præſatione ad Ciceronem Lipſiæ editum, meus Erneſtus, quem timide ſuſpenſaque manu laudare me illud cogit, quod in illa magis quemdam amoris erga me eſtum, quam ſuum, quod acce alias habet, iudicium me commendando ſecutus eſt.

quo planior, longe certiorque via ducit; hæere in cortice, in foliis, nimis parum de ipso fructu sollicitos. Horum si libellos legas, putes, solum hunc, non alium fructum ab illis putari, qui e literarum Romanarum Græcarumque monumentis petatur, ut, quo ritu unumquodque negotium peragi solitum sit, sciamus. Contra se res habet, viri optimi. Quidquid harum rerum discitur, id eo pertinet unice, ut ritus aliquis (utamur nomine angustiore aliquantum, sed quo tamen velut sub exemplo, quid velimus, indicetur) e loco satis aperto boni auctoris perceptus, aperiat nobis alios vel ejusdem, vel aliorum scriptorum locos, in quibus ad eundem ritum, sed obscurius, respicitur, qui ritus dum ignoratur, tenebras meras offerat legentibus, agnitus serena luce eosdem perfundat.

Quid igitur agendum est, ut ille locus illustrior & clarior nobis occurrat? Legamus totos antiquorum libros, familiaritatem quandam cum civibus illis Romanis contrahamus, discamus ab ipsis, quo tempore, quibus locis, a quibus hominibus, quo ritu, quidque actum sit, nunc hoc, nunc aliud. Ut qui peregrinantur, hodie vident, quo ritu legatus admittatur, alias iudicii formam coram intuentur, alias, quomodo supplicium sumatur de facinorosis; & cum sacris intersunt publicis, nunc rationes conviviorum, nunc militaris disciplinae particulam aliquam observant, eaque re illud consequuntur, ut paulatim & ipsi intelligere sermones civium de rebus suis possint, & inde ad prudentiam juvari.

Verum usu venit in antiquitatum Romanarum Græcarumque studio, quod in rebus plerisque humanis. Instrumentum majus habemus laboriosius, pretiosius illis ipsis rebus, propter quas paratur. Facilius profecto aliquis scriptores Romanos bonæ ætatis omnes, tum ex Græcis Plutarchum, Dionysium Halicarnassensem, Polybium legerit, quam ingentem illam librorum recentium.

P R O L U S I O . XXI

tium de Romanis antiquitatibus multitudinem . Hos novos qui diligenter etiam perlegerit , nisi forte dicat Terentianum illud , *fecistis prope , multo sum quam dudum incertior* ; certe multum aberit ab illius prudentia & virtute , qui ipsos harum rerum auctores ipse per se cognoverit . Quin qui uno ex loco illustri partem aliquam antiquitatis semel perceperit , ille plus profecto sciet , plus sapiet , quam si ad *Pitisci* laboriosum opus accedat , & ibi laudatos de illo argumento decem forte scriptores recentioris ævi evolvat unum post alterum : quorum forte duo aut tres ipsi eundem illum locum classicum viderunt , & commendarunt lectori suo ; alii secuti priores istos , vel bona fide repetiere superiorum dicta , vel etiam male intellecta corruperunt .

Nec tamen , cum disputamus ista , operam luisse arbitramur eos , qui vel partem aliquam antiquitatis diligentius explicandam sibi sumpsere , vel qui sub unum quasi conspectum redigere totam studuerunt . Illi difficiles multos optimorum scriptorum locos nobis expedierunt , quo in genere , ut unum exempli causa nomen , immortales gratiæ debentur *Lipso* , qui , si omnes antiquitatis partes suo illo more persecutus esset , facile multis aliis & æquo animo careremus : hi quam commoditatem adferant studiosis , jam sub ipso *Nieupoortiani* libelli exemplo ostendimus . Nempe illa libelli hujus dos est , quod quasi brevi (si multitudinem rerum spectes) tabella comprehensa nobis offert , quæ in hoc genere maxime observatu digna sunt pleraque , qua ratione , & memoriæ subsidium præstat , & observandi quandam viam præbet , ut sciamus ad quid attendendum nobis sit in lectione antiquorum , habeamusque ad manum , unde ea mox revocemus , quæ alias observata non statim subjicit memoria . Magis illa , spero , patebit utilitas , si statim ostendam rationem , qua in his , quas promisi , commentationibus versari decreverim .

Molis parvæ initio libellus sic tamen paulatim quasi nutritus & alitus est, ut jam major sit, quam quem intra semestre illud spatium totum prælegere, & perpetua commentatione persequi liceat; quæ res alioquin uberem satis materiam, nec nimis forte difficilem præstare possit homini verborum & rerum non nominis pauperi. Itaque sive expecto ab auditoribus nobilissimis, uti domi diligenter legant ipsi librum, & testimonia, ad quæ provocatur, quantum potest, ipsi considerent, adferantque adeo ad prælectiones nostras jam aliquam eorum, quæ hic traduntur, notitiam. Tum ego, si qua videbuntur non satis accurata, eum fide & ea humanitate, quæ decet nostras literas, monebo. Loca studiose indicabo tum auctorum veterum, quæ velut classica videbuntur, tum recentiorum hominum, a quibus putamus unamquamque partem feliciter tractatam. Juvabit nos hac in re vicinia bibliothecæ Bolognianæ, e qua facile depromi ostendique nobilissimis commilitonibus poterunt, quæ privatæ nostræ bibliothecæ foruli non capiunt. Quæ deesse videbuntur, necessaria cognitu, supplebimus. Princeps autem nostra opera, propter quam maxime totum hoc consilium cepimus, in eo ponetur, ut diligenter, & quantum licebit, indicemus, quorum prodesse unius cujusque antiquæ rei, quam trademus, cognitio queat, qua quidem ratione magna vis locorum alias obscurorum clara luce perfundetur, & via aperietur ad multa, quæ abstrusiora sunt in libris optimis, tanto felicius pervestiganda. Denique, quam peculiari libello publice proposito sub initium ipsum professionis hujus commendavi, interrogandi utilitatem, illius hic quoque vos admoneo, commilitones optimi. Non ego illum me puto, qui interrogationibus quibuscumque satisfacere possim; nec ignoto, quo proverbio majores nostri usi sint, quod deterrete aliquem a concedenda temere omnibus inter-

P R O L U S I O. XXIII

rogandi se facultate possit. Sed qui discendi amore interrogabunt ; hos enim solos quam humanissime possum invito ; iis vel e vestigio, vel post aliquod inquirendi spatium, si minus eruditionis copiam, certe ingenuam ignorantiae fatendae modestiam, approbabo. P. P. Gotting. prid. Kal. April. MDCCXXX.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

A Vendo veduto per la fede di revisione, ed approvazione del P. F. Gio. Tommaso Mascheroni Inquisitor Generale del Santo Ufficio di Venezia nel Libro intitolato: *Rituum qui olim apud Romanos obtinuerunt succincta explicatio a G. H. Nieupoort &c. Stamp.* non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo licenza a Giuseppe Remondini Stampator di Venezia che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 8. Marzo 1774.

(*Andrea Querini Rif.*(*Girolamo Grimani Rif.*(*Sebastian Foscarini Cav. Rif.*Registrato in Libro a Carte 154. al
Num. 12.*Davidde Marchesini Segr.*

R I T U U M,
QUI OLIM APUD
R O M A N O S
O B T I N U E R U N T,
S U C C I N C T A E X P L I C A T I O.

S E C T I O P R I M A.

De variis divisionibus & Ordinibus Populi RO-
MANI, ejusdemque Comitibus.

C A P U T P R I M U M.

De origine Urbis Romæ, & divisione Romano-
rum in Tribus & Curias.

ANTIQUITATES Romanas noscitu-
ro operæ pretium est breviter i-
psius urbis Romæ originem altius
paullo repetere; quam juxta vul-
garem, & quæ apud plerosque
hactenus obtinuit, opinionem ex-
plicabimus, de ipsa rei veritate
non anxie nimis solliciti; quia id
tantum agimus, ut Latini scri-
ptores penitus ab harum literarum studiosis intel-
ligantur: nec compendii brevitatem eam disquisiti-
onem patitur. Sed commodiore loco & paulo latius
de hac re agimus in *prolegomenis ad Compendium
Historiæ Romanæ*, quæ videri possunt.

§. I. De prima urbis origine.

Nihil in antiquiorum apud *Græcos* temporum historia celebratius est, quam excidium *Trojæ*; de quo præter infinitos alios auctores, scripserunt duo poetarum principes, *Homerus*, & *Virgilius*. Hac urbe a *Græcis* capta *Æneas*, *Anchisæ* & *Veneris*, ut fingitur, filius, ((a) regio certe genere ortus), post varios errores oraculi monitu in regionem *Italiae*, quæ *Latium* dicebatur, appulit (b), ductaque ibi *Lavinia*, *Latini* regis filia, *Lavinium* urbem ex uxoris nomine condidit. *Æneæ* hujus ex priore uxore *Creusa* filius *Ascanius* a noverca diffidens post triginta annos *Albam longam* extruxit: ubi ei in regno successit *Sylvius Postumus*, *Æneæ* ex *Lavinia* filius (c), a quo omnes deinceps *Albani reges Sylvii* sunt cognominati; quorum seriem vide apud *Liv.* 1. c. 3. & apud *Dionys.* *Halic.* 1. 1. c. 70. seq. Duodecimus a *Postumo Procas* duos reliquit filios, quorum minor natu *Amulius* fratrem majorem *Numitorem* per vim paterno honore privavit: utque regnum scelere partum sibi posterisque suis servaret, *Ægestum* *Numitoris* filium inter venandum interfecit (d), filiam vero *Numitoris Iliam*, sive *Rbeam Sylviam*, ut se *Vestæ* cultui consecraret, coegit: specie quidem honoris, revera autem, ne ullam prolem ederet, quia illius *Deæ* sacerdotes in perpetuum viris se abstinere debebant. At *Ilia* a viro aliquo militari (quem, quia *Deus auctor culpæ honestior erat* (e), *Martem* fuisse finxerunt) compressa geminum partum, & quidem masculum, edidit; qua re cognita *Amulius* pueros in *Tiberim* projici jussit (f). Cum vero is fluvius forte ripis restagnasset, in proxima allu-

(a) *Virg. Æn.* 1. 329. & alibi sæpiissime.(b) *Vid. Dion. Hal. & Tir. Liv. initiis historiæ suarum.* (A. ante C. N. 1180. ut vulgo numeramus: at immortalis vir memorie *Is. Newtonus* *Trojæ* excidium accidisse statuit a. 904. ante C. N. qui fuerit 76. post *Salomonis* regis obitum.)(c) *Dion. Hal. l. 1. c. 70. Sex. Aur. Vist. de or. gent. Rom. ex Valer. Animate, & paulo aliter Liv. 1. 3.*(d) *Dion. Hal. l. 1. 76.*(e) *Liv. l. 4.*(f) *Vid. incens svagm. de expositione Romulæ ex Q. Fab. Pict. ap. Dion. Hal. l. 79.*

alluvie ministri eos deposuerunt, ubi a pica & lupō (g) (quæ animalia Marti sacra sunt) enutriti finguntur: hodieque Romæ in Capitolio exstat æneum lupæ simulacrum, ex cujus uberibus Romulus & Remus pendent: quod idem esse creditur cum eo, de quo loquitur Cic. in *Catil.* III. c. 8. vid. Marlian. *Urbis Romæ topogr.* l. II. c. 9. sed rei veritas esse videtur, eos a *Fausulo*, regii pecoris magistro, fuisse inventos, & ab ejus uxore, (cui ex moribus lupæ, hoc est, meretricis (h) cognomen adhæserat), fuisse educatos. Hi pueri cum adolevisent, Numitoris avi sui pastores latrocinia exercentes pulsant (i), eaque occasione capti, ad regiam perducti, & ab avo agniti Amulium obtuncant, avum reponunt, qui nepotibus suis statim novæ urbis condendæ auctor fuit (k): tum, ut urbanam multitudinem quondam sibi adversam exhauriret; tum, ut juvenum ambitioni satisfaceret. Ne autem dissensio inter duos fratres, (quibus Romulo & Remo nomen erat) oriretur, uter regnaret, auspiciis, more tunc temporis usitato, decerni placuit (l). Remus prior in *Aventino* colle sex vultures; Romulus, sed posterior, in *Palatino* duodecim vidit: inde contentione & pugna orta casus est Remus; licet alii eum fossam a Romulo novæ suæ urbi circumdatam per ludibrium transilientem interfectum fuisse velint: fossæ enim urbium, ut & muri & portæ sanctæ apud veteres habebantur (m). Romulus porro ita solus superstes urbem, vel propriè arcem tantum, in monte *Palatino*, (ad cujus radices cum fratre expositus fuerat), condidit, eamque a nomine suo *Romam* dixit (*). Condita est urbs, juxta *Petavium*, *Rationar. tempor. part. II. lib. III. cap. 2.* anno mundi 3231. qui fuit *Periodi Julianæ* 3961. ante *Christum* natum a. 753. (ita ut hodie a die *Palilium*, sive ab XI. Kal. Maji 1722. incipiat annus urbis conditæ 2475.) *Olympiadis* VI. anno tertio, post

A 2

Tro-

(g) Ovid. *Fast.* III. 37. S. *Aur. Vist. de orig. gent. Rom. Plur. Quæst. Rom.* n. 21. (h) Vid. *Plaut. Epid.* III. III. 21.

(i) *Liv.* I. 5. (k) *Dion. Hal.* I. 85.

(l) *Id.* I. 86. seq. *Liv.* I. 7.

(m) §. 10. *Inst. de rev. divis.* (*) (De *aveano urbis* hujus nomine vid. *Serv. ad Æn.* I. 277. & 281. & *Falserii Amoenit. philolog. part. II. pag. 136. 7.*)

Trojam everfam an. 431. cum in *Judæa* pius rex *Joatham* quintum jam annum regnum obtineret : juxta alios vero uno annu ferius (n). Eo tempore Romulus ætatis annum decimum octavum agebat. (*) Dies, quo urbs condita est, fuit XI. Kal. *Majji*; (o) qui dies *Palilia*, a *Pale* pastorum Dea, cui tum sacra fiebant, dicebatur; & postea semper festus fuit habitus (p). Urbe ita condita, cum Romulus de forma regiminis ad populum retulisset, communi omnium consensu regnum ei est delatum, captisque prius rite auspiciis rex fuit renunciatus; quod deinde semper servatum est (q), ne quid publice, nisi *captis auspiciis*, gereretur.

Ut vero multitudinem civium augeter Romulus, inter *Palatinum* & *Capitolinum* montem *asylum* aperuit (r), quod patebat servis fugitivis, obærat, & maleficis (s) : dicebatur autem *asylum* ab a privato, & verbo *σπλιω*, h. e. *spolio*; quia aliquem ibi *spoliare*, vel inde detrahere nefas erat (t).

§. II. De ulteriore Urbis incremento.

Verum cum etiam sic penuria mulierum res Romana hominis dumtaxat ætatem duratura videretur, (u) nec finitimi filias suas Romanis, (collecticiæ quippe undique hominum turbæ), etocare vellent, eos cum filiabus suis (x) & sororibus ad spectaculum equestre in honorem Dei *Consi*, sive *Neptuni* celebrandum invitavit Romulus; &, ut quisque civium suorum uxorem sibi ex constituto inde raperet, jussit. Ab hac injuria bellum cum istis gentibus est ortum; & primum quidem cum

Ceni-

(n) Vid. *Pigh. Ann. Rom. tom. I. pag. 11. Scalig. de emend. temp. lib. 7. p. 385. ed. Genev. 1529. (Petav. Rat. temp. part. II. lib. II. cap. 10. & imprimis Dion. Hal. I. 74. 5. ubi multis probat, annum primum VII. Olymp. natalem fuisse Romæ. De hoc diversæ de Romana æra opiniones exarantantur in memoriis literariis Acad. Paris. tom. IV. aut verius tom. III. pag. 14. seq. At cl. Newtono urbs condita videtur a. post captam Trojam 277. ante C. N. 627. regnante in Judæa Jasia pio.)*

(*) (Dionys. Hal. II. 55. f.)

(o) *Plur. Romul. p. m. 23. E.* (p) *Propert. IV. 4. 73.*

(q) *Dion. Hal. II. 6. Cic. de Divin. I. 16.*

(r) *Dion. Hal. II. 15. Liv. I. 8.*

(s) *Virg. Æn. VIII. 342. Juven. VIII. 272. (Quod estian colligitur ex Tacit. Ann. III. 60.)*

(t) *Vit. Serv. ad Virg. Æn. II. 760.*

(u) *Liv. I. 9. Dion. Hal. II. 30. Flor. I. I. §. 10.*

(x) *Ovid. de arte amand. I. 101.*

Cænensibus, qui a Romulo victi, & saluberrimo consilio (quo etiam semper fere deinceps Romani sunt usi (y), quodque inter precipuas causas incrementi hujus tanti imperii censi debet (z)) non deleti, sed in civitatem recepti sunt; ut etiam (a) mox *Antennates*, & his potentiores *Crustumini*. At ultimum, ob hanc causam, & gravissimum bellum fuit cum *Sabinis*, qui proditione *Tarpeje* virginis (sed vide, quæ de veritate an falsitate hujus narrationis diximus in *Hist. reip. Rom. lib. I. cap. 1. §. 4.*) arce Romanorum in monte *Tarpejo* positi media in urbe prælium cum iis committebant, cum raptarum (quæ jam maritis suis erant conciliatæ) intercessione pax non tantum, sed & artificiosissimum foedus inter duos hos populos factum est, ita, ut Sabini, quotquot vellent Romam migrarent (b); urbs a Romulo pristino nomine (c) *Roma*; cives vero *Quirites* dicerentur, vel a *Curibus* Sabinorum oppido; vel, quod *Curis* (d) Sabinorum lingua *bastam* (fortitudinis symbolum, ut quod præcipuum telorum olim esset, vide *Virg. Æn. XII. v. 95.*) denotet; Sabinorum autem rex *T. Tatius* æquato cum Romulo imperio regnaret. (*)

§. III. De Tribubus.

Postquam autem rex esset constitutus Romulus, universum, quem possidebat, (e) agrum in tres partes divisit; quarum una ministeriis sacrorum, & templis extruendis inserviret; altera usibus publicis, ut foris & basilicis; tertia denique usibus privatis reservaretur. Hæc postrema rursus in triginta partes æquales pro numero triginta *curiarum* fuit divisa. Nam omnem populum Romulus in tres partes distribuerat; quæ vel a tributo dando (f); vel a numero ternario (g); vel denique (quod ve-

A 3

rissi-

(y) Vid. *Plut. Romul. p. 27. A.*

(z) *Cic. pro Balbo c. 13.* (a) *Dion. Hal. II. 35.*

(b) *Dion. Hal. II. 46.* (c) *Plut. Romul. p. 32. A.*

(d) *Dion. Hal. II. 48. (Ex 1. ed. addo Ovid. Fast. II. 477.)*

(e) (De magnitudine tam urbis, quam civitatis Romina agit *Lipsius singulari libro. Et J. B. Casalius de splendore Romani imperii. Adde Stat. Silv. IV. 11.*)

(f) *Dion. Hal. II. 7.*

(g) *Afcon. ad act. in Verr. I. 5.*

(*) *Plut. Rom. p. 31. B. Aufon. Grypha. X. 79.*

rissimum est), a Græca voce τριτύς, (quæ apud Athenienses tertiam tribus partem notavit) tribus sunt dictæ (b) : easque singulas iterum divisit in decem curias; de quibus mox paullo latius. Unicuique tribui a Romulo *tribunus* præfectus dicitur (i); quod tamen posterioribus temporibus non obtinuit, nisi hoc prius de tribuno militari intelligas. Erat autem hæc divisio apta ad delectum militarem habendum; nam ex quaque tribu primo illo tempore mille legebantur pedites, (unde etiam *miles* est dictus a *mile* pro mille (k), quia veteres consonas in medio vocis non geminabant), & centum equites; ex quibus prima *legio* Romana constitit.

Post pacem, de qua diximus, cum Sabinis initam, licet plurimum aucta (l) civitate, (præsertim, cum multi, qui ex Latio & Etruria Romulo auxilio venerant, in urbe restitissent), idem tamen tribuum numerus mansit, sed nomina tum demum sortitæ sunt, ita, ut prima diceretur *Rammensum* a Romulo, ut volunt (m), in quam omnes Romani, & postea a Tullio Hostilio rege etiam Albani conjecti sunt: (Varro & Propert. IV. l. 31.) hujus tribus cives *Rammes* vocant: ut etiam Horatius, *Art. poet. V. 342. Liv. X. 6.* ubi vid. Gronov. Et Varro dicit, omnia illa vocabula *Tusca* fuisse; ita ut frustra, vel certe sine operæ pretio iis explicandis insudetur; secunda *Tatiensum*, a T. Tatio Sabinorum rege, in qua Sabini omnes; tertia denique *Lucerum*, dicta vel a *Lucumone* Etrusco, qui Romulo adversus Sabinos suppetias tulerat; vel a *luco*, in quo asylum Romulus aperuerat: & in hanc tribum omnes peregrini, qui tum erant, & qui postea ante novam tribuum divisionem a Tullio institutam ex victis gentibus accesserunt, sunt relati.

Procedentibus temporibus, cum quotidie res Romana augetur, primus *Tarquinius Priscus* (n) quintus Romanorum rex numerum tribuum duplicavit.

(h) Græv. Præf. in som. l. Ant. Rom. Voss. Etymol. hac voc.

(i) Vide Dion Hal. l. prox. d. (k) Vid. Isid. Orig. IX.

33. & Varr. de lingu. Lat. IV. p. 23. ed. Dordrecht.

(l) Vid. Plus. Romul. p. 37. A.

(m) Vid. Weitz. ad Pervigil. Ven. 72. & Acron. ad Hor. de art. poet. 342. Varr. de lingu. Lat. IV. 9.

(n) Vide Fest. voc. Sex Vestæ Sacerdotes.

cavit (o), retentis tamen iisdem nominibus; ita, ut dicerentur *primi Rannenses*, & *secundi Rannenses*, & sic porro. *Servius* vero *Tullius* rex Romanorum sextus, cum *Lucerum* præcipue tribus immensum augetur, totam hanc rationem mutavit, & universam urbem in quatuor, agrum vero Romanum in quindecim, vel septemdecim, (variant enim auctores) (p) portiones divisit, quarum quædam dicebantur tribus *urbane*, quædam *rusticæ*; ita ut illæ tribus, quæ ex Romuli institutione distinctæ erant juxta genera hominum, distinxerit juxta loca habitationis, sive quot * ἐκ τῶν γενεῶν fecerit τριμύς. Vid. *Sigon. de ant. jure civ. Rom. I. 3. Urbane* tribus fuerunt (q) *Suburana*, (quæ & *Sucufana* dicebatur (*)) *Esquilina*, *Collina*, & *Palatina*, a locis ita denominatæ (r) in quas initio omnes nobiliores homines conjecti sunt. Sed hi, postquam *Fabius* censor a. u. 450. omnem turbam forensē in eas conjecisset (s), & postea iis accessissent etiam libertini, in rusticas tribus sunt relati (t), ideoque probrosū fuit a censoribus ex rustica tribu in urbanam transferri: postea vero A. U. 584. *Ti. Gracchus* censor omnes, qui servitutum servissent, & quibus quinquennio major filius, prædiave rustica pluris XXX. M. HS. non essent, in unam tribum *Esquilinam* conjecit, *Liv. XLV. 15. (u)*. Rusticæ tribus vel a locis, vel a gentibus sunt denominatæ; a locis, ut *Romilia*, (x) *Crustumina*, &c. a gente, ut *Fabia*, *Horatia*, & sic porro (y). Nomen autem tribus sæpe tamquam agnomen reliquis nominibus additur; ut *C. Septimus T. F. Quirina*, *M. Oppius M. F. Terentina*. *Coelius* ad *Cic. Fam. VIII. 7.* & sæpissime in *Inscriptiōibus*. Instituit præterea *Servius Tribuum*, vel *Vicorum præfectos* (z), qui nomina, sexum,

(o) Vid. *Manut. de comit. Rom. c. 2. tom. I. Thes. Antiq. Rom. Græv. n. 481. D.* (p) Vid. *Dion. Hal. IV. 15.*

(*) (Malim scripserit: argue.) (q) Vid. *omn. Sigon. de ant. jur. civ. Rom. I. 3.* (*) (*Varrō de ling. Lat. p. m. 15. & Sertorius, de notis Romanor. h. v.*) (r) Vid. *On. Panv. de civit. Rom. cap. 48. edit. Græv.* (s) *Liv. IX. 45.*

(t) Vid. *Afcon. ad Cic. pro Mil. 31. Epit. Liv. XX.*

(u) *Plin. Histor. nat. XVIII. 3.*

(x) *Varr. de ling. Lat. IV. 9.*

(y) *Inscript. ap. On. Panvina, de rep. Rom. c. 49.*

(z) *Dion. Hal. IV. 14. seq.*

aratem, opes &c. tribulium suorum scire debebant; vetuitque quemquam ex tribu sua demigrare. Postea diversis temporibus aliæ adhuc tribus additæ sunt, ita ut tandem triginta quinque numero essent, a locis pleræque dictæ, ut *Stellatina*, *Promptina*, &c. (vid. *Parvin. de civ. Rom. c. 3. tom. I. Græv.*) Post bellum *Marsicum* tota Italia civitate donata, octo vel decem etiam aliæ tribus sunt adjectæ (a), verum paullo post ad pristinum numerum sunt redactæ (b). Atque hæc sunt triginta quinque illæ tribus, in quarum aliqua quisque civis Romanus, sive intra, sive extra urbem degeret, censeri debebat. Manumissi tamen tribum, sive jus suffragii non statim accipiebant: hoc enim non nisi a populo olim, & postea a Principe concedebatur. Tempore autem Pandectarum hoc jus emebatur: unde legimus patronos aliquando iussisse, ut hæredes sui tribum libertis suis emerent, *L. 31. pr. D. de legat. 3.*

§. IV. De Curii.

Diximus a Romulo singulas tribus in decem *curias* fuisse divisas, quibus a raptis Sabinis nomina fuisse indita quidam volunt (c), sed cum ea (maximam saltem partem) ad nos non pervenerint, incerta hæc sunt: dictæ autem sunt *curiæ* juxta quosdam a *curando*, scilicet *sacra*; quæque enim *curia* sacra quædam sibi peculiaria habebat, quæ a *Curione*, (is *curiæ* præerat) (d) curabantur. Unde *curiæ* similes fere erant *parœciis* vel *parochiis*, ut corrupte hodie dicuntur. Vid. *Fam. Nardinum, Roma vet. libr. II. tom. IV. Græv.* Omnibus vero *Curionibus* præerat, qui *Curio maximus* dicebatur. Vel forte ita sunt dictæ, quod rem publicam *curarent*; hoc enim primis illis temporibus comitiis *curiatis* (de quibus suo loco) faciebant *curiæ*; unde etiam locus, ubi senatus Romæ habebatur, *curia* est dictus: vel denique, & hoc verius est, a Græco *κῦρία* (e), quemadmodum Atheniensibus dicebatur.

(a) Vid. *App. Alex. Civ. I. p. 641. edit. Toll.*

(b) Vid. *Græv. de Comit. Rom. I. 4.*

(c) *Liv. I. 3. Aliter Dion. Hal. II. 47. ex Varr. & Plut. Romulo p. m. 30. Vid. Fam. Nardini Romam vet. II. 1. tom. IV. Græv. n. 248.*

(d) Vid. *Plaut. Aulul. I. II. 29.*

(e) Vid. *Græv. Præf. tom. I. Antiquit.*

cebatur tota populi concio legitime convocata ad verandum, jubendumve, quod e re publica esse censebat. In curiarum aliquam descripti erant omnes cives in urbe vel in agro Romano degentes; coloni enim & municipes suas quasdam peculiarias (f) curias in coloniis & municipiis habebant. Numerus triginta curiarum semper mansit, licet postea tribuum numerus augetur*.

C A P U T II.

De Senatoribus.

§. I. De Institutione & numero Senatorum.

Regnum adeptus Romulus tres ordines populi Romani fecit. Et primum quidem eos, qui virtute, atate, genere, vel opibus excellabant, a reliquis secrevit, (a) eosque (*) *patricios* dixit, cujus appellationis variae traduntur rationes. Quidam *patricios* fuisse dicunt eos tantum, qui a primis *patribus*, sive *senatoribus* erant orti: alii propterea *patricios* eos appellatos ajunt, quod soli *patrem* *ciere*, sive *nominare* possent, quasi alii essent fugitivi, vel servi, neque suos patres ingenuos nominare possent (b). Sed verius est, (juxta *Vossium Etymolog. voc. patricii*,) duas posteriores syllabas in voce *patricius* esse tantum *patris* vocis productiones, quemadmodum ab *edilis* fit *edilicius*, a *novus novicius*, &c. Ex his porro *patriciis* Romulus iussit (c) ut singulae tribus ternos, quos maxime probassent, viros legerent; & idem etiam singulis curiis mandavit: tum his nonaginta novem viris unum, quem ipse maxime idoneum judicasset, adjecit, cui rerum urbanarum curam committeret, quoties ipse exercitum extra fines

A 5

agri

(f) Vid. Gruch. ad poster. Sigon. disp. refut. c. 6.

(*) (Fuse de tribub. agituz in Memoiis literariis Academ. Parisiensis, to. II. p. 91. seqq. it. tom. V. a p. 88. ad 150.)

(a) Dion. Halic. II. 8.

(*) (Quem tamen contra se citat. Namque is cum Livio I. 8. f. patres eos ait fuisse ditos, progeniemque eorum *patricios*.)

(b) Plur. Romul. p. 24. D. Festus voc. *patricius*.

(c) Dion. Halic. II. 12.

agri Romani ducturus esset : & hi centum viri *senatores* & *patres* honoris, benevolentiae (d), & aetatis causa sunt dicti (e). Et sic hodie (ut majoris lucis causa hoc addamus), in *Anglia* dicuntur *Aldermanni*, *Hamburgi die Oberalton*, qui quinque parocciarum nomine reliquis senatoribus adjuncti sunt. Hinc etiam est Gallorum hodierna vox *seigneur*, quasi *seniorem* dicas : & in patriae metropoli *Dordrecht* *senatores Oud-raaden* dicuntur. Etiam Christianis *presbyteri* sunt sacrorum ministri : & *Vossius de vitiiis serm. II. 8.* putat Belgice *Graaven* dici comites a *graaww*, *canus* : nam olim *graves* illi iudices tantum fuerunt. Et hæc obiter adjecta sunt. Possunt etiam dicti fuisse *patres*, quia revera nullos alios in senatum legerit *Romulus*, nisi qui *patres* (*) essent, cum tales majorem rei publicae curam gesturos esse censi debeat.

Paulo post urbem conditam Romanis & Sabinis societate junctis, ex his etiam centum curiarum suffragio in senatum lecti sunt : (f) *Tullus* quidem *Hosilius* tertius Romanorum rex senatorum numerum non auxit, sed Albanis Romam traductis, & nobilissimis eorum familiis, (quales fuerunt *Juliae*, *Serviliae*, *Quintiae*, &c. (g)) inter patritios adscitis senatum supplevit : (h) *Tarquinius* vero *Priscus*, qui homo novus & peregrinae originis erat, potestati suae firmandae (i) centum ex praestantissimis plebeiis inter patritios, & inde inter *senatores* retulit (**), *factionem* *haud dubiam regis*, *cujus beneficio in curiam venerant* (k) : ita ut trecenti jam numero essent. Hi postremi *senatores* tunc quidem dicti sunt *minorum gentium* : nam aliis senatoribus a *Bruto* allectis tractu temporis *majorum gentium* dici ceperunt ; itaque conciliandus est *Tacitus Annalium XI. 25.* cum *Livio I. 25.* *Junius* enim *Brutus*, (vel, juxta alios, *P. Valerius Poplicola*) cum *Tarquinius Superbus* patricium & senatorium ordinem caedibus exhaustisset,

(d) *Plut. Rom. p. 24. E. Sall. Catil. 6.*

(e) *Flor. I. 1.* (*) (*Quod clare significat Liv. I. d.*)

(f) *Dion. Hal. II. 47.*

(g) *Liv. I. 30.*

(h) *Vid. Dion. Hal. III. 27.* (i) *Ibid. 67.*

(**) (*Malim ; centum in patres legio, cum Livio.*)

(k) *Liv. I. 35.*

set, (nam qui iusto maiorem potestatem cupiunt, eiusmodi concilia abolere conantur, ut praterito sæculo in Francia factum, in Anglia tentatum fuit), præcipuis ex equestri ordine inter *patres conscriptis* senatum supplevit (l); unde *patrum conscriptorum* appellationem, (quæ deinceps solennis fuit, ut nempe in senatum vocarentur, qui patres, quive conscripti essent) ortam fuisse multi volunt: *Panvinus* vero (*de civit. Rom. c. 9. ex 1. edit.*) omnes post Romuli primam lectionem assumptos *patres conscriptos* fuisse dictos asserit. C. *Gracchus* tribunus plebis a. u. 631. trecentos ex equitibus in senatum allegisse a *Plutarcho* dicitur; (m) at verius est, eum talem aliquam legem quidem tulisse, sed non pertulisse. Vid. *Sigon. de ant. jur. civ. Rom. II. 2.* (n) A. u. 622. M. *Livius Drusus* tribunus plebis de trecentis equitibus in senatum legendis legem tulit (o); verum ea, æque ac aliæ omnes ab eodem latae, statim eo cæso abrogata est. *Sullam* dictatorem senatum auxisse certum est; (p) sed quot senatores adjecerit, incertum: hoc constat, post *Sullam* ultra quadringentos fuisse (q). Tempore vero *Julii Cæsaris* & per insecutas turbas triumvirorum multis indignis, (facile patientibus triumviris, ut ita eorum tyrannis etiam magis firmaretur), in senatum se ingerentibus, numerus senatorum vel ad mille excrevit; ideoque ab *Augusto* (r), postquam rerum potitus est, ad pristinum numerum sexcentorum debuit redigi. Et hæc de numero & institutione senatorum dicta sunt.

§. II. De Lectione senatus.

Lectus fuit *senatus* primo quidem, uti vidimus, ab ipsis regibus, iisque pulsus, a consulibus. Nam, licet ex verbis *Ciceronis*, *pro Sextio*, c. 65. (*deligerentur autem in id consulum ab universo populo*)

A 6

vide-

(l) *Liv. II. 1. Dion. Hal. V. 13.*(m) In eius vita p. m. 817. B qui locus tamen aliter explicari possit: nempe, ut ex equitibus, 300. iudices legerit *Gracchus*, qui simul cum 300. senatoribus omnes causas iudicare possent.(n) Vid. *Pigh. Annal. ad a. u. 631.*(o) *Appian. Alexand. civil. I. p. 630. edit. Toll.*(p) *Id. p. 650. & 688.* (q) Vid. *Cic. ad Att. I. 13.*(r) *Suet. Aug. 35.*

videri possit, ante censores creatos, senatores nominante consule a populo fuisse cooptatos, rectius tamen & *Hottomannus* & *Cl. Grævius* apud *Cicero-*
nem pro *ab* legunt ex. Quod non videtur observasse *R. Abbas Vertotius* in *Ep. ad Ill. Stanhopium de difficultatibus quibusdam circa constitutionem senatus Rom. p. 20.* donec a. u. 310. censores crearentur, quibus id munus peculiariter fuit demandatum: & semel tantum libera republica *dictator senatus legendo* creatus legitur, post cladem scilicet *Cannensem*, *N. Fabius Buteo* (s). Sub imperatoribus *triumviri senatus legendo* creati sunt (t). Cuius senatoris nomen a censore senatum legente primum recitabatur, ille erat, & dicebatur *princeps senatus*; isque olim quidem fuit, qui primus censor ex iis, qui viverent, fuisset. Sed post a. u. 544. quem censor dignissimum censuisset, eum senatus principem legebat (u). Licet autem hæc dignitas nec imperium, nec potestatem conferret, tamen amplissima omnino habebatur, quia scilicet nemo, nisi vita innocentissime acta, eo adspirare poterat, unde honoris causa sæpe aliquis inde designatur (x): ac fere, qui semel princeps senatus lectus fuerat, sequentibus lectionibus eam dignitatem retinebat (y): eaque dignitas *principatus* dicitur (z): & hinc postea ipse imp. *princeps* fuit dictus; quæ vox proprie tantum *ordinem* notat, non potestatem.

Singulis lustris senatus ab alterutro censore recensebatur; & si quis moribus esset amplissimo ordine minus dignis, vel censum minuisset senatorium (a), in recitatione catalogi senatorii nomen eius silentio prætermittebatur; ita tamen, ut præteritioni causa adderetur. Vide *Valer. Maxim. II. 9. num. 2. 3. 4. 5.* atque eo ipso nulla alia nota adscripta *senatu motus* habebatur, hoc est, *senator porro non erat*. Senatus tamen moti infames non erant, nisi infami iudicio, vel de ambitu damnati essent,

(s) *Liv. XXIII. 27.* (*In meis exempl. legitur M. Fabius Buteo: solus autem Sigonius malebat N.*)

(t) *Suet. Aug. 37.* (u) *Liv. XXVII. 11.*

(x) *Cic. pro Rabir. 7. Id. Phil. VIII. 40.*

(y) *Liv. XXXIX. 52.*

(z) *Cic. fragm. Or. pro Scauro. Vid. Onuphr. Panvin. Faß.*

lib. 5.

(a) *Cic. Fam. XIII. 5.*

essent, Dio Cassius XXXVI. p. 8. seq. ed. regie 1548. ita ut etiam in iudices legi possent, Cic. pro Cluent. c. 42. seq. Porro lege Cassia cautum fuit, ut quem populus damnasset, cuius imperium abrogasset, in fenatu nec esset. Ascon. ad Corn. I. pag. 969. ed. Grev.*)

§. III. *Requisita, ut quis Senator esse posset.*

In senatoribus legendis hæc quinque potissimum spectabantur, *genus, ordo, census, ætas, & magistratus*. Primo, antiquissimis temporibus solis patricii aditus in fenatum patuit; adeo ut illi, qui a Tarquinio Prisco (b), & deinde a Junio Bruto ex plebe fuerunt allesti, prius inter patricios cooptari debuerint (c); at circa tempora decemvirorum, sive circa a. u. 302. plebeji directo in fenatum admissi videntur (d). Secundo, quod ad ordinem, servatum est, ut ex equestri maxime ordine fenatores legerentur; unde equestris ordo *feminarium fenatus* (e) appellatus fuit; sed hoc tamen perpetuum non fuit; Appius enim Claudius censor etiam libertinorum filios in fenatum legisse traditur (f). Tertio etiam ratio fuit habita *census*, qui antiquissimis quidem temporibus nullus spectatus fuisse videtur (g); sed florente republica fuit 800. HS. sive 800000. *nummorum sestertiorum*, qui faciunt nostra moneta 20000. *Philippearum*; vel, ut alii, *Imperialium*: verum Augustus iussit (h), ut census senatorius esset 1200. HS. hoc est, 30000. *Philippearum*, vel *Imperialium*; juxta Dionem vero Cassium, lib. LIV. 1000. HS. Nempe Svetonius loco in margine citata posuit censum, quem primum invenit Augustus ad remp. accedens; & quem reliquit moriens. Dio vero talem posuit, ut primum post bellum civile con-

(*) (Sub finem Ovar. pro C. Cornelio.)

(b) Dion. Hal. III. 67. (c) Id. V. 17.

(d) Vid. omn. Sigon. de jure ant. civ. Rom. II. 2.

(e) Liv. XXXXII. 61.

(f) Id. IX. 46. Svet. Claud. c. 24. (Qua in re proavertorem generis sui se sequi, falso distulavit Claudius Cæsar. Svet. id.) (Appii sectionem tamen per vim & ignominiose factam, ex utroque auctore adparet. F. R.)

(g) Plin. Hist. nar. præf. lib. XIV.

(h) Svet. Aug. c. 41.

constitutus fuerat; & ut deinde primo fuerat a-
ctus. Quarto, ætatis quoque habitam fuisse ratio-
nem certum est (i): sed quæ ea fuerit, non satis
constat: verum cum, ut Quinto loco innuimus, ex
iis fere tantum, qui jam magistratum aliquem ges-
sissent (k), lecti sint, primisque, qui in urbe ca-
peretur, magistratus fuerit quæstura, (nempe ex
muneribus honoratioribus; nam vigintiviratum, e.
g. etiam juniores capiebant) consequens est, nemi-
nem ante quæstoriam ætatem senatorem fieri potuisse
(l): ea autem probabiliter fuit annus ætatis vi-
cesimus quintus (m), ut infra dicemus (v. pag. 48.
& 74.). Licet autem aliquis magistratum gessisset,
propterea tamen continuo senator non erat (n), nisi
a censoribus in senatum esset lectus; sed equites,
qui curulem magistratum gesserant, licet senatores
proprie non essent, tamen jus suffragii in senatu ha-
bebant; ita, ut ipsi quidem sententiam non dice-
rent, sed ut pedibus in aliorum sententiam irent;
(qui mos hodieque a Cardinalibus in eligendo Pa-
pa servatur, vid. Amelott. ad Tacit. Annal. VI. 12.)
unde hi senatores Pedarii sunt dicti (o). Verum,
ut hoc addam, probabilis satis videtur Manutii o-
pinio, qui vult (de Sen. Rom. c. 1.) quæstores tri-
bunos, & ædiles plebis, quamdiu magistratum ge-
rerent, aditum in senatum habuisse; curules vero
magistratus semper; immo hos in legendo senatu a
censoribus, nisi fontica causa esset, præteriri non
potuisse.

§. IV. Insignia Senatorum.

Insignia senatorum fuerunt, Primo *latus clavus*,
sive *tunica laticlavata* (p) (χιτών πλατύσημος) hoc
est, cui *linea purpurea oblonga & quadrata instar*
fasciæ erat adsuta (q), quæ *fascia clavus* diceba-
tur; *latus* autem, quia equites *angustiore* habe-
bant; de quo suo loco: *Secundo calcei nigri* (r) ad
me-

(i) Tacit. XV. 28. (k) Vid. Sigon. de ant. jur. civ. Rom.
II. 2. (l) Vid. Zamose. de senat. Rom. I. 8.
(m) Vid. omn. Dion. LII. pag. 373. ad reg. (Quint. XII. 6.
& imprimis Lipsii Escurf. D. ad Tac. Annal. III. 29.)
(n) Gell. III. 18. (Sic. in Verr. II. c. 1. pr.
(o) Id. d. 1. (At ipse Gellius eam opinionem reprobat, a-
liamque veriore proponit: quam ibi velim legas.)
(p) Ovid. Trist. IV. 10. 35. (q) Vid. Græv. Præf. rom.
VI. Ant. Rom. (r) Horat. Serma. I. VI. 27.

medium usque crus subducti, (hinc proverbium: *calceos mutare*, de quo vide *Erasmi Chil.*) *Tertio*, lunula argentea, sive figura numeri centenarii in calceis (s), quod scilicet primi senatores *centum numero* fuissent: *Quarto*, locus separatus in spectaculis proxime podium, vel arenam; qui locus dicebatur *orchestra*, unde hæc vox aliquando pro ipso *senatu* ponitur (t), quæ proprie quidem significat *locum*, ubi *histriones saltabant*; (ab ὄρχησαι, *saltatio*) juxta quem proxime senatores sedebant; verum a theatro etiam ad alia spectacula hæc vox translata fuit.

§. V. De ratione habendi Senatum.

Jus convocandi senatum habebant olim quidem reges, regibusque pulsus consules, dictatores, magistrum equitum (u), prætores, tribuni plebis, præfecti urbis; & qui extra ordinem reipublicæ præfuerunt, decemviri legibus scribendis, tribuni militum consulari potestate, & triumviri reipublicæ constituendæ; de præfecto urbis Latinarum causâ dubitatum fuit, quum ea ætate fieret, quæ senatoria non esset (x): verius tamen videtur eum senatum cogere potuisse. Observandum autem est, minorem magistratum non potuisse habere senatum, nisi absente majore, ut *Cornutus prætor urbanus absentibus consulibus senatum* habet more majorum, *Cic. Famil. X. 12.* & hoc etiam non nisi in re nova fieri poterat, *ib. VII. 28.* quod tamen non obtinuit in tribunis plebis, qui etiam invito consule senatum vocabant, ut colligi potest ex *Cicerone, de orator. lib. III. in init.* Convocabatur autem senatus vel edicto, in quo causa convocationis addi solebat, vid. *Tacit. Annal. II. 28. f.* vel per præconem (y); & si quis senator non adesset, pignoris captione multabatur (z). Haberi non potuit senatus nisi in templo, hoc est, in loco ab auguribus consecrato (a); unde in curiis *Hostilia, Julia*

(s) *Juven. VII. 192.* (t) *Id. III. 178.*

(u) *Liv. VIII. 31. Dio l. XXXII. pag. 197. ed. Lat.*

(x) *Gell. XIV. 8.*

(y) *Vid. Zamosc. de senat. Rom. II. 4. Juven. IV. 75.*

(z) *Cic. Phil. I. 5. Liv. III. 38.*

(a) *Gell. XIV. 7.*

lia. Pompeja templa constituta sunt: verum etiam sæpe in templis vulgo ita dictis habebatur (b), ut in templo *Honoris, Apollinis (c), Concordiæ, (d)* &c. Et hinc templum *Vestæ* non fuit augurio consecratum, ne illuc conveniret senatus, ubi erant virgines (e). Legatis autem, quos in urbem admittere nolebant, & magistratibus, qui ad urbem erant, senatus in æde *Bellonæ* extra urbem dabatur. *Liv. XXXI. 47. XXXIII. 22. & 24. &c. Festus, voc. Senacula.*

Legitimum tempus habendo senatum erant *Kalendæ, Nonæ, & Idus* cujusque mensis: sed, si necessitas urgeret, omnibus diebus haberi poterat; nisi *comitiales* essent, hoc est, quibus *re ipsa comitia* haberentur, non quibus haberi possent; uti abunde probat *Zamoscius, de Senat. Rom. II. 7.* Ex instituto vero *Augusti* singulis modo *Kalendis & Idibus* habebatur senatus; ita tamen, ut *mensè Septembri, & Octobri* nullos alios adesse necesse esset, quam forte ductos, per quorum numerum *senatusconsulta* confici possent (f): nam e. g. nemo legibus solvi poterat, nisi ducenti *senatores* adfuissent, ex lege quam tulit *Cornel. Tr. Pl. a. u. 686. (g)* quod fecit *Augustus* specie quidem, ut molestiam muneris *senatorii* levaret; sed revera, quia minus expediebat ei, qui *libertatem patriæ suæ* opprefferat, frequenter adeo tam *augustum* procerum concilium convenire.

Nullum ergo *senatusconsultum* fieri potuit, nisi legitimus adesset *senatorum numerus (h)*; quis vero ille fuerit, non satis constat: ante *Sullam* numerus *centenarius* sufficere videtur; sed *Augusti* aetate *quadringenti* desiderabantur, quod tamen ipse abolevit; &, ut infra eum numerum *senatusconsultum* fieri posset, jussit (i), ut etiam ea ratione *senatus* potentiam enervaret. Hinc autem mos inoleverat, ut qui *senatusconsulto* intercedere vellet, diceret magistratui ad *senatum* aliquid referenti, (*) *Numerum senatum.*

Ma-

(b) *Lib. XXXVII. 52. Sallust. Caril. 47.*(c) *Cælius ad Cic. Famil. VIII. 8.*(d) *Sallust. Caril. 47.*(e) *Serv. ad Virg. Æn. VII. 157.*(f) *Svet. Aug. 35.*(g) *Afcon. argum. in Oyas. I. pro*(h) *Vid. Liv. XXXIX. 18.*(i) *Dio Cassius lib. LIV. f.*(*) *(Vide Fest. his vocib. & Erissonium de formulis, pag. 183.)*

Magistratus, qui senatum habiturus erat, ante curiam hostiam immolabat, & auspicabatur; (k) atque ita demum curiam intrabat. Olim fere servabatur, ut primus sententiam rogaretur princeps senatus (l); & si post (m) comitia consularia senatus haberetur, consul designatus: & hoc merito, ut, nempe, cautius & circumspectius censeret, quia executio decretorum senatus facile, & plerumque se in eorum consulatum extenderet. Vid. *Appian. Alex. Civ. lib. II. num. 430. Celeberr. Jo. Vinc. Gravin. de ortu & progr. jur. civ. l. 1. §. 18. fere dico*; nam jam olim libertatis consularis fuisse videtur, ut eum, quem vellet, primum rogaret (n). Tempore vero Julii Cæsaris, vel paullo ante, consul, (o) quem voluisset, primum rogabat, (modo ex consularibus (p) esset), & inde reliquos pro ordine dignitatis, (honoris enim & amicitiae signum hoc erat) (q) ut primum consulares, deinde prætorios, & sic porro: post ædilicios autem ordo ætatis in rogandis sententiis servatus esse videtur (r): & aliquando honoris causa quibusdam concessum est, ut consulari loco sententiam dicerent, licet consules numquam fuissent (s). Tum etiam servatum fuit, ut quem consul Kalendis Januariis primum rogasset (t), eum deinceps toto anno primum rogaret; sed postea hoc, ut alia, quoque neglexit Cæsar: & Augustus nullum ordinem servavit: prudenti consilio, ut ita parati ad dicendum venire cogerentur (u). Quod si res maximi momenti esset, aliquando jurati senatores sententiam dicebant (x). Fiebant senatusconsulta ordinarie per discessionem, hoc est, ita, ut, qui censuisset, in certam curiæ partem discederet, eumque, qui idem censerent, sequerentur; unde *pedibus in alicujus sententiam ire* dicimus pro *eam amplecti* (y), (& contra: *discedere in alia omnia*) cujus locutionis exempla passim sunt obvia.

§. VI.

-
- (k) *Vid. Suet. Jul. 81.* (l) *Gell. XIV. 7.*
 (m) *Cic. Philipp. V. 16. Sallust. Catil. 52.*
 (n) *Liv. V. 20.* (o) *Suet. Jul. 21.*
 (p) *Vid. Cic. Fam. X. 12.* (q) *Vid. eumd. post red. in sen. 7.*
 (r) *Dion. Hal. VII. 21.* (s) *Cic. Phil. I. 6.*
 (t) *Gell. IV. 10.*
 (u) *Suet. Aug. 35.*
 (x) *Liv. XXVI. 13. & ibi Gron. Id. XXX. 40. XXXXII. 12.*
 (y) *Vid. omn. Plin. Ep. VIII. 14.*

§. VI. De ratione referendi ad senatum.

Referre magistratus ad senatum debebat, primum de rebus divinis, tum de humanis (z): neque magistratus tantum, qui senatum habebat, ad eum referre poterat, verum omnes, quibus jus senatum convocandi competeat; unde aliquando legitimus diversa a diversis magistratibus eodem tempore fuisse relata (a). Sed consul vetare poterat, ne quid se invito ad senatum referretur: quod de tribunis plebis tamen non est intelligendum; nam illi non tantum de alia aliqua re referre poterant, & ad relationem consulis aliquid addere, vel eam mutare (b); verum etiam, si ille referre nollet, ipsi id facere poterant, (c) vel etiam ejus relationi intercedere (d), quod jusquoque omnibus, qui parem majoremve cum referente magistratu potestatem habebant (e), competeat: potuit etiam consul videns, quo animi inclinaturi essent, antequam omnes sententiæ dictæ essent, orationem paræneticam interponere; cujus rei exemplum est quarta Catilinaria; eam enim Cicero habuit antequam Cato sententiam dixisset. Perdita autem principis, licet consul non esset, de una, duabus, tribus rebus referre poterat; quod jus primæ, secundæ, tertiæ relationis dicebatur. Vid. Casaub. ad Svet. Jul. cap. 20. Lips. ad Tacit. Annal. XV. 22. Barberiac. ad Gron. de leg. regia, p. 48. seqq. ed. Gall. Gravinam, l. sing. de Rom. imp. p. m. 473. (f) Quod si aliquis in dicenda sententia plures res complexus esset, quisque senator dicere poterat, divide: ut scilicet de unaquaque re seorsim referretur. (*) Et magna hæc vis erat referentis ad senatum, quod duas res aliquando ita una rogatione comprehenderet, ut dividi vix possent. Vid. Polyb. Exc. leg. num. 129. Senatorum (g)

(z) Gell. XIV. 7.

(a) Cic. Phil. VII. in it.

(b) Vid. Manut. ad Cic. Famil. I. 1.

(c) Ibid. X. 16. (d) Vid. Tacit. Ann. I. 13.

(e) Cic. de legib. III. 3. Gell. XIV. 7.

(f) Aſcon. ad Verr. III. 46.

(*) (Cic. Fava. I. 2. Senec. Ep. 21. sub f. Plura dabit Brisson. de formalis, l. II. p. 182. 3. Adde omnino Aſcon. in Milion. 6. 6.)

(g) etiam singulorum (**) jus erat, cum de aliqua re consules retulissent, & ad se ordo dicendi pervenisset, de alia quadam re, quam e publica esse ducebant, sententiam suam addere, & petere, ut consules de ea re ad senatum referrent, quod *consere* dicebatur (b): & hoc aliquando faciebant, ut *diem dicendo eximerent*; (sic enim proprie loquebantur, (i) *vel diem consumere*. Cic. Att. IV. 2. & in Verr. II. 39. & *tollere diem*, id. de legib. III. 18.) nam post horam decimam nova relatio in senatu non poterat fieri (k): nec post solis occasum senatus consultum fieri poterat (l). Sententiam stantes dicebant, unde *excitari* dicitur Postumius apud Liv. IX. 8. cum jubetur sententiam dicere. Vid. etiam Cic. ad Att. I. 13. (*) Quod si aliquis intercessisset, non *senatusconsultum*, sed *senatus-auctoritas* perscribebatur; quod etiam fiebat, si senatus alieno loco, aut tempore, aut non legitimo edicto, aut numero convenisset (m). Hoc casu de ea re ad populum referebatur; cujus rei insigne exemplum est in *epistolis Cælii ad Ciceronem*, quæ exstant inter eas, quas vulgo *ad familiares* dicunt, libro octavo. Consul autem sententiam, quam vellet, primo pronunciare poterat, ut in eam discessio fieret; quæ ipsius maxima vis in senatu erat (n), ejusque formula talis fere erat: *qui hoc consertis illic transite; qui alia omnia, in hanc partem*: rationem hanc subjicit Festus (o): *his verbis præit, ominis videlicet causa, ne dicat, qui non consertis*; quæ ex ridicula veterum superstitione desumpta sunt. Primus autem discedebat, qui retulisset. (p) Senatus-consulto facto, ii, in quorum sententiam factum erat, nomina sua subscribebant (q); de qua re

(g) Acon. ad Cic. pro Mil. 6. Vid. exempl. apud Liv. VIII. 14. & oron. Sen. de vita beata, 2. & ep. II.

(**) (Non adeo singulis hoc licebat, sed precipuis tantum; nam juniores non rogabantur, vid. Zamosc. de sen. Rom. c. 10. quamquam neque Gron. mox citandus hoc distinxis.) F. R.

(h) Vid. Cic. pro Sext. c. 32. Græv. ad Svet. Jul. cap. 20. (Gron. Obs. I. 22. & Svet. Aug. c. 35. F. R.) Gell. 4. 10.

(i) Quintil. dial. de orat. 19. (k) Senec. de tranquill. anim. cap. ult. (l) Cic. Phil. III. 10.

(*) (Confer notulam Annæ Fabri ad Hom. II. A. 8.)

(m) Dio l. LV. non procul ab init. qui locus est clariss.

(n) Cic. Fam. I. 2. ubi vid. Manut. & Gron.

(o) Vid. voc. qui hoc consertis, &c.

(p) Manut. ad Cic. l. d.

(q) Vid. Cic. Fam. XV. 6. Liv. XXXIX. 4.

re festive loquitur Cicero, *Fam. IX. 15.* & tum in ærarium condebatur, (r) ubi etiam leges & alia scripta ad rempublicam pertinentia adservabantur: olim vero in ædem Cereris ædilibus custodienda dabantur (s). Locus autem, ubi *tabulæ* publicæ custodiuntur, *tabularium* dicitur (t). His peractis senatus dimittebatur ab eo, qui senatum habuerat, solemnibus formula: *Non amplius vos moramur, patres conscripti (u)*. Res, de quibus ad senatum referebatur, erant omnes, quæ reipublicæ administrationem spectabant, præter creationem magistratum, legum, & belli vel pacis arbitrium (x), quarum rerum potestas penes populum erat. Erat itaque senatus consilium sempiternum reipublicæ (*) propositum: deligebantur autem in id consilium ab universo populo, aditusque in illum summum ordinem omnium civium industriæ ac virtuti patebat. Senatus reipublicæ custos, præses, propuginator collocatus erat; & hujus ordinis auctoritate uti magistratus, & quasi ministros gravissimi consilii esse, voluerunt majores (y). Judices etiam ex senatu legebantur usque ad legem *Semproniam* a C. *Sempronio* Graccho a. u. 631. latam, qua judicia a senatu ad equestrem ordinem transfuit; quæ tamen postea cum senatu rursus sunt communicata. Denique ærarii quoque cura suprema penes senatum fuit (z). Ex quibus omnibus rebus patet, dignitatem senatoriam in republica Romana fuisse maximam; unde etiam hic ordo *amplissimus* ordinario cognomine dicebatur (a). *Sanctissimum ordinem* eum vocat Cic. pro Rege Dejotaro c. 3. *summum populi Rom. populorumque & gentium omnium ac regum consilium*, idem pro domo sua c. 28. (maximum ordinem *Martial. IV. 2.*) *patrum sanctum concilium*, *Horatius Od. IV. 5.* & *curiam* Cicero pro Milone, c. 33. *templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium*, &c. Sub Imperatoribus sane, comitiis ad
fena-

(r) Tac. Ann. III. 51. (s) Liv. III. 55.

(t) Cic. pro Rabir. 3. Liv. XXXIII. 16.

(u) Capitol. in Anton. Phil. 10.

(x) Dion. Halic. IV. 20. & VI. 66.

(*) (An valuit, propositum? & mox: ex universo populo?)

(y) Vid. Cic. pro Sext. 65. & de singularum ordinum officiis

& potestate vid. omn. Polyb. VI. 13. seqq.

(z) Polyb. VI. 11. (a) Leg. 30. pr. ff. ad Sc. Vellej.

senatum translatis, hic in jura populi successit. Vid. Cl. Gravinam l. sing. de Rom. Imp. §. 16. seq. & ita etiam legislativa potestas ad senatum transit, *ibid.* §. 20. Et hæc de primo ordine dicta sufficiant; transeamus jam ad secundum ordinem, sive equestrem.

C A P U T III.

De Ordine Equestri.

§. I. De origine Ordinis Equestris.

Romulus, cum populum Romanum in tres tribus divisisset, ex quaque tribu centum juvenes genere, opibus, reliquisque dotibus præstantissimos legit, qui equo mererent, quorumque opera ad custodiam corporis sui uteretur. Hi *celerces* primo sunt dicti, sive a primo eorum præfecto Fabio *Celere*; sive potius a Græco Κέλεις, (*Æolice*, Κέλεις) quod *celerem* notat, ut recte censet Jul. Cæs. Scaliger, *Poetices* l. 22. Distributi autem fuerunt a Romulo in tres centurias, quæ *Rammensium*, *Tatiensium*, & *Lucerum*, iisdem nominibus, ac præscæ illæ tribus, dicebantur. Tarquinius Priscus numerum eorum auxit, ita ut essent mille & octingenti, (*) eodem tamen centuriarum numero retento: Servius vero Tullius octodecim equitum centurias conscripsit: & hæc origo equestris ordinis fuit. Et hic summæ utilitatis in rep. fuit; inter senatum & plebem, ut vinculum aliquod medium intercedens (a). Postea autem equites sunt dicti non omnes proprie, qui equo merebant; sed ii tantum, qui a censoribus in ordinem equestrem lecti, & equo publico erant donati; (omnes enim patricii non erant equites, ut qui, exempli gratia, censum equestrem non habebant, (b)) quidam vero etiam equo privato militabant.

§. II. Quid requisitum fuerit, ut quis Eques esse possit.

In equitibus legendis spectabatur *ætas*, *genus*, & *census*. Primo, *ætas* requirebatur octodecim circiter

(*) Liv. l. 36. (1) Vid. Gravin. de or. jur. civ. II. p. 20.
304. (b) Liv. III. 27.

citer annorum. (c) Secundo, *genus* quidem erat promiscuum, patricium & plebejum; sed tamen ingenui esse debebant, nisi quod sub imperatoribus aliquando libertini hac dignitate donati sunt. (d) Tertio, spectabatur *census*, qui florente republica fuit 400. HS. hoc est, florenorum Hollandicorum 25000. (e)

§. III. De insignibus equitum.

Insignia equitum fuerunt primo *equus publicus*, quo censor eos donabat (f), vel etiam dux exercitus militiae tempore. Secundo, *annulus aureus*: (g) plebs enim *ferreis annulis* fere utebatur; (h) unde dictio est orta: *annulo aureo donari* (i), qua significatur *inter equites legi*. Tertio, *angustus clavus*, (k) sive *tunica angusticlavia*, *σενόστυμος χιτών*; cum senatores, ut vidimus, *latum clavum* gestarent: & sine his insignibus in publico conspicui tam equiti, quam senatori turpissimum erat. (l) Quarto, *locus separatus in spectaculis publicis*: *Roscius* (m) enim *Ortbo* tribunus plebis a. u. 686. legem tulerat, (u) ut equites in *quatuordecim gradibus* proximæ orchestrae junctis sederent; unde dicimus, *sedere in quatuordecim*, (o) pro equitem esse: pro quo etiam dicebant: *sedere in equestribus*. (p)

§. IV. De muneribus equitum.

Munus equitum erat primo, ut bella obirent; nam in iis vel præcipuum robur exercitus Romani consistebat: (q) secundo, ut judicia exercerent (r) utique post legem Semproniam, qua, (ut capite præcedente diximus), judicia a senatu ad equestrem ordinem sunt translata; sed quæ, ut ibidem

(c) Dio l. LII. p. 476. ed. Lat. (d) Suet. Galba, c. 14.
 (e) Marr. V. 26. (f) 39. It. IV. 67.) Juven. XIV. 323. Horat. Ep. l. 1. 57. (f) Liv. V. 7. Græv. Pref. ad som. l. Ant. Rom. (g) Horat. Serm. II. 7. 53. Juven. XI. 43.
 (h) Plin. Hist. nat. XXXIII. 1. (Quod tamen sero capie : quum vel triumphantes annulis ferreis antea usi fuerint. Jocum Martialis vide Epigr. III. 25. Adde Juven. III. 154. 9. ex l. ed.)
 (i) Suet. Jul. c. 39. (k) Ovid. Trist. IV. 10. 35.
 (l) Hor. l. d. Gell. XIII. 21. (m) Liv. Epit. 99.
 (n) Hor. Ep. l. 1. 62. (Quam legem Domitianus revocavit, Martialis V. 8. & 14. & 35.) (o) Suet. l. prox. dist. (Martialis V. 28.) (p) Vide Petron. c. 126. (q) Liv. XXXII. 161.
 (r) Senec. de benef. III. 7.

dem vidimus, rurfum cum ſenatu communicata ſunt. Equites etiam Romæ veſtigialia conducebant (*); idque in ſocietates quaſdam diviſi. *Cic. Fam. XIII. 9.* Quique tali ſocietati præerat, *magiſter ſocietatis* dicebatur, *ib.* Et adeo honorati hi erant, ut *ſcriptuarios*, ſive publicanos *ampliſſimos homines* vocet *Cicero, ib. ep. 65. honeſtiſſimos & ornaſiſſimos, orat. pro leg. Manil. c. 7. & pro Plancio c. 9.* dicit, *ſorem equitum R. ornamentum civitatis, firmamentum reiſ. publicanorum ordine contineri.*

§. V. De tranſvectione equitum.

Dignitas equitum ſenatoriæ proxima fuit, quia ex iis ſenatores legebantur; (s) unde hic ordo *ſenatus ſeminarium* eſt dictus; (*minor ordo Martialis* vocatur IV. 2.) (t), quam dignitatem etiam cenſus & reliqua, quæ iam diximus, adſtruunt: & hic quoque *ſplendor* equitibus proprie tribuitur. (u) Nec parvum huic ordini ſplendorem afferebat *annua tranſvectionio*: (x) quæ fiebat hoc modo. Quotannis idibus *quinſtilibus*, hoc eſt, decimo tertio (*legend. decimo quinto*) die *menſis Julii* omnes equites corona oleaginea cinſti, togas palmatas (y) ſive *trabeas* induti, equis ſuis infidentes, & ornamenta militaria, quæ ab imperatoribus virtutis cauſa acceperant, manu geſtantes ab æde *Honoris* extra urbem ad Capitolium tranſvehantur. Et hoc quidem quotannis fiebat: (eoque tempore etiam in jus eos vocare non licebat) (z) ſed quinto quoque anno, dum ita tranſvehantur, ad cenſorem in ſella curuli ante Capitolium ſedentem accedebant, & ex equis deſcendentes manu eos ante cenſorem traducebant. Quod ſi tum eques aliquis eſſet corruptis moribus, (a) vel cenſum ſuum equeſtrem minuiffet, vel denique equum negligentiſſime habuiſſet, (b) cenſor, ut *equum venderet*, jubebat, (iſque proprie *impolitie*, hoc eſt, *incuriæ* nota-

(*) (*Vid. celeb. Burmanni Diſſert. de veſtigal. pop. Rom. 1*)

(s) *Vid. Ovid. Triſt. IV. 10. 31.*

(t) *Liv. XXXII. 61. Lamprid. Alex. Sev. c. 10.*

(u) *Cic. Fam. I. 3. & ibi Manuſ. quem vide & ad aſſ. in Ver. II. 71.* (x) *Vid. Dion. Hal. VI. 13. (Addo Valer. Max. II. 2. ex. 9. e prima edit.)*

(y) *Vide Oſtav. Ferr. de re veſt. II. 5. & 8. (Plin. XV. 4.)*

(z) *L. 2. D. de in jus voc. (a) Vid. Svet. Caj. c. 16.*

(b) *Gell. IV. 20.*

notari dicebatur (c); atque eo ipso talis eques ordine equestri motus censebatur; si placuisset eques, *equum traducere* jubebatur (d). Recitabat etiam censor hac occasione equitum catalogum; & quem primum recensuisset, is *princeps juventutis* dicebatur (e): non quidem quod revera omnes juvenes essent, (multi enim in hoc ordine consenuerunt & quidem viri illustrissimi, ut e.g. *Mæcenas* ille Augusti Imperatoris amicus, & *Pomp. Atticus*) sed quod prima institutione ita sere fuissent: & præterea ætas juvenilis olim apud Romanos ad annum ætatis quadragesimum quintum extendebatur (f): nec ex nostris hodie moribus de hac appellatione, & similibus, judicari debet, cum *adolescens* etiam dicatur *Julius Cæsar*, cum pontificatum maximum peteret, (g) cum tamen esset annorum triginta sex, ut ex *Svetonio* patet, qui eum quæsturam anno demum trigesimo tertio ætatis gessisse scribit; (h) & postea etiam aedilitatem, antequam pontifex fieret, gessit (i). Et seipsum *adolescens* vocat *Cicero*, cum jam esset consul (k). Sub principibus hæredes imperii *principes juventutis* sunt dicti (l).

CAPUT IV.

De Ordine Populari,

§. I. De differentia vocum *populus* & *plebs*.

Populi appellatio diverse sumitur: Primo enim notat *universam aliquam gentem*, ut cum dicimus, e.g. *clementiam populi Romani*, *fortitudinem populi Carthaginensis*. Secundo, aliquando opponitur *senatui*, ut in celebri illa formula, quæ his literis denotatur S.P.Q.R. significantibus, *senatum, populumque Romanum*. Tertia significatio est, cum omnes, qui neque senatores, neque equites sunt, de *populo* esse dicuntur; atque ita in hujus capituli inscriptione sumitur. Hac autem notione *Cicero* (a) & *Livius* aliquando voce *plebis* utuntur; (b) licet hæc

(a) *Id.* IV. 12. (d) *Ovid.* *Trist.* II, 89. (e) *Vid.* *Tac. Annal.* I. 3. (f) *Dion.* *Hal.* IV. 16. (g) *Sall.* *Catil.* 49. (Et *Liv.* IX. 17. *Alexandrum M. adolescentem ait decessisse. Plura ad Synonymis nostris dabimus.*) (h) c. 7. (i) *Vid.* *Manut. ad Sallust.* d. 1. (k) *Phil.* II. f. (l) *Vid.* *numm. ap. Spanh. Diff.* XII. p. 353. (*Suet.* *Catig.* 15. *Tac.* *Ann.* I. F. R.)
(a) *Pro Balbo* 6, 15. (b) *Etiã Ovid.* *Fest.* II. 127.

hæc vox proprie genus potius, quam ordinem significet; ut, cum dicimus, *consules esse creatos de plebe*, hoc est, *ex iis, qui patricii non erant*. Itaque, postquam senatores de plebe legi cœperunt (quod a decemviris primum factum est, ut diximus (c)) triplex ordo & patriciorum & plebejorum exstitit, ita, ut diceretur aliquis *civis Romanus patricius senator*, *patricius eques*, *patricius de populo*; & rursus, *civis Romanus senator plebejus*, *eques plebejus*, & *plebejus privatus*.

§. II. *Differentia inter patricos & plebejos.*

Hic porro notandum, *patricos*, *Εὐπατριδας* Græce, apud Romanos fere similes fuisse iis, quos nos hodie *nobiles* vulgo dicimus; scilicet, fuisse eos, qui ex antiquissimis familiis erant orti, licet ipsi honores nullos gessissent: (*) *nobiles* vero eorum convenisse cum iis, quos nos hodie vulgo *patricos* vocamus; ii nempe erant, qui vel ipsi, vel eorum majores magistratus curules gesserant, & inde *jus imaginum* habebant, hoc est, qui majorum suorum imagines in atriis ædium servare, (d) & ut illæ in pompa funebri præferrentur, curare poterant; licet ex antiquissimis illis familiis orti non essent. Dico autem hoc jus non fuisse, nisi eorum, qui magistratus curules gesserant; nam tribunatus, quaestura, & alii inferiores magistratus hoc jus non dabant. Hæ imagines, ut *ἀσὲν παρόδω* illud ad damus, nihil aliud fuerunt, (e) quam expressæ humerorum tenus corporis e cera effigies (f); quas in atriis ædium collocare solebant ligneis thecis, sive armariis inclusas, easque non nisi diebus festis aperuisse videntur. Iis subscripti erant *tituli*, sive *indices honorum*, & rerum in iis honoribus gestarum (g): & hinc *imagines* aliquando pro ipsa nobilitate ponuntur (h). Aliquando autem in eadem gente erant & patriciæ, & plebejæ familiae (i); ut, e. g., in gente *Claudia*, in qua fuerunt

B

Clau-

(c) Vid. Sigon. de antiquo jure civ. Rom. II. 3.

(*) Vid. etiam Hist. Acad. liter. Paris. tom. 1. p. 104.

(d) Vid. Juven. Sat. VIII. init. (e) Plin. XXXV. 2.

(f) Juven. l. d. (g) Vid. vet. Scholiast. ad Juven. X. 57.

(h) hinc vir honoratissimæ imaginis futurus ad posteritas dicitur ap. Liv. III. 48. (i) Tacit. Hist. II. 76.

(i) Vid. infra sect. VI. c. 5. §. 1.

Claudii Regillenses, Pulchri, Nerones, omnes patricii: *Claudiorum* vero *Marcellorum* familia plebeja erat, (k) licet patriciis ejusdem gentis familiis longe nobilior. Hoc autem accidebat (l) duabus potissimum de causis: primo, si patricius aliquis ad plebem se contulisset, quod sæpe faciebant patricii; vel, ut tribuni plebis fieri possent, eaque ratione inimicos suos vexare; (cujus rei exemplum illustre habemus in nobili illo, non virtutibus, sed flagitiis, *Clodio*, Ciceronis inimico (m)) vel, ut facilius honores favore plebis consequerentur. Secunda hujus rei causa erat *civitatis beneficium*; qui enim civitate donabantur plebeji fiebant, non vero patricii; & tamen ejus, cujus beneficium in civitatem venerant, nomen assumebant: quemadmodum videmus in *Cornelio Balbo*, qui *L. Cornelii Lentuli* beneficio (n) civitatem adeptus erat. Quod si patricius a plebejo, aut plebejus a patricio adoptaretur, ille quidem in ordinem adoptantis transfibat; verum hoc personam ejus non excedebat (o).

Initio reipublicæ ingens differentia inter patricios & plebejos fuit; ita, ut illi soli sacra facere, & sacerdotia ac magistratus gerere possent; neque plebs jus connubiorum cum ipsis haberet (p): sed hæc fere omnia sensim cum plebe sunt communicata, ut suis locis docebimus.

§. III. De patronis & clientibus.

Ut autem nexus aliquis inter patricios & plebejos esset, Romulus instituit, ut quisque homo plebejus (q) quem vellet ex patriciis *patronum* sibi deligeret; cujus ipse, quod eum *coleret*, *cliens* diceretur. *Patroni* (ῥᾰ προσᾰτῆς) (r) *munus* erat clientis de jure respondere, lites pro eo suscipere; & verbo, ejus causâ facere quidquid parentes liberorum causâ vulgo facere solent. *Cliens* vero *patronum* omni modo, qua viribus, qua opibus juvare de-

(k) *Suet. Tiber. c. 1.* (l) *Vid. Sreim. de gent. Rom. apud Græv. tom. VII. Ant. p. 1124.* (m) *Suet. Jul. c. 20.*
 (n) *Vid. P. Manut. argum. in orationem Cic. pro Balbo.*
 (o) *Vid. Sreim. de gent. Rom. p. 1124.* (p) *Liv. IV. 2.*
 (q) *Dion. Halic. II. 5.* (r) *Plur. Romul. p. m. 25.* (*Eidem cliens dicitur πικρατής; & sic in Gloss. Lab.*)

re debet. Patroni etiam clientum, si intestati decessissent, legitimi hæredes erant; & ideo quoque legitimi liberorum eorum tutores; (r) quia plerumque ubi successione est emolumentum, ibi & tutelæ onus esse debet. Jus hoc erat hæreditarium, & sanctum adeo, ut clientes hospitibus & cognatis præferrentur. (z) Hujus juris similitudine crescente republica universi populi in clientela illustrium familiarum fuerunt, ut *Siculi* in clientela Marcellorum (u), *Allobroges* in clientela *Fabiorum*, (x) *Cyprus* & *Cappadocia* in clientela *Catonis*, (y) *Bononienses* in clientela *Antoniorum* (z). Vid. *Dial. de Caussis corr. eloq. c. 36*. Erant autem fere in clientela familiæ ejus Imperatoris, qui eos primum subegerat, quemadmodum in majore parte allatorum exemplorum videmus.

Atque ita vidimus tres illos ordines, ex quibus populus Romanus constitit, (a) si vocem *populus* sumamus ea notione, quam primam initio hujus capituli posuimus. Hac mente capite secundo diximus, penes populum fuisse potestatem creandi magistratus, ferendi leges, & pacis bellicque arbitrium; quod jam inde ab initio reipublicæ obtinuit, ita ut regi nihil fere præter curam sacrorum (b) relictum esset, & præter administrationem rerum bellicarum, quæ plerumque celeritatem desiderant, & ab uno facilius peragi possunt: unde constat *majestatem penes populum fuisse*, quod etiam ex *pro- vocatione*, quæ ad populum semper fieri poterat, etiam (ab) rege (c), & (d) ex *submissione fascium*, quæ populo fiebat, patet (e).

B 2

C A

(s) S. un. *Inst. de legit. patron. tutel.*
 (t) *Gell. V. 13. & XX. 1.* (u) *Vid. Eminensif. Noris ad Cenotaph. Pisan. diss. II. 7.* & *Cic. divin. in Verr. c. 1. ibi- que Aſcon.* (x) *Sall. Catil. 57.*
 (y) *Cic. ad famil. XV. 4.* (z) *Suet. Aug. c. 17.*
 (a) *Vid. Ovid. Fast. IV. 203. Martial. VIII. 15.*
 (b) *Vid. Serv. ad Virg. Æn. III. 80.*
 (c) *Liv. I. 26.* (d) *Liv. ib. & III. 54.*
 (e) *Vid. infra tit. II. cap. 3. §. 2. Lit. II. 7.*

CAPUT V.

De Comitibus in genere.

§. I. De Comitibus in genere.

Comitia dicta sunt a *coeundo*, sive *comeundo*, ut veteres loquebantur; (a) unde etiam *comitium* dictus est locus, ubi ad comitia curiata, & quandoque ad lites decidendas conveniebatur (b); sunt enim *comitia* nihil aliud, nisi *conventus universi populi ad ferendum de aliqua re suffragium*. Dico, *universi populi*; nam, si pars tantum conveniebat, *concilium* (c) potius dicebatur; licet hæ voces non nimis accurate loquentibus sæpius confundantur. (d) Dico præterea, *ad ferendum de aliqua re suffragium*; nam, si alia de causa populus conveniebat, non erant comitia.

Habebantur comitia a *magistratu*, vel in quibusdam causis a *Pontifice maximo*; (licet de Pontifice maximo dubitetur, Vid. cl. Græv. Pref. ad tom. V. Antiq. Rom.) hoc est, *magistratus*, vel *pontifex maximus* comitibus præerat, eaque dirigebat; & quidem ab uno ex magistratibus, cui id vel forte, vel comparatione, vel consensu obtigerat. Comitibus agebantur omnia, quæ summam rem publicam spectabant, & quorum potestatem penes populum fuisse diximus: iis scilicet magistratus omnes, & quidam sacerdotes creabantur: nam quidam cooptabantur a collegio, ut augures; leges ferebantur, (inter quas vel præcipue erant leges de bello indicendo, & de pace facienda), & judicia publica extraordinaria exercebantur. Magistratum comitia semper in campo Martio habebantur; ad leges vero ferendas, vel ad judicia exercenda aliquando in foro, aliquando in Capitolio. Non poterant autem haberi comitia nisi *diebus comitialibus*, hoc est, quibus cum populo agere licebat.

§. II. Comitiorum distinctio.

Tria porro fuerunt *comitiorum genera*: primo nempe *curiata*, instituta a Romulo: secundo, *centuriata* ex

(a) Fest. voc. Comitiales. (b) Varro de lingu. Lat. IV. 32. Vid. Plaut. Cuv. IV. 1. 6. (c) Gell. XV. 27.
(d) Vid. P. Merul. de comit. pag. 4. edit. 1675. Græcch. Pref. ad libr. de comit. Rom.

ta ex præscripto, siue commentariis (e) Servii Tullii habita; tertio, *tributa*, a tribunis plebis a. u. 263. primum introducta. Nam *kalata* quæ dicuntur *comitia*, non faciunt aliud comitiorum genus, sed ita dicuntur aliquando curiata & centuriata *comitia ἀπὸ τῆς παλαιῆς*, siue ab antiquo verbo *kalo*, hoc est, *voco*; & quidem proprie ea comitia, in quibus testimonia (f) condebantur, vel sacerdotes creabantur.

CAPUT VI.

De Comitiiis Curiatis.

§. I. De modo habendi Comitiiis Curiatis.

Curiata comitia erant, quando populus *curiatim*, hoc est, in *curias* (κατὰ φρεσιν, unde legem *curiatam νόμον φρεσινόν* dicit Dio Lib. XLI. pag. 112. edit. regie 1548.) *divisus suffragia ferebat*; ita ut, quod plures *curiæ jussissent*, id *jussum populi diceretur*: ergo statim ac sexdecim curiæ in unum conflissent, finis erat comitiorum; cum universus populus in triginta curias, ut vidimus, esset divisus. Habebantur autem hoc modo: convocatis per præconem curiis, is qui comitia habebat, rogationem suam populo exponebat; tum populus in suas quisque curias discedebat, quæ deinde eo ordine, quo forte exiverant, suffragium dicebant: quæ autem curia prima exibat, *principium* dicebatur (a). Haberi hæc comitia debebant *auspicato* (b); atque adeo augures adesse oportebat. Requirebatur etiam in iis *auctoritas patrum* (c), siue *senatus*, hoc est, ut id, quod pluribus curiis placuisset, ad *senatum referretur*: sed postea crescente plebis auctoritate, patres in *incertum comitiorum eventum auctores* fiebant, hoc est, *promittebant*, se id, quod populus jussisset, *ratum habituros* (d). Locus his comitiis erat, ut præcedente capite jam diximus, *comitium*.

§. II. Cause Comitiorum Curiatorum.

Cause comitiorum curiatorum primis quidem temporibus, cum nulla alia comitia essent, fuerunt

B 3

omnes

(e) Liv. I. 60. (f) §. 1. *Instit. de testam. ordin.* & *id. omn. Theophil.* (Vid. Gell. XV. 27.) (a) Liv. IX. 38. *Vide legem antiquam apud Frontin. de aquaed. lib. II. n. 1667. rom. IV. Græv.* (b) *Vide Gell. XIII. 14. Cic. pro domo c. 15. de har. resp. c. 23.* (c) *Dion. Halic. II. 14. Cic. pro Plane. 3. omn.* (d) *Liv. I. 17.*

omnes res, quas populi arbitrio permissas fuisse diximus. Verum postea, institutis primum comitiis centuriatis, & deinde etiam tributis, hæc comitia celebrari cœperunt; maxime cum lex *Pubblica* de minoribus magistratibus tributis comitiis creandis perlata esset (*). Ergo post hæc duæ tantum generales causæ horum comitiis habendum fuerunt: scilicet prima causa fuit, ut leges quædam ferrentur; secunda, ut sacerdotes quidam crearentur. Prima & præcipua lex his comitiis lata fuit de *imperio magistratibus dando*, hoc est, de *administratione rei bellicæ*, (e) sine qua lege nemini rem militarem attingere licebat (f): magistratus autem, quibus imperium dabatur, erant dictatores, consules, proconsules, prætores, proprætores; & denique quæstores, qui jure prætorio in provincias mittebantur. Verum postea ad usurpationem quamdam vetustatis, & auspicioꝝ causa triginta tantum listores, qui curias convocare solebant, in suffragia iverunt, si lex de imperio ferenda esset. Secundo, lex de *Camillo* ab exilio revocando his comitiis fuit lata. (g) Tertio, lege curiata etiam fiebant *arrogationes*, cum civis R. injussu populi statum suum mutare non possêt (h); (quæ sunt *hominis sui juris in filium assumptiones* (i)) eaque lex arbitris pontificibus ferebatur; scilicet ita, ut illi, an justa causa arrogationis esset, cognoscerent. Quarto, antiquissimis temporibus quidem *testamenta* sua his comitiis condebant; & tum proprie *kalata* comitia dicebantur. (k) Quinto, in iis fiebant *sacrorum detestationes*, (l) hoc est, *heredi*, aut *legatario* cuidam denunciabatur, *sacra*, que *hereditatem* sequebantur, esse suscipienda. Cic. de legib. II. 9. unde apud *Plautum* (m) *sine sacris hereditas* vocatur, que *sine ulla incommoda appendice* alicui obvenit. Talia sacra fuerunt e. g. in gente *Nantia*, *Serv. ad Æn.* II. 166. III. 407. *V. 704.* in gente *Horatia*, *Liv.* I. 26. in gente *Fabia*, *id.* V. 46.

Se-

(*) (Vid. cap. 2. §. 1. pag. 24) (e) Vid. *Liv.* V. 52. *Cic. de leg. agr. or.* II. 12. & *Philipp.* V. 16. (f) Vid. *Græc.* & *Sigon.* *disputationes de hac materia in tom. I. Thes. Græv.*

(g) *Liv.* V. 46. (h) Vid. *celeberr. Noodr. ad tit. D. de adop.* (i) *L. 1. §. 1. ff. de adop. Tac. Hist.* 1. 15.

(k) §. 1. *Inst. de testam.* & *ibi Theophil.*

(l) Vid. *Græv. Pref. ad tom. I. Thes. Antiqu. Rom. Scilicet. ad Fest. voc. Pari.* (m) *Captiv. IV. 1. 8. Fest. voc. sine sacris.*

Secunda horum comitiorum causa fuit sacerdotum quorundam creatio, qui erant *flamines*, & *curio maximus* (n). Quod autem diximus subsecutis primam rempublicam temporibus triginta tantum lictores in suffragium ivisse, (o) sciendum est, hoc dumtaxat factum fuisse dicis causa, cum lex militaris esset ferenda. Habebantur hæc comitia non nisi a majoribus magistratibus, quia scilicet auspicio haberi debebant; (minores enim magistratus auspicia non habebant (p)) initio nempe reipublicæ a rege; postea a consule, dictatore, prætorè, & interrege; sacerdotum vero creandorum causa a pontifice (q): licet hoc postremum non satis certum sit.

C A P U T VII.

De Censu, & de Comitiiis Centuriatis.

Alterum, & præcipuum quidem, comitiorum genus fuerunt *comitia centuriata*, (*ἡ λοχιτις ἐκκλησία*) quæ etiam *majora* dicuntur (a) quibus populus per classium centurias (*κατὰ λόχους*) divisus suffragia ferebat; ita ut, quod plures centuriæ iussissent, id ratum haberetur. Sed ante quam de iis plura dicamus, prius explicandum est, quid fuerit census; absque eo enim, quæ classes (*συμμερίαι* vocat Dion. Hal. VII. 59. *) quæ centuriæ fuerint, intelligi nequit.

§. I. De Censu.

Census est enumeratio populi cum estimatione facultatum. Instituit eum Servius Tullius sextus Romanorum rex sapientissimo plane consilio; qui iussit, ut omnes cives, sive intra sive extra urbem habitarent, bona sua jurati *censerent*, (b) hoc est, *æstimarent*; & illum censum, ac simul numerum & nomina uxorum, liberorum, & suam libero-

B 4 rum-

(n) Vid. Grucch. de comit. Rom. III. 2.

(o) Cic. Agr. II. 12. (p) Gell. XIII. 15.

(q) Vid. Grucch. d. lib. III. (a) Cic. post. velis. in senat. 11. (*) (Is. IV. 18. & 16. etiam σὺντάξις.

(b) Dion. Hal. IV. 15.

rumque aetatem (c) fervorum, & libertorum, i-
tem domicilii locum indicarent (d); qui secus fe-
cissent, eorum bona publicarentur, ipsi virgis casti
venundarentur (e), quasi qui sibi ipsis libertatem
abjudicassent. (f) Præterea prudentissime instituit,
ut cum *Paganalia* celebrarentur in singula capita
certum numismatis genus conferretur; sed aliud a
viris, aliud a mulieribus, aliud denique ab impu-
beribus (g). Et hac ratione certo, breviter, &
quasi uno intuitu omnium civium numerum & o-
pes, atque adeo totius civitatis vires poterat co-
gnoscere. Inde omnes cives pro ratione census in
sex *classes* distribuit, (h) quæ rursus in *centurias*
erant divisæ modo, quem tabula juncta indicat.
(*) Et in acie etiam singulis classibus locum di-
gniore pro ratione census assignavit, ita, ut quin-
tæ classis cives non nisi inter velites militarent (i).
In infima classe, (licet hæc proprie *classis* non ha-
beretur, unde quinque dumtaxat classes nominat Li-
vius III. cap. 30.) videmus nominari *proletarios*, &
capite censos. (k) *Proletarii* ita dicebantur, quod
quasi *proli* tantum *procreande* vacarent; unde *pro-*
letarium sermonem pro *vili* eleganter dicit *Plautus*
Milit. glor. A. III. S. 1. vers. 157. Capite censu vero e-
rant, in quibus non pecuniæ, sed capitis tantum
ratio habebatur; & qui nihil aliud quam civium
numerum augebant. Qui in prima classe censaban-
tur, soli proprie *classici* dicebantur, reliqui omnes
infra classem (l); (illos Græce τῶς ἐν τιμήματι
dicas; nam *τιμήματα classes* vocat *Plut. Solon. p.*
m. 87. f. nisi potius λαβῆν τὰ τιμήματα τῶν
πολιτῶν apud eum significat, *censum agere*) un-
de

(c) *Id. V. 75.* (d) *Vid. L. 4. ff. de censibus.*(e) *Cic. Or. pro Cæcin. 34.*(f) *Id. 1. ff. cit.*(g) *Dion. Hal. IV. 15. (Conf. Levitic. XXVII.)*(h) *Liv. 1. 43.*(i) (Notule in hac tabulam. In 1. se-
rie n. 1. lege *Civium*. In 3. serie n. 1. lege secundum Livium.
Id. n. 2. adde: huic classi Dionysius Hal. illa fabrum *centu-*
rias adjicit. *Id. n. 4. de accensis* nihil Dionys. sed *σαλπισταῖς*,
τιμπυριστῶ, & *βυκαριστῶ* meminit. *Id. n. f. lege scario-*
rum XV. juniorum XV. Livius in his accensos, cornicines, ti-
bicinesque in tres scribit *centurias* distributos. Postremo in 4. se-
rie adde: arma singularum *classium* recensent Livius 1. 43. &
Dionysius Hal. IV. 16. 17. Hic *ib. c. 18. CLXXXIII.* *centurias*
omnino fuisse ait.)(j) *Dion. Hal. IV. 16. seq.*(k) *Gell. XVI. 10.*(l) *Id. VII. 13.*

TABULA CLASSIUM & CENTURIARUM PRO RATIONE CENSUS.

<p>PRIMA CLASSIS civium ditissimorum.</p>	<p>C E N S U S C. ∞. five 10000. æris, hoc est nostra moneta 1000. im- periales, vel, ut alii, Phi- lippet.</p>	<p>CENTURIÆ IXXX. Seniorum xxx. juniorum quibus additæ 18. equitum centu- ria, & duæ fabrorum secundum LIVIVM.</p>	<p>Seniores ad ubis custo- diam præsto esse, juniores foris bella gerere debe- bant. Vide notulam.</p>
<p>SECUNDA CLASSIS ditiorum.</p>	<p>C E N S U S LXXV. ∞. five 75000. æris, hoc est, 750. imperiales.</p>	<p>CENTURIÆ XX. Seniorum X. juniorum X. Huic classis DIONYS. HAL. illas fabrum centurias adiecit.</p>	
<p>TERTIA CLASSIS divitum.</p>	<p>C E N S U S L. ∞. five 50000. æris, hoc est, 500. imperiales.</p>	<p>CENTURIÆ XX. Seniorum X. juniorum X.</p>	
<p>QUARTA CLASSIS mediocrium.</p>	<p>C E N S U S XXV. ∞. five 25000. æris, hoc est, imperiales 250.</p>	<p>CENTURIÆ XX. Seniorum X. juniorum X. quibus additæ 2. tubicinum & accensorum, juxta DION. HAL. Vid. not.</p>	
<p>QUINTA CLASSIS modicorum.</p>	<p>C E N S U S XI. ∞. five 11000. æris, hoc est, imperiales 110.</p>	<p>CENTURIÆ XXX. Seniorum xv. juniorum xv. Livius 3. tubicinum & accensorum centurias huic classis adseribit. Vide not.</p>	
<p>SEXTA CLASSIS tenuissimorum.</p>	<p>C E N S U S Minor XI. ∞. æris, hoc est, minor 110. imperialibus.</p>	<p>CENTURIA UNA Dumtaxat, in qua etiam proletarii & capite censiti, qui omnes a mili- tia & tributis immunes.</p>	

de hodieque *classicos auctores* (m) pro *antiquis* & *probatissimis* vulgo dicimus. Hinc quinque tantum classes memorat Sallust. Or. II. de rep. ord. Liv. III. c. 30. *Afcon. in Cornel. I. p. 968. edit. Grev.* Arma quæque classis habebat digniora (n) pro ratione census; quinta autem classis nihil habebat præter fundas (o), & extra ordinem militabat (p). Mirum autem nemini videri debet, tot centurias fuisse ditissimorum, mediocrium pauciores, infirmorum tantum unam; sciendum enim est ditiorum centurias parvo admodum civium numero constituisse, cum ultima centuria omnibus aliis simul sumtis sorte major fuerit: & hæc in tres quasi classiculas subdivisa fuisse videtur (q).

§. II. *Causa bujus instituti.*

Causa bujus instituti non una fuit. *Prima* erat, ut in ferendis suffragiis omnis fere potestas penes ditiores esset: cum enim in comitiis centuriatis singularum centuriarum singula valerent suffragia, & ditissimorum (equitum & fabrorum centuriis illis additis) centuria essent centum, reliquorum autem tantum nonaginta & tres, manifestum est adversus illorum consensum reliquas classes nihil potuisse (r). Et hinc C. Gracchus legem promulgavit, ut ex confusis quinque classibus sorte centuria vocarentur (s). *Alterâ* causa fuit, ut tributorum onera maxime in ditissimos inclinarentur (t), cum non amplius per capita, sed pro ratione census tributum penderetur. *Tertiâ* denique causa fuit, ut militiae gerendæ onus in eisdem derivaretur; cum enim pauciores essent ditissimi, & in plures centurias divisi, sine ulla fere intermissione militabant. Unde etiam resp. fidelioribus militibus utebatur; cum ditiorum magis inter sit remp. salvam esse. Atque ita licet omnis in republica potestas revera penes ditiores tantum esset (u), non tamen hoc inique ferebant pauperes, cum divites simul omnia fere onera sustinerent: & cum præterea pauperiores quoque viritim in suis quisque centuriis sententias rogaren-

(m) *Id. XIX. 8.* (n) *Liv. I. 23.* (o) *Dion. Hal. V. 57.*
 (p) *Dion. Hal. IV. 17.* (q) *Vide Lips. de mlt. Rom. l. 2.*
 (r) *Dion. Hal. VII. 56 & Liv. I. 43.* (s) *Sall. de rep. ord. or. 11.* (t) *Dion. Hal. IV. 19.* (Liv. I. 47. f.)
 (u) *Ibid. c. seq.*

garentur, omnes se pari jure rempublicam administrare arbitrabantur (x), quemadmodum ima plebs sæpe talibus artibus deludi amat. Et hæc reipublicæ apud Romanos constitutio, quamdiu ipsa respública salva, hoc est, libera fuit, est servata.

§. III. De Censu & Lustris.

Censu peracto *lustrum* condidit Tullius, hoc est, in campo Martio *suam, ovem, & taurum* circum exercitum, sive circum populum Romanum ibi congregatum ducendo eum *lustravit*: (unde *lustrare* etiam pro *circumire* ponitur. *Virg. Ecl. X. vers. 55.*) eaque animalia mox immolavit; quod sacrificium *suovetaurilia*, vel potius *solitaurilia* est dictum; quia *solidum*, sive *integrum* (y) (id enim *solum* *Oscorum* lingua (z) significat) *taurum* mactabant. *Lustrum* autem vocatum est a *luendo*, hoc est, *solvendo*; quia eo tempore omnia vestigalia a publicanis *luebantur*, sive *persolvebantur* censoribus (a): & quia hoc quinto quoque anno fiebat, *lustrum* pro tempore *quinquenniali* sæpe, Poetis maxime (b), ponitur; differt autem *lustrum* ab *olympiade*, quæ quarto quoque anno finito apud Græcos celebrabatur (*). *Condi* solebat *lustrum* (hæc enim est propria huic rei dictio) olim a rege, eoque pulso a consule; donec a. u. 310. censores, proprius huic rei magistratus, crearentur: & olim quidem condebatur in foro; postea in *villa publica* in campo Martio (c). Censa sunt primo *lustris* civium octoginta millia (**). Et hæc de censu: de ipsis porro comitiis centuriatis jam dicemus.

§. IV. De ipsis Comitiis, & primo de ipsorum causis.

Centuriata comitia habebantur tribus de causis. Primo, ut magistratus crearentur: secundo, ut leges ferrentur: tertio, ut iudicium perduellionis exerceretur.

Primo, magistratus his comitiis creabantur, omnes

B 6

magi-

(x) Dion. Hal. l. d. 21. (y) Virg. Æn. VI. 251.
 (z) Fest. voc. *Solitaurilia*. (Quint. l. 5. f. & qui ad eum laudantur.) (a) Varro de ling. Lat. V. 2.
 (b) Horat. Od. IV. l. 6. Stat. Syl. II. 5. (*) (Doctorem dissidium circa olympiadis notionem facillime ex Dionys. Halic. l. 74. 75. &c. componitur.) (c) Liv. IV. 24.
 (***) Liv. l. 44. At Dion. IV. 22. e censoris tabul. LXXXV. millia, demeris CCC. numeras.

magistratus majores ordinarii, hoc est, consules, & prætore: tum extraordinarii, quales fuerunt censores, decemviri legum scribendarum, & tribuni militum consulari potestate. (Qui sic creati in annum sequentem *designati* dicebantur. Vid. unius *Ciceronis* titulos *epistolarum*.) Unus præterea sacerdos his comitiis creatus est; nempe *rex sacrorum*; qui quidem magistratus non erat, sed ei dignitas tamen a populo non alia ratione, quam si fuisset magistratus, dabatur.

Secundo, *leges* his comitiis *ferrebantur* fere omnes, quæ a magistratibus majoribus promulgabantur; nam quædam *curiatis* comitiis latas fuisse vidimus: sic, e. g. *lex Valeria de provocatione ad populum*, *leges duodecim tabularum* (d), *lex de Cicerone ab exilio revocando* (e), & similes his comitiis latæ sunt; eaque *plebiscitis*, quæ tributis comitiis constituebantur, opponuntur. Tum *lex*, qua *bellum* populo *alicui*, aut regi *indicebatur*, *centuriatis* comitiis *ferenda* fuit (f); nam *de pace facienda* *ferebatur* comitiis *tributis*. Tertio, *judicium* unum, idque *capitale*, his comitiis *exercitum* fuit, nempe *judicium perduellionis* (g): sic enim in *lege duodecim tabularum* erat, *de capite civis, nisi per maximum comitiatum*, (hoc est, *comitiis centuriatis*) *ne feruntur*. *Perduellus* autem est, (h) *qui hostili in rempublicam animo esse deprehenditur*; (vel brevius, si quis eum *hostilitatis reum* diceret) *perduelles* enim *veteres hostes* vocabant (i). *Angli* hodie illud crimen vocant *High treason*; (*Hoog verraad* nobis) *Galli* vero *barbare*, *crimen læsæ majestatis in primo capite*. *Diversum* igitur est hoc crimen a *crimine majestatis*, & eo *gravius*: nam *perduellionis* crimine *tenetur*, (k) *qui civem Romanum quasi peregrinum tractaverit*; aut *contra leges Porciam* (Vid. *Vaill. de fam. Rom. gent. Porcia num. 10.*) & *Semproniam* *servili supplicio* affecterit: vel etiam *qui regnum affectavit*; quod *crimen regni* vocat *Ovid. Fastor. VI. vers. 180.* Cum igitur *jus civitatis* plane *penes populum* esset, merito, *qui hoc jus aliqua ratione violasset*, *judicio populi* *subjiciebatur*. Deinde hoc

(d) Liv. III. 34. & 37. (e) Ipse Cio. ad Attic. IV. 1.
 (f) Liv. 6. 10. (g) Vid. Liv. VI. 20 (h) L. ult. D.
 ad leg. Jul. majest. (i) L. 274. pr. D. de verb. signif.
 (k) Vid. Cic. in Ver. L. 5. Grucch. de comit. Rom. l. 2.

hoc crimine reus est, qui, aut regnum affectavit, aut omnino aliquid per prodicionem contra republicam commodum molitus est. *Majestatis* vero crimen erat seditionem in exercitu concitasse, magistratui pro imperio agenti restitisse, & similia.

§. V. De iis, qui his Comitii interveniebant.

Hæc comitia habebantur a magistratibus majoribus (1), hoc est, a consule, prætore, dictatore, vel interrege, & ab hoc tantum, si magistratus creandi essent: censores enim populum quidem centuriatum convocabant; sed hæc tamen proprie comitia non erant, ut ex data comitiorum definitione patet; non enim conveniebat populus ad *ferendum de aliqua re suffragium*. At si rex sacrificulus esset creandus, habebantur a Pontifice.

Interesse iis poterant omnes, qui *pleno jure* cives Romani erant, hoc est, qui *jus suffragii habebant*, sive illi in urbe, sive extra urbem in municipiis, vel coloniis, quibus id juris datum esset, habitarent. Anno urbis 663. a L. Julio Cæsare consule lata lex est, qua universæ Italiæ civitas cum suffragio data fuit; licet *Grucchius* (m) putet etiam temporis Ciceronis colonias quasdam jus suffragii non habuisse.

§. VI. De iis, quæ ipsa Comitii præcedebant.

Ante comitia per *trinundinum*, hoc est, per tres nundinas (n) τριῖν ἡμέρας) sive per dies viginti & octo (*) edictum proponebatur, (saltem tem-

(1) Vid. Gell. Nott. Att. VII. 9. (Nullum ibi de comitiis verbum, sed videatur XIII. 15.) (m) De com. Rom. I. 3. (n) Dion. Hal. VII. 58.

(*) (Sed rectius Puteanus de Nund. Rom. III. trinundinum ait diem septem & decem fuisse. Vid. Gronov. ad Gell. XX. 1. Sic sane hodie de ternis promulgationibus, quas proclamationes dicimus, & quæ octavo quoque die fiunt, postrema in diem XV. incidit, non in XXII. Et tamen aliter etiam evyatum in numero XXVIII. dierum; quasi nundine decimo quoque die securrissent: saltem XXV. dies numerari oportuisset. Non ignoro quidem Macrobio Sat. I. 16. rusticos dici octo diebus in agris opus fecisse: non autem die venisse Romam &c. Sed, nisi præ VII. sciolus quis VIII. scripsit, ille quam maxime falsus est: cum inter duas nundinas septem tantum dies medii fuerint, ut non modo Halic. scribis VII. 58. sed & Kalendarium verus ostendit, in quo offone literæ a b c d e f g h continuis recurunt. Quem (Macrobius) librarii errorem sive omnes certatim sunt securi. Et similis circa olympiadas commissus a multis error. Ignoscas queso, lector, si, quis Puteani libello careo, suo longior fui. (Videtur omnino Cl. Drakenborch. ad Liv. III. 31. F. R.)

tempore Ciceronis : antea enim in magistratibus creandis hoc omiffum videtur) quo dies comitorum edicebatur , ut cives in agris , vel extra urbem degentes etiam adesse poffent ; idque lege *Junia Licinia* cautum erat . *Cic. ad Att. II. 9. & ibi Manut. Vid. eumd. & Abram. ad orat. pro Sext. c. 64.* Quod fi legibus ferendis comitia effent , etiam fummarium legis proponebatur , ut ita quisque , an ea fuadenda , an vero antiquanda effet , apud animum ftatuere poffet ; & nundinis a latore legis recitabatur , ac ab amico aliquo diferto (qui auctor legis , (o) Græcis ὁ ὑπόστον , (p) dicebatur) oratione habita fuadebatur ; qualis fuit , e. g. , oratio Ciceronis pro lege *Manilia* , (& hoc idem fiebat in iudiciis) quod proprie eft *promulgare legem* . Auctoritas fenatus etiam his comitiis , ut curiatis , accedere debebat ; fed posterioribus temporibus patres ante fuffragia in incertum comitorum eventum auctores fiebant , quemadmodum capite præcedente de curiatis comitiis diximus . (q) Præterea ante comitia *auspicia* rite capi debebant intra pomerium : unde *augufta centuriarum auspicia* dicit *Cic. pro Mil. c. 16.* quod fi non recte effet factum ; vel , fi effet *obnunciatum* , hoc eft , fi *infaufta figna de celo effent nunciata* , vitiofa erant comitia , & in alium diem rejiciebantur folemni formula auguris dicentis , *Alio die* (r) : posterioribus autem temporibus *auspicia* dumtaxat ad ufurpationem vetuftatis re-tenta funt . Non poterant hæc comitia , ut neque alia , haberi nifi *diebus comitialibus* , five quibus *cum populo agendi jus erat* . Tali ergo die , facris in urbe prius rite peractis , populus in campum Martium descendeat : nam hæc comitia in urbe haberi non poterant , quia non nifi *exercitu imperato* habebantur ; (s) in urbe autem exercitum imperari nefas erat . Et olim quidem univerfus populus armatus , & sub fignis conveniebat : poftea vero pars populi in Janiculo monte excubuit , vexillo ex arce sublato ; quod poftremum *Dionis Caffii* tempore adhuc obtinuit (t) . Ita inchoata comitia adhuc dirimi poterant , fi etiam tum obnunciatum effet ,

(o) *Cic. ad Att. I. 15. Suet. Jul. 16.*(p) *Lucian. Timone p. m. 111. (q) Liv. I. 17.*(r) *Vid. Cic. Phil. II. 31. & ibi Manut. (Briffon. de form. p. 119.) (s) Feft. voc. Iufti dies . Dio Caffius lib. XXXVII. (Gellius XV. 27.) (t) Dio Caffius a. 1.*

esset, vel, si aliquis morbo comitiali (quem *caducum* nos vulgo dicimus, & olim etiam *major* dicebatur (u)) corripere: vel etiam si tribunus plebis, aut alius magistratus ejusdem auctoritatis (x), ac ille erat, qui comitia habebat, intercessisset solemniter illo verbo, *Veto* (y); aut etiam si vexillum e Janiculo monte avulsisset. (z) Etiam tempestate exorta dirimebantur comitia, ita tamen, ut magistratus, qui jam creati essent, vitiosi non redderentur. (a)

§. VII. Ipsorum comitiorum ratio.

Congregato populo magistratus, qui comitiis præerat, concionem ad populum habebat, & tales conciones interdum etiam inter ipsa comitia habebantur ad emendicanda populi suffragia (b). Et quidem, si lex ferenda esset, ut eam populus vel juberet, vel vetaret: si vero magistratus creandi essent, ut ex iis candidatis, qui legitime petierant, quorumque adeo nomina accepta erant, ita ut eorum ratio comitiis haberi oporteret, magistratus eligeret: & ante legem tabellariam etiam alios, quam candidatos, populus creare potuit, modo ut legibus eorum haberi posset.

§. VIII. De Candidatis.

Candidati autem dicebantur, qui honores petebant, & hoc intra legitimos dies professi (c) erant (d), a candida toga, quæ petitionis erat signum: nam omnes quidem ditiores Romani vulgo *album* togam gestabant, non tamen *candidam*; qualis erat cum fullones eam creta addita (e) splendidam fecissent: *candidum* enim proprie est *resplendens* a verbo *candere*, quod idem notat ac *splendere*; unde *Horatius* etiam *purpuream* vestem *candere* dixit (f), & idem rursus *purpureos* vocat *olores* (g): & sic quoque Græci *λαμπρον candidum* (h), *λευκόν* vero *album* ver-

(b) Fest. voc. Prohibere. (x) Vid. Acon ad Verrin. III. 46. (y) Liv. VI. 15. (z) Dio lib. XXXVII. de Rabir. perduellionis reo. (a) Liv. XXX. fin. (b) Vid. insigne exemplum apud Liv. XXIV. 8. (c) Cic. Agr. II. 9. Vell. Pat. II. 21. (d) Sallust. Catil. 18. (e) Pers. Sat. V. 177. (f) Serm. II. 8. 101. (g) Od. IV. 1. 10. (Vid. hic Daverium). (h) Vid. Lips. Elect. I. 13. Græch. de comit. I. 3.

vertunt. Tunicas autem non gestabant candidati, sive, ut ita submissiores viderentur, sive, ut cicatrices adverso corpore acceptas facilius monstrare possent (i). Candidatorum causa a magistratibus cognosci debebat, ne a populo honores indignis mandarentur; an, scilicet, etiam tum minores (*) essent candidati; an publico, vel turpi iudicio notati, aut ambitus damnati, vel denique an eo tempore criminis alicujus rei agerentur. Quod si eorum rationem habendam esse magistratus censuissent (nam poterant eorum nomina non recipere (k)) tum hi candidati per trinundinum (l) Populum prestantabant, hoc est, hominum obviatorum manus prestantabant, eosque amice compellabant; unde officiosissimam nationem candidatorum eleganter dicit Cic. orat. in Pison. cap. 23. (m), & hoc jam biennio ante annum suum faciebant occasione comitorum; at anno demum sequente petebant (n). Cum dies comitorum venisset, amicos quosdam, qui gratiosi essent ad populum, secum habentes, ab iisque in campum deducti (o) candidati in colle Hortulorum, qui campo Martio imminabat, consistebant; ut ita ab omnibus possent conspici: præterea in concione ad populum se petituros profitebantur, & jam aliquid in ejus gratiam, si honorem consecuti essent, facturos pollicebantur (p). Habebant etiam servos, quos nomenclatores vocabant (Græc. ὀνοματολόγους (q)) qui eos de nominibus civium obviatorum monerent; (r) & divisores, qui argentum populo dividerent (s); licet hoc sæpe vetitum, vel ad certam summam usque dumtaxat concessum sit (t). (u) Tum præterea erant sequestres (Græc. μισοῦργουοι) qui submittebantur ad corrumpenda populi suffragia (x), & apud quos pecunia promissa deponebatur;

(i) Plur. Coriol. p. m. 220. A. & in problem. p. 275.

(*) (i. e. an iustos ad petendum honores annos non habent.) (k) Vid. elegans exemplum ap. Val. Max. III. 8. 30.

(l) Cic. ad Fam. XVI. 12. (m) Et pro Niuven. c. 33.

(n) Vid. Manur. ad Cic. Att. I. 1. init.

(o) Vid. Casaub. ad Cic. Att. I. 1. p. 12. edit. Græv.

(p) Vide Cic. ad Att. II. 18. & ibi Græv.

(q) Plur. Cat. Min. p. m. 767. (r) Horat. Ep. I. 6. 50.

(s) Cic. Verr. II. 8. & ibi Aſcon.

(t) Vid. Cic. Att. I. 18. Vid. omn. etiam Suet. Jul. 6. 19.

Lucan. I. 178. (u) Vid. Peyron. 119.

(x) Vid. Cic. pro Caeli, 7. 13. & alibi.

nebatur; (y) & denique interpretes, per quos patio (de suffragio alicujus pro certa pecuniæ summa obtinendo) indiceretur (z).

§. IX. De ratione ferendi suffragia.

Cum jam populus in centurias suas discessisset, sortitio (inter classis primæ centurias) instituebatur; & centuria, quæ prima forte exibat, dicebatur *prærogativa*, (a) ejusque suffragium maximi erat momenti, (Vid. exemplum apud Liv. XXVI. 22.) unde *prærogativa* pro *signo future voluntatis* ponitur apud Cic. Verr. I. 9. & Catonem ad Cic. Fam. XV. 5. Hæc itaque a magistratibus vocata per *ponticulos* (b) quosdam in *septum*, five *ovile* (c) transibat, (qui locus erat in campo Martio cancellis clausus (d), vel, si alio loco comitia haberentur, septa *extensis funibus* faciebant, unde *περιχορίσματα* ea vocat Appian. Alex. Civil. III. p. 885. ed. Tollii) eamque deinceps ordine reliquæ centuriæ sequebantur. Tulerat quidem C. Gracchus legem, ut ex confusis quinque classibus sorte centuriæ vocarentur; sed eam perferre non potuit. (e) Et olim quidem ante a. u. 614. voce suffragia ferebant; sed hoc legibus *Gabinia*, *Cassia* (f), aliisque *tabellariis* (ut *Papiria* an. 622. *Cælia* a. 630. qua etiam in judicio perduellionis tabella data est) abrogatum est; ut ita plus libertatis populus in ferendis suffragiis haberet. Ergo in introitu ponticulorum quisque civis a *diribitoribus* (g) (hi a *diribendo*, hoc est, *distribuendo* sunt dicti) accipiebat tabellas, (h) quibus, si magistratus creandi essent, inscripta erant nomina candidatorum. Si leges essent ferendæ, in altera tabella erant literæ U. R. significantes, *uti rogas* (i); quibus notabatur, eum, qui suffragium dederat, ita censere, quemadmodum ille, qui legem tulerat, *rogasset*: unde formula initialis legum erat, *Coss. populum jure rogaverunt, populusque*

(y) Id. pro Planc. 18. (z) *Ascon. ad Cic. Verr. II. 13.*
 (a) Liv. XXIV. 7. (b) Cic. ad Att. I. 5. (de Prov. Sexagenarios de ponte desicere. vid. Erasmi. & Sigon. de A. Juve I. 17.) (c) Lucan. II. 197. (d) Ovid. Fast. I. 53.
 (e) *Sallust. (vel alius or. II. de rep. ord. seu potius Ep. II. ad Cæs. c. 8. (al. 15.) vulgo Sallustio adscripta.)*
 (f) *Vid. Vailant. in Numm. famil. gente Cassia n. V. Cic. de legib. III. 16.* (g) Cic. post red. in sen. c. 11.
 (h) Id. ad Attic. I. 14.
 (i) Id. l. d. & de leg. III. 17.

que jure scribit (k) : in altera vero tabella erat litera A. hoc est, antiquo. Si denique judicium habendum esset, in altera tabula erat litera A. notans absolvo ; in altera litera C. notans condemno ; in tertia literæ N. L. hoc est, non liquet (l) : & hinc tabella pro ipso suffragio ponitur. (m) Ex his tabellis quisque, quam vellet, in cistam (n), quæ in introitu ovilis a rogatoribus (o) (ita dicebantur, qui tabellas rogarent, sive reposcerent) mōstrabatur, conjiciebat. Tum custodes (erant autem hi omnes, ut & rogatores, & diribitores ex viris nobilissimis; (p) & quidem ex amicis ejus, cujus res comitiis agebatur; (q) qui quo essent majoris dignitatis, eo major candidati gloria habebatur (r) : postea vero certi quidam custodes ex equestri ordine sunt creati) custodes, inquam, tabellas educebant, & punctis in alia tabella notatis singulorum sententias numerabant, (unde puncta vocantur singulorum hominum sententiæ (s)) & quod pluribus placuisset, per præconem pro istius centuriæ suffragio pronunciabatur. Sic dimissa centuria prærogativa, vocabantur aliæ centuriæ, quæ dicebantur jure vocata (t) : & hoc eatenus fiebat, donec major numerus centuriarum, nonaginta septem scilicet, in eandem sententiam convenissent : ac quod illæ censuissent, omnino ratum habebatur. Quod si paria puncta unius centuriæ essent, nullum ejus suffragium pronunciabatur, præterquam in judiciorum comitiis; ubi centuria, quæ non damnasset, absolvisse credebatur (u).

§. X. Finis Comitiorum.

Candidatus, qui suffragiis vicerat, statim a magistratu comitia habente appellabatur; & precatione solemnī habita designabatur, ac magna pompa domum deducebatur. (x) Primum autem a populo pronunciari perhonorificum habebatur (y).

Postquam consules Kalendis Januariis magistratum

(k) Cic. Philip. I. 10. (l) Vid. Gell. XIV. 2.
 (m) Cic. Famil. I. 9. (n) Auctor ad Heven. I. 12. II. 12.
 (o) Cic. post red. in Sen. c. 11. (p) Id. in Pison. c. 15.
 (q) Id. post red. in Sen. c. 7. (r) Ib. 11. (s) Floras. de
 vite poet. 343. Cic. pro Mur. c. 34. Id. pro Planc. cap. 22.
 (t) Vid. Liv. XXVII. 6. Ascen. ad Act. in Verr. I. 9.
 (u) Vid. Dion. Hal. VII. 63. (x) Cic. Act. in Verr. I. 7.
 (y) Cic. pro leg. Manil. c. 1. Id. in Pis. c. 1.

tum inire cœperunt, comitia consularia Julio vel Augusto mensē habita sunt; prætoria paullo post, & censoria circa idem tempus: sed censes statim ac creati essent inibant (z). Et mature adeo hinc fiebat; tum, ne periculum esset interregni; tum, ut spatium haberent discendi ea, quæ ad munus suum pertinerent; &, ut inquiri posset, an per ambitum essent designati.

Manserunt hæc comitia (ut etiam tributa, de quibus mox dicemus) libera, ad Julium Cæsarem usque, qui comitia cum populo partitus est, ita, (a) ut, exceptis consulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum pro parte dimidia, quos populus vellet, pronunciarentur; pro altera parte, quos ipse dedisset. Ab Augusto libertas comitiorum aliqua ex parte restituta est (b): sed a Tiberio penitus neglecta sunt; (c) & postea omnino in principis potestate fuerunt; ita tamen, ut etiamnum haberentur (d).

C A P U T VIII.

De Comitibus Tributis.

§. I. Definitio & origo horum Comitiorum.

Tertium genus comitiorum erant comitia tributa; (ἢ *φυλῆτις ἐκκλησία*) quibus ex regionibus & locis, hoc est, tributim suffragia ferebantur. (a) Haberi primum cœperunt altero anno post creatos tribunos plebis, hoc est, a. u. 263. occasione G. Marci Coriolani; (b) qui in iudicium a tribuno plebis vocabatur, quod in magna annonæ caritate enixe in senatu contendisset, ne frumentum e Sicilia advectum populo divideretur: (c) qua ratione plebem ad ultimam necessitatem redigere volebat, ut ita optimatibus obsequentior esset. Quia autem apud optimates gratiosus erat Marcius, & centuriata comitia, ut diximus, in potestate ditiorum fere erant; fore videbant tribuni plebis, ut

Co-

(z) Liv. XXX. 45. (a) Suet. Jul. c. 41.

(b) Id. Aug. c. 40. (c) Tac. Annal. I. 15.

(d) Vid. Cl. Noode. Observ. I. 3. (a) Lælius Felix apud Gell. XV. 27. (b) Dion. Halic. VII. 55. (c) Liv. II. 34.

Coriolanus absolveretur : ergo voluerunt , ut populus *tributum* vocaretur ; quo casu æque pauperiorum , ac ditiorum suffragia valebant . Sed magis hæc comitia frequentari cœperunt post legem *Publiam* latam a. u. 282. qua cavebatur , (d) ut plebeji magistratus tributis comitiis fierent .

§. II. *Causa horum Comitiorum .*

Habebantur hæc comitia ob quatuor causas : quarum prima erat *magistratuum creandorum* ; secunda , *sacerdotum subrogandorum* ; tertia , *legum ferendarum* ; quarta , *judiciorum exercendorum* .

Magistratus , qui his comitiis creabantur , erant primo , *omnes magistratus urbani minores ordinarii* ; quales erant ædiles curules & plebeji , tribuni plebis , quæstores , triumviri capitales , (e) nocturni , monetales , tribuni militum comitiales (f) , (licet hos inter urbanos magistratus non referam) &c. Secundo , *magistratus urbani minores extraordinarii* , ut præfecti annonæ , duumviri navales , quæstores parricidii , curatores viarum , &c. Tertio , *magistratus provinciales ordinarii* ; proconsules nempe (g) , proprætore , & proquæstores . Quarto , *magistratus provinciales extraordinarii* , ut triumviri , vel quinque viri coloniarum deducendarum , vel agrorum dividendorum causa creati .

Secunda horum comitiorum causa erat *subrogatio sacerdotum* . Et quidem ante legem *Domitiam* (b) latam a. u. 650. solus Pontifex maximus his comitiis creabatur , reliqui vero sacerdotes a collegiis suis cooptabantur : postea vero non tantum omnes pontifices , sed etiam augures , feciales , septemviri epulones , & quindecimviri sacris faciundis his comitiis creati sunt .

Tertio , his comitiis *ferebantur leges* , quæ dicebantur *plebiscita* (i) ; & erant variæ , ut de imperio triumphaturis die triumphus sui in urbe decernendo (k) , de civitate danda , de solvendo aliquem legibus , de quæstionibus publicis constituendis , & maxime de foedere cum hostibus feriendo (l) .

Quarto denique comitiis tributis *exercebantur iudi-*

(d) *Ib.* 55. (e) *Cicero pro Cruent.* c. 13.

(f) *Vide Acon. ad Af. I. in Verr.* 10. (g) *Liv. VIII.*

23. XXIX. 13. &c. (h) *Vid. Suet. Neron.* c. 2.

(i) §. 4. *Inst. de jure nat. gent. & civil.*

(k) *Liv. XXVI.* 21. (l) *Liv. XXXIII.* 25.

dicia, non quidem capitis; (quod centuriatorum erat, ut diximus) sed quibus alicui multa irrogabatur (*m*); vel etiam, si quis capitis damnatus ad populi iudicium venire recusaret, hæc comitia ad exilium ei indicendum sufficiebant (*n*).

§. III. De personis, quæ his Comitibus interveniebant.

Habebantur hæc comitia, si magistratus creandi essent a dictatore, vel consule, vel tribuno militum consulari potestate: nisi quod tribuni & ædiles plebis a tribunis plebis crearentur (*o*). Sacerdotum comitia nemo, nisi consul, habebat: (quod ex *Ep. 4. Ciceronis ad Brutum* colligi potest) iudiciorum vero & legum comitiis consules, prætores, vel tribuni plebis præerant.

Interesse his comitiis poterant omnes, qui centuriatis, nempe cives jus suffragii habentes: quamquam Latinis etiam aliquando datum sit ex indulgentia magistratuum, ut in tribu prærogativa suffragium ferrent (*p*). Quidam duas habebant tribus, alteram, in qua erant nati, alteram, vel jure adoptionis; (ut Augustus Fabiam & *Scaptiam*, *Suet. c. 40.*) vel in præmium accusationis de repetundis (*q*); vel denique emptam, ut quis majorem in distributionibus partem haberet (*r*).

§. IV. Ratio horum Comitiorum.

Reliqua fere cum centuriatis comitiis communia habebant, sed hoc his comitiis peculiare erat, quod etiam inconsulto senatu haberi possent (*s*); & quod auspiciis non impedirentur, nisi hæcenus si de cælo servatum esset (*t*); plebeji enim magistratus auspicia non habebant; (*u*) & hoc quia ex institutione Romuli sacra solis patriciis erant commissa (*x*): unde plebis in his comitiis major erat potestas (*y*).

Locus his comitiis erat, si magistratus quidem creandi essent, campus Martius; si leges ferendæ, vel iudicia exercenda, forum, vel capitolium; vel etiam aliquando circus Flaminius (*z*): & si forum, loca ibi singulis tribubus finibus distincta-

(m) *Id. IV. 41. & XXVI. 3.* (n) *Id. XXV. 4. & XXVI. 3.*
 (o) *Val. Max. VI. 3. ex. 2.* (p) *Vid. Liv. XXV. 3.*
 (q) *Cic. pro Balbo c. 23. & seqq.* (r) *Panvin. de civ. R. 28. edir. Græv.* (s) *Dion. Hal. IX. 41.* (t) *Cic. in Varin. c. 8.*
 (u) *Liv. IV. 6.* (x) *Dion. Hal. II. 9.* (y) *Vid. Vaies. ad Liv. II. 55.* (z) *Liv. XXVII. 21. Plur. Marc. p. m. 314.*

ringuebantur; (a) quod etiam *Athenis* olim usitatum fuit (b).

Singulare etiam in his comitiis erat, quod si sacerdotes creandi essent, non omnes tribus in suffragium irent, sed ex lege Domitia (quam abrogavit Sulla, restituit Labienus tr. pl. a. u. 690. (c)) septemdecim duntaxat ad id forte legerentur; ita ut, qui a novem tribubus renunciatus esset, sacerdotium obtineret (d).

Magistratum comitia habebantur circa Kalendas sextileis; sacerdotum, cum aliquis sacerdos obiisset; reliqua vero, ut legum & judiciorum, omnibus comitialibus diebus haberi poterant.

Desierunt hæc comitia eodem tempore & modo, quo centuriata.

SECTIO SECUNDA.

CAPUT I.

De Magistratibus in genere.

§. I. Magistratus definitio & etymon.

Magistratus species est honoris publici; publicus enim honor est jus & titulus super ceteros lege, aut moribus concessus: & est vel divinus, ut sacerdotum; vel humanus: qui rursus est vel dignitas, ut senatorum, & judicum; vel potestas, quæ est extra urbem; vel denique magistratus, qui est in urbe: & omnes quidem magistratus cum potestate erant; sed cum imperio illi tantum, quibus id nominatum lege a populo datum esset.

Dicitur autem magistratus a magistro: magister porro est, qui plus alius potest. (a) Omnes olim prætores dicti sunt; (b) vel, quod ceteros honore præerent; vel, quod aliis præessent. Sic *dilatator* apud *Livium* VII. 3. in lege antiqua de clavofigendo dicitur prætor maximus: & de consulibus ita loquitur *Cic. de legibus* III. Regio imperio duo sunt; iique præeundo, judicando, consulendo, prætores, iudices,

con-

(a) *Dion. Hal.* VII. 59. (b) *Vid. Poll. Onomast.* VIII. 5. 20.

(c) *Dio lib* XXXVII p 27. *edit. reg.* (d) *Vid. Cic. Agr.* II. 7.

(a) *L. 17. De verb. sig. Fesl. voc. Magistrare.*

(c) *Ascon. ad Cic. in Verr. l. 14.*

consules appellantur. Immo etiam proconsules, legati Caesaris, sive praesides; quin & praefecti vigillum, & aediles, praetores quandoque vocantur. Immo praetor dicitur pro sacerdote apud Gruter. p. 318. n. 6. 7. & p. 398. n. 7. (c)

§. II. Magistratuum divisio.

Magistratus Romanorum fuerunt varii generis, & dividuntur primo a temporibus, quod alii sint ordinarii, qui statis temporibus & semper in republica fuerunt; alii extraordinarii, qui non semper. Ordinarii magistratus fuerunt consules, praetores, aediles, tribuni plebis, quaestores, aliique: extraordinarii, dictator cum suo magistro equitum, censor, interrex, & plures suo loco dicendi.

Secunda distinctio magistratuum procedit a personis, quod alii sint patricii, alii plebei, alii denique mixti. Et initio quidem reipublica omnes magistratus erant ex patriciis; sed processu temporis honores omnes cum plebe communicati sunt, praeter solum interregnum; quemadmodum de singulis mox dicemus. Plebei autem magistratus fuerunt tribuni & aediles plebis; reliqui omnes mixti.

Tertio dividuntur magistratus a qualitate in majores & minores, idque duplici ratione: primo enim majores magistratus dicuntur, qui majora habent auspicia (d), scilicet consules, praetores, & censores: minores, qui minora: inter quae differentiam non aliam statuit Messala apud Gellium loco in margine citato, quam quod majora minoribus magis rata essent: secundo majores dicuntur, qui lictorem, vel viatorem habent: quos nec aediles, nec quaestores habuerunt.

Quarto ab insignibus; fuerunt enim magistratus quidam curules, quidam non curules. Curules magistratus erant, quibus jus erat sella curuli (*) utendi; quod competebat dictatori, consuli, praetori, aedili curuli: non curules, quibus id jus non competebat, qui erant reliqui omnes.

Quinta denique inter magistratus differentia fuit a locis: quidam enim erant urbani, quidam provinciales; quales fuerunt proconsules, propratores, & proquaestores.

§. III.

(c) Vid. Celeb. G. Noodt. Probac. I. 6. (d) Gell. XIII. 15.
(*) Hujus voc. etymon vid. apud Gell. III. 18.

§. III. De iis, qui apti ad Magistratus,
& de lege annali.

Habilitas ad magistratum gerendum duplex requiratur, altera a *gente*, altera ab *annis*. A *gente* olim quidem maxime, cum soli patricii magistratus gerere possent (*e*): sed hoc paulatim, ut diximus, mutatum est; & per factiones & secessiones plebis effectum fuit primo, ut a. u. c. 261. crearentur (*f*) tribuni & ædiles plebis, qui peculiare plebi magistratus fuere. Deinde a. u. 344. primi de plebe quæstores sunt creati. (*g*) A. u. 353. primus tribunus militum consulari potestate, (*h*) & a. 387. primus de plebe consul factus est; (*i*) anno autem sequente primi ædiles curules. (*k*) A. u. 397. primus dictator, (*l*) cum jam a. 385. magister equitum de plebe dictus esset. (*m*) A. u. 402. idem ille, qui primus de plebe dictator fuerat, censuram est (*n*) adeptus: & denique annus urbis 417. primum prætorem plebejum (*o*) vidit, ita ut sola interregia potestas penes patricos remanserit, nec plebi unquam communicata fuerit.

Habilitas altera fuit ab *annis*, utique post *legem annalem*, sive *annariam* (*p*) a. u. 573. a *L. Villio Tappulo* latam (*q*), qua certus ætatis annus singulis magistratibus capiendis præfixus fuit; (*r*) quamquam forte jam antea aliquid ea de re constitutum fuerit: sed vix aliquid certi; (Vid. *Cic. Phil. V. 17. Tac. Ann. XI. 22.*) & hæc lex novam quamdam formam illi rei induxisse videtur; unde etiam ille *Tappulus Annalis* cognominatus est. Quis autem annus cuique magistratui petendo præfixus fuerit, non satis liquet. Quidam quæsturæ nullum certum annum, alii tricesimum primum, alii vicesimum septimum adsignant: *Lipsius* autem (*s*), ut mihi quidem videtur, verosimilius vicesimum quintum. *Tribunatui* & *ædilitati* *Lipsius* septimum vel octavum & vicesimum annum adscribit; cum alii dicant

(e) *Dion. Hal. II. 8. 9.* (f) *Liv. II. 33.*
 (g) *Id. IV. 53.* (h) *Id. V. 12.* (i) *Id. VII. 1.*
 (k) *Ibid.* (l) *Id. VII. 17.* (m) *Id. VI. 39.*
 (n) *Id. VII. 22.* (o) *Id. VIII. 15.*
 (p) *Fest. hæc voc. Lampid. Commod. c. 7.*
 (q) *Liv. XXX. 43.* (r) *Ovid. Fast. V. 65.*
 (s) *De Magistrat. Rom. c. 5.*

cant aedilitatem anno demum tricesimo septimo ætatis geri potuisse. *Manutius* vero de legibus c. 6. putat hanc legem curules tantum magistratus spectasse. Quidquid sit, constat præturam biennio post aedilitatem geri fuisse solitam (t). De consulatu certum est, quadragesimum tertium (u) annum ei præfixum fuisse: sub principibus autem hæc leges fere sunt neglectæ. De extraordinariis magistratibus quid obtinuerit, adhuc incertius est; nisi quod constat dictatores (x) & censores fere ex consularibus creatos fuisse. In municipiis quoque & coloniis talis quadam lex fuit; (y) quemadmodum etiam de senatoribus & equitibus similia diximus. Observari hic velim ritum singularem, qui sub Imp. obtinuit (sub rep. id non invenio) ut pro singulis liberis gratia unius anni petenti fieret; quod retulit *Ulpianus* l. XIX. ad leg. Jul. & Pap. (z):

§. IV. Communia Magistratuum.

Leges præterea omnibus magistratibus communes fuerunt, *lex Romuli*, ne quis magistratum aliquem iniret, nisi addicentibus avibus: *lex Cornelia*, de ordine in magistratibus gerendis servando; ne scilicet quis, exempli causa, præturam antequæsturam, vel consulatum ante præturam gereret (a); quemadmodum ex aedilitate ommissa prætura consulatum petere licitum non fuisse videmus apud *Ciceronem Phil.* XI. 5. ubi omnino vide notas in editione *Grævii*. Lex etiam prisca fuit de intervallo magistratuum, quæ vetabat, ne intra decennium idem magistratus repeteretur. (b) Magistratus etiam plures (maiores certe & ordinarii) ab uno simul geri non poterant; sed labefcente libertate hæc leges, ut reliquæ similes, vulgo neglectæ sunt. Commune præterea omnium magistratuum erat, quod intra quinque dies quam magistratum inivissent, in leges jurare cogeren-

C

(t) *Cic. Fam.* X. 25. (u) *Cic. Phil.* V. 17. (Sequentia ex 1. edit. hic repetere non ab ve fuerit: sed stante sep. aliquando cives gratiosi his legibus soluti sunt. *Liv.* XXV. 7.)

(x) *Liv.* II. 18. (y) *Plin. Ep.* X. 84.

(z) *L. 2. D. de minorib.* (a) *Appian. Alex. Civ.* I. 413. *Afcon. ad Or. pro M. Scauro* p. 175. ed. Lug. Bar. 1675.

(b) *Liv.* X. 33. *Plut. Coriol.* p. 214. init.

gerentur (c) : & quod iis magistratu defunctis diem dicere liceret, si quid forte ea occasione deliquissent (d). Atque hæc fere sunt communia magistratuum; transeamus jam ad singulos.

C A P U T II.

De Rege, & de Tribuno Celerum.

§. I. De Rege.

NAscante urbe Roma, ut jam supra vidimus, regium imperium more illorum temporum (a) reliquis est prælatum: sed illud non absolutum, verum æstis satis limitibus circumscriptum: præcipua enim regum munia erant hæc, (b) quæ sequuntur: sacrorum omnium curam supremam habere; legum, morum, & juris patrii custodiam gerere; injurias maximas judicare; senatum habere, ejusque decreta ad populum referre, atque ita rata facere (c); populum ad concionem vocare, ejusque & senatus decreta exsequi. Et hæc quidem in pace; in bello vero maximam potestatem habebant, quia res belli celeritatem plerumque & arcanum desiderant, ita ut pluribus facile communicari nequeant: sed hoc ita tamen, ut summum rerum arbitrium, ac jus belli & pacis semper esset penes populum (d), quemadmodum jam alibi diximus.

Insignia regum fuerunt corona aurea (e), sceptrum, & sella ex ebore curulis: (Græc. *διῆρος ἀριμαχίος* (f)) tum *trabea*, sive, *toga purpurea immixto albo*; *lictore*s duodecim cum *fascibus* & *securibus*, quos jam inde a Romulo institutos fuisse quidam volunt, alii a Tullo Hostilio, plurimi, & verius, ut videtur, a Tarquinio Prisco (g). Regnatum est Romæ per annos 243. (verius 244.) a septem Regibus, quorum ultimus fuit Tarquinius, qui, distinguendi a superiore Tarquinio causa, a scriptoribus *Superbus* est dictus, (non enim ei viventi hoc nomen adhæsit, non magis quam *brevibus*, *calvis*, *balbis*, &c. *Francia* regibus; vel ei, qui pa-

(c) Liv. XXXI. 50. (d) Id. XXXVII. 57. Exempl. vid. ap. Suet. Jul. c. 73. (a) Just. l. 1. (b) Dion. Hal. II. 14. (c) Id. VII. 38. (d) Dion. Hal. l. d. (e) Id. IV. 74. (f) Vid. Polluc. X. 2. 47. (g) Flor. l. 5.

patriam nostram olim injuria oppressit, Godefrido Lotharingie duci Gibboso vulgo dicto) & propter superbiam & crudelitatem urbe fuit ejectus (b). Et hinc postea ortæ fuerunt locutiones: regii spiritus, regia superbia, regio facere pro crudeliter, (vid. Amplif. H. R. Schelium de jure imperii, p. m. 107.) licet non nominis regii pertasos fuisse Romanos, sed factum crudelitatemque regis perosos testetur Horatius apud Livium III. 39.

§. II. De Tribuno Celerum.

Institutus est etiam a Romulo *praefectus*, vel *tribunus celerum*, quorum primus dicitur fuisse, ut jam c. 3. *praec. sect.* diximus, quidam Fabius Celer (i): hic equitibus proprie praerat, & proximam a rege dignitatem & potestatem in bello obtinebat (k), sicut postea apud dictatorem magister equitum: sed pulsus regibus etiam hic honos fuit gestari desitus; imo a Numa jam dimissos celeres vult Plutarchus in Numa p. m. 64.

C A P U T III.

De Consulibus.

§. I. De nomine & institutione Consulium.

Summus libera republica omnium honorum populi finis fuit *consulatus* (a): unde Graeci eos *ἀρχαίους* vocant, quasi *summos dicas* (b). Et sub Imp. consulatum ipsa praefectura praetorii superiorem fuisse ex *Lib. 1. de senator.* probat e regnum hujus Academiae decus Cl. Ev. Otto in *Papiniano suo c. 14. §. 7.* Olim triplici nomine hic magistratus appellatus fuit: ita enim loquitur Cicero in *loco capite primo hujus sectionis citato*, regio imperio duo sunt: iique praeeundo, judicando, consulendo, praetores, iudices, consules appellantur. Consulere autem hic videtur significare *ad senatum referre*: nam hoc inter praecipua consulum munera fuit. *Quintil. vero Instit. oratoriar. 1. 6.* dicit *consulere*

C 2

(h) Liv. I. 60. (i) Dion. Hal. II. 13. Plut. in Romulo p. m. 23. & 34. (k) L. 2. §. 15. D. de ovic. jur.

(a) Cic. pro Plang. c. 25. (b) Dion. Hal. IV. 25.

fulere verbum idem olim significasse, quod *judicare*; et atque inde quosdam putare *consules* esse dictos. *Pomponius* denique IC. L. 2. §. 10. D. de orig. jur. (c) *Consules*, ait, *dicti sunt ab eo, quod plurimum reipublice consulerent*. *Prætores* autem sunt dicti, quod *præirent jure & exercitu* (d).

Instituti sunt *consules* statim post *reges exactos* (e) a. u. (*) 244. cum *reipublica gubernatoribus* carere non posset. *Creati* autem sunt *bini*, ne *unius imperium libertati periculosum foret*: nam, ut *Q. Catulus* dicebat, *non sepe unus consul improbus, duo vero numquam post Romam conditam fuerant, excepto illo Cinnano tempore* (f); *annui* sunt creati, ne *diuturnitate imperii insolescerent* (g); unde etiam, si alter *consul mortuus esset*, in reliquum anni tempus alius ei *subrogabatur* (h), qui dicebatur *suffectus*; sed hic *comitia rogandis consulibus* habere non poterat (i).

§. II. Insignia Consulium.

Insignia consulum fuerunt primo, *lictōres duodecim cum fascibus* (k) & *securibus*: (quibus etiam alia gentes Latii utebantur (l)) & *initio* quidem quisque *consul duodecim fasces* habebat; sed mox ex lege *Valerii Poplicolæ* penes alterum dumtaxat *consulem* (m), idque alternis mensibus, fasces fuerunt: licet paulo aliter hæc explicet *Dion. Hal. V. 2.* qui etiam tradit, penes eum *consulem*, qui fasces habebat, imperium quoque fuisse. *Præcedebant* singuli & *in lineam*; unde *lictōr*, qui proximus erat *consuli*, *postremus* dicitur (n). *Antiquis temporibus* prior fasces fovebat *major natu* (o): post legem vero *Juliam de maritandis ordinibus* latam ab *Augusto Imperatore* a. u. 736. ille, qui plures *liberos* habebat; vel, si par numerus *liberorum* esset, ille qui

ma-

(c) Vid. etiam Cic. de orat. II. 39. (d) Varro de ling. Lat. IV. 14. Vid. omn. eumd. de vita P. R. II. apud Nonium p. 53. edit. opt. (e) Liv. I. 60. (*) (Verius 245. Alias autem annorum passim citatorum differentias adnotare superfluum est.) (f) Cic. post red. in senat. c. 4. (g) Flor. I. d. (h) Liv. II. 8. (i) Id. XXXI. 18. (k) Horat. Od. II. 15. c. Ovid. Pent. El. IV. 9. 42. (l) Dion. Hal. VIII. 44. (m) Val. Max. IV. 1. exempl. 1. (n) Cic. Div. I. 28. quem locum non habet Lips. Elöff I. 23. ubi fustissime agit de lictoribus. (o) Plut. Popl. p. m. 103. Gell. II. 15.

maritus erat (q). Invenio etiam priorem habuisse fasces consulem, qui primus renunciatus erat (r). Alterum autem consulem *accensus*, hoc est, *minister quidam publicus* præcedebat, lictores pone cum virgis & bacillis sequebantur (s): aliquando autem servatum fuit ut alternis diebus fasces permutarentur (t). Secures etiam Poplicola (qui, quod tot leges populares tulisset, a *populo colendo Poplicola* est dictus (u)) fascibus exemit, saltem in urbe; nam extra urbem eas retinuerunt (x). Secundo utebantur *sella curuli eburnea*, ut antea reges. Tertium fuit, *toga prætexta*, hoc est, quæ in extrema ora purpuram *prætextam* haberet; & hanc olim quidem ante deos Penates primo magistratus sui die fumebant; postea vero ex templo *Jovis Capitolini*, ubi publicitus servabatur (y). Quarto gestabant *scipionem eburneum*, (z) quod vulgo minus notum. Sub Imperatoribus imminuta quidem consulum auctoritate, sed aucto fastu, plura insignia accessere, ut *toga picta*, (a) *laurus* in fascibus, (b) & *secures* iterum iisdem additæ &c. (c).

§. III. De Consulum potestate & munere.

Sunt itaque, ut vidimus, consules loco regum creati, & initio quidem pleno eorum jure; (d) quemadmodum etiam omnia eorum insignia primi consules tenuere (e): unde recte Cicero loco paullo antea citato imperium eorum *regium* vocat. (f) Sed primo statim institutionis eorum anno hoc jus imminuit ille, de quo jam diximus, Poplicola, lege lata *de provocacione* ad populum: nam ea quidem, ut notum est, jam tempore Tulli regis obtinuerat (g); sed tyrannide Tarquinii Superbi oblittera-

(q) Suet. Jul. c. 23.

(r) Liv. IX. 8.

(s) Suet. Jul. c. 20.

(t) Diarium verus apud Pigh. ad a. u. 585.

(u) Dion. Hal. V. 10.

(x) Id. X. 59. Liv. XXIV. 9.

(y) Vid. Capitol. in Gordian. c. 4.

(z) Dion. Halic. III. 62. Juven. Sat. X. 43. Vopisc. Avelian. c. 11.

(a) Lamprid. Alex. Sev. c. 40.

(b) Mavriat. X. 10. (c) Vid. Claudian. prol. II. in Eutrop. 7.

(d) Liv. IV. 3. (e) Id. II. 1.

(f) Vid. & Ovid. de Pont. IV. Eleg. IX. 65.

(g) Vid. Liv. I. 26.

tam renovavit Valerius ; tempore vero Ciceronis in defuetudinem abiisse videtur. (b) Huic addidit leges de fascium submissione (i), quæ populo fiebat, & de magistratu injussu populi non gerendo (k). Postea vero eorum potestas etiam magis imminuta fuit, cum tribuni plebis fuerunt instituti, quibus jus datum fuit intercedendi omnibus omnino magistratum actis. Tamen etiam postea aliquando extra ordinem summa potestas (& eadem, quæ dictatoris: vid. omnino Liv. VI. 19. quod Pompejo in III. consulatu obtigit, vid. Asc. ad Orat. pro Mil. c. 25.) illis delata fuit; turbidis, scilicet, & in summum discrimen adductis civitatis rebus, solemni senatusconsulti formula (l): *viderent consules, ne quid respublica detrimenti caperet*. Hoc Græci dicebant, διὰ φροντίδος αὐτῶν ἔχειν, ὡς ἐμδεμίαν ἀποτροπὴν τῶ δημοσίῳ συμβῆναι: (m) eaque forma senatus consulti ultimæ semper necessitatis habita est: (n) & aliquando etiam praetores, tribuni plebis, & proconsules, qui ad urbem erant, ea formula comprehensi fuerunt. (o)

Et semper quoque stante republica multa eorum munia, magna & amplissima plane dignitas fuerunt (p); ita ut Curio non sine ratione Ciceronis consulatum vocaverit ἀποδέξασθαι (q). Nam Primo caput erant totius reipublicæ, & tantæ auctoritatis, ut reges & nationes exteræ gloriæ sibi ducerent, si in eorum tutela forent (r): & hinc omnes magistratus ipsis erant subjecti, præter tribunos plebis; qui, ut diximus, omnibus eorum actis intercedere poterant. Secundo, militiæ tempore supremam potestatem obtinebant, quemadmodum antea reges; tribunos militum (pro parte; nam pars creabatur a populo,) centuriones, præfectos constituebant

(h) Ipse Phil. I. c.

(i) Vid. Liv. II. 7.

(k) Dion. Hal. V. 19.

(l) Vid. omnia Manus. ad Cic. Phil. V. 12. Sall. Catil. 26. Liv. II. 4. (Ad alios quoque magistratus S. C. hujusmodi pertinebat. Vid. exempla apud Brisson. de form. II. p. 112.)

(m) Dio l. XXXVII.

(n) Liv. III. 4. (o) Cæs. de bello civil. l. 5. Sall. Fragn. dist. 1. (p) Polyb. VI. 10.

(q) Cic. ad Att. I. 16. nam licet hoc maxime spectet oppressionem conjurationis Carilinarie, & reliqua gesta Ciceronis, hæc tamen etiam dignitatem consularem notat.

(r) Id. pro Sext. 20.

bant (s). *Tertio*, imperium in provincias habebant; & subditos inde evocare (t), coercere, punire poterant. *Quarto*, populum convocare, cum eo agere, leges ad populum ferre, iisque de senonem dare poterant. *Quinto*, literas omnes a praesidibus provinciarum, vel exteris recipiebant (u), legatos audiebant, senatus vel populi decreta exequiebantur. *Sexto*, senatum convocabant, consulebant, sententias numerabant, eumque dimittebant. *Septimo* denique, annus ab iis denominabatur (x): quod etiam apud Athenienses solebat fieri ab uno ex archontibus, qui ἐπώνυμος inde dicebatur (y). Et haec omnia ita obtinuerunt, quamdiu libertas reipublicae constitit: ea vero Julii Caesaris, fecutorumque proxime principum scelere oppressa, consulebant dumtaxat senatum, & principum placita ad eum referebant, (z) tutores dabant (a), servos manumittebant, (atque inde quidem consulare munus aufpicabantur (b)) (c) vestigalia locabant (d), quod antea censorum erat) ludos quosdam publicos edebant, annum nomine signabant: quo eleganter alludit *Seneca*, Ep. 4. his verbis: *nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat; qui inter magna bona multos consules numerat*. Cum vero sub Imperatoribus plures in singulos annos consules crearentur, (ut ita sensim eorum dignitas evilesceret) a primis tantum, qui *ordinarii* dicebantur (e) & reliquis honoratiores erant, annus denominabatur; reliqui vero dicebantur *suffecti*, (f) quemadmodum tales jam, libera republica, vocatos fuisse vidimus. Quin alii adhuc sub principibus fuerunt consules *honorarii*, qui ex codicillis tantum a principe acceptis hoc nomen consequebantur (g).

C A

§. IV.

(s) Cic. de legib. III. Polyb. VI. 24. (t) Cic. AF. I. in Ver. 7. & 18. & I. in Ver. 33. & II. 39. Id. Attic. VIII. 23. Tac. Ann. XIII. 4. (u) Cæs. de bell. civ. I. 1. & 6.

(x) Lucan. V. 399. Senec. de benefe. III. 16. (y) Pollux VII. 9. 80. Pausan. Lacon. (z) Ovid. de Pont. IV. El. V. v. 17.

(a) Capitol. in Anton. philof. 10. (b) Claudian. in Eutrop. I. 310. (c) l. c. Ann. Mv. XXII. 4. Claud. l. c.

(d) Ovid. d. l. 10. & El. IX. 45. (e) Vid. Suer. Domit. e. 2. (f) Id. Jul. c. 80. (g) Cassiod. Variar. I. 10. Vid. Guibet. de offic. domus Aug. I. 13.

§. IV. De aliis ritibus Consularibus.

Antiquis temporibus, five ante primum bellum Punicum Kalendis Martiis consulatum iniisse videntur (b), quod tamen non satis certum est: sed post a. u. 598. Kalendæ Januariæ huic rei destinatae sunt (i). Eo die confules primo mane a senatu & populo domi suæ salutabantur, quæ solemnitas proprie officium dicebatur, quæ vox in genere significat id, quod studii, aut cultus gratia alicui exhibemus. Estque hic actus posterioribus temporibus *processus consularis* dictus. Vid. *Spanhem. de us. & præstant. numism. dis. XII. p. 457.* (k) Inde in Capitolium ducti vota concipiebant (l), & boves singulos Jovi immolabant (m); ac deinde senatum habentes munus suum auspicabantur (n): & de feriis Latinis habendis ad senatum referebant (o). Intra quinque dies post initum magistratum in leges jurare debebant (p), quod etiam fecisse videntur, cum designati essent: atque ita cum magistratu abirent, jurejurando declarabant se leges servasse (q) concione de rebus a se gestis ad populum habita (r). Tum etiam his primis diebus provincias inter se *sortiebantur*

(b) Ovid. *Fastor.* III. 147.

(i) Vid. Liv. *Epit.* 47. *Ov. Fast.* I. 87a. (Ut consularium annorum ratio clarius appareat, paucis, quid post Scaligeri, Petavii, Sigonii, Dodwelli sententias cognitae discussæque certi statuerim, ostendam: Primo ab a. u. 145. ad 530. usque incertissimus atque vagus valde ineundi consulatus erat dies, quod ex tot tantisque turbis, interregnis, reique publicæ mutationibus ortum: Deinde ab a. u. 530. ad 599. Kal. Martiis. Postremo ab a. u. 599. constanter Kal. Jan. anoui magistratus curules inibantur. In *Epit.* autem Liv. tantam legitur: *Coss. a. 598. ab u. c. magistratum, peractis comitiis, insequentisque anni consulis creatis, inire cœperunt. Murandi comitia causa fuit, quod Hispani rebellabant.* Sed Dodwellus in *Chronol. Dionys.* p. 53. ante verba *inire cœperunt*, sic interpolat: (*abdicarunt novi autem coss.*) Hinc liquet, Ovid. *Factor.* III. 147. parum a nostro fuisse intellectum, quum ait: *ad spatium belli, perfide Poene, tui.* Quod Nieupoost exponit, ad 3. belli Punici initium: at ego cum Neapol. de fine III. Punici belli interpretor. Si quis regeat, eversam fuisse Carthaginem a. u. 605. huncque numerum a certo illo 598. septem annis disserre cogiter potest non accuratam nobis chronologiam, sed memorabilem eique rei epocham proximam dare voluisse.)

(k) Ovid. *de Pont.* IV. *El.* 4. 41. (l) Vide Lampr. *Historog.* c. 11. (m) *Ov. de Pont.* IV. *El.* 9. 29.(n) Vid. *omn.* Liv. XXI. 63. & XXII. 1. XXVI. 16.(o) Cic. *or.* post red. ad Quir. c. 5. (p) Liv. XXXI. 10.(q) Vid. Plin. *Paneg.* c. 64. Cic. *Fam.* V. 1. & not. ad *curat.* Att. VI. 1. p. 392. ed. Grev. (r) Cic. *Famil.* V. 2.

bantur, vel comparabant (s), hoc est, sine sorte de
iis conveniebant. Legitimum annum consulatui ge-
rendo diximus fuisse quadragesimum tertium; quam-
quam vi, vel gratia sæpe juniores consules facti
sint (*). Qui autem reliquos magistratus bene ges-
sissent; deberi sibi consulatum quodammodo puta-
bant; unde suum annum petitionis dicebant (t).

§. V. De duratione consulatus.

Fuerunt Romæ consules ex folis patriciis ab a. u.
244. ad a. 302. (**) quo decemviri consulari pote-
state creati sunt; sed post duos vel tres annos ite-
rum consules ad annum urbis usque 309. ex quo
aliquando consules, aliquando tribuni militum con-
sulari potestate, prout vel plebs, vel patres conten-
tionibus vicerant, creati sunt: donec a. u. 387. plebs
pervicit, ut alter utique consul de plebe crearetur;
quorum primus fuit L. Sextius Sextinus Lateranus
(u): & postea obtinuit, ut duo quidem consules
plebeji simul fieri possent; patricii vero non item
(x). Inde summa potestas penes consules mansit ad
Julium Cæsarem usque, qui patria suæ vim nefario
scelere inferens, libertatem e republica sustulit, &
consulium auctoritatem labefactavit: sub principi-
bus enim ex more quidem creati sunt, at nullam
fere potestatem habuerunt. Tum quoque non in
annum, ut antea, sed in sex, in tres, vel in duos
menses (y); (quod tempore Dionis Cassii legiti-
mum fuit) (z) vel etiam in paucos dies, imo
horas, creati sunt (a), ut ita princeps pluribus
gratificari posset. Et hi suffecti consules minores
dicebantur (b). Verum tandem Justiniano imperan-
te a. u. 1293. post Christum natum vero anno 541.
plane creati desierunt: nisi quod primo adhuc im-
perii anno consulatum susciperent. Idque obtinuit,
donec a S. P. Q. R. per ministerium Leonis Papæ
Imperium Carolo M. deferretur.

Quod autem modo de Julio Cæsare diximus, sci-
endum

C 5

(s) Liv. XXIV. 10. & alibi. (Cas. de bell. civ. I. 6.)
(*) (Suet. Aug. c. 26. Cic. Philip. V. 17.)
(t) V. Casaub. ad Cic. Ast. I. inie. Q. Cic. de petit. conf. 6.
(**) (Liv. III. 33.) (u) Liv. VI. 42. (x) Vid. Lambin.
ad Cic. pro dom. c. 14. (y) Lucan. l. supra g. (z) Ipse lib.
XLIII. p. 155. ed. veg. 1518. (1) Vid. Macrob. Saturn. II.
3. Suet. Jul. c. 76. (b) Dio XLVIII. p. 254.

endum est, necessarium quidem fuisse mutare statum reipublicæ tempore Julii Cæsaris, veluti opinio satis probabilis est C. A. Ruperti ad Pomponium de orig. jur. XII. p. 139. quam etiam tuetur in Observ. ad Besoldi Synopsin minorem. Verum non ideo minus scelestus fuit Julius Cæsar, quippe qui nec jure, nec amore boni publici, sed misera ambitione & libidine regnandi ductus jus omne abruptit, & patriam suam in tristem servitutem conjecit. Sed contradicendi studio, ut videtur, & paradoxa tuendi tenebatur Rupertus, qui etiam Tiberium & Aetiliam homines perditissimos defendit, Trajanum vero laudatissimum principem vituperat; ut & Justinianum, qui inter mediocres saltem censeri merebatur.

C A P U T IV.

De Prætoribus.

§. I. Origo Prætorum.

Secundus magistratus ordinarii in urbe honor fuit prætoris (a) (στρατηγός); quod nomen antea, ut dixi, omnium magistratum commune fuerat (b), sed demum hoc magistratu creato peculiariter ei adhæsit. Primus prætor creatus est a. u. 387. Sp. Furius Camillus (c) duabus potissimum de causis; primo, ut solatium patriciis esset communicatum cum plebe consulatus; secundo, ut jus diceret; cui rei consules, cum frequentibus bellis avocarentur, vacare amplius non poterant: & hinc in nummis prætorum aliquando bilancæ conspiciuntur (d). Creatus fuit prætor comitiis centuriatis iisdem auspiciis, quibus consules (e); unde etiam aliquando collega eorum vocatur (f).

§. II. De numero Prætorum.

Creatus est primo unus dumtaxat prætor; at a. u. 510. ob negotiorum frequentiam alter est additus,

(a) Lucas. III. 106. (b) Afs. ad I. in Ver. c. 14.
 (c) Liv. VI. 42. & VII. 1. (d) Vid. Spanh. de us. & presb. numism. diff. X. p. 104.
 (e) Gell. XIII. 13.
 (f) Plin. Panegyr. prop. finem.

tus, (g) qui inter cives & peregrinos jus diceret, unde *peregrinus prætor* est dictus (h): alter vero, qui inter cives solos jus dicebat, vocabatur *urbanus*, & erat *honoriator*; unde proprio quasi nomine honoratus dicitur apud *Ovidium*, *Fastor.* l. 52. & *major* (i), & jus, quod ab eo edictisque ejus descendit, *honorarium* (k). A. u. 526. cum *Sicilia* & *Sardinia* in provinciæ formam redactæ essent, duo etiam prætores, qui eas regerent, sunt creati (l). A. u. 556. Hispaniis ulteriori & citeriori subactis, duo quoque prætores iis provinciis regendis adjecti sunt (m). Sed a. u. 561. lege *Bæbia* (quæ tamen non diu obtinuisse videtur) constitutum fuit, ut alternis annis quatuor dumtaxat prætores crearentur (n), atque ex his duo tantum, (urbanus scilicet, & peregrinus) in urbe manebant; reliqui statim in provincias, quas sortiti erant, proficiscebantur. Cum autem circa a. u. 605. (vel paullo post, cum Africa, Achaja, Macedonia in potestatem a. u. 607. redactis, ingens incrementum res Romana accepisset), constitutæ essent *quæstiones perpetuæ* (o), (de quibus mox amplius) visum est, ut omnes prætores anno magistratus sui in urbe jus vel publicum, vel privatum dicerent, & finito demum anno in provincias proficiscerentur. L. *Comelius Sulla* auctis quæstionibus perpetuis a. u. 672. duos præterea adjecit; licet alii dicant, ad decem usque numerum prætorum ab eo auctum fuisse (p). Quidquid hujus rei sit, *Julius Cæsar* certe a. u. 707. decem prætores creavit, (q) & mox eorum numerum ad quatuordecim, imo ad sexdecim auxit (r): cum nempe fociis sceleris sui obnoxius quovis pretio eos remunerare cogeretur. Sed eo interfecto, ad denarium numerum redierunt. *Augustus* rursum duodecim prætores creavit, & paullo post sexdecim facti sunt; quibus *Claudius* Imperator duos adjecit, qui de fideicommissis jus dicerent: qui tamen ad certam tantum summam judicasse videntur; ut de majore consul appellandus fuerit (s). (t) Ex his

C 6

unum

(g) Liv. Epis. XIX. (h) L. 2. §. 28. ff. de or. jur.
 (i) Fest. v. major Consul. (k) §. 7. Inst. de jur. natur.
 gent. & civ. (l) Liv. Epis. XX. (m) d. L. 2. §. 32. D. de
 or. jur. (n) Liv. XL. 44. (o) Vid. Pigh. ad a. u. 609.
 (p) L. 2. §. 32. D. de or. jur. (q) Dio libr. XLII.
 (r) Id. lib. LIII. (s) L. 2. §. 32. D. eod.
 (t) Vid. Quinfil. III. 6.

unum detraxit Titus, restituit Nerva inuncto munere, ut inter privatos & fiscum jus diceret (u). Tutelarem prætorem instituit M. Aurelius Antoninus vulgo dictus Philosophus (x). Minuente imperio rursus numerus prætorum minutus, ita ut tempore Valentiniani & Marciani Imperatorum tres dumtaxat crearentur (y): & denique circa tempora Justiniani omnino creati defuisse videntur.

§. III. Insignia Prætoris.

Insignia prætoris fuerunt primo sex lictores cum fascibus, saltem extra urbem (z); nam quod quidam duos tantum ei tribuunt, ita intelligendum est, ut duo ad minimum lictores semper ei præsto fuerint: atque inde *ἑξαλεικτικὸς* dictus fuit (a). Secundo, toga prætexta; quam, ut consules, primo magistratus sui die, votis nuncupatis, in capitolio fumebant. Tertio, sella curulis. Quarto, tribunal; quod erat locus altior in hemicycli formam, in qua sella curulis prætoris ponebatur (b); inferiores enim magistratus & iudices subsellia tantum habebant. Quinto, hasta, quæ jurisdictionis (c); & denique, gladius, qui quæstionis signum erat.

§. IV. Munera Prætoris.

Munera prætoris fuerunt Primo, ut ludos ederet; præsertim eos, qui in Circo dabantur (d), ut Megalenses, Florales, & similes: quod ingenti admodum pompa & sumtu fiebat: & hinc in histriones, simillique farinæ homines, saltem sub principibus, jurisdictionem quamdam exercuerunt (e) prætores. Secundo, ut facta testa vacante censura exigeret; sed non nisi ex senatusconsulto (f). Tertio, ut absentibus consulibus munus eorum sustineret (g), senatum cogeret (ita tamen, ut nunquam id fieret nisi ad rem novam (h)) sententias rogaret, comitia & con-

(u) L. 2. §. 31. D. eod. (x) Capitolin. ejus vit. c. 10.
 (y) L. 2. C. de of. prætor. (z) Val. Max. l. 2. ex 9. App.
 Alex. Syriac. c. 95. (1) Appian. ibid.
 (a) Censor. de die nat. (b) Tac. Annal. I. 75.
 (c) Senec. de brev. vitæ, c. 11. (d) Juvén. XI. 102.
 (e) Tac. Annal. I. 77. (f) Acon. ad Verr. III. 59. (p.
 vius l.) (g) Liv. X. 45. XXX. 17. & 22.
 (h) Cic. ad fam. XII. 28.

& conciones ad populum haberet; ita ut absente consule plane summus magistratus esset (i); & præter consules, a reliquis magistratibus comitiatum & concionem avocare poterat (k); quamquam quædam ex his prætoris urbani dumtaxat fuisse videntur. *Quartum* & præcipuum prætoris urbani munus fuit *jurisdictio*, ut loquitur Cicero de legibus III. 3. *Juris disceptator, qui privata judicet, judicæ carvæ jubeat, prætor esto: is juris civilis custos esto huic potestati parento.* Et ob hæc tot ac tanta munia non licebat prætori urbano plus quam decem dies urbe abesse (l). Ut autem quid fuerit *jurisdictio* recte intelligatur, pauca de *judiciorum* apud Romanos *ratione* adijcienda sunt; quæ tamen sequenti sectione accuratius examinabimus.

§. V. De Jurisdictione.

Judicia omnia erant vel *privata*, vel *publica*. *Privatis* (quorum proprie *jurisdictio* dicta est) præerant duo prætores, urbanus scilicet, & peregrinus: *publicis* vero *judiciis*, sive *quæstionibus*, olim ipse populus præfuit, qui ad ea exercenda *quæstiores* (m), vel *dictatorem* (n) creabat: de servis vero & infimæ fortis hominibus *triumviri capitales* (o) judicabant; ædiles de rebus ad suum munus pertinentibus (p). Sed, cum auctis immensum Romanorum opibus non mirus, ut fieri amat, angerentur scelera, circa a. u. 605. constitutum est, (q) ut duo quidem prætores, urbanus scilicet & peregrinus, consuetam *jurisdictionem* in causis privatis obirent; quatuor vero reliqui *capitalium criminum quæstiones* a senatu pro temporum statu decretas exercerent: quæ quæstiones *perpetuæ* sunt dictæ, tum quod lege certa quædam forma iis esset præscripta, ita ut nova semper lege, sicut antea, opus non esset; tum quod prætores *perpetuo* (r), sive *toto anno*, has quæstiones exercerent; nec populus, ut antea, extra ordinem quæstiores ad eas exercendas crearet.

Pri-

(i) C. ad fam. X. 17. Vid. Spanh. de us. & præstat. numisma. diff. X. p. 219. (k) Cic. Phil. II. 13.

(l) Gell. XIII. 5. (m) Virg. Æn. VI. 412.

(n) Liv. IX. 26. (o) Plaut. Amph. I. 1. 7. & Aulul. III. 1. 2. & Afric. I. 2. 5. (p) Gell. III. 3. f. Vid. Pignor. de serv. p. 26. (q) Tit. ff. de edil. ed.

(r) Cic. in Brut. c. 27.

(s) Terent. Heyr. I. 1. 12.)

Prima quaestiones perpetuae fuerunt de *repetundis*, de *ambitu*, de *majestate*, & de *peculatu*. L. Sulla iis adiecit quaestiones de *falso*, (quod iudicium etiam aduersus *monetarios* fuit, (s) sive aduersus *adulteratores monetae*, ut vocantur in L. 16. §. 9. ff. de poen.) de *ficariis*, de *parricidis* & *veneficis*. Mox etiam plures aliae promanarunt, ut de *corrupto iudicio* (t), de *vi publica*, vel *privata*, &c. Sed etiam sic extra ordinem aliquando populus, vel etiam senatus, (ut in causa *Silani* repetundarum rei (u)) de criminibus cognoscebat, vel quaesitores dabat: ut, si res atrox esset, veluti in causa *Milonis*, qui *Clodium* infecisse dicebatur: vel, si nova; ut cum ipse ille *Clodius* sacra *Bonae Deae* violavisset, quando quaestio de *pollutis sacris* decreta fuit; (x) de *Vestalibus* incestus reis (y); & sic in similibus. De perduellione, ut jam ante vidimus, ipse populus comitiis centuriatis quaerebat.

Quaestionibus a fenatu decretis fortiebantur inter se praetores, quae cujusque quaestio futura esset; nam comitiis incertam dumtaxat jurisdictionem accipiebant. Aliquando autem duo praetores uni quaestioni praerant, quod propter multitudinem criminum in quaestione de *ficariis* frequens fuit (z); aliquando rursus unus de duabus causis quaerebat (a). De repetundis aliquando quaesivit praetor peregrinus (b), qui ita jurisdictionem & quaestionem simul habebat; & etiam quandoque ex fenatus decreto praetor urbanus quaestiones publicas exercebat, de qua re tamen dubitari potest: nam quod *Verres* in praetura urbana iudicium publicum exercuit, contra leges fecit (c): denique urbana quoque & peregrina fors junctae fuisse leguntur (d).

Praetor urbanus, ut dixi, reliquis honoratior erat, & etiam *honoratus* vocatur *ἐξουλις* dicebatur (e); is enim erat *custos juris Quiritium* (f); & ex ejus

edi-

(s) L. 2. sequ. ff. ad leg. Corn. de falsis. (t) Vid. Cic. pro Clu. 54. (u) Val. Max. V. 8. ex. 3.
 (x) Svet. Jul. c. 6. (y) Aesc. ad Cic. pro Mil. c. 12.
 (z) Cic. pro Cluent. c. 53.
 (a) Cic. pro Cat. c. 13. coll. cum eod. ad Quint. fr. II. 3.
 (b) Vid. Aesc. in Or. in toga candida in not. 2.
 (c) Vid. in Verr. I. 60. & Horrom. ib. ad 40.
 (d) Liv. XXV. 3. XXVII. 35. XXXV. 41.
 (e) Ovid. Fast. I. 52.
 (f) Cic. de legib. III. 3.

edictis prætor peregrinus, (de quo tamen dubitat Sigonius) & prætores provinciarum edicta sua efformabant; unde etiam prætor major vel maximus aliquando est dictus (g). Idem juratus ex eo ordine, penes quem judicia eo tempore erant, decurias judicum selectorum conscribebat (h); ex quibus tum ipse, tum alii prætores eo anno concilia judicum sibi fortiebantur (i). In initio magistratus prætor urbanus in albo proponebat edictum, sive formulam, juxta quam eo anno jus dicturus esset de rebus jurisdictionem suam concernentibus (k), sive de iis, quæ privato jure Quiritium continebantur, quod jus adjuvandi, vel supplendi, vel corrigendi juris civilis gratia prætores introduxerunt (l): & hoc edictum quotannis a prætore ejus anni renovabatur; unde lex annua dicitur apud Ciceronem in Verrem l. 24. & actiones prætorias etiam plerumque intra annum vivebant (m). Sed cum prætores sæpe propter gratiam & ambitionem varie jus dicerent, & ab edictis suis discederent, a. u. 686. lege Cornelia, lata a C. Cornelio tribuno plebis, jussi sunt ex edictis suis perpetuis jus dicere (n). Tempore autem & jussu D. Hadriani Imperatoris Salvius Julianus, Didii Juliani Imperatoris proavus, magni nominis Jæsus omnia illa edicta collegit, (o) in unum volumen redegit, ac certo ordine disposuit; quod proprie deinceps edictum perpetuum & jus honorarium est dictum (p).

Jurisdictionem suam omnem tribus his verbis prætor exequabatur, scilicet, *do, dico, & addico*; (q) quorum primum tum dandi judicis significabat potestatem, tum bonorum possessionis, vindictiarum, actionum dationem; secundum, *juris dicendi*, & sententiæ ferendæ; tertium, *judicatum faciendi & exequendi*.

Cognoscebat prætor vel *e tribunali*, sive *per decretum*; vel *de plano* (r), sive *per libellum* in causis levioribus. Non autem cognoscebat, nisi *diebus fastis*, qui ita dicti sunt a *fando*; quod tria mox dicta verba iis diebus *fari* liceret (s).

Et

(g) Fest. voc. maximum. (h) Horat. Serm. l. 4. 123.
 (i) Vid. Cic. in Verr. l. 61. (k) L. 2. §. 10. ff. de or. ju.
 (l) L. 7. §. 1. ff. de just. & jur. (m) Pr. Inst. de perp. & temp. aff.
 (n) Aseon. arg. in or. l. Cic. pro C. Corn.
 (o) Europ. VIII. 17. (p) L. 2. §. 10. ff. de or. jur. §. 7. Inst. de jur. nat. gent. & civil. (q) Varro de ling. Lat. V. 42.
 (r) Vid. Sen. de clam. l. 2. (s) Ovid. Fastor. l. 47.

Et hæc quidem omnia libera republica ita obtinuerunt; sed extremis imperii temporibus nihil ferre præter ludorum curam prætoribus est relictum (†): unde Boetius (u) de prætoribus sua ætate verba faciens eleganter præturam vocat inane nomen, & senatorii census gravem sarcinam: omnia enim eorum munia in præfectum prætorio, qui Cæsaris magistratus erat, sunt translata, populari magistratu a magistratu Cæsaris possessione deturbato (x).

C A P U T V.

De Ædilibus.

§. I. Ædilium nomen, origo, & differentia.

ÆDiles dicti sunt, vel quod ædes publicas privatasque curarent (a); vel, quod plebiscita in æde Cereris asservarent (b). Fuerunt autem triplices: ædiles nempe plebeji, curules, & cereales, diversis temporibus instituti.

Plebeji ædiles primum creati sunt eodem tempore, iisdemque comitiis, quibus tribuni plebis (de quibus mox dicemus) a. u. scilicet 260. comitiis curiatis: unde etiam collegæ tribunorum dicuntur. Jam enim, post ingentem seditionem, & secessionem plebis in montem sacrum, reconciliatis ordinibus plebs petiit, ut sibi liceret binos viros quotannis creare, qui tribunis plebis velut administri (c) & adjuutores essent; & eas causas judicarent, quas ipsi (tribuni) iis commississent (d): unde etiam iudices aliquando sunt dicti. Creati sunt initio quidem, ut diximus (e), comitiis curiatis; sed post legem Publilium, ut reliqui Magistratus minores, comitiis tributis.

A. u. 387. cum senatus post communicatum cum plebe consulatum propter ordines in concordiam redactos diem unum ludis maximis adjiciendum censuisset, (f) recusantibus id munus ædilibus plebis, conclamatum est a patriciis adolescentibus, se id honoris deum immortalium causa libenter acturos, ut ædiles

(1) Javen. XI. 193. (u) De cons. philas. III. Prosa. 4.
 (2) Vid. Scaliger. Epist. 183. (x) Varro de ling. Lat. IV. 14.
 (b) L. 2. §. 20. ff. de or. jur. (c) V. Dion. Hist. VIII. 34.
 (d) Id. VI. 90.
 (e) Sect. I. c. 3. §. 1. 2. (f) Liv. VI. 42.

les fierent; atque ita duo etiam ex patriciis *ædiles* creati sunt: sed sequenti statim anno hic quoque magistratus cum plebe est communicatus (g). *Curules* autem hi postremi sunt dicti, quia sella *curuli*, toga prætexta, jure imaginum æque ac magistratus majores utebantur; quæ omnia *ædilibus plebis* negata sunt.

Denique a. u. 709. Julius Cæsar duos *ædiles* addidit; qui, quod annonam curarent, *Cereales* a *Cere* frugum dea præside sunt dicti (h); & semper ex patriciis sunt creati.

§. II. *Ædilium munera.*

Munus ædilium his paucis verbis describit Cic. de legib. III. 3. *suntque ædiles curatores urbis, annonæ, ludorumque solemnium; olliisque ad honoris amplioris gradum is primus adscensus esto.*

Primum itaque horum magistratuum munus fuit cura urbis, (unde Græcis ἀστυνόμοι, quasi urbis legislatores dicas, sunt appellati) ad quam spectarunt sequentia: primo, ut ædificia publica, templa scilicet, basilicas, porticus, aquæductus, &c. tuerentur & curarent, præsertim vacante censura (i); tum etiam privatorum ædificiorum curam gererent, ne scilicet ruinosa essent, & ita deformitas urbi, transeuntibus periculum crearetur. Secundo, curabant, (k) ut loca publica, balnea, puta, cloacæ, (quæ inter præcipua opera erant magnitudinis Romanæ (l)) &c., præcipue autem via munda essent (m); & eos, qui hac occasione deliquissent, multabant. Tertio, luxum, petulantiam (n); fomicum & popinorum libidines coercerant, & peculiarum quandam in meretrices jurisdictionem exercebant (o). Quarto incendia curabant; quod munus ab Augusto Imperatore primum iis impositum videtur (p). Quinto, funerum aliorumque minorum rituum conservatio penes eos erat (q). Sexto, curabant, ne quis animal, quod nocere posset, (ursum forte, vel aprum) in publico haberet

(g) Id. VII. 1. (h) Leg. 2. §. 32. ff. de or. jur. Svet. Jul. c. 41. Dio lib. XLIII. f. (i) Sex. Jul. Frontin. de aquad. Rom. 11. 1656. T. IV. Ant. Græv. (k) Vid. omn. L. un. ff. de via publ. (l) Dion. Hal. III. 57. (Liv. I. 56.) (m) Plaut. Stich. II. 2. 28. & Trucul. II. 7. 5. (n) Gell. X. 6. (o) Senec. de vita beat. c. 7. Lipsf. ad Tacit. Annal. II. 85. (p) Dio lib. LIV. (q) Cic. Philipp. IX. 7. (r) ex 1. edit. Ovid. Fastor. VI. 663.)

ret (r). *Septimo* denique prospiciebant, ne dii, vel sacra peregrina in urbe colerentur (*).

Secundum munus ædilium fuit *cura annonæ*: unde, quod hanc partem attinet fere similes (s) fuerunt iis, quos Græci ἀγορανόμοι vocant (t). Itaque omnes res in foro venales inspiciebant & æstimabant; merces improbas iactabant (u); pondera & mensuras iniquas frangebant (x); unde forte etiam fœneratores coercere potuerunt (y); animalia & mancipia morbosa & vitiosa redhiberi curabant (z); jus de his rebus dicebant; multas delinquentibus imponebant (a); edicta concipiebant & proponebant, quæ etiam pars juris honorarii fuerunt (b). Sed hoc postremum tantum ædilium curulum fuisse videtur, sicut titulo Digestorum de *ædilio edicto* docemur.

Tertium denique ædilium *munus* erat *cura ludorum solemnium* (c), ut Romanorum aliorumque statutorum (d); non vero privatorum, quales erant ludi funebres, votivi, & similes; sed & hoc præcipue ædilium curulum erat, ut ex eorum institutione patet. Fiebant autem hi ludi immani sumptu ad insaniam usque; unde demum ex provinciis pecuniam ad eam rem colligebant, viam sibi hac munificentia ad altiora sternentes (e). Hos itaque ludos ordinabant; præmia & poenas auctoribus distribuebant; *Plaut. Trin. IV. 2. 147.* fabulas agendas examinabant (f); unde etiam in reliquis libros aliquid juris iis fuisse videtur (g). *Quartum* munus erat peculiare ædilibus plebis, ut scilicet *plebiscita & senatusconsulta in ede Cæveris, & postea in ærario adservarent* (h); ne consules ea vitare possent. Cerealium vero ædilium proprium erat frumento publico præesse (i), quod antea omnium ædilium erat; & paullo post rursus (k) *præfecti, & curatoris annonæ* fuit (l).

§. III.

-
- (*) L. 40. *segg ff. de Ædil. ed.* (*) (ex 1. edit. Liv. IV. 30.)
 (s) *Dion. Hal. VI. 90.* (t) *Plaut. Capt. IV. 2. 44.*
 (u) *Facete idem Rud. II. 3. 47.* (x) *Juven. X. 101. Pers. I. 130.* (y) *Vid. Liv. X. 21.* (z) *Tot. tit. de Ædil. edict.*
 (a) *Diarium verus apud Pigh. Ann. ad a. u. 585.*
 (b) §. 7. *Inst. de jur. nat. gen. & civ.*
 (c) *Cic. de leg. III. 3.* (d) *Id. in Verr. V. 14.*
 (e) *Vid. eum. Off. II. 16. seq.* (f) *Didascalie comediarum Terentii.* (g) *Tac. Annal. IV. 35.*
 (h) L. 2. §. 21. *ff. de or. jur. Liv. III. 55.* (i) *d. L. 2. §. 32.*
 (k) *Tacit. Annal. I. 7.* (l) *Vid. Dionem lib. LIV. init.*

§. III. Insignia Ædilium, & quedam alia.

Ædilium curulium insignia fuerunt præcipue sella curulis, & toga prætexta: tum etiam habebant jus imaginum, & antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum (m).

Licet autem ædiles populi Romani magistratus essent, tamen nec vocationem (n), nec prehensionem habebant, nisi iussu tribunorum plebis, & hinc etiam a privato in jus trahi poterant: nec licitoribus, vel viatoribus utebantur; sed servis duntaxat publicis. Tamen ædiles plebis etiam sacrosanctos fuisse, ex *Catone* adfirmat *Festus*, voc. *sacrosanctum*; quod ita intelligendum videtur, ne quis eos impune injuria lædere posset (o). Etiam municipia ædiles suos habebant (p), qui *quinquennales* sunt dicti (q), & censorum vicem obiiisse videntur; quamquam in quibusdam municipiis, *Arpinis* exempli gratia, (r) nulli alii magistratus crearentur: eamque dignitatem honestissimorum Romanorum filii in municipiis, unde orti essent, exercebant, ut *Marcus* & *Quintus* Ciceronum filii *Arpinis*. Quia autem, ut dixi, nulli alii magistratus in istis municipiis crearentur, hinc *summos ædiles* eos dicere censetur *Juvenalis*, *Sat.* III. 179. Durasse hic magistratus, ut plures alii, videtur ad tempora *Constantini Magni*; licet forte aliqua interdum mutatione.

C A P U T VI.

De Tribunis Plebis.

§. I. De nomine & origine Tribunorum Plebis.

Quidquid de etymo vocis *tribunus* sit, constat (a) in genere *curatorem*, vel *præfectum* alicui rei ea voce significari, unde dicti sunt *tribuni militum*, & *tribuni ærarii*, (qui ita sunt vocati, quod quæstori stipendium militum adnumerarent) (b)

(m) *Cic. in Verr. V. 14.* (n) *Gell. XIII. 12.*(o) *Vid. omnino Liv. III. 55.* (p) *Juven. X. 101. L. 39.*§. 1. *D. locat. cond.* (q) *Spartian. Hadr. c. 19. & ibi Casaub.*& *Salmaf.* (r) *Cic. ad fam. XIII. 11.*(a) *Vid. Voss. Lexic. etymol.*

(b) & postea sub Imperatoribus *tribuni voluptatum* (c), *matrimoniorum*, *scholarum* (d), &c. Sed præ his omnibus eminuerunt *tribuni plebis* occasione, qua sequitur, creati.

Cum plebeji homines per continuas expeditiones militares, quibus rem suam familiarem curare prohibebantur, multum æris alieni contraherent, & sæpe a creditoribus, quando solvendo non essent, in servitutem abducerentur (e), hanc injuriam ulterius non ferentes sæpius a patribus hujus mali levamen petierunt: sed sæpius elusi, tandem auctore *Sicinio* quodam viro strenuo a. u. 259. in *sacrum montem* trans *Anienem* fluvium secesserunt (f); nec ante in urbem reversi sunt, quam patres debitorum remissionem, & nexorum solutionem iis promississent, & plebi concessissent, ut ad defensionem sui lege sacrata proprios quosdam magistratus sibi crearet (g); qui *tribuni* dicti videntur, quod ex *tribunis militum* primum sint facti.

§. II. Ritus quidam tribunicii.

Creati sunt primo *tribuni* plebis curiatis comitiis duo: inde a. u. 283. lege *Publilia* comitiis *tributis* quinque (h). Anno demum 297. decem *tribuni* creati cœperunt, bini videlicet ex singulis classibus (i), quamquam *Cicero* dicit, primum duos fuisse creatos; postero autem anno auspicato decem, comitiis centuriatis (k). His comitiis præerat unus ex *tribunis* plebis forte ductus. Quod si comitia dirempta essent, antequam decem forent creati, reliqui a collegio cooptabantur: verum hoc a. u. 305. lege *Trebonia* abrogatum est, qua

(b) *Varro de ling. Lat. IV. 35. Aseon. ad Cic. Or. in Verr. I. 13.* (c) *Cassiod. Var. VII. Ep. 10. & XII. 24.* (Non possum hic ex Ursati Comment. de notis explicationem notæ TRIB. VOLUP. non brevissime addere: „ *Tribunum voluptatum ludis Romæ ac voluptatibus P. R. præfuisse, notum ex L. XV. Cod. Theodos. l. 13. tit. de scenicis. Verum numquid ille idem fuerit, ac qui a voluptatibus, a Tiberio insitutus, multi ambigunt. Vid. Sveron. c. 42. Tribunum hunc magis æstimatum, constat ex Cassiodoro, Var. VII. Ep. 10. ubi formula tribunatus voluptatum hæc est: &c. “) (d) *L. un. C. de com. & trib. schol. l. 8. C. de erogat. milit. ann.* (e) *Liv. II. 23.* (f) *Id. lb. 32.* (A. u. 260. & redierunt a. 261. ut satis docet Liv. III. 30. & sic Dionysius.) (g) *Id. lb. 33.* (h) *Id. lb. 58.* (i) *Id. III. 30.* (k) *Cic. Or. I. pro Corn. p. 568. ed. Grav.**

qua cautum fuit, ut, qui plebem Romanam tribunos plebei rogaret, is usque eo rogaret, dum decem tribunos plebei faceret (l). Lex etiam fuit antiqua, ut tribuni, qui successores sibi in annum sequentem non creassent, vivi cremarentur, si credimus *Valerio Maximo* levis auctoritatis scriptori (m). Quia autem primi tribuni plebei IV. idus Decembris magistratum inierunt, idem deinceps reliquis solemne fuit. (n) Creati sunt tribuni semper (*) ex plebe, & primis quidem temporibus saepe ex infima; neque ex patriciis, nisi adoptione ad plebem transiissent, (o) aut ex senatoribus, quamvis plebeis, creari poterant: nec in senatum ipsis aditus erat, sed ante valvas curiae in subfelliis sedebant; (p) unde ea, quae in senatu agebantur, intelligere poterant: & tamen senatum poterant habere. Postea vero cautum fuit *Atinio*, ut videtur, plebiscito (ad a. u. 623. *Pighius* *Atinii* tribunatum refert) incertum tamen quo tempore, ne quis, nisi senator plebejus, tribunus plebis crearetur (q).

§. III. Munus Tribunorum plebis.

De his tribunis plebis ita loquitur *Cicero de legib. lib. III. Plebs, quos pro se contra vim auxilii ergo creassit, tribuni ejus sunt; quodque ii prohibessint, quodque plebem rogassint, ratum esto. Cum patribus, populoque agendi jus habent; iidemque ad plebem, quod censuerint, ferunt. Sanctique sunt; neque plebem orbam tribunis relinquunt. Et haec quidem ita *Ciceronis* tempore obtinuerunt: sed initio institutionis eorum unicum ipsis munus erat plebi contra patricios & magistratus auxilio esse (r); ita ut eorum potestas in prohibendo tantum (s), non item in agendo consisteret: (t) unde etiam primis temporibus pro magistratibus habiti (u) non sunt (neque etiam vestem praetextam habebant (x)) sed potius pro impedimento magistratuum (y):*

ve-

(l) *Liv. III. 65.* (m) *Val. Max. VI. 3. ex. 2. Liv. III. 55.*
 (n) *Dion. Halic. VI. 86. Plut. Quaest. Rom. 80.*
 (*) (Hoc nimis generale: neque sequentia solum contra dicunt, sed & *Liv. III. 65.*) (o) *Vid. Sver. Jul. c. 20.*
 (p) *Val. Max. II. 2. ex. 7.* (q) *Vid. Lips. Elef. II. 13.*
 (Et *Oiscl. ad Gell. XIV. fin.*) (r) *Liv. II. 75.*
 (s) *Vid. Dionys. Halic. VII. 52. Plut. Cat. Min. p. 768. F.*
 (t) *Gell. XIII. 12.* (u) *Plut. Coriol. p. m. 271. B.*
 (x) *Id. Quaest. Rom. 80. sive p. 283.* (y) *Liv. II. 56.*

verum postea vulgo magistratus dicti sunt (z). Itaque supplicem a iudicio & vinculis liberare poterant (a); & propterea ades eorum dies noctesque patere debebant (b): nec extra urbem iis pernoctare fas erat (c), (neque etiam ullam illic potestatem habebant) (d) nisi feriis Latinis; vel, si aliquo rei-publicæ causa proficisci juberentur: (e) quin nec moenia quidem egredi iis licebat, si fides Appiano Civil. II. pag. 736. ed. Tollii. Poterant præterea SCtis, & omnium omnino magistratuum actis intercedere verbo illo solemni, *Verò* (f); cujus tanta vis erat, ut, qui non paruisset, sive ille privatus, sive magistratus esset (g), extemplo per viatorem in carcerem duci juberetur, (quemadmodum etiam apud *Lacedæmonios Ephori*, quibus in multis rebus similes erant tribuni plebis, poterant reges in carcerem conicere (h)) vel ad populum violatæ sacrosanctæ potestatis reus ageretur: erant enim tribuni plebis *sacrosancti* (i); ita, ut si quis re, vel verbo eos læsisset, sacer, hoc est, detestabilis esset, ejusque bona publicarentur. Quomodo autem vox *sacer scelestum & execrandum* notet, elegantè deducentem vide summum *Perizonium*, *Not. ad Sanctii Minervi. pag. m. 759.* Si non intercessissent SCTo, litera T. subscribatur (k), ut ita tribunos quoque censuisse indicaretur: si intercessissent, *senatus auctoritas* (l) (ut ita tamen, quid senatus censuisset, constaret) dumtaxat perscriberetur. Unus etiam ex collegio acta reliquorum intercessione sua impedire poterat; (*) eoque auxilio patres adversus plebem sæpe sunt usi. Etiam in causis civilibus aliquando intercedebant; licet hoc iniquissimum esse pronunciet Cicero (m). (n) Sed postea longe majorem potestatem sibi usurpare cœperunt, fiducia præsertim sacrosanctæ illius potestatis: itaque non tantum omnia, quæ ipsi non pla-

(z) Vid. omnino *Man. ad Cic. Fam. I. 7. not. ad Sallost. Jug. 41. 337. ed. 1. Wasse. Cic. pro Quint. c. 20. & ad Att. III. 23.*

(a) Vid. *Gell. Noct. Attic. VII. 16.* (b) *Plur. l. piox. d.* (c) *Gell. XIII. 12. App. Alex. Civ. II. p. m. 447.*

(d) *Dion. Hal. VIII. 87. Gell. III. 2.* (e) *Vide exempl. apud Liv. XXIX. 70.* (f) *Liv. VI. 35.*

(g) *Id. IV. 26. VII. 3. IX. 34.*

(h) *Nepos, Pausan.* (i) *Liv. II. 33. (& III. 55.)*

(k) *Val. Max. II. 2. ex. 7.* (l) *Vid. sup. sect. I. c. 2. §. 6.*

(*) *(Vid. unum Liv. VI. 35.)*

(m) *Philipp. II. 2. Vid. eund. Acad. quæst. 4. 30.*

(n) *Vid. Liv. IV. 48. Dion. Hal. IX. 5.*

placuerant, rescindebant; tributorum collationes, militumque delectus prohibebant; at etiam senatus, (quod primo factum a. u. 297.) (o) populique comitia pro arbitrio cogebant & dissolvebant; leges, sive plebiscita quæcumque promulgabant: quæ primo quidem solam plebem obligabant, at post legem *Hortatiam* (p) latam a. u. 304. & legem *Hortensiam* latam a. u. 466. univ. populum obligare cœperunt (q). Agros denique, vectigalia (r), pecunias publicas, povincias, & imperia (s) magistratibus quibusvis pro lubitu dabant, vel adimebant; quæ omnia fiebant prætextu tuendæ libertatis: atque ita, dum potestate iustis de causis primum iis data abutuntur, maximarum in republica turbarum sæpe auctores fuerunt: quod jam queritur *Cicer. de leg. III. 9.*

§. IV.

At L. Sulla optimatum partibus addictus, cum rempublicam armis oppressisset, eorum potestatem valde minuit, (t) imo fere sustulit (u) lege lata a. u. 672. *ne qui tribunus plebis fuisset, alium deinceps magistratum caperet; neve ius esset concionandi, vel leges ferendi; neve ad eos provocaretur:* sed solam & nudam *intercessionem* ipsis reliquit (x). Verum a. u. 679. Cotta consul jus magistratus capiendi iis restituit (y); & reliqua omnia a. u. 683. *Pompejus Magnus* (z); atque ita hæc potestas usque ad *Julium Cæsarem* perstitit.

Demum a. u. 730. in Augustum, & reliquos deinceps Imperatores Scto *tribunicia potestas* est translata (a): licet tamen etiam tribuni plebis crearentur; quippe quibus Augustus concessit, ne ante in jus vocarentur, quam magistratu abiissent (b): & sub Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui præbebat, etiam jus intercedendi habuerunt (c). Temporibus vero Nervæ & Trajani Imperatorum dignitas

(o) *Dion. Hal. X. 11.* (p) *Liv. III. 55. (a. u. 306.)*(q) §. 4. *Instit. de jur. nat. gent. & civ.* (1) *Tac. Annal. XIII. 50.* (s) *Vid. Sver. Jul. c. II. 21. 25. 28.*(t) *Dion. Hal. V. c. ult.* (u) *App. Alex. Civil. II. 445.*(x) *Epit. Livian. 89. Cæsar de bell. Civil. I. 5. & 7.*(y) *AJcon. ad ovar. pro Corn. I.* (z) *Cic. in Verr. I. 13.*(a) *Sver. Aug. c. 27. Tac. Annal. III. 56.*(b) *Dio in Excerpt. Peiresc. p. 664. & ibi Vales. p. 67.*(c) *Tac. Annal. I. 77. & vid. eund. XIII. 28. ubi tamen jus eorum imminutum est.*

tas eorum nihil aliud fuit, nisi inanis umbra, & sine honore nomen (d); atque hoc ita ad Constantini Magni tempora in republica remanisse videtur, cum postea nulla amplius eorum mentio occurrat.

C A P U T VII.

De Quæstoribus.

§. I. Quæstorum nomen, origo, & numerus.

Quæstores dicti sunt a *quærendo*, quod *conquirerent* pecunias publicas & maleficia, quæ postea triumviri capitales conquifiverunt (a). Fuerunt autem triplices, *quæstores nempe urbani*, sive *ararii*; *provinciales*, sive *militares*; & *quæstores parricidii*, sive *rerum capitalium*: sed hi postremi ad hunc locum non pertinent.

Origo quæstorum antiquissima censeri debet (b), & forte sub Romulo, vel Numa, certe sub Tullo Hostilio jam Romæ fuerunt; sed qui ab ipsis regibus crearentur: quemadmodum etiam primis consulibus ad a. u. 307. usque jus quæstores sibi creandi tribuit Tacit. *Annal.* XI. 22. Alii vero dicunt statim post reges exactos lege *Valeria* duos quæstores a populo creatos fuisse (c), qui arario præessent. Postea a. u. 333. (& tum etiam permissum est, ut ex plebe creati possent) duo sunt additi (d), qui consules ad exercitum sequerentur; & ad ministeria belli iis præsto essent. A. u. 498. univèrsa jam Italia subacta, quatuor etiam quæstores sunt adjecti (e), qui per quatuor Italiæ regiones (quæ erant *Ostiensis*, *Calena*, *Umbria*, & *Calabria*) reditus & vectigalia populi Romani curabant. Sulla quæstorum numerum ad viginti auxit (f): a Julio Cæsare vero quadraginta sunt facti (g); ut ita aliqua ratione præstaret, quæ multa multis promiserat; quorum quidam a popu-

(d) Plin. *Epist.* I. 23.

(a) Varro *de lingu. Lat.* IV. 14. (b) L. un. pr. D. de offic. quæst. (c) Plur. *Poplic.* p. 101. Dion. *Hal.* V. 24.

(d) Liv. IV. 43. (e) *Ejusd. epit.* 15. (f) Tacit. *Annal.* XI. 22. (g) Dio *XLIII.* p. 156. *ed. reg. a.* 1548.

populo, quidam ab Imperatore creati videntur (b): sub ceteris Imperatoribus numerus eorum incertus & arbitrarius fuit. Ex his omnibus duo fortiebantur *curam aerarii*, qui *urbani* sunt dicti; reliqui vero *quaestores provinciales*, sive *militares* dicebantur.

§. II.

Urbanorum quaestorum munus praecipuum fuit *cura aerarii publici* (i), quod erat in aede Saturni (k); quia aurea aetate sub regno Saturni, neque avaritia, neque mala fides locum habebat (l). Itaque pecuniam publicam accipiebant, expendebant, & in tabulas accepti & expensi referebant; leges & Senatusconsulta custodiebant (m); signa militaria ex aerario ad consules in expeditionem ituros mittebant (n); pradam ex hostibus captam (o), & damnatorum bona subhastabant, & vendebant (p); legatos exterarum gentium excipiebant (q), deducebant, hospitia ipsis adsignabant (r). Praeterea imperatores a bello redeuntes apud ipsos jurare debebant (s), se verum numerum hostium & civium occisorum ad senatum scripsisse, ut ita triumphus iis decerni posset. Denique jurisdictionem quamdam exercuerunt, ut, e. g. inter scribas suos (t).

§. III. *Provincialium Quaestorum munus.*

Provincialium quaestorum munus erat consules, vel praetores in provincias, quas sortiti erant, comitari; ut stipendia & annona exercitui suppeterent, curare; vestigalia, tributa, (*vestigalia* proprie immobilia, *tributa* mobilia, & capita spectarunt (u)) frumentum publicum exigere, manubias vendere (x), & omnium rationem ad aerarium referre (y); exquirere, si quid reip. deberetur, vel in commissum venisset; (z) pecuniam militum

D tum

(h) Vid. Pighii *Annal. ad a. u. 672.*
 (i) *Ascon. ad Verrin. III. 4.* (k) *Suet. Claud. c. 24.*
 (l) *Plut. Quaest. Rom. 40. 275.* (m) *Suet. Aug. c. 94.*
 (n) *Liv. III. 69. VII. 23.* (o) *Dion. Hal. VII. 63.*
 (p) *Gell. XIII. 24.* (q) *Plut. Quaest. Rom. 42.*
 (r) *Val. Max. V. 1. 1.* (s) *Id. II. 8. 1.*
 (t) *Plut. Cat. Min. p. m. 766. B.* (u) *Vid. Lips. de magistr. R. II. 2.* (Cujac. *Obi. VII. 4.* Sigon. *de ant. jur. civ. R. I. 16.* & *L. Bos ad Th. Mag. vcc. Φόρος, τέλεος.*
 (x) *Plaut. Bacchid. IV. 5. 107.* (y) *Vid. Cic. in Verr. II. 8.*
 (z) *Suet. Domit. 6. 7. Veget. II. 20.*

tum privatam apud signa depositam custodire (a); jurisdictionem a præsidibus suis mandatam exercere (b). Quod si præsidēs ante adventum successoris sui provincia deceffissent, munus eorum quæstōres obibant (c). Et maxima necessitas inter quæstōrem & suum præsidem intercedebat; ita ut hic illi parentis loco esset (d). Si autem mortuo quæstōre alius præsidii quæstōris loco esse incepisset, hic pro quæstōre esse dicebatur (e).

§. IV. Alia quædam de Quæstoribus.

Urbanus quæstor nec lictorem, nec viatorem habebat; quia non habebat vocationem, vel prehensionem (f); licet concionis convocandæ jus haberet (g): militari vero, sive provinciali quæstori sui lictores adfuisse videntur, saltem absente prætore (h). Erat autem hic primus honoris gradus (i); nam *quæsturæ fides, ædilitatis magnificentia, præturæ diligentia & integritas viam ad consulatum sternebant* (k). Poterat geri quæstura circa annum vigesimum sextum, vel vigesimum septimum ætatis (l), quique hoc magistratu functus erat, in senatum venire poterat, licet ipse senator nondum lectus esset (*). Sub Imperatoribus quæstura varie abrogata, vel restituta est (m); & quod curam ærarii quidem attinet, ei a. u. 725. binos prætores præfecit Augustus (n); sed eam curam quæstoribus, & quidem triennialibus (o), reddidit Claudius (p): post alias vero mutationes rursus præfecti e prætoris constituti sunt (q). Procedentibus deum temporibus aliud genus quæstorum exortum est,

(a) Suet. Jul. c. 7. (b) Cic. ad fam. II. 15. & 18.
 (c) Id. Div. in Verr. c. 19. (d) Id. ad fam. XIII. 10. &
 26. & pro Planc. c. 21. (Corn. Nep. in Vit. Cat. c. 1.)
 (e) Cic. Verr. I. 36. (f) Gell. XIII. 12.
 (g) Dion. Hal. VIII. 77. (h) Vid. Cic. pro Pl. c. 41.
 (i) L. un. §. 1. D. de off. quæst. (Ita tamen, ut ante viginti-
 v. annorum capessere debuissent, vid. Tac. Ann. III. 26.)
 (k) Vid. Cic. Philipp. XI. 5. (l) Licet non satis constet.
 Vid. h. sect. c. 1. §. 1. (& nos ad pag. 14.)
 (m) (Ex 1. ed. Gell. III. 18.) (n) Vid. omnino Tacit.
 Annal. XIII. 29. (o) Dio lib. LIII. vid. Suet. Aug. c. 36.
 (p) Inscr. ver. apud Ruper. ad Pompon. de orig. jur. 8.
 XIII. 24. ubi vid. Gronov.)
 (q) Vid. Plin. III. Epist. 4. Capis. Anton. Phil. c. 9. & in
 Cord. §. 4.

est, qui dicebantur *questores*, vel *candidati principis* (r), vel *Augusti*; & libellos ejus in senatu recitabant (s). Inde postea orti sunt *questores palatii* (t), qui cum hodiernis cancellariis fere conveniunt; & in aula *Constantinopolitana* οἱ μεγάλοι λογοθέται sunt dicti.

§. V. De aliis Magistratibus minoribus ordinariis.

Fuerunt & alii *magistratus minores ordinarii*, ut *triumviri capitales*, qui de infimæ fortis hominibus judicabant (u), & aliquando etiam alios damnatos poena capitali affici curabant (x). *Triumviri monetales*, sive *auro*, *argento*, *ari*, *flando*, *feriundo*; quod in monumentis priscis his notis, seu literis singularibus denotatur, *A. A. A. F. F.* Ab his diversi fuerunt *nummularii*, ad quos nummi probandi causa deferebantur (y); eosque *pecuniæ spectatores* vocat *Donatus ad Terent. Eun. III. 5. 18.* Δοκιμασάει dicit *Menander p. 134. ed. H. Steph. a. 1569.* Præterea fuerunt *triumviri nocturni*, qui incendia curabant (z), & *vigilias circumibant* (a): *triumviri valetudinis*, *quatuorviri viales*, & multi alii similes; quales magistratus multos instituit *Augustus* (b), & qui recensentur ab *Onuphrio Panvino*, de *civit. Rom. cap. 58. & seqq.* Et ex triumviris monetilibus & capitalibus, ac quatuorviris vialibus simul cum decemviris de litibus judicandis componebatur collegium vigintivirorum, de quo *Tacit. Annal. III. 29. (*)* Sed cum horum mentio non adeo frequens occurrat, & magnam partem munus suum ipso nomine denotent, ampliore eorum expositio necessaria non videtur: maxime cum hoc præcipuum nobis propositum sit bonarum literarum studiofis eatenus tantum auxilio esse,

Externi ne quid valeat per læve morari,
in optimis auctoribus legendis.

D 2

CA- |

(r) d. L. un. de off. q. Insc. apud Grut. p. 352. n. 5.

(s) Tac. Annal. XVI. 27.

(t) L. 32. C. de appell.

(u) Plaut. Aut. III. 2. 2.

(x) Sall. Catil. vers. fin.

(y) L. 39. ff. de solut.

(z) Val. Max. VIII. 1.

(a) Plaut. Amph. 1. 1. 3.

(b) Suet. Aug. 37.

(*) (Ubi omnino vid. Lipsius: sic intelligitur locus Cicero ad Attic. II. 7.)

CAPUT VIII.

De Magistratibus Extraordinariis, & primo de Dictatore, & de Magistro Equitum.

§. I. De nomine & origine Dictatoris.

Dictator, Græce Διουμνήτης (a), (qui exemplo a Latinis, vel Albanis sumto creatus videtur; nam etiam postea in municipiis Latinis dictatores fuerunt (b)) a dicendo dictus est; vel, quod a consule diceretur (c), cui dicto omnes audientes essent; vel potius a dictando, quod multa dictaret, hoc est, ediceret (d): & dictum apud veteres etiam summum imperium significat, ut apud Virg. Æn. VI. 73. Alio vero nomine magister populi (e), & prætor maximus dicitur (f).

Primus apud Romanos dictator dictus est (ita enim proprie loquebantur (g), licet hoc perpetuum non fuerit (h)) T. Lartius Flavius a. u. 252. (i) vel, ut alii volunt, triennio ferius, cum gravissimum bellum a Sabinis & Latinis metueretur, & simul domesticæ seditionis metus ingrueret, quod plebs ære alieno oppressa delectui dare nomen recusaret; ita ut majore imperio, quam esset consulare, respublica indigere videretur.

§. II. Cause, ob quas Dictator crearetur.

Causa igitur, ut vidimus, creandi dictatore prima & præcipua fuit seditionis, aut belli gravioris metus, & hæc initio quidem causa fuit unica (k); verum postea alias etiam ob causas dictatores creati sunt, qui tamen etiam belli gerendi haberent potestatem (l). Secundo, comitorum habendorum causa (m); tertio, senatus legendi (n); quarto, quæstionis exercendæ (o); quinto, ludorum instaurandorum (p), præsertim ægroto præ-

(a) Dion. Hal. V. 73. (Dionysius μόνάρχου adpellat, similemque ait veteribus διουμνήταις apud Græcos. Glossaria Labbei: Dictator, μόνάρχος, ἀντιβουλευς, τιμητής, ὑπαρχόμενος &c.)

(b) Aesc. Arg. orat. Milon. & Cic. ead. orat. 10.

(c) Varro de ling. Lat. IV. 14. (d) Dion. Hal. l. d. vid. Suet. Jul. c. 77.

(e) Liv. VII. 3. (f) Cic. de leg. III. Sen. Epist. 108.

(g) Liv. VII. 3. (h) Curius Fortunatianus III.

(i) Pompon. L. 2. §. 18. D. de orig. jur. ad quem vide Ruper.

(j) Liv. II. 18. (k) Vid. §. præc. (l) Vid. Liv. VI.

28. VII. 3. (m) Liv. IX. 7. (n) Id. XXIII. 22.

(o) Id. IX. 26. (p) Id. VIII. 49. IX. 34.

prætorè; sexto, feriarum constituendarum (q); septimo, denique etiam *clavi figendi* causa aliquando dictator creatus (r) est; quod ex prisca religione fiebat in dextro latere ædis Jovis pestilentie tempore, aut gravi aliquo prodigio nunciato, ut omne infortunium a republica averteretur. Et in genere dictator dicebatur, quoties extraordinario & brevi imperio opus esset (s). Creabatur autem, non ut reliqui magistratus, populi suffragiis; sed jubente senatu (t) alter consul, quem vellet, ex senatoribus consularibus (u) (ordinarie quidem) dictatorem dicebat; idque silente nocte (x), & captis antea rite auspiciis. Et etiam absens consul dictatorem dicere poterat; modo in agro Romano, qui Italia terminabatur, esset (y). Aliquando tamen populus jubebat, quem dictatorem a consule dici vellet; cujus rei exemplum occurrit a. u. 543. in *A. Fulvio Flacco* (z). Sulla etiam & Julius Cæsar comitiis dictatores creati sunt; ille in terrege (a), hic prætorè (b) comitia habente. *Prodictator* (c) a populo a. u. 536. creatus est *Q. Fabius Maximus Verrucosus*, ille, qui *Cunctator* est dictus. Primus de plebe dictator fuit *C. Marcius Rutilus* a. u. 397. (d).

§. III. Potestas Dictatoria.

Potestas dictatorum plane regia, imo regia potestate major fuit, unde *αἰσῆν τυραννίδα*, quasi *eligibilem tyrannidem* dicas, eam vocat *Dion. Hal. V. 73.* quemadmodum etiam *Æsymnetarum* potestatem vocat *Aristoteles Polit. III. 14.* Et *Appianus Alex. Civil. I. num. 412.* dictatorem appellat *τύραννον ἀυτοκράτορα*, *tyrannum potestate singulari*. Itaque pacis & belli, & uno verbo omnium rerum arbitrium penes eos erat (e); de capite & bonis civis Romani inconsulto populo statuere poterant, idque sine provocatione (f) ad a. u. uf-

D 3

que

(q) *Liv. VII. 28.* (Vid. *Memor. Acad. liter. Paris. tom. VIII. p. 306.*) (r) *Liv. IX. 3.* (Vid. eisd. *Memor. pag. 300. seqq.*) (s) *Vid. Liv. XXX. 24.* (t) *Epit. Liv. 19.*

(u) *Liv. II. 18.* (x) *Id. IX. 38.* (y) *Liv. XXVII. 5. VIII. 23.* (z) *Id. XXV. 5.* (Q. Fulvium appellat *Livius XXVII. 5.*) (a) *Cic. Agrar. III. 2.* (b) *Cæs. Bell. civil. I. 11.*

(c) *Liv. XXII. 8.* (d) *Id. VII. 17.*

(e) *Dion. Hal. V. 73.*

(f) *Liv. II. 29. vid. etiam Dion. Hal. VI. 58.*

que 304. quo *Horatius*, & *Valerius* consules legem tulerunt, quæ vetabat ullum magistratum sine provocatione creari (g); eaque lex a. u. 453. a *M. Valerio* consule tertium lata est (h). Dictatore creato omnes alii magistratus exceptis tribunis plebis abdicabant (i): ad quod singulare jus demonstrandum viginti quatuor licitoribus (quod nempe idem juris tenerent, quod duo *coff.* (k)) (l) cum fascibus & securibus (m) etiam in urbe, & ceteris regum insignibus utebatur, unde eleganter *dictatoris imperium ingenio suo vehemens* vocatur apud *Livium* II. 30.

Sed tamen quibusdam terminis hæc tanta potestas fuit circumscripta: & *Primo* quidem semestris tantum erat, ne diuturnitate potentia in tyrannidem verteretur: itaque, si sex mensium spatium negotium, ad quod dictator creatus fuerat, perfectum non esset, tamen dictaturam deponere cogebatur: quod enim bis terve ea prorogata sit, ut in *Camillo* (n) & *Papirio Cursore* (o) dictatoribus, in summa reipublicæ necessitate fuit factum: nam *Sulla* & *Cæsar* vi dictaturam perpetuam invadentes reipublicæ leges palam spreverunt, execrando omnibus, quotquot in libera republica nasci contingit, exemplo. Imo statim sublata causa, ob quam creati erant, sæpe se abdicarunt (p). *Secundo*, nihil pecuniæ publicæ impendere poterant, nisi senatus aut populi jussu. *Tertio*, non licebat iis cum imperio extra Italiam ire, quod semel tantum libera republica, sed summa necessitate urgente, violatum est in *Atilio Calatino* (q). *Quarto*, equum adscendere dictatori, nisi ad bellum ituro, vetitum fuit; quod tamen *Fabio Maximo* honoris causa concessum est (r): itaque ad populum ferre solebat, ut equum adscendere liceret (s). Atque his rebus effectum est, ut per totos trecentos & plures annos nemo hac tanta potestate abusus sit

(g) *Liv.* III. 54. seqq. *Fest.* voc. *Optima lex*; qui locus est notissimus. (h) *Liv.* X. 6. (i) *Polyb.* III. 87. *Plur. libro*, qui *Amarorius* dicitur, p. m. 758. (k) *Cic.* de legib. III. 3. (l) *Plur. Fab.* p. m. 176. *A.* & *vid.* *Lips.* *Elect.* I. 23. (m) *Liv.* II. 18. *Dion. Hal.* V. 75. & X. 24. (n) *Liv.* VI. 1. *Plur. Camill.* p. m. 144. (o) *Vid.* *Pich.* ad a. u. 420. (p) *Liv.* III. 29. & IV. 29. (q) *Liv. Epit.* 19. (r) *Plur.* ejus *vita*; p. m. 175. (s) *Liv.* XXIII. 14.

De Magistro Equitum.

fit (t) ; donec L. Cornelius Sulla a. u. 672. per centum & viginti annos intermissam dictaturam arripuit, eamque immaniter exercuit, occisis ultra quadraginta civium millibus, multisque rebus inique, & superbissime gestis. Is tamen dictaturam (quam *perpetuam reipublice constituende causa*, ut ferebatur quidem, nactus erat) deposuit: at, qui in multis ejus exemplum, licet non tanta crudelitate, secutus est Julius Cæsar, ad mortem suam usque eam retinuit (u). Itaque eo cæso, lege *Antonii* consulis in perpetuum dictatura e republica est sublata (x); & Augustus, cui ea postea fuit oblata, dictatoris appellationem sprexit (y).

§. IV. De Magistro Equitum.

Dictatori aderat *magister equitum* (Ἰππάρχου (z)) eodem fere modo, quo olim regi tribunum celerum adfuisse diximus: & hic ita dicebatur, quod, sicuti dictator universo populo, sic ille proprie *equitibus* dumtaxat præesset (a). Dicebatur autem ab ipso dictatore e consularibus fere, vel prætoris viris: nisi quod aliquando a senatu, vel etiam a populo datum legimus (b). *Munus* magistri equitum erat dictatorem omnibus modis, qua re, quo consilio, juvare, eique obedientem esse. *Insignia* magistri equitum eadem fere fuerunt, quæ prætoris; listores nempe sex cum fascibus, prætexta, &c. Unus tantum libera republica dictator sine magistro equitum fuit N. Fabius Buteo senatui legendo (*) a. u. 537. eodemque tempore, quod nunquam alias factum, etiam alter dictator in rep. fuit rei gerendæ causa M. Junius Pera: (c) & postea idem sibi sumpsit Julius Cæsar a. u. 705. (d) (Plura qui desiderat, *Jensium* nostrum consulat in *Ferculo liter.* & *Abbatem Couture* in *Historia critica dictatorem*; dummodo ea in lucem prodierit.)

(t) *Dion. Hal.* V. 77. (u) *Suet. Jul.* c. 77. (z) *Cicer. Philipp.* I. 1. (y) *Suet. Aug.* c. 52. (z) *Dion. Hal.* V. 75.
 (a) *Vid. Liv.* III. 27. (b) *Vid. Abram.* ad *Cic. Philipp.* II. 29. *Liv.* VII. 12. 24. 28. (*) (A. 326. *Vid. insuper quæ notavimus ad pag. 12.*) (c) *Liv.* XXXIII. 22. (d) *Vid. Fastos.*

C A P U T IX.

De Censoribus.

§. I. De origine Censorum.

Censores a quibusdam inter magistratus ordinarios recensentur; sed, cum non perpetuo in republica fuerint, juxta nostram ordinariorum magistratuum descriptionem (a), extraordinariis eos potius adnumerabimus. De censu præcedente jamfectione, quod satis est, diximus, qui primo a regibus, postea a consulibus (b), qui iis successerunt, vel a dictatoribus actus est (c). At cum consules propter negotiorum & libellorum frequentiam vacare censui agendo non amplius possent, ideoque aliquot annis jam census fuisset intermissus, a. u. 310. utilius visum est, peculiare huic rei magistratus creare, qui a censendo censores sunt dicti. Censere autem primo quidem significat arbitrari (d), qua notione sumitur, cum senatores in senatu censere dicuntur: secundo significat ἀποτιμᾶν, sive censum pro conditione subditorum imponere (e), ut cum regio aliqua censeri dicitur: tertio etiam excellentiam quamdam notat; ut apud Val. Max. V. 3. extr. Aristides, qui totius Græciæ justitia censetur. Sen. Ep. 76. eleganter: *Id in quoque optimum est, cui nascitur, quo censetur.* Media autem notio huic rei, quam agimus, convenit. Creati semper sunt bini censores, & initio quidem in quinquennium; at a. u. 319. lege Æmilia cautum est (f), ut singulis quidem quinquenniis censores crearentur; sed ita, ut potestas tamen eorum annua tantum & semestris esset; quod nempe grave esset, iisdem per tot annos magna parte vitæ obnoxios vivere. Creabantur fere ex spectatissimis consularibus, utique post secundum bellum Punicum; & primo quidem tantum ex patriciis: verum a. u. 402. primus de plebe censor est creatus C. Marcius Rutilus, idem qui primus de plebe dictator fuerat: & paullo post lex lata est, ut semper alter censor de plebe crearetur: imo post a. u. 622. aliquando ambo censores de plebe creati sunt (g).

§. II.

(a) Vid. sup. b. secl. c. 1 §. 2. (b) Liv. III. 3. & 12. Dion. Hal. VI. f. IX. 75. Liv. IV. 8. (c) Dion. Hal. V. 75.
 (d) Vid. Plaut. Rud. IV. 8. 5. seq. (e) Cic. in Verr. II 55.
 (f) Liv. IV. 24. & IX. 31. (g) Vid. Liv. Ep. 59.

§. II. Munera Censorum.

Munera censorum ad duo capita præcipua referri possunt, ad æstimationem nempe facultatum, & ad æstimationem morum (h). Ad primum caput spectat census civitatis, quem peragebant censores in campo Martio sellis curulibus insidentes; ubi per præconem singulas tribus, & ex iis ordine singulos cives citari jubebant (i). Hi ad censores accedentes rerum suarum gestarum rationem iis reddere debebant (k); tum qua classe, quæ centuria censerentur indicare, ut & ætatem suam, uxorem, liberos, familiam, & facultates (l): qui incensus mansisset, vel fraude in bonis suis indicandis vel æstimandis (m) usus fuisset, virgæ cæsus sub hasta vendebatur, bonaque ejus publicabantur quasi ejus, qui se ipsum libertate indignum judicasset (n). Cives in coloniis & municipiis a censoribus earum civitatum censebantur (o), & qui in provinciis erant a præsidibus earum, ex formula tamen a censoribus urbanis data (p); quorum etiam omnium ratio ad censores urbanos referri debebat; ita ut senatus uno quasi intuitu totius imperii opes & statum peroscere posset: nam hæc omnia in tabulas referbantur; quæ Græc. *σάβεις* dicebantur (q). Præterea pro ratione opum cives in classes & centurias distribuiebant; tribus novas, cum opus esset, veteribus addebant (r); vectigalia omnia (s) locabant: (quique ea redimebant honesti erant ordinis, & plerumque ex equitibus) locare autem ea, nisi Romæ, non licebat: his vectigalibus etiam per provincias leges dabant (t), quæ leges, vel *tabule censoriæ* vocantur (u): eæque diligentissime, quasi sacra quædam paterna, posteris relinquebantur (x): locabant etiam equos Circensibus præbendos (y), & cibaria anseribus in Capitolio (z). Opera publica facienda, vel reficienda *redemptoribus* (a) & mancipibus locabant: *redemptores* enim dicuntur, qui certa quadam pecuniæ summa accepta

D 5

opus

(h) Vid. Cic. de leg. III. 7. (i) Vid. elegantem locum Varr. de ling. Lat. V. 9. (k) Vid. Gell. IV. 20. (l) Dion. Hal. IV. 15. (m) Senec. Epist. 95. (n) Dionys. id. Liv. I. 44. Vid. omn. Cic. pro Cæc. c. 34. (o) Liv. XXIX. 15. (p) Id. ib. Cic. Verr. IV. 53. (q) Theoph. inst. l. 5. §. 1. (r) Liv. X. 9. & Epist. 19. (s) Cic. Agrar. I. 3. & Fam. II. 13. (t) Cic. Verr. III. 6. (u) Id. Agrar. I. 2. (x) Dion. Hal. I. 74. (y) Liv. XXIV. 18. (z) Cic. pro Rosc. Amer. c. 20. Plin. Hist. nat. X. 12. (a) Vid. Fels. uos. Redemptores, Hor. Od. III. 1. 39. & II. 2. 72.

opus aliquod faciendum suscipiunt, Belgice *Aannameys*, vel *Ondernemers* dicimus; ut, e. g. apud *Plin. Hist. nar. XXXV. 3. redemptor tutelæ Capitolii* est, *die aangenomen heeft het Capitoel t' onderhouden*; & ita etiam accipe *redempturam* apud *Liv. XXIII. & L. 5. §. 2. D. de Inst. act. ergolabi* autem vocantur in *L. un. C. de monop. &* labente Latinitate susceptores dicti sunt (b), quod cum Belgica nostra voce convenit. Tum locatorum præterito lustro facta testæ exigebant (c); sacrificiorum denique publicorum pretia curabant.

Secundum muneris *Censorii* caput fuit *æstimatio morum*: & hinc *censores* etiam hodie vulgo dicimus, qui *aliorum moribus reprehendendis intenti sunt*. Animadversio autem censorum non proprie delicta publica spectabat (d), (nam illa legibus & judiciis vindicanda servabantur) sed domestica, & minora; ut si quis, e. g. in prælio, vel alia occasione belli (e), se minus fortiter gessisset (f); agrum minus diligenter coluisset (g); cœlebs sine causa mansisset (h); æs alienum sine necessitate contraxisset, &c. (i) tum de nulla re diligentius, quam de iurejurando iudicabant (k). Et hæc animadversio plerumque nihil fere præter ruborem afferbat, ita ut non haberetur pro re iudicata (l): imo notati iudices esse poterant (m); & quia in nomine tantum, hoc est, *dignitate* versabatur, *ignominia* proprio nomine est dicta (n): quæ nota tamen a sequentibus censoribus rursus tolli poterat (o); ac notati iterum ad honores admitti; quin *C. Geta*, cum a. u. 639. senatu motus esset, sequente lustro ipse censor factus est (p). Notæ autem censorum præcipue fuerunt quatuor. *Prima* erat, cum senatorem aliquem *senatu moverent*; hoc est, *ira recitatione catalogi senatorii silentio præterirent* (q); qua re se talem pro senatore non amplius habere innuebant. *Secunda* nota erat, cum equiti alicui

equum

(b) *Justin. VIII. 3. Vid. Salmos. de modo usur. c. 9.*
 (c) *Liv. XXIX. 37.* (d) *Vid. Val. Max. II. 5.*
 (e) *Val. Max. II. c. ex. 7.* (f) *Liv. XXIV. 18.*
 (g) *Gell. IV. 12. Plin. Hist. nar. XVIII. 3.*
 (h) *Val. Max. II. c. ex. 1. Fest. voc. Uxorium.* (i) *Vid. Val. Max. l. c.* (k) *Cic. Offic. III. 31.* (l) *Cic. pro Cluent. c. 42.* (m) *Id. seg.* (n) *Id. de rep. IV. apud Non. 1.*
 (o) *Id. pro Cluent. c. 27.* (p) *Cic. ib. c. 42. Val. Max. II. 9. 9.* (q) *Liv. XXXIV. 43.*

equum publicum adimerent (r); si quis scilicet improbis moribus esset, vel equum suum publicum male pastum habuisset, quæ culpa proprie *impolitie*, sive *incuriæ* dicebatur (s). Tertio, quandoque civem aliquem tribu movebant, id est, ex honesta in minus honestam, sive ex rustica tribu in urbanam transferebant (t); omnibus enim tribubus neminem movere poterant (u), quia scilicet nemini poterant jus suffragii adimere. Quarta denique & gravissima nota erat, cum aliquem inter *erarios* (ἀπεραιομένους) (x) vocant Græci) sive in *Cæritum Classem*; in qua incolæ oppidi *Cære* (qui ob conservatorum bello Gallico sacrorum meritum olim civitate sine suffragio donati fuerant (z)) censebantur (a); hisque aliquando etiam tributum pendendum augebatur (b). Notas has infligere poterant censores etiam ex unius delatione, vel etiam ex propria sua scientia (c); nam erant ἀνωπεθύουνοι, sive reddendis rationibus non obnoxii (d): iisque notis causa adscribebatur (e), quæ proprie dicebatur *elogium* vel *subscriptio censoria* (f). Et hoc etiam fiebat in senatu motis: quod quidam negant: sed disertissimis verbis affirmat Liv. XXXIX. 42. Alter censor alterum in notis infligendis prohibere poterat (g); & etiam se invicem poterant notare (h).

Ad hanc partem muneris censorii etiam spectavit potestas ferendi *leges sumptuarias*, (quales fuerunt *Fannia*, *Licinia*, aliæque (i)) ceterasque ad disciplinam & mores publicos pertinentes. Nisi potius illas *leges* aliis magistratibus ad populum ferendas dederint (k).

§. III. Ritus quidam Censorii.

Peculiaria huic magistratui fuerunt, quod eundem bis censorem creare non liceret (l): quia iterata

D 6

terata

(r) Ovid. Trist. II. 89. (s) Gell. IV. 12. (t) Plin. Histor. nat. XVIII. 3. (u) Liv. XLV. 15. (z) (Vid. Bud. Comm. ling. Græc. n. 208.) (y) Gell. IV. 20. Ascen. ad Cic. Divin. in Verr. 3. Horat. Ep. I. 6. 51. (z) Liv. V. 40.
 (a) Gell. XVI. 3. (b) Liv. IV. 24. (c) Vid. Ascen. ad Or. in Pis. c. 4. (d) Dion. Hal. in excerpt. in or. Fabricii ad Pyrrum. (e) Liv. XXXIX. 42. (f) Cic. pro Cluent. c. 43.
 (g) Liv. XXXX. 51. XLIII. 10. XLV. 15. (h) Val. Max. II. 6. ex. 6. (i) Gell. II. 24. (k) Vid. Plin. Histor. nat. XXXV. 17. (l) Vid. Val. Max. IV. 1. ex. 3.

terata eorum potestas populo oneri futura videbatur: quam legem tulit C. Marcius Rutilus a. u. 488. cum ipse secundum censores esset creatus; unde *Censorini* cognomen meruit (m). Altero quoque censorum mortuo alium ei sufficere non licebat (n); sed alter etiam se abdicare debebat: imo mors censoris ominosa erat, quia sacrosancti habebantur. Tum, secus ac alii magistratus, statim ac creati essent, magistratum inibant (o). Antequam munus suum auspicarentur censores, jurabant, (p) se nihil gratiæ vel odio duros; sed omnia sincero animo acturos. Exitu censuræ in leges jurabant; & inde in ærarium *ascendentes* (ita sæpe apud *Livium* legitur pro *ascendentes*, ut *effligo* dicunt pro *affligo*; & inde *efflictim* (q)) ibi nomina eorum, quos *ævarios* relinquebant, dabant (r). Denique omnibus rite peractis, alter censorum, cui id sorte obvenerat (s), in campo Martio plerumque *lustrum condebat* (t); vota pro salute publica concipiebat (u); *sue, ove, & tauro* circum concionem primam ductis sacrum faciebat; quod *suovetaurilia*, vel *solutaurilia* (x) dicebatur, quemadmodum in precedentibus jam docuimus (y).

Dignitas censorum maxima fuit (z), & non vi quidem, sed honore, supra ipsos consules; quorum etiam omnia insignia habebant, præter lictores: itaque a *Cic.* merito vocatur censura, *magistra pudoris & modestiæ* (a); & a *Plut.* Κορνή τις τιμῆς ἀπάσης, καὶ πρίνον τιμῆς τῆς πολιτείας ἀπάσης ἰπιτελείωσις (b), hoc est, *fastigium quasi omnis honoris* est hic magistratus, & quodammodo *optimum in republica actionum consummatio*: & *α-λιβι* (c), Ἀρχὴ πᾶσῶν ἱερῶν ἀτη. Sed censura vim primus imminuit P. Clodius (d) tribunus plebis lege lata a. u. 695. ne quis senator nota censoria affici posset, nisi legitime accusatus & damnatus esset, cum ipse, ut videtur, omni vita turpissimus eam suo merito timeret: verum ea lex a. u. 702. a *Metello Scipione* est abrogata (e). Diu inter-

(m) *Vid. Plut. Coriol. ipso init.* (n) *Liv. V. 31. IX. 14.*
 (o) *Liv. XL. 45.* (p) *Zonaras II.* (q) *Plaut. Amph. I.*
 3. 19. *Muc. II. 2. 107. &c.* (r) *Liv. XXXIX. 37.*
 (s) *Id. XXXVIII. 35.* (t) *Id. X. 6.* (u) *Val. Max.*
 IV. 1. 10. (v) *Fest. ex voc.* (y) *Fest. prec. c. 7. §. 3.*
 (z) *Vid. Liv. IV. 8.* (a) *In Pison. c. 4.*
 (b) *In Cat. Maj. p. m. 145. A.* (c) *P. Emil. p. m. 273.*
 (d) *Vid. Cic. de karul. resp. c. 27.* (e) *Dio XL.*

intermissam censuram Augustus revocavit semel censoribus ex privatis creatis L. Munacio Planco, P. Emilio Lepido (f); & ter ipse magistri morum nomine præditus censum agens (g): sed jam Julius Cæsar præfecturam morum gesserat (h). Vespasianus item Imperator cum Tiro filio (i) a. u. 827. censuram gesserunt, & lustrum condiderunt (k). Domitianus (*) vero censoris perpetui nomen sibi arrogavit (l). Sub sequentibus vero principibus censura sensim in desuetudinem abiit, nisi quod sub Decio Valerianum, qui mox Imperator fuit, censuram gestisse legimus (m). (Plura de censoribus dabit tom. I. Hist. Acad. lit. Paris. p. 75. seqq.)

CAPUT X.

De Interrege.

Interreges (Græce (a) *μεισοβασίλεις*) primum post mortem Romuli instituti sunt (b). Cum enim ordines inter se dissentirent, & inter Romanos ac Sabinos de regno contentio orta esset, placuit, ut penes unum ex senatoribus insignia & munus regium per quinque dies esset (minus recte, puto, dicit Plut. Numa p. m. 61. hōris 12. potestatem interregiam fuisse inclusam: & in voce *Κυρίως* locus corruptus est); atque is, eo tempore finito, alteri, quem nominari vellet (c), ea traderet; is post alteros quinque dies tertio, atque ita deinceps donec rex creatus esset (d); quæ forma regiminis tum temporis per integrum annum obtinuit. Libera vero republica ad interregnum deveniebat, cum nec consules, nec dictator in republica essent (e); quod eveniebat, vel per repentinam eorum mortem; vel, si tribuni plebis intercessione sua comitia diremissent (f); vel ob similes causas. Creabantur vel *prodebantur* (nam & hic proprium illud verbum erat (g)) præcipue ad comitia magistratuura ha-

(f) Id. LIV. (g) Suet. Aug. c. 27. (h) Suet. Jul. c. 76.

(i) Plin. VII. 49. (k) Censorin. de die nas. Grut. p. 1075. num. 8. Wheeler. Itiner. III. p. 220. ed. Amst. 1586.

(*) (Eum Martialis Censor maxime appellat VI. 4.)

(l) Inscrip. apud Grut. p. 574. n. 5. 6. 7. (m) Trebell. Poll. in Valer. c. 1. seq. (a) Dion. Halic. sæpe, qui *κατα* IX. 60. eos vocat *επιτιβασίλειας*. (b) Liv. I. 17.

(c) Dion. Hal. V. 72. (d) Id. II. 57. VII. 21.

(e) Liv. III. 53. (f) Vid. cumd. VI. 35.

(g) Cic. pro domo c. 14. Liv. III. 40. Pl. 42.

habenda, quæ tamen a primo interrege haberi non solebant (b); & munus eorum porro idem quod consulum fuit. Hic solus magistratus (i), ut jam diximus, numquam cum plebe est communicatus; & post tempora Cæsaris creati desinit.

C A P U T XI.

De Præfectis Urbi, Prætorio, & Annonæ.

§. I. De Præfecto Urbi.

Præfectus urbi diversis temporibus diversi generis fuit: & initio quidem reipublicæ, cum reges, & mox consules frequentibus bellis avocarentur, ne urbs sine magistratu esset (a), aliquem sibi substituebant, qui omnia regia, vel consularia munia obiret (vel, ut dicit Tac. loc. cit. qui *ius redderet, ac subitis mederetur*) & præfectus urbi diceretur, qualem primus instituit Romulus *Dentrem Romulium* (b). Hic itaque senatum habere & consulere, ac cum populo agere poterat; adeoque comitia centuriata habere (c); quamquam ad comitia magistratuum habenda dictator potius, si opus esset, crearetur.

§. II. De Præfecto Urbi Latinarum causa.

Creato vero prætore, cum penes ipsum summa potestas absentibus consulibus esset, præfectus urbi dumtaxat (nam extraordinarium plane est quod Cæsar sex vel octo præfectos urbi instituit in Hispaniam proficiscens (d)) creati cœpit ad usurpationem vetustæ religionis *Latinarum feriarum* (e) causa, quæ a Tarquinio Superbo ultimo Romanorum rege institutæ per quatuor dies (f) a consulibus, priusquam ad bellum proficisci possent, in monte Albano celebrabantur in honorem *Jovis Latiæ*, simul cum Magistratibus quadraginta septem

La-

(h) *Asc. ad Cic. pro Mil. c. 5.* (i) *Cic. pro dom. c. 14.*
 (a) *Tacit. Annal. VI. 11.* (b) *Id. d. l.* (c) *Liv. I. 59.*
 (d) *Dio XXXIII. p. 149. ed. R. Sreph. 1148.*
 (e) (*Tacit. ib. &*) *L. 2. §. 32 D. de orig. jur. (sæpe o-*
mittitur: feriarum, ut Svet. Jul. 79. & al.)
 (f) *Plut. Camill. in f.*

Latii populorum (inter quos, post Romanos, praecipui erant *Latini*, *Hernici*, & *Volsci* (g)) : & hære Tarquinius Romam Latii (*) metropolim agnoscisci fecit, cum a Magistratibus Romanis hæ feriæ indicerentur : & Romani sacris, quæ ibi fierent, præessent. Quo tempore a mutuis injuriis diligenter abstineri debebat ; unde *ἀροχᾶν*, sive *induciæ* vocantur (h). Creabatur autem fere adolescens, qui senatoria ætate nondum esset, & tamen in rebus subitis senatum habere poterat (i) : cum populo vero agere non poterat, quod feriæ eo tempore essent. Sed hæ feriæ procedente tempore valde neglectæ sunt (k).

§. III. De Praefecto Urbi ab Augusto instituto.

Augustus Imperator ex consilio *Mæcenatis* alium praefectum urbi instituit (l), cujus potestas ordinaria, continua, & per plures sæpe annos prorogata fuit, cujus rei exemplum est in *Pisone* apud *Tacitum Annal. VI. 11.* ubi egregie de hac praefectura loquitur : valebatque ejus potestas intra urbem, & centesimum ab urbe lapidem, L. 1. §. 4. D. de off. praef. urb. quam praefecturam ipse *Mæcenas* (m) primus gessit. *Munus* (n) ejus erat jus dicere (unde praetoris insignibus usus esse videtur (o)) praesertim inter dominos & servos, libertos & patronos ; de criminibus tutorum & curatorum cognoscere ; nummulariorum fraudes coercere, & omnino quietem publicam procurare. Tum etiam quædam, quæ adilicij muneris fuerant, usurpabat ; ut curam carnis venalis (p), & disciplinam spectaculorum (q). Habebat etiam potestatem relegandi, deportandique in insulam (r), quam Imperator designavisset. Creabatur hic praefectus pierumque ex iis, qui jam alios honores omnes cum laude gesserant ; & quasi vicarius principis erat : unde in *Novell. LXIII. §. 2.* constituitur, ut *urbicaria praefectura omnibus aliis praesideat*

(g) *Dion. Hal. IV. 49.* (*) (Id jam *Servius* perpulerat. *Liv. I. 45.*) (h) *Dionys. l. d.* (i) *Gell. XIV. 8.*
 (k) *Vid. Cic. pro Planc. c. 9.* (l) *Suet. Aug. cap. 37.*
 (m) *Horat. Od. III. 8. 17. & 29. 25.* (n) L. 1. D. de off. praef. urb. (o) *Vid. Spanhem. de us. & praes. numism. diff. X. 118.* (p) *V. Pancii. Nor. Imp. Occ. 4.* (q) d. L. 1. §. 11. seq. (r) L. 2. §. 1. ff. de pæn. L. 6. §. 1. de insard. & 2612.

sideat dignitatibus; & parem cum *præfecto prætorio* dignitatem obtinebat (s). Unde eum *amicum* suum vocant Imperatores apud *Ulpianum* L. 4. D. de off. præf. vig. *Præfecto urbi etiam additus fuit vicarius*, qui eo absente vel mandante jurisdictionem exerceret (t).

§. IV. De *Præfectis Prætorio*.

Præfectis urbi subjungamus jam *præfectos prætorio* (qui magistris equitum successisse dicuntur (u)) quos Augustus primum ex equestri ordine binos creavit eo consilio, ut sibi invicem obstarent (x), si quid novi alter moliretur. Tiberius vero unum fecit *Ælium Sejanum*; qui vim præfecturæ modicam antea intendit (y), dispersas per urbem cohortes prætorias in una castra conducendo: sed alii rursus Augusti duos præfectos prætorio creaverunt (z): Initio autem institutionis suæ præfecti prætorio res bellicas tantum curabant; erantque proprie magistratus Cæsaris, quemadmodum prætor populi: sed primum M. Antoninus cœpit secum præfectos habere, quorum auctoritate & periculo jura dictabat (a): & tandem *Commodus* Imperator, ut ipse deliciis vacaret, *Perenni* præfecto prætorio omnes curas commisit; eoque interfecto, quia nimia potestas videbatur, duos constituit (b), at postea tamen rursus in ea re variatum est. Itaque demum judicia & appellationes ad præfectum prætorio sunt delatæ (c): & ab eorum sententiis appellatio (salva supplicatione) interdicta fuit (d).

Postea *Constantinus*, immensa præfectorum potestate divisa, pro duobus quatuor constituit: unumque *Orienti*, alterum *Illyrico*, tertium *Italia & Africa*, quartum denique *Galliis, Hispaniis, & Britannia* præfecit (e): sed militum curam is ademit, eamque ad *magistros militum* transtulit (f). Verum etiam ita magnam semper auctoritatem retinuit.

(s) L. 1. C. de Præf. Prætor. 12. 4. (t) Cassiod. Var IX. 11.
Vid. Clar. Noodt de jurisd. II. 1. (u) L. un. D. de off. præf. prætor.
(x) Dio LII. p. 325. & LV. p. 377. ed. reg. 1548.
(y) Tac. Annal. IV. 2. (z) Sver. Caj. c. 56. Tac. Annal. XII. 52. XIV. 51.
(a) Capitol. M. Ant. c. 21.
(b) Herodian. I. 6. (c) Vid. L. 32. §. 4. Cod. de appell.
(d) L. un. §. 1. D. de off. præf. prætor. Vid. Pancir. ad not. dign. Imp. Occ. 3. (e) Zosim. II. p. 109. ed. Oxon. 1579.
(f) Valef. ad Amm. Marc. XIV. p. 48. ex sedem Zosimo.

nuerunt: edicta enim perpetuo observanda promulgabant; nisi a principe revocata fuissent (g): provinciarum, quibus præerant, præsidibus imperabant (h): iudices delinquentes puniebant, aut inhabiles removebant (i): tributum a principe indictum per provincias describebant (k): omnia denique vectigalia, portoria, salinæ, annonæ, ac classes ad species illas tranvehendas erant sub eorum dispositione. Præterea etiam a præsidibus provinciarum ad præfectum prætorio appellabatur (l).

Olim præfecti prætorio (plerumque quidem, non semper (m)) erant ex equitibus (n): sed *Alex. Severus* senatoriam dignitatem iis addidit, ne, qui senator non esset, senatores judicaret.

Habebat autem præfectus prætorio sub se vicarios (o), sub quibus rursus tota erat *diœcesis*. *Diœcesis* autem multas *metropoles* sub se continet: *metropolis* multas *civitates*. Hæc autem ita breviter subiungere visum est; licet nec præfecti prætorio, nec eorum vicarii proprie ad scopum nostrum pertineant; cum de iis maxime agere statuerimus, quæ libera rep. obtinuerunt.

§. V. De Præfecto annonæ.

Præfectus annonæ olim inter magistratus urbanos extraordinarios fuit; nempe nonnisi arctissima annonæ creatus (p). Et ita etiam *Pompejus M.* hunc magistratum gessit (q). *Augustus* ordinarium *curatorem frumenti populo dividendi* instituit (r): quæ dignitas etiam magna esse debuit; quod *Varus* eam in solatium ablatæ præfecturæ prætorio acceperit (s).

C A P U T XII.

De Decemviris legibus scribendis Consulari potestate.

Initio Reipublicæ pauca admodum leges Romæ fuerunt: sed regum arbitrio lites iudicabantur; & quod

(g) L. 2. C. de off. præf. pr. Or. & Illyr. (h) L. un. C. de P. P. Af. (i) L. 3. 4. C. de off. P. P. Or. & Ill.
 (k) L. 13. C. de ann. & trib. 10. 16. (l) d. L. 32. C. de app. II. (m) Tac. Hist. IV. 68. (n) Capitol. Comm. & M. Anton. (o) Scalig. Ep. 184. (p) Vid. Liv. IV. 12. 13.
 (q) Cic. pro dom. c. 5. (r) Suet. Aug. c. 37.
 (s) Tacit. Hist. IV. 68.

& quod illi iustum iudicassent, pro lege erat (a). Denique cum pauca illae leges solis patriciis essent notae, consules plerumque libidinem & licentiam pro legibus habebant. Hoc cum plebs diutius ferre nec vellet, nec posset, A. U. 291. C. Terentius Arsa tr. pl. legem promulgavit, ut quinqueviri scribendis de imperio consulari legibus crearentur; utique quod populus in se jus dedisset, eo consules uterentur, neve ipsi licentiam ac libidinem suam pro lege haberent (b). Sed assiduis inter patres & plebem contentionibus in A. U. 299. res est protracta; quo tandem anno ex Senatusconsulto legati in Graeciam missi sunt, qui Atheniensium leges a Dracone & Solone, aliarumque gentium ab aliis legumlatoribus latas describerent (c). Iis A. U. 302. reversis, cum omnes alii magistratus abdicassent, decemviri consulari potestate ad leges perscribendas ex patriciis creati sunt (d); qui primo quidem summa aequitate jus populo dixerunt, singuli decimo quoque die imperii insignia habentes. Tum etiam decem legum tabulas centuriatis comitiis pertulerunt aequissimas (e), ita ut universo populo summo opere placerent. Sed cum etiam duas tabulas reliquis adjici placuisset, in annum sequentem iterum decemviri creati sunt: verum hi de libertate opprimenda, & imperio sibi retinendo conjurationem inierunt; & cum multa tyrannice admodum & impotenter gefissent, abdicare tandem sunt coacti (f), & in carcere, vel fuga perierunt. Leges tamen, quas tulerunt, ut erant aequissimae, ita quoque sanctissimae semper sunt habitae. Et haec sunt celebres illae duodecim (g) tabulae, juris publici privatiq;ue per orbem Romanum norma ac fundamentum (*): easque ad tempora Ciceronis usque nobilior juvenus memoriae mandabat (h), post quae tempora jus praetorium introduci coepit.

CA-

(a) Dion. Hal. IV. 24. X. 1. Tacit. Ann. III. 5. Pompon. I. 2. §. 1. D. de orig. jur.
 (b) Liv. III. 9.
 (c) Ibid. 31. Vid. §. 10. Inst. de jur. nat. gent. & civ.
 (d) Liv. III. 33. (e) Ibid. 34. (f) Ibid. 54.
 (g) Aus. Gryph. torn. 61.
 (*) (De his legg. omn. consule Tacit. Annal. III. 27.)
 (h) Cic. de legib. II. 23.

CAPUT XIII.

De Tribunis Militum Consulari Potestate,
& quibusdam aliis.

§. I. De Tribunis militum consulari potestate.

CUM tribuni plebis ingenti molimine communi-
candum esse cum plebe consulatum urgerent,
& patres viderent se contentione pares amplius non
futuros, nec tamen ipsum consulatum cum plebe
communicatum vellent, ut specie saltem aliqua su-
per plebejos eminent, A. U. 309. Senatusconsulto,
& decreto populi sancitum (a) est, ut pro consuli-
bus tribuni militum tres ex patriciis, tres ex ple-
bejis crearentur, qui consulari potestate rem publi-
cam gererent (b); eoque anno finito rursus ex Se-
natusconsulto plebs rogaretur: *consulesne, an tribu-
nos mallent?* quique magis placuissent, fierent. Tri-
buni autem militum consulari potestate sunt disti,
quia inter homines plebejos maxime eminebant il-
li, qui tribuni in castris fuissent. At primo illo an-
no tres duntaxat ex patriciis creati sunt; iique paulo
post, quod vitio creati esse dicerentur, abdicarunt,
subjectis ipsis consilibus (c). Sequentibus annis con-
sules iterum, vel tribuni militum creati sunt, pro-
ut vel plebs, vel patres contentionibus prævaluis-
sent: & hoc obtinuit usque ad A. U. 387. quo pri-
mus de plebe consul factus est ille, quem jam dixi-
mus, L. Sextius Sextinus Lateranus (d). Creati sunt
primum tres, inde quatuor, demum sex: octo vero
nunquam; licet id jam olim creditum sit. Vid. *Cl. Pe-
rizon. Animad. hist. c. 2. p. 45. etiam Rupert. ad Pom-
pon. de orig. Jur. II. 2. ex nomine autem ipso apparet,*
eorum munus & insignia eadem quæ consulum fuisse.

§. II. De quibusdam aliis Magistratibus.

Triumviros, vel tresviros reipublice constituendæ,
(qui post trucidatum in senatu Julium Cæsarem
(*)) fuerunt M. Æmilius Lepidus, M. Antonius, &
C. Julius Cæsar Octavianus, qui postea Augustus est
di-

(a) Vid. Liv. IV. 6. (b) Dion. Hal. XI. 60.

(c) Liv. ibid. 7. (d) Liv. VI. 42. Tabb. Cap.

(*) (Nam & hic cum Pompejo & M. Crasso societatem ac
triumviratum inierat. Vid. Svet. Cæs. c. 19. Liv. Epit. CV.
Flor. IV. 2. 12. quo respicit etiam Lucan. I. 84. F. 8.)

dictus) quidam etiam magistratibus extraordinariis accensent; sed verius est, eorum meram tyrannidem (e), non magistratum fuisse.

Fuerunt alii quoque magistratus extraordinarii minores; ut *quinqueviri mensarii* (f), qui curarent, ut æ alienum dissolveretur; *quinqueviri muris, turribusque reficiendis* (g); *duumviri navales* (h); *triumviri ædibus sacris reficiendis* (i), &c. Sed de iis idem dicendum, quod de similibus ordinariis diximus, scilicet nomine ipso munus eorum satis indicari. Hi autem omnes magistratus, licet minores, ex honoratissimis fere capiebantur, ut de duumviris navalibus videmus apud *Livium* XL. 42. & de triumviris coloniarum deducendarum *ibid.* c. 29. & 43. Atque ita *Pompejus M.* & *Piso* colonos *Capuam* deduxerunt (k): & antea *Lutacius Mutinam* (l). Sub Imperatoribus etiam fuerunt *curatores Kalendarii*, qui foenus principibus debitum exigebant (m).

C A P U T XIV.

De Magistratibus Provincialibus, sive de Proconsulibus, Proprætoribus, eorumque Legatis.

§. I. De nomine, & diversis Proconsulum generibus.

Provincia (Græc. ἐπαρχία (a)) est regio, quam populus Romanus provicit (b) vel procul viciniam (c); & quia talis provinciarum regendarum munus quotannis alicui imponebatur, hinc vox ea pro omni munere, sive officio sumi coepit; (d) ut consularis provincia dicitur obtigisse *Verri*, cum quaestor esset consulis *Carbonis* (e). Hi vero magistratus proconsules & proprætores sunt dicti, quibus aderant quaestores & legati.

Italiae autem proprie dictae hic honos est datus, ut numquam pars ejus in provinciarum formam redacta

(c) *Suet. Aug. c. 27.* (Flor. IV. 7. 5. *Liv. Epit. CXX.*)
 (f) *Liv. VII. 21.* (g) *Id. XXV. 7.* (h) *Id. II. 30.*
 (i) *Id. XXV. 7.* (k) *Cic. post red. in sen. 11.*
 (l) *Polyb. III. 40.* (m) *Vid. omnino Cl. Nostr. de sen. II. 3.*
 (a) *D. Luc. Afr. XXIII. 34. XXV. 1.* (b) *Fest.*
 (c) *Id. XIV. 5.* (d) *Ter. phorm. l. 2. 22. & ibi Donat.*
 (e) *Cic. in Verr. l. 1. 13.*

Etia fuerit. Et hic obiter notandum, septem *federari Belgii civitates* non recte Latine *provincias* dici, quæ vox potius terris in *Brabantia & Flandria*, tum in aliis orbis partibus Ordinum nostrorum imperio parentibus conveniat. Disputatur autem, an aliquis dicendus sit *proconsul* unica voce, an vero *pro consule* (f), sed ea res magni momenti non est, & utrumque apud probos auctores inveniri puto (g). Ante bellum Punicum secundum imperio proconsulari raro opus erat, quia scilicet magistratus urbani omnibus fere negotiis sufficiebant; at postea aucto imperio provinciæ extra ordinem mandari cœperunt, quod quatuor potissimum modis factum est. *Primo*, aliquando privatis imperium proconsulare mandabatur; quod primum contigit *K. Fabio*, & *Sp. Furio* A. U. 275. & ita postea *P. Cornelio Scipioni* (h), qui A. U. 542. nullo dum magistratu gesto, vigesimum quartum ætatis annum agens in Hispaniam cum imperio est missus (i). Et huc etiam referendi sunt, qui sequentibus temporibus post aliquot annos, quam consulatum gesserant, in provincias mittebantur; & qui ex prætura imperium proconsulare acceperunt, ut *M. Marcellus* A. U. 538. (k) & A. U. 562. *L. Æmilius* (l).

Secundo, alicui quandoque ultra annum tempus provinciæ prorogabatur; quod primum factum est a. u. 427. in *Q. Publilio Philone* (m).

§. II. De tertio & maxime usitato Procoff. genere.

Sed *tertio*, usitatius *proconsules* dicebantur, qui post gestum in urbe consulatum in provincias mittebantur; de quibus exactius jam est dicendum.

A. U. 631. *C. Sempronius Gracchus* legem tulit, cum tribunus plebis esset, (vide omnino *Manut. ad Cic. Famil. I. n. 7.* & *Pighii Annales ad h. an.*) quæ etiam deinceps observata fuit, ut senatus (nam ad eum) omnino hæc cura spectavit, licet tribuni plebis sæpe se ei negotio immiscerent (n) ante comitia duas provincias consulares, & sex prætorias futuris magistratibus decerneret, quas designati inter se fortirentur, vel *compararent*.

(f) Vid. *Man. ad Cic. Fam. I. 1. qui rō proconsul probat.*

(g) Et ita *Pigh. ad a. u. 275.* (h) *Dion. Hal. IX. 16.*

(i) *Liv. XXVI. 18.* (k) *Liv. XXIII. 30.*

(l) *Plut. ejus vita p. m. 256.* (Liv. XXXVII. 2. pr.)

(m) *Id. VIII. 26. 2° Vid. Cic. or. de prov. consular. 1.*

venit. Sed tamen hæ provincie certæ non erant; verum pro re nata, & arbitrio senatus (o) eadem provincia aliquando consularis, aliquando prætoria fuit (p). Etiam labente jam Republica aliquando contra leges plures provincie uni sunt datæ, & alii (e. gr. Pompejo, Cæsari) (q), per plures annos imperium est prorogatum. Post hanc legem Semproniam itaque comitiis ad constituendos proconsules nihil opus erat; sed sub finem annui in urbe magistratus, consules, vel prætores legem ad populum curiatis comitiis ferebant de imperio militari obtinendo (r), sine qua lege bellum administrare non poterant (s). Distinguendum enim hic est inter *imperium* & *potestatem*: nam *potestatem* habere dicitur, quicumque a populo negotio alicui præfectus est; *imperium* vero is tantum, cui a populo (*) nominatim belli gerendi potestas data est. Imperium autem mandari solebat dictatori, consuli, prætori; & aliquando, ut hic videmus, privatis: proconsules enim proprie magistratus non erant (t), sed tantum *cum potestate*, &, si lex accessisset, *cum imperio* esse dicebantur: ideoque nec auspicia habebant; nec triumphus facile ipsis decernebatur; præsertim si ex privatis in provincias ivissent (u): quod tamen perpetuum non fuisse, ex Pompejo Magno patet, qui eques Rom. iterum triumphavit (x).

Postquam provincie ita præsidibus suis obvenissent, vel potius ante, quam eas fortiti essent, ne ita locus odio vel gratiæ daretur (y), senatusconsulto ornabantur (z), hoc est, earum latitudo, magnitudo exercitus, stipendium, viaticum, comitatus, sive *cohors* (a) (in qua erant legati, tribuni, præfecti, centuriones, ministri, contubernales (b)) decernebantur: ornare enim sæpe nihil aliud est, quam instruere (c). Contubernales autem proprie dicebantur adolescentes primarii, qui cum præsidibus ibant,

(o) Vid. senatus auctoritatem apud Cœlium ad Cic. epist. 8.
 & omn. Manut. ad Cœl. (p) Ibid. 7. Id. de prov. cons. 7.
 (q) Suet. Jul. c. 25. (r) Liv. V. 52.
 (s) Vid. supra sect. I. c. 6. §. 2.
 (*) (Fest. cum imperio &c.) (t) Aperte Liv. XXVIII. 38.
 Vid. omn. Spanh. de us. & præf. numism. diff. X. p. 175.
 (u) Val. Max. II. 8. 5. (x) Cic. pro leg. Man. c. 21.
 (y) Vid. exempl. apud Liv. XXXIII. 41.
 (z) Cic. Agrar. II. 13. (a) Tac. An. VI. 9. & ibid. Lips.
 (b) Vid. Suet. Jul. c. 2.
 (c) Cic. in Verr. IV. 70. & sæpe alibi.

bant, ut sub eorum quasi oculis militiæ aliorumque munerum rudimenta discerent (d). In ea cohorte præterea erant amici imperatoris, iique variis gradus, ita ut vel primæ, vel secundæ, vel tertiæ admissionis dicerentur (e), quos Galli hodie dicerent du grand & du petit coucher, ou lever; qui scilicet ita familiares sunt præfidi, vel principi suo, ut ipsi cubitum eunti, vel lecto exurgenti, adsint: olim etiam comites sunt dicti (f). Post hæc proconsul, sacris in capitolio rite peractis, paludatus (hoc est, paludamento, quæ vestis erat imperatoria (g) indutus) in provincias proficiscebatur (h), licetioribus cum fascibus, & securibus adsumtis, & amicis aliquanto spatio extra urbem eos deducenibus (i).

§. III. Proconsulum in provincia munus.

In provinciis hi magistratus, ut jam vidimus, habebant imperium & potestatem; illud militiam, hæc jurisdictionem & cognitionem spectabat: hanc autem ut exercerent, plerumque paullo post quam in provinciam venerant, conventum provincialium in civitatem aliquam indicebant (k); vel ipsi provincie civitates juri dicundo obibant (l), idque forum agere proprie dicebatur (m). Jus porro dicebant (honestioribus quibusdam provincialibus in judicium adscitis (n)) ex legibus, quas imperator, quum primum regionem illam in provincie formam redegisset, ex decem plerumque legatorum (o) sententia ei impofuerat; vel ex iis, quæ postea de ea provincia in urbe latae erant, vel denique ex suis edictis (p); quæ, quia plerumque ex edicto prætoris urbani sumebantur, translaticia dicebantur (q), & sæpius edictis urbicis erant similia (r): licet tamen multa, quæ olim singulari jure in urbe recepta erant, ad provincias non porrigerentur (s). Habebant præterea curationem omnium rerum, quæ ad pro-

(d) Cic. pro Cœl. c. 30. Id. pro Planc. c. 2. Tacit. Agric. c. 7.

(e) Senec. de benef. VI. 33. Svet. Vesp. c. 14.

(f) L. 4. D. de off. assess. L. 16. de off. præf.

(g) Juv. Sat. VI. 400. Cic. Verr. V. 13. (h) Diarium ve-

rus apud Pigh. ad a. u. 585. (i) Vid. Liv. XLII. 49. C. in

Pis. c. 13. (k) Cic. Famil. III. 8. (l) Svet. Jul. c. 7.

(m) Cic. ib. 3. Att. II. 15. 17. (n) Cic. Verr. II. 29.

(o) Liv. XXXIII. 24. Cic. Verr. II. 30.

(p) Quorum exempla exstant apud Cic. ad Att. VI. 1.

(q) L. 9. §. 2. ff. de off. procons. (ubi tamen hujus vocabuli nulla

mentio. Sed vide Biff. de verb. quæ ad jus pertinent sign.)

(r) Vid. Menard. nor. ad Cic. in Verr. diff. II. 43.

(s) Vid. Cæderr. Noct. Obsj. II. 5.

provinciae administrationem spectabant : ubi etiam omnia ad imaginem administrationis urbanae fieri solebant (t).

§. IV. *Reditus ex provincia.*

Finito annuo munere (annus autem ille putabatur a tempore, quo provinciam ingressi essent, non a tempore profectionis ex urbe (u)) proconsul successori, si advenerat, provinciam & exercitum tradebat; & intra triginta dies juxta legem *Corneliam* (x) provincia decedebat; postquam (quod lege *Julia* cautum erat (y)) rationes provinciae apud duas ejus civitates deposuisset: quod si successor ejus nondum advenisset, tamen decedebat, legato, vel quaestore suo (z) (quod frequentius erat, quia quaestor erat magistratus P. R. (a)) cum potestate in provincia relicto. Cum Romam rediisset proconsul, privatus urbem ingrediebatur, nisi triumphum peteret: tum enim urbem non intrabat, sed senatui extra urbem in aedem *Bellone* (vel etiam aliquando aliam (b)) evocato res suas gestas exponebat: & si triumphum impetrasset (c), donec eum egisset, imperium, lege ea de re ad populum lata, retinebat (d), & interea *ad urbem esse dicebatur* (e). Inde rationes provinciae gestae ad ararium referebantur; ut & *beneficiarios* (f), sive eos, quos testimonio suo ob negotium aliquod in provincia bene gestum honoratos volebat: & hoc intra triginta dies post rationes relatas debebat fieri (g). Si provinciam bene rexissent proconsules, magnos honores a fociis consequebantur, statuas, (ad quas improbi praetores etiam pecuniam exigebant (h)) fana (i), dies festos (k), &c. quemadmodum, e. g. *Lucellea* festum in honorem *Luculli* apud *Cyzicenos* celebratum legimus (l), & *Marcellea* in honorem *Marcelli* *Syracusis* (m): sin secus, judiciis repetundarum, peculatus, aliisque accusari poterant.

§. V.

- (t) *Cic. Fam. X. 37.* (u) *Id. ad Att. V. 14. 15. 21.*
 (x) *Cic. Fam. III. 6.* (y) *Cic. Famil. V. 20. & not. ad II. 17.* (z) *Ib. II. 12.* (a) *Ib. 15. 18. & ad Att. VI. 6.*
 (b) *Liv. XXXVIII. 44.* (c) *Id. XXXIX. 4.* (d) *Cic. ad Att. IV. 16. Liv. XLV. 35.* (e) *Cic. ad Att. VII. 16. Phil. III. 10. 11.* (f) *Cic. pro Arch. c. 5. & Famil. V. 20.*
 (g) *Cic. l. prox. d.* (h) *Cic. in Verr. II. 57.* (i) *Vid. Cic. Famil. III. 7 & omn. ad Att. V. 21.* (k) *Ascen. ad Cic. in Verr. II. 10.* (l) *Plur. Lucull. p. m. 306.*
 (m) *Cic. in Verr. II. 21.* (De divinis procoff. honoribus agunt *Memor. Acad. Lit. Paris.* tom. II, p. 450.)

§. V. De Proprætoribus.

Omnia, quæ de proconſulibus dicta ſunt, etiam de *proprætoribus* dicta eſſe oportet intelligi; inter quos nulla fuit differentia, niſi quod illi duodecim, hi ſex tantum liſtoribus uterentur; tum quod proconſulis exercitus, cohors, &c. fere ampliora eſſent: imo qui ex prætura in provincias mittebantur, aliquando proconſules dicti ſunt (n); & rurfus proprætores, qui ex conſulatu: quin quæſtores in provincia relictæ proconſules quandoque dicuntur (o). Aliquando denique etiam quæſtor pro prætore in provinciam miſſus legitur, ut *Piſo* apud *Salluſtium Catilin. c. 19.* cui adde eund. in *Jugurth. c. 111. edit. Joſ. Waſſe, & Cato in Cyprum (p).*

§. VI. Ordinatio provinciarum ab Auguſto inſtituta.

Quantum proconſulum genus ab Auguſto Imperatore inſtitutum eſt: is enim totum orbem Romanum in duas partes diviſit, & provincias quidem validiores, & quæ hoſti patebant (q) magis, ſibi retinuit; pacatioribus vero ſenatu populoque tribuit; eo conſilio, ut ita omnes legiones, & omne imperii robur penes ſe eſſent; licet ſpecie populum exercituum onere levandi. Prima hæc diviſio talis fere fuit (r): *ſenatoriæ & populares provincie erant Africa, Numidia, Aſia, & cum Epiro Græcia, Dalmatia, Macedonia, Sicilia, Creta, Cyrene, Bithynia cum Ponto finitima, Sardinia, atque Hiſpania Bætica. Imperatoriæ provincias conſtituit hæc, Hiſpania quod reliquum erat, ut Tarraconenſem & Luſitaniam, tum omnem Galliam, Narbonenſem ſcilicet, Lugdunenſem, Aquitanicam, & Celticam, cum iis populis, qui eorum coloni eſſent: item Cæleſyriam, Phœniciam, Ciliciam, Cyprum, Egyptum;* quibus poſtea adhuc aliæ acceſſerunt. Sed tamen ſæpe regionum iſtarum conditio mutata eſt, ita ut, quæ antea ſenatoriæ provinciæ fuiſſent, deinde eſſent Imperatoriæ; & rurfus vice verſa (r). Ad provincias ſenatoriæ regendas a ſenatu

E natu

(n) *Vid. Fr. Fabr. ad Cic. pro Ligar. c. 1. Svet. Aug. c. 3.*(o) *Vid. Maner. ad Cic. Famil. II. 17. (p) Vell. II. 45. uti male Reinf. & Burmann. legunt quæſtorius.*(q) *V. Svet. Aug. c. 47. (r) Dio lib. LIII. ad A. U. 726.*(s) *Vid. omn. Liſſ. ad Tacit. l. 19.*

natu sortito mittebantur, qui *proconsules* dicti sunt (t), licet aliquando pratorii tantum essent, (vid. Ez. Span. de us. & præst. numism. diss. XIII. p. 593. sequ.) qui autem in Cæsaris provincias mittebantur, *legati consulares* (u); vel simpliciter *consulares*; item *legati Cæsaris pro consule* (x), vel *pro prætore dicebantur*; & aliquando etiam *præsides* (y); vel *procuratores*; præsertim si ex privatis missi essent. His quidem, ut gladium & habitum militarem gererent, & militem capite plectere possent (z), concessit Augustus; quæ omnia proconsulibus ademit (a). Proconsules anno, legatos suos quamdiu ipse iussisset, provinciis præesse voluit: illis, ne delectum militarem habere, vel pecuniam extraordinariam cogere possent, interdixit. (quamquam delectus nec libera republica, nisi speciali permisso iis concessus videatur (b)) tum constituit, ut successore misso statim provincia decederent. Vetuit quoque, ne quis ante quintum annum post gestum magistratum urbanum provinciam fortiretur. A præsidibus etiam multum differrebant *procuratores Cæsaris*, qui *curatores* quoque, & *rationales Cæsaris* (c) dicebantur; & res fisci dumtaxat curabant (d), & aliquando etiam legatus & procurator in eadem provincia, ille jurisdictionem, hic vestigalia curabat (e). De quæstoribus provincialibus jam supra c. 8. *hujus sectionis* diximus.

§. VIII. De Legatis.

Proconsulibus & propratoribus aderant *legati*, vel a senatu dati (f), vel senatus permisso ab ipsis proconsulibus adsciti (g), qui tum *aliquem sibi legare* dicebantur (h); vel denique lege extra ordinem constituti. Numerus eorum minimum erat ternarius (i); qui pro dignitate præsidis, & magnitudine provinciæ sæpe augebatur (k). *Munus*

(t) Salmaf. ad Svet. Aug. c. 47. (u) Sevab. III. p. 155.
 (z) L. 20. D. de off. præf. (y) L. 1. D. eod.
 (z) L. 6. §. 8. D. de off. præf. (a) Dio lib. LIII.
 (b) Cic. ad Famil. XV. 1. (c) Lamprid. Alex. Sev. c. 47.
 (d) Tac. Agr. c. 15. (e) Vid. Ambiff. Corn. a Bynkerk.
 Æt. jur. Rom. II. 20. segg. (f) Cic. Varin. c. 15.
 (g) Vid. Cic. ad Fam. XIII. 15. & Manur. ib. ad l. 7. Cic.
 in Verr. l. 17. (h) ad Fam. VI. 6. (i) Vid. Sigon. de ant.
 jur. prov. II, 2. (k) Cic. Philipp. II. 13.

nus legatorum erat, ut quasi vicarii quidam sui præsidis essent, eumque omni ratione, qua opera, qua consilio juvarent: tum privatarum causarum cognitionem mandata jurisdictione habebant (1), publicas vero quæstiones ipse proconsul exercere debebat (m): nec etiam legati animadversionem habebant, nisi proconsul a provincia abesset: unde fiduciarum tantum operam obtinere dicuntur (n). Aliquando etiam legati (o) sine præside provincias, pacatas scilicet, populi Romani nomine obtinebant (p). Munus hoc honoratum valde habebatur (q); & sæpe consulares (r) & prætorii eo functi leguntur: quin listoribus quoque & fascibus legati, aliquando certe, utebantur (s).

§. VIII. De Legationibus liberis.

Senatores, qui negotium aliquod privatum (unde tales reipublicæ causa abesse non censentur (t)) in provinciis gerendum habebant, aliquando liberam legationem a senatu impetrabant (u), hoc est, legati nomine & insignibus ornabantur; ut ita honoratioribus apud exterarum nationes essent (x), & ut facilius negotia sua perficere possent; quemadmodum exemplum talis legationis, voti solvendi causa susceptæ, habemus apud Ciceronem ad Att. IV. 2. XV. 8. & 11. Sed cum multi facilitate senatus hac in re abuterentur, atque ita fociis sumptui onerique essent, Cicero (y) in consulatu suo, cum rem plane tollere non posset, tempus minuit, & ex indefinito annum fecit: quod tamen postea ex lege Julia rursus quinquennale factum fuisse videtur (z).

E 2

C A-

(1) Cic. pro Flacc. c. 21.

(m) L. 1. pr. D. de off. ej. cui mand. est juv.

(n) Cæs. de bell. civ. III. 17. & III. 51. Vid. & L. 1. §. 1. D. de off. ejus, cui mand. est jur. (o) d. L. 1. §. 1.

(p) Cic. de prov. cons. 3.

(q) Cic. in Vatin. c. 15. qui locus visu dignus est.

(r) Liv. XXXVII. 10. (s) Cic. ad Famil. XII. 30. Vid. & Liv. XXIX. 5. & Cic. ad Fam. XII. 21.

(t) L. 14. D. de legation. (u) Cic. ad Famil. XI. 7. & XII. 21.

(x) Val. Max. V. 3. ex. 3.

(y) Ipse de legib. III. 2. (z) Cic. ad Attic. XV. 17.

CAPUT XV.

De Ministris Magistratum.

§. I. De Scribis.

INter ministros magistratum primo loco erant *scribae*, qui singulis magistratibus apparebant, ut rationes publicas in tabulas referrent, & leges acterent omnia perscriberent; quique id muneris exercebant, *scriptum facere* dicebantur (a). Denominabantur autem scribae a magistratibus, quibus apparebant (b), ita ut *questorii*, *aedilicium*, (*Scriba librarius aedilium curulium* est apud *Grut. p. 94. n. 11.*) *praetorii*, & sic porro dicerentur: erantque in decurias divisi: unde *decuriam emere* dicit *Cicero in Verr. III. 79. pro emere munus scribae*. Munus eorum non nimis honorificum erat; sed tamen ingenui plerumque eo fungebantur, rarius libertini; (*) imo *honestus eorum ordo* ibidem *Ciceroni* dicitur: vid. eund. *de legib. III. c. ult.* & ad eo demum se extulerant, ut *Cato* in quaestura eorum audaciam reprimere coactus fuerit (c): sed certum tamen est, eorum munus apud Graecos multo honorificentius, quam apud Romanos fuisse (d).

§. II. De Accensis.

Accensi (*stads-boden of deur-warders*) dicti sunt ab *acciendo*: hi populum ad concionem, & jus possidentes in iudicium ad praetorem *accibant*; silentium indicebant; consuli eo mense, quo fasces non habebat, praebant (e); erantque fere ex libertis,

§. III. De Praeconibus.

Praecones etiam in decurias divisi erant: eorum vero usus erat multiplex; scilicet primo *in sacris*, ut silentium indicerent, & verbis male ominatis par-

(a) *Liv. IX. 46. Piso apud Gell. VI. c.*(b) *Vid. Sigon. de antiqu. jur. civ. Rom. II. c.*(*) *Bos a servili comitatu distinguit Livius XXXVIII. et. f. Sed quod servos publicos aliquando scribarum munia obivisse ait Pignorius p. 61. dubito an satis evincat L. 3. C. de sery. reip. magnum. Belgice dixeris eos *stads-schryvers, boek-houders*; at barbara voce *klerken* audiunt.)*(c) *Plur. Cat. Min. p. m. 766.*(d) *Nepos Eumen. 6. 1.* (e) *Vid. Liv. III. 33.*

parcere juberent (f), unde apud Græcos ἱεροκήρυκες sunt dicti (g), quasi sacros præcones dicas; eoque alludit D. Paulus 1. Tim. II. 7. 2. Tim. I. 1. Secundo, interveniebant præcones in auctioribus (h), ut bona venalia proclamarent, & pretia oblata renunciarent; qui autem in auctioribus publicis emebant, sectores dicebantur (i); imo ipsa auctio sectio appellatur apud Cic. Philip. II. 26. 29. &c. Tertio, in concionibus, ut audientiam facerent (k). Quarto, in comitiis (l), ut populum ad suffragia citarent, & magistratus designatos renunciarent. Quinto, in legibus ferendis, ut eas subjiciente scriba populo recitarent. Sexto, in judiciis, ut reos, accusatores, testes citarent, instrumenta prælegerent. Septimo denique, in senatu, ut literas ad eum missas, aliaque recitarent. Eorum autem ars admodum erat lucrosa (m), erantque plerumque liberi (*). His affines fuerunt coactores, qui rerum in auctioribus venditarum pretia exigebant (n). Sed fuerunt etiam coactores publicanorum ministri, qui pecunias publicas cogeant (o).

§. IV. De Licitoribus.

Lictorum origo a Romulo fuit; exemplum rei ab Etruscis. Dicti sunt, juxta (p) plerosque, a ligando (q); & magistratibus majoribus, exceptis censoribus, apparebant; primo, præeundo cum fascibus virgarum (unde Græce ραβδύχος) & securibus, de qua re jam satis dictum est; secundo, submovendo (r) obvios, (τῶ ἀνασέλλειν (s) ut locum magistratibus facerent, formula sequente: si vobis videtur, discedite Quirites; unde tribunorum

E 3

rum

(f) V. infra sect. IV. c. 3. §. 5. (g) Homer. Iliad. IX. 170. (αἱεροκήρυκας tantum invenio: neque enim alteram vocem reciperet versus.) Athen. IV. p. 146. (h) Plaut. Men. V. c. 93. (De formulis subhastare, subjicere hastæ, vid. Brisson. VI.) (i) Flor. II. 6. (48.) & Cic. pro S. Rose. c. 29. 33. 36. &c. (k) Plaut. Pœn. prol. 2. (l) Cic. in Verr. V. 15. (m) Martial. V. 57. VI. 8. Juven. VII. 6. (*) Immo ex antiqua lege apud Brisson. de formulis p. 142. eives Romani esse debebant, quod etiam claret ex Martiale. II. cc. (n) Cic. pro Cluent. c. 64. Horat. Serm. I. 6. 85. (o) Vid. Græv. ad Cic. pro Rab. Post. c. 11. Inscript. apud Grut. p. 636. n. 5. 6. p. 627. n. 1. (p) Vid. Plur. Romulo p. m. 34. (q) Non. I. p. 80. edit. Plant. 1565. (r) Liv. VIII. 33. Horat. Od. II. 16. (s) Dion. Hal. X. 59.

rum plebis accensus id facere non poterat, quia illi non omnium, sed plebis tantum magistratus erant (t); tertio, *animadvertendo*, ut debitus honoris iis redderetur (u). Damnatos etiam iubente magistratu hac vel simili formula: *I lictor, adde virgas reo, & in eum lege age* (x), virgis cadebant, & securi percutiebant (y): erantque fere ex ima plebe, sed tamen libera, & sæpe liberti illius, cui apparebant (z). Itaque diversi erant lictores a servis publicis, de quibus extat senatusconsultum apud *Frontin. de aquaduct. L. II. n. 1658. in Thes. Græv. T. IV.* (Adde *Pignor. & T. Popman de servis publicis. Adparitores* autem eorum similes fuisset credo, quos nostri majores *wardgelders* dixerunt: quique hodie *Amstelodani ac Lugduni floepen*, & *Rotterdamii bellebardiis* vocantur, & magistratibus a custodia corporis sunt.

§. V. De Viatoribus.

Viatores, qui proprie ædilium & tribunorum plebis erant ministri, ita sunt dicti, quia frequens eorum ab urbe in agros *via* erat (a), cum proceres illi prisci, quos arcessabant, plerumque ruri degerebant (b); agriculturæ enim studiosissimi erant *Romani veteres* (c).

§. VI. De Carnifice.

Carnifex fuit, qui servos, vel infimæ fortis homines gravioribus pœnis damnatos supplicio afficiebat: servi enim & liberti diverso ab ingenuis supplicio afficiebantur (d). Erat autem tanto contemptui, ut extra urbem habitare cogeretur (e): quod etiam apud Græcos obtinuit (f); imo apud *Rhodiis* urbem numquam ingrediebatur (g) *carnifex*.

S E-

(t) *Liv. II. 56.* (u) *Id. XXIV. 44.* (x) *Id. XXVI. 16.*
 (y) *Id. II. 5. Nonius l. prox. d.* (adde *Liv. I. 26. II. 5. & VIII. 7.*) (z) *Vid. Cic. in Verr. I. 26.* (a) *Columell. Præf. 1. Fest. hac voc.* (Inscriptio quedam apud Gruter. p. 256. habet: *Viatores qui Cesaribus. & Cos. & Pr. apparent.*)
 (b) *Cic. de senect. c. 15.* (c) *Vid. Juven. XI. 86. Sen. de prov. c. 3.* (Cives Romani erant, ut jubebat lex vetus apud *Briffon. de formul. lib. II.*) (d) *Tac. Annal. III. 50. & XV. 60.*
 (e) *Vid. Plaut. Pseud. 1. 3. c. 8. Cic. pro Rabir. perd. reo. c. 5.*
 (f) *Pollux Onoma. IX. 1. f.* (g) *V. Mewf. Rhodo I. 21. f. & Falster. Amœbit. philol. tom. 1. p. 195.)*

SECTIO TERTIA
DE JUDICIIS.
CAPUT I.

De Judiciis.

Judicia sunt vel privata, vel publica: privata judicia sunt controversiarum de rebus privatis legitima discussiones, cognitiones, & definitiones. Eorum porro ratio hac erat.

§. I. De Citatione.

Si domi inter amicos lis componi non potuisset, (quod tamen plerumque tentabatur (a)) die postulationum petitor (*) adversarium in jus vocabat, hoc est, rogabat, ut se ad prætorem sequeretur. Si sequi nolle, ex legibus XII. tabularum obtorto collo eum in judicium rapere poterat (b); si antea præsentem aliquem antestatus esset (c), hoc est, testem advocasset (d); quod fiebat tacta ejus auricula (e), quia ima auris memoriæ sedes habebatur (f). Sed postea edicto prætoris cautum fuit, ut, si quis in jus vocatus non iret, satisfacere fore, ut se in jure sisteret (g). Si reus satis, vel cautum non dedisset, post antestationem in jus ducebatur ad prætorem postulationibus sedentem; alioquin in carcerem, ubi servaretur in sequentem postulationis diem in jure sistendi causa (h). Quod si quis domi suæ latitaret, extrahere quidem eum inde non licebat (i), quia sua domus tutissimum cuique refugium atque receptaculum est; verum edicto prætoris, quod ad aedes rei cum testatione affigebatur, citatus fuit; &, si tertiæ citationi (fiebant citationes decem diebus inter singulas interpositis (k)) reus non paruisset, prætoris decreto bona ejus pos-

E 4 sideri,

(a) Vid. Cic. pro Quint. c. c. § 11. & ibi not. Id. pro Cæc. c. 2.
(*) (Qui ambo olim rei sunt dicti. Vid. Synonyma nostra.)
(b) Plaut. Pœn. III. 4. 45. (c) Horat. Servo I. 6. 75.
(d) Plaut. Pers. IV. 6. 50. Curc. V. 3. 17. Pœn. V. 4. 59.
(e) Hor. d. l. 77. Plaut. Curc. V. 2. 23. seq.
(f) Servius ad Virg. Ecl. VI. 3. (g) Tit. D. si quis in jus voc. non ier.
(h) Plaut. Pers. II. 4. 18. Vid. Clar. Noode observ. II. 20. (i) L. 18. & 21. D. de in jus voc. Vid. Cic. pro Dom. 41. (k) L. 68. seq. D. de judic.

fideri, proferri, & distrahi jubebantur (l). Si reus in judicium venisset, actor edebat actionem (m), hoc est, declarabat, qua actione uti, & qua ex causa agere vellet; nam sæpe plures actiones in unam causam concurrebant: ut, e. g. in causa furti aliquis poterat agere rei vindicatione, vel conditione furtiva, vel denique ad poenam dupli in furto nec manifesto, vel quadrupli in furto manifesto (n): ei, qui domo sua prohibitus fuerat, actio injuriarum, & alia de vi illata competeat: & sic in aliis. Tum actor a prætoribus actionem, sive judicium postulabat, hoc est, petebat, ut sibi in adversarium liceret intendere (o); reus vero postulabat advocatum. His impetratis actor certa formula vades petebat, fore, ut reus certo die (qui plerumque perendinus erat) se judicio sifteret; isque reum vadari dicebatur (p), reus contra dicebatur vadimonium promittere (q); & si non adesset, vadimonium deserere (r). Tertio inde die, nisi transactum esset (s), prætor litigatores citari jubebat, quique non adfuisset (nisi causa (t) sortita fuisset impeditus) causa cadebat (u).

§. II. De intentione actionis.

Si uterque adesset, actionem suam actor intendebat certa formula conceptam; singulæ enim actionum intentiones propriis suis formulis erant inclusæ, a quibus nec latum unguem recedere licebat (x), nec vel uno nummo, e. g. plus petere (y); easque composuisse dicebatur Cn. Flavius scriba primum; mox ædilis curulis A. U. 449. (z): (a) sed eas formulas prudenter sustulit Imperator Constantinus L. 1. C. de form. & imp. act. subl. Concepta actionis intentione, actor judicium sive judicem in eam a prætoribus postulabat: si judicem; aut eum, qui proprie judex dictus est, aut arbitrum: si judicium; aut recuperatores, aut centumviros. Judex, qui

(l) V. Sigon. de judic. I. 18. (m) L. 1. pr. D. de edend. Plaut. Pers. IV. 9. 8.

(n) §. 5. Inst. de oblig. que ex del. nasc. (o) L. 1. §. 2. D. de postul. L. 4. §. 8. D. de damn. infest.

(p) Hor. Serm. I. 9. 36. Plaut. Curc. 1. 3. 5. (q) Gell. VII. 1.

(r) Cic. pro Quint. c. 14. 15. & c. (s) Quid sit transigere

vid. L. 1. D. de transact. (t) Tor. tit. D. si quis caus. in jud.

§. 8. (u) V. Suet. Cajo c. 39. Horat. Serm. I. 9. 35.

(x) Suet. Claud. c. 14. (y) Plaut. Mos. III. 1. 127.

(z) Liv. IX. 45. L. 2. §. 7. D. de orig. jur.

(a) Cic. ad Att. VI. 1. pro Mur. c. 11. & de orat. I. 2.]

qui ex albo (b) prætoris dabatur (c), cognovit omnium generis causas, sed leviores; nec a formula iudicii vel tantillum, ut dixi, ei licebat discedere (d). (Judex inter partes sedere dicitur Phædr. Fab. l. 10. Gell. XIV. 2. p. 643. ubi vid. Gronov.) Arbitrator cognoscebat de iis causis, quæ bonæ fidei (e) & arbitrariæ dicuntur: & in arbitriis aliquando pecunia deponebatur, quæ dicebatur *compromissum* (f). Recuperatores dicti sunt, qui de rebus privatis recipiendis, reddendisque cognoscebant, & in controversiis de facto tantum dabantur, ut in iniuriis (g), &c.

§. III. De Centumviris.

De centumviris paullo latius est dicendum. Hi fuerunt creati terni ex singulis tribubus, ita ut revera centum & quinque numero essent; qui in causis gravioribus, & quæ non facti, sed juris erant, (præcipue in hereditatis petitione, causa inofficiosi testamenti (b), & similibus (i)) iudicia faciebant. Hæc autem centumvitalia iudicia nec privatis, nec publicis iudiciis erant similia. Vid. Cl. Grav. Pref. ad tom. II. Thes. antiquit. Roman. Sed propriam quamdam sibi formam habebant: ac præterea centumvirii in tribunalibus sedebant (k), cum alii iudices subselliis dumtaxat uterentur (*); nec ab iis appellari poterat (l), quia totius populi hic confessus quodammodo consilium erat. Videntur creati centumviri circa a. u. 513. quando primum triginta quinque tribuum numerus expletus est, & facit eo L. 2. §. 29. D. de or. jur. At post Augustum hæc iudicia magis frequentari cœperunt (m), & centum ac octoginta ordinario iudices conscripti sunt, & in quatuor consilia, sive tribunalia divisi (n). Hi prætorè denunciantè a decemviris

E 5

fili-

(b) Cuius meminuit Senec. de benef. III. 7. (c) Gell. XIII. 8.
 (d) Sen. de clem. II. 3. & epist. 48. (e) §. 30. seq. Inst.
 de arb. Vid. omnino Cic. pro Q. Rosc. Com. 4.
 (f) V. Cic. ibid. & in Verr. II. 27. ad Famil. XII. 30.
 (g) Gell. XX. 1. Vid. Horom. ad Cic. pro Cecin. c. 1.
 (h) L. 13. D. de inoffic. testam. (De centumviralium causarum profanatione &c. multa conqueritur Plin. Ep. II. 14.)
 (i) Cic. de Or. I. 18. omn. (k) Vid. L. 76. pr. D. de legat. 2.
 (*) (Gell. XIV. 2. ubi vid. Gronov.)
 (l) V. Siccama de iud. centumvir. l. 6. Svet. Domit. c. 3.
 (m) Vid. Dial. de cl. or. c. 38.
 (n) Plin. Ep. I. 18. IV. 24. VI. 33. Quinfil. XII. 1.

litibus judicandis (o) cogebantur, qui inter minores magistratus, & in consilio prætoris erant; ac etiam centumviris quodammodo præerant: erant autem quinque senatores, & quinque equites Romani (p). Præsidebat huic judicio prætor urbanus medius, ut videtur, inter quatuor consilia; sed causæ leviores in duplici tantum consilio aliquando agebantur, ita ut uno tempore duæ diversæ causæ agi possent (q). Conveniebant centumviri in *Basilicis*, quæ fuerunt ædificia splendida: ubi deposita erat *hasta* (r), signum jurisdictionis: unde *basileiæ* pro *centumvirali* dicitur (s), & *basileam* cogere dicebantur decemviri; quemadmodum *judicium* cogere dicuntur, qui *judicio præsumunt* (t).

§. IV. De forma judicii.

Judex, ut arbiter, a reo probari debebat, ac tum *judex convenire* dicebatur (u): & judicio quoque centumvirali uterque tam actor, quam reus subscribere (x) debebat, ut ita in illud consensisse eos appareret. Judex porro ille dabatur (y), qui nec legibus, nec natura, nec moribus, quo minus judex esset, prohiberetur: & in ea verba dabatur, quibus postulatus erat. Tum interponebantur *satisfactiones* *judicatum solvi*, & *rem ratam haberi*. Prior præstatur a procuratore rei, absente reo (z), vel ab ipso reo, si præsens esset, in judicio, vel extra judicium, procuratorem suum confirmante (a). Hujus satisfactionis tres erant clausulæ (b), nempe de *re judicata solvenda*; de *re defendenda*, hoc est, *judicio sisti*; & de *dolo malo*. Sed in propria persona conventus reus satisfactione non gravabatur (c); at de exitu litis expectando vel juratoriam cautionem, vel nudam promissionem, vel satisfactionem pro qualitate personæ suæ dare compellebatur. *Rem ratam haberi*, satisfactionem præstare debebat procurator actoris (d), de cujus mandato aliqua ex parte

(o) *Lucan. ad Pison. 41.* (p) *Vid. Celeb. Noodr. de jurisd. l. 12.*
 (q) *Vid. omn. Plin. Ep. II. 14.* (r) *L. 2. §. 79. D. de or. jur. Suet. Aug. c. 36. Martial. VII. 62.* (s) *Val. Max. VII. 8. 1.*
 (t) *Val. Max. IX. 12. 7. Cl. Noodr. de jurisd. l. 12.*
 (u) *Val. Max. II. 8. 2. Cic. pro Cluent. c. 93.*
 (x) *Plin. Epist. V. 1.* (y) *L. 12. §. 2. D. de judic.*
 (z) *§. 5. Inst. de satisfd.* (a) *§. 4. Inst. eod.*
 (b) *L. 6. D. judic. solvi.* (c) *§. 2. Inst. de satisfd.*
 (d) *§. 4. Inst. h. t. Vid. Men. arg. in orat. Cic. pro Quint.*

te dubitabatur (e) : vel, si mandatum exhibere non cogereetur, quales erant personæ conjunctæ actori (f). Hujusque rei ratio erat, ne judicia fierent e-lusoria, atque ita dominus de eadem re iteram experiri cogereetur. Tum etiam actor eum, unde petebatur, sponsione provocabat, *ni ita esset* : & pecunia, quæ deponeretur, dicebatur *sacramentum* (g).

Deinde fiebat *litis contestatio* ; quæ nihil aliud est, quam *rei controversæ apud judicem ex utraque parte testato facta narratio* (h) : & *judicium* demum a lite contestata incipere dicitur ; unde ante *judicium conceptum*, & ante *litem contestatam* idem valent (i). Post *litem contestatam* uterque litigator denunciabat alteri in diem tertium, sive *perendinum* (k), unde *comperendinatio* est dicta, quæ eadem *conditio* (l). Eo die *judicium* fiebat ; nisi *judex* aut alter litigantium *morbo fontico* (m) impeditus abesset ; tum enim *dies diffindebatur* (n). Si alter litigatorum non venisset, neque morbum excusasset, prætor in eum *edictum peremptorium* (o) dabat ; ad quod non post tria, sed post duo edicta ventum est (p). Si uterque venisset, *judex* primo jurabat, se ex lege *judicaturum* ; & mox uterque litigatorum ejus *iusiurandum calumniæ* (q) præstabat, hoc est, *jurabat, se non frustrandi, aut vexandi causa litem suscipere* (r) : *calumniari* enim proprie est, quod Galli hodie dicunt, *cbicaner* (s). Actor etiam in quibusdam causis *in litem jurabat* (t), hoc est, *juratus litem aestimabat* (u) ; scilicet in *judiciis bonæ fidei*, ubi res repetebantur (x), vel, si *contumacia*, aut *dolus rei* intervenisset (y). *Judex*, si unus esset, unum vel alterum amicis *jurisperitum* in *consilium* sibi *adsumebat*

(e) L. 1. Cod. de proc. (f) d. 8. 3. Inst. h. r.
 (g) Vid. Vales. ad Liv. III. 57. Varr. de ling. Lat. IV. 4.
 (h) Vid. L. un. C. de lit. cont. (i) Vid. Cl. Noodt de jurisd.
 I. 15. (k) Acon. ad 1. in Verr. c. 9. (l) Vid. Fest. hac voc.
 (m) Qui quis fit, vid. L. ult. §. 1. D. de adil. edif. Gel.
 XX. 1. L. 60. D. de re jud. L. 113. D. de verb. sign.
 (n) L. 2. §. 3. D. si quis caus. in jud. fist. Gell. XIV. 2. Vid.
 legem Numæ apud Fest. voc. Reus. (o) L. 68. seq. D. de jud.
 (p) Vid. Cl. Noodt Obs. 1. 8. (q) Cic. pro Mil. c. 27.
 (r) Vid. L. 231. D. de verb. sign. & ibi Goedd.
 (s) Pollux Onomast. VIII. 6. 55. (t) Cic. pro Q. Rosc.
 Com. c. 1. L. 5. D. de in lit. jur. (u) L. 8. D. cod.
 (x) L. 3. §. 2. D. commod. (y) L. 8. D. de in lit. jur.
 (De iurejurando qualicumque veterum lege Memor. Acad. lit.
 Paris, tom. II. p. 244. & tom. V. p. 1. seqq.)

bat (z). Tum *causa perorabatur*, quod vel breviter fiebat, & *causæ conjectio* dicebatur (a); vel pluribus & artificiosis verbis, quales sunt orationes Cic. pro *Quinctio*, & pro *Roscio Comædo*. Rabulæ autem, qui causas tantum morabantur, moratores inde fuerunt dicti (b). Denique testes audiebantur; & tabulæ aliaque instrumenta producebantur.

§. V. De exitu iudicii.

Post meridiem ante solem occasum ad *sententiam dicendam* ventum est, nisi iudex causam non intellexisset; tum enim jurabat sibi *non liquere*, atque ita iudicatu illo solvebatur (c): & hinc postea, ne temere judicarent, aliquando Imperatoris iudicium efflagitabant (d). Vel etiam *ampliabat* (e) iudex causam, hoc est, *differebat*: (*ἀναβάλλειν* dicunt Græci (f)) quod tamen publicis iudiciis magis usitatum fuisse videtur. Pronunciabant autem plerumque iudices *videri* (g) sibi rem aliquam ita esse, vel *non esse*, etiam si certissime rem cognovissent (h): alioquin alterum litigatorum condemnabant (i), alterum absoluebant (k). Arbitri vero primo arbitrium pronunciabant; deinde, ni reus arbitrio paruisset, eum condemnabant (l); & quidem, si dolus rei intervenisse probaretur, in quantum actor iurejurando litem æstimasset (m); licet etiam quandoque officio iudicis iusjurandum taxatione refrenaretur (n). Et in arbitriis quidem iudex liberior fuit (o), quam in iudiciis, quæ stricti juris erant; quia in arbitriis poterat rationem habere ejus, quod bona fides exigebat (p): licet tamen etiam arbitri prætoris auctoritati essent subiecti (q); itaque eorum, ut aliorum iudicum, sententiam & pro-

(z) Gell. XII. 13. Plaut. Mœv. IV. 3. 34.

(a) Gell. V. 10. Vid. L. 7. D. de reg. iur.

(b) Vid. Afc. & alios ad Div. in Verr. c. 15.

(c) Gell. XIV. 2. (d) Phædr. III. 10.

(e) Afcen. ad Verr. I. 9. (f) Lucas Afcor. XXIV. 21. &

XXV. 17. (g) L. 27. §. 1. D. de liber. caus. (Phædr. I. 10. e. ubi vid. Rittersh. & Rigalt. Adde Biffon. de form. Quod si non liquere sibi jurassent, iudicatu illo solvebantur. Vid. Gell. XIV. 2. f. adde Phædr. III. 10. 41.)

(h) Cic. Acad. IV. 47. (i) Vid. ex. gr. L. 1. §. 1. D. que sent. sine ap. resc. (k) Vid. Sigon. de iud. I. 22.

(l) L. 18. pr. D. de dol. mal. (m) L. 68. D. de rei vind.

(n) L. 18. pr. D. de dol. mal. (o) Sen. de benef. III. 7.

(p) S. 30. & seq. Inst. de aff.

(q) L. 3. §. 1. D. de neccpt. qui arbit.

pronunciaret, & exequeretur. Cum autem semel iudex, sive bene, sive male, sententiam dixisset, iudex in ea causa esse definebat (r).

Peracto iudicio, reo aliquando ex iustis causis dabatur *restitutio in integrum* (s); quæ est *redintegranda rei, vel cause actio*: & proprii erroris veniæ petitionem, vel adversarii circumventionis allegationem continet, cum *appellatio* iniquitatis sententiæ querelam prodat (t).

Reus, nisi intra triginta dies, quam condemnatus fuerat, iudicatum fecisset, vel appellasset, a prætore *nexus creditori addicebatur* (u), ut eum in privatum carcerem conderet, donec pecunia, vel opera satisfecisset (x). Actor contra *calumnie* iudicio tenebatur: *calumniatores* autem sunt, qui *accepta pecunia litem falso intendunt* (y). In iudiciis vero divisionis tam reus, quam actor, de calumnia jurare debebat (z).

Judex denique, si sciens (a) dolo malo iniuste iudicasset, *litem suam faciebat*, hoc est, *veram litem estimationem præstare cogebatur* (b); de quo crimine aliquando etiam lege repetundarum quæsitum fuit. Quod si pecuniam iudex a litigantibus accepisse convinceretur, ex lege XII. tabularum capitis damnabatur (c). Et hæc de iudiciis privatis: sequuntur publica.

C A P U T II.

De Iudiciis Publicis.

§. I. Publica iudicia que sint.

Publica iudicia sunt, in quibus queritur de criminibus; atque ita vocantur, quia in iis cuiusvis de populo actio permittitur (a). Ita igitur recte possunt definiri, quod sint *Decreta, que de criminibus*

(r) L. 55. D. de re iud. (s) L. 1. seq. D. de in integr. rest.

(t) L. 17. D. de minor.

(u) Ter. Phorm. II. 2. 20. Cic. pro Flacc. c. 20. Gell. XX. 2. omn.

(x) Quintil. Inst. VII. 3. (Hi temporarii servi erant, & proprie nexi dicebantur: at durius a dominis habiti magnas sæpe turbas dederunt. Vide c. g. Liv. II. 23. Hoc tamen ligandi jus desit a. u. 420. teste Livio VIII. 28.)

(y) Tor. sis. D. de calum.

(z) L. 44. §. 4. D. fam. evict.

(a) L. 15. D. de iudic. (b) Pr. Inst. de obl. que quasi ex d. n. rubr. tit. 17. L. 1. Dig.

(c) Gell. XX. 1.

(a) §. 1. Inst. h. 2. Vid. Salm. de modo usur. c. 3. p. m. 107.

minibus, quæstore aliquo iudicium exercente, iudices ab eo dati fecerunt, prout leges de singulis criminibus latae iusserunt (b). Fuerunt hæc iudicia, vel ordinaria, vel extraordinaria: illa, quæ a prætoribus; hæc, quæ a quæstoribus (qui quæstores parricidii (c) dicebantur & duumviri (d)) a populo extra ordinem constitutis exercebantur. Atque olim quidem omnia iudicia publica erant extraordinaria: verum circa A. U. 605. constitutæ sunt Quæstiones perpetuæ, (de quibus jam aliquid, cum de Prætoribus ageremus, diximus) hoc est, certa crimina certis Prætoribus dijudicanda sunt data; ita ut novis legibus ad eam rem amplius opus non esset. Post hoc tamen tempus multæ etiam Quæstiones, vel ab ipso populo in Comitibus, (de quibus iudiciis paulo post dicemus) vel a Quæstoribus extra ordinem creatis exercitæ sunt; & hoc vel ob atrocitatem, vel ob novitatem criminis: ut, exempli gratia, in causa Milonis, qui Clodium occidisse dicebatur (e); & in causa ipsius Clodii pollutorum sacrorum rei (f). Et sic A. U. 640. de incesto Vestalium extra ordinem quæsit L. Cassius Longinus (g). Primæ autem Quæstiones perpetuæ fuerunt Repetundarum, Peculatus, Ambitus, & Majestatis.

§. II. De materia horum iudiciorum.

Repetundarum, subintellige, pecuniarum; (Græci dicunt, κρινειν τινὰ κικώσεως ἐπαρχίας; iudicare aliquem repetundarum (h); & εὐδύναι ὄφλειν, damnari repetundarum (i)) repetundarum, inquam, iudicium est (k), quo focii provinciales pecunias, sibi a magistratibus provincialibus contra legem ereptas, repetunt; unde socialis hæc lex a Cicerone in Verrinis (l) vocatur: & hoc iudicio ex lege Julia etiam poterat agi aduersus eos, ad quos ea pecunia per-

(b) Vid. Sigon. de iud. II. r.

(c) L. 7. §. 23. ff. de O. J.

(d) Cic. pro Rab. c. 4. Liv. I. 16.

(e) Vide Orat. pro Milone.

(f) Cic. ad Arr. I. 12. Plur. Cic. p. m. 874.

(g) Aſcon. ad Cic. pro Mil. 12.

(h) Plur. Cæs. non longe ab init.

(i) Æschin. apud Eud. comm. L. Cr. n. m. 42.

(k) L. 1. 3. 4. ff. ad L. Jul. repet.

Poffel. Callig. p. 44.

(l) Vid. Divinat. 5. & 20.

pervenerat (m): licet videatur etiam exilii poena fuisse constituta repetundarum damnatis (n). *Peculatus* iudicium est, quo quis accusatur furti pecuniæ, publicæ, vel sacræ (o); itaque κλοπή των δημοσίων dicitur Plutarcho aiiiisque. Peculatu affinis est quæstio de pecuniis residuis, ut nempe pecuniæ publicæ, quæ residuæ apud quemque essent, exigèrentur (p). *Ambitus* crimine tenetur, qui malis artibus honores a populo impetrare conatus est (q); itaque hoc iudicium in Urbe cessavit, postquam ad curam Principis magistratum creatio pertinuit, non ad populi favorem. *Majestatis* crimen est (non ut vulgo hodie prave enuntiant, *lesæ Majestatis*; * & hoc crimen aliquando simpliciter *Majestas dicitur* (r)) quod adversus Populum Romanum, aut ejus securitatem committitur (s), ut exercitum e provincia educere; sua sponte bellum gerere; injussu populi, aut Senatus in regnum accedere (t); legiones sollicitare (u). Sed hujus criminis pretextu secuti Principes plurimos innocuos sustulerunt, ita ut *Plinius Paneg. p. m. 121.* eleganter dicat, *Majestatis singulare & unicum crimen fuisse* (sub Domitiano scilicet) *illorum, qui crimine vacarent.* *Majestas* autem, ut id obiter addam, quemadmodum ea vox hodie sumitur, vel potius quemadmodum sumi oporteret, nihil aliud est, quam *dignitas ex imperio & honore*; nec tale quid, quale hodie sibi fingunt omnipotentæ Principum patroni (x). Hoc crimen sub Imperatoribus impietatis crimen dictum fuit (y): δίκη τῆς ἀσεβείας (z). His quæstionibus postea Sulla Dictator adiecit quæstiones de *Sicariis & Veneficis*, (quibus qui teneantur, videri potest in titulo Pandectarum ad eam legem) & de

(m) *Cic. pro Rabir. Post. 4.* (n) *Vid. Cic. Verr. IV. 10. collato cum orat. pro Balbo II. nam ex iis locis videmus, C. Catonem Tarracone exulasse.* (o) *L. 1. & 4 ff. ad l. Jul. pecul. in Cic. 1. in Verr. 4.* (p) *Ascen. ad Cic. Cornél. 1. p. 66. ed. Grav. Rubrica sit. 13. XLVIII. ff.* (q) *Vid. l. un. pr. ff. de l. Jul. amb.* (*) (Tamen Tac. Ann. III. 24. dixit: nam culpam ... gravi nomine læsarum religionum ac violatæ majestatis appellando.)

(r) *Cic. ad Famil. III. 2.*
 (s) *L. 1. §. 2. ff. ad l. Jul. Majest. Cic. Verr. 1. 5.*
 (t) *Cic. in Pis. 21.* (u) *Id. pro Cluent. 35.* (Iosigne exemplum in Pisone V. apud Tacit. 17. 79. seqq.)
 (x) *Vid. elegantiss. Radd. Herm. Schellium de jure Imperii p. m. 45.* (y) *Tac. Ann. VI. 47.*
 (z) *Xiphilin. 66.*

& de Falso. Falsi crimen committit, qui testamentum, vel aliud instrumentum falsum fecerit, vel monetam adulterinam sit fabricatus (a): unde hæc lex etiam testamentaria & nummaria dicitur a Cicerone in *Verrem* L. 1. c. 42. §. 7. *Instit. de publ. jud.* Mox etiam aliæ quæstiones accefferunt, ut quæ fiebant ex lege Pompeja de parricidis: (quorum poena erat (b), ut cum simia, cane, serpente, & gallo gallinaceo culleo infuti, & virgis sanguineis verberati in mare demergerentur (c): quod si mare longius abesset, secundum D. Hadriani constitutionem ad bestias dabantur, vel vivi exurebantur (d)) ex legibus Julii de vi publica, vel privata: vis publica est, quæ principaliter rei iurique publico (e) contraria est; vis privata, quæ rei iurique privato (f). Et sic aliæ præterea quæstiones, ut de adulteriis, de perjuriis, &c. fuerunt.

§. III. De Ordine Judicii Publici.

Ordo Judicii Publici hic erat: Qui aliquem accusare volebat, eum in jus vocabat eo modo, quem in privatis iudiciis diximus: & hoc sæpe juvenes nobilissimi faciebant, qui ex virorum illustrium accusatione gloriam sibi aucupabantur (g); vel, ut loquitur Cicero pro Cælio cap. 7. adolescentiam suam commendare volebant (h). Inde accusator a Præatore postulabat, ut sibi ejus nomen deferre liceret: (quod itaque ab ipsa accusatione distinguendum est (i)) sed hoc nec mulieribus (k), nec pupillis (l), (nisi in certis causis, ut si parentum, liberorumque, & patroni, & patronæ, & eorum filii, filiæ, nepotis, neptis mortem exequantur) nec militibus concedebatur (m), nec infamibus: neque etiam licebat magistratus, vel eos, qui causâ Reipublicæ abef-

(a) Vid. tit. ff. ad l. Corn. de fals. l. 2. & 9. eod.

(b) L. 9. ff. h. t.

(c) Juven. VIII. 211. Suet. Nev. 41.

(d) L. 9. ff. ad L. Pomp. de parr. Vid. Cl. Noods probab. l. II.

(e) L. 1. & 3. ff. ad l. Jul. de vi publ.

(f) Tit. 7. ad l. Jul. de vi priv.

(g) Exem. ap. Suet. Jul. 4. Cic. in Verr. 1. 38.

(h) Vid. etiam Cic. ib. 30.

(i) Vid. Cic. ad Famil. VIII. 6. & ibi Manut. Id. pro domo 19.

(k) L. 8. ff. de accus.

(l) L. 2. §. 1. ff. eod.

(m) D. l. 3. ff. eod.

absentibus, accusare secundum legem Memmiam (n).

Si autem plures essent accusatores, iudicium fiebat (o), uter deferre deberet, quod *Divinatio* dicebatur: de cuius nominis ratione vide *Ascon. argumento in divinationem Ciceronis*, & *Gellium II. c. 4.* Alii vero, si vellent, excusationi subscribere poterant (p). Inde die constituta coram Pratore *delatio nominis* certa etiam formula fiebat, (exempli gratia, *Ajo te spoliasse Siculos, &c. atque eo nomine sestertium millies ex lege repero* (q)) si prius accusator jurasset *calumniam* (r), hoc est, *se non calumniandi causa rei nomen esse delaturum*. Quod si reus tacuisset, aut confessus esset, *lis estimabatur* (s) in iudiciis repetundarum, aut *peculatus*; aut *pæna repetebatur* in aliis. Si inficiatus esset, postulabatur, ut *nomen ejus inter reos reciperetur*, hoc est, *in tabulas inter reos referretur* (t): delatio autem libello subscripto, quo omnia & singula ad accusationem spectantia comprehendebantur, apud Prætozem relinquebatur (u). Tum Prætor certum diem, quo uterque, reus scilicet & accusator, adesset, constituerebat; qui aliquando decimus, aliquando tricesimus erat; & in iudicio repetundarum sæpe longior (x), quia scilicet probationes ex provinciis multa inquisitione erant petendæ. His factis reus cum amicis & cognatis suis *sordidum* (y), sive obsoletum habitum adsumebat, & patronos sibi conquirebat. Cum dies dictus advenisset, accusatores, reus & patroni ejus per præconem citabantur, quique non adfuisset, *caussa cadebat* (z): sive absente accusatore rei nomen ex tabulis eximebatur (a). Si adessent, *sortitio iudicium* fiebat eo numero (b), quem

(n) Cic. in *Vatin.* 14. *Val. Max.* III. 7. 5.

(o) L. 16. ff. de accus.

(p) Cic. *divin.* in *Verr.* 15. & ibi *Ascon. Tac. Ann.* I. 74. *Callus ad Cic.* 8. *Liv.* XXXIII. 47. (*Nepos Attic.* 6.)

(q) *Divin.* in *Verr.* 5.

(r) *Cælius ad Cic. Famil.* VIII. 8. *Liv.* XXXIII. 47.

(s) Cic. in *Verr.* *Att.* I. 13.

(t) *Cælius ad Cic.* I. d.

(u) L. 7. pr. & §. 1. ff. de accus. *Gell.* II. 4.

(x) *Ascon. argum. Att.* I. in *Verr.*

(y) L. 39. ff. de injur. *Liv.* II. 54.

(z) *Ascon. in argum. Cornelian.*

(a) Cic. *Verr.* II. 40. & *IV.* 19.

(b) *Ascon. in Præcon. Att.* in *Verr.* & 6.

quem lex præscribent; & ex illis, qui eo anno ad iudicia selecti erant (c): quæ, ut jam antea vidimus, aliquando penes Senatores, aliquando penes Equites fuerunt; quibus demum ex lege *Aurelii Cottæ* Prætoris accessere *Tribuni ævari* (d): quos sustulit *Julius Cæsar* (e): sed iis restitutis *Ducenarius* addidit *Augustus*, qui de levioribus summis iudicarent (f). Ex his litigantes, quos idoneos sibi non putabant, rejicere poterant (g); atque in eorum locum Prætor, vel *Judex* quæstionis alios substituebatur (h): in iudicio vero repetundarum ex lege *Servilia* (i) actor ex quadringentis & quinquaginta iudicibus edebat centum, ex quibus reus quinquaginta rejicere poterat. *Judices citati* (nisi ex iustis causis se excusassent) jurabant (k), se ex lege iudicaturos. Hinc jam causa peragebatur *accusatione*, & *defensione*. *Accusatio* maxime nitebatur *testimoniis*, quæ sunt *probationes artis expertes*; suntque triplices. Primo, *Quæstiones*, sive *testimonia a servis tormentis expressa* (l); quod tamen contra dominos non licebat, nisi in causa incestus (m), vel conjugationis. Secundo, *Testes*, qui debebant esse homines liberi & non infames (n): erantque vel *voluntarii*, vel *inviti* (o), quibus ex lege accusator testimonium denunciare poterat (p): utriusque autem *jurati* testimonium dicebant; unde etiam *juratores* dicuntur (q). Alii autem *juratores*, ut hoc obiter addam, erant, qui portum intrantes de nomine suo, de patria, de mercibus, quas ferebant, interrogabant; quorum meminit modo citatus *Plautus* in *Trinummio* A. IV. S. II. vers. 30. *posses eos hodie Gallice dicere, des commis de recherche*.

(c) Vid. de hac re own. *Parvic. ad Or. pro Scæuro* p. 1006 ed. *Grev.* (d) *Aleon. ad Or. in Pis.* 39.

(e) *Suet. Jul.* 41. (f) *Id. Aug.* in 32.

(g) *Vid. Abram. not. ad Cic. in Vatin.* II. P. *Manue. in ara* *sem. Or. pro Mil.*

(h) *Aleon. in Verr.* 1. d. & ipse *Cic. Act.* I. in *Verr.* 10.

(i) *Vid. Sigon. de iud.* II. 27.

(k) *Vid. Cic. Lucull. vers. fin. & Phil.* V. 5.

(l) *Id. pro Cluent.* 53. (Exempla frequentia occurrunt ap. *Livium*. Adde *Tacit.* III. *Annal.* 14. 22. 23. 67. & *Aleon. in Miliarian.* p. m. 1777. *Terenz. Adelph.* III. 4. 37.)

(m) *Cic. pro Mil.* 22. & in *paris.* 34.

(n) *L.* 3. *pr. ff. de testib.* (Terent. *Phorm.* II. 1. 62.)

(o) *L.* 4. *ff. eod. Vid.* 1. 19. *Cod. de test.*

(p) *Cic. pro Rosc. Amer.* 38. & in *Verr.* I. 9.

(q) *Plaut. Prot. Equ.* 58. *Senec. Apocolo.* igitur.

che. Sed e diverticulo in viam. Tertio igitur, etiam ex tabulis accusatio infituebatur, quarum nomine omne scripturarum genus venit, quo causa firmari potest: ut, e. g., tabulæ dati & exposti; tabulæ auctionariæ (r); tabulæ argentariorum (s). His productis accusator dicebat oratione ad inferenda & augenda crimina artificiosè composita; cui patroni rei defensionem ad misericordiam movendam factam opponebant: itaque præter testimonia, etiam argumenta petita ex vita antea facta rei, tum conjecturas, suspiciones, &c. addebant: & præcipue in peroratione iudicum animos flectere conabantur. Præter patronos reus etiam plerumque laudatores exhibebat viros amplissimos (t); præsertim si quis reus repetundarum esset, qui provinciales quosdam testes sibi adducere solebat: dabanturque fere, quasi legitimo numero, laudatores decem (u): & præterea etiam personæ miserabiles, liberi forte rei impuberes, uxor similesque producebantur (x).

§. IV. De Sententia latione.

Inde Iudices Sententiam ferebant; nisi lex Comperendinationem haberet, ut in iudicio repetundarum (y). Comperendinatio autem differabat ab Ampliatione (de qua mox) præcipue, quod hæc in certum diem pro arbitrio Prætoris, illa semper in perendinum fiebat (z): tum, quod in comperendinatione prior defensor, inde accusator dicebat, quod in ampliacione secus obtinebat. Sententia ferebatur hoc modo: Prætor iudicibus tabellas dabat (a), eosque, ut sententiam ferrent, in consilium mittebat (b). Tabellæ autem erant triplices (c): Una absolutionis, in qua erat litera A. Altera condemnationis, in qua litera C. (d). Tertia Ampliationis, in qua literæ N. L. significantes Non liquet: & hæc am-

(r) Cic. Catil. II. 8. Id. Agrar. II. 25. (s) Quintil. XI. 2.
 (t) Cic. pro Balbo 18. Id. ad Famil. I. 9. Suet. Aug. 56.
 (u) Cic. in Verr. V. 22. (x) Vid. eund. pro Sext. 69.
 (y) Cic. in Verr. I. 11. & II. 7. & Val. Max. VIII. 1. 2.
 (z) Aſcon. ad Cic. in Verr. I. 9. (a) Cic. pro Flacc. 39.
 (b) Cælius ad Cic. Famil. VIII. 8. (c) Aſcon. ad Cic. Divin. in Verr. 7. Vid. Or. pro Cluent. 18. (d) Cic. pro Mil. 5. (Vel
 Martial. VII. 36. & Aſcon. Pedian. ap. Erasim. in Chiliad. Iſidorus quoque 1. Orig. c. 3. Nam iudices eandem literam The-
 ra apponebant ad eorum nomina, quos supplicio afficiebant.)

ampliatio, incertis iudicibus utrum absolvere, an condemnare reum deberent, sapius fieri poterat (e). Hæc tabellæ a iudicibus in urnam coniciebantur (f); unde cum essent eductæ, Prætor *sententiam*, postquam eam ex tabellis cognovisset, (prætexta prius posita (g)) *pronunciabat* certa formula conceptam, scilicet, *videri aliquem aliquid fecisse*, (ut nempe dubitationis aliquam speciem præ se ferrent) vel, *videri iure fecisse* (h), vel contra: æquis autem suffragiis reus absolvebatur (i). Atque in ipsa formula condemnationis Pœna plerumque etiam exprimebatur hoc modo, exempli gratia, *Videtur vim fecisse, eoque nomine aqua & igni ei interdico*; quod Græcis est, *πυρός & ύδατος ἕργω*. Dion. Hal. IV. c. II. apud Plutarchum vero in Mario p. m. 420. A. additur *ἔ & σέγνς*, & *τεκτο*: & idem Græce etiam dicebatur *εἰργασθαι ἀγορᾶς*, & *τῶν ἱερῶν* (k): verum licet pœna expressa non esset, tamen legis potestas in reum exercebatur (l): quemadmodum fere hodie in Anglia iudices ex privatis, quos *juratores* vocant, pronunciant, *guilty or no guilty*, *fontem esse vel insontem*; Iudex vero regius legem exequi curat. Condemnatum reum sequebatur *litis æstimatio* in iudiciis repetundarum (m) & peculatus; in aliis *animadversio* pro ratione delicti. Reo vero absoluto duo iudicia adversus accusatorem relinquebantur: alterum *Calumniæ* (n), si falsum crimen dolo malo intulisse constaret; cuius pœna erat, ut frons calumniatoris (o) lit. K. (ab ea enim litera olim vox hæc inchoabatur scribendo, *Kalumniam* (p)) inureretur; unde *integre frontis hominem* dicimus pro *probo* (q): alterum *Prævaricationis*,

nis,

-
- (e) Val. Max. VIII. 1. Liv. XLIII. 2. (f) Vid. Virg. Æn. VI. 437.
 (g) Senec. de Ira I. 15. Val. Max. IX. 12. 7.
 (h) Vid. Cic. Lucul. vers. fin. (i) Id. pro Cluent. 27.
 Dion. Hal. IV. 64. f. licet ibi de iudicio populari agatur. *Legæ autem ibi: ὡς εἰ μὴ προσηλάθῃ αὐτῶ Φυλῆ & c.*
 (k) Bud. comment. ling. Gr. 394.
 (l) Cic. pro Sulla 22. l. 1. §. 4. ff. ad SC. Turpill.
 (m) Vid. Cic. pro Rabir. Post. 4. & ibi Abram. Vellej. Paterc. II. 8.
 (n) L. 1. §. 1. & seq. ff. ad SC. Turpill.
 (o) Plin. Paneg. (Schol. ad Cic. pro S. Roscio 20.)
 (p) Martian. Capell. III. (Plin. Paneg. XXXV. 3. & ibi Celsat.)
 (q) L. 13. ff. de Testib.

nis, si accusatorem cum reo collussisse, vel verâ crimina reticuisse probaretur (r).

Præter Prætorem etiam his judiciis præerat, qui *Judex Quæstionis* dicebatur. Hunc Sigonius (s) (cui adsentitur *Celeberr. Noodt de jurisd. II. c. 5. (t)*) putat fuisse magistratum captum post ædilitatem (u); ejusque fuisse munus, tum, ut absente Prætore ejus munere fungeretur; tum, ut datam actionem exerceret, judices fortiretur, testes audiret, tabulas inspiceret, quæstiones haberet, & reliqua faceret, quæ Prætor fere vel propter dignitatem, vel propter occupationes minus curabat.

§. V. De Judiciis popularibus.

Constitutis Quæstionibus perpetuis quædam tamen *judicia*, ut diximus, apud *populum Comitii* peracta sunt (x): & *judicium* quidem *perduellionis* semper Comitii centuriatis. *Perduellis* autem dicitur (y), qui *hostili in Rempublicam animo esse deprehenditur*; nam *hostes veteres perduelles* dicebant (z). Ergo hoc crimine tenebatur, qui directo contra leges de jure civitatis, aut libertatis populi fecerat; ut contra legem *Porciam*, (latam A. U. 556. a P. Porcio Læca Tr. pl. (a)) vel *Semproniam* (b); quarum illa vetabat, ne quis civis Romanus verberaretur, aut necaretur (c); hæc, ne de capite civis Romani injussu populi judicaretur (d): merito enim de his rebus ipse populus cognoscebat, eratque hoc crimen inter crimina majestatis atrocissimum (e). *Tributis Comitii* *judicia* facta sunt, cum Magistratus, vel Pontifex non capitis aliquem arceseret, sed multam indiceret (f): vel, si capitis die dicta, antequam illa venisset, reus spon-

(r) L. 1. §. 6. ff. ad SCrum Turpil. l. 1. ff. de prævar. Vid. Cic. *Parric. Orat.* 36. (s) De judic. II. 5.

(t) Vid. etiam Suet. *Jul. II.* & ibi Cas.

(u) Vid. Græv. ad d. l. Suet. & omn. *Grut. Inscr.* CCXXV.

7. Cic. *pro Cluent.* 27. & 29.

(x) Cic. *pro Sext.* 30. & de LL. III. 4.

(y) L. 24. ff. de V. S.

(z) *Plaut. Amph.* I. 1. 94.

(a) Vid. *Vaill. G. Porcia* 10.

(b) Vid. *exem. ap. Val. Max.* VI. 5. 3.

(c) *Liv. X. c. Cic. pro Rab. perd. reo* 4.

(d) *Ibid. Plut. Gracch. p. m. 836. D.*

(e) Vid. *Cic. Verr. I. 5. Liv. XXVI. 3.*

(f) *Cic. de leg. III. 3.*

sponte sua in exilium abiisset, hæc Comitia sufficiebant, ut exilium ei confirmaretur (g).

Forma Judicii popularis hæc erat: Magistratus, qui aliquem accusare vellet, populo per præconem convocato e rostris (h), *diem* reo dicebat ad audiendam accusationem; & in rebus capitalibus quidem *Vades* (i), (quod primum contigit in K. *Quinctio* (k) A. U. 291.) in multa *prædes* a reo petebat (l), qui si dati non essent, reus ad diem iudicii in carcere servabatur. Cum dies dicta venisset, neque par, vel major Magistratus intercessisset, reus per præconem e rostris citabatur (m); & si non venisset, neque excusatus esset, multa ei dicebatur (n). Si venisset, accusator testibus & argumentis adhibitis accusationem instituebat, eamque ter intermissa die peragebat. In singulis autem accusationibus *pœnam*, *multamve* pro arbitrio accusator dicebat, eaque *inquisitio* dicebatur (o): populus vero, qui multam aut remittebat, aut jubebat, *multam certare* dicebatur (p). Tum per tres nundinas (q) rogationem scriptam promulgabat, qua crimen & pœnam continebat (r): ipsis deinde tertius nundinis quartam accusationem peragebat (s), & tum denique potestas dabatur reo ad dicendum. Post hæc magistratus, qui accusabat, diem Comitii edicebat, vel, si Tribunus plebis aliquem perduellionis accusaret (t), diem Comitii a majore Magistratu petebat. Tum deinde reus cum amicis populum *sordidati* (u) supplicabant & *prensabant* (x); ac iudicium fiebat suffragiis latis eo modo, quem capite de Comitii diximus: nisi intercessisset aliquis, aut iudicium auspiciis, vel excusatione morbi, exilii, aut funeris curandi esset discussum: vel etiam si accusator accepta excusatione *diem prodixisset* (y); aut placatus plane ab accusatione (z) desitisset. Denique, vel *absolutio* rei, vel in eum damnatum *animadversio* sequebatur.

§. VI.

(g) Liv. II. 35. XXVI. 3. (h) Vid. Plut. in Bruto p. m. 268. (i) Aulon. Technopagn. p. 488. ed. Toll.
 (k) Liv. III. 13. (l) Gron. ad d. Liv. 1.
 (m) Liv. XXXVIII. 51. (n) Exem. vid. ap. Liv. XXV. 4.
 (o) Id. II. 52. XXVI. 3. (p) Idem XXV. 3. Cic. de LL. III. (q) Cic. pro domo 18. (Dionys. Halic. VII. 58.)
 (r) Aulon. in Or. Cic. pro M. Scavo inis.
 (s) Cic. pro domo 17. (V. Sigonius, de omnibus his læe differentem.) (t) Liv. XXVI. 3. (u) Gell. III. 4.
 (x) Liv. II. 51. III. 12. & 58. (y) Liv. d. 1.
 (z) Id. IV. 42.

§. VI. De Suppliciis Rom.

Itaque pauca hic addamus licet de diversis *pœnam*, quæ apud Romanos obtinuerunt, generibus. *Ææ* vel bona spectarunt, ut *damnum*; vel *corpus*, ut *vincula*, *verbera* & *talio*; vel *jus*, ut *ignominia*, *exilium*, *servitus*; vel denique ipsa *morte* quidam puniti sunt. *Dammum* alio nomine *multa* est dicta: & antiquissimis temporibus in ovibus & bubus dumtaxat constitit (a): sed cum ea multa punitio inæqualis esset, quod boves, ovesque alias parvi, alias majoris pretii adducerentur, postea *lege Ateria* constituti sunt in oves singulas æris deni, in boves æris centeni: ita ut maxima multa tunc esset termille & viginti assium (b).

Vincula erant, vel *publica*, vel *privata*: *Publica* erant carcer, in quem post confessionem rei coniciebantur (c): (unde nonnisi 10. die post latum iudicium ad supplicium duci poterant. Vid. Tacit. Ann. III. 51. & ibi Gronovium.) *Privata*, cum apud magistratus domi, aut etiam privatos nobiles custodiendi ponebantur (d).

Verberatio, quæ virgis fiebat, extremum smortis supplicium præcessit (e): *fustuarium* autem in castris magis obtinuit; de quo ergo suo loco dicemus.

Talio ex lege duodecim tabularum erat pœna injuriæ propter membrum ruptum (f); nisi reus cum læso de pœna remittenda pactus fuisset (g).

Ignominia fuit infamia, ita dicta, quod in nomine tantum versaretur (h), ut jam supra diximus: eaque jus munerum, honorumque civilium ferme ademit.

Exilium quidem in irrogatione pœnæ non nominabatur, sed *aque & ignis interdictio*, quam necessario sequebatur exilium: neque enim sine aquæ & ignis usu esse quisquam in Urbe poterat (i): sed aquæ & ignis interdictioni sub Augusto successit deportatio (k). His mitius puniebantur *relegati*

(l).

(a) Gell. XI. 1. (b) Fest. V. Multa. (Qui ad nostram monetam valent $75 \frac{1}{2}$ floren.)

(c) L. 5. ff. de cust. reor. (d) Liv. XXXIX. 14. Sallust. Catil. 51. (e) Svet. Ner. 40. (f) §. 7. Institut. de injur.

(g) Gell. XI. 1. Fest. V. Talionis. (h) Cic. de Rep. IV. ap. Non. I. 93. (i) Vid. eund. pro Cecin. 34.

(k) Vid. P. Manus, de LL. Rom. 23. f.

(l), quippe qui civitatem retinerent; quæ aquæ & ignis interdictione, five exilio tollebatur (m): eaque poena honestiorum ferme erat (n).

In *Servitutem* vendebantur, qui nomen suum in censum non detulissent (o); vel, qui citati nomen militiæ non dedissent (p).

Mortis damnati, vel *securi percutiebantur* prævia, ut diximus, verberatione (q): eaque poena *more majorum* infligi dicebatur (r); vel *laqueo* ipsis guttur in carcere frangebatur (s); vel de *robore*, qui locus quidam in carcere erat, præcipitabantur (t); vel denique de saxo *Tarpejo* dejiciebantur (u): sed hoc poenæ genus postea abolitum fuisse videtur (x): *Servorum* vero supplicium ordinarium erat *crux* (y), five *furca*, quam ipsi *ferre* debebant, unde *furcifer* commune servorum opprobrium (z); licet alii *patibulum* furcam fuisse dicant (a). Aliquando etiam servorum frontes literis inurebantur (b). Dum autem ad supplicii locum ducebantur, *nolam* de collo pendulam gestabant (c), ne obvii forte inauso occurssu polluerentur.

Aliquando etiam ignominia causa cadavera uncis per Urbem tracta (d) in *scalas Gemonias* abjecta sunt (e); vel etiam in Tiberim (f).

Alia suppliciorum genera, quod arbitraria fere fuerunt, & pro libidine ac sævitia Principum exacta sunt, non recensēbimus.

Locus, ubi judicia publica exercita sunt, fuere forum, vel Campus Martius, vel etiam Capitolium: privata in foro coram tribunali, vel in basilicis, vel denique de plano sunt peracta.

(In-

- (l) Ovid. Trist. II. 117. (m) L. 2. ff. de publ. jud.
 (n) Juven. XIII. 247. (o) Dion. Hal. VI. 15. & V. 75.
 (p) Cic. pro Cœcilio. 34. Valer. Max. VI. 3. 4. (v. et. p. 87.)
 (q) Liv. II. 5. & XXVI. 15. (r) Suet. Ner. 45. (& Cæs.
 b. VI. 44.) (s) Sall. Catil. 55.
 (t) Fest. V. Robur. (u) Liv. VI. 20.
 (x) L. 25. ff. de poen.
 (y) Plaut. Mil. II. IV. 19. Juven. VI. 219.
 (z) Donat. & Eugraph. ad Ter. Andr. III. V. 12. Plut.
 quæst. Rom. p. 280. (Similes tituli sunt, *mastigia* & *verbero*,
cruciaris.)
 (a) Isid. Orig. V. 27.
 (b) Juven. X. 24. Plaut. Cas. II. VI. 49.
 (c) Id. Pseud. I. III. 58.
 (d) Juven. X. 65.
 (e) Suet. Vitell. 17. († Tib. 75.)
 (f) Lamprid. Heliog. 17.

(Inter notas, scelestis post mortem adjectas, potissima fuisse nominis atque imaginis. (1) Ne quis ex eorum gente idem deinde prænomen gereret. Liv. VI. 20. Tac. Ann. II. 32. & III. 17. (2). Ut eorum nomen e fastis raderetur. Tac. Ann. III. 17. (3) Ne eorum imago funus familiare sequeretur. Tac. Ann. II. 32. & III. fin. Sequentia autem loca ex Faisteri V. CL. Amoenit. Philolog. de poena nominis transcribimus: Gell. II. 6. VII. 20. & IX. 2. Lactant. de Persec. III. 3. Suet. Domit. c. ult. Lamprid. in Commodio c. ult.) plura dabit consultiss. C. H. Trotz in Memoria damnata.

(A Crucem & patibulum idem esse vid. Just. XXII. 7. Et alia apud Lips. & Bartholin. de cruce. FR.)

SECTIO QUARTA

De Sacris Romanorum.

CAPUT PRIMUM.

De Diis.

IN Sacris Romanorum hæc tria potissimum consideravimus: primo scilicet, quos coluerint; secundo, per quos; tertio, quomodo.

§. I. De diversis Deorum generibus.

Dii, quos coluerunt Romani, fuerunt fere innumeri (a), præsertim cum procedente tempore & prolato Imperio omnia fere sacra peregrina in Urbem penetraverint (b); quorum tamen Deorum maxime celebratos duntaxat recensebimus. Distribuebantur in Deos Majorum gentium (c), & Minorum gentium. Majorum gentium Dii erant duodecim Consentes, ita dicti ab antiquo verbo *conso* pro *consulo* (d); & octo Selecti (e). Minorum gentium Dii sunt, qui *Semones*, *Indigetes* & *Semidei* vocantur: quibus etiam Dii *agrestes*, *marini*, *fluviales*, & similes sunt accensendi.

F

§. II.

(a) Vid. Plin. H. N. II. 7. Juven. XIII. 45.

(b) Min. Fel. p. 16. ed. Rigalt. (c) Cic. Tuscul. I. 13.

(d) Augustin. de C. D. IV. 73.

(e) Vid. Varr. fragm. p. 41. ed. Duræ.

§. II. De Jove.

Consentum, (quos *Ennius* his versiculis compre-
hendit (f)),

Juno, *Vesta*, *Minerva*, *Ceres*, *Diana*, *Venus*,
Mars,

Mercurius, *Jovi*, *Neptunus*, *Vulcanus*, *A-*
pollo.)

Consentum, inquam, primus est *Jupiter* omnium
Deorum maximus (g), Deorum atque hominum
Pater (h) : & *Jovis* quidem nomine communiter
summa divinitas significata fuisse videtur, ut in
Oriente τῶν Bel, sive *Baal*. Vide *Selden. de DIIS*
Syris Synt. II. c. 1. p. m. 109. qui recte, ut vide-
tur, inde statuit *Jovis nomine* pro vero Deo nos
uti posse (*). Hic juxta quosdam (i) ita dictus
est, quasi *Juvans Pater* : sed verius est antiquum
nominativum *Jovis* fuisse junctum voci *Pater*, &
inde primum factum esse *Jovis pater* (k), mox
Joupiter, & *Jupiter*. *Canterus* vero annotationibus
in *epitaphia Heroum Homericor. p. 23.* vult τὸ *Ju-*
piter esse diminutivum a *Diuspiter*; cum antiquis
Dius fuerit, quod nobis est *Deus*. *Jovis* autem ab
Hebraico *Jehovah* dictum videtur; nisi verior sit
opinio *Salmasii* in *epist. ad Menagium p. m. s. Ju-*
piter vocem esse a *Ζῆν ἄνθρωπος*. Vid. & *Voss. Ety-*
mol. V. Juvo: & *L. Cappell. dissert. de nom. Jeho-*
vah p. m. 289. Fuerunt hoc nomine plures; &
Vairo vel trecentos fuisse dicit (l), quorum o-
mnium res gestæ postea uni *Jovi Cretensi* sunt ad-
scriptæ. Sic *Saturni*, & *Rhee*, sive *Opis* filius fuisse,
& in *Creta insula* (m) natus; educatus, & a
quibusdam etiam sepultus dicitur (n). Cum autem
adolevisset, patrem suum regno expulisse, atque
illud cum fratribus suis divisisse fertur; ita ut ipse
quidem aerem & terram, *Neptunus* mare, *Pluto*
infe-

(f) *P. 263. edit. Neap.* (g) *Horat. Od. I. XII. 17.*

(h) *Virg. Æn. I. 254.* (*) (At *Jovem* fabulosum a poetis nostris Hebræorum more *Deum Deorum* dici, non minus pie quam graviter conqueritur *Vir Amplif. atque amicif. B. Huydecoper*, *Criseos in Vondel. p. 26. seqq.*)

(i) *Cic. N. D. II. 25.* (k) *Gell. V. 12.*

(l) *Apud Tertull. in Apolog. 24.* (m) *Virg. Æn. III. 104.*

(n) *Cyprian. de idolol. vanit. init. Callim. hymn. in Jovem vers. 7. Lucan. VIII. vers. ult.*

inferos obtinuerit. Et quidem hæ fabulæ in historia veritate originem habent (o), sed earum tamen omnium explicatio hic nimis longa, satis incerta, & operosa foret: præsertim cum id tantum agamus, ut poetæ potissimum ab adolescentibus minore negotio intelligantur. Pingebatur Jupiter plerumque sedens in throno eburneo, sceptrum sinistra manu, dextra fulmen tenens, aquilam avem sibi sacram, (unde illa *ministra* (l. ministra) *fulminis* (p)) cum *Ganymede* pocillatore suo, juxta se habens: nam hunc Jovi, *Hoben* Junonis filiam Diis aliis ministrasse quidam dicunt (q); vel etiam *Vulcanum* (r). *Arbor* ei sacra erat *Quercus*, (præsertim Jovi *πολιάρχῳ*, *urbium præfidi* (s)) vel *Æsculus* (t).

Cognomina Jovis apud Romanos plurima fuerunt; inter præcipua autem hæc: Jupiter *Feretrius* (Græcis *τροπαιούχος*, sive *σχυλοφόρος* dici possit (u)) dictus est a *ferendo*; quia ei *spolia opima*, hoc est, *quæ dux duci hostium in acie detraxisset* (x), afferebantur, & consecrabantur; licet a *feriendo* ita dictum velit *Plutarchus in Romulo p. m. 27. C.* Huic primus templum dedicavit *Romulus* castro *Acronæ* *Cænenensium* Rege (y). Jupiter *Stator* (Græcis *Ζεὺς Ὀρθωστής* (z), qui & *Ἐπιστάσιος* (a) dici possit) a *sistendo* appellatus; cui idem *Romulus* templum vovit (b), ut *Sabinos* victores, & *Romanos* fugientes *sisteret*. Jupiter *Elicius* ab *eliciendo* dictus, quia se eum certo carmine e cælo *elicere* posse putabant (c) ad prodigia expianda, & præcipue fulmina; cui primus aram exstruxit *Numa* (d). Jupiter *Capitolinus* ita dictus a *Capitolio*, quod erat templum in monte *Tarpejo* (unde etiam aliquando *Tarpejus* Jupiter dicitur (e))

(o) *Diod. Sic. V. 15.* (p) *Horat. Od. IV. IV. 1.*(q) *Ev. Schol. ad Hom. Iliad. 8. 2.*(r) *Lucian. Deor. Dial. 5.*(s) *Plut. Coriol. p. m. 214. E.*(t) *Plin. H. N. XVI. 4.*(u) *Dion. Halic. II. 34. Vid. omn. Propert. IV. 81. XI.*(x) *Fest. V. Opima.* (y) *Liv. I. 10.*(z) *Dion. Halic. II. 50.*(a) *Plut. Romul. p. m. 29. B.*(b) *Liv. I. 12.* (c) *Ovid. Fast. III. 327.*(d) *Liv. I. 20. 31.*(e) *Juven. XII. 6.*

omnium magnificentissimum (f), & quasi sedes
 quædam Imperii Romani, & *arx omnium nationum*, ut dicit Cicero *Verrin. VII. c. 72.* ita ut eo
 exusto finis Imperii adesse crederetur (g). Votum
 fuit hoc templum a Rege Tarquinio Prisco, altius
 exstructum a Servio Tullio, perfectum a Tarqui-
 nio Superbo, & dedicatum denique ab *Horatio Pul-
 villio* Consule A. U. 244. (h). Postea ter incendio,
 vel ruina eversum, ter restauratum est, a Sulla
 nempe, a Vespasiano (i), & postremum ab ejus
 filio Domitiano (k), cum sub Tito rursus arsisset :
 hic, Domitianus scilicet, in ejus duntaxat inaura-
 tionem (quod pro nostrorum temporum tenuitate
 vix credibile sit) duodecim millia talentorum sive
 7200000. nostratium florenorum (imperialium po-
 tius) absumpsit (l). In eo Consules primo magi-
 stratus sui die, & Imperatores ad bellum ituri sa-
 cra faciebant, & vota nuncupabant (m), ac victo-
 res reversi triumphali pompa eo deducebantur (n).
 Jupiter Latialis a Tarquinio Superbo consecratus
 est, ut ab omnibus *Latii* populis (o), inter quos
 erant præcipui Romani, coleretur, cum ferias *La-
 tinas* *παιδνημει* in monte Albano celebrarent (p) :
 & ex tauro immolato quisque populus (erant po-
 puli quadraginta septem) partem acciperet (q).
 Diespiter (r), quasi *diei* & *lucis pater*; qui etiam
 Lucetius (s) & Dijovis (t) est dictus. *Jupiter* La-
 pis, † ita dictus a *lapide silice* (u), quem juran-
 tes manu tenebant; quod jusjurandum sanctissimum
 habebatur (x), ejusque formula videri potest apud
Festum V. Lapidem. *Hospitii* juri sanctissimo quo-
 que præsidere credebatur Jupiter, unde *Ἐπειος*, sive
 Hospi-

(f) Vid. *Plin. H.N. XXXVI. 15.*

(g) *Tac. Hist. IV. 54.*

(h) *Paulo aliter Dion. Halic. V. 35. & Tac. Hist. III. 71.*

(i) *Tacit. Hist. IV. 53.*

(k) *Suet. 5. Stat. Sylv. IV. 3. 16.*

(l) *Plur. Poplic. p. m. 105.*

(m) *Liv. XLII. 40.*

(n) *Virg. Æn. VI. 835.*

(o) Vid. *Cic. pro Planc. 9.*

(p) *Liv. XXI. 63.*

(q) *Dion. Halic. IV. 49.*

(r) *Horat. Od. I. 34.*

(s) *Fest. hac voc.*

(t) *Varr. de L. L. IV. 10. Gell. V. 12. omn.*

† (Lactant. c. 20. ait, lapidem quem Saturn. pro Jove devoravit, deinde terminum esse factum: cui consentit Pausan. in Phoc. & ita Jupiter Lapis esse terminatis. F. R.)

(u) *Gell. I. 21.*

(x) *Gell. ibid.*

Hospitalis est dictus (*y*). *Vejovis* denique appellatus est, qui *nocendi* tantum vim haberet; ita dictus a particula privativa *ve* (*z*), & a *juvando*, quasi *minime juvaret*; vel, ut alii putant, quasi *parvus Jupiter* (*a*). Sacra Jovi fiebant juvenca; nam taurum ei immolare mali ominis fuisse vult *Servius ad Virg. Æn. IX. v. 627*. Sed aliter *Ovidius Metam. IV. v. 755*. ubi vid. *Farnab. (b)*: & omn. *Vossium Idol. L. IX. c. 17*. (De Jove Fulgeratore singularem libellum conscripsit Cl. P. Burman. Adde *Hist. Acad. Liter. Paris. T. 1. p. 13. de Jove Tonante &c.*)

§. III. De Junone.

Jovi comitem dabimus uxorem & sororem (*c*) *Junonem*, quam etiam a *juvando* dictam quidam volunt (*d*). *Pingebatur* hæc Dea throno infidens, habitu regali, scilicet sceptro & diademate insignis, *pavonem*, qui ipsi sacratus erat (*e*), iuxta se habens. Hæc Dea primo *divitiis* proprie præsidebat, & *regnis* (*f*); unde *Juno Regina* Romæ in *Aventino* culta fuit, captis *Vejis* eo traducta (*g*); & absolute etiam aliquando *Regina* (*h*), & *Regina Deorum* (*i*) dicitur. Secundo *Matrimonii* præerat (*k*); & hinc dicta est *Matrona* (*l*), & *Materfamilias* (*m*); (quæ eadem fere quæ Gr. *γαυρία*) *Juno Juga* (*n*) item (Gr. *Ζυγία* (*o*)) quod conjuges *jungeret*; & *Pronuba*, quod nubentibus præferebat (*p*): & ex eo munere etiam *Cinxia* vocatur a *cingulo*, sive *zona virginali*, qua sponsa (*q*) *cingebatur*. Tertio, *puerperarum* Dea præses erat, & tum dicebatur *Juno Lucina* (*r*), quod lucem nascentibus daret, & eo nomine apud *Comicos* a puerperis invocatur (*s*). *Juno Moneta* etiam cele-

F 3

bris

(y) *Virg. Æn. I. 731.* & ibi *Serv.* (z) *Gell. V. 12.*(a) *Ovid. Fast. III. 447.* (b) *Vid. & Dion. Hal. IV. 40.*(c) *Virg. Æn. I. 45. unde explicandus Cic. pro domo 34. f.*(d) *Serv. ad Virg. Æn. I. 4.* (e) *Ovid. Metam. I. 722.*(f) *Id. Ep. Paradis. 81.* (g) *Liv. V. 21. XXII. 1. XXVII.*37. (h) *Juven. XII. 3.* (i) *Virg. Æn. I. 9.*(k) *Id. Æn. IV. 50.* (l) *Horat. Od. III. IV. 59.*(m) *Plaut. Amph. II. 11. 201.* (n) *Fest. V. Jugarius.*(o) *Apul. VI. non longe ab init. Poll. Onom. III. 3. Segm. 38.*(p) *Virg. Æn. IV. 155.* (q) *Fest. V. Cinxie.*(r) *Varro de L. L. IV. 10.* (s) *Plaut. Trucul. II. V. 23.**Tercen. Andr. III. 1. Ovid. Fast. II. 449.*

bris Romæ fuit (r), a monendo dicta; quia monuerat terræ motum sue plena esse procurandum. Junonis ministra & nuncia erat Iris (u), cujus occasione obiter addere debeo, (licet nihil ad hunc rhombum) Homerum etiam dicere Jovem statuisse iridis ostentum mortalibus, (Il. λ. vers. 28.) ἐν νεφέῃ σπριγετέρας μερόπων ἀνθρώπων, quod ex sacris nostris (x) haustum videri possit.

§. IV. De Vestâ.

Vestâs duas fuisse volunt, alteram Majorem Cæli uxorem, Saturni matrem (y); unde sæpe cum Cybele Deorum matre confunditur (z); alteram Minorem hujus & Opis filiam (a): Illa terram, hæc ignem significatum fuisse dicunt; unde hæc etiam semper virgo fuisse credita est; quia ignis nihil producit (b): sed plerumque confunduntur (c), & posteriori, quæ prioris sunt, adscribuntur; atque hoc vice versa. Dictam volunt quidam Vestam, quod vi sua stare (d): sed verius est etymon, quod a Græca voce ἔστια, hoc est, foco deducitur (e); quippe in cuius honorem ignis perpetuus (de quomox) in foco servaretur: nisi quis cum Becmanno de Orig. L. L. p. m. 355. deducere velit ab ἄϋ, ignis, & ἡ, tab, dominus: quod postea etiam fecerunt Voss. in Etym. & alibi; & Leigh. in Crit. Sacr. p. m. 13. Cultus ejus fuit antiquissimus, utpote ab ipso Ænea in Italiam allatus (f). Romæ autem ei templum primus extruxit Numa; quod rotundum erat, quia tellus rotunda est (g): vel potius, quod universum mundum eo adumbraverint; cujus in medio ignis sit (h). In eo statua nulla erat; sed ignis ille perpetuus (i), quem certissimum Imperii pignus esse credebant (k), adscrivabatur a Virgibus Vestalibus (de quibus infra hæc Sect. c. 2. §. 17.) magna in eam, quæ id extingui

(1) Ib. VI. 187. (u) Id. Metam. I. 270. Virg. Æn. IV. 694.
 (z) Genes. IX. 12. seq. (y) Virg. Æn. IX. 259.
 (z) Vid. Ez. Spanhem. diff. de Vestâ. §. 19.
 (a) Ovid. Fast. VI. 285. (b) Ibid. 293.
 (c) Vid. Voss. Idol. II. 51. (d) Ovid. Fastor. VI. 295.
 (e) Cic. de Nat. Deor. II. 27.
 (f) Vid. Virg. Æn. II. 295. (g) Fest. V. Rotundam.
 (h) Plur. Numa p. m. 67. (i) Ovid. Fast. VI. 297.
 (k) Ibid. 445.

tingui passa fuerat, poena constituta (l); & hoc etiam magni & infaustissimi prodigii loco habebatur: eoque casu a radiis solaribus rursus accendebatur (m); licet etiam quotannis Kalendis Martiis renovaretur (n). Tamen etiam hodie in nummis statua ejus conspicitur (o), tum alia forma, tum tympanum manu gestans, quia ventos terra (p), ut aerem tympano, contineri credebant. In ejus templo pernoctare, (nam ingredi fas erat (q)) aut ejus penetrale ingredi viro nefas erat (r): in quo alia etiam sacra adseruata fuisse volunt (s); siue illa Palladium (t), hoc est, minuta quedam Palladis effigies (u), (quæ maxime vulgaris est opinio) siue aliud quid fuerint. Solebant etiam veteres in vestibulis ædium aram Vestæ sacram habere (x).

§. V. De Minerva & Musis.

Minerva dicta fuit ab antiquo verbo *meneo*, pro quo hodie dicimus *moneo*; alio vero nomine *Pallas* est vocata από τῆς πάλλειν τὸ δόρυ, siue a vibranda hasta (y). Hæc Jovi dignitate fuit proxima (z); unde etiam in Capitolio cum eo & Junone culta fuit (a), & fulmen a Jove acceptum (b) vibrare credebatur. Imo ex ejus cerebro nata fingitur (c), quia sapientie & omnium bonarum artium Præses habetur (d); quin ipse Jovis intellectus, siue providentia (e): & hinc *patrima* dicitur, quod *patrem* tantum, non vero *matrem* habebat (f); hinc quoque illæ phrasæ sunt ortæ, *invita* (g), vel *crassa Minerva* (h) aliquid facere: quarum illa significat, conari aliquid, cui negotio a natura dotes tibi non sint concessæ; ut, si quis, qui

F 4

poe-

- (l) Liv. XXVII. 1. Val. Max. I. 1. 5.
 (m) Plut. Numa p. m. 66. C. (n) Ovid. Fast. III. 143.
 (o) Vid. Lips. Syn. de Vest. 1. (p) Suid. V. Εστία.
 (q) Dion. Hal. II. 67. Tac. A. XV. 36. & H. I. 43.
 (r) Ovid. Fast. VI. 450. (s) Vid. Dion. Halic. II. 66.
 (t) Ovid. Trist. III. 1. 10. (u) Vid. Lucan. IX. 906.
 (x) Euseb. ad Ter. Andr. IV. III. 11. (y) Serv. ad Virg. Æn. 1. 39. (z) Hor. Od. I. XII. 10. sed vid. ibi Cl. Benelejum.
 (a) Liv. III. 17. (b) Virg. Æn. I. 42.
 (c) Lucian. Deor. Dial. 8. (d) Ovid. Fast. III. 813.
 (e) Phurnut. de nat. Deor. 20. (& id passim inculcat Anna Dacieria ad Hom. Iliad.) (f) Catull. i. quicquid ibi tumultuantur interpretes. (Vide tamen Vossium ad eum.)
 (g) Horat. de arte 285. (h) Cic. Famil. III. 1.

poeta natus non sit, versus conetur facere: hæc vero notat tenui filo, & quasi aliud agas, rem quandam perficere. Ob hanc ergo causam præcipue Athenis, ubi maxime vigeabant literarum studia, culta fuit, ἡ Θεὸς κατ' ἐξοχὴν ibi dicta (i). Speciatim autem *Ianificii* (k) dicitur inventrix, & *oleæ* (l); unde *Pallas* aliquando pro ipso oleo ponitur (m): & præterea *architecturæ* præsidere dicebatur (n). Tum *bellorum* etiam & *armorum* Dea erat; unde *Armipotens* (o) dicta fuit, & *belli præses* (p): & denique *quadrigas* & *bigas*, quibus in bellis utebantur veteres, invenisse scribitur (q). Hinc *pingitur* armata, torvo vultu, glaucis oculis (r), (quemadmodum perpetuum ejus epitheton apud Homerum est γλαυκῶπις Ἀθήνη) scutum, sive *ægidem* (nam *ægis* erat scutum pelle caprina obductum) manu tenens, quo belli Trojani tempore a Jove donata fuerat; in eoque *Gorgonis*, sive *Medusæ* caput effictum (s) erat. Festum ejus celebrabatur mensè Martio per *quinque dies*, unde *Quinquatrus*, sive *Quinquatria* dicitur (t): vel potius quod post quintum Id. Mart. celebraretur (u): qualia ei in Albano monte celebranda etiam postea instituit Domitianus Imperator (x). *Avi* ei sacra fuit *noctua* (y), *arbor* vero *olea*.

Minervæ jungendæ sunt *Musæ* Jovis filiæ (z), *scientiarum præsidēs*: sed notius est, quam ut moneri oporteat, eas novem numero fuisse; quarum nomina fuerunt hæc: *Calliope*, *Clio*, *Erato*, *Thalia*, *Melpomene*, *Terpsichore*, *Euterpe*, *Polyhymnia*, & *Urania*. De his singulis vero dicere nimis longum, & minus utile foret. (V. Aufon. Eidyll. xx.)

§. VI.

-
- (i) *Aristoph. Pluto* 1195. & *Nub.* 600. *Carull. epith. Pelei* 212.
 (k) *Virg. Æn.* V. 283. VIII. 409. (l) *Id. Georg.* I. 18.
 (m) *Ovid. Trist.* IV. V. 4. (n) *Virg. Æn.* II. 15.
 (o) *Ibid.* 425. (p) *Id.* XI. 483. (q) *Cic. de N.D.* III. 23.
 (r) *Propert.* II. XXI. 14. *Ovid. Art.* II. 659.
 (s) *Virg. Æn.* VIII. 435. (De Gorgonib. v. Mem. Acad. Liter. Paris. T. IV. p. 70.) (t) *Ovid. Fastor.* III. 810.
 (u) *Varr. de L. L.* V. 3. *Gell.* II. 21.
 (x) *Sveer. Dmir.* 4. (y) *Hygin. fab.* 204.
 (z) *Hesiod. Theog. vers.* 25. & 52.

§. VI. De Cerere .

Ceres Saturni & Opis filia (a) ita dicta (juxta veterum quidem mentem) ab antiquo verbo *cereo* pro *creo* (b), quasi *frugum creatrix* ; prima enim sationem & usum frumenti homines docuit ; cum illi antea glande vescerentur (c) : unde sapissime *alma* dicitur ab *alendo* scilicet (d) ; Græcis, *Ζητιών* *Ζρέπτειρα* *προπάντων* (e) ; licet etiam aliis Deabus hoc cognomen tribuatur , ut Veneri apud *Ovid. Metam. XV. v. 844.* Primum autem hanc artem monstravit *Triptolemo* (f) ; ille deinde reliquis hominibus , & hinc *Ceres* pro *ipsis frugibus* dicitur (g) . *Leges* etiam prima hominibus dedisse creditur (h), unde *Θεσμοφόρος* Græcis, Latinis vero *legifera* dicitur (i) ; & ejus sacra *Θεσμοφορία* dicta sunt : unde unum ex dramatibus *Aristophanis Θεσμοφορία* *ἔσται*, hoc est, *mulieres sacra Cerevis celebrantes* inscribitur : & hoc ideo, quia homines ad mitiorem cultum, a glandibus ad fruges traducens legibus vivere fecit : præsertim cum etiam agros tum distinguere oportuerit (k) . Sacra ejus agebantur Romæ mense Aprili per dies octo a matronis castis (l), quæ tum viris & vino abstinere debebant (m), & in casto *Cerevis* esse dicebantur (n) . Quia autem hæc sacra religioso quodam silentio celebrabantur, *Horatius Od. III. n. 2. arcanam Cererem* dicit, quod tamen maxime ad sacra (o) *Eleusinia*, quæ ei in Attica fiebant, spectat ; qui enim non initiati iis adfuissent, morte plecebantur (p) .

Faces in ejus sacris adhibebant (q), (unde *πυρφόρος* Græcis dicitur (r)) quia facibus ad *Ætnam* accen-

F 5

(a) *Ovid. Fast. VI. 285.* (quasi *Geres*, ait *Cic. de N. D. II. 26.* ubi & aliorum numinum etyma persequitur.)

(b) *Serv. ad Virg. Georg. I. 7.* (c) *Claud. de rapt. Prof. I. 30. Juven. VI. 10.* (d) *Serv. d. l.* (sed credibilis, esse

ab Hebr. *מִדְּוַי* *virgo.*) (e) *Orpheus hymn. in Cererem 7.*

(f) *Virg. Georg. I. 19. Marmor. Arundell. 24.*

(g) *Terent. Eun. IV. V. Lucan. IV. 381.*

(h) *Ovid. Metam. V. 341.* (i) *Virg. Æn. IV. 58.*

(k) *Serv. Æn. IV. 58. Grot. de J. B. & P. II. 2. §. 2.*

(l) *Juv. VI. 50.* (m) *Dion. Halic. I. 33.*

(n) *Fest. V. Minuirur.* (o) *Suet. Ner. 34.*

(p) *Liv. XXXI. 14.* (q) *Juven. XV. 141.*

(r) *Eurip. Supplic. 790.*

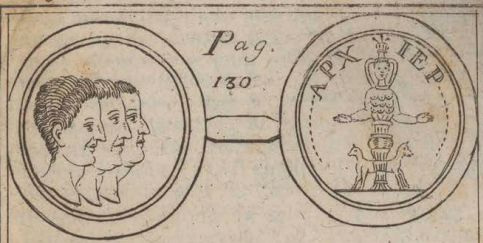
accensis filiam suam Proserpinam a Plutone raptam
quæsierat (s). Filius Cereris fingitur esse *Plutus*
divitiarum Deus, quia priscis hominibus divitiæ ex
agricultura proveniebant (r). Immolabatur Cereri
porca facta, quia illud animal frugibus noxium esse
solet (u). *Pingebatur* vero coronam gestans spicis
ornatam (x), facem plerumque altera manu tenens,
altera quandoque *papaver*. In Cereris sacris etiam
vulpes comburebatur (y), quod *Carsolis Æquorum*
oppido segetes incendissent vulpes, eodem fere mo-
do, quo *Samsonem Philistæorum* segetes incendisse
legimus.

§. VII. De Diana.

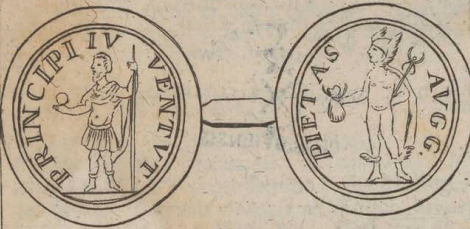
Diana juxta quosdam dicta est quasi *Dea Jana*,
hoc est *Luna* (z); nam eadem Luna fuisse plerum-
que puratur (a): alii nomen ejus deducunt a Græco
Διός, hoc est, *Jovis*; ejus enim & *Latone* filia est
habita: unde & *Latonia Virgo* (b) dicitur; nam
semper virgo fuisse fertur. Hæc venationibus, sylvis
& montibus præfuit (c); unde *canes* ei sacræ fuerunt
(d): & primitias feræ capiendæ, sive *πρωτόγρια*
Dianæ *Ἀγροτέρα*, sive *Venatrici* votere solebant
(e). Hinc etiam *Ἀγροζυλος*, *Ὀρέα*, *Ὀρειλόχνη* di-
cta est (f). Eadem & *parturientibus* opem ferebat
(g); & tum cum *Junone Lucina* confundi videtur,
(ita certe (h) vocabatur) & etiam *Ilithya* a Græ-
co verbo *ἵλυθην*, hoc est, *veni* (i); ac *Diva* geni-
talis dicitur. Hinc etiam imago ejus multis *mamma-*
mis & uberibus aliquando instructa est, & ipsa
πολύμαστος, sive *multimammia* est dicta (k). Hæc
quo-

(s) Ovid. Fast. IV. 495. (t) Hesiod. Theog. 659.
(u) Ovid. de Ponto II. IX. 29. (x) Horat. carm. sec. 30.
(y) Ovid. Fast. IV. 576. seq. (z) Varr. de R. R. I. 37. ut
quidem emendat Scal. de Emend. Temp. II. p. m. 174.
(a) Vid. Varron. de R. R. I. 37. Voss. Instit. Or. IV. 1. §.
7. & de Art. Gr. II. 13. (b) Virg. Æn. XI. 557.
(c) Horat. Od. III. 22. (d) Ovid. Fast. V. 141.
(e) Vid. omn. Ex. Spanh. ad Callim. hymn. in Dian. 104.
(f) Vid. Celeb. Perizon. ad Æl. V. H. II. 25.
(g) Hor. carm. sec. 11. (Tumxi jocum in Dianam Ephe-
sam v. ap. Cic. II. de N. D. 27.) (h) Catull. carm. 35.
(i) Horat. l. mox d. ubi tamen Clar. Bentl. legendum vuls
Genecyllis; quem vid. (k) Minuc. Fel. p. 91. ed. Rigalt. &
ipse ad eum loc. (J. cap. XXI. p. 128. ed. Davis.) Nummus
ap. Vass. G. Claud. 41.

Pag. 130.

Pag.
136.

Pag.
136.

BIBLIOTHECA
VNIuersitatis
CRACOVIENSIS

quoque, ut dixi, Luna credita fuit, unde cum *Lunula bicorni* in fronte pingitur, (nam eosdem Deos veteres sub diversis sæpe nominibus colebant) eoque nomine hæc cum Apolline fratre suo ludis sæcularibus maxime colebatur (l): quibus ludis in eorum honorem pueri & puellæ patrimi & matrimi choreas ducebant, & hymnos canebant, ac ob eandem rationem etiam *Nöthilucu* (m), & *siderum Regina* vocatur (n). Templum Dianæ primum Romæ exstructum fuit sub Servio Tullio Rege in monte Aventino, quod τὸ κοινὸν τῶν Ἀατινῶν, sive *Latinorum commune* erat (o). Pingebatur coma diffoluta, arcum & sagittas manu tenens, (unde ἰοχέαιρα dicitur (p), & τοξότις (q)) cervos, vel alia animalia persequens, ac canes & instrumenta venatoria juxta se habens. Immolabatur ei *verres* (r) & *pinus* arbor ei sacra fuit (s). Confunditur eadem sæpe cum *Hecate* (t), sive *Proserpina*, de qua nos tamen separatim potius dicemus.

§. VIII. De Venere, Cupidinibus, & Gratiis.

Venerem a *veniendo* dictam volunt, quod *Amor* (cujus hæc Dea præses est) *ad omnes veniat* (u). Alii derivant a *Succoth Benoth*; quæ II. Reg. XVII. 30. (x) Cl. Clericus deducit ab *Æolico* Φέρωσι pro *έρωσι* (y). Eam quidam *Jovis & Diones* filiam dicunt (z): plures *spuma* maris ortam volunt, & inde Græcis Ἀφροδίτη ἀπὸ τῆ ἀφρῆ, hoc est, a *spuma* esse dictam (a): unde etiam plerumque in *concha* stans, vel *concham* manu tenens (b) pingitur, & quidem nuda: ac propterea *marinam* eam vocat Horatius *Od. IV. XI. v. 14.* & ideo etiam a navigantibus invocabatur (c). Aliquando etiam curra vehitur tracto a *cygnis*, vel *columbis* (d), vel etiam

F 6

iam

(l) *Horar. Od. IV. VI.* (m) *Ibid.* 38. (n) *Id. carn. sæc.* 35. (o) *Dion. Halic. IV. 25.* — (p) *Hom. Iliad E. 51.* (q) *Hesiod. Theog. 14.* (r) *Hor. Od. III. 22.* (s) *Ibid.* (t) *Vid. Meurs. Misc. Lacon. I. 2.* (u) *Cic. de N D II. circa med.* (*vid. Belg. Gæc p. 211.*) (x) *Selden. de Diis Syris S. II. s. Voff. Idol. II. 22.* (y) *Bibl. Select. T. VII. p. 149.* (z) *Virg. Ecl. IX. 47 & Æn. I. 256.*
 (a) *Ibid. v. 801. Senec. Hippol. 2. v. 273.*
 (b) *Vid. Plaut. Rud. III. 111. 42.*
 (c) *Ovid. ep. Parid. 24.* (d) *Ovid. Metam. XIV. 557.*

iam *passeribus* (e); quæ aves, vel ob pulchritudinem, vel ob falacitatem Veneri erant sacræ, eique etiam immolabantur; quamquam vulgo sanguine non placaretur (f), sed ture & vino; quia scilicet non decebat Deam generationi præsentem caso animali placare. Colebatur præcipue a Romanis, quia genus suum per Æneam ab ea deducebant (g); unde ille sæpe apud Virgilium, aliosque *Dea natus* vocatur (h): & propterea Julius Cæsar templum *Veneris genitricis* (i) Romæ extruxit. Aliis etiam cognominibus Romani eam venerabantur, ut *Veneris Erycinæ* (k), ita dictæ ab *Eryce* Siciliae monte (l), ubi Æneas ei templum extruxerat. *Cluacina* vocata est ab antiquo verbo *cluere* (m), hoc est, *purgare*; quia ejus templum eo loco structum erat, ubi Romani & Sabini positis armis se a bello *purgaverant*, & reconciliati erant. *Libitina* (n) Venus vocabatur (o), in cujus templo ex instituto Servii Tullii Regis (p) pro singulis mortuis singulus numerus solvebatur; (quemadmodum in templo Junonis Lucinæ pro natis, & in templo *Juventutis* pro iis, qui virilem togam sumpserant (q)) ut ita doceretur omne, quod natum est, etiam mori deberet: & in eo templo a *Libitinariis* omnia vendebantur (r), quæ ad procurationem funeris necessaria erant. Hinc *Libitinarius* in glossariis dicitur *ἐνταφιαστὴς*, *ἐνταφιοπώλης*, & *νεκροδάπτης*; cujus servus erat *Pollinctor* (s): & ipsa *Libitina* *ἐντάφιον*, sive *funus* (t). Fingebatur Venus uxor esse Vulcani, sed cum Marte adulterium committere dicebatur, & cum eo aliquando reti a marito suo mira subtilitate facta deprehensam fingebant (u). Arbor *myrtus* ei sacra erat (x), & mensis *Aprilis*;

* un-

(e) Apulej. *Metam.* VI. non longe ab init. (f) Tacit. *Hist.* II. 7. Catull. de Coma Berenic. 50. (g) Lucret. ipso init. (h) Virg. *Æn.* V. 730. (i) Suet. Jul. 67. (k) Horat. *Od.* I. II. 33. (l) Virg. *l. d.* 750. (m) Plin. *H. N.* XV. 29. (n) Hor. *Serm.* II. VI. 10. (o) Vid. Plut. *Numa p. m.* 87. (p) Dion. Hal. *IV.* 15. (q) *Ibid.* (r) Plut. *Quæst. Romæ* 23. p. m. 259. (s) *l. s.* §. 2. ff. de *instit. act.* (t) Vid. Lîpf. ad *Senec. de benef.* VI. 28. (u) Ovid. *Metam.* IV. 171. (Addæ *Homer. Odys.* ©. 257. & 269. *Lucian.* in *Dial. Deor.* p. 150. & 155. Edit. Bened. Ita epigrammatione elegans in *Anthol. L. II. εἰς Ἥρην*. De *Marsis* Vulcani uxore pauci prodiderunt: at *Lucian.* priori loco *Vulcanum uxores* ait dixisse *Venerem* & *Grariam*. (x) Horat. *Od.* I. IV. 9. Virg. *Ecl.* VII. 62.

(*) unde Kalendis Aprilis mulieres myrto coronatæ lavabant (γ) : quem mensem tamen non αἰὸς τῆς Ἀποδοτῆνος, sive a Venere, (quæ plurimorum sententia est) sed ab aperiendo dictum vult Varro (z), quod cælum, terra & mare tunc aperiuntur : unde idem mensis apud Athenienses Ἀνδρισιῶν vocatur, quod hoc tempore cuncta florescant (a).

Veneris comites & filii fuerunt gemini Cupidines Eros & Anteros (b), quibus eleganter significatur, amorem, nisi mutuus sit, subsistere non posse. Hi finguntur & pinguntur pueri ; quia amantes pueris plerumque vix sunt sapientiores (c) ; finguntur nudi ad puritatem, alati ad levitatem amantium significandam ; vel etiam, quia amantes agiles esse convenit : sagittis instructi dicuntur ; vel, ut velocitas amoris denotetur ; vel etiam ob dolorem (d), qui eum sæpe sequitur : lampades habent, ut ardor amoris notetur (e) ; atque ipsæ etiam sagittæ eorum ardere dicuntur (f).

Tres Gratiæ etiam Veneris Comites fuerunt (g), quæ nudæ plerumque finguntur, quia amicitia sine furo esse debet ; & manibus junctis, ut concordia amicorum significetur (h). (Memorabilia de Gratiis habent Memor. Lit. Acad. Paris. T. IV. p. 10.)

§. IX. De Marte, Bellona, & Victoria.

Mars, ut notum est, Belli Præses fuit (i) ; atque ita dictus est, quod maribus in bello præset (k) ; vel potius a Græco Ἄρης præposito M. Mavors etiam dicitur, quod magna veritat (l) ; & Gradi-vus (m), Græcis Γράδιος : Ἄρις (n), vel Γράδιος, ut est apud Servium ad Virg. Æn. III. vers. 35.) vel a gradiendo in bellum ; vel potius a Græco verbo κρᾶδαίνειν, hoc est, vibrare, quod hastiam vibret. Fin-

(*) (ex 1. Ed. Horat. IV. Od. XI. 15.) (γ) Ovid. Fast. IV. 139. (z) Apud Microb. Sarum. 1. 12.

(a) Ibid. (b) Horat. Od. 1. 19. Senec. Hippol. 274. (Cupido Vulcani Venerisque filius fuit. V. Anselm. t. c. Unde pri-vignus Martis, & hic ejus vitricus dicitur Ovid. II. Amor. El. IX. 47. 48. (c) Vid. omn. Propert. II. 9. (d) Hor. Od. II. 8.

(e) Claudian. de rapt. Prof. I. 26. (f) Horat. Od. II. 8. 14. (g) Id. Od. I. IV. 5. & I. XXX. 5.

(h) Vid. de iis fusc Senec. de benef. 1. 3. & Pausan. Bæot. 34. (i) Ovid. Fast. III. 85.

(k) Varro de L.L. IV. 10. sed vetius ex lingua Hebraica ejus nomen deducit Cl. Periz. ad Æl. IX. 15. & Voss. de Idol. I. 22. & magis ib. II. 33. (l) Cic. de N. D. II. 26.

(m) Virg. loco in versu not. (Ovid. Fast. V. 555.

(n) Hom. Iliad. E. 30. & sæpe.

Pingitur Mars (juxta quosdam; nam aliter Hom. Iliad. E. vers. 896.) ex Junone (o) sine maris ope natus, & solo floris cujusdam contactu conceptus. A Romanis autem præcipuo honore afficiebatur, quia Romuli & Remi pater fuisse vulgo creditus est: & quod etiam genti bellicosissimæ ejus cultus maxime conveniebat: ac præter alia templum habuit in foro magnificentissimum, ubi Martis *Ultoris* nomine colebatur (p). Dux etiam Romani exercitus ad bellum profecturus antea sacrarium Martis ingrediebatur, & *ancilia* (q) (scuta quadam sacra erant, de quibus infra *Sectionis hujus cap. 2. §. 13.*) commovebat, ac mox hastam ipsius simulacri dicens, *Mars vigila* (r). Sacerdotes Martis peculiare erant *Salii*, & *Flamen Martialis*; de quibus suo loco. Animalia ei sacra erant *Lupus*, *Picus* (s), & maxime *Equus*; qui etiam ei immolabatur mense Octobri in campo Martio (t). *Pingebatur* ardente vultu, curru plerumque infissens, vel equo insidens, hasta & flagello armatus, gallum gallinaceum quandoque juxta se habens ad vigilantiam militibus adeo necessariam denotandam, vel etiam ob pugnacitatem ipsius animalis. In ejus honorem primus anni mensis, qui nunc nobis tertius, a Romulo Martius dictus fuit.

De Bellona.

Marti aurigæ vicem præstabat *Bellona* (u), sive illa ejus uxor, sive soror fuerit. Hæc dicta fuit a *bello*, & ejus sacerdotes *Bellonarii* dicebantur, qui in furorem acti (x); (unde in Gloss. vet. *Ἐροφρομένοι* vocantur) dum sacra ejus celebrarent, futura prædicere credebantur (y): tum etiam cultris se ipsos cruentabant, ut sanguine suo Deam placarent (z): (qui mos pluribus gentibus fuit familiaris, ut vel ex sacris literis (a) discimus) sed hæc sectio membrorum postea simulata dumtaxat fuit. *Enyo* etiam est dicta, unde hæc vox pro ipso bello ponitur (b). Ædes ejus extra Urbem fuit, in qua Se-

(o) Ovid. *Fast.* V. 229. (p) *Vid. cap. seq. §. 11.*
 (q) *Serv. ad Virg. Æn.* VIII. 7. (r) Ovid. *Fast.* III. 35.
 (s) *Lucr.* II. 650. *S. Anv. Viss. de Or. gent. Rom.*
 (t) *Rest. V. Equus. & Salius V. October*
 (u) *Stasius Theb.* VII. 71. (2) *Horat. Serm.* II. III. 223.
 (y) *Juven.* IV. 124 & VI. 112. (z) *Lucan.* I. 66.
 (a) *I. Reg.* XVII. 28. (b) *Hom. Iliad.* E. 333. & ibi *Schol.*
Martial. de Spectac. 27.

Senatus dabatur legatis exterarum gentium (c), & Imperatoribus a bello redeuntibus, & triumphum petentibus (d): ante illam ædem columella stabat, quæ bellica (e) dicebatur; in quam hastam mittere solebat fecialis, cum bellum populo alicui indixisset.

De Victoria.

Victoria, quæ simul cum Minerva educata fuisse dicebatur (f), etiam Romæ colebatur sub forma virginis alatae, coronam, vel palmam manu præferentis.

§. X. De Mercurio.

Mercurius a mercibus dictus Jovis & Maje (quæ filia erat *Atlantis*) filius (g), Nuncius & Minister Deorum, & præcipue Jovis fuit: unde *Camillus* apud Romanos est dictus (h), quæ vox *ministerium* notat. Hic *Deus sermonis* habebatur (i), (unde lingua ei sacra erat (k)) & inde Deorum superiorum & inferiorum interhuncius (l): unde *Lystrenses Paulum* Mercurium dicebant, quia is præibat in loquendo, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τῶν λόγων (m): itaque animas defunctorum ad inferos deducere, loca iis adsignare (n), & rursus si opus esset, eas inde reducere (o) credebatur, Ψυχῶν ἀγωγὸς (p) & νεκροπομπὸς (q) inde dictus. *Mercatorum* quoque & *lucris* (r), (unde κοινὸς Ἑρμῆς dicitur (s), quia divitias procurat omnibus expetitas; κερδαῖος (t) etiam, ἐμπολαῖος & ἀγοραῖος (u); & hinc etiam mercatores certo ritu præterita sua mendacia expiabant, & futurorum veniam (x) a Mercurio petebant) *lucris*, inquam, & ex ea ratione *furum* etiam *Deus* habebat.

-
- (c) Liv. XXX 21. (d) Id. XXVIII. 38.
 (e) Fest. V. Bellona. (f) Dion. Halic. I 31.
 (g) Virg. Æn. 1. 301. (h) Plur. Numa p. m. 64. G.
 (i) Hor. Od. I. X. 5. (k) Scholiast. Aristoph. Pluto 1112.
 (l) Claudian. de rapt. Prof. I. 50. (m) Aët. XIV. 12.
 (n) Horat. Od. I. X. 15.
 (o) Virg. Æn. IV. 741. (p) Helysch.
 (q) Lucian. Deor. Dial.
 (r) Ovid. Fast. V. 671.
 (s) Lucian. Navigio p. 495. ed. Græv.
 (t) Id. Timon. p. 111.
 (u) Poll. Onom. VII. 2. fin.
 (x) Ovid. Fast. V. 623.

bebatur (y) : unde *Aristophani* Τοιχοπόροσ dicitur (z), quod *perfossorem parietum* diceret *Plautus* (a) : & ab hac lucri causa cum *marfupio* aliquando pingitur (b) : *Artium* quoque omnium præfes, & præcipue *musicæ*, & *lyræ* inventor (c) : tum etiam *palæstris* (d) & *gymnasiis*, *astronomiæ* (e), *poeticæ*, (unde poetæ viri *Mercuriales* dicuntur (f)) aliisque, ut dixi, artibus præsidebat, unde Δόγιοσ Ε'ρμῆσ dicitur (g) ; ita ut plane esset negotiosissimus (h). *Pingebatur* ut juvenis formosus, petaso & talaribus aureis alatis insignis (i) ; *caduceum*, sive virgam manu tenens (k), cui duo serpentes erant circumvoluti ; quia præconis etiamungebatur munere, & pacis auctor erat, cujus symbolum olim fuit hic caduceus. In triviis & quadriviis statuæ quædam e lapide quadrato in ejus honorem ponebantur solo capite exerto, quæ *Mercuriales*, & Græcis *Hermæ* dicebantur (l), quia ob crebra ejus itinera viarum etiam curam peculiarem gerebat : unde ἐνὸδιος, vel, ut alii, ἐνὸδιος etiam dicitur (m). In bibliothecis quoque, quia scilicet omnis eruditionis præfes erat *Mercurius*, statuæ ejus ponebantur mixtæ cum statuís *Minervæ*, vel etiam *Herculis*, quæ inde *Her-mathenæ* & *Hermeraclæ* dicuntur (n).

§. XI. De *Neptuno*, *Portumno* & *Matuta*.

Neptunus aquarum *Deus* a nubendo, hoc est, *te-gendo* dictus, quia aqua terram obtegat (o), *Satur-ni*, & *Opis* filius, *Jovis* frater dicitur ; & in fortitione universi *maris imperium*, ut dixi, obtinuit (p).

(y) *Horat. l. prox. d.* (z) *Pluto 1143.* (a) *Pseud. IV. II. 23.* (b) *Vid. Papii. num. Inap. ex eve med. form. p. 314.* (c) *Horat. l. d.* (d) *Lucian. Deor. Dial. p. 233. ed. Gravv.* (e) *Manil. l. 33.* (f) *Hor. Od. II. XVII. 25.* (g) *V. Bud. comm. lin. Gr. n. m. 225.* (h) *Lucian. l. prox. c.* (i) *Virg. Æn. IV. 240.* (k) *Ibid. 227.* (l) *Nepos Alcibiade 7. Juven. VIII. 53.* (m) *Ampliff. Van der Muelen de die mundi Diss. l. p. 143.* (n) *Pburnar. de nat. Deor. V. 16. (V. Cl. Otto de diis tu-relar. Viar.)*

(o) *Cic. ad Att. I. 1. & 9. (V. nummum in tabella. At Neptuni etymon ego arcessebam a νεπτῶν, quod Scaligero jam placuisse video. Qui Hebraicam originem mavult, consulat Vossii Etymol. & Bocharii Phaleg, ubi plura ejusmodi reperientur.)*

(p) *Varro de L. L. IV. 10. Arnob. III.*

(p). Hic a plerisque a primis jam temporibus Romæ cultus dicitur sub nomine *Consi* (q), quamquam alii dicant diversum fuisse. *Consus* autem ille *consiliorum* Deus fuit (r), cujus ara subterranea fuit (s), quia consilia, ut prospera sint, secreta esse debent: & ipsa vox *Consus* participium antiquum est verbi *condo*, pro quo hodie dicimus *conditus*; unde hodieque *absconsum* pro *absconditum* dicimus (t). Ejus festum *Consualia* dictum celebrabatur maxime ludis *equestribus* in Circo; quia Neptuno *equis* facer erat, qui eum primum e terra produxisse dicebatur (u): veritas autem hujus rei esse videtur, eum primum *equitandi* artem invenisse (x); unde etiam equorum cura (y) ei tribuitur, & quadrigarum (z). *Terræ motuum* etiam causa credebatur; quia mare sæpe numero terram vehementius concutit, eamque quasi movere videtur: unde *Ennosigæus* (a), & *Σειχιθωv* (b), hoc est, *terram quaerens* dicitur; & hinc Trojæ muros & fundamenta evertere fingitur a Virgilio *Æn. II. vers. 643*. Et quia mare ita sævum est & importunum, hinc in fabulis homines sævi *Neptuni filii* dicti sunt, ut *Busiris*, *Cyclopes*, *Læstrygones* (c). *Pingebatur* vultu senili, stans plerumque in curru a *Tritonibus*, equis marinis, vel delphinibus tracto, tridentem manu gerens (d).

Neptuno adjungi potest *Portumnus*, sive *Portumnus portuum* Deus (e), a quibus denominatur: hic Græce *Παραίμων* dicitur (f). Ejus mater fuit *Matuta*, Græcis *Λευκόθεα*, quæ eadem *Aurora* credita est (g), & a matronis Romanis culta fuit (h); ejusque festum *Matralia* est dictum (i). Antea ille *Melicerta*, hæc *Ino* dicebatur (k); qui enim in deos referebantur, eorum nomina mutari solebant: quemadmodum sic etiam *Læda Nemesis*, *Circe Mariæa* fuerunt dictæ (l).

§. XII.

- (p) Virg. *Æn. I. 138.* (q) *Plur. Romul. p. m. 25. D. Aufon. Epigr. 6c.* (r) *Ovid. Fast. III. 159.* (s) *Dion. Hal. II. 11.*
 (t) *V. Voss. Etymolog.* (u) *Virg. Georg. I. 18.*
 (x) *Vid. Sophoc. Oed. Colon. 705.* (y) *Homer. in hymn.*
 (z) *Ovph. in hymn.* (a) *Juven. X. 182.* (b) *Amm. Marc. XVI. 7. (v. omn. Gell. II. 28.)* (c) *Phurnut. de nar. deor. c. 21. f. Gell. XV. 21.* (d) *Virg. Æn. I. 142. 149. (& 150.)*
 (e) *Ovid. Fast. VI. 547.* (f) *Id. Metam. IV. 541.*
 (g) *Lucret. V. 655.* (h) *Plur. Quæst. Rom. 15. p. m. 267.*
 (i) *Ovid. Fast. VI. 533.* (k) *Ibid. 494. & 505.*
 (l) *Lactant. de fals. relig. l. 21.*

§. XII. De Vulcano.

Vulcanus ignis & fabrorum Deus. Dictum enim ajunt quasi *Volicanum* (m), quod ignis quasi per aerem *voliter*: sed verius est a *Tubalcaino*, qui primus artem fabrilem invenit (n), nomen ejus derivari. *Mulciber* etiam fuit dictus a *mulcendo* (o), hoc est, *molliendo* ferro. Jovis & Junonis, vel, ut alii dicunt, solius Junonis filius fuit (p): sed ob deformitatem a Jove cælo ejectus, & in *Lemnum* insulam delapsus, ac inde *claudus* factus fuisse fingitur (q). Vulcani uxor fuit *Maja*, unde quidam mensam *Majum* dictum fuisse volunt; sed *Pisò* eam *Majestam* vocari dixit (r). Officinam suam in Lemno habuisse dicitur, & in insulis *Æoliis* prope Siciliam (s); quia in iis insulis montes ardentis sunt, quos hodie etiam vulgo *Vulcanos* vocant. Ejus ministri fuerunt *Cyclopes* (t), quos Gigantes monoculos fuisse finxerunt. Per hunc Deum veteres *ignem terrestrem* (u) maxime significarunt, ut per *Vestam ignem cælestem*, & hinc sæpe *Vulcanus* pro ipso igne, vel *flamma lucente* ponitur (x). Inde etiam *Vulcanos* quosdam *fictiles* juxta focum collocare solebant, tanquam *dæmones ἐπιείρητα* (y). In ejus festo sacibus, sive lampadibus decurrebant; & qui cursu superabatur, *Lampadem alteri tradere* debebat: unde vulgata illa phrasis est orta, *lampadem suam alteri tradere*, hoc est, *senio*, vel *alio casu fatigatum munere suo alteri cedere* (z).

§. XIII. De Apolline & Æsculapio.

Apollo dictus est a Græco verbo ἀπόλλυμι, hoc est, *perdo*; quia radii solis pestilentia tempore animan-

(m) Serv. ad Virg. Æn. VIII. 414. 1st Orig. VIII. c. 11.

(n) Genes. IV. 22.

(o) Virg. Æn. VIII. 714. & ibi Serv. Fest. ea V.

(p) Lucian. de sacrif. & forte Hesiod. Θεογ 927. ubi vid. *Suet.*

(q) Lucian. in contem. inis. Hom. Iliad. A. v. 591.

(r) Macrob. Satur. I. 12. (Vid. nos ad pag. 112.)

(s) Juven. I. 8. Sed vid. omn. Virg. Æn. VIII. 416. *scæg.*

(t) Virg. I. 8. 424.

(u) Id. Æn. V. 662.

(x) Virg. ib. Plaur. Amph. I. 1. 185.

(y) Eustath. ad Od. p. 455.

(z) Lucret. II. 77. Schol. Aristoph. ad vgnos 133.

mantibus perniciem adferunt (a). Hic enim idem est qui Sol (*); unde etiam Phœbus dicitur a Græco Φοῖβος, hoc est, splendidus. Jovis & Latonæ (b) filius fuit, cum sorore Diana in insula Delos natus (c); (unde Delius hic, illa Delia dicta) ubi templum & oraculum celeberrimum habuit (d): & ibi sex menses æstivos degere credebatur; ut sex menses hybernos apud Pataram Lyciæ civitatem, unde Patareus dicitur (e). Quatuor præcipue artium inventorem eum & præsidem fecerunt. Primo quidem medicinæ, & præcipue botanicæ, sive herbariæ inventor esse dicebatur, quia solis calor herbas fovet (f). Secundo, arti sagittariæ præsidebat, quia radii solares sagittis quodammodo comparari possunt, & inde semper arcus ei tribuitur (g): hinc etiam Pean dicitur ἀπὸ τῆς πύσης, a feriendo (h). Tertio, musicæ & poetiæ præses erat (i); unde a poetis maxime invocatur (k), & lyram, vel citharam tenens plerumque pingitur (l). Quarto, artem divinariam exercere credebatur, unde Augur (m) vocatur, & Græce προΐπιος (n), quasi præsagium dicas; Ἀσπίας etiam ἀπὸ τῆς λοξῆς, hoc est, obliqua (o), quia obliqua, sive dubia responsa consulentibus dabat; cum sacerdotibus scilicet ejus conjecturas suas pro oraculis credulis venditarent. Romanis post Augustum etiam Apollo Actius in memoriam victoriæ Actiæ fuit cultus (p). Plurima autem per totum terrarum orbem oracula ei tribuuntur, quorum omnium præcipuum fuit oraculum Delphicum (q): imo etiam hominibus quibusdam divinandi artem largiri credebatur (r). Pingebatur Apollo specie imberbis juvenis, promissis capillis (s), (unde Latinis intonsus, Græcis.

(a) Hom. Iliad. A. 47. (*) (Vid. infra pag. 152.)
 (b) Horat. Od. IV. 6. (c) Ovid. Metam. VI. 189. segg.
 & Callim. in Delum: quod negant Ephesii, & hoc sibi honoris vindicant ap. Tacit. Annal. III. 61.) (d) Virg. Æn. IV. 143.
 (e) Serv. ad Virg. l. prox. c. (f) Ovid. Metam. I. 520.
 (g) Horat. Od. I. XII. 23. (h) Juven. VI. 172.
 (i) Ovid. Metam. I. 518. (k) Id. Amor. I. XV. 35.
 (l) Horat. Od. I. 21. (m) Id. Od. I. XI. 32.
 (n) Pausan. Attic. 37. (o) Herod. IV. 153.
 (p) Propert. IV. VI. 67.
 (q) Juven. VI. 555.
 (r) Virg. Æn. III. 251. (at hic Harpyia loquitur. Potius citatier Æn. II. 247. & ibi Servium (& XII. 351.
 (s) Tibull. l. IV. 37.

cis *Ἀκροκόρῳ* (r) est dictus) dextra arcum & sagittas, læva citharam, vel lyram tenens (u), quia cæli temperiem & intemperiem regit (x). Coronatur lauro, quæ arbor ei sacra fuit (y); unde, qui divinare volebant, laurum comedebant (z); & hinc etiam poetæ lauro coronantur. Aves ei sacræ erant accipiter (a) & corvus (b).

Apollinis filius fuit *Æsculapius*, qui peculiariter magis medicine præerat (c). Hic fingitur arte sua mortuos in vitam revocasse, & propterea a Jove irato factorum ordinem ita turbari, fulmine percussisse (d). Colebatur olim præcipue *Epidauri* in Græcia forma serpentis, vel baculo innixus, cui serpens circumvolutus erat. Unde oraculi jussu Romanam arcessitus fuit (e); ubi templum ei in insula Tiberina exstructum est. Sed merentur videri de cultu *Æsculapii* & Serpentis ejus Viri Celeberr. *Mich. Rossallus*, qui locum *Joannis Apoc. II. 13.* de hujus Dei cultu explicat; & *Theod. Haseus in Bibl. Hist. Phil. Classis III. Fasc. 1.* Pingebatur vultu senili, barba promissa, (unde jocus *Dionysii Syracusarum* tyranni, dum barbam auream statuæ ejus abraderet, dicentis: *Non convenire filium esse barbarum, dum pater imberbis esset* (f)), pallio indutus, & baculum manu tenens. Immolabatur ei *Gallus*. Solebant etiam in ejus fano cubare ægroti, ut per somnium de remedio monerentur (g).

DE DIIS SELECTIS.

Dii Selecti fuerunt octo: *Janus, Saturnus, Rhea, Genius, Pluto, Bacchus, Sol, & Luna.*

§. XIV. De Jano.

Janus anni Deus (h) (nam eo nomine etiam *Solem* intellexerunt (i)); unde *Marutinus pater* dici vide-

(r) *Hom. Iliad. T. 39.* (u) *Horat. Od. I. 21.*

(x) *Macrob. Saturn. I. 17.*

(y) *V. Claud. de rapt. Prof. II. 109. Ovid. Met. I. 558.*

(z) *Tibull. II. 5. 63.* (a) *Homer. Od. o. 525.*

(b) *Ælian. de animal. I. 47. seg. VII. 18.*

(c) *Virg. Æn. VII. 771.* (d) *Id. d. I.*

(e) *Ovid. Metam. XV. 621. segg.*

(f) *Val. Max. I. 1. ext. 3. (Cic. III. Nat. D. 34.)*

(g) *Plin. Curcul. II. 1. Aristoph. Pluto 662. & 6.*

(h) *Ovid. Fast. I. 69.*

(i) *Macrob. Saturn. I. 17.*

videtur apud Horatium *serm. II. VI. vers. 20.*) dicitur fuit ab eundo (k), quasi Eanus; quia annus, five tempus semper it, vel procedit; vel, quia cum Horis foribus cæli, per quas itur, & reditur, præfese dicebatur (l): & hinc etiam foribus in terra præest, quæ ab eo janua dicuntur: & propterea quoque Januarius mensis, qui annum aperit de Jano, ita est dictus (m); ejusque prima die felicem anni successum sibi mutuo optabant Romani (n), & munuscula mittebant (o), quæ strenæ (p) dicuntur. Hic primus homines sacrorum ritus docuisse dicitur; & inde in omnibus sacris primus invocabatur (q): vel forte, ut Ovidius refert, hoc fiebat, ut per eum quasi janitorem ad reliquos Deos aditus esset (r). Quia autem antiquissimus Deorum erat (s), hinc peculiariter Pater dicebatur (t), (& in formulis precum plerumque primus nominari solebat (u)) licet id cognomen aliorum etiam Deorum esset. Revera autem antiquissimus quidam Italiæ Rex fuisse videtur (nam Græcis quidem hoc nomen incognitum fuit (x)) qui vini usum Italos primum docuit; unde ab Hebræo יָיִן Jaiin, quæ vox vinum notat, nomen ejus potius deducas: & hinc idem fuerit cum Noacho, cui revera vini inventio debetur: eadem de causa Ænotrius quoque est dicitur, quod Græcum οἶνος vinum significet: & facit, quod Ænotrius septemdecim ætatibus, ante bellum Trojanum regnasse dicitur (z), quod fere in Noachi ætatem incidit. Templum ei primum extruxit Romulus, postquam pacem cum Sabinis fecisset (a), in quo templo statua ejus erat bifrons, vel ad unionem duorum populorum notandam; vel, quia omnis janua duas frontes habet (b); vel, quia Noachus primum & secundum orbem habitavit (c); vel denique, quia tempus præterita & futura respicit: dicitur

igitis

(k) Cic. de N. D. II. 27.

(l) Ovid. d. I. 135.

(m) Varr. de L. L. V. 4.

(n) Ovid. I. Fast. 175.

(o) Svet. Aug. 57. Tib. 34. Cajo 42.

(p) Vid. Fest. hæc V.

(q) Cic. de N. D. II. 27.

Martial. X. Epigr. 28. Macrobi.

Saturn. I. 9.

(r) Ovid. Fast. 1. 173.

(s) Juven. Sat. VI. 393.

(t) Hor. Epist. I. XVI. 50.

(u) Cato de R. R. II. 131.

(x) Ovid. Fast. I. 50. Athen. Deipnos. XV.

(z) Pomp. Sabin. ad Virg. Æn. I. 532.

(a) Serv. ad Æn. I. 291.

(b) Ovid. Fast. I. 135.

(c) Arnob. adv. gent. VI.

gitis ita figuratis, ut trecentorum sexaginta quinque dierum nota per significationem anni, temporis & avi Deum indicaret (d). Aliquando etiam *Quadrifons* (e) pingitur, ut *quatuor* anni partes significentur. *Clavem & virgam* manu tenet, quia janitor cæli est (f). *Patulcius & Clusius* nominatur, quia ejus templum bello indicto patebat (g), pace facta claudebatur (h): quod intra annos 724. ter tantum Romæ accidit. Non tamen putandum est, semper bellum ipso actu extitisse; sed bellum esse credebant veteres, cum firma pax facta non esset, licet re ipsa bellum non exerceretur.

§. XV. De Saturno.

Saturnus (per quem *universam mundi naturam* intellexisse veteres auctor est *Dionysius Halicarnassensis* L. I. c. 38.) temporis in genere Deus, ita dictus fuit a *satu* (i), quia homines primum *serere* docuit; Græcis autem *Κρόνος* dictus est, quasi *Κρόνος* (*) (quæ vox *tempus* notat; antiquissimi enim Græci literas adspiratas ignorabant) quia auctor est *temporum* (k). Hic Cæli & Terræ, sive *Vestæ Majoris* filius fuit; & fœdere cum fratre suo majore *Titano* facto, liberos suos se devoraturum esse promisit; quod etiam fecit, donec pro *Jove* & reliquis lapis ei obruderetur (l). Postea a filio *Jove* regno pulsus ad *Janum*, qui parti *Italiæ* imperabat, confugit; & ibi *latuit*, unde ea regio *Latium* est dicta (m). Et ipsum Dei nomen verius est ab Hebræo *סַטָר* *Satar*, quod *latere* significat; unde primum parentem nostrum *Adamum* per eum significatum fuisse putant (n), quia pudore nuditatis suæ *latuerit* coram *DOMINO* (o): alii *Noachum* per eum adumbratum putant, quia ille diu in *Arca* *latuit*. Hinc etiam in nummis Romanorum *navis* (qua scilicet in *Italiam* advectus dicebatur) & *Janus bifrons* con-

(d) *Plin. H. N. XXXIV. 7.* (e) *Macrobi. I. 9.*

(f) *Ovid. Fast. I. 55.*

(g) *Ibid. 126. Virg. Æn. VII. 607.*

(h) *Horat. Od. IV. XV. 9.*

(i) *Varro de L. L. IV. 10.* (*) (Cic. II. Nat. D. 25. ubi simul *Saturnum* dictum ait, quod *saturaretur* annis.)

(k) *Macr. Sat. I. 8.* (l) *Vid. Apollodorus. Biblioth. 1.*

(m) *Ovid. Fast. I. 237. Virg. Æn. VIII. 219.*

(n) *Fr. Junius not. ad Tertull. de Spect. 8. Voss. Idol. I. 8.*

(o) *Genes. III. 10.*

conspicitur (p). A Jano in regni societatem adfectus homines agrestes ad cultum humaniorem traduxit; unde sub eo aurea ætas fuisse perhibebatur (q). Pingebatur Saturnus ut senex decrepitus, quia nihil est tempore antiquius (r); falcem manu tenens, quia tempus omnia defecat; vel etiam aliquando anguem caudam sibi mordentem, qua re significabatur tempus se ipsum quasi consumere; aliquando denique infantem devorans, qua re etiam tempus edax rerum denotabatur (s). In templo Saturni Romæ erat *Ærarium* (t), in quo præter pecuniam publicam, etiam monumenta publica, & signa militaria adservabantur: quia nempe regnante Saturno inviolata fides & justitia obtinuisset credebatur (u). Festum *Saturnalia* dictum in ejus honorem celebrabatur mense Decembri (x) per quinque, vel septem dies (varie enim traditur) maxima lætitiâ, conviviis agitandis, muneribus passim mittendis, & feriis agendis (y): imo omnis civitas feriata publico edicto conferre se in montem Aventinum, ac rusticari quodammodo solita fuit (z). Tum quoque servis, ut cum dominis luderent, & jocarentur, concedebatur (a): iisque ad mensam accumbentibus domini ministrabant (b); ut ita aurea ætas significaretur, qua omnes homines ejusdem conditionis fuerunt. *Gladiatores* quoque in ejus honorem depugnabant, quia Saturnus sanguine humani placari credebatur; sævus enim & terrefris deus fuit habitus (c); imo olim humanæ victimæ ei immolabantur (d): quod apud Italos primum abolevit *Hercules* hominum simulacris fra-

mi-

(p) Ovid. *Fast.* l. 239. *Lactant. de fals.* vel. l. 13.(q) *Virg. Æn.* VIII. 374. *Ovid. Metam.* l. 89. *segg. Tibull.* I. III. 35.(r) *Ovid. Fast.* l. 274.(s) *Id. Metam.* XV. 234.(t) *Suet. Claud.* 24.(u) *Plut. Quæst. R. p. m.* 275. *sive num.* 41.(x) *Munimius veteris poeta apud Macrob. Satur.* l. 10.(y) *Accius apud Priscian. V.* (de origine Saturnalium descriptur in *Hist. Acad. Lit. Paris. T. 1. p. 78. segg.*)(z) *Poveius Larro declam. in Catil.* 17. p. 158. *ed. l. Waff.**Senec. ep.* 18.(a) *Horat. Serm.* II. VII. 4.(b) *Auson. de feriis Rom.* 16.(c) *Plut. Quæst. R. II. sive p. m.* 266. & 34. *sive p.* 279.*Auson. d. l. v.* 35.(d) *Ovid. Fast.* V. 627.

mineis substitutis, quæ *A'p'ei's* vocabant (e). Sa-
cra ei fiebant capite aperto fecus ac reliquis Diis
(f): nempe, quia tempus omnia aperit (g).

§. XVI. De Rhea.

Rhea, qua (ne cum Vesta confundatur) tellus
habitata significatur, Cæli filia, Saturni uxor &
soror fuit. Hæc etiam *Ops* dicta est, quia terræ
munera *opem* omnibus ferunt (h), (sed dissentit
Varro de L. L. IV. c. 10.) & festum ejus *Opalia* (i).
Magna mater (k), quia tellus tanquam mater omnia
animantia nutrit: Mater Deorum (l), quia Satur-
ni, a quo omnes fere Diï progeniti sunt, uxor
fuit; & inde etiam *Domina* (m) sæpe dicitur (n).
Cybele (o), *Berecynthia* (p), (vel *Berecynthia* potius
(q)) & *Idea* mater vocabatur (r) a montibus
Phrygiæ, ubi præcipue colebatur: vel etiam *Cybe-
le* vocata fuit a *cubo*, quæ figura omnium maxime
stabilis est, sicut inter elementa, quæ vulgo vo-
cant, terra: imo *Cybebe* sæpe dicitur: & ubicum-
que apud poetas *Cybelle*, aut *Cybele* media longa
legitur, rescribendum esse *Cybebe* voluit *Gudius ad
Phædr.* L. III. F. 20. (s). Bello Punico II. moni-
tu librorum *Sibyllinorum Pessinunte* in Asia, ubi sub
forma lapidis colebatur, Romam arcessita fuit (t).
Pingebatur Rhea, sive *Cybele* matronali habitu
coronam (*turritam* gestans, quia tellus urbes cum
suis (*) *turribus* sustinet; *clavem* tenens, quia
hyeme velut *clausa* tellus vere *recluditur*; curru
insidens a *leonibus* tracto (u), quia materna be-
nignitate omnia, etiam ferocissima, mitescunt;
veste picta induitur ob flores & animalia, quibus
terra

(e) Fest. V. *Argeos*. (latius exsequitur in V. *Sexagenavios*.)

(f) Macrob. Sat. I. 10. Serv. ad *Æn.* III. 407.

(g) Plur. Q. R. 12. sive p. m. 260. (h) Vid. Fest. V. *Opis*.

(i) Varro de L. L. V. 3. Fest.

(k) Varro ap. August. de Civ. Dei VII. 24.

(l) Virg. *Æn.* VI. 784. (m) *Ibidem* III. 113.

(n) Catull. *Asin.* V. 13. & 91. Virg. *Æn.* III. 113.

(o) *Serabo* XII. p. 567. (p) Virg. *Æn.* VI. 784.

(q) Serv. ad *Æn.* IX. 82.

(r) Lucret. II. 611.

(s) Vid. & Græv. ad *Lucian.* T. II. p. 855. Broukh. ad *Prop.*

III. 15. 16. Voss. de *Idol.* II. 52.

(t) Liv. XXIX. 14. Ovid. *Fast.* IV. 247. seqq.

(*) (Hæc verba ex 1. Edit. restituumus.)

(u) Ovid. *ib.* 215.

terra quasi est vestita. Festum ejus *Megalesia* dictum celebrabatur mense Aprili ludis precipue scenicis. Ejus sacra peragebantur a sacerdotibus, qui *Galli* dicebantur a quodam Phrygiæ fluvio ita dicto (x); iisque præerat *Archigallus*. Hi in furorem acti (x) vaticinabantur; & se ipsos castrabant (y) ad imitationem Atynos cujusdam, quem cum Cybele adamasset, eumque amore nymphæ *Sangaritis* irretitum invenisset, in furorem egerat, ita ut ipse sibi genitalia ferro demeteret. In ejus sacris *tympana* & *cymbala* adhibebantur, quia Rhea his instrumentis adhibitis Saturnum prohibuerat, ne Jovis vagitum, dum eum pareret, exaudire posset (z). Immolabatur ei bos (a), vel porca facta (b), ut terræ *fœcunditas* significaretur. Arbor vero ei sacra erat *pinus*, in quam quoque Atyn mutatum fuisse fabulantur (c).

§. XVII. De Genio, Penatibus & Laribus.

Genius dicebatur *Naturæ Deus*, qui omnium rerum *gignendarum* vim habebat. Dicitur est ab antiquo verbo *geno* (qua voce utitur aliquando *Lucretius*, ut, exempli gratia, *l. 1. vers. 130.*) pro *gigno*; vel, quia curat ut *gignamur*; vel, quia nos *genitor* suscipit, ac tuetur (d): credebant enim veteres unicuique homini (e), & etiam loco (f) suum adesse *Genium*; cujus munus esset hominem istum, vel locum assidue tueri, eque præsidere: unde ab *Apulejo* (g) dicitur *singularis præfectus, domesticus speculator, individuus arbiter, inseparabilis testis, malorum improbator, bonorum probator, &c.* (*) Et hinc phrasæ sunt oræ, *defraudare Genium suum*, hoc est, *negare naturæ, quod appetit* (h); cui contrarium est,

G
in-

(u) *Ibid.* 361. (x) *Lucan.* v. 561. (y) *Juven.* VI. 413. *Ovid.* in *ibid.* 453. (z) *Id.* *Fast.* IV. 207. (a) *Ibid.* 630. *segg.* & ar. vers. 336. *Cibellæ* ait *Romæ sine lake juvencam Massaram, operum conjugisque rudem: nisi id honori Claudiæ virginis tributum fuit.* Ceterum de *Taurololio* v. *Memor. Acad.* I. II. *Part.* T. IV. vel III. *verius*, p. 131. *segg.* (b) *Hor. Epist.* II. 1. 147. (c) *Ovid. Metam.* X. 174. (d) *V. Censorin. de die natali* c. 3. *Fest.* V. *Genium.* (e) *Affor.* XII. 15. *Hor. Epist.* II. 2. 187. (f) *Virg. Æn.* VII. 135. *Menandy.* p. 260. v. 518. *ed. Cl. Clerici.* (g) *De Deo Socratis.* (*) (*Censor. de D. N. c. 3. Eundem*, inquit, *esse Genium & Latem, multi veteres memorie prodiderunt.* V. *ibi Lindenbr. & nos in Synonymis.*) (h) *Tarent. Phor.* L. 3. 1.

indulgere genio (i). Cum igitur aliquem enixe obtestari vellent, *per genium ejus orabant (k)*. Sic etiam quisque *jurabat per Genium suum*, servi per *Genium heri*, omnes autem Romani post perditam libertatem per *Genium principis*, fustuarii pena (*l*) in pejerantes constituta: mulieres vero & ancillæ per *Junonem suam (m)*, vel *Genium heræ suæ (n)* jurabant. Plerique autem duos Genios, alterum bonum (*o*), alterum malum hominibus adesse credebant (*p*); quorum ille homines ad bonum, hic ad malum impelleret: & hi sunt, qui in monumentis sepulchrorum *Dii Manes* vocantur (*q*). Colebatur sæpe Genius sub forma serpentis (*r*); & aliquando juvenili, aliquando rursus senili forma effingebatur. Sacra ei fiebant natali potissimum cujusque die (*s*) floribus & vino (*t*), & unguentis (*u*), & ture (*x*), quia incongruum videbatur eum sanguine placare, qui vitæ auctor erat: aliquando tamen etiam porcum ei immolabant (*y*), nisi hic ad convivium potius fuerit. Græci *δαίμονα bonum Genium* vocant: & ita in conviviis ultimum poculum, quod in ejus honorem sumebatur, dicebatur *Ἀγάθη δαίμονος (z)*.

Geniis affines fuerunt *Penates & Lares*: ita enim dicebantur *Dii*, qui præ aliis eligebantur pro lubitu, vel ex *Diis magnis*, vel ex *Majoribus defunctis (a)*, vel ex aliis *Heroibus (b)*, (quemadmodum *Alexander Severus* Imperator etiam *Abrahamum, Christum, & Orpheum* in larario suo coluisse legitur) ut uni alicui regioni, urbi, (unde *τοῦ δαίμονος θεοῦ (c)* Græcis dicuntur) aut familiæ præessent. *Disti* sunt *Penates (d)*, quia in *penitissima* sive *intima* adium parte, ubi *penus* adservabatur, colebantur; unde etiam *penetrales (e)* fuerunt dicti, & *sacraria* eorum *penetralia (f)*. *Lares* vero dicuntur ab *Etrusca* voce *Lar*, quæ *Principem (g)*, si-

(i) *Perf. Sat. V. 151.* (k) *Hor. Ep. I. VII. 94.*
 (l) *L. 13. §. ult. ff. de jures.* (m) *Petron. 25. Tibull. IV. XIII. v. 15.* (n) *Juven. II. 98.* (o) *Serv. ad Virg. Æn. VI. 747.* (p) *V. Plutarc. Byuro p. m. 1000.* (q) *V. Sanct. Minerv. p. m. 611. & ibi Cl. Perizon.* (r) *Virg. Æn. V. 55.*
 (s) *Perf. Sat. II. 3.* (t) *Hor. Epist. II. 1. 144.*
 (u) *Tibull. II. 2. v. 5.* (x) *ib. IV. 2. v. 9.*
 (y) *Id. Od. III. 17.* (z) *Vid. Ælian. V. H. 1. 20. (& Rivus Conviv. Alken. & Schelling.)* (a) *Serv. ad Æn. VI. v. 152.*
 (b) *Vid. Lampr. Alex. Sev. 20.* (c) *Poll. Onom. I. 2. 24.*
 (d) *Cic. de N. D. II. 27.* (e) *Sen. Theb. 450.* (f) *Fest. bas. P.*

(g), sive *Præsidem*, τὸν πρὸς αὐτὴν, notat : inter quos & *Penates* hæc differentia fuisse videtur, quod *Lares* proprie dicuntur, qui uni alicui familiæ (h), *Penates*, qui urbi cuidam vel Reipublicæ præsent; (qui etiam *Publici* vocantur, & Romæ in Capitolio colebantur (i)) licet sæpe hæ voces confundantur (*). Erant autem *Lares* hæreditarii familiis, unde *patrii* dicuntur Virgilio (k); Græcis vero θεοὶ πατρῶσι, γενεθλίοι, κτήσιοι, μύχιοι, ἐρμιοι (l): & quisque domi suæ in *larario* (m), vel ædícula quadam sacra (n), parvas eorum imagunculas habebat cereas (o), canina pelle vestitas, & *canem* juxta se habentes (p), qui *ædium* custos habetur. Ante eas imagines ignem perpetuum alebant; & quia in *atriis* ædium fere erant locatæ, ipsa *atria* inde denominari potuerunt (q), quod ex fumo *atra* ferent: & majorum imagines, quæ in *atriis* servabantur, *fumose* inde dictæ videntur apud Juvenalem VIII. v. 8. Hæc imagines floribus & festis exornabant (r), quæ diebus festis renovabantur (s). Et quisque quidem in ædibus suis talia sacraria habebat (t), ubi sacra hæreditaria colebant: sed maxime tamen proceres, quemadmodum simile quid hodie apud Pontificios obtinet (u). Offerebant *laribus* frugum primitias, & porcum iis immolabant (x). Peregre autem abeuntes, vel inde redeuntes Deos *Penates* salutabant (y). *Compita* etiam *Laribus* erant sacra; & in eorum honorem festum *Compitalia* dictum celebrabatur (z). Denique *Penates* & *Lares*, qui *ædibus* præsent, sæpe pro *ipsis* *ædibus* ponuntur (a); & etiam *Lar* singulari numero pro *interiore parte* domus (b). *Mater Larium* dicebatur *Lara*, vel *Larunda* (c): vel etiam *Mania*; nisi hæc forte eorum avia fuit (d).

G 2

§. XVIII.

- (g) Vid. Liv. IV. 9. II. 17. (h) Juven. XII. 89.
 (i) Liv. III. 17. (*) (V. Synon. nostra.)
 (k) Æn. IV. 559. (l) Dion. Halic. I. 67.
 (m) Lampid. d. I. (n) Juven. VIII. v. 110.
 (o) Juven. XII. 80. (p) Ovid. Fast. V. 135. segg.
 (q) Idæ. Orig. XV. 1. (r) Plaut. Aulul. Præf. 24. & II. VIII. 15.
 (s) Juven. d. I. (t) V. Cic. Verr. VI. 7. segg. & omn. not.
 ad Petros 20. p. 108. ed. Cl. Burm. (u) V. Cic. ad Fam. XIII.
 2. & ibi Manur. (x) Hor. Od. III. XXIII. 3.
 (y) Terent. Phorm. II. 1. 87. Plaut. Merc. A.V.S. II. v. 24.
 (z) Ovid. Fast. V. 140. (a) Virg. Æn. VIII. 123. (Ovid.
 I. Trist. IV. 81. & IX. 40.) (b) Ovid. Fast. I. 136. (Vid.
 Pignor. de Serv. p. 472.) (c) Æsop. Technop. p. m. 480. La-
 rant. de sal. vel. I. 20. (d) Varro de L.L. VIII. 38. Fest. vel
 Paulus postus, Verb. Mania.

§. XVIII. De Plutone, & Proserpina, sive Hecate.

Quæ de inferis narrantur, sapientiores veterum pro fabulis habuere (e); licet tamen animæ immortalitatem minime negarent. Verumtamen nobis ea paucis explicanda veniunt. Pluto itaque inferorum Deus, Saturni etiam filius, dictus est ἀπό τῆς πλούτης, hoc est, a divitiis; quia divitiæ in inferioribus terræ partibus latent, unde Latinis etiam Dis dicitur (f). Orcus etiam dictus est ab urgendo (g), quia omnes ad mortem urget; vel potius ab Hebraica (Chaldæa potius) voce אֲרַקָא, hoc est, terra (h): licet vox Orcus pro ipsa habitatione defunctorum (i) sæpius sumatur. Saturni, ut dixi, & Opis filius fuit; & in sortitione universi inferos obtinuisse (k), ac plenum in defunctos imperium exercere credebatur: unde Jupiter infernus & Stygius dicitur (l) a Styge palude infernali: quemadmodum uxor ejus Proserpina Juno Profunda (m), & Infera. Jupiter etiam Magicus, ut quidam legunt apud Virgilium in Ceiri v. 374. Pingebatur Pluto folio insidens, torvo vultu (n), sceptro & corona ex ebano insignis; clavem etiam habens, quia inferorum custodiam gerit (o). Victima ejus fuit taurus (p).

Plutonis ergo uxor Proserpina (q) Jovis & Cereris filia, quam ex Sicilia rapuisse dicitur: Cereris tamen precibus effectum fuisse fingunt, ut sex mensibus apud maritum in inferis, sex reliquis apud matrem in cælis degeret (r): qua re significabatur semen hyemæ terra latens æstate prorumpere; per hanc enim Deam fecunditatem terræ, vel forte ipsum semen (s) notabant. Eadem Libera est dicta (t), & Baccho socia jungitur ap. Claudian. de rapt. Prof. L. I. v. 16. Hæc etiam in mortuos imperium habere (u), & morti proximos tondere credebatur, ante-

(e) Hor. Serm. I. IV. 16. Cic. pro Cluens. 61. & Tusc. Qu. I. 5. segg (V. Hist. Acad. Lit. Paris. T. II.) (f) Virg. Æn. VI. 269. Cic. de Nat. D. II. 26. (g) Cic. in Verrem IV. 50. Feß. V. Orcus. (h) Jerem. X. 11. Voss. Etymol. (i) Virg. Æn. VI. 273. (k) Juven. XIII. 49. (l) Senec. Herc. Fur. 47. Virg. Æn. VI. 252. (m) Claud. de rapt. Prof. L. 2. Stat. Syl. II. 1. 147. (n) Claud. d. 1. 80. (o) Pausan. Eliac. p. 20. (p) Virg. Æn. VI. 253. (q) Juv. XIII. 50. (r) Ovid. Metam. V. 555. (s) Cic. de N. D. II. 26. (t) Cic. Verr. IV. 49. (Tac. Ann. II. 49.) (u) Tibull. III. El. V. 5. Hor. Serm. II. v. ult.

antequam mori possent (x). Eadem etiam Hecate (y) dicitur, & tum sæpe cum Diana & Luna confunditur (z); ac fingitur triplici capite, equi scilicet (a), canis ac hominis; quia vim suam tribus locis exerit, in cælo nempe, in terris, & apud inferos. Veneficiis etiam præesse credebatur (b); quia Lunam in herbas, quibus veneficia exercebant, despumare (c), atque ita vim quandam magicam iis addere putabant. Triviis etiam præerat, & in iis colebatur (d); ac inde Trivia, Græcis (e) τριδίτις, τριμορφος, τριπρόσωπος, dicitur (f). Et Athenis in triviis ditiores certo tempore cœnam Hecatæ apponebant a pauperibus diripiendam (g). Immolabatur ei vacca sterilis (h), vel etiam canis (i); quia canum ululatu spectra, quæ immittere credebatur Hecate, fugari credebant. (Quod triplex munus his verficulis ingeniosè comprehenditur:

„ Terret iustrat agit Proserpina Luna Diana

„ Ima suprema feras sceptro fulgore sagitta.)

Reliqua inferorum numina, quod non ita multum ad institutum nostrum faciunt, silentio transibimus: nisi quod paucis verbis de *Parcis* & *Furiis* monendum est.

Parce juxta plurimos, & magni quidem nominis Grammaticos veteres, ita dictæ sunt κατ' ἀντιφρασιν, quod nemini *parcant* (k): sed cum ea sit merum inficitæ asylum, verius cum *Vossio* & *Jul. Cæs. Scaligero* (l) dicas a *parcendo* esse dictas, quia *parcant*: una enim tantum dicitur filium vitæ incidere; duæ vero, altera vitam dare, altera vitam continuare: nisi a *partiendo* dictas velis, quod sortem hominibus *partiantur*, quemadmodum Græcis ἀπὸ τῆς μερῶν Μοίραι dicuntur. Fuerunt autem tres sorores, Jovis & *Themidis* (m), vel etiam *Soletis* (n) filiæ: *Clorbo* dicta a verbo κλωθω, *neo*; quia stamen ducit, eaque homines in vitam

G 3

VO-

(x) *Virg. Æn.* IV. 609. (y) *Ibid.* VI. 247.(z) *Vid. Hor. Od.* III. 22. (a) *Virg. Æn.* I. 512.(b) *Hor. Serm.* I. VIII. 31. (c) *Lucan.* VI. 507.(d) *Vid. Virg. Æneid.* IV. 609. (e) *Athen.* VII. *Deipnos.*(f) *Catull. carm.* 35.(g) *Aristoph. Plut.* v. 594. *segg. & ibi Schol.*(h) *Virg. Æn.* VI. 251. (i) *Ovid. Fast.* I. 389.(k) *Isidor.* VIII. 11. (l) *Poetic.* III. 90.(m) *Hesiod. Theog.* 904. (n) *Ibid.* 217.

vocare credebatur: *Lachesis* a λαχάνω (o), fortior; quia humanæ vitæ sortem præfinit: & *Atropos* dicta a verbo πρίπω, verro, & ab α privativo; quod scilicet verri, sive flecti nequiret, eaque filum vitæ incidere dicebatur.

Furie, sive *Dire* itidem tres fuere, *Eumenides* etiam & *Erinyes* dictæ. Nomina earum fuerunt *Alecto*, *Tisiphone*, & *Megæra*. Iisque nihil aliud significabatur, quam impios sceleratosque continuis & surdis conscientiæ flagellis cædi (p); quemadmodum elegantissime id deducit Cicero pro *Roscio Amerino* c. 24. (De *Parcis* ac *Furiis* differitur in Mem. Acad. Lit. Par. T. VII. p. 21. & 51.)

§. XIX. De *Baccho*, ejusque comitibus.

Bacchus, sive *Liber*, vini (*) *Deus*, *Jovis* & *Semeles* filius, sed miro modo natus, ut apud *Mythographos* late videri potest (q). Dicitur ab *Hebræo* verbo *Bacchab*, quod ejulare notat: quia illud in sacris ejus usitatum erat. *Bacchartus* (r) verro dictum fuisse vult quasi *Bar-Cbus*, hoc est, *Cbusi filius*; unde eundem *Nimrodum* fuisse putat (s). *Liber* autem, & *Liber Pater* Latinis dicitur (t), quia vinum homines curis liberat (u): vel κατ' ἔροχιν *Jovis Liber*, hoc est, filius: vel denique melius a Gr. λιβω, *libo*, fillo (x). *Dionysius* dicitur a Διός, hoc est, *Jovis* (subaudi filius) (y) & *Nysæ* insula, in qua educatus dicitur. *Leneus* (z), ἀπὸ τῶν λινῶν, quod torcularia scilicet vino ex uvis exprimendo invenisset (a). *Pingebatur* *Bacchus* fere puer, quia vinum immodice sumptum sapientiam hominibus aufert; vel etiam adolescens comatus (b), formosus & nudus, quæ omnia vini naturam notant: cornutus etiam plerumque fingitur, quia vinum homines ad audaciam

(o) *Aor.* 2. ἑλχάνω. (p) *Juv.* XIII. 195. (*) (*Baccho* *Mosen* expressum autumant *Huetius* & *Daetius*; at *Newtonus* in *Chronol. Sesostrin.* De *nutricibus* *Bacchi* lege *Hisp. Academ. Lit. Paris.* T. III. p. 52.) (q) Vide & *Ovid.* *Metam.* III. 110. (r) *Phaleg.* I. 2. (s) *Vid.* *Ampliss. Van der Muelen* de die mundi *Diff.* II. p. 525. (t) *Macrob.* *Satur.* I. 19. (u) *Horat.* *Od.* II. 11. 17. & *Epist.* I. 5. 16. (x) *V. Cl. Perizon.* ad *Sanct. Min.* p. m. 560. (y) *Lucian.* in *Deor. Dial.* (z) *Tibull.* III. 6. v. 38. (a) *Serv.* ad *Virg. Georg.* II. 4. & *clarius* ad *En.* IV. 214. (b) *Tibull.* I. IV. 37. *Senec.* *Oed.* 494. & *Hippol.* I. 751.

laciā impellit (c), cujus symbolum sunt cornua (*): vel, quia prisci mortales cornibus boum bibe-
bant (d): *bedera* coronabatur (e), quia ea planta
ebrietatem arcere credebatur: *thyrsū* manu gestat,
hoc est, *hastiam bedera* (f), vel *pampinis circum-*
volutam; quam *gravem* vocat Horatius (g), quia
magnam potestatem ea exercere credebatur; quem-
admodum etiam dicebant, eum univēsum Orien-
tem domuisse (h): & hinc *thyrsus* aptissima trans-
latione pro *quovis stimulo*, vel *impetu* ponitur (i).
Curruſ ejus a tigris (k), aliquando vero a leo-
nibus, vel lyncibus trahebatur; vel, quia vinum
ferocissimos quosque domat (l); vel, quia homines
feroces reddit.

Comites Bacchi erant *Nymphae*, *Satyri* (m) & *Silenus* (n), qui ejus præceptor fuisse dicebatur: tum
mulieres ebrae & furentes, quæ *Bacche* (o), & *Mæ-*
nades ἀπό τῆς μαινεσθαι, hoc est, a *furendo* dicun-
tur: ut etiam *Thyades* (p), a *θύω*, *impetu feror*,
ruo. Sacra ejus *Bacchanalia*, quæ etiam *Dionysia*
& *Orgia* vocantur, Romæ olim omni genere tur-
pitudinis sunt celebrata (q); donec A. U. 567. ex
Senatus-consulto prohibita sunt (r). *Orgia* etiam
dicta sunt ἀπό τῆς ὀργῆς (s), a *furore*: licet ea
vox pro *quibusvis sæpe sacris* (t), *arcanis certe*,
ponatur: ut pro *sacris Musarum* (u), pro *sacris Ce-*
revis (x), pro *sacris Cybeles* (y). Festum autem
Bacchi legitimum *Liberalia* dictum est, quo ei li-
ba ex melle offerebantur; quia etiam *mellis* inven-
tor habitus fuit (z). *Immolabatur* ei hircus, vel cap-
er; quod animal vitibus nocere solet (a).

De Priapo.

Bacchi & Veneris filius erat *Priapus* (b), hor-
torum

G 14

- (c) Ovid. *Art. Am.* l. 229. Horat. *Od.* III. 11. 11. seq.
(*) (V. Burm. ad Petron. c. 39.) (d) Vid. *Voss. de Idol.*
III. 71. (e) Ovid. *Fast.* III. 767. (f) *Id. Meram.* III. 657.
(g) *Od.* II. 10. 8. (h) Ovid. *Fast.* III. 720.
(i) *Lucret.* l. 627. (k) Horat. *Od.* III. 3. 13.
(l) Hor. *Od.* II. 19. (m) *Id.* d. l. (n) *Sen. Oed.* 429.
(o) Hor. *Od.* III. 25. 15. (p) Hor. *Od.* II. XIX. 9.
(q) *Juven.* II. 3. (r) *Vid. omn. Liv.* XXXIX. 8. *segg.*
(s) *Serv. ad Virg. Æn.* IV. 300. (t) *Vid. Juven.* II. 91.
(u) *Aristoph.* ἐν Βαστραχ. 355. (x) *Herod.* V. 61.
(y) *Strabo* XVII. (z) Ovid. *Fast.* III. 735.
(a) Hor. *Od.* III. 8. Ovid. *Met.* XV. v. 114. & *Fast.* l. v. 357.
(b) *Tibull.* I. IV. 7.

torum custos, ingenti virili membro insignis (c); quo forte impudentia, quæ ex ebrietate & illegitima Veneris usu consequi solet, denotatur. Statuæ ejus vertici etiam *arundo* ad terrendas volucres addebatur (d).

§. XX. De Sole.

Sol idem quidem est qui Apollo, & propterea pleraque ad eum pertinentia, ubi de Apolline agebamus, dicta sunt; sed in-theologia tamen gentili distinguuntur*: cum enim inter selectos Deos refertur, Sol dicitur fuisse filius *Hyperionis* (e) fratris Saturni & *Tibiæ* (f); vel juxta Homerum *Hyperionis* & *Euriphæssæ* (g): & ipse etiam interdum *Hyperion* dicitur (h). Hujus & *Tethyos* filia credita fuit *Aurora* (i); unde etiam *Hyperionis* dicitur (k), quia scilicet Solem præcedens quasi ex eo nascitur. *Pingebatur* Sol juvenili forma, capite radiis cincto, curru insidens a quatuor equis volueribus tracto (l). Immobilabatur ei *equus* ob celeritatem (m); quod tamen an apud Romanos obtinuerit, dubito: apud *Lacones* certe factum (n), & apud *Æthiops* ob velocitatem quadrigæ albæ ei sunt oblata (o).

§. XXI. De Luna.

Luna quoque eadem quidem est, quæ *Diana* (p), sive *Proserpina*: cum vero inter selectos Deos numeratur, *Hyperionis* filia, *Solis* soror dicitur (q). Veterum autem superstitio credebat eam, cum deficit, incantationibus magicis affligi: ideoque pelvibus æneis, aliisque rebus magnum sonum excitabant (r), ne eas audire posset: eamque superstitio- nem apud varias Orientis gentes obtinere hodierni-
itine-

(c) *Hor. Serm. I. VIII. inis.* (d) *Ibid. v. 4.** (Sic ap. *Lucian. T. I. 155. Mercurius* narrat Apollini, Solem Veneris furtum Vulcano indicasse.)(e) *Claud. de rapt. Prof. II. 44.* (f) *Hesiod. Theog. 171.*(g) *Homer. hymn. in Solem.* (h) *Ovid. Fast. V. 383.*(i) *Hesiod. l. d.* (k) *Ovid. Fast. V. 159.* (l) *Id. Met.*H. 151. (m) *Id. d. Fabror. l.* (n) *Pausan. Lacon. 20.*(o) *Heliod. Ath. L. X.* (p) *Vid. Var. de L. L. II. 10.*(q) *Claud. d. l. v. 45.*(r) *Juv. VI. 442. Plin. R. N. II. 12.*

itinerariorum scriptores testantur *. Ejus currus a duobus duntaxat equis trahebatur (r). In Palatino monte templum habuit Luna, ubi nomine *Noctiluca* (s) colebatur; & item alterum in Aventino (u).

DE DIIS MINORUM GENTIUM.

§. XXII.

Dii Minorum Gentium (x) fuerunt *Indigetes*, *Semones*, *Virtutes* & *Affectiones animi* & similia; quibus subjungemus Deos quosdam *Peregrinos Romæ cultos*.

Dii Indigetes (Gr. *παύσαπτοι* (y), quasi *adscriptitios dicas*) sunt, qui propter merita & virtutem in Deos sunt relati (z); & *Heroes* etiam dicuntur. *Indigetes* autem sunt dicti, quod in *Diis* (a), sive inter Deos agerent; vel potius ab *indigendo*, hoc est, *invocando* (b). Ex his celebriores tantum recensēbimus; *Quirinum* scilicet, *Herculem*, *Castorem* & *Pollucem* & *Æneam*.

§. XXIII. De Quirino.

Quirinus dictus fuit *Romulus*, Urbis Romæ conditor, postquam inter Deos relatus esset (c); vel a *Curibus* Sabinorum oppido; unde omnes Romani *Quirites* sunt dicti, postquam Sabini in civitatem recepti sunt; vel a voce *Curis*, quæ Sabinis *bastam* notabat, quia magnus bellator fuerat *Romulus*, & quod *hasta* olim præcipuum quidem telum, quo in bello utebantur, fuit. Hic cum asperius regnaret, concionem ad populum habens, cum subito ingens tempestas exorta esset, a Senatoribus dicitur discerptus (d); qui deinde, ut cædis invidiam a se amolirentur, *Proculum* quendam subornarunt, qui juraret se *Romulum* in cælum euntem vidisse, eumque jussisse, ut sibi divini honores fierent (e). Hinc templum ei exstructum est, & sacerdos ei proprius constitutus, qui *Flamen Quirinarius*

G 5 lis

* (Eud. Comes in Memor. Chinesf. T. 1. p. 101. 2.)

(s) Manil. Astron. V. 3. (t) Vid. Hor. Od. IV. VI. 38.

(u) Ovid. Fast. III. 824. (x) Vid. Ovid. in lēix 79.

(y) Lucian. Jove Trag. p. 140. ed. Grav.

(z) Hor. Od. III. 3. 9. Cic. de LL. II. 8. (a) Serv. ad Virg. Æn. XII. 704. (b) Macrob. Satur. I. 17.

(c) Ovid. Fast. II. 473. seqq. (d) Flor. B. 1.

(e) Liv. I. 16.

lis est dictus. Festum autem, quod mense Februario in ejus honorem celebrabatur (f), dicebatur *Quirinalia*. Uxor Romuli *Herfilia*: etiam in Deos relata, & *Hora* dicta est (g).

§. XXIV. De Hercule.

Hercules Jovis in *Amphitryonem* mutati, & *Alcmena* (h) *Thebanae* uxoris Amphitryonis filius, *Eurystheo*. *Mycenarum* Regi propter odium novercae suae Junonis servire coactus est; & duodecim labores (sive *arumnas* (i), ut proprie vocant) ab eo impositos exantlasse dicitur (k): quanquam etiam plura alia egregia facinora perpetraverit; sed quae eo nomine *arumnarum* non comprehenduntur, quia non fuerunt illi ab *Eurystheo* imposita. Fuit autem Hercules revera vir aliquis fortissimus, vel potius fuerunt viri hoc nomine plures (l); sed Graeci suum more omnium illorum res gestas uni suo *Herculi Thebano* adscriperunt. (*) *Pingitur* ergo tanquam vir robustus, clavam dextra manu gerens, & indutus exuvias leonis, quem interfecerat, *Nemeae*. Romae variis cognominibus cultus est, & inter alia nomine *Herculis Musagetis*, sive *Herculis Musarum* (m), hoc est, *Musarum ducis*; quia fortitudo Musis, sive doctrinae studiis, quietem praestat; vel, ut verius loquamur, praestare oporteret: inter arma enim fere silent Musae. *Sancus* etiam, vel *Sanctus* (n), & *Sanctus pater* proprio quodam nomine Romanis, vel Sabinis (o) est dictus: atque idem etiam *Dius Fidius* dictus videtur, tanquam $\tau\omicron\varsigma$ Διό; hoc est, *Jovis filium dicas* (p): D enim & L literae apud veteres saepe permutantur (q). *Thezauris* quoque praerat (r); unde, qui divites.

(f) Ovid. d. l. (g) Id. Met. XIV. vers. ult.

(h) Vid. Plaut. Amphitry. (i) Cic. de Fin. II. extr.

(k) Aulon. Etydyl. XIX. etiam Lucr. V. 27. Martial. IX. 127.

(l) Tacit. de mor. Germ. 34. Cic. N. D. III. 15. segg. serv. ad Æn. VIII. 554.

(*) (Plurima SAMSONIS facta in Herculem translata fuisse, eleganter probat Mr. de Laurus dans la Conference de la Fable avec l'Hist. Saint. T. II.)

(m) Suet. Aug. 29. Vid. Vaillant. de fam. R.G. Pannonia II.

(n) Propert. IV. 10. 70. Cic. pro Sext. 68.

(o) Varr. de L. L. IV. 10.

(p) Fest. V. Metius Fidius. Varr. de L. L. IV. 10.

(q) V. Fossium de permut. literar.

(r) Horat. Serm. II. VI. 21. Pers. II. v. 12.

Pag.
154.

F. ARI

Pag.
156.

G. ARI

Pag.
157.

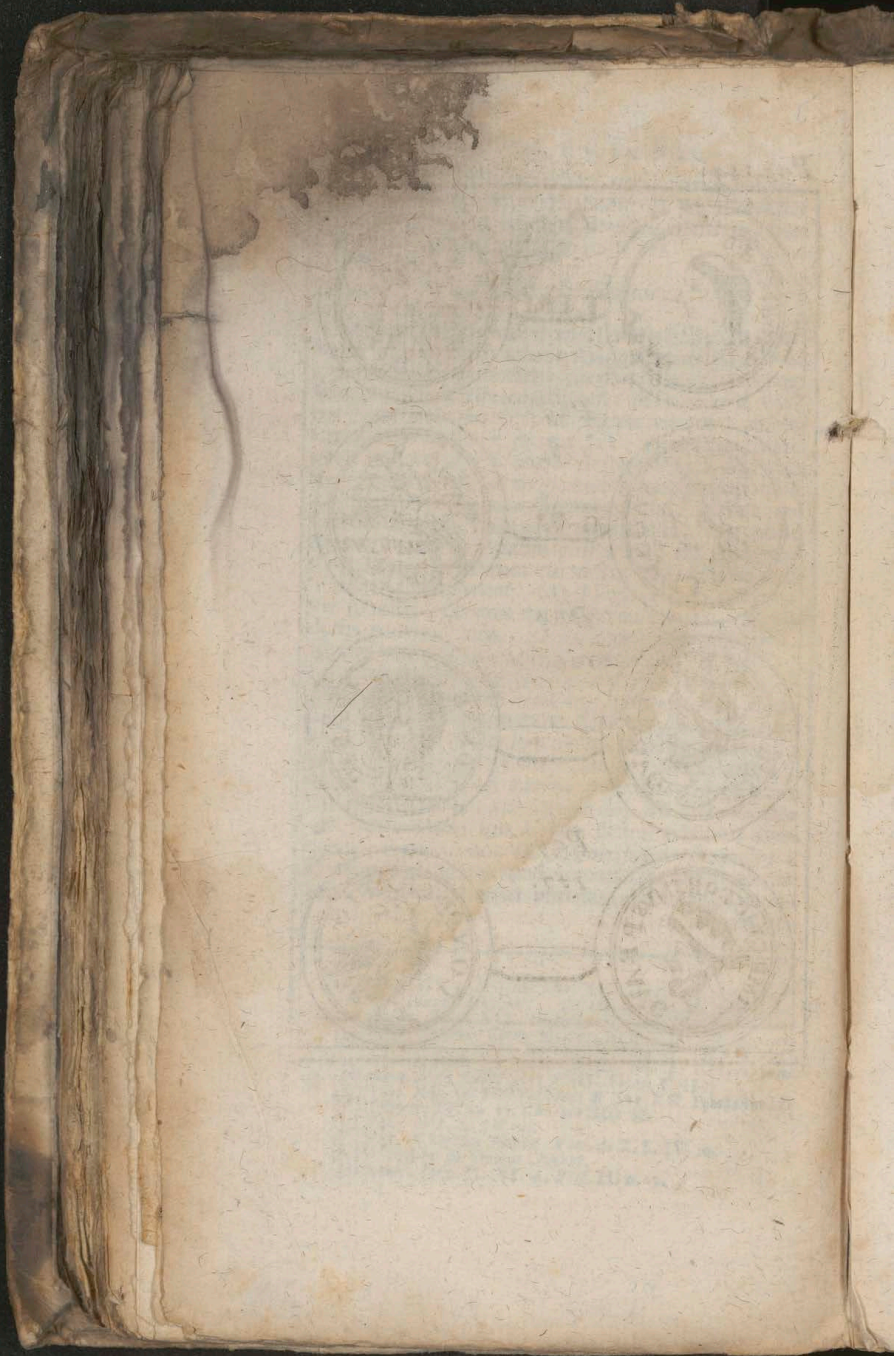
CONSE

Pag.
157.

CONSE

vites fieri cupiebant, decimam (s) bonorum suorum partem (t) Herculi consecrabant, quod dicebant *pollucere* (u); & epulum quod hujus decimationis causa populo dabatur (x), dicebatur *pollucum*; unde etiam *pollucibilis* (y) cœna pro *opiparâ* ponitur (z). Ejus sacris interesse mulieribus non licebat, quod olim Herculi sitiienti aquam negassent (a). Peragebantur ea sacra (quæ aperto capite fiebant (b)) a propriis Herculis sacerdotibus, *Potitiis* nempe & *Pinariis*, quæ duæ nobiles Romæ gentes erant, quarum progenitores ipse Hercules sacra sua docuisse dicebatur (c): postea vero A. U. 441. extincta gente Potitiorum (d) (a qua ipse Deus manifestam pœnam exegisse credebatur, quod hæc sacra ad humile servorum ministerium transfuissent) ea sacra a Pinariis tantum, & a servis publicis, qui in locum Potitiorum substituti fuerant, peracta sunt. *Arbor* Herculi sacra fuit *Populus* (e).

§. XXV. Castor & Pollux.

Castor & *Pollux*, sive *Δίδυμοι*, hoc est, *Jovis filii*, inter alios etiam Romæ culti sunt. Hi, ut plures auctores sunt, ex Jove in cygnum mutato, & *Leda Tyndari Spartanorum Regis* (f) uxore fuerunt progeniti: alii vero *Pollucem* & *Helenam*, quæ *Menelai* (hic etiam Spartæ Rex fuit) uxor erat, *Jovis*; *Castorem* vero & *Clytemnestram*, quæ *Agamemnoni Mycenarum Regi* nupsit, *Tyndari* liberos fuisse volunt: certe *Oebalii* dicuntur (g); & *Therapnæi* (h) a locis *Laconiæ*, cujus regionis caput fuit *Sparta*. Cum autem *Castor* mortuus esset, *Pollux* divino semine natus immortalitatem suam cum eo partitus fuisse dicitur (i); ita ut alternis semestribus, vel, ut alii, diebus (k) apud inferos agerent: quod ideo fictum est, quia in sidus *Ge-*

G 6 mino-

(s) l. 2. §. 2. ff. de pollicis. (t) *Plaut. Bacch. IV. IV. 15.*
 (u) *Id. Stich. I. III. v. 80. Macr. Saturn. III. 12.*
 (x) *Locus notand. ap. Cic. de Off. II. 17. d. l. 2. §. 2. ff. de pollicis.* (y) *Plaut. Rud. V. III. 63.* (z) *Macr. Sat. III. 17.*
 (a) *Id. I. 12. Propert. IV. IX. 69.* (b) *Macrob. III. 6.*
 (c) *Virg. Æn. VIII. 250.* (d) *Liv. IX. 20. Val. Max. I. I. 17.*
 (e) *Virg. Ecl. VII. 61.* (f) *Hor. Od. I. XII. 25.*
 (g) *Strab. Synt. III. II. 10.* (h) *Id. Theb. VII. 793.*
 (i) *Virg. Æn. VI. 121.*
 (k) *Lucian. Deor. Dial. ult.*

minorum translati esse dicebantur, quorum dum alter oritur, alter occidit. Eorum sidera conjuncta nautis periclitantibus salutem adferre putabant (1); unde Græcis *σωτήρις* sunt dicti (m); si vero unicitantum stella appareret, exitium portendi credebant (n); unde sæpe naves ab iis denominabantur (o). Hinc plerumque *pinguntur* stellam in *Pileis* (quos *Laconum* more gestant. (p)), licet alii dicant eos pileos repræsentasse dimidiam partem ovi, ex quo nati finguntur (q) habentes, equis albis insidentes; quia sæpe in præliis ita conspecti dicebantur (r). Castor *equis*, Pollux maxime *pugilatu* nobilis fuisse dicitur (s). Romæ eis templum primus extruxit (malim vovit.) *Postumius Dictator* (t) A. U. 257. cum crederentur bello Latino pro Romanis pugnasse: & licet illud amborum esset, tamen *Castoris* solius dicebatur (u); unde jocus *Bibuli*, quando *Edilis* cum *Cæsare* illum solum communium ad ludos impensarum gratiam apud populum capere videret, dicentis: *sibi idem evenisset quod Polluci*. Ut enim geminis fratribus aedes in foro constituta tantum *Castoris* vocaretur: ita suam *Cæsaris*que munificentiam, unius *Cæsaris* dicit (x). Imo ambo aliquando *Castores* sunt dicti, τῶ Καστορῶ (y). Jurabant mulieres Romanae per *Castorem*, viri per *Herculem*, utriusque per *Pollucem* (z).

§. XXXVI. *Æneas*.

Sed huc vel præcipue referendus fuerat *Æneas*: qui flumine *Numicio* mergus in *Indigetum* (a) Deorum numerum receptus est: sed de quo pauca sequentibus temporum monumentis inveniuntur.

§. XXVII. *Imperatores in Deos relati*.

Ad Deos *Indigetes* etiam sunt referendi *Imperatores in Deos relati*; quorum primus fuit *Julius Cæ-*

(1) Hor. Od. I. XII. 27. (Ovid. T. Trist. X. 45. seqq.)
 (m) *Ælian. Var. Hist.* I. 30. (n) *Senec. Quæst. Natur.* II. Plin. H. N. II. 37. (o) *D. Lucas AHor.* XXVIII. 11.
 (p) *Vid. Meurs. Misc. Lacon.* I. 17. *Catull. carm. ad Corn. sub. sive 13.* (& numm. in tabella.) (q) *Teztes ad Lygophr.* 506. (r) *Flor.* I. II. *Val. Max.* I. 8. 1.
 (s) *Horat. Serm.* II. I. 25. (t) *Liv.* II. 20. & 42.
 (u) *Juv.* XIV. 250. (x) *Suet. Jul.* 10.
 (y) *Scaliger ad Catull. carm.* 4. (z) *Gell.* XI. 6. (Passer de Jurisjurand.) (a) *Ovid. Met.* XIV. 607. *Tibull.* II. v. 45. *Bion. Hal.* I. 63. (*Ullm.* L. 2. 6.)

Cæſar (b); tum Auguſtus (c), & reliqui deinceps omnes etiam Chriſtiani ad Gratianum Imperatorem uſque; quod ex veteribus Inſcriptionibus (Vid. On. Parviniuſ de Civitate Romana c. 28. edit. Cl. Gra-vii in Theſauro ſuo Tomo I.) maniſeſtiſſimum eſt. Fiebat hæc ἀποθέωſis ingenti pompa, cum cada-vera eorum cremarentur in Campo Martio, & tum ſtatim Flamines (d), & Sodales (e) ſive Sacerdotum collegia accipiebant; & etiam Flaminicas, ſive Sa-cerdotes feminas (f). Nec tantum ipſi Imperatores inter Deos referebantur; ſed etiam eorum uxores (g), ſorores (h), filię: & quod magis mirandum eſt, Hadriani Imperatoris amaſium Antinoum Græci Alexandrini turpiſſima adulatione conſecrarunt (i). Imo vivis illis (k) divini honores aliquando ſunt exhibiti; ut Julio Cæſari (l), Auguſto, Do-mitiano (m), &c. In provinciis etiam magiſtrati-bus Romanis, aliſque viris illuſtribus ſana & aræ erectæ ſunt, ut jam ſupra Sect. II. cap. 14. §. 4. in-nuimus: & ſic poſtea Druſo aras ſtatutas (n), & ad ejus tumulum a Galliæ civitatibus ſupplicatum ad ejus tumulum a Galliæ civitatibus ſupplicatum fuiſſe legimus (o). Signum conſecrationis in num-mis Imperatorum eſſe aquilam, vulgatum eſt, ut in nummis Auguſtarum parvionem (p). (Dignus qui videatur Fabricius in Bibliogr. Antiq. p. 268. ſeq.)

DE DIIS SEMONIBUS.

Semones Dii dicti ſunt, quaſi ſemihomines; nam ve-teres hemonem pro homine dicebant (q): erant enim Semones, quos nec cælo adſcriberent pro meriti pa-pertatem, nec terrenos deputare vellent pro gratiæ ve-neratione (r). Inter eos primum locum dabimus Diis ruſticis, qui rura, quæque in iis, curabant.

§. XXVIII.

(b) Suet. Jul. 6. 88. (c) Horat. Od. III. 3. 11.

(d) Suet. Jul. 75.

(e) Capitol. Anton. Pio in f.

(f) Græc. p. CCCXX. 10. ſeqq.

(g) Capitol. ibid. 6. (h) Suet. Cajo 14.

(i) Spartian. Hadr. 14.

(k) Horat. Epist. II. I. 15. (l) Suet. Jul. 75.

(m) Martial. V. 3. (Tac. Ann. IV. 16. 37. & alibi.)

(n) Tacit. Annal. II. 7.

(o) Suet. Claud. 1.

(p) Vid. Parin. num. Imp. ex med. ære p. 126. 337.

(q) Feſt. V. Hemonia. Vyd. Enn. p. 232. ed. Neap.

(r) Fulgent. de priſco ſerms. 11.

§. XXVIII. De Pane.

Primum igitur hic recensēbimus Panem (vel Panna) Arcadem, Pastorum (s) & pecoris Deum (t); qui Mercurii & Penelopes filius fuit habitus (u). Hic juxta quosdam dictus est a Græco πᾶν, hoc est, universum: quia eum totius universi symbolum fuisse volunt; unde etiam Flamen Dialis, qui Jovis sacerdos proprius erat, ejus sacris interveniebat (x). Hinc pingitur superne humana specie ad cælestium rerum pulchritudinem notandam; inferne forma belluina, ut terræ deformitas, & inæqualitas significetur: cornua habet ad radios Solis, & cornua Lunæ significanda; & quæ de his dici possent plura. Hic primus fistulam (y) ex arundinibus in usum pastorum compegisse dicitur. Ab eo etiam Pannici terrores sunt dicti (z), qui sine causa manifesta homines corripiunt (a); quia ipse, cum Baccho exercitus Dux esset, hostes vano timore fugasse fertur: & inde cornua ei tributa esse quidam volunt, quod primus aciei ordinem & cornua invenerit (b). Cultus ejus antiquissimus fuit (c), & ipse apud Arcades Deorum antiquissimus: unde sæpe Arcadiae Deus, ut etiam Lyceus & Tegeus a quibusdam Arcadiæ locis dicitur (d). Est autem ejus cultus ab Evandro Arcade in Italiam allatus (e): & ipse postea Inuus (f), ob salacitatem scilicet, ab ineundo passim est dictus (g). Offerebant ei pastores in suis poculis lac & mel. (*) Festum Panni Romæ celebrabatur mense Februario dictum Lupercalia, & sacerdotes ejus dicebantur Luperci; de quibus suo loco.

§. XXIX. De Fauno & Fauna, sive Bona Dea.

Faunus a multis idem dicitur fuisse; qui Pan; imo Turnebus Advers. XIII. c. 8. etiam hunc a Græco πᾶν dictum censet. Ab aliis vero hi duo distinguuntur. Dictus est, vel a fando; vel potius a Græco verbo Φάω, vel Φάωω, quod idem notat; quia.

(s) Virg. Ecl. II. 31. (t) Ovid. Fast. II. 271.
 (u) Lucian. Deor. dial. p. 229. ed. Grev. (x) Ovid. Fast. II. 282. (y) Virg. d. II. (z) Dion. Hal. V. 16. Polyan. Strat. I. 2. (a) Vid. Ovid. Fast. II. 285. (b) Polyan. I. 2.
 (c) Dion. Hal. I. 32. (d) Virg. Ecl. X. 25. & Georg. I. 16.
 (e) Ovid. Fast. II. 270. (f) Liv. I. 5.
 (g) Virg. Æn. VI. 776. (*) (V. Broush. ad Tib. I. I. 14. & II. 5. 28.)

quia vaticinia multa edidisse credebatur (b). *Pingebatur* eadem fere forma ac Pan; & similiter in Venere admodum pronus esse credebatur (i), ut etiam totum hoc genus caprinum; quod ideo fictum est, quia generandi vim per hæc numina significabant (k). Ei in lucis præcipue sacra fiebant agna, vel hœdo (l). Romæ præter alias ædem habuit in insula (m) Tiberina, ubi colebatur nonis Decembribus (n), & Idibus Februariis. *Faunos* etiam plurali numero (o) dixerunt numina quædam agrestia (p), quæ nocturnum ludibria, sive ephialten immittere credebantur (q), eosque *Paniscos* vocare videtur Cicero de *Natura Deor.* L. III. c. 17.

Uxorem habebat Faunus, quæ dicebatur *Fatua* (r), vel *Fauna*, eadem de causa qua maritus eam appellationem sortita. Hanc plerique *Bona Deæ* nomine a Romanis fuisse cultam volunt, cuius sacra in loco secreto (s), qui proprie *opertum* (t) dicebatur, fiebant a solis mulieribus; quia tanta pudicitia hæc Dea fuisse dicebatur, ut post nuptias præter maritum virum nunquam conspexerit; & viri tanto studio ab his sacris (u) arcebantur; ut pistrinas quoque viriles velarent (x): licet tamen plurima flagitiose in iis sacris fierent (y). *Mysteria* ea sacra vocat Cicero (z): & Plutarchus *γυναικεία*: cui etiam Dea ἡ γυναικεία θεὰ dicitur (a). Narrant autem hanc Faunam a marito aliquando ebriam fuisse deprehensam, & virgis myrteis ad necem causam, postea vero ab eodem facti jam poenitente in Deos fuisse relatum; ideoque in sacris ejus amphora vini obrecta poni solebat; & mulieres vinum, quod ejus sacris bibebant, non *vinum*, sed *lac* vocabant (b). Fiebant autem hæc sacra in ædibus Pontificis Maximi (vel potius Prætoris; nam Cæsar, in ejus ædibus ea celebrata legimus, & Prætor erat,

(h) Vid. Virg. *Æn.* VII. 81. (i) Horat. *Od.* III. XVIII.

(k) Rutil. *Numat. Itiner.* l. 215. (l) Horat. *Od.* l. IV. 11.

(m) Ovid. *Fast.* II. 103. Liv. XXXIII. 42.

(n) Horat. *Od.* III. XVIII. 10.

(o) Virg. *Georg.* I. 101. (p) Ovid. *Metam.* VI. 392.

(q) Plin. *H. N.* XXV. 41. (r) Justin. XLIII. 1.

(s) Vid. Juven. VI. 328. (t) Cic. *Paradoxo* 41.

(u) Cic. de *Harusp. resp.* 5. & 171. Suet. *Jul.* 6. Tibull. l. El. VI. 22.

(x) Juven. VI. 340. Senec. *Epist.* 97.

(y) Juven. VI. 314. (z) *Ad Att.* V. 21. f. VI. 1. f.

(a) Plur. Cic. p. m. 870.

(b) Plur. *Quæst. R.* 20. f. p. 268. Macrobi. *Satur.* l. 12.

rat, & Pontifex Maximus) pro toto populo (c); unde publica (d) vocantur, & ipsum sacrificium *Damium* (e) dicitur a Græco δῆμος, sive Dorica dialecto δᾶμος, hoc est, *populus*.

§. XXX. De Sylvano.

Sylvanus etiam sæpe cum Fauno vel Pane confunditur, & eodem fere modo, sed *senior* plerumque (f), pingitur; *Pater* enim dicitur (g): nam per omnes hos Deos (ut jam de Pane diximus) *naturam universi*, vel *materiam primam* adumbrare voluerunt; unde etiam hic deus *Sylvanus* a Græco ὄλην, hoc est, *materia*, præposito sibi, est dictus. Erat certe etiam ruris Deus (h), ac finium custos (i); & a pastoribus lacte placabatur (k), vel etiam porco (l). Admodum quoque libidinosus dicebatur, & matronarum sectator (m). Erat autem *Sylvanus* Genius virorum, ut Juno feminarum; ita in lapidibus legitur *Sylvanus Augusti* (n): & ideo foli viri ei faciebant (o). 1

§. XXXI. De Vortumno & Pomona.

Vortumnus, sive *Vertumnus* a *vortendo*, sive *vertendo* dictus est, quia in omnes formas se *vertere* posse credebatur (p); qua re frequentem mutationem, quæ in fructibus, dum maturefcunt, evenit, notari puto: tum etiam hominum mentes in rebus emundis vendendisque *vertere* eum posse credebant; unde *Vortumnus natus iniquis* (q) dicitur *homo inconstans* & *quotidie fere propositum mutans*. Hic aliquando in anum mutatus, cum *Pomona pomorum* Dea persuadere non potuisset, ut sibi *Vertumno* nuberet, *pristinæ formæ* redditus vim ei inferre parabat; sed vi nihil opus fuit: nam Dea ejus pulchritudine capta ultro raptum ivit (r), nec auspices mansit. Hæc stiam proprium sibi *Flaminem*, qui *Pomonalis* est dictus, Romæ habuit.

§. XXXII.

- (c) *Juven. IX. 117.* (d) *Id. VI. 338.*
 (e) *Fest. in ea voce.* (f) *Ovid. Metam. XIV. 639.*
 (g) *Horat. Epod. II. 21.* (h) *Virg. Æn. VIII. 600.*
 (i) *Horat. Epod. II. 22.*
 (k) *Horat. Epist. II. I. 143.* (l) *Juven. VI. 447.*
 (m) *Augustin. de civ. Dei XV. 23.*
 (n) *Grut. p. LXIII. 9. 10. & c.*
 (o) *Cato de R. R. 83. Juven. VI. vers. 447.*
 (p) *Propert. El. IV. 2. Ovid. Metam. XIV. 765.*
 (q) *Horat. Sermon. II. VII. 13.*
 (r) *Ovid. Metam. XIV. 770.*

§. XXXII. De Pale.

Pales Deus, vel *Dea* (s) (non satis enim certum est utrum fuerit; licet *Broukhusius ad Tibull. II. vers. 29. (perperam: rescribo I. I. 14.)* probare conetur, eam potius *Deam* fuisse) *pabulo* curando præfuit; eique sacra fecerunt pastores pro felici proventu pabuli & incolumitate pecoris (t). Ejus festum *Palilia*, sive *Palilia* dictum celebrabatur XI. Kalendas Maji, eo solemnius, (nam jam ante Urbem conditam celebratum fuerat (u)) quod idem dies Urbi Romæ natalis fuisset (x). Eo etiam die pastores pecora sua lustrabant (y).

§. XXXIII. De Flora.

Flora *florum* *Dea* habita est: sed hæc insignis meretrix revera fuisse dicitur (z), quæ Populum Romanum ingentis patrimonii sui, quod Venerem exercendo acquisiverat, hæredem instituerit, ea lege, ut quotannis in ejus memoriam festum celebraretur: quod cum turpe Senatui visum esset, & pecuniam tamen appeterent, finxerunt *Deam* quandam esse, quæ Græcis *Χλωρίς* (a), Latinis *Flora* diceretur; quæque *Zephyro* vento nupta a marito potestatem in omnes flores acceperit: sed alii, ut jam innui, hæc omnia negant; alii eam jam olim Sabinorum numen fuisse volunt (b). Hoc festum *Floralia* dictum celebrabatur initio mensis Maji summa lascivia (c), nudis meretricibus in scenam productis, & maxima verborum petulantia (d): licet venerando nomine *Flora Mater* a Cicerone vocetur (e).

§. XXXIV. De Termino, aliisque Diis.

Terminus, qui agrorum fines tæbatur (f), colebatur forma lapidis quadrati, vel stipitis dedolati, qui in finibus agrorum fixus erat. Hunc die festo coronabant (g), vinum juxta eum libabant, & liba (h) ei offerebant, Romæ colebatur in Capitolio simul cum *Juventa* (i), cum ipsi Jovi, dnm

(s) *Virg. Georg. III. 1.* (t) *Ovid. Fast. IV. 747.*
 (u) *Plut. Romul. p. m. 24.* (x) *Propert. IV. El. IV. 73.*
 (y) *Ovid. Fast. IV. 715. Vid. mult. de Pal. ap. Broukh ad Tibull. l. 1. 14.* (z) *Lactant. de fals. rel. I. 10.* (a) *Ovid. Fast. V. 157.* (b) *Vid. Cl. Grev. Pref. ad Tom. I. Anriq. Rom. Voss. de Idol. l. 12. Varr. de L. L. IV. 10.* (c) *Val. Max. II. 10. ex 8.* (d) *Vid. Juven. VI. 249.* (e) *In Ver. V. 14.*
 (f) *Ovid. Fast. II. 631. segg.* (g) *Tibull. I. 1.*
 (h) *Juven. XVI. 31.* (i) *Flor. l. 15.*

dum templum ejus definiretur, cedere noluisse (k); qua re Imperium Romanum nullos habiturum terminos, & perpetua juventute gavifurum esse, portendi credebant. (*) Festum ejus *Terminalia* dictum celebrabatur extremo mense Februario (l), qui olim anni ultimus fuit; ita ut eo annus *terminaretur*. Qui terminum movisset, ex lege Numæ sacer erat (m). In ipsis etiam provinciarum finibus aræ Deo *Termino* erectæ fuisse videntur (n). (Plura dabunt *Mem. Ac. Lit. Par. T. II. p. 63.*)

De Numinibus rerum.

Et multis etiam aliis rebus propria sua numina Romani præfecerunt; exempli gratia, infantibus recens natis aderat *Lavana* (o), cum a terra *levarentur*; *Cunina* (p), cum in *cunis* jacerent; *Potina* & *Edusa* (q), quæ infantium *potui* & *esui* præessent, sive *Edulia* & *Potica*, ut eas nominat *Donatus ad Terent. Phorm. I. I. vers. 15.* qui præterea etiam *Cubam* Deam addit. A paullo adultioribus, cum jam fari inciperent, *Fabulinus* Deus (r) colebatur. Parturientibus præerant *Diæ Nixiæ* a *nitendo* (s), sive a *nisu* puerperarum, dum liberos in lucem edunt, dicti: tum *Prosa* & *Postverta* (t), quæ bonum vel malum infantis in utero situm efficere credebantur: *Natio* Dea, quæ partus matronarum tueretur (u). *Nuptiales* *Diæ*, præter *Hymenæum*, etiam fuerunt *Domiducus* (x), *Jugatinus* (y), *Viriplaca* (z). Sic in aliis actionibus erant Dea *Murcia* (a), quæ homines *murcidos*, hoc est, *nimis desidiosos* redderet; *Horta* ab *hortando* (b), *Strenua* a *strenuitate* (c), *Vacuna* a *vacando* dicta (d). Porro ab erroribus *Viarum* Dea *Vibillia* liberat: in tutela sunt *Orbone* *orbati* liberis parentes; in *Nenie*, quibus extrema tem-

(k) *Vetus Poeta ap. Gell. XII. 6.* (*) (Liv. I. 55.)

(l) *Ovid. Fast. II. 510.* (m) *Dion. Hal. II. 74.*

(n) *Vid. Herodian. VII. f.*

(o) *August. de Civ. Dei IV. 2.*

(p) *Ibid.* (q) *Varr. ap. Non. II. n. 310.*

(r) *Id. ibid. XII. 66.*

(s) *Festus.* (t) *Gell. XVI. 15.*

(u) *Cic. de N. D. III. 18.*

(x) *August. de C. D. IV. 16.*

(y) *Ibid. 11.* (z) *Val. Max. II. 1. ex. 6.*

(a) *August. d. 1.*

(b) *Antist. Labeo ap. Plur. in Quest. Rom. p. n. 175.*

(c) *August. d. 1.* (d) *Ovid. Fast. VI. 307.*

tempora (e). *Averruncus*, dictus fuit ab *averruncando* (f), sive *avertendo* mala: vel potius Dii omnes, quos Græci dixerunt *Ἀποπομπαῖς*, *Ἀποτροπαῖς*, *Ἀλέξινάκεις* *Σωτήρας* (g), *Averrunci* sunt dicti: licet hoc forte inter Jovis cognomina referri possit, qui idem tunc fuerit ac *Jupiter Prodigialis*, de quo *Plaut. Amph. A. I. S. I. vers. 107. Angevona* Dea fuit silentium suadens, unde ore obligato, obfignatoque simulacra habet (h). *Ajus Locutius* vero Romanos aliquando bene monuisse credebatur (i). *Laverna* furum Dea (k); & apud rusticos *Hippona*, vel *Epona* (l), quæ equorum curam gerebat, cujus imago ad equorum præsepia pingebatur: *Stercutius* (m), qui agris *stercorandis* præerat; *Robigus*, qui *robiginem* a segete arcebat (n); *Mephitis* Dea putori arcendo præfidens (o); *Pollentia* potentiae, ut videtur, Dea (p), & alii, ὄσα νοῖς. Ipsam denique *Mortem* pro Dea habuerunt veteres (q).

DE VIRTUTIBUS, AFFECTIÖNIBUS
ANIMI, ET SIMILIBUS.

§. XXXIV.

Virtutes, *affectiones animi* & similia colebantur, quia majorem aliquam vim in rebus humanis obtinere credebantur (r). Sic ergo *Mens* ædem in Capitolio habuit (s): *Virtus* & *Honor* duas ædes habuerunt extra Urbem ita positas, ut per ædem *Virtutis* ad ædem *Honoris* aditus esset (t), cujus rationem quilibet facile perspicere potest. *Pictis* ædem.

(e) *Arnob. IV. V. H. Junii animad. III. 1.*

(f) *Varr. de L. L. VI. 5.*

(g) *V. Bud. comment. ling. Gr. n. m. 332.*

(h) *Plin. H. N. III. 5. V. Amplif. Cuperi Harpocr.*

(i) *Cic. de Divin. I. 45. II. 32. Liv. V. 50.*

(k) *Plaut. Aut. III. 11. 31. Horat. Epist. 3. XVI. 60. Fest. V. Laverniones. (V. Memor. Acad. Lit. Par. T. VII. p. 77.)*

(l) *Juven. VIII. 157. & ibi Schol.*

(m) *Plin. H. N. XVII. 9. (n) Varr. de L. L. V. 3.*

(o) *Tac. Hist. III. 33.*

(p) *Liv. XXXIX. 7.*

(q) *Serv. ad Virg. Æn. XI. 157.*

(r) *Vid. Cic. de N. D. II. 23. & 31; III. 17. 18.*

(s) *Liv. XXIII. 31. Ovid. Fast. VI. 241.*

(t) *Symmach. 1. Epist. 14.*

ædem in foro olitorio (y), *Fides* in Capitolio (x), *Spes* plures etiam ædes habuit (y). *Pudicitia* duplex fuit, *Patricia* culta in foro boario, & *Plebeia*, quæ colebatur in vico longo (z). *Concordia* quinque, vel plura templa habuit (a), inter quæ fuit templum *Concordiæ virilis* (b). *Clementiæ* ædes ad honorandam lenitatem Cæsaris decreta (c). Colebant etiam res per se optabiles (d), ut *Pacem*, cui templum magnificentissimum juxta forum extruxit Imperator Vespasianus (e), in quo erant vasa templi Hierosolymitani; *Quietem*, quæ extra portam *Collinam* ædem habuit (f); *Salutem* (g), cujus ædes quinta regione Urbis fuit; *Felicitatem* (h), & *Libertatem*, quæ pulchrum templum in Aventino habuit (i); & ibidem *Atrium* (k), cujus mentio in monumentis veterum sæpe occurrit. Ipsa etiam *Urbs Roma* pro Dea habita fuit (l), cui *Alabandenses Carie* populus primi templum extruxerunt (m).

De Fortuna.

Ad hanc classẽ etiam referendam *Fortunam* multis nominibus a Romanis cultam, quam vulgus putavit esse Deam, quæ prospera & adversa pro solo lubitu nulla meritorum ratione habita (n) hominibus dispensaret; unde eam *inconstantem* (o), *sevam*, *cecam*, *lubricam* passim scriptores appellant (p); & propterea etiam pingitur globo indidens, clavo sive navis gubernaculo innixa, alata (q) &c. Prudentiores vero vel omnino eam negarunt (r), vel per *Fortunam* nihil aliud intellexerunt, quam *providentiam divinam*; cujus decreta cum nobis incognita sint, res humanæ casu (nobis quidem) evenire videntur: itaque *Fortuna* non est dicenda cæca, sed magis hominibus tribuendum est, qui parum dextre sibi prospiciunt (s). Inde Cicero *Topicorum* c. 17. dicit, *Latent, quæ subjecta sunt fortune. Cum enim nihil sine causa fiat, hoc ipsum est for-*

(a) Plin. H. N. VII. 36. (x) Id. XXXV. 10. (y) Vid. Sex. Ruf. & Publ. Vit. de region. Urb. (z) Liv. X. 23.
 (a) Vid. Ovid. Fast. VI. 91. (b) Ibid. 637. (c) Plus. Cas. p. m. 754. (d) Vid. Cic. de N. D. II. 23. (e) Svet. Vesp. o. (f) Liv. IV. 41. (g) Cic. de N. D. II. 23.
 (h) Plin. H. N. XXXIV. 8. (i) Liv. XXIV. 15.
 (k) Cic. ad Att. IV. 16. (l) Svet. Aug. 51. ad quem locum vid. nummum Parini. (m) Liv. XLIII. 6.
 (n) Senec. Hippol. 574. (o) Horat. Od. III. XXIX. 40.
 (p) Boet. de Cons. Phil. I. Met. 5. (q) Curr. VII. 8.
 (r) Juven. X. 355. (s) Vid. Diss. Catonis IV. 4.

Fortunæ eventus obscura caussa, quæ latenter efficit; & hinc aliquando cum fato confunditur (t). Romæ quam plurima templa habuit, & variis cognominibus culta est, ut *Fortuna Primigenia* (u) in Capitolio; *Fortuna Muliebris* extra Urbem (x) in memoriam Coriolani mulierum precibus ab Urbe averſi (y); *Fors Fortuna*, quæ non nisi boni eventus (z) esse credebatur; *Fortunæ Malæ* ara fuit in Esquilis (a); sed plura Fortunæ cognomina, & plura ejusmodi nomina recensere ad scopum nostrum non facit. Hoc observandum est cum Plutarcho de *fort. Rom. p. m. 318*. Romanos plus *Fortunæ*, quam *Virtuti* tribuisse; cum illi jam Ancus Rex templum statuerit; *Virtuti* sero Scipio Numantinus. Tum etiam plura & splendidiora fuisse Fortunæ templa: neque ulla fuisse *Temperantiæ*, aut *Tolerantiæ*, aut *Magnanimitatis*, aut *Continentiæ*. Potest *Nemesis* etiam huc referri, quam Latinum nomen ne in Capitolio quidem invenisse dicit *Plinius* (b); per eam autem significata fuit *ultio divina* (c), qua *Deus improbos persequitur*; itaque dicta fuit a verbo Græco *ῥεμύσσω* succenseo; vel potius a *ῥέμω*, distribuo, debitas scilicet pœnas. Dicitur etiam *Rhamnusia* (d) a *Rhamnunte Atticæ* vico, ubi templum habuit: & *Ἀδράεια* (e) ab e priv. & *δραω*, fugio; quia scilicet eam effugere non datur (f). Colebatur a Romanis in bellum ituris, ut ita significarent, se nisi justa bella nunquam suscipere.

Quin & vitia quadam & res noxiæ divino honore sunt cultæ, ut *Voluptas*, *Venus Lubentina*, *Cupido* (g). *Pavori* & *Pallori* sana consecravit *Tullus Hostilius* (h); & *Audaciæ* ac *Pavori* sacra fecit *Scipio* (i). *Febris* quoque tria templa, sive ædes sacras Romæ habuit (k); *Tempeſtas* (cui *agna* (l) immolabatur) unam in prima Urbis regione. Multis denique aliis rebus propria sua numina præferant Romani: sed nimis jam diu huic materiæ explicandæ inhæsimus; itaque properemus ad ejus finem.

DE

(t) *Vid. Lucan. VI. 612. seq.* (u) *Plut. Quest. Rom. p. m. 281;*
 (x) *Val. M. I. 8. ex. 4.* (y) *Plut. Coriol. p. 231.*
 (z) *Ovid. Fast. VI. 773.* (a) *Cic. de N. D. III. 24.*
 (b) *Hist. Nat. XI. 45.* (c) *Vid. Catull. Epigr. 51. in f.*
 (d) *Ovid. Trist. V. El. 8. c.* (e) *Amm. Marcell. XIV. 11.*
 (f) *Suid.* (g) *Cic. de N. D. II. 23.* (h) *Liv. I. 27.*
 (i) *App. Al. Punic. II.* (k) *Val. M. II. 5. ex. 6. Cæ. de N. D. III. 25.* (l) *Virg. Æn. III. 119. & V. 772.*

DE DIIS PEREGRINIS.

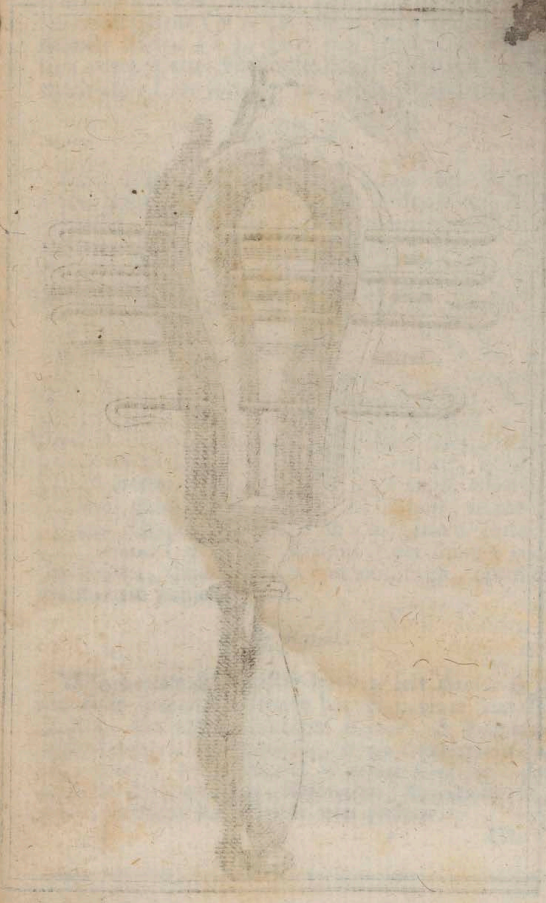
§. XXXV.

Primis quidem temporibus *sacra peregrina* Romæ non serebantur (m); sed prolatis sensim Imperii finibus omnium fere gentium *sacra* in Urbem recepta sunt, maxime vero *Ægyptiorum*; unde mirandum non est, quod in *notitia Imperii* (n) legimus quadringentas & viginti ædes *sacras* Romæ fuisse.

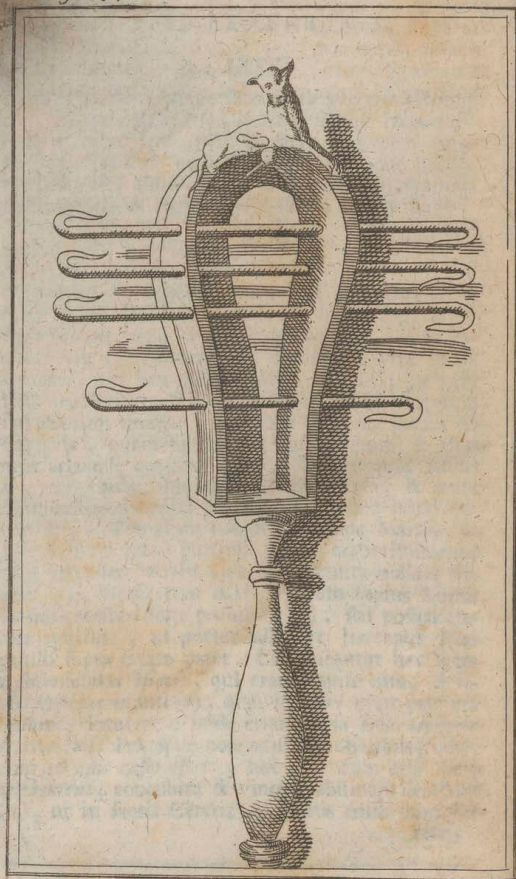
De *Iside*.

Ægyptiorum numen præcipuum fuit *Dea Isis*, quam Græci fabulantur fuisse *Io, Inachi Argivorum* Regis filiam, quæ in *Ægyptum* advecta, cum homines illic agriculturam & multa alia vitæ utilia docuisset, pro *Dea* fuerit culta (o): sed, ut vere dixi, fabulantur: fuit enim antiquum & proprium *Ægyptiorum* numen; & Græci præterea potius ab *Ægyptiis*, quam hi ab illis agriculturam & alias artes accepisse censendi sunt. Sed quicquid hujus sit, certe *sacra* ejus Romæ sunt recepta, & tanta ibi superstitione culta est, quanta nullum aliud numen (p). Templum habuit in campo Martio, in quo & juxta quod plurima stupra committebantur (q); ut etiam in ipsis ejus sacris multa nefarie fiebant (r): itaque tum A.U. 695. tum sæpius Romæ Senatusconsulto sunt prohibita (s); sed postea iterum restituta, ut præter alia ex *Juvenalis* loco paullo supra citato patet. Celebrabantur hæc *sacra* a sacerdotibus *Isiacis*, qui erant capite raso, & *linenis vestibus* induti (t), quia ipsa *lini* usum primum homines docuerat: unde etiam ipsa *Dea linigera* dicitur (u). Præcipue colebatur a mulieribus, quæ, cum in ejus casto essent, hoc est, cum ejus *sacra* celebrarent, concubitu & vino se abstinere debebant (x), ut in sacris *Cereris*; a multis enim cum *Cerere*,

(m) Liv. IV. 30. XXV. 1. XXXIX. 15. (n) Vid. Thef. Græc. T. VII. 1784. (o) Vid. Ovid. Metam. l. 747.
 (p) Lucan. VIII. 831. (q) Ovid. Amor. II. 2. V. 25. Id. Arte Am. l. vers. 77. (r) Juven. VI. 48c.
 (s) Tertull. Apolog. 15. Jos. Ant. Jud. XVIII. 4. Dio XL. p. 91. & alibi. (t) Martial. XII. 79.
 (u) Ovid. Amor. II. 2. 25. & alibi.
 (x) Propert. II. El. 33.

Faint, illegible text or markings at the bottom of the page, possibly bleed-through from the reverse side or a very light print.

re
tr
be
tu
m

ri
do
(
A
ba
Et
fo
lu
ve
pe
pr
ap
iri
fi
Jo
co
fu
co
fo

qu
di
ru
m
al
di

pa
Li
1. 1

rere, ut diximus, ab aliis vero cum Deorum Matre confunditur (y). In iisdem sacris etiam adhibebatur *sistrum* (z), quod erat crepitaculum acutum edens sonum ad similitudinem spicarum ventototarum. Ejus formam hic jungi curavimus.

De *Osiride.*

Osiris *Isidis* frater & maritus quum varias & plurimas leges *Ægyptiis* dedisset, & agriculturam ipsos docuisset, (a) a fratre *Typhone* interemptus dicitur (b). Animam ejus in bovem migrasse ferunt, qui *Apis* est dictus, & summo studio ab *Ægyptiis* colebatur: erat autem niger & certis maculis distinctus, ac post certum tempus a sacerdotibus sacro fonte mergebatur; quo tempore universa *Ægyptus* lugebat, donec alterum bovem priori similem invenissent, qui tum magna cum lætitia *Memphim* perducebatur (c). Idem, ut plerique ferunt, *Serapis* est dictus, quem per somnia de valetudine sua agrotantes consulebant (d). Quidam *Josephum Patriarcham* in hoc *Serapide* cultum volunt, quia in statuis modius trumentarius in ejus capite apparet; *Josephus* enim, ut e sacris literis scimus, frumenticopiam *Ægyptiis* præbuit: & hinc etiam fortasse fuit, quod (ut modo diximus) per somnia eum consulerent, quia *Josephus*, ut notum est, optimus somniorum conjector fuit.

De *Anubi.*

Isidis comes & minister habitus fuit *Anubis* (e), qui ei in quærendo *Osiride* bonam operam navasse dicitur. Hic cum *Græcorum Hermæ*, & *Romanorum Mercurio* fere convenit, & ob sagacitatem canina forma, vel certe canino capite pingitur. De aliis *Ægyptiorum Diis*, *Harpocrate*, *Canopo* &c. hic dicere instituti nostri ratio non patitur.

CA-

(y) *Juven.* VI. 530.(z) *Id.* XIII. 91. (*Perf. Sat.* v. f.)(a) *Tibull.* I. VII. 29.(b) *Ovid. Amor.* II. *El.* XIII. 14. (*De Iside* a *Suevis* culpa, ut testatur *Tacitus*, sub forma *liburnæ*, agunt *Memor. Ac. Lit. Par.* T. VII. p. 56. & 129. seqq. It. de *Typhone*. T. IV. p. 162.) (c) *Juven.* VIII. 79.(d) *Vid. Sver. Vesp.* 7. (e) *Virg. Æn.* VIII. 698.

CAPUT II.

De Ministris Sacrorum.

§. I. De Ministris sacrorum in genere.

Ministri Sacrorum apud Romanos prudentissimo consilio diversi a reliquis civibus ordinis non fuerunt; sed iidem viri & sacris & civilibus rebus tractandis adhibebantur, ne unquam turbæ religionis causa moverentur (a): plerumque autem capiebantur Sacerdotes, etiam numinum inferioris ordinis (b), ex viris honoribus & eminenti dignitate maxime conspicuis: sed & adolescentibus nobilitioribus statim ac virilem togam sumpsissent aliquando conferebantur (c): imo Septemviros Epulonum etiam prætextatos fieri potuisse indicat Livius XL. c. 42.

Ordinis causa in duas classes eos dividemus: vel enim omnium Deorum Sacerdotes erant, aut potius nulli certo numini addicti; quales erant Pontifices, Augures, Quindecimviri sacris faciendis, Aruspices, Fratres Arvales, Curiones, Septemviri Epulones, Feciales, Sodales Titientes, & Rex sacrorum, sive Rex sacrificulus. Vel uni alicui Numini sacra faciebant; in quo genere sunt Flamines, Salii, Luperi, Potitii, & Pinarii, Galli matris Deorum, Virgines Vestales; de quibus omnibus singulatim dicendum est.

§. II. De Pontificibus.

Pontifices dicti sunt vel a posse & facere (d), quod eorum in sacris faciendis maxima esset potestas & auctoritas (e); vel potius a ponte subli-
cio; cujus reficiendi cura ipsis incumberebat (f), quia per eum plurima sacra deducebantur. Instituti (g) Pontifices primum sunt a Numa Rege quatuor, iique patricii; quibus ut etiam quatuor e plebe adjicerentur A. U. 454. factionibus tribunicis

(a) Cic. pro Domo sua ipso initio.

(b) Vid. exempl. ap. Cic. de Cl. Orat. 34.

(c) Suet. Jul. I. (De gradu & honore Sacerdotii dignus qui videatur Falsterius in Amornit. Philol. T. I. p. 187. & T. II. p. 111. de insignibus Ordinis Sacri).

(d) Plar. Nama p. m. 65.

(e) Vid. Lucan. I. 595. (f) Varro de L. L. IV. 15. Dispo- Hal. II. 73. (g) Idem III. 45.

niciis pervictum est (b). Sulla rursus septem alios Pontifices adjecit; sed ex his quindecim octo illi priores, & qui deinde in eorum locum cooptati sunt, *Majores* dicebantur, reliqui vero *Minores* (i). *Cooptabantur* a collegio suo usque ad legem Domitiam (k) latam A. U. 649: qua constitutum est, ut Comitibus tributis a septemdecim tribubus sorte lectis Pontifices crearentur (l); quam legem abrogavit Sulla, restituit A. U. 690. T. Labienus, auctore Julio Cesare (m). Sub Principibus vero eorum arbitrio creati sunt.

Munus Pontificum erat de omnibus causis ad sacra pertinentibus inter omnes personas judicare (n), leges de rebus sacris condere, omnes alios sacerdotes, eorumque ministros in officio continere (o), iis delinquentibus mulctam indicere, de cultu Deorum denique & religionibus respondere (p). Licet autem magna eorum esset auctoritas, tamen etiam ipsi censoria notæ erant obnoxii, & a Tribunis plebis ad officium cogi poterant (q), quod tamen rarissime accidit; ita ut eos neque populo, neque Senatui rationem reddidisse tradat Dionys. Halic. II. c. 73. Quod autem tres Pontifices statuisent, ad satis sanctum habebatur (r).

De Pontifice Maximo.

Pontificum collegio præerat *Pontifex Maximus* a Numa institutus (s), qui semper Comitibus tributis ex ipso collegio est creatus: & initio quidem ex solis patriciis; at circa A. U. 500. Ti. *Coruncanius* primus de plebe Pontifex Maximus creatus est. Post mortem Lepidi, qui unus de Triumviris fuerat, sacerdotium hoc suscepit Augustus; & post eum deinceps omnes Imperatores, etiam Christiani, ad Gratianum usque (t): (quem hoc nomine etiam honoratum fuisse ex inscriptionibus patet, nisi dicamus eas ipso inscio positas fuisse) & hoc, quia Pontificatus dignitas majorem venerationem, quam

H

quæ

(b) Liv. X. 6. (i) Inscript. ap. Grut. p. CCCLX. a. CCCXXI.
 1. CCCXXXIII. 4. (k) Suet. Ner. 2. (l) Cic. Agrar. II. 7.
 (m) Dio 37. p. 27. ed. A. 1548. (n) Cic. de Har. resp. 6.
 7. leg. 2. §. 6. ff. de Or. Jur. (o) Liv. XXVII. 8.
 (p) Exemp. ap. Liv. V. 21. & VI. 1. (q) Cic. pro domo
 sua c. 45. (r) Cic. de Har. resp. 6. (s) Liv. I. 20.
 (t) Vid. omn. Bosius de Pont. Max. Imp. R. 3. a. Spanh.
 de P. & U. N. Diss. XII. p. 422. Zosim. IV. p. 249. ed. Oxon.

quæ privato conveniret, illi, qui ea præditus erat, tribuere videbatur: nam a Græcis etiam hoc Sacerdotium *ἱερωσύνη μεγάλη* dicitur (u). Hic itaque summam in rebus sacris potestatem obtinebat; religiones interpretabatur, & pro collegio Pontificum respondebat; ne quid religio detrimenti pareretur, providebat; Vestales capiebat & iudicabat, earumque sacris peculiariter præerat (x), in actis solemnibus *verba præibat*; (quanquam id aliquando a scriba tantum factum fuisse legimus (y)) Comitibus aliorum sacerdotum intererat, eosque inaugurabat; arrogationibus etiam aderat, & de matrimonialibus quibusdam causis cognoscebat; anni, annaliumque curam gerebat (z); in omnes personas sacras jurisdictionem quamdam exercebat; denique de cæremoniis quibusdam dispensabat: an vero comitia habere potuerit, disputatur, ut jam antea inuimus. Licet vero Pontifex Maximus tanta potestate polleret, in plurimis tamen rebus nihil sine Pontificum collegio poterat, atque ab eo ad collegium provocatio erat (a); & inde ad populum. *Insigni* utebatur toga prætexta, & apice in capite, qui etiam *Tutulus* dicitur; an vero sellam curulem habuerit, incertius est. Duravit hoc sacerdotium Romæ, ut pleraque alia, ad tempora Theodosii Magni.

§. III. De Auguribus.

Augures (Græcis *διωνυπόδοι* vel *διωνυσται*) dicti sunt ab *augurio*; hoc vero quasi *avigerium* (b) dicitur, cuius appellationis ratio ex sequentibus perspicui poterit. Eos primum instituit Romulus (c), ut tres pro numero tribuum essent, quibus postea (nec satis certum est a quo, forte a Servio Tulio) quartus est additus; iique omnes erant patricii. A.U. 454. quinque Augures plebeji adjecti sunt (d); & demum a Sulla quindecim sunt creati, quorum qui primus erat, *Magister collegii* dicebatur (e). Proprium Auguribus fuit, quod sacerdotium

(u) *Plut. Fab. Max. p. m. 189. Vid. & Dion. Hal. III. 36.*

(x) *Ovid. Fast. III. 413. Plut. Numa p. m. 66.*

(y) *Val. Max. IV. ex. 10. (z) Vid. omn. Cic. de Orat. II.*

32. 13. (a) *Liv. XXXI. 6. (b) Serv. ad Virg. Æn. V. 533.*

(c) *Dion. Halic. II. 64. (d) Liv. X. 6.*

(e) *Vid. J. C. Buleng. de aug. & ausp. lib. 11.*

tium illis vivis eripi non potuerit (f); quia scilicet artis & scientiæ potius, quam honoris hæc appellatio erat (g); vel potius hoc fiebat, ne ullo modo hæc sacra evulgarentur, quæ revera prudentioribus ludibrio erant. Hinc etiam non a populo creati, sed a collegio cooptati sunt (h). Auguribus præterea proprie *spectio* tantum; *spectio* vero & *nunçiatio* magistratibus, qui omne jus auspiciorum habebant, competebat (i). Valde tamen honorati erant augures, ita ut trabea de purpura & cocco uterentur (k): unde *dibaphum*, sive *purpuram bis tinctam* pro ipso auguratu ponit Cicero (l).

Munus igitur Augurum erat ex volatu, cantu, & tripudio avium futura prædicere; quod modo sequenti fiebat, vel, ut verius dicam, fieri credebatur. Sedens Augur *toga augurali*, sive *trabea amictus orientem versus prospiciens lituo*, hoc est, *baculo incurvo certam celi partem designabat*, quæ pars dicebatur *templum* (m), & hoc etiam *tabernaculum capere* dicebatur (n). Tum diligentissime observabat quæ aves, quo gestu (o), cantuve, & qua parte hujus templi se ostenderent; signa autem *lava felicia* (p), dextra vero *infelicia* habebantur: unde locum Horatii *Od. III. XXVII. 15.* recte corrigere videtur *Lambinus*. *Virgilius* vero *Bucol. I. v. 18.* *lava infausa* dicit, ut contra *Suetonius in Claud. c. 7.* & *Vitell. c. 9.* dextra *fausta* vocat: sed forte in avibus aliter obtinuit, aliter in fulmine. Verum nihil mirum est, veterum in nugis superstitiosis fluctuasse animos. Aves, quæ cantu auspicia faciebant *Oscines* (q), quæ volatu *Præpetes*

H 2

(vel

(f) Vid. Liv. I. 18. Plin. Epist. IV. 2.

(g) Plut. Quæst. Rom. p. m. 287. 3. quæst. 97.

(h) Vid. Abram. ad Cic. Philipp. II. 2.

(i) Fest. V. Spectio, & ibi Scalig.

(k) Serv. ad Æn. VII. 612. ex Suet.

(l) Ad Fam. II. 16. & Att. II. 6.

(m) Vid. Lucret. II. 1043. Varro de L. L. VI. 3.

(n) Liv. I. 18. & IV. 7. (Templum determinare & tabernaculum capere hic male confunduntur. Quid illud sit, docet Livius I. 18. At de hoc vid. Rosin. VI. 34. p. 10. 486. & Brisson. de Form. p. 170.)

(o) Plaut. Trin. II. I. 12. Id. Epid. II. II. 2. *liget aliter* Id. Aulul. IV. III. 1.

(p) Lucan. I. 601. Vid. rationem ap. Dion. Halic. II. 5.

(q) Varro de L. L. V. 7. Cic. de Div. I. 33.

(vel *alites* (*)) dicebantur (r). Si fausta essent auspicia, *addicere* (s) & *admittere*; sin minus, *refragari* aves dicebantur: nec satis erat unum auspiciū vidisse, nisi id altero confirmaretur. Præterea etiam Augures *de celo servabant*, hoc est, ex *tonitru* (t) & *fulmine* (u) futura prædicebant. Locus, qui fulmine tactus esset, *bidental* (x) dicebatur, quia *bidente*, sive *ove*, sacra faciebant (y); & deinde religiosus erat; ibique reliquæ & vestigia fulminis collecta, & terræ condita fuerunt (z). Tertium augurii genus capiebant ex *pullis*, quibus pultem, vel ossam objiciebant: quod si avide vescerentur pulli, & præsertim si aliquid ex ossa decidens *terram paviret* (a), sive *pulsaret*, optimum erat augurium, & *tripudium solissimum* (quod scilicet ossa *salum* contingeret) nunciabatur (b): sed si vesci nollent pulli (c), vel avolarent, triste omen erat. Hic autem obiter notandum est, Romanorum auspicia talia plerumque fuisse, ut secundum naturæ ordinem læta potius, quam tristia esse deberent: facile enim erat pullos fame eo redigere, ut lubentes vescerentur. Et jam tempore Ciceronis (d) auspicia sibi fingebant verius, quam observabant (e): & ita sæpe magistratus impediabant Tribunos plebis, ne cum populo agere possent (f). Qui pullos servabant, *Pullarii* dicebantur (g); cavea autem ipsa dicebatur *auguraculum*. Præterea etiam ex quadrupedibus & aliis rebus forte accidentibus (h) omnia captabant, eaque explicabant, (ac tum proprie *commentari* (i) dicebantur) & quomodo *procurari* (k) (& hoc proprium ei rei verbum est (l)) deberent, indicabant: & si faustum esset augurium, *impetratum* & *inauguratum* esse dice-

(*) (V. Cic. I. Divin. 53. & nostra Synon.)

(r) Fess. V. *Prepetes*. (s) Liv. XXVII. 16. Plaut. *Id. v.*

11. Liv. IV. 18. (t) Virg. *Æn.* IX. 630.

(u) Lucan. I. 533. (x) Pers. *Sat.* II. 27.

(y) Cornel. Fronto *vetus Gramm.* (z) Juven. VI. 587. & sibi Schol.

(a) Fess. V. *Puls.* (b) Liv. X. 40. Cic. *de Divin.* II. 8. & 34. (c) *Id. de N. D.* II. 3.

(d) Ipse *ad Fam.* I. 2. Liv. XXI. 63. *Vid. omn. Græch. de Cqm. Rom.* I. 4.

(e) Cic. *de Divin.* II. 33. 35.

(f) V. Manut. *ad Cic. ad Fam.* VIII. 11. (Adde Cic. II. Div. 18. & 33.)

(g) Cic. *de Divin.* II. 34. (h) Juven. XIII. 62. *seq.* (Hor. III. *Od.* 27. Liv. XXI. ult. & XXII. 1.) (i) Cic. *de amic.* 2.

(k) *Id. de Divin.* I. 2.

(l) Gell. IV. 6.

dicebant (m). (De Augurii prima origine agunt Memor. Ac. Lit. Par. T. II. p. 371.)

§. IV. De Aruspiciis.

Aruspices (Græcis ἱεροσκοποὶ (n) & θυσιοσκοποὶ) a victimis in ara inspiciendis dicti sunt; vel etiam ab *haruga*, quæ vox olim *hostiam* significavit (o). Hi quoque a Romulo primum instituti sunt numero ternario; sed eorum collegium æque ac aliorum sacerdotum processu temporis auctum fuisse certum est; verum non ita honorati fuerunt ac Augures; imo ipsos in Senatum legere aliquando non licuit (p). Sed videtur distinguendum; ut quidam fuerint honoratiores, & in collegium conscripti; alii vero parva mercede operam suam quibusvis locaverint (q): ita ut ex prioribus *Spurina* fuerit; de quo *Suet. Julio c. 81.* Aruspicum munus erat ex victima ante mactationem (r), & post eam ex extis (r), flamma, fumo, aliisque rebus occasione sacrificii forte accidentibus futura prædicere; ac deinde ea portenta explicare (r), & procurare. Hac scientia, (si ita dicenda est ars nugatoria) cujus primus auctor *Tages* quidam fuit, ab Etruscis (u) ad Romanos peruenit.

§. V. De Quindecimviris sacris faciundis.

Quindecimviri sacris faciundis hac occasione instituti sunt. *Tarquinius Romanorum Rex*, sive ille *Priscus*, sive *Superbus*, ut vult *Dionysius Halicarnassensis*, fuerit, miro quodam modo, quem narrat idem *Antiquit. Roman. l. IV. c. 62.* tres libros *Sibyllinos* nactus, eorum custodiam duobus viris illustribus permisit; quorum loco A. U. 387. *Decemviri sacris faciundis* facti sunt (x); simulque lege cautum est, ut pars eorum ex plebe crearetur. Sulla etiam hoc sacerdotium ad numerum *quindenarium* auxit, qui eodem modo ac Pontifices sunt creati (y); & qui iis præerat, *M-*

H 3

gister

(m) *Plaut. Afin. II. 1. 11.* (n) *Dion. Halic. II. 12.*(o) *Donat. ad Ter. Phorm. IV. IV. 28. Jac. Perizon. ad El. V. H. l. II. 31.* (p) *Cic. ad Famil. VI. 19.*(q) *Plaut. Pen. II. V. 10. 17.* (r) *Seneca Œdippo V. 301. seq.*(s) *Virg. Georg. IV. v. 485.* (t) *Juven. II. 121.*(u) *Vid. Lucan. I. 584. & 637.* (x) *Liv. VI. 37. & 42.*(y) *Vid. §. 2. hujus cap.*

gister collegii dicebatur (z). *Munus* Quindecimvirorum fuit custodire libros Sibyllinos; diffidili Republicæ tempore, vel cum insigne aliquod portentum nunciatum esset, ex Senatus-consulto eos *adire*, sive *consulere* (a), & quæ legissent, ad Senatum referre: tum caeremonias, sacrificia, aliaque, quæ libri præscribebant, procurare (b), & in specie quidem ludos sæculares (c). Hi Quindecimviri a militia & aliis muneribus urbanis erant immunes (d), secus ac alii sacerdotes; ut scilicet solis libris interpretandis vacare possent. Sed hi libri, quibus fata Imperii Romani contineri credebantur, A. U. 670. cum ipso Capitolio (ubi publicitus adservabantur, ut quidam ajunt; nam quidam, & recte credo, putant antiquiores illos libros nunquam existisse; ideoque nemini, nisi sacerdotibus, licebat eos inspicere, qui sacramento erant adacti, ne quid de iis vulgarent) cum ipso, inquam, Capitolio hi libri cremati sunt (e); verum paullo post legati undique sunt missi, qui omnia ubicunque terrarum oracula Sibyllina conquirerent; ex quibus Quindecimviri rursus alios libros confecerunt, qui ab Augusto sub basi Apollinis *Palatini* sunt conditi (f); & erant Quindecimviri proprie Apollinis Sacerdotes; unde *cortinam* domi suæ habebant, sive tripodem æneum Apollini sacrum (g). Demum iussu Theodosii Magni Imperatoris A. C. 389. a *Stilicone* sunt combusti (h). Distinguendi autem sunt hi libri Sibyllini ab iis, qui hodie supersunt, & a *Christianis* pia quadam, ut vulgo dicitur, fraude suppositi sunt (i).

§. VI. De Fratribus Arvalibus.

Fratrum Arvalium origo hæc est: cum *Acca Larentia* (k) Romuli nutrix ex duodecim filiis, quibuscum sacra facere consueverat, unum morte amississet, Romulus se illi in filii locum adoptandum dedit: seque & illos *Fratres Arvales* dixit, quia sacra quædam publica faciebant, ut *arva* fruges ferre pos-

(z) *Plin. H. N. XXVIII. 2.* (a) *Liv. III. 10. V. 13. VII. 28. & c.* (b) *Liv. ibid.* (c) *Hor. carm. sæc. 5. & 70.*
 (d) *Dion. Hal. IV. 52.* (e) *ibid.* (f) *Suet. Aug. 31.*
 (g) *Suet. Aug. 32. Serv. ad Æn. III. v. 312.*
 (h) *Rutil. Numm. II. 47. & 55.* (i) *Vid. Rev. To. Alb. Fabric. Bibl. Græc. I. 10. 342.* (k) *Geil. VI. 7.*

re possent (l); quæ sacra dicebantur *Ambarvalia* (m). *Larentalia* etiam in hujus Larentiæ honorem mense Aprili a flamine Martiali sunt acta (n). Hujus sacerdotii insigne erat corona spicea, & albæ infulæ: nec nisi cum ipsa vita hic honos finiebatur (o), & captos etiam, exulesque comitabatur.

§. VII. De Curionibus.

Curiones triginta ex Romuli instituto a suis quibus *curiis* lecti sunt, qui sacra publica pro *Curis* suis *curarent* (p), (fere ut hodie *Parochos* quos vocant, apud Pontificios aliosque; licet apud veteres *Parochi* sint dicti, qui magistratibus iter facientibus per municipia, quæ ipsis necessaria essent, publicitus præberent (q)) unde a *curando* *Curiones* sunt dicti (r); qui etiam *Magistri Curie* *Plauto* (s) dicti videntur; *ædes* vero, in quam *Curiales* conveniant, *Curia* vocata est, & Græce *ἑστιατόριον*, quia ibi *epulabantur* (t): vel etiam *πρωτατείον* (u) facellum illud Græci dicunt, ipsos vero *Curiones* *πρωτατείς*. Eligebantur *Curiones* quisque a suis *curiis*; sed omnibus præerat, qui *Curio Maximus* (x) dicebatur, *curiatis Comitibus* a populo creatus, cuius auctoritate ceteri regebantur.

§. VII. De Septemviris Epulonum.

Septemviri Epulonum hanc originem habuerunt (y). Cum Pontifices multitudine sacrorum gravarentur, A.U. 537. primum *Tresviri Epulones* sunt facti (z), qui *Judorum epulare sacrificium* facerent; quibus postea a Sulla, ut videtur, quatuor adjecti sunt. Curabant autem has epulas summa lautitia; unde *Saliarum*, *Auguralium*, *Pontificiarum epulæ* pro *lautissimis* ponuntur (a): eorumque munus luculenter describit Cicero *de Harusp. resp. c. 10. Lentulus* enim ille, de quo ibi sermo est, *Septemvir*

H 4

Epu-

(l) Varr. de L.L. IV. 15. (m) V. Virg. Georg. I. 341. Titull. II. l. 15. & ibi Broukh. (n) Plur. Romul. p. 19. E.
 (o) Plin. H. N. XVIII. 2. (p) Dion Hal. II. 64.
 (q) Hor. Serm. I. V. 45. (r) Varro de L. L. V. 6.
 (s) Aulul. I. 2. 29. (t) Dion. Hist. II. 71.
 (u) Ibid. c. 66. ubi vid. not. in ed. Angl.
 (x) Fest. V. Maximus. (y) Vid. Lucan. I. 605.
 (z) Liv. XXXIII. 42. (a) Cic. ad Att. V. 9. Hor. Od. I. 37. 1; (Macrob. Saturn. II. 9.)

Epulo fuit. Hi quoque ad Pontifices referrebant, si quid in sacris omiffum, commiffum, aut pollutum effe diceretur. Illis etiam, quemadmodum Pontificibus, togæ prætextæ gerendæ jus fuit (b); quippe fumma etiam Septenaviratus dignitas habebatur (c). De eorum creatione, idem, quod de Pontificum creatione est dicendum.

§. IX. De Fecialibus.

Feciales (quos Græce εἰρηοδίκας dixeris (d), vel εἰρηοφύλακας (e), vel σπονδοφόρους (f)) dictos volunt a faciendo, quod pacem & fœdera facerent (g): vel forte etiam a fatu, five fando (b); oratorum enim vicem fufinebant. Hi a Numæ Rege instituti quidem funt, sed forfiam juri feciali primus confituit Ancus Marcius Romanorum Rex quartus (i); Valerius Maximus vero, five quis alius, in libello de nominibus, Setorem quendam Regium ejus juris auctorem facit. Collegium Fecialium erat Sacerdotum viginti, qui eodem modo ac Pontifices creabantur. Horum præcipuum munus (k) erat bello indicendo, & fœderi faciendo præeffe, & propficere, ne Romani bellum, nifi legitimum, facerent (l). Itaque quum gens aliqua Romanos injuria affeciffet, unus ex Fecialibus eo proficifcebatur (m), ut vel res ablatas, vel fontes profugos repoceret (n): quod fi injuria confestim non farciretur, triginta dies illis ad confultandum dabat; quibus elapsis pium bellum poterat ifti genti indici. Tum rurfus ad fines hostiles progressus Fecialis hafta fanguinea in illos projecta bellum certa formula ipsis indicebat (o): poftea aucto immenfum Imperio Romano, ut tamen plebi fuperftitiofæ fatisfieret,

(b) Liv. XXXIII. 42. (c) Vid. Dion. LIII. init. Grut. P. CCXXXV. 10. & CCXXXVI. 9. (d) Dion. Halic. II. 72.

(e) Plur. Numæ p. m. 68. A. (f) Dion. Hal. I. 21.

(g) Feflus hæc V. qui tamen corruptus est: & pro feriendõ ibi faciendo legendum effe videtur.

(h) Ita Voff. Etyrn. & de viriis Sæm. I. 11. (Fecialis enim & fcribendum effe, docet JENSIUS noster in Fere. lifer. ubi & munia eorum fufius persequitur.) (i) Liv. I. 32.

(k) Cic. de Offic. I. 11. (l) Var. de L. L. IV. 11. Vid. omn. Var. de vita P. R. L. III. p. 61. ed. Dordr. & ap. Non. p. 514. ed. Plant. 1555. (m) Vid. omn. Dion. Hal. II. 72.

(n) Liv. IV. 30. Serv. ad Virg. Æn. X. 14.

(o) Cincius ap. Gell. XII. 4. Liv. I. 31. Dion. Halic. II. 72.

fieret, simulatio quædam hujus juris in agro prope Urbem, qui *hostilis* dicebatur, est servata (p). Fœdera quoque fiebant per unum ex Feclialibus (q), qui dum eo munere fungeretur, *Pater patratus* dicebatur (r), quia jusjurandum pro toto populo *patrabat*, sive *præstabat*. Judicabant etiam Fecliales de injuriis (s) fociis illatis; curabant, ne legati violarentur (t); pacem non legitime factam rescindebant, ejusque sponsores dedebant (u); & uno verbo omnia curabant, quæ ad fœdera spectabant.

§. X. De Sodalibus Titiis.

Sodales Titii (x), vel *Titienses* (y) a *Tito Tatio* sacris Sabinorum retinendis, vel a *Romulo* in honorem ipsius *Tatii* instituti sunt; nam utrumque ab uno *Tacito Annal.* 1. c. 54. *Hist.* 11. c. 95. traditur: plura de his certo dicere nec possumus, nec operæ pretium videtur ultra inquirere: nisi quod forte munus eorum a munere *Septemvirorum Epulonum* non alienum admodum fuerit; cum iis & apud *Lucanum loc. cit.* & in *Inscriptione apud Gruter. pag. CCCXCVI. 1.* jungantur: apud quem etiam pluribus locis memorantur.

§. XI. De Rege Sacrorum.

Rex Sacrorum (z) (Græcis *ἱερωὺν βασιλεύς*) sive *Rex sacrificulus* (a), creatus est exactis Regibus, ut ea sacra perageret, quæ antea ab ipsis Regibus peragi solebant; unde quoque nomen suum nactus est: sed ne tanto nomine insolesceret, Pontifici subiectus fuit, nec magistratum gerere, aut cum populo agere ei licuit (b); unde, postquam sacra fecisset, se quasi fuga ex Comitio proripiebat (c). Creatus autem est Comitibus centuriatis ex patriciis (d). Uxor etiam ejus *Regina* est dicta, quæ & ipsa

H 5

sacra

(p) *Ovid. Fast. VI. 205.*(q) *Liv. XXX. 45. omnino.*(r) *Liv. I. 24. (s) Dion. Halic. l. d.*(t) *Val. Max. VI. 6. 3. & 5. (u) Liv. IX. 10.*(x) *Lucan. l. 602. (y) Gruter. CCCXCVI. 1.*(z) *Liv. II. 2. (1) Liv. XXVI. 6.*(b) *Dion. Halic. V. 1.*(c) *Plur. Q. R. p. m. 179. Suet. n. 62. Ovid. Fast. V. 717.*(d) *Cic. pro Domo 15.*

sacra quædam faciebat (e). Domus quoque publica, in qua Rex sacrorum habitabat, Regia est dicta (f).

SACERDOTES SINGULORUM DEORUM.

§. XII. De Flaminiibus, & præcipue de
Flamine Diali.

Flamines (σφαρνπόροι Græcis) sacerdotes erant uni alicui numini addicti (g), ejusque sacra curantes. Appellantur ita a *fila*, quo caput cingebant, ac si *flamines* dicerentur (h); vel a *pileo*, quasi *pilamines* juxta quosdam (i); vel denique a *flameo* capitis tegumento, ut vult *Vossius* post *Dionysium Halicarnasæum* II. c. 64. Hoc etiam *Apex* dicebatur ab antiquo verbo *apere*, hoc est, *vincire* (k), & proprium *Flaminum* insigne erat (l), ita tamen, ut etiam *Pontifex Maximus* eo uteretur, sicuti supra diximus. Creati sunt primum a *Numa* tres, *Dialis* nempe, qui *Jovis* erat sacerdos, *Martialis* & *Quirinalis*: sed his variis temporibus alii duodecim sunt additi in honorem aliorum Deorum; qui *Flamines Minores*, quemadmodum priores illi *Majores* sunt dicti: *Minores* quidem ex plebeis creati poterant, *Majores* (m) vero ex solis patriciis. Dicebantur vero proprie *prodi* *Flamines* cum crearentur (n). Quamquam autem *Flamines* non simul *Pontifices* essent, tamen in eorum collegio sedebant (o), certe *Majores*. Creabantur a populo *Comitiis* tributis; nempe ita ut *Pontifex Maximus* tres simul nominaret, ex quibus unus legeretur (p), & a *Pontifice Maximo* inaugurabantur. Majoribus *Flaminibus* commune fuisse videtur, ut ab Urbe abesse ipsis non liceret (q), ne scilicet sacra desererentur; neque etiam divortium facere (r). Quamquam autem *Flaminium* esset perpetuum, tamen certis de causis poterat eripi, veluti si quis sacra

(e) *Macrob. Saturn. I. 15.* (f) *Fest. V. Regia.*

(g) *Cic. de L. L. II. 8.* (h) *Varro de L. L. IV. 15. Plus.*

Q. R. 10. 3. p. m. 274. (i) *Plus. Numa p. m. 64.*

(k) *Fest. Voc. Apex. Vid. Lucret. VI. V. 1065. Virg. Georg. III. 158. Æn. IV. 482. & hic Serv.* (l) *Lucan. I. 604.*

(m) *Cic. pro donato 14.* (n) *Id. pro Milone 10. & 17.*

(o) *V. eund. de Haru sp. resp. 5.* (p) *Tac. Ann. IV. 15.*

(q) *V. Liv. Epist. XIX. & XXXVIII. 51. Val. Max. I. 1. ex. 2.*

(r) *Gell. X. 13.*

sacra non rite curasset: (vid. Livium XXVI. c. 23.)
Sulpicio inter sacrificandum apex a capite prolapsus
 sacerdotium abstulit (s). Omnium porro Flaminum
 longe dignissimus fuit FLAMEN DIALIS, qui etiam
 listore, sella curuli, & veste prætexta utebatur
 (t): & ex jure sacerdotii sui Senatum ingredi
 poterat (u). Hic plurimis cæremoniis obstrictus
 fuit (x), quarum potissimas duntaxat recensebi-
 mus: nempe religio ei erat equo vehi; *classẽm*
procinctam, id est, exercitum armatum extra po-
 mœrium videre; quin nec noctem unam extra Ur-
 bem manere ei fas erat (y), nec poterat jurare (z);
 (vel certe non cogebatur (a)) nec annulo uti;
 nisi pervio, castroque: ignem a *Flaminia*, sive *Fla-*
minis domo efferre nisi sacrum, jus non erat; vin-
 ctum ædes ejus ingressum solvi necesse erat, & vin-
 cula per impluvium in tegulas subduci, atque inde
 foras in viam demitti; reum, si ad pedes ejus sup-
 plex accidisset, verberari eo die piaculum erat;
 nodum nulla parte corporis habere poterat: capil-
 lum ejus, nisi qui liber homo erat, nemo deton-
 dere poterat; capram, carnem incoctam, hederam,
 fabam nec tangebatur, nec nominabat (b), propagi-
 nes e vitibus altius prætentas non succidebat; vel
 potius, non succedebat, hoc est, vetitum ei erat
 transire per viam, ubi vites in sublimi essent præ-
 tentæ (c); pedes lecti ejus tenui luto circumlitos
 esse oportebat, nec ab eo trinoctium continuum
 decubabat, nec alteri in eo cubare licebat; un-
 guium ejus & capilli segmina subter arborem feli-
 cem terra obruebantur; quotidie festatus erat (*),
 quapropter Pontificibus, cum judicium de aliquo
 exercerent, adesse non poterat (d); sine apice sub
 divo esse non licebat, (unde *apicatus* dicitur O-
 vidio *Fastor. IV. v. 347.*) sub tecto licebat; apica-
 tum

H 6

(s) Val. Max. I. 1. 4. (t) Liv. 1. 20. & XXVII. 8.
 (u) Ibid. (x) Gell. X. 15. ex Fabio Pittore, Masurio Sa-
 bino, aliisque. Plur. Q. R. 39. 43. sive p. 274. seqq.
 (y) Liv. V. 52. Tac. Ann. III. 71.
 (z) Plur. Quæst. Rom. 45. Liv. XXXI. c. ult.
 (a) Edictum perpetuum apud Gell. X. 15. (b) Plin. H N.
 XVII. 12. Fest. V. Fabam. (c) Lips. Elef. 1. 21. Boxhora.
 ad Plur. Q. R. 100. & omnino hoc firmatur ex Probl. seq.
 (*) Occurrit hæc vox inter varias lectiones ap. Gell. X.
 15. sed malunt Viri Docti aliam substituere. Nos id nunc
 non agimus.
 (d) Vid. Guther. de veter. jure Pontif. I. 32.

tum tamen mori nefas erat (e); farinam fermento imbutam attingere ei fas non erat; tunicam interiorem, nisi in locis testis non exuebat, ne sub caelo tanquam sub oculis Jovis, nudus esset; in convivio, nisi Rex Sacrificulus, haud quisquam alius supra eum accumbebat (f); uxorem cum amitteret, *Flaminio* decedebat; ejus matrimonium, nisi morte, dirimi non poterat; locum, in quo bustum esset, nunquam ingrediebatur; mortuum non attingebat; funus tamen exequi poterat; unus omnium galero albo utebatur; ungi sub dio ei fas non erat; antiquitus nec magistratum capere, nec petere poterat; quod procedentibus temporibus observatum non fuit (g); opus facientem videre religiosum ei erat, itaque, cum per Urbem incederet, eum praecedebat *praecia*, sive *praeciamator*, qui homines monebat, ut ab opere faciendo, dum transiret Flamen, desisterent: quaedam autem ex his caeremoniis iis postea sunt remissa. Eisdem fere caeremoniis *Flaminica* (h), sive *uxor Flaminis* observabatur: sed etiam alias, ut quod, quoties tonitruum audisset, feriata erat, donec placasset Deos (i). Sacerdotium hoc ab adolescentia Caesaris intermissum Augustus extremo suo tempore restituit (k). Theodosius Magnus Imperator cum plerisque aliis gentilium sacerdotiis abolevit.

Flamen Martialis Diali dignitate proximus erat, & e patriciis etiam semper est creatus: quem honore sequebatur *Flamen Quirinalis* (l) in honorem Romuli institutus, qui duo quoque collegio Pontificum, ut dictum est, assidebant: Reliquorum duodecim, qui *Flamines Minores* & *Plebeji* sunt dicti, nomina recentere nihil attinet, quorum omnium postremus fuit *Flamen Pomonalis* (m).

Imperatoribus inter Divos relatis postea etiam singuli Flamines tributi sunt (n): nec tantum
Fla-

(e) Appian. Civ. I. 305.

(f) Vid. s. v. *Macrob. Sat. II. 9.*

(g) Liv. XXXIX. 45.

(h) Gell. X. 15.

(i) *Macr. Sat. I. 16.* (Intactas nostro caeremonias vide ap. Tac. Ann. IV. 16.)

(k) Suet. Aug. 31.

(l) Liv. I. 20.

(m) Fest. V. *Maxima dignationis.*

(n) Vide *Quuphr. Panv. de civis. Rom. 17.*

Flamines, sed etiam Sacerdotum collegia iis sunt decreta, qui sacerdotes Sodales sunt dicti cum adjectione nominis ejus, in cujus honorem erant instituti; ut, exempli gratia, Sodales Augustales (o), Hadrianales (p), &c. ut jam capite præcedente §. 27. diximus.

§. XIII. De Saliis.

Salii Martis Sacerdotes a Numa instituti sunt (q) occasione pestilentiae, qua Urbs laborabat. Tradunt enim scutum æneum cælo fuisse delapsum (r), & confestim morbum cessasse; ac tum Egeriam nympham prædixisse, urbem, in qua hoc scutum servaretur, potentissimam futuram. Itaque ne furripere-
tur, undecim (vel forte plura; nam de numero nihil dicens Dionysius ὄπλα πολλά ea vocat, quod de duodecim vix dici posse videtur) alia ejusdem formæ scuta fabricari curavit Numa per Veturium Mamurrium quemdam, cujus nomen idcirco carminibus Saliaribus est insertum (s): licet alii veterem memoriam a Saliis celebrari dixerint (t). Tunc Numa duodecim juvenes patricios, patrimos & matrimos (u) legit, qui hæc Ancilia (ita enim a forma hæc scuta dicebantur, quod undique ancisa essent absque omni angulo (x)) Kalendis Martiis saltantes, & carmina illa Saliaria, quæ etiam assamenta (y), sive axamenta sunt dicta, canentes in honorem Martis per Urbem ferrent; unde Salii à saliendo, sive saltando sunt dicti, & qui iis præerat, Præsul (z), & Magister Saliarum appellatus est: quamquam Magister collegii commune sit nomen omnium προκριτων cujuscumque collegii Sacerdotalis (a). Alii vero hoc distinguunt, & Præsulem quidem vocant τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς προορχόμενον, Latine etiam Profaltorem; Magistrum vero τὸν ἐξουρχον, penes quem inaugurandi & exaugurandi potestas. Præter hos etiam erat ὑμνωδὸς, sive Vates, qui car-

(o) Suet. Claud. 5. (p) Spartian. Hadrian. 29.
 (q) Vid. Plut. Numa p. m. 68.
 (r) Dion. Hal. II. 71. Ovid. Fast. III. 373.
 (s) Ovid. d. l. 387. (t) Plut. Numa p. m. 69.
 (u) Cic. pro Domo 34 (x) Ovid. d. l. 377.
 Axamenta. (z) Lucil. ap. Fest. V. Redamstuar.
 (a) V. Casaub. ad Capisum Ansonin. 4.

carmen saliare canebat (b). Dicebantur hi Salii etiam *Palatini*, quia sacra in *Palatio* faciebant (c); & ut distinguerentur a Saliis *Collinis*, qui a *Tullo Hostilio* instituti (d) in *colle Quirinali* Sacrarium habebant, & *Quirinales* etiam (e), atque *Agonales* sunt dicti. Et in genere *Salii* & *Salisubfuli* sunt appellati omnes ludii & saltatores, qui ad cantum & tibiam in sacris ludunt, ut in sacris *Herculis* apud *Virgilium* *Æn. VIII.* vers. 285. (f). Saltabant induti tunica picta (g), hoc est, auro & purpura variegata, & toga prætexta, sive trabea (h), æreis baltheis & gladiis accincti, dextra hastam, vel simile quid; læva ancile ferentes, capite autem gestantes pileum, sive galerum (i), Græce *κρυβασιαν* dictum (k): atque inter saltandum carmina illa obsoleta canebant (l), quæ jam *Horatii* ætate vix a quocquam intelligebantur (m); tempore vero *Quintiliani* ne ab ipsis quidem Sacerdotibus (n).

§. XIV. De *Lupercis*.

Luperci Panis Sacerdotes omnium antiquissimi fuerunt, quippe jam ab *Evandro* *Arcade* instituti (o). Dicti sunt *Luperci* a *lupo*, quia *Pan* Græcis *Λυκαῖος ἀπὸ τοῦ λύκου* cognominatur (p), quasi *lupinum* dicas; imo etiam ipse *Lupercus* dictus est, si fides *Justino* *L. XLIII. c. 1.* credo quia *lupos* a pecore arcerere crederetur: & inde locus, ubi colebatur, *Lupercal*, & festum ejus *Lupercalia* est dictum; quod celebrabatur mense *Februario*, eratque quasi lustratio quædam *Urbis* (q). Eo festo *Luperci* nudi per *Urbem* discurrebant (r), pudenda tantum cincti pellicibus caprarum, quas paulo ante immolaverant. Scuticis etiam e caprino corio factis obvios cædebant, quod *catomidiare* dicebant (s), quasi verberare *κατ' ὤμων*, in humeris (t), & præcipue quidem

(b) Vid. *Salmas. ad d. Capitol. l.* (a) *Dion. Halic. II. 70.*
 (d) *Id. III. 32.* (e) *Serv. ad Æn. VIII. 285.*
 (f) *Vid. Scal. ad Catull. XVII.* (g) *Liv. I. 20.*
 (h) *Dion. Hal. II. 70.* (i) *Juven. VIII. 207.* (k) *Dion. Hal. l. d.* (l) *Vid. Gushertsh. de Saliis 21. seq.* (m) *Ipse Epist. II. 1. 86.* (n) *Ipse Instit. I. 5.* (o) *V. Ovid. Fast. II. seq.* (p) *V. Serv. ad Virg. Æn. VIII. 343.*
 (q) *Ovid. Fast. II. 31.* (r) *Rationem vid. ibid. 103.*
 (s) *Schol. ad Juven. II. 142. Salmas. ad Spart. Hadr. 38. d. 1. & probat Voss. Erym.*

dem mulieres, quas inde foecundas reddi credebant (μ): canem quoque eo tempore immolabant; quod animal ob pecoris custodiam Pani gratum esse putabatur. Luperorum tres fuerunt sodalitates, *Fabiorum* nempe (x), & *Quintiorum*, qui ita a duobus suis sunt dicti; & *Juliorum* denique, qui in honorem Julii Cæsaris instituti sunt (y). Serius reliquis hoc sacerdotium desuit, sub Imperatore scilicet demum *Anastasio*, qui obiit A. C. 518. (z).

§. XV. De Potitiis & Pinariis.

Potitii & Pinarii Herculis Sacerdotes fuerunt (a): ille enim apud Evandrum divertens ipse sacra sua duas has gentes docuisse dicitur. Cum autem Pinarii ferius ad sacrificium venissent extis jam adfisis, vetitum ipsis est in posterum extis solemnibus vesci; & secundus duntaxat honos in his sacris illis tributus est (b). Deinde cum A. U. 441. impulsu *Appii* Censoris Potitii sacra Herculis servis quibusdam publicis peragenda tradidissent, inter annum vertentem omne Potitiorum nomen in duodecim familias divisum (*hospitio Deorum immortalium sanctam gentem* vocat Livius IX. c. 34.) interiisse dicitur (c); ipse autem Appius irati facto Numinis luminibus captus fuisse fertur (d). Sacra porro illa penes servos hos publicos, & gentem Pinariam remanserunt.

§. XVI. De Gallis Matris Deum.

Galli Sacerdotes Matris Deorum, sive Cybeles, dicti a Gallo fluvio Phrygiæ (e), cujus aqua pota furorem inducere credebatur. Hi, ut prædictum est (f), genitalia sibi, & testa quidem Samia (g), præcidebant (h) in memoriam Atyos, qui cum perpetuam Deæ castitatem vovisset, deinde nympham Sangaritidem amare occœpit; & propterea a Dea in furorem actus testiculos sibi exsecuit (i). Itaque etiam

(u) Ovid. *Fast.* II. 421. (x) *Propert.* IV. I. vers. 25. *Sex. Aur. Vist. de Or. Grec.* (y) *Suet. Jul.* 75. (z) *V. Or. Patru. de civit. Rom.* 12. edit. Græv. (a) *Vire. Æn.* VIII. 260. (b) *Liv.* 1. 7. (c) *Id.* IX. 29. (d) *Val. Max.* I. 1. ex. 1. (e) *Ovid. Fast.* IV. 151. 1699. (f) *Sect. hujus c. 1.* (g) *Plin. H. N.* XXXV. 12. f. (h) *Juven.* VI. (i) *Augustin. de C. D.* VII. 25.

etiam ipsi furore perciti brachia sibi cruentabant (k) : & vaticinari credebantur (l). Qui huic collegio præerat Archigallus dicebatur (m) ; sed hi omnes in magna dignatione non erant (n) : tum ob alias causas, tum etiam, quod stipem colligere solerent (o).

§. XVII. De Virginibus Vestalibus.

Virgines Vestales (Græce Παρθένοι ἐστιάδες (p)) in honorem *Vestæ* Romæ primum a Numa Rege creatæ sunt quatuor (q), iisque duæ sunt additæ a Tarquinio Prisco (r), vel Servio Tullio Rege (s), cujus moribus id magis convenire videtur (t). *Captiebantur* (nam hoc proprium huic rei verbum est) initio ab ipsis Regibus, iisque pulsæ, a Pontifice Maximo ; cujus arbitrato viginti virgines e populo eligebantur majores sex, minores decem annis, quæ honesto genere & decenti corpore essent : nam Pontifex M. peculiarem quamdam horum sacrorum curam habuisse videtur : credo, quod directe magis, quam alia sacra ad salutem Imperii spectare crederentur (u). Ex his porro in concione populi a Pontifice una eligebatur ; vel etiam ultro a parentibus offerebatur : dicebatur autem illa, ut diximus, proprie a Pontifice *capi*, quia eam quasi *vi captam* a potestate patris abducebat (x). Ita captæ per triginta annos ad ministerium Deæ obligabantur : & primis quidem decem annis sacra discabant, sequenti decennio ea exercebant, tertio denique alias juniores ea docebant, & his triginta annis elapsis nubere poterant ; quod tamen raro factum & semper infaustum est habitum (y). Quæ ætate omnium maxima erat, *Virgo Maxima* dicebatur (z), quæ Tacito *Annal. XI. c. 32. est Vestalium* vetustissima, quemadmodum Dioni L. LIV. ἡ πρεσβύουσα : eaque reliquis summa cum dignitate præerat (a). *Munus* earum erat, primo, custo-

(k) Tibull. I. IV. 64. (l) Lucan. I. 506.
 (m) Vid. Juven. IV. 511. (n) V. Ovid. Fast. IV. 244. &
 Jbî Heins. (o) Ovid. Fast. IV. 350. (p) Dion. Hal. II. 64.
 (q) Ibid. 67. (r) Dion. Hal. III. 67. (s) Plus. Numæ
 p. m. 66. D. (t) De earum sacris vid. Ovid. Fast. VI. 283. seq.
 (u) Vid. Cic. de Orat. III. 3. Ovid. Met. XV. 727.
 (x) Gell. I. 12. qui locus omn. videndus.
 (y) Dion. Halic. d. c. 67. Plus. Numæ d. l.
 Jul. 83. (z) Tacit. Annal. II. 85.

stodire ignem perpetuum (b); quæque id extinguere passâ esset, flagris a Pontifice Maximo cædebatur (c): secundo, ad servare arcanum Imperii pignus, quod plerique Palladium putant fuisse (d): tertio, sacra assidue Deæ facere. Pro his laboribus honores ingentes illis tributi sunt (*); ut jus testamentum condendi, licet minores essent; jus trium liberorum; lectorem habendi; reum forte obviam factum (e) supplicio liberandi; carpento vehendi (f); vitis & veste prætexta utendi (g): præterea jurare non cogebantur (h): tum agris & stipendia splendida e publico præbita (i), ut & locus honestior in spectaculis (k), & in deprecando auctoritas maxima (l). Ob hanc tantam reverentiam etiam aliquando testamenta, præsertim Principum, apud eas donebantur (m). Sed si quæ Virgo incestu se polui passâ esset (n), Pontificum judicio damnata in campo, cui inde nomen *scelerato* (o) fuit, viva defodiabatur; stuprator vero in foro sub furca verberibus necabatur (p). Desiit hoc Sacerdotium cum reliquis plerisque extremis Theodosii Magni temporibus (q).

DE MINISTRIS SACERDOTUM.

§. XVIII.

Camilli & *Camillæ* dicuntur pueri & puellæ ingenuæ sacris ministrantes (r), qui ex Romuli instituto

(b) Fl. I. 2. (c) Val. Max. I. 2. ex. 5.
 (d) Ovid. Trist. III. El. I. 29. (e) Plur. Numæ p. m. 66.
 (*) (V. omnino Tac. Ann. III. 86. & IV. 16. item Memor. Acad. Lit. Paris. T. V. p. 211. seqq.)
 (f) Vid. Lips. ad Tacit. Annal. XII. 47. (g) Ovid. Fast. III. 30. (h) Edictum perpetuum ap. Gell. X. 15.
 (i) Liv. I. 20. Vid. Tac. Ann. IV. 16. (k) Sver. Aug. 44.
 (l) Cic. pro Font. 17. Sver. Jul. 1. Tac. Hist. III. 81.
 (m) Sver. Aug. 101. Tac. Ann. I. 8. (n) Plur. Numæ p. m. 67. & in Quest. R. 95. Juven. IV. 9. (o) Ovid. Fast. VI. 459. Dion. Hal. VIII. 90. (p) Sver. Domit. 8. (Liv. XXII. 47.)
 (q) Vid. Symmachi legationem ad Theodosium, Valentinianum & Arcadium Impm. apud On. Parv. de Civ. Rom. II. p. 183. edit. Wech.
 (r) Macrob. Saturn. I. 8. III. 8. Vid. Ampliff. Van der Mucl. n. de die mundi diff. I. p. 142.

fituto a Sacerdotibus, qui liberis carebant, sibi iungebantur; nam, qui liberos habebant, eorum ministerio uti debebant (s). Hi ministrabant, pueri quidem ad pubertatem usque, puellæ vero donec nuberebant.

Flaminii & *Flaminia* dicebantur (r) qui *Flamini* Diali, ejusque uxori ministrabant, & patrimi ac matrimi esse debebant.

Quindecim viri etiam ministros habebant, qui ipsi a *commentariis* esse dicebantur (u).

Æditui, vel *Æditumi* (quæ enim scriptio melior sit, dubitatur (x)) erant, qui ædes sacras *tuebantur*, sive *sartas testas servabant*: hoc enim vox *tueri* significat (y); easque purgabant, &c. quæ Græcis *τερονόποι* sunt dicti.

Tubicinum usus plurimus erat in omnibus sacris, ludis, & funeribus (z): hi Idibus Junii personati per Urbem discurrebant; de cuius ritus origine vide Livium IX. c. 30. & Ovidium *Fastorum* VI. vers. 653.

Tubicines etiam sacris adhibiti sunt, qui bis singulis annis *tubas lustrabant*; unde dies, quo id fiebat, *Tubilustria* est dictus (a).

Popæ & *Victimarii* hostias & *victimæ* ligabant (b), easque laureati & seminudi ad aras adducebant; cultros, aquam, ceteraque ad sacrificium necessaria expediebant; *victimæ* feriebant, & jugulabant.

Fictores, qui de pane, vel cera simulata hostias fingerent (c): nam simulata in sacris pro veris habebantur (d); & ita *Fictor Pontificum* legitur apud Gruterum p. MLXXXI. 1.

Fuerunt quoque *Preciæ*, sive *Preclamitatores* Flaminis Dialis (e); ejusdem & Vestalium *Lictores*; *Scribæ* Pontificum, & Quindecimvirorum; *Adiutores* Haruspicum, ad quos *Pullarios* etiam referre possis; *Kalatores* (f), qui Sacerdotum præcones erant.

Præ-

(s) Dion. Halic. II. 22.

(t) Fests. in his Vocib.

(x) Vid. Gell. XII. 10.

(z) Ovid. Fast. VI. 659.

(b) Propert. IV. III. 62.

(c) Vid. Græv. ad Cic. pro domo 54.

(d) Vid. Polluc. On. 1. Segm. 30. Seg. Serv. Æn. II. 116. IV.

512.

(e) Fests. his Vocib.

(f) Fests. V. Calator. & ibi Scal. Serv. ad Georg. I. 163.

Preficæ dicebantur mulieres in funeribus conductæ (g), ut ceteris plangendi módulos prærent, & laudes defuncti cantarent (h) (& plorarent.)

Designatores, qui constituendæ funebri pompæ præerant (i), & cuique ordinem suum adsignabant, listorum etiam, ut videtur, ministerio ad eam rem utentes.

Vespæ sive *Vespillones*, qui pauperum cadavera *vesperi* efferebant (k). Hi postremi vero inter sacrorum ministros recensentur, quia etiam manes sua sacra habebant; quorum hi potissimum erant ministri.

C A P U T III.

De Ritibus Sacrorum.

§. I. De Locis Sacris.

Loci, ubi sacra peragebantur, fuerunt *Templa*, *Ædes Sacræ*, *Fana*, *Delubra*, *Sacella*, & *Luci*. *Templum* dicitur a *templando*, vel a *tuendo*; (quæ duo verba idem significant quod *videre*, unde etiam hodie *intueri* pro *videre* dicimus) significat enim omne spatium, quod *videmus* (a), ut *templa Neptuni* pro mari (b), *templa Acherusia* pro inferis (c), *templa Parnasia* pro ipso monte Parnasso (d): sed strictius, spatium in cælo ab *Auguribus* definitum (e); & inde jam, locum muro clausum, Dei alicujus cultui destinatum, & ab *Auguribus* consecratum: unde *Templa Augusta* vocantur (f), & eo differunt ab aliis ædibus sacris, quod illæ quidem divino cultui dicatæ sunt; sed non ab *Auguribus* consecratæ. Ut autem antequam pergam hoc addam, vocis *Templi* derivatio verior videtur a Græco *τῆμενος*, quæ opinio est *Menagii in amœni. juris* c. 39.

Templa plerumque certis de causis *vovebantur* (g), postea *definiebantur*, hoc est, *certi fines* iis *constitue-*

(g) *Nevius* apud *Fest.* hæc V. (h) *Lucil.* ap. *Non.* 1. *Plaut.* *Trucul.* II. VI. 14. (i) *Horac.* *Epist.* I. VII. 6. *Senec.* *de bene.* VI. 48. (k) *Martial.* I. 47. *Fest.* V. *Vespe*.
 (a) *V. Giphan.* *Ind. Lucretian.* (b) *Plaut.* *Mit. Gl.* II. V. 3. & *Rud.* IV. II. 4. (c) *Lucret.* I. 121. & *alibi sæpe*.
 (d) *Ovid.* *Metam.* V. 278. (e) *V. cap. præc.* §. 3. *Varr.* *de L. L.* VI. 2. (f) *Ovid.* *Fast.* I. 609. (g) *Liv.* I. 13.

tuebantur (b), quod dicebatur *effari*, vel *terminare* (i) *templum* (k). Condita templa *dedicabantur* ab eo, qui ea voverat, Consule scilicet, vel Imperatore, nec hoc injussu Senatus, aut majoris partis Tribunorum plebis fieri poterat (l). Pontifex autem solemnia dedicationis verba præibat (m), dum alter, qui dedicabat, postem templi teneret (n). Demum templa ab Auguribus consecrabantur. Docet quidem Grævius, ὁ μακρίτης, ad orationem Ciceronis pro domo sua (o) consecrationem præcessisse dedicationem; sed hoc intelligi debet de consecratione, quæ a privato fiebat, & a voto vix distinguitur. Hæc autem Augurum consecratio est ille actus, quem Germani & Belgæ vocant, *eene inwading*; Galli & Angli *inauguration*. In templorum fundamentis aurum sæpe & argentum rude vel signatum deponeretur. Tacit. l. d. Templum porro unum duobus numinibus consecrare vix licitum erat (p), licet hoc perpetuum non fuerit; & qui simul in una æde colebantur *Contubernales* (q), Græcis *Σύνναοι* sunt dicti (r), & *Συμβωμοι* (s). Omnibus tamen Diis ea dedicare moris fuit, quale templum fuit Romæ Augustissimum *Pantheon* dictum, quod a M. Agrippa Augusti Imperatoris genero dedicatum, hodieque superest, *Mariæ Rotundæ* nomine insignitum, & omnibus etiam sanctis, ut vocantur, dicatum. Hinc, si in loco, ubi templum condere vellent, aliquod jam numen esset, id certis cæremoniis inde evocabatur; quod *exaugurare* dicebant (t).

Fana dicuntur in genere omnes ædes sacræ (*), quia Pontifex, dum ea dedicat, certa verba *fatur* (u); vel a *Fauno*, qui ea primus condiderit (x); vel denique verius, ut vult Vossius in *Etymologico*, a

(h) *Ibid.* 10. (i) *Liv.* V. 58.(k) *Varro de L. L.* V. 7.(l) *Liv.* IX. 48. (m) *Vid. Tac. Hist.* IV. 47.(n) *Cic. pro domo* 46. ubi in seqq. etiam consecrationis ritus describit. (o) c. 48. (p) *Liv.* XXVII. 25. *Plur. Marcell. P. m.* 314. (q) *Cic. ad Att.* XIII. 28.(r) *Id.* XII. 45.(s) *Schol. Pind. ad Olymp. Od.* V. 10. (t) *Liv.* I. 55.(*) (Quid *fanum* sit, unde dicatur, & qui differat ab *æde*, docebit *Liv.* X. 37. f. Ceterum de differentiis vocum *Ædis*, *delubri*, *fani*, *lararii*, *facelli*, *templi*, v. *Synon. nostra*).(u) *Varro de L. L.* V. 7. *Fest. ea* V. (x) *Obra. Fronto*.

ce, a Græco *ναός*, quod per metathesin *αὐὸν* fuerit; spiritu, ut saepe fit, in F abeunte, *Fanum*.

Delubrum (y) dicitur locus, in quo Dei unius, vel plurium simulacra sunt dedicata (z): vel etiam fons, aut lacus ante templum, in quo ingressuri templum sordes deluebant (a). Sed in genere hæc vox pro quavis æde sacra ponitur (**): & verior forte est Varronis sententia, *delubrum* dici ubi Deus sit positus, ut *candelabrum* illud, in quo figitur candela (b).

Sacellum est diminutivum a *sacro*: est enim proprie locus sacer muro tantum septus absque tecto; (Græcis (c) *ἱερός περιβολος*) sed etiam pro quavis æde sacra, præsertim parva, ponitur (d).

Luci erant sylvæ Diis sacre, ita dictæ a lucendo; quia in iis plurima lumina in honorem Deorum accendebantur (e): quod apud plerosque idolorum cultores obtinuisse, tum ex libris sacris (f), tum aliunde docemur. Hinc *ἀγλαὸν ἄλσος* dicitur Homero *Iliad.* β v. 506. *Splendidus lucus*.

§. II. De Adoratione.

Cultus jam sacer consistebat fere in Adoratione Deorum, & institutione supplicationum; maxime vero in sacrificiis: de quibus singulis ordine est dicendum.

Precantes stabant capite plerumque velato (g), ne qua hostilis facies ipsis occurreret, *Virg. Æn.* III. vers. 407. & ibi *Serv.* (licet aliam rationem tradat S. *Aurelius Victor de Orig. gentis Rom. circa med.*) & mentem a precibus averteret; sacerdos autem de scripto (h) verba præibat (i), ne quid præpostere diceretur. Inter precandum aras tangebant (k), (quod etiam faciebant jurantes (l), unde *ara pro jurejurando* (m) ponitur) vel etiam genua Deorum

(y) V. I. *Ryeg. de Capiol. Rom.* 12. (z) V. *Afcon. ad Divin. Cic. in Verr.* I. (a) *Serv. ad Virg. Æn.* II. 225.

(**) *Juven.* XIII. 69. (b) *Macr. Sat.* III. 4.

(c) V. not. ad *Polluc.* IX. V. 40. ed. noviss. (d) *Liv.* X. 23.

(e) *Isid. Etym.* XIV. 8. (f) *Deuter.* XVI. 21. 1. Reg.

XIV. 23. (g) *Plaut. Amph.* V. 1. 42. *Dion. Hal. excerpt. p.*

705. ed. Oxon. (Non poenitebit super τῶν ἐθνηῶν precibus

ante alios omnes legisse Nobiliss. *Ellys* in Fortuitis sacris ad

Matth. VI. 7. & *Falteri Amœnit. Philol.* T. I. p. 71.)

(h) *Plin. H. N.* XXVIII. 2. (i) *Juv.* VI. 390.

(k) *Virg. Æn.* IV. 220. (l) *Juv.* XIII. 89.

(m) *Propert.* III. *El.* 19. 25.

rum (n); quia genua misericordiae quasi sedem esse putarunt veteres (o); in gyrum se (p) convertabant, & cum precati fuissent, confidebant, ne παραπρωσ rem divinam facere viderentur (q). Tum etiam manum ori admovebant (r), unde ipsa adoratio est dicta: & ad orientem plerumque Solem versi precabantur (s). Debebant autem Dij vero & proprio suo nomine invocari, unde ne imprudentes labeantur, dicere solebant, *sive tu Deus, sive tu Deus* (t). Vota sua in tabulis perscripta ad genua statuarum cera affigebant (u); & cum voti essent compotes facti, tabula (x) vel alia quadam re in templo suspensa (y) id testabantur (*). Statuæ, (ita loquor ex usu vulgari, licet sciam *statuas* proprie hominum, Deorum vero *simulacra* fuisse (z)) statuæ, inquam, rite consecratae a Numine, cui dicatae erant, insiderei credebantur (a); unde ipsas statuas aliquando *Deos* vocabant (b), & templa a Diis incoli dicebant (c): licet Varro apud Augustinum de C. D. IV. c. 9. dicat Romanos plus quam 170. annis Deos sine simulacris coluisse. Eas statuas unguentis in devoti animi signum perfundebant (d); & statim tempore flumine vivo eas abluebant (e).

§. III. De Supplicatione.

Supplicatio (pro qua etiam *supplicia* dicit Sallustius *Catil. c. 9.* & Festus *in ea voce*) erat honor, qui belli ducibus praestabatur, cum a Senatu Imperatores appellarentur; & consistebat in eo, ut templa populo aperirentur ad gratias Diis pro victoria

(n) Vid. Serv. ad *Aeneid.* III. 607.

(o) Plin. H. N. XI. 45. (p) Ovid. *Fast.* III. 283. Plus. *Macrobius* p. m. 301. (q) Id. Numa p. m. 60. segg.

(r) Plin. H. N. XXVIII. 2. vid. *omn. Min. Fel.* p. 6. ed. R. gall. (vid. Kemp. de oculis, & Lips. *Elect.* L. 2. 6. F. R.)

(s) Virg. *Aen.* VII. 172. (t) *Caro de R. R.* 130. *Gell.* II. 28. (u) Juven. X. 55. (x) Id. XII. 27. (y) Horat. *Od.* I. 3.

(*) (Voce *Veris sacri* quid proprie sit, docet Liv. XXII. 10. & XXXIV. 44. & Fek. cum Paulo VV. *Mamertini & Veris sacri. Μεταδοσινας* juvenutem sacram notat ap. Justin. XXIV. 4. Dionys. Hal. I. 16. & II. 1. Vide etiam *Histor. Acad. Lit. Paris.* T. I. p. 130.

(z) Vid. *Abram.* ad Cic. *Philipp.* II. 43.

(a) Arnob. *adv. gent.* VI. pag. 254. ed. Paris. 1607. & *ibid Herald.* (b) Liv. XXVII. 16. XXIX. 11. *Genes.* XXXI. 30.

(c) *Silius Ital.* X. 433. (d) *Tibul.* II. El. II. 7.

(e) *Lucan.* I. 620.

ria relata agendas; quod initio Reipublicæ per unum (f) vel paucos, si plurimum; postea crescente ambitione per plures dies factum est (g). Talis itaque supplicatio cum decerneretur, lætitiæ fuit; at etiam tempore gravi (h) supplicationes habebantur: (quæ etiam *obsecrationes* (i), Græcis *πρόσοδοι* (k), sunt dictæ, & a Duumviris ad eam rem creatis curabantur) sed præcipue tunc instituebantur *Leclifternia*, quæ monitu & cura Quindecimvirorum sacris faciundis peragebantur; & erant quasi convivia quædam, quibus Deos excipiebant, & quæ a Septemviris Epulorum curabantur. His epulis Diis tanquam vere cœnaturis *leclif sternebantur*, qui dicebantur *Pulvinaria* (l), & rem ipsam *suscipere pulvinaria* dicebant (m); & inde *Pulvinaria* quandoque pro ipsis templis ponuntur (n). Deabus vero pro antiqua frugalitatis ratione ponebantur *sellæ* (o); & hinc *sellisternia*, sive *solisternia* earum epulæ vocantur apud Tacitum *Annal. XV. c. 44.* ut quidem ibi in libris antiquis legitur: unde explicandus etiam est *Catullus carm. LXV. v. 47.* Et vide omn. Cl. Græv. ad *Cic. de Har. resp. c. 27.*

§. IV. *Sacrificiorum Ritus, & primo de Personis quæ iis interveniebant.*

Sacrificiorum ritus vel spectabant Personas sacrificantes, vel animalia immolanda, vel ipsum sacrificium.

In *Personis sacrificantibus* primo requirebatur, ut *caste* Deos adirent (p), & a Venere abstinere (q); sicut in legibus duodecim Tabularum dicitur: *ad Divos caste adeunto.*

Secundo, ut ante *laviarent* (r), & præcipue quidem manus (s); ad quem usum vasa quædam in promptu erant juxta Tempia; quæ, si grandiora essent, *favissæ* (t); si minora, *futilia* (& *futa*) dicebantur.

(f) Liv. XXXVII. 47. (g) Vid. Cic. Philipp. XIV. 11. (& Cæf. B. Gal. IV. c. ult. fin. F. R.) (h) Liv. VII. 28. (& XXII. 10. f.) (i) Liv. IV. 21. XXXI. 8. (k) V. Bud. comm. ling. Gr. p. m. 155. (l) Suet. Jul. 76. (m) Liv. V. 52. (n) Serv. ad Virg. Georg. III. 537. Liv. XXVII. 4. XL. 19. (o) Val. Max. II. 8. ex. 2. (p) Tibull. II. El. I. 11. (q) Ovid. Metam. X. 434. (r) Tibull. 4. l. 13. segg. (s) Plaut. Trucul. II. V. 28. (t) Fests. hac V.

cebantur (u): licet *favissæ* vox etiam significet cellas quasdam ciferinis similes, in quibus reponebantur, quæ in templis per vetustatem inutilia erant facta (x). Ipsa autem vasa, quibus ad sacrificandum utebantur, *pura* adornari debebant (y).

Tertio, ut *vestes puras* haberent (z), & quidem candidas (a). Præterea etiam *coronas* capite gestabant ex arbore (b), quæ Deo, cui sacra faciebant, gratissima esse credebatur; quibus Sacerdotes etiam vittas (c) & infulas (d) addebant. Aliquando etiam, ut in *ἐντρατοῖς*, sive *votivis* sacris, passo capillo (e), soluta veste, & nudis pedibus erant (f); quia eo habitu supplices uti solebant.

Quarto, ante ipsum sacrificium *vota* & *preces* instituebantur.

§. V. De Animalibus immolandis.

Animalia immolanda Victimæ dicebantur, vel *Hostiæ*; inter quas hæc est differentia. Primo, quod *Hostia* a quovis immolaretur; *Victima* proprie tantum ab eo, qui hostem *vicerat* (g). Secundo, *Hostia* ante quam in hostes iretur; *Victima* post victoriam immolabatur (h). Tertio, *Victima* plerumque major; *Hostia* minor erat (i). Sed sapissime hæc voces confunduntur (k). *Victima* a *vincendo*; *Hostia*, vel ab *hoste victo* (l), vel ab *hostiando*, hoc est, *feriendo* est dicta (m).

Hostiæ, quæ ante solemne sacrificium immolabantur, dicebantur *Præcidaneæ* (n); (Græcis *προτεινῆς θυσίας* (o)) *Succidaneæ* vero, quæ cædebantur, si prioribus hostiis *litatum* non esset (p); unde eleganter servus *Plautinus* (q) *tergum suum berili stultitiæ succidaneum* vocat. *Litare* porro nihil aliud est (r), quam *Numine placato voti*

(u) Vid. Donat. ad Ter. Andr. III. V. 7. (Item Varr. & omnes Serv. ad Æn. XI. 339. unde verbum *effusio*. V. Donat. ad Phorm. V. 1. 18. & Schol. vet. ad Horat. de art. Poet. 231.)

(x) Gell. II. 10. Fest. ea V. (y) Plaut. Amphitr. V. 2.

(z) Tibull. l. d. (a) Ovid. Amor. II. XIII. 23.

(b) Stat. Theb. III. 455. (c) Id. XII. 478.

(d) Senec. Agam. vers. 687. (e) Liv. XXVI. 9.

(f) Ovid. Metam. VII. 183. (g) Ovid. Fastor. I. 335.

(h) Serv. ad Virg. Æn. I. 334.

(i) Corn. Fronto de prop.

Lat. serm. inf. (k) V. Ovid. Amor. III. 13, 16. & Gell. IV.

(l) Ovid. d. Fast. l. (m) Fest. V. Hestia.

(n) Gell. IV. 6. (o) Athen. IX. (p) Plur. P. Emil. p. 254.

(q) Epid. l. II. 36. (r) Just. Jul. 81. (V. Synon. nostra,

voti compotem fieri (s), & hoc certis ex signis deprehendere. Hinc litabilis hostia Minucio Felici (t) dicitur bonus animus, & puramens, & sincera conscientia. Ducta vox est ἀπὸ τῶν λιτῶν, hoc est, a precibus supplicibus. Græcis vero litare καλλιερῆν dicitur (u). Pacem Deorum exorare (x), vel exposcere (y), etiam locutio huic rei propria fuit. Sed in sacris, quæ inferis fiebant, non litasse optatius habebatur (z).

Hostiæ debebant esse corpore integræ & decoræ; ideoque a sacerdotibus probabantur, & creta (a) vel alia nota insigniebantur; unde etiam egregia, eximia (b), lecta (c) vocantur: nec omnes omnibus Diis, sed quæ cuique Deo gratæ esse credebantur, ei immolari debebant (d); quemadmodum dicit Cicero de LL. II. Quæque cuique Deo decoræ gratæque sunt hostiæ, providendo. Observabant etiam, ut gregales essent, non feræ; & pingues maxime Diis acceptas esse putabant (e): sed tamen pro cuiusque facultatibus eligebantur (f). Ornabantur hostiæ vittis, sive infulis & coronis (g); & præterea earum cornua deaurabantur.

§. VI. De ipso Sacrificio.

In ipso Sacrificio observatur, Primo, *Indiclio silentii* solemnii formula, *Hoc age* (i), &, *Faveta linguis* (k), (Græcis ἐπέχουθε τὰς γλῶσσας) quod fiebat silentio fervando, & temperando a verbis male ominatis (l); & hoc etiam *Pascito linguam* (m) (Græce εὐφημίη vel εἰρημία ἔσω (n)) dicebant. E contrario jubebantur *bona verba dicere* (o), & profani ac impuri a sacris ablegabantur, ut eleganter est apud Virgilium, *Æn. VI. v. 258.*

I

-- Pro-

- (s) *Martial. X. 73.* (t) *Pag. 95. ed. Rigalt.*
 (u) *Bud. comm. ling. Gr. 918. f.* (x) *Virg. Æn. III. 370.*
 (y) *Vid. Liv. VII. 21.* (z) *Sueton. Orb. 8.*
 (a) *Juven. X. 66.* (b) *Virg. Georg. IV. 538.*
 (c) *Id. Æn. IV. 57. Fest. V. Eximium.*
 (d) *Serv. ad Virg. Georg. II. 380. & Æn. III. 118.*
 (e) *Juven. XII. 11.* (f) *Horat. Od. IV. 2. 53.*
 (g) *Affor. XIV. 13. Virg. Æn. II. 186.*
 (h) *Ibid. IX. 627. Liv. XXV. 17.* (i) *Plut. Coriol. p. m. 255.*
 (j) *Virg. Æn. V. 71.* (l) *Horat. Od. III. 14. 11.*
 (m) *Fest. his voc.* (n) *Eurip. Iphig. in Aul. 1364. Arist.*
Σεμμοφορ. v. 302. (o) *Tibull. II. 11. 14.*

--- Procul, o procul este, profani,
Conclamat vates, totoque abssistere luo.

Ex I. Ed. Horat. III. Od. I. 1.) Similiter Græci: ἐκὰς, ἐκὰς ὄντι ἀλιτρος (p); vel: Δύρας δὲ ἐπίθεσε βεβήλους (q).

Secundo: his factis *mola salsa* (r) victima aspergebatur, quæ constabat ex farre tosto & sale (s); & hæc actio proprie *immolatio* dicebatur, unde *immolare* idem significat, quod *sacrificare*: nec ullum sacrificium ex lege Numæ sine farre fieri potuit, ut ita agricultura, tanquam magna pietatis pars, commendaretur; & propterea etiam libare, nisi ex vite putata, non licebat (t). Hoc facto hostia dicebatur, *macta*, quasi *magis aucta* (u): unde *mactare* quoque pro *cedere* dicitur; & hoc ideo fiebat, quia diligentissime sibi a verbis male ominatis (qualia sunt *cedere*, *jugulare*, & similia, quæ sævitiam quandam denotare videntur) cavere conabantur: quemadmodum etiam exactissima diligentia cavebant, ne quid præpostere diceretur, vel mali ominis audiretur (x).

His factis sacerdos ex *simpuvio* (y) ipse primus leviter vinum degustabat (z), inde adstantibus etiam gustandum præbebat; & demum inter cornua hostiæ ex patera affundebat (a); quod *libare* dicebatur. Mox pilos quosdam e fronte hostiæ evelebat (b), qui igni super aram injecti *libamina prima* dicebantur (c). Nec tantum vino libabant, sed etiam sanguine (d), quem aræ affundebant, tum aqua, melle (e), & lacte Diis præsertim rusticis (f), oleo quoque, sed in inferiis maxime (g), licet ea occasione etiam melle & lacte uterentur

(p) Callim. hymn. in Apoll. 2. (q) Orpheus de Diis p. 272. edit. Trajett. 1680. (r) Senec. Ed. 335.

(s) Ovid. Fast. I. 137. Horat. Od. III. 23. (Virg. Æn. II. 111. & Serv. ad Æn. XII. 171. ubi & de *cultris* notabilia habet. Cur farre sint usi; docet etiam Dionys. Halic. II. 26.)

(t) Plur. Numæ p. m. 60. E. (u) Serv. ad Virg. Æn. IX. 647.

(x) Plin. H. N. XXVIII. 2. (y) Juven. VI. 341. (quod & *simpulium* videtur dictum fuisse. Cic. III. Leg. 16. Proverbialiter dicit: *excitavit stultus in simpulo*, ubi cons. Turneb.)

(z) Vid. Virg. Æn. XII. 174.

(a) Ovid. Metam. VII. 304. (b) Homer. Iliad. γ. 273.

(c) Virg. Æn. VI. 245. seq. (ubi omn. consulend. Servius.)

(d) Vid. eund. Ecl. I. 8.

(e) Appian. in Mithrid. p. 161. edit. Tollii.

(f) Virg. Ecl. V. 67. (V. Broukh. ad Tib. I. I. 14.)

(g) Id. Æn. VI. 354.

rentur (b) : veruntamen vini libatio proprie dicta est, & præcipue obtinuit.

Tertio : sequebatur *ignis* in ara *accensio*, qui debebat fieri ex lignis aridis & sectis (i), & quidem ex ea arbore, quæ Deo, cui sacra fiebant, maxime grata esse putabatur; qualis erat *asculus Jovi*, *myrtus Veneri*, *populus Herculi*, &c. (k). Tum etiam verbenas sive frutices ex iis arboribus in aris adolebant (l).

Turis usus frequentissimus erat in sacris (m); (unde etiam nobis *wierook*, & apertius Germanis (Benrauch pro) *Beiberauch* quasi *sacrum suffimen* dicas, vocatur) quod vel adolebant in thuribulis; vel injiciebant focus (n); & ex ejus fumo & crepitu futura conjiciebant (o).

Deinde *hostia* ad aras adducebatur a popis (p); vel victimariis feminudis; & quidem, sine laxiore (q), ne invita *victima* duci videretur; quod mali habebatur ominis (r). Eadem de causa ante aras jam flans solvebatur (s). Pessimum autem omen erat, si *hostia* aufugisset (t).

His peractis *victima* percutiebatur, quod minister, sive *cultrarius* non perficiebat, nisi iussus; unde sæpe rogabat *Agone* (u)? cui respondebat præco, *Hoc age* (x). Feriebatur autem securi vel clava, deinde *cultris* jugulabatur: & statim sanguis pateris exceptus aræ inspergebatur (y).

Jugulata *victima* *Anclabri*, hoc est, *in mense sacre* (z) imposita excoriabatur, & dissecabatur: & aliquando quidem tota cremabatur (a); (quemadmodum e lege Mosaica *ὀλεκαυτόματα*) plerumque vero cum Diis dividebatur, quod *profecare extra* (b) dicebant; *extra* vero *divisa profecia* & *profecia* (c) dicebantur; & Græce, ut est in antiquis

(b) Heliod. Æth. VI. fini propius.

(c) Id. III. p. m. 145. ed. Lat.

(k) Virg. Ecl. VII. 61. (Phædr. III. fab. 17.)

(l) Virg. Ecl. VIII. 67. (m) Ovid. Fast. IV. 410.

(n) Tibull. II. 2. (o) Senec. CEd. V. 305. segg. Lactant.

ad Sæc. Theb. IV. v. 411. 468.

(p) Propert. IV. III. 62. (q) Juven. XII. 5.

(r) Senec. CEdip. V. 317. Scjç.

(s) Virg. Æn. V. 774. (v. om. n. Serv. ad Virg. Æn. II. 134.)

(t) Suet. Jul. 50. (v. om. n. Serv. A. n. II. 104.)

(u) Ovid. Fast. I. 321. (x) V. Suet. Cal. 58.

(y) Virg. Æn. VI. 248. (z) Fest. hac V.

(a) Virg. Æn. VI. 213. (b) Plaut. Fæn. I. IV. 8.

(c) Ovid. Metam. XII. 152. segg. & Fast. VI. 163.

Glossariis αὶ τῶν θυμάτων, ἢ ἱερῶν ἀπαρχαί; unde ἐμπύρων ἀπάρχεσθαι dicuntur, qui ἀπορχαί, sive proficias in ignem inferunt (d). Sacrificantes autem partem, quæ sibi obvenerat, cum amicis comedebant (e): unde multi gulæ causâ tantum sacra faciebant, ut sumptuosius epularentur (f): & inde μεθύειν, largius bibere, dicitur, quasi μετὰ τὸ θύειν, post sacrificium factum, si fides Suidæ V. Μίθει. Popæ vero partem Deorum in ædibus suis vendebant; unde popinæ videntur denominatæ (g): nam ea occasione etiam vinum vendere solebant (h). Hinc exta inspiciebantur (i) ab Aruspiciibus, de quibus suo loco dictum est; qui cultris ea educebant; nam manibus tangere nefas erat, & proprio verbo exta consulere dicebantur (k); quod si bona essent exta, litasse se dicebant (l); sin minus, succidantem victimæ, ut jam dixi, adhibebantur. Partes autem victimæ, quæ Diis obvenerant, cum particulis ex omnibus hostiæ membris decerpitis farina (m), vino & ture conspergebantur, & in ara cremabantur, quod adolere dicebatur: proprio etiam verbo reddi exta dicebantur (n), & porrici, quasi porrigi, vel porro jaci (o), cum aræ imponerentur; vel, si Diis marinis sacra fierent, cum in mare projicerentur (p). Hinc inter casa & porrecta proverbialiter fieri dicitur aliquid, quod fit tempore incommodo, cum quis majore aliquo negotio occupatus ad ea, quæ minoris momenti sunt, animum attendere non potest (q).

Peraçto sacrificio, lotis iterum manibus, & precibus quibusdam dictis denuo libabant: & denique populus a sacris dimittebatur vocibus solemnibus Licet, vel Extemplo (r); quæ exinde idem fere, quod

- (d) V. not. ad Dion. Halic. 1. 40. ed. Oxon.
 (e) V. Plaut. Amph. III. III. 13. Mil. glor. I. III. 17. Scich. I. III. 65.
 (f) Menandr. ap. Athen. IV. p. 146.
 (g) V. Abram. ad Cic. pro Mil. 24. (Abram. nihil probat, nec video quomodo popæ possint eas partes vendere, quæ cremari debebant, ut mox Nicup. dicit. Sed V. Wolf. ad 1. Cor. X. 2c. & Laçant. 37. F. K. (h) Vid. Cic. eod. loc.
 (i) Ovid. Metam. XV. 136. (k) Virg. Æn. IV. 64.
 (l) De prava extorum constitutione vid. Senec. Œdip. 333. seqq.
 (m) Virg. Æn. VIII. 170. (hunc locum male eo trahit.)
 (n) Id. Geop. II. 104. Tac. Hist. XIV. 53.
 (o) V. Ver. Flacc. & Fest. de V. S. (p) Virg. Æn. V. 238.
 (q) Cic. ad Att. 5. 18. & ibi Quilasp. & Grav.
 (r) Plaut. Aut. I. II. 15.

quod cito, sive continuo notarunt (*). Ipsum denique sacrificium sequebantur *Epulae sacrificales*; quæ erant, vel *publicæ*, si publicum sacrificium fuisset, & sumptuosissime (r) a Septemviris Epulonibus curabantur; vel *privatæ* (r), si ex privatis hominibus quis sacra fecisset: tum enim amicis convocatis partes cum Diis divisas comedebant (u).

§. VII. De Sacrificiis, quæ Diis inferis fiebant.

Magna autem erat differentia inter ea sacrificia, quæ Diis superis, & ea, quæ Diis inferis fiebant: nam

Primo: *Superis* sacrificantes albis; *Inferis*, nigris vestibus erant induti (x).

Secundo: *Superis* albæ (y) hostiæ, quæ a *Clitumno* fluvio maxime veniebant (z), immolabantur; *Inferis* vero nigra (a).

Tertio: *Superis* cervicæ sursum reflexa; *Inferis* pronæ, & terram intuentes hostiæ mactabantur (b).

Quarto: *Superiorum* victimis ferrum imponebatur; *Inferorum* victimis supponebatur (c): hoc est, illorum hostiæ a superiore; horum ab inferiore parte jugulabantur.

Quinto: *Superis* sacrificantes abluebantur; *Inferis*, qui faciebant, tantum aspergebantur (d).

Sexto: *Superis* in ara sanguis aspergebatur; *Inferis* in scrobe, vel fossa adfundebatur (e).

Septimo: Libatio *Superis* fiebat fundendo, hoc est, manu supina; *Inferis*, *invergendo* (f), ita ut manu in sinistram partem versa patera converteretur.

Octavo: preces *Superis* fiebant manibus (ex I. Ed. suppleo: in cælum sublatis: INFERIS manibus)

I 3

(*) (Vocem *Extemplo* male exponit. Videatur Serv. ad *Æn.* I. 65. & II. 699. & alibi. *Plauti* autem locum sic corrigo: *Aut. I. I. 52.* Livius alicubi ait: *minatur se exercitum extemplo ex arve educturum.*)

(s) *Hor. Od. I. 37.* & II. 14. *Fest. V. Jalius.*

(t) *Vid. Virg. Æn. VIII. 181.*

(u) *Plaur. Amph. III. III. 13.* & *Stich. II. I. 65.*

(x) *Vid. Ovid. in Ibin 100.* (y) *Juven. XII. 3.*

(z) *Virg. Georg. II. 146.* (a) *Id. Æn. VI. 245.*

(b) *Homer. Iliad. A. 459.* & *ibi Eustath. p. 101. ed. Bant.*

(c) *Virg. Iliad. 248.* (d) *Ibid. 230.* (Serv. ad *Æn. IV. 635.* & VI. 636.)

(e) *Ovid. Metam. VII. 243.*

(f) *Virg. Æn. VI. 244.* & *ibi Serv. (V. Feitii Antiquit. Homer. p. 54.)*

bus) dimissis & pedibus terram percutiendo (g), quia scilicet sub terra eos habitare credebant.

(Nono) Inferis sacrificantes etiam vasa in ignem mittebant. Serv. ad Æn. VI. 225.)

§. VIII. *Alia Sacrificiorum divisio.*

Sacrificia etiam ita possunt *dividi*, quod quædam facta sunt aⁿò *μαρτείας* (h), hoc est, *iussu oraculi cuiusdam aut vatis*; tum, quod alia fuerint *χαρίσθηια*, sive *σώσθηια* (i), quibus ob bonum acceptum, (ut exempli gratia pro incolumi (k) adventu) vel ob malum aversum, Diis gratias agebant (l); quæ sæpe antea vovebantur (m). Alia rursus fuerunt *ἐνταΐα*, quibus bona precabantur, vel Deos testes invocabant (n): nullam enim rem alicujus momenti incipiebant, nisi sacris antea rite peractis (o). Tum quædam fuerunt *ἀπεσθηια*, quæ fiebant placando numini (p). Tales erant *postulationes*, Latinis ita dictæ, quod Dii violati eas fieri *postulabant* ad avertenda mala, quæ ostenta minabantur (q). Ad hanc classem etiam debent referri *Sacrificia expiatoria*, vel *piacularia*, quibus portentum aliquod, vel *piaculum expiabant*, hoc est, *piaculum* quidem *purgabant*; *portentum* vero *avertebant*: *piaculum* enim proprie significat *crimen expiandum* (r); metonymice autem *sacrificium*, quo illud *crimen expiatur* (s). Sic etiam *omnia infausta*, & quæ alia ominosa accidisse (t) dicerentur, *expiabant*; & hoc proprie dicebant *procurare prodigia* (u): hinc etiam *Jupiter Prodigiarius* (x) dicitur, cui ea sacra fiebant.

Huc etiam pertinent *Februalia*, sive *lustrationes*: *februare* enim Sabinorum lingua significavit *expiare* (y), sive *purgare*: & hoc ipsum significat verbum

(g) Vid. Cic. Tusc. Quæst. II. 25.

(h) Exem. ap. Senec. *Æd.* 299. *segg.* (i) Herod. I. 118.

V. *Barnes.* ad Eurip. *Ion.* 8. 2.

(k) *Virg. Æn.* VII. 135.

(l) *Juven.* XII. 27. (m) *Hor. Epist.* I. 3. 36. *Vid. eund.*

Od. IV. II. 53. *segg.*

(n) *Virg. Æn.* VIII. 647.

(o) *Id. Æn.* IV. 55. (p) *Dion. Halic.* I. 67. & *vid. Indic.*

in Onom. Pollucis.

(q) *Græv. ad Cic. de Har. resp.* 10.

(r) *Virg. Æn.* VI. 160. (s) *Hor. Od.* I. XXVIII. 34. *Tac.*

Ann. XV. 44. (t) *Tibull.* III. IV. 9.

(u) *Id. l. V.* 13. (x) *Plaur. Amph.* II. II. 107.

(y) *Vid. Ovid. Fast.* II. 19. *segg.*

bum *lustrare*, deductum a Græco verbo *λύω*. Hinc *Februus* dicuntur *purgamina*, sive *piamina*: & *Februarius* mensis ita est dictus (z), quod tum populus *februaretur*, hoc est, *lustraretur*, sive *purgaretur*; quia extremus olim hic anni mensis fuit (a), quo totius anni peccata purgari conveniebat. Et in genere quidem hæc sacra piacularibus sacris conveniunt; sed tamen magis proprie ita dicebantur vulgo, cum Urbs, vel agri, vel etiam universus populus *lustraretur*. Urbs *lustrabatur*, cum insignis aliqua calamitas accidisset, vel ingens aliquod scelus esset admissum, sacrificio, quod *Amburbium* (b) vocabant, quia hostiam, quæ *Amburbialis* dicebatur (c), circa Urbem ducebant (d): (am enim veteribus in compositione idem quod circum (e) significat) & hinc *lustrare* sæpe idem, quod *ambire*, notat (f). Similiter agri *lustrabantur* circumitione (g), & sacrificio pro felici proven-
tu frugum (h); quod sacrificium inde *Ambarvale* est dictum, & a Fratribus Arvalibus peragi solebat. Populus *lustrabatur* quinto quoque anno a Censoribus in campo Martis *sue, ovis, & tauro*, circum exercitum ductis & mox immolatis; quod sacrificium *Suovetaurilia*, vel potius *Solitaurilia* (i) dicebatur: & hoc vocabant *lustrum condere* (k), ut jam supra Sect. I. c. 6. §. 3. & Sect. II. c. 9. §. 3. diximus. Multis etiam aliis occasionibus *lustratio* adhibebatur, quæ fiebat spargendo adstantes ramo humido ex lauro (l), vel oliva (m).

§. IX. Tertia Sacrificiorum divisio .

Sacrificia etiam alia erant *stata*, & *solemnia*, quæ fiebant diebus festis in Calendario Romano notatis, & quos hic referre longum esset. Alia erant *Fortuita* & *ex accidenti nata*; qualia, verbi gratia, erant *Expiatoria*, & quædam sacra, quæ in funeribus fiebant; ut *Denicalia* (n), & *Novendialia*; de quibus forte commodius dicemus, ubi funeris ritus explicabimus (pag. 309.): alia autem ab his No-

I 4

vendia-

(z) *Ibid.* 31. (a) *Ibid.* 49. (b) *Vopisc. Aaveliano* 20.
(c) *Fest. ea V.* (d) *Lucan.* I. 592. (e) *Caro apud Macrobi.* Sat. I. 14.
(f) *Signanter Ovid. in Ibin.* 334.
(g) *Virg. Ecl. V.* 74. (h) *Id. Georg. I.* 341.
(i) *Fest. hac V.* (k) *Liv. I.* 44. (l) *Juven. II.* 157.
(m) *Virg. Æn. VI.* 229. (n) *Vid. Fest. V. Denicales.*

vendialia erant (o), quæ prodigia procurandi cæsa (maxime cum lapidibus pluiffè diceretur (p)) per novem dies fiebant. Et hoc discrimen (inter stata scilicet sacra & fortuita) tam privatim, quam publice obtinebat: nam etiam familiæ quædam sacra anniversaria habebant, quæ etiam ad hæredes transibant (*); unde *sine sacris hæreditas* apud Plautum (q) pro commodo, quod alicui sine ulla incommoda appendice obvenit, ponitur. Eaque sacra gentilitia dicebantur, quæ omnes unius gentis homines anniversaria faciebant (r). Talia fuerant Bacchanalia illa, quæ permittuntur apud Livium L. XXXIX. c. 18.

DE VASIS SACRIS.

§. X.

Acerra est arcula thuraria (s); vel, ut altis placet, *foculus*, in quo thus accendebatur.

Thuribulum est vas, quo thus adoletur.

Prefericulum, vas æneum patens, velut pelvis, quo utebantur in sacrario Opis Consi. (t) *.

Simpulum (u), vel *simpurium* vas a *sumendo* dictum, ut vult Varro (x); quod præcis temporibus ligneum erat, vel fistile (y).

Guttum, quod vinum guttatim fundebant (z). *Patera* a *patendo* dicta, qua vinum Diis offerebatur (a); & sanguis victimarum (b) excipiebatur. *Secespita* est culter oblongus (c), vel ad jugulandam victimam, vel ad exta educenda in sacris usitatus; dictus autem est a *secando*.

Securis, & *Malleus*, quibus victima percutiebatur. *Aspergillum* (*Wykwast*) factum ex pilis caudæ equinæ, quo ad lustrationes vice rami utebantur (d).

Præterea habuerunt *capides*, (*gutta*) (**), *candelabra*: *ollas extores* (e), *tripodas*, (qui mensæ usum

(o) Liv. I. 31. (p) Vid. Cl. Clericum ad cit. Livii loca.

(*) (Lege omn. Cic. de Leg. II. 19. 20. 21.)

(q) Capr. IV. 1. 8. & Trin. II. IV. 23. Fest. bis. VV.

(r) Cic. de Har. resp. 15. (s) Vid. Virg. Æn. V. 745.

(t) Fest. hoc V. * (De faviis & de Jun. s. vase furillè

179. supra p. 101. (u) V. Hadr. Jun. animadv. II. 10.

(x) De L. L. IV. 25. (y) Juven. VI. 341.

(z) Varr. de L. L. IV. 6. (a) Virg. Æn. IV. 609.

(b) Ibid. VI. 248. (c) Fest. in hac V.

(d) V. Mich. Arg. Causs. de la Chauffe ap. Grev. T. V. Thesaur. Antiquit. Rom. p. 311.

(**) (Varro p. 11. 31.) (e) Plaut. Rud. I. II. 47.

usum præbuerunt, vel ad ornatum tantum sunt habiti (f)) & multa alia.

Distinguendum hic porro est inter *Aram* & *Altare*. *Altare* augustum aliquid est, in quo victimæ adolentur; *Ara*, (quæ dicta est ab *ansa*, pro quo olim *asa* dixerunt (g); quia precantes, & iurantes, ut diximus, eam tangebant (h):) *Ara*, inquam, erat, in qua supplicabatur tantum, aut libabatur. *Altare* Diis superis (i); *Ara* terrestribus & inferis statuebatur: licet his plerumque sacra fierent in *scrobe*, vel *scrobiculo* (k). Sed hæc omnia sæpe inter se confunduntur. Erant quoque aliquando aræ subitariae, e cespite vivo fructæ (l).

C A P U T IV.

De Tempore.

§. I. De Anno.

AD Pontificum curam etiam spectavit *Ordinatio anni & temporis*; cujus *summa divisio est in annum, menses, & dies*.

Forma anni apud Romanos diversis temporibus diversa fuit. Primus enim Romulus instituit, vel potius a Latinis institutum accepit annum dierum 304. (a) qui dies in decem menses erant divisi, eorumque primus erat *Martius* (b); quem deinceps reliqui eodem ordine, quo hodie sequebantur. Sed cum talis annus neque solis, neque lunæ cursui conveniret, Numa eum ad lunarem anni formam redegit; quæ est dierum 354. horarum 8. minorum, ut vulgo dicunt, 48. quibus tamen amore, ut fertur, imparis numeri unum diem adjecit; & ex aliis decem mensibus (qui absque eo triginta quinque

I 5 vel

(f) *Caus. de la Chausse d. l. p. 317.*

(g) *Macrob. Saturn. III.* (*Aram* ab *area*, s. loco puro dictam vult Varro: sed vide Seal. Conj. *Altare* autem singulariter exulit Petronius Arb. c. 135.

(h) *Propert. III. 19. 84.* (i) *Virg. Ecl. V. 65. & ibi Serv.*

(k) *Ovid. Metam. VII. 243.*

(l) *Hor. Od. I. 19. Sil. Ital. VII. 750.*

(a) *Aliter Plur. Numa p. m. 71. & vid. Scalig. de emend. temp. II. p. m. 163.* (b) *Ovid. Fast. I. 39.* (De Romanorum annis ac mensibus vide præter hodiernos Chronologos Liv. I. 39. & imprimis Censorius. de D. N.)

vel triginta sex dierum fuissent) sex diebus detra-
ctis duos menses formavit, unum viginti novem,
alterum viginti octo dierum, *Januarium* scilicet,
& *Februarium*, quorum illum primum, hunc ul-
timum anni mensem statuit (c): sed hic postea,
nec satis certum quando, inter *Januarium* & *Mar-*
tium mensem est interjectus: *Martium* autem pri-
mo loco movit *Numa*, quod pacis potius, quam
belli artibus studeret (d). Omnes menses imparem
numerum dierum habuerunt, excepto *Februario*,
qui ideo etiam funestus est habitus (e); nisi id po-
tius fuerit, quia *Parentalia* festa majorum anima-
bus placandis instituta, eo mense fuerunt celebra-
ta (f). Cum vero annus solaris lunarem quotannis
undecim diebus, & quarta circiter diei parte supe-
raret, singulis bienniis mensis interkalaris fuit in-
sertus post diem vigesimum tertium *Februarii*, qui
dicebatur *Merkedonius*, & uno biennio viginti
duobus, altero viginti tribus diebus constabat: &
a *Dea Merkedona*, quæ mercedibus & pensionibus
solvendis præerat, nomen habere creditur (g). At
cum in eo peccasset *Numa*, quod annum hunc lu-
narem uno die justo longiorem fecisset, rursus hæc
anni forma a cursu Solis recessit: itaque institum
fuit, sive a *Servio Tullio Rege*, sive a *De-*
cemviris, ut vigesimo tertio, vel vigesimo quarto
quoque anno *Merkedonius* mensis (h) omitteretur.
Sed cum hæc interkalatio arbitrii Pontificum esset
(i), illi pro libidine sua nunc plures sæpe dies,
nunc pauciores interkalabant (k); ita ut tempore
Julii Cæsaris initium anni per sexaginta septem dies
retrocessisset. Nam Pontifices, si, exempli gratia,
citius aliquem magistratu abire vellent, pauciores
dies interkalabant: si publicanos pensiones serius
persolvere cuperent, plures inferebant (l). Ergo
Julius Cæsar, rerum potitus, annum ad cursum
solis reformavit (m), & iussit, ut A. U. 708. se-
xaginta & septem illi dies una cum *Merkedonio*
mense adjicerentur; ita ut annus ille (qui annus

confu-

(c) *Ovid. Fast. II. 60. V. Plur. Numa p. m. 72. A.*(d) *Ibid. E. (e) Vid. Virg. Eccl. VIII. 75.*(f) *Ovid. Fast. II. 533. (g) Vid. Scalig. de Emend. T. II. p. m. 177. (h) Vid. Gvonn. Observ. II. 18.*(i) *V. Malasp. ad Cic. ad Att. V. 9. (k) Vid. Manu. ad Cic. Famil. VII. 2 in f. (l) Suet. Jul. 49. (Censor.)*(m) *Vid. Ann. Marc. XXVI. 2.*

confusionis dicitur) dierum esset 445. Porro vero constituit, ut annus in posterum constaret diebus 365. & horis sex, quæ horæ quibusque quatuor annis unum diem efficientes, post sextum Kalendas Martias, hoc est, 23. Februarii insererentur: unde is annus *bissextilis* (quod *sextus* dies ante Kalendas Martias *bis* numeraretur) est dictus: & hæc forma anni est, qui hodie *Julianus*, sive *stili veteris* vulgo dicitur. De anno *Gregoriano*, sive *stili novi*, ut vocant, dicere ad institutum nostrum nihil attinet.

§. II. De Mensibus.

Menses eadem fere nomina olim, quæ hodie apud nos, obtinuerunt: quorum ratio paucis verbis reddenda venit. *Januarius* mensis, qui annum aperit, a *Jano*, temporis Deo, est dictus (n). *Februarius* a *februando*, sive *purgando*, quod tum populus *purgaretur* (o): unde Græcis καθαρισμος, hoc est, *expiatorius* appellatur (p). *Martius* a *Marte*, cui sacer fuit. *Aprilis* ab *aperiendo*, quod tunc terra mater sua viscera recludat: alii ἀπό τῆς Ἀφροδίτης, a *Venere* deducunt, cui eum tanquam generis sui per *Æneam* auctori sacraverit *Romulus*. *Majus* in honorem *majorum* (q), sive *seniorum*; quemadmodum *Junius* in honorem *juniorum* dicitur: licet alii *Majum* a *Maja* (r) *Mercurii* matre; alii denique a *Majestate* Dea, quæ *Honoris* & *Reverentie* filia fuit, dictum velint: *Junium* vero a *Junone*, unde *Junonius*, & *Junonialis* apud quosdam Latii populos est dictus (s). *Julius* mensis olim ab ordine *Quintilis*, (scilicet a *Martio* initium faciendo) postea in honorem *Julii* Cæsaris *Julius* est appellatus; & eadem ratione sequens mensis *Sextilis* a *Julii* Cæsaris successore *Augustus* dicitur. Reliqui menses ab ordine, quem post *Martium* mensē obtinebant, *September*, *October*, *November*, *December* sunt dicti. Postea etiam per adulationem in sequentium Principum honorem menses quidam ab iis sunt denominati; ut *September* *Tiberius* (t); *October* *Livius* in honorem *Tiberii*, ejusque matris, (quod tamen ipse fieri vetuit) iidemque menses postea *Germanicus*

(n) Supr. sect. IV. c. 1. §. 54. (o) Supr. c. præc. §. 8.

(p) Plur. Rom. (q) Ovid. Fast. V. 57. seqq.

(r) Ibid. V. 81. seq. (s) Id. Fast. VI. 61. seqq. Fest. V. Junius.

(t) Suet. Tib. 26.

cus & Domitianus in honorem Imperatoris cognominis appellati sunt (u). Imo Commodus Imperator omnibus mensibus nomina a suis cognominibus desumpta imposuit: sed hæc omnia, ut usus testatur, post mortem eorum Principum sunt abolita (x). (Qui menses *Neroni*, *Claudii*, *Germanici* cognomina habuerint, vid. ap. *Suet. Ner.* 55. *Tacit. Ann.* XV. 74. & XVI. 12.)

Divisi erant Menses in tres partes a Kalendis, Nonis, & Idibus dictas. Kalendæ dicuntur primus dies cujusque mensis, a verbo antiquo Kalo, hoc est, voco; quia Pontifex kalando, sive vocando novam lunam populo nunciabat (y). Et Kalendis quidem Januarii munuscula sive strenas sibi invicem mittebant, ut hodieque sæpe fieri assolet (z). Omnium autem mensium kalendis pecuniæ fœnori datæ exigi solebant (): unde liber, in quo debitorum nomina scribebantur, kalendarium dicitur (a). Nonæ mensibus Martio, Majo, Julio, & Octobri sex dierum, reliquis quatuor dierum erant; & nomen sortita sunt, quia ad eas ab Idibus retro novem dies numerabantur (b). Idus probabiliter ἀπὸ τῆς ἰδύης, sive a videndo sunt dictæ; quia tum Luna plene conspiciebatur: vel, juxta alios, ab iduando (c); quod verbum Etruscorum lingua significavit dividere, quia Idus mensem fere medium dividunt (d). Kalendæ in Junonis (quæ inde Juno Kalendaris (e) est dicta) Idus in Jovis tutela erant (f). Ratio denique dies more Romano numerandi e quovis kalendario peti potest (**).*

§. III. De Die.

Dies civilis apud Romanos, sicut apud nos hodie, incipiebat a media nocte (g). † Partes

(u) *Id. Domit.* 33. (z) *Lampr. II. Suid. V. Κόμηνδος.*

(y) *Varr. de L. L. V. 4.* (z) *Ovid. Fastor. I. 185. segg. Suet. Caj. 42.* (*) *Horat. Epod. 2. f.*

(a) *Vid. Celeberr. Noctæ de ferre II. 1.*

(b) *Varr. I. d.* (c) *Macrob. Saturn. I. 15.*

(d) *Hor. Od. IV. XI. 15.* (e) *Macrob. Saturn. II. 15.*

(f) *Ovid. Fast. I. 55. (& 56. ubi Kalendas Ausonias vocat, quod eas Græci non habebant. Unde, quid Augusti proverb. ad Kal. Græcas voluerit, intelligitur. Suet. c. 87.)*

(**) (v. *Append. II.*) (g) *Macrob. Saturn. I. 3.*

† (i. e. in definiendo die mensis; non in horis numerandis: nam earum ratione dies dividebatur in horas XII. hęc longus esset, sive brevis. Eod. modo etiam nox. Ita oriente sole numerabatur hora prima diei, & sic porro usque ad XII. Tum post occas. solis partem hora prima noctis. F. R.)

tas ejus erant *Media nox*, *Mediæ noctis inclinatio*, *Galicinium*, *Conticinium* (b), *Diluculum* (c), *Ma-*
ne, *ad Meridiem*, *Meridies*, *Meridiei inclinatio*, *Sol-*
occasus, *vel suprema tempestas* (k), *Vesper*, *Crepu-*
sculum, *Prima fax*, *Concubiura* (l), *Nox intempe-*
sta, *Ad mediam noctem*. Sed alias dies, ut & nox,
 in quatuor partes, *excubias*, sive *vigilias* dictas,
 erat divisa.

§. IV. De diebus festis & profestis.

Dierum porro alii sunt *Festi*, alii *Profesti*. *Festæ*
dies sunt, qui *Dii* sunt *dicati*; iisque insunt (m)
Sacrificia, de quibus fatis diximus: *Epulæ*, cum
 dies divinis *epulationibus* celebrabatur; *Ludi*, qui
 in honorem Deorum fiunt, de quibus capite sequen-
 ti; & denique *Feriæ*. *Feriæ* dicuntur a Græco ver-
 bo *ἑστῆν*, hoc est, *festum diem agere*; olim enim
Festas eas vocarunt (n). Fuerunt hæ *Feriæ* vel *Pub-*
licæ, vel *Privatæ*: *Publicæ* rursus erant vel *Stati-*
væ, vel *Conceptivæ*, vel *Imperativæ*. *Stativarum*
 feriarum præcipuæ fuerunt *Agonalia* acta in hono-
 rem Jani idibus Januariis (o); *Carmentalia* acta in
 honorem Carmentæ (cujus templum erat Regione
 Urbis VIII. eam plurimi meminerunt conjugem fuisse
 Evandri Arcadis, & versibus olim præcipuam redde-
 re; propterea a *carminibus* dictam *Carmentalia*, cum
Nicostratæ verum ei nomen esset (p)) III. Idus Ja-
 nuarias (q) & XVIII. Kalendas Februarias (r); *Lup-*
ercalia acta (XV. (*)) Kalendas Martias in honorem
Panis (s); *Matronalia*, quæ Kalendis Martiis age-
 bantur in memoriam dirempti a *matronis* inter Ro-
 manos & Sabinos belli (t). *Conceptivæ* feriæ sunt,
 quæ quotannis a magistratibus, vel a Sacerdotibus
concupiuntur, sive *indicuntur*; quales erant *Feriæ*
Latine, de quibus alibi diximus (u); *Paganalia*,
 quæ

(h) *Plaut. Trin. III. III. 95.* (i) *Id. Amph. II. II. 105.*
 (k) *Lex XII. Tab. ap. Gell. XVII. 2.* (l) *Plaut. Trin.*
IV. II. 44. quod tempus eleganter describit Virg. Æn. II. 268.
 (m) *Macrobi. Saturn. I. 16.* (n) *Vid. Vossii Erym. Voc. Fe-*
stivæ. (o) *V. Ovid. Fast. I. 317. seqq.* (ubi in vocis etymon-
 inquit) (p) *Plut. Rom. p. m. 37.* (q) *Ovid. ib. 461.*
 (r) *Ibid. 617.* (s) (ex 1. Hait. supplementinus).
 (t) *Ovid. Fast. II. 267. 421. seqq.* (u) *Id. III. 170. seqq.*
 (u) *Seff. II. 6. 2. §. 2. & hujus Seff. c. 1. §. 2.*

quæ quotannis celebrabantur a pagis rusticarum trium Diis tutelaribus (x); Sementinæ feriæ actæ, cum semina terræ mandassent rustici, pro felici proventu frugum (y); Compitalia (z), quæ Laribus celebrabantur in compitis (a). Imperativæ feriæ erant, quas Consul, Prætor, vel Pontifex Maximus urgente necessitate indicēbat, sive imperabat (b); cujus generis fuerunt Novendialia, maxime indici solita, cum lapidibus pluisse nunciatum esset (c). Privatæ feriæ erant singularum familiarum, vel hominum: erantque vel stativæ; vel celebrabantur occasione natalium (d), susceptionum fulgurum (e), (quemadmodum Flaminica, quoties tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset Deos (f)) & expiationum, vel funerum. Publicæ feriæ indicēbantur a Rege sacrorum (g), & a Prætoribus (h): ab illo, ut sacra rite peragerentur; ab hoc, ut a negotiis forensibus vacaretur: nam nullum opus feriis facere licebat, nisi quod intermissum noceret (i). (Justitii non meminisse auctorem, miror. Id autem indicēbatur tum ob res publice lætas ad supplicationes aut ferias agendas, Horat. IV. Od. 2. 43. tum in mœre publico, & in primis exorto tumultu ad delectum labendum. Exempla illustria sunt ap. Liv. III. 5. & IX. 7. Suet. Tib. 52. Tac. Ann. II. 8. Vid. & Peto ad Liviam vers. 181. seqq. Cessante causâ, remittebatur Justitius, Liv. III. 5. Tac. Ann. III. 7. &c. Fusius hæc peragit Briffon. de Form. p. 259.)

De Diebus Profestis.

Profesti dies sunt, qui ad administrandam rem publicam, privatamque hominibus sunt concessi. Hi rursus erant vel Fasti, (Græcis δικάσιμοι (k), vel ἐνδύοι) quibus Prætori tria illa verba (l), Do, Dico,

-
- (x) Ovid. Fast. I. 669. (y) Ibid. 6:7. (z) Gell. X. 24.
 (a) V. Ovid. Fast. V. 146. (b) V. l. 25. §. 7. ff. ex quib.
 caus. maj. (c) Liv. I. 31.
 (d) Ovid. Trist. III. 13. seqq.
 (e) Macr. Sat. I. 16. (Liv. III. 5.) (f) August. de Civ.
 D. VI. 10. (g) Varro de L. L. V. 3.
 (h) Gell. X. 24.
 (i) Virg. Georg. I. 258. Tibull. II. 1. 9.
 (k) Pollux VIII. V. 26. ex Menandr.
 (l) Ovid. Fast. I. 47. seqq.

Dico, Addico (nam his, ut diximus, omnem suam jurisdictionem abolvebat), *fari* licebat; vel *Nefasti*, (Græcis ἀδικοί, ἀπρακτοί (m), vel ἀποπεδέδες) quibus id non licebat, quales erant omnes feriæ, quando *res prolatae* esse dicebantur (n) (*vacantiæ*); cui contrarium est, cum *res rediisse dicuntur* (o): & præterea vindemiarum & messis tempore *res prolatae* erant (p). Vel denique erant dies *Intercisi* (q), vel *Endocisi* (aliis *Endotercisi*), ut olim dicebant, cum quibusdam horis jus dici posset, quibusdam licitum non esset; qui in fastis ita notantur, F. P. vel N. P. hoc est, *fastus prior*, vel *nefastus prior*. *Nefastos* autem imperite vulgo cum *religiosis* diebus confundunt, qui erant *tristi omine infames impeditique*, ut *dies Alliensis*, de quo mox (r); licet tamen verum sit, *nefastos dies* aliquando improprie pro *infamibus* poni (s); quemadmodum etiam apud Græcos ἡμέρæ ἀποφράς (t).

§. V. De aliis Dierum Discriminibus.

Rursus alii dies erant *Comitiales*, quibus *Comitiæ* haberi poterant (u); alii dicebantur *Nundinæ*, quasi *Novendinæ*, quod *nono* quoque die redirent; (nam a *Nundinis* ad *Nundinas novem* dies erant; *diversi octo*, *intermedii septem* (x)) cum rustici ad mercatum, iudicia & leges accipiendas ferendasque in Urbem venirent, & post legem Hortensiam, ad lites quoque curandas (y); nam antea fuerant *nefasti*. *Præliares* dies erant, quibus fas erat res repetere, vel hostes laceffere (z); iisque opponuntur *Non præliares*, ut *Dies atrii*, qui erant *postridie* Kalendas, nonas, & idus cuiusque mensis: nam ridicule *inaustum* aliquid in particula *post* inesse credebant (a). Et ita etiam Græci *dies prosperos* ἡμέρας λευκάς vocant (b); quemadmodum

e con-

(m) V. not. ad d. l. Poll. modo d.
 (n) Plaut. Capt. I. 1. 10. & Jegg. V. omn. Man. & alios ad Cic. Att. VII. 12. & ad Or. pro Mur. 17. (o) Id. pro Sexr. 61.
 (p) Stat. Sylv. IV. 4. 40 l. 1. pr. ff. de feriis.
 (q) Ovid. d. l. 45. (r) Gell. IV. 9.
 (s) Horat. Od. II. XIII. 1. Svet. Tib. 35. (t) Lucian. Timone p. 137. ed. Græv. (u) Ovid. Fast. I. 63. Tac. Ann. XIV. 12. (x) Dion. Hal. VII. 68. Varr. de R. R. II. init. licet hodie quidam diversum sentiant. (y) nos ad p. 37.
 (z) Macrobi. Satyr. I. 16. (z) Ibid.
 (a) Id. Ib. (b) Menand. ἐν Δευκαδία p. 112. ed. Cl. Cler.

e contrario Dion. Halic. IX. c. 23. diem, quo *Fabii* ad *Cremeram fluvium* sunt caesi, *μέλαιναν καὶ ἀποφραδα* vocat. His diebus nil publice geri poterat; sed tamen recte distinguendi sunt a *nefastis*; *feriæ* enim, ut vidimus, erant dies *nefasti*; sed nihil minus, quam *atri*. *Inominales* dies erant quartus ante Kalendas, nonas & idus cujusque mensis (c); & etiam quædam *feriæ*. Denique dies *Allienfis* (d) infæustissimus habebatur; quod ea die, qui erat XV. Kalendas Septembres, Romani ad *Alliam fluvium* a Gallis, & ad *Cremeram* a Vejentibus caesi fuerant (e).

In jure nostro invenimus dies *Comperendinos* (f), quos litigatores sibi invicem in diem *perendinum* denunciabant; dies *Statos*, qui judicii cum peregrino, sive cum *hoste* (g) (ita enim *peregrinos* vocabant (h)) causa instituuntur; & dies *justos*, sive triginta dies, qui dabantur ex Lege XII. Tabularum confesso, vel condemnato ad pecuniam conficiendam, vel alio modo sententiæ judicis satisfaciendum (i).

C A P U T V.

De Ludis Romanorum.

De Ludis publicis.

AD Sacra etiam pertinebat cura *ludorum publicorum*; qui fiebant, vel *Deorum immortalium* inæ placandæ; vel *benivolentiæ conciliandæ* (a); vel pro salute *populi*; vel, ad *populi gratiam demerendam* (b).

Dividi possunt primo quidem a *forma* in *Circenses*, *munera* sive *spectacula gladiatorum*, & *ludos Scenicos*: deinde a *tempore*, quod fuerunt, vel *Statii*, vel *Votivi*, vel *Extraordinarii*.

§. I.

(c) Vid. Gell. V. 17. (& Bentl. ad Horat. III. 14. 17.)

(d) Ovid. in Ibin. 219. Cic. Attic. IX. 4. Tac. Hist. II. 91.

(e) Liv. VI. 1. (f) Macrob. Saturn. I. 16.

(g) Plaut. Cœcili. I. 1. 5.

(h) Fest. V. *Status dies*. Cic. de Off. I. 12.

(i) Gell. XV. 11. (a) Tac. Ann. XIV. 23.

(b) Vid. Cic. de Off. II. 17.

§. I. De Ludis Circensibus.

Ludi Circenses primum a Romulo occasione raptus Sabinarum sunt instituti (c) in honorem Dei *Cons*, (qui, ut diximus, idem ac Neptunus fuisse videtur (d)) unde *Consuales* sunt dicti, & in Campo Martio primum videntur celebrati. *Circenses* autem primum dici cœperunt, cum Tarquinius Priscus *Circum* (Ἰππικὸν Δίατρον vocat Plutarchus *Pavlo Em. p. m. 272.*) Romæ extruxisset (e) in valle *Murcia* inter Aventinum & Palatinum montes, qui postea, distinctionis causa, cum plures Circi edificarentur, *Circus maximus* fuit dictus. Eius longitudo fuit stadiorum trium cum dimidio, sive passuum $437\frac{1}{2}$ latitudo unius stadii, sive passuum centum viginti quinque. *Circum* ejus aream erant *gradus*, sive *sedilia*, quæ *fori* dicebantur; quos initio sibi quisque faciebat (f), donec a Tarquinio Superbo lignea & permanentia *sedilia* (g), postea ab aliis lateritia, & denique marmorea sunt facta; quæ triplici porticum ordine sustentabantur. Et dicitur quidem Tarquinius Priscus jam loca Patribus & Equitibus assignasse (h); (certe singulis Curii loca sua assignavit, Circo in triginta partes diviso (i),) sed tamen libera Republica rursus promiscue spectarunt, donec primum Augustus (k), mox Claudius (l), & demum Nero (m) (ac *Domitianus*) varios ordines iterum separarunt: Augustus nempe & Claudius Senatores, Nero (& *Domitianus*) etiam Equites (*). Capiebat *Circus* loca, ut, qui minimum dicunt, 150000. (n), ut, qui plurimum, 485000. (o). Circuitus ejus erat mille passuum, sive stadiorum octo. In altera extremitate Circi, quæ in hemicyclum desinebat, ingens erat ostium *Mœniano* subjectum; qualia etiam duo erant a lateribus: in altera vero extremitate, quæ rectilinea erat, duo erant *mœniana* (p)

(c) *Vid. Viug. Æn. VIII. 635.* (d) *Auson. Epigr. 69.*
 (e) *Liv. l. 37.* (f) *Ibid.* (g) *Ibid 55.* (h) *Liv. d. c. 35.*
 (i) *Dion. Hal. III. 68.* (k) *Suet. Aug. 44.* (l) *Id. Claud.*
 17. (m) *Id. Ner. 11.* (*) (*Martial. V. Epigr. 8. 14. 14. 26.*
 28. 35. & alibi. *Suet. Domit. 8. V. supra p. 21.*)
 (n) *Dion. Hal. III. 65.* (o) *Notitia dign. Imp. Occid. 3.*

(p) ad angulos, & in medio unum, cui rursus ingens ostium erat subjectum: atque in horum aliquo videtur fuisse *cubiculum Principis* (q), cui, Circum ingredienti, ab omnibus assurgebatur (r), & plaudebatur (s); in alio forte locus Editoris, quod munus sapissime suslinebat Prætor (t). Ex utroque latere ostii, quod erat in parte rectilinea, sex erant ostia minora, unde equi emittebantur; quæ dicebantur *Carceres* (u) (Gr. *φυλακῆν*, vel *βαλβίς* (v)) & cancellis erant clausa: hæc autem universa Circi extremitas *Oppidum* dicebatur (vv). Antè carceres stabant duo *Hermuli*, sive signa *Mercurii*, funem, vel catenulam tenentia, ne equi ante datum signum excurrerent (x); cuius loco *alba linea* aliquando videtur fuisse ducta; sive fulcus transversus creta repletus (y); ad quam a *moratoribus* frontes equorum æquabantur, ne ante justum tempus lineam transilirent (z); & hinc jam eleganter admodum Horatius *Epist. l. XVI. vers. 79. mortem vocat ultimam linguam rerum. Area* Circi, sive *arena* adversus ferarum eruptionem non tantum clausis erat circumdata; sed etiam *Euvipo* (a), sive *canali*, qui a Nerone quidem sublatus (b), at postea ab aliis Principibus restitutus fuit (c). In medio Circi murus erat latericius, duodecim circiter pedes latus, altus quatuor, qui dicebatur *Spina* (d); quia tanquam *Spina dorsus* corpus humanum, ita ipse Circum secabat: ad hujus spinæ ambas extremitates columnæ, sive pyramides erant tres in formam conii, vel cupressi, circum quas currus flectebant; ita ut spinam & metas semper a sinistra haberent (e); eaque dicebantur *Metæ* (f); unde proverbiali locutione a *carceribus ad metas*, pro *ab initio ad finem* dicimus. In media spina ab Augusto Imperatore positus fuit *Obeliscus*, altus pedes centum triginta duos ex Ægypto advectus, qui Soli facer

(p) Vid. de menianis DD. ad l. 747. §. 1. ff. de V. S. (& Festum cum aliis) (q) Sver. Ner. 12. (r) Plin. P. neg. p. 158. ed. Trajett. 1657. (s) Cic. pro Sex. 50.

(t) Juven. X. 35. (u) Varr. de L. L. IV. 32. Virg. Georg. I. 512. (v) Lucian. de non rem. cred. cat. p. m. 41.

(vv) Verus Poeta ap Varr. de L. L. IV. 31. V. Sidon. Apollin. carm. XXIII. v. 317. (x) Cassiodor. Variar. III. Epist. 51.

(y) Cic. de amic. c. ult. Lucret. VI. 51. uterque omn. vidend.

(z) Vid. Cl. Græv. Præf. T. IX. Ant. (a) Vid. Sver. Jul. 39.

(b) Plin. H. N. VIII. 7. (c) Vid. Lampr. Heliog. 231.

(d) Cassiod. l. d. (e) Ovid. Am. III. 2. 71. Lucan. VIII. 200.

(f) Vid. Horat. Od. I. 1. 4.

facer erat: nec longe inde alius erat pedum octoginta octo in honorem Lunæ erectus (g). Præterea hic erant ædiculæ quædam, statuæ, & aræ Deorum, *delphines* & *ova*; de quibus mox plura. Et hæc de forma Circi.

Ante ipsos ludos statuæ Deorum in *Tensis* (h) fuis, sive *Ferculis* celebri *Pompa* (i) per Circum traducebantur. Atque (k) in ea pompa præterea erant procerum filii pubertati proximi equis investiti, quorum patres erant ordinis equestris; ceteri pedibus, qui in pedestri ordine erant militaturi: illi in alas & centurias; hi in classes, & ordines distributi. Inde sequebantur curruum, & equorum singularium agitadores: & post eos athletæ pudenda tantum velati: tum saltatores, tibicines, citharistæ; ministri, qui thuribula argentea & aurea, & sacra publica ferebant: denique Deorum simulacra hominum humeris portata. Et hac pompa peracta Consules & Sacerdotes sacra faciebant.

§. II. De Variis Circensium generibus.

Ludorum Circensium sex potissimum genera fuerunt: *Cursus* nempe, *Lucta*, sive *certamen gymnicum*, *Ludus Trojæ*, *Venatio*, *Pugna equestris* & *pedestris*; & denique *Naumachia*. Præcipue tamen *Circensium* appellatio *equorum cursibus* adhæsit, quibus supra fidem & modum delectabantur Romani (l).

De Cursu.

Currebant vel *Curribus*, vel *Equis*; & *Equis* quidem vel *Singularibus*, vel *Desultoriis*; cum in ipso cursu ex uno in alterum transilirent (m).

Aurigæ (qui fere erant homines ignobiles, & pleurumque servi, donec corruptis Reipublicæ moribus nobilissimi quique, imo multi ex Imperatoribus, sese turpissime huic studio dederunt) *aurigæ*, inquam, divisi erant in quatuor greges, sive *societates* (quas proprio nomine *factiones* (n) dicebant) colore vestium distinctas (o). Vocantur autem *Factiones*
Al-

(g) P. Viter. de reg. Urb. (h) Vid. Suer. Jul. 76.

(i) Ovid. Amor. III. 11. 43. Vid. omn. Voss. de Idol. II. 10.

(k) Dion. Hal. VII. 72. (l) Vid. Juven. II. 223. VIII.

118. X. 78. XI. 195. (m) Propert. IV. II. 35.

(n) Fest. hæc V. (o) Ovid. Am. III. 1. 78.

Albata, quæ *albis*; *Ruffata*, quæ *rubris* five *ruffis*; *Veneta*, quæ *venetis*, five *caruleis* (p); & *Prasina* denique, quæ *porraceis* (πράσινον Græcis est porrum) five *viridibus* vestibus utebantur (q); sed harum factionum præcipuæ erant *Prasina* & *Veneta* (r). *Domitianus Auratam* & *Purpuream* factiones adject (s); sed earum rarior occurrit mentio. Hæ factiones universum populum in varia studia scindebant (t), ita ut pro hac vel illa factione sponcionibus certarent (u); & aurigis identidem nummos ostenderent, qui victori contingerent, ut eorum spe majores conatus ederent (x); imo ad atrocissimas seditiones aliquando hæ contentiones eruperunt (y). Et etiam Principes (sed nequiores fere) factionem aliquam sibi dilectam habebant; quod de *Cajo*, *Nerone*, *Vitellio*, *Vero* Imperatoribus ll. citt. videri potest (z).

Currendi porro ratio hæc fuit: Curribus ante carceres stantibus eo ordine, qui sorte obtigerat (a), (nam multum referebat ex quo quis ostio emitteretur; qui enim ex extremo ostio versus Circi latus emittebatur, longe majus spatium absolvere debebat, quam ille, qui spinæ erat proximus) ille, qui ludis præsidebat, *mappa* (b), vel *panno* (c) misso signum cursui dabat. Tum statim (d) catenula *Hermulorum* dimissa in cursum effundebatur a dextra parte Circi circum metas arctissime sinistram versus (e); quique primus illud curriculum septies (f) absolvisset (quod maximæ artis & industriæ fuisse facile potest concipi) victor erat (g). Hæc autem septem curricula unus *Missus* dicebantur; quales viginti quinque fere quoque *Circensium* die absolvi solebant (h), aliquando magna quadam festivitate plures (i): &, ne in numero cur-

(p) *Suet. Vitell.* 14. (q) *Sidon. Apoll. carm.* XXIII. 323.
 (r) *Martial.* X. 48. (s) *Suet. Domit.* c. 7.
 (t) *Ovid. Amor.* III. 2. 67. (u) *V. Juven.* XI. 195. & *segg.*
Marr. XI. 1. (x) *Suet. Claud.* 11.
 (y) *Vid. Minus. Fel.* p. 42. ed. Oiz. & ibi Oiz.
 (z) *Suet. Cajo* 55. *Ner.* 21. *Vit.* 14. *Capitol. Vero* 4.
 (a) *Vid. Virg. Æn.* V. 132. (b) *Martial.* XII. 29.
 (c) *Juven.* XI. 196. (d) *Vid. elegantem locum Lucret.* II.
 265. (e) *Ovid. Amor.* III. 2. 12. & 60. *segg.*
 (f) *Varro ap. Gell.* III. 10. (g) *Propert.* II. XIX. 65.
 (h) *Varro ap. Serv. ad Virg. Georg.* III. 13.
 (i) *Suet. Domit.* 4.

Curriculum erraretur, ex septem *delphinibus*, (& hoc quidem, quia ludi Circenses primum in honorem Neptuni, cui hæc animalia sacra sunt, fuerunt instituti) vel (*k*) *ovis ligneis* columnis in spina stantibus impositis (*l*) quoque curriculo unum tollebant; vel, ut vult Cl. Grævius (*m*), (qui etiam *delphinas* illos & *ova* paullo aliter explicat) columnis ea imponebant. Finito missu auriga in spinam desiliebat; & postquam voce præconis victor pronunciatus esset (*n*), præmium accipiebat: quod sæpe ingens erat, etiam in pecunia numerata (*o*).

Secundum ludorum Circensium genus fuit *Gymnicum*, sive *Athleticum*; quod eorum erat, qui virium vel velocitatis gloria certabant, & comprehendit *Cursores*, *Pugiles*, & *Luctatores* (*p*). Originem habuit a Græcis (*q*), quod ex nomine patet; dicitur enim certamen *Gymnicum* a Græco γυμνός, *nudus*; quia *nudi* certabant, pudenda tantum subligaribus velati. Hinc etiam *Gymnasium* dicitur locus, ubi aliquis quavis ratione exercetur: *Athleticum* quoque dicitur, vel a Græco ἀθλος, *certamen*; vel ab ἀθλον, quod *certaminis præmium* notat; quamvis hoc nomen pugilibus tantum proprie & luctatoribus adhæserit.

Cursus certamen eadem ratione instituebatur ac id quod equorum erat & curruum; ut scilicet ex quaque factione unus vel plures currerent. Hi aliquando cum aurigis per aliquod spatium simul vestri postea desiliebant, & *Parabatæ* dicebantur (*r*). Confiaciebant autem quandoque, teste Plinio *H. N. VII. c. 20.* passuum CLX. millia, & ultra.

Pugiles dicti sunt a *pugno*, ut Græcis πύκτης a πῦξ, quia *pugnis cestibus* armatis certabant (*s*): *Cestus* autem fuerunt *genus chirothecarum* ex corio (*t*).

(k) Liv. XLI. 27. Joven. VI. 590. (l) Dio Lib. XLIX. circa fin. (m) Præf. Tom. IX. Antiq. Rom. (n) Vid. Virg. Æn. V. 345. (o) Mart. X. 74. (p) Dion. Hal. VII. 73.

(q) V. Horat. Ep. II. 1. 32. (Varia artis Gymnasticæ species enumerant Propert. III. 11. & Martial. VII. 31. Tum præter Mercurialem de hac arte, quæ tam ad militiam & medicinam, quam ad athletas pertinet, doctæ ac fuscæ differunt Augustores Hist. Acad. Lit. Paris. T. I. p. 108. Vide etiam eorundem Memor. T. II. p. 120. & 250. de saltatione p. 157. de spheristica: p. 270. 303. 329. seqq. de Athletis: T. IV. p. 316. de lucta: p. 353. de Pugilatu: p. 388. de Cursu: p. 441. de Pentathlo: p. 458. de Discor.) (r) Dion. Hal. VII. 73. (s) Horat. Jerm. II. 1. 26.

(r), quibus plumbum, vel ferrum erat insutum, ut ietus essent graviore (u); & loris firmitatis causa ad humeros & brachia alligabantur (x). (v. omn. Lamb. Bos. in Διατρ. ad 1. Cor. IX. 27. & prov. Os pugilis.)

De Lucra.

Lucra est, cum alter alterum in terram brachiorum viribus prosternere conatur, quæ Græcis πάλυ dicitur; unde locus, ubi exercebantur luctatores, dicebatur *Palaestra*; quamvis ea vox sæpe pro ipso exercitio (y), sæpe pro quovis gymnasio ponitur, veluti apud *Martialem IV. n.8.* ut mihi quidem videtur. Luctatores oleo, vel ceromate ungebantur (z), ut membra eorum agilia effent; & rursus pulvere, vel arena conspergebantur (a), quo facilius possent prehendi (b) (& ad sudorem comprimendum. V. *Mercur.* de arte gymnastica F. R.): unde *Anacharsis Scythæ* philosophus oleum vocavit *μακίας φάρμακον*, quod eo uncti Athletæ, ut *insani*, in amicos pugnant (c); & hinc etiam decus olei pro præstanti athleta ponitur apud *Catullum LXIV. vers. 64.* Omnes autem Gymnici exquisitissima (d) diæta, & multa exercitatione utebantur (e). Et etiam hyeme exercebantur in loco tecto, qui *Xystrum* dicebatur: *Xystrum* vero erat locus apertus, ubi sudo cælo se exercebant Gr. *περίδρομὸς* (f). (Hanc distinctionem nihili esse, docet *Gudius* ad *Phædr. II. fab. v. 18.*)

Præterea inter gymnicos ludos erat *Saltus*, & *Discoi iactus* (g); & quia ita quinque exercitii generibus hi ludi constabant, Græcis Πένταθλον (h) & Πανκράτιον, Latinis *Quinquertium* (i) sunt dicti: sed duo posteriora genera raro, aut nunquam apud Romanos usitata fuisse videntur.

De

(i) *Virg. Æn. V. 454.* (u) *Cic. Tusc. Quest. II. 17.*
 (x) *Virg. Æn. V. 425. Prop. III. 12. 9.* (y) *Terent. Eun. III. 2. 24.* (z) *Juven. III. 68.* (a) *Suet. Ner. 45.*
 (b) *Lucian. de Gymnas. non procul ab init.*
 (c) *Diog. Laert. I. 104.* (d) *S. Paul. 1. ad Corinth. 9. 25.*
 (e) *Vide Hoyar. de Arre 413.* (f) *Vitruv. V. 2. & ibid. Philand. Vid. Suet. Aug. 45. Galba 15. coll. c. Plut. Galba p. m. 1060.* (g) *Martial. XIV. 362.*
 (h) *Pim. H. N. XXXIV. 8.* (*Epict. Manual. 26. 2. ubi etiam lectu digna de Athletarum diæta invenies, F. R.*)
 (i) *Fest. hac v.* (Et qui quinque his certam. gener. victor fuisset, vocabatur *Quinquertio*. *Id.*)

De Ludo Troje.

Tertio: in Circo etiam Ludus Troje fiebat a pueris nobilibus (k) maioribus & minoribus (l), turmatim in equis discurrentibus & speciem ludicri certaminis exhibentibus; quod graphice describit Virgilius *Æn. V. vers. 561. seqq.*

De Venatione.

Quartum spectaculorum Circensium genus erat venatio; quæ erat pugna ferarum inter se, vel cum hominibus: vel etiam, ostentatio tantum & traditio ferarum per Circum: vel denique etiam, iusus ferarum mansuefactarum, aliarumque, ut leonis & leporis (m): ad quam exhibendam Circus aliquando in modum sylvæ arboribus replebatur (n). Prima venatio fuit L. Metelli (o), qui A. U. 503. elephantos centum quadraginta duos, de Pœnis captos, in Circum induxit; quos jaculis interfectos tradunt penuria consilii, quoniam neque ali placuisset, neque donari Regibus. Postea hæ venationes sæpissime sunt repetitæ, feris omnis generis incredibili multitudine (p) & immani sumptu ex distantibus regionibus Romam advestis (q), quæ, donec ludorum tempus appeteret, in Vivario servabantur, & saginabantur (r). Hæ feræ aliquando ab ipso populo jaculis interficiebantur; aliquando inter se pugnabant, vel cum Bestiariis (s); qui erant, vel ad hanc pœnam damnati (quod in Christianos (t) frequentissimum erat) vel sponte pugnabant (u), sive ferocia, sive auctoramento inducti; qui tamen infames vulgo habebantur (x).

De Pugna equestri & pedestri.

Quinto: pugna equestris & pedestris ad imaginem veri belli fiebat; castris etiam quandoque in Circo positis (r); ita ut multi sæpe occiderentur: & ad hunc modum Claudius Imperator in campo Martio expugnationem, direptionemque oppidi edidit (z).

De

(k) Tacit. Ann. XI. 11. (l) Suet. Jul. 30.

(m) Martial. I. 6. 14. & alibi. (n) Vopiscus Probo 19.

(o) Plin. H. N. VIII. 6. (p) Ibid. 15. & seq.

(q) Cælius ad Cic. Famil. VIII. 2. 4. 6. Dio LV. p. m. 377. Symmach. IX. ep. 125. 132. (r) Procop. de bell. Gorb. 1.

(s) Cic. in Varin. 17. (t) Cyprian. Epist. 54.

(u) Juven. VI. 96. (x) L. 1. §. 15. ff. de postul.

(y) Suet. Jul. 35. & Domit. 4. (z) Id. Claud. 21.

De Naumachia.

Sexto: *Naumachia*, sive *prelii navalis assimilatio* primis temporibus etiam in Circo edita fuit aqua per subterraneos meatus in eum inducta, tum ad delectationem, tum ad exercitium: postea vero solo excavato (a) *Naumachia* hinc inde constituta sunt, in quibus iustis pene classibus certabatur (b).

Ludi scenici, & Gladiatores etiam quandoque in Circo sunt dati; sed nos de illis seorsim dicemus.

Pompa Circensium temporibus Constantini Magni sublata fuit, cum ille gentilius ritus averfaretur; & circa idem tempus *Naumachia* desuisse videtur; pugnas vero equestres ac pedestres ad Justinianum usque obtinuisse verosimile est; reliqua spectacula Roma a *Gothis* A. C. 410. capta, sunt abolita; sed Constantinopoli curule certamen, usque dum Urbs a Latinis, vel potius *Francis & Venetis* A. C. 1204. e. pugnaretur, permanfit.

§. III. De Gladiatoribus.

Alterum ludorum genus fuit *spectaculum Gladiatorum*; quod olim omnium celeberrimum, & populo gratissimum fuit (c). Unde lege *Tullia Ciceronis* vetitum fuit, ne quis biennio, quo peteret, *Gladiatores* daret (d). Hoc propria voce dicebatur *Munus* (e); quia *munus*, sive *officium* se mortuis prestare putabant: hinc *Munerarius* & *Munerator* (f) est dictus, qui hos ludos edebat, qui etiam *Editor* (g), & *Dominus* (h): & hic per dies, quibus *Gladiatores* dabantur, licet privatus esset, insignibus tamen magistratuum utebatur (i).

Exemplum rei ab *Etruscis*; origo a funeribus fuit: quia olim captivis ad sepulcrum mactatis caesorum manes placari credebant (k). Hoc praetextu ergo Romae primum publice *Gladiatores* sunt dati a *Brutis fratribus* (l) A. U. 490. in funere patris sui (m), & prisca quidem Republica nonnisi in fu-

(a) *Martial. de Spectac.* 26. (b) *Tacit. Ann.* XII, 56. *Suet. Claud.* 21. (c) *Cic. pro Sext.* 58. *segg.*

(d) *Ipse pro Sext.* 54. in *Var.* 15. (e) *Suet. Jul.* 26.

(f) *Flor.* III. 20. (g) *Capitolin. M. Anton. Phil.* 25.

(h) *Cic. Art.* II. 19. (i) *Cic. de LL.* II. *vers. fin.*

(k) *Vid. Virg. Ecn.* X. 518. (l) *Val. Max.* II. 4. 7. (ex *I. Edit. Liv. Epit.* XVI.) (m) *Quod rursissima atheniensium ad Brutis primi Cons. filios rejets Kipping.*

funeribus illustrium virorum; sed mox quoque in privatorum (n), & denique etiam in mulierum funeribus sunt dati (o): processu vero temporis voluptatis tantum, & populi gratiam captandi causa Gladiatores dari coeperunt (p). Dabantur autem a magistratibus: ut primo ab Ædilibus (q), ad quos proprie ludorum cura spectabat; tum a Prætoribus (r), & ex instituto Claudii a Quæstoribus (s); a Consulibus (t), & a Sacerdotibus aliquando, ut videtur (u), sed rarius dati sunt. Postea ex instituto *Alexandri Severi* Imperatoris *Arcaarii* eos dederunt ex arca filici (x); denique Imperatores, & uno verbo omnes, qui gratiam populæ captabant.

In Provinciis etiam a Regibus (a) & Præsidibus earum, & in coloniis ac municipiis ab eorum magistratibus sunt dati; & denique etiam a privatis, & quidem vilissimis (b). (Sed sub Tiberio cautum fuit Senatusconsulto, ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor CCCC. millium res. Tac. Ann. IV. 63.) Dies, quibus præcipue dabantur, erant Saturnalia (c), & Quinquatrus (Minervæ festum (d)); iisque diebus in honorem Principis, vel ab ipso Principe, vel a Senatu aliquando plures dies sunt additi. *Trajanus*, exempli gratia, licet optimus Princeps esset, per dies centum & viginti tres, decem millia Gladiatorum dedit (e): & eo denique hæc infamia evasit, ut legibus fuerit coercenda (f), donec a Constantino Magno plane fuit sublata (g): quanquam vel sic tempore res opus habuerit, ut omnino tolleretur, & demum ab *Honorio* Imperatore plane vetita fuerit (h).

Habebantur & alebantur Gladiatores Romæ in ludis (i), qui plures in Urbe fuerunt; quique

K

fios

- (n) Vid. Hor. Serm. II. III. 35. (o) Suet. Jul. 26.
 (p) Cic. pro Mur. 18. 36. &c. (q) Suet. Jul. 10. & passim auctores. (r) Juv. VIII. 143. (s) Suet. Claud. 24.
 (t) Id. Ner. 4. (u) Id. Aug. 44. Plin. Epist. VII. 24. sic est illi forse de Circensibus, vel Scenicis ludis loquantur.
 (z) Lampr. ejus vita 43. (a) Joseph. Ant. Jud. XIX. 77.
 (b) Juv. III. 34. seq. (Mastuj. III. 16.)
 (c) Auson. De feriis Romæ 36.
 (d) Ovid. Fast. III. 811.
 (e) Xiphilin. in Trajano.
 (f) Suet. Jul. 10.
 (g) L. un. Cod. de gladiat.
 (h) Theodoret. Hist. Eccl. V. 26.
 (i) Suet. Jul. 25.

suos habebant *Procuratores* (k), vel *Curatores*; quod munus etiam inter honores fuit (l). Alebantur autem cibo multo & valido; unde *gladiatoriam faminam* dicit Tacitus *Hist. L. II. c. 88.* Præerant illis *Lanistæ*, (a *laniando*, ut videtur, dicti (m)) qui *Gladiatores* emebant, aut *pueros exposititios* huic rei tollebant: tota autem manus, quæ sub uno *Lanista* erat, dicebatur *Familia* (n). Hi *Lanistæ*, cum *Gladiatores* erudirent, dicebantur *commentari*, & *dictata dare* (o), & ipsi etiam *magistri* vocabantur (p); quia revera scripto ea committebant (q): *tirones* autem ita instituebant, ut *rudibus* cum *Lanista* *batuerent* (r); (unde ipse ludus *Batualia* est dictus (s), & inde hodierna vox Gallica *Bataille* descendit) erat autem *rudis* gladius e ligno, qui *Lanistis* e ferula arbore (t), *tironibus* e graviore ligno fuisse videtur.

§. IV. De Amphitheatro.

Locus pugnae aliquando fuit *ad rogam*, cum in defunctorum honorem munus daretur; sæpe in foro (u), quod tum signis & tabulis ornatum erat (x): ordinarie vero in *Amphitheatris*. *Amphitheatra* primum quidem lignea & temporaria fuerunt: sed hortatu Imperatoris Augusti *Statilius Taurus* (y) primum e lapide fluxit. (Amphitheatri *Atilianus* casus *Fidenæ* L. hominum millia obruit. v. Tac. Ann. IV. 62. 63. cum nota *Lipsii*.) Maximum autem fuit, quod a *Vespasiano* Imperatore coeptum (z), a filio ejus *Tito* perfectum est (a), & hodie *Coliseum* dicitur, corrupte pro *Colosseum* a *Neronis Colosso*, qui juxta hunc locum fuit; cujus stupendæ ruinæ hodieque supersunt (b). Dicebatur etiam *cavea* a forma *concarva* (c); & *arena* (d), quia locum pugnae *arena* sternebant, quo certantes firmissime starent (aut *scoebe*, quæ cruorem imberet): unde etiam *arena* (e) pro ipso *spectaculo* di-

(k) Id. *Cajo* 17. *Gvur.* p. CCCLXXVI. 7. (l) Tac. *Annal.* XI. 35. (m) *Donat.* ad *Terent.* Eun. II. II. 26.
 (n) *Suet.* Aug. 42. (o) Id. *Jul.* 26. *Varro* de L. L. V. 7.
 (p) *Cic.* de *Orat.* III. 23. (q) *Juven.* XI. 8.
 (r) *Suet.* *Cajo* 32. & 54. (s) *Gloss. veteres*.
 (t) *Xiphilini.* in *Commodo*. (u) *Propert.* IV. IX. 50.
 (x) *Cic.* *Verr.* I. 22. & ibi *Ascon.* (y) *Suet.* Aug. 29.
 (z) Id. *Vesp.* c. (a) *Xiphil.* in *vita* ejus.
 (b) *V. Marrial.* de *Speff.* I. 2. (c) *Ann.* *Marg.* XXIX. 2.
 (d) *Hor.* *Ep.* I. I. 6. (e) *Juven.* III. 34.

Ita dicitur, & qui in ea pugnabant *arenarii* (f). Capiebat arena amphitheatri Titi locorum octoginta & septem millia (g), & forma ejus erat, ut vulgo dicitur, ovalis (h). In medio arenæ videtur ara fuisse Jovis Latiaris; infra spectantes vero erant ostiola quædam ad emittendas feras (i): nam hic venatio etiam quandoque instituebatur. Projebatur muri, qui proxime arenam cingebat, dicebatur *Podium*; ad quod primi senatorum, & magistratus in sellis suis curulibus spectabant (k): ubi etiam erat *Suggestus*, sive *Cubiculum Principis* (l), *Tribunal Editoris*, & *sedes Vestalium* (m); qui locus contra insultum ferarum cancellis (n), & lignis quibusdam versatilibus erat munitus (o). *Sedilia*, sive *gradus* senatorum & equitum pulvillis erant instrati (p); reliqui vero nudo lapidi insidebant, ut apud Græcos quoque obtinuit: unde scitum narratur dictum *Aristippi* a quopiam interrogati, *Cui bono eruditio: ad hoc saltem*, inquit, *ne in theatro lapis super lapidem sedeat*. *Precinctiones* erant gradus majores (q), qui reliquos quasi cingebant: *aditus* vero, quibus ad *sedilia* ibatur, dicebantur *Vomitoria* (r); quia populum, qui frequentissimus eo convenire solebat, quasi *evomebant* (s). Ab his profectæ *Vie* (t) gradus *Caveæ* secabant, quæ dicebantur *Scalaria* (u): spatia autem inter duo *scalaria* dicebantur a forma, *Cunei* (x), qui certi certis erant assignati (y); unde *excunere* aliquem dicitur apud *Apulejum Florid. III. initio propius*, pro ordine suo *removere*. Superior Amphitheatri pars constabat porticibus & loco plano, ubi pullati & fœminæ spectabant (z). Infirmi gradus, qui Arenæ proximi erant, Senatoribus & Le-

- (f) L. 38. pr. ff. de oper. liberv. l. 21. §. 2. ff. de sestibus.
 (g) P. Vict. de Regg. Urb. Reg. III.
 (h) Calpurn. Ecl. VII. 33. (i) V. Plaut. Persa III. III. 31.
 (k) Juven. H. 145. seq. (l) V. Suet. Jul. 75. & Ner. 32.
 (m) Id. Aug. 44. Cicer. pro Muren. 35.
 (n) Plin. H. N. XXXVII. 3.
 (o) Calpurn. Bucol. Ecl. VII. 57. Amm. Marcell. XIX. 9.
 (p) Juven. III. 153. (q) Vitruv. V. 3.
 (r) Macrob. Saturn. VI. 4.
 (s) Vid. Virg. Georg. II. 462.
 (t) Martial. V. 14. (u) Vitruv. V. 6.
 (x) Juven. VI. 61.
 (y) Suet. Aug. 44. Martial. V. 41.
 (z) Calpurn. Bucolic. VII. 26.

gatis exterarum gentium erant assignati (a), & dicebantur *Ochestra* (b): proximi *Quatuordecim* gradus Equitibus & Tribunis (c) militum ex lege *Roscia* (d) erant tributi: reliqua loca populo patebant, & *Popularia* dicebantur (e); nisi, quod honoris causa aliquando locus Gladiatoribus publice datus fuit (f): arbitrii Editoris etiam fuisse videtur iis, quos honoratos vellet, locum digniorem assignare (g): quod nescio an alias jam observatum sit. Ad hæc loca cuique *assignanda* constituti erant *Assignatores* (h), qui etiam *Locarii* dicebantur (i); quorum proprium verbum, quum aliquem indignum loco pellerent, erat *excitare* (k), vel *suscitare*. Erant etiam in Amphitheatris occulti *tubuli*, ex quibus spectantes croco diluto (l), aut aliis fragrantibus liquoribus conspergebantur (m). Æstu solis urgente totum quantum erat Amphitheatrum velis (n), (quæ aliquando, tanta erat luxuria temporum! serica (o) vel purpurea erant (p), & *velaria* etiam videntur dici *Juvenali* IV. v. 122. *Pegmata* autem, de quibus ibid. loquitur, erant machinæ lignæ, ita artificiose compositæ, ut occulte crescerent, & decrescerent (q); quales fere hodie videmus in dramatibus musicis, quas *Operas* vulgo dicunt) velis, inquam, amphitheatrum obducebant; ad quem finem in summa muri circumferentia foramina erant, quibus mali immittebantur (r): nimio autem vento hæc vela prohibente utebantur *caussis*, (quemadmodum *Cajum* Imperatorem illud Senatoribus concessisse legimus (s)) sive *pileis*, & *umbellis* (t). Juxta amphitheatrum erat *Spoliarium* (u), sive locus, in quem mortui, vel lethaliter saucii unco trahabantur.

§. V.

-
- (a) *Suet. Claud.* 25. *Justin.* XLIII. 5. (b) *Juv.* III. 177.
 (c) *Marr.* III. 95. (d) *Hor. Ep. I.* I. 62. (v. *supra* ad pag. 22.) (e) *Suet. Claud.* 25. & *Domit.* 4.
 (f) *Cic. Phil.* IX. 7. (g) *Id. ad Att.* II. 1. p. 177. ad *Græv.*
 (h) *Plautinus prologus Paen.* 19. (i) *Martial.* V. 24.
 (k) *Id.* V. 24. & III. 95.
 (l) *Id.* V. 25. & de *Speſſac.* 3. *Senec. Nat. Quæst.* II. 9.
 (m) *Vid. copiosissime de hac re differentem Celeb. Ez. Spanheym. ad Callim. hym. in Apollin.* 83. (n) *Martial.* XII. 29.
 (o) *Dio Lib.* XLIII. (p) *Xiphilina. Nerone.*
 (q) *Marr. de Speſſ.* 18. (v. omn. notas ap. *Phadr.* V. 7.
 7.) *Claudian. de Mall. Conf.* 221.
 (r) *Lucret.* IV. 73. (s) *Dio L.* LVIII.
 (t) *Martiali.* XIV. 26, 27. (u) *Lamprid. Com.* 18.

§. V. De ipsis Gladiatoribus.

Gladiatores olim fuerunt e fervis, iisque vel ad ludum, vel ad gladium damnatis; quæ duo ita differunt, quod ad gladium damnati intra annum consumi deberent; in ludum vero damnati post certum tempus poterant liberari (x). Fuerunt etiam sumpti ex captivis, aut ab Imperatore datis, aut a Lanista emptis. Postea vero etiam liberi homines aut pretio (y), aut libidine pugnandi (z) inducti in arena depugnarunt: & denique etiam viri nobiles (a) in gratiam Principum eo indignitatis venerunt (b); quin, quod magis quis miretur, etiam femina (c) hac rabie fuere correptæ; & improbo quoque novitatis quodam studio nanos in arena congregientes videre cupiverunt (d): sed tamen omnes infames sunt habiti (e). Liberi homines, qui se ipsos in arenam vendebant, dicebantur proprie auctorati (f), & eorum merces auctoramentum (g), sive gladiatorium (h). Hi auctorati iusjurandum præstabant, se omnia facturos, quæ legitimos Gladiatores deceret; cuius formula apud Petronium Arbitrum c. 117. ita extat: *Uri, vinciri, verberari, ferroque necari; & quicquid aliud Eumolpus iussisset, tanquam legitimi gladiatores domino corpora animasque religiosissime addicimus.*

Distincti fuerunt Gladiatores tum armis, tum ratione pugnandi: nos singula eorum genera levi calamo recensemus. Quidam dicti sunt Secutores (i), quorum arma fuerunt galea, clypeus, & gladius, vel massa plumbea (k): cum his plerumque committebantur Retiarii (l), qui reti jaculo adversarios impedire conabantur, & fuscina (m), sive tridente interficere: hos, cum frustra rete misissent, inter illud colligendum per arenam fugientes secutores insequiebantur, unde illis nomen. Threces (n) parmam, sive peltam habuerunt,

K 3

& si-

- (x) Ulpian. ap. Pithæum coll. LL. Mosaicæ & Rom. Tit. XI.
 (y) Juv. VIII. 191. (z) Liv. XXVIII. 2.
 (a) Juv. II. 143. (b) Suet. Jul. 39. & Neron. 12.
 (c) Id. Domit. 4. (Juv. sapius).
 (d) Stat. Sylv. I. VI. 50. (e) Vid. l. 1. §. 2. ff. de testib.
 (f) Hor. Serm. II. VII. 38. (g) Vell. Patere. II. 28. de Sulla, licet alio sensu, Suet. Tib. 7. (h) Liv. XLIV. 31.
 (i) Cic. Att. VII. 15. Juv. VIII. 210.
 (k) Isidor. Orig. XVIII. 55. (l) Suet. Cajo 30. Id. Claud. 34.
 (m) Juv. II. 143. (n) Horat. Serm. II. VI. 44.

& *sicam*, five *harpen*, qui gladius est incurvus (o); cum quibus fere compositi fuerunt *Mirmillones* (p) qui *piscis* effigiem in galea habebant: unde *Retiario* cum *Mirmillone* pugnante (nam & hi saepe committebantur) canebatur: *Non te peto: piscem peto; quid me fugis, Galle* (q)? *Samnites*, qui postea *Hoplomachi* (r), scuta habebant argento cælata (s), *baltbeum*, five *spongiam* (ut *Livius* loco in margine libri citato appellat) pectoris tegmen, *ocreas* in crure sinistro (t), *galeam* denique *cum cristis*, five *pinnis*. *Essedarii* ex *essedo* Gallorum & *Britannorum* (u) more pugnabant (x); *Andabazæ* vero ex *equis*, & quidem *clausis oculis* (y). *Dimachevi* duobus gladiis (z); *Laquearii* *laqueo* ad adversarios impediendos utebantur (a). Et hæc fere diversa gladiatorum genera fuerunt. Sed tamen etiam aliis cognominibus fuerunt distincti: dicti enim sunt quidam *Suppositicii* (b), qui aliis victis, vel fessis *supponebantur*; quidam *Meridiani*, qui *inermes* fere & *indocti* pugnabant (c); alii *Fiscalæ*, five *Cæsariani*, & *Aulici*: ex quibus fuerunt *Postulatici* (d), qui a populo nominatim *postulabantur* (e), quod *eximii arte*, *virtute*, & *ornatu* essent: *Cateruarii* denique dicti, qui *confuse* & *cateruatim* pugnabant (f). *Arma gladiatorum Ornamenta* dicebantur (g).

Ante ipsum muneris diem *Editor* per libellum publice affixum illud edicebat (h), quod etiam *pronunciare* (i), *ostendere*, *proponere munus* dicebant. In eo libello numeram & nomina celebriorum *Gladiatorum* (k), & totius muneris apparatus edebant; eumque etiam in *provincias* mittebant (l): quin etiam in *tabella* omnia illa *depingebant* (m).

§. VI.

(o) Vid. *Juven.* VIII. 700. *Suet. Cajo* c. 32. (p) *Auson. Technopægnio* p. 488. ed. *Tollit.* (q) *Fest.* V. *Retiarii*.
 (r) *Suet. Cajo* 35. (s) *Vid. Liv.* IX. 40.
 (t) *Vid. Juven.* II. 158. & VI. 245. (u) *Tac. Agr.* 35. *Segg.*
 (x) *Cæs. B. G.* IV. 33. *Virg. Georg.* III. 204.
 (y) *Vid. Marr.* V. 24. (hoc nil ad rhombum. Sed *Epig. seg. Hermen* omnibus *evaditum armis* laudat. Ceterum de *prov. Andabatavum* more pugnare. v. *Erasinum.*) *Cic. ad Fam.* VII. 10.
 (z) *Arsemidor* II. 3. (a) *Ibid. Orig.* XVIII. 56.
 (b) *Martial.* V. 24. (c) *Suet. Claud.* 34. *Senec. Epist.* 7.
 (d) *Vid. Suet. Domit.* 4. (e) *Claud.* 2. *Marr. de Spect.* 22.
 (f) *Vid. Suet. Aug.* 45. (g) *Id. Tit.* 9. *Fest.* V. *Ornatu*.
 (h) *Senec. epist.* 117. (i) *Suet. Jul.* 25.
 (k) *Cic. ad Famil.* II. 8. (l) *Cic. Ibid.*
 (m) *Hor. Serm.* II. VII. 95. *Segg.*

§. VI. De ratione pugnandi, &c.

Ipso Muneris die, cum Pompa traducta esset, (n) paria inter se componebant; (unde eleganter Homerum Deorum paria composuisse dicit Minucius Felix p. 67. ed. Rigaltii) vel comparabant (o): & quidem pares cum paribus (p): mox gladii explorabantur (q), an satis acuti essent arbitrio Editoris (r). His factis præludebant rudibus ferientes (s), & arma hastasque mira quadam arte jacentes (t), quod proprio verbo ventilare dicebant (u); unde hæc vox translate doctrinam aliquam per examina discutere significat apud Boethium de Cons. Phil. III. metr. XI. nisi ibi potius pro evanescere sumatur. Deinde signo tuba dato abjectis lusoriis armis ad decretoria (x) transibant; quod etiam verbis gladiis (y) pugnare dicebatur. Tum magna cura se componebant (z), & in statu stabant (a); unde illæ locutiones apud Ciceronem ortæ, moveri (b), dejici, vel deturbari de statu mentis aut animi (c); depelli gradu (d) &c. Denique se petebant (e), & repetebant (f), (unde de causarum actionibus translate hoc verbo utitur Cicero (g)), quæ propria invadendi verba erant, sicuti vitandi, exire (h), vel excedere (i). Præcipua autem iis cura erat, ut latus tegerent; quo respicit hæc locutio apud Terentium in Heautontimoroumeno A. IV. S. II. v. 5. Triumpho, si licet me latere recto abscedere; hoc est, incolumem: & altera apud Ciceronem in Vatinius c. 5. Per alterius latus peti. Contra, latus apertum dare, vel nudum, est, se periculo obicere (k). Gladiatore aliquo vulnerato populus acclamabat, Hoc habet (l): at ille arma submittebat (aut digitum tollebat. V. Chil. Erasmi), quod

K 4

victi

- (n) V. Capitol. M. Ant. Phil. 19. Hor. Serm. I. VII. 25.
 (o) Cic. ad Quir. fr. III. 4. Liv. XXX. 28. (p) Alladie eleganter Plin. Hist. Nat. VIII. 11. (& Terent. Andr. II. 3. 4.)
 (q) Suet. Tit. 9. (r) V. Lips. Exc. ad Tac. Ann. III. 37.
 (s) Ovid. Art. Am. III. 515. (t) Mart. IX. 38.
 (u) Senec. Epist. 1. 7. (x) Ovid. Art. Am. III. 589.
 (y) Plaur. Cas. II. V. 35. ubi vidend. Lips.)
 (z) Sen. de Prov. 3. Petron. 19. (a) V. Plaur. Mil. gloss. IV. IX. 12. (b) Laberius ap. Macr. Sat. II. 7.
 (c) Cic. de Orat. 17. (d) Nepos Themist. 5.
 (e) Serv. ad Æn. IX. 439. (f) V. Suet. Caj. 58.
 (g) Divin. in Verr. 14. (h) Virg. Æn. V. 438.
 (i) Cic. Catil. 1. 6. (k) Tibull. I. IV. 45. & ibi Bronckh.
 (l) Vid. Senec. Agam. 895. Virg. Æn. XII. 295.

victi signum erat; sed tamen salus ejus ab arbitrio populi (m), vel aliquando Editoris pendebat: imo Imperatoris solo adventu læso missio concedebatur (n). Missio autem distinguenda est a *Rude*: Missio enim victo (o); *Rudis* victori tribuebatur (p): hujus perpetuus; illius in eum tantum diem erat effectus: aliquando vero sine missione (q) pugnatum fuit, quod Augustus fieri vetuit (r). Itaque si populus Gladiatorem servari vellet, pollicem premebat (s), si occidi, pollicem (t) vertebat; & ut ferum reciperet (u), jubebat; ad quod ultro jugulum præbere solebant (*): de qua re dignissimus est qui videatur *Seneca Epist. 7. & de tranquill. animi c. 21.* ubi etiam Ciceronis locum in eum finem citat. Aliquando etiam ictus repetebant, & manum in vulnus mittebant (x), ne quis morte simulata evaderet. Nihil igitur mirum post hæc tam atrociam, si apparatus funebris, sive *Libitina* (y) in Amphitheatro fuerit: unde etiam una ex ejus portis *Libitinensis* est dicta (z). Huic opposita fuisse dicitur porta *Sana vivaria*; ut docet Cl. Grævius *Pref. ad T. IX. Antiq. Rom. ex passione SS. Perpetue & Felicitatis, & paralipomenis ad eam. Petr. Possini*: ego tamen dubito, an ea vox prisca Latinitatis sit. *Premia* victoribus data fuerunt *Palma* (a), *Pecunia* (b), & denique *Rudis* (c). *Rudis* arbitrio populi dabatur ab Editore, vel lanista Gladiatori veterano, vel etiam novicio in strenuo aliquo facinore. Effectus ejus erat, ut auctorati quidem libertatem reciperent, servi vero vacationem tantum a pugna (d): hi enim, ut liberi fierent, pileo etiam donari debebant (e). *Rude* donati dicebantur *Rudiarii*, & arma sua ad *Herculis* (f) consecrabant: qui peculiaris Gladiatorum Deus erat; unde etiam *Commodus* Imperator, qui item

Gla-

(m) Horat. Epist. I. l. 6. Senec. epist. 177.

(n) Ovid. de Ponto II. VIII. 53. (o) V. Martial. XII. 206.

(p) Id. de Spect. 32. (20.) (q) V. Apul. Metam. II. in med.

(r) Suet. Aug. 45. (s) Plin. H. N. XVIII. 2. V. Hor. Epist. I. XVIII. 66. (t) Juv. III. 35. (u) Cic. pro Sexr. 37.

(*) Id. pro Mil. 34. & Tusc. Quæst. II. 17.

(x) Lanopr. Comma. 16. (y) Plin. H. N. XXXVII. 3.

(z) Lanopr. l. d. (a) Mart. de Spect. 32.

(b) Suet. Claud. 21. Juv. VII. ult. (c) Hor. Epist. I. l. 2.

(d) Ovid. Arroy. II. IX. 32. (e) V. Ulpian. ap. Pich. coll.

(f) LL. Rom. & Mosaic. Tit. XL. (f) Hor. Eg. I. l. 4.

Gladiator erat, Herculis instar effingi voluit (g). Hi tamen postea aliquando iterum pugnabant ingenti auctoramento inducti (h): cum vero, vel propter ætatem, vel propter debilitatem ludo abirent, *delusiss* dicebantur (i).

Factionibus, studiis, & sponſionibus in arena eodem modo certabatur (k), ac in Circo.

§. VII. De Ludis Scenicis.

Tertium ludorum genus fuerunt *Ludi Scenici*, qui celebrabantur in *Theatris*, quorum forma fere erat semicircularis, sed lateribus paullo productioribus. Et antiquis quidem temporibus stantes spectarunt; imo A. U. 599. occasione theatri tunc primum fructi Senatusconsulto cautum est (l), *ne quis in Urbe propiusve passus mille subsellia posuisse, sedensve ludos spectare vellet*: sed tamen etiam sedendi in theatris mentionem fieri videmus in *prologis Plautinis in Captivos, in Pseudolum*, & aliis: unde quis existimare possit eos Plauti non esse. Postea temporaria theatra per occasionem extrui cœperunt, quale fuit illud magnificentissimum M. Æmilii Scauri, dum ludos Ædilis faceret, quod capiebat octoginta millia hominum; & cuius apparatus (quod, nisi idoneo tибicine fulciretur, omnem fere fidem superat) constitit H. S. millies, hoc est 2500000. *Philippeis* (m). Primus autem Pompejus in consulatu suo secundo (n) Theatrum ex lapide quadrato extruxit, quod capiebat quadraginta millia locorum: ne vero notam censoriam incurreret, superposuit (o) ei Ædem Veneris, cui, inquit in edicto, quo populum ad ejus dedicationem convocabat, *subjecimus gradus spectaculorum* (p). Postea plura Theatra Romæ fuerunt (q), & præcipua quidem *Marcelli* ex marmore (r), & *Balbi*.

De *sedilibus theatri*, & eorum forma eadem fere sunt dicenda, quæ de Amphitheatro; ut etiam de velis, quibus tegebatur; & de odoribus in eo sparsis (s). Theatra, cum comœdia quidem age-

K 5 retur,

(g) *Lamprid. Comm. 8. 127.* (h) *Suer. Tib. 7.*
(i) *Plin. H. N. XXXVI. 27.* (k) *Suer. Tir. 2. & Domit.*
30. *Martial. IX. 68.* (l) *Val. Max. II. 4. 2.*
(m) *Vid. Plin. H. N. XXXVI. 15.* (n) *Id. VIII. 7.*
(o) *Vid. Suer. Claud. 11.* (p) *Terrull. de spect. 10.*
(q) *Ovid. Trist. III. XII. 23.* (r) *Id. Amor. II. VII. 3.* (De Theatro præter alia consulenda *Memor. Acad. Litt. Paris. T. II. p. 174. 1699.*) (s) *Propert. IV. l. 15.*

retur, sacra erant Apollini (t); cum vero tragœdia, Baccho: & hoc, quia tragœdia apud Græcos in honorem Bacchi fuit peracta (u), cujus ara ad alterum theatri cornu stabat; ad alterum vero illius Dei, in cujus honorem ludi agebantur (x). Hinc porro Tragœdi vocantur *οἱ περὶ Διόνυσον τεχνίται* (y), & ipse Bacchus Sophoclem tragicum vocat *delicias suas* (z): inde etiam *ὄψις πρὸς Διόνυσον* esse, vel *ἀποδιδούσως fieri aliquid* dicitur, quod nihil ad rem facit; æque ac si Tragici non ad laudem Bacchi, sed alia quævis cantarent.

Theatri partes erant *Scena*, *Proscenium*, *Postscenium*, *Pulpitum*, & *Orchestra*. *Scena* (alli *scena* scribunt; quia *Aeoles*, a quibus magna pars linguæ Latinæ, dixerunt *σκηνή* & *σκάνη* (a)) erat locus, unde primum actores prodibant, & porrigebatur ab uno theatri cornu ad alterum; eratque triplex: *Tragica*, quæ in regium morem signis & columnis erat ornata; *Comica*, & *Satyrica*, quæ arbores, speluncas, montes, &c. præferbat. Erat etiam *Scena* vel *Versatilis*, cum subito tota scenamachinis quibusdam *vertebatur*; vel *Ductilis*, (qualem nostram hodie dicere posses) cum tractis tabularis facies scenæ interior nudabatur (b); vel *aulæa* subducebatur (c); unde *aulæa* pro *ipsis ludis* ponuntur (d). *Scena* enim, ut hodie apud nos picturis est ornata, sic olim *aulæis* erat tecta (e), quæ *Siparia* dicebantur (f). Sed etiam anterior scenæ facies *aulæo* tecta erat; quod aperta scenam humi jacebat (g); peracta fabulâ tollebatur (h). *Proscenium* erat locus scenæ depresso, in quo agebant & loquebantur maxime histriones (i). *Postscenium* erat locus, in quo peragebantur ea (k), quæ apte vel decore in *Scena* agi non poterant (l); licet tamen vox ea vix usu vulgi obtinuisse videatur. *Pulpitum* fuit locus in proscenio elevatio

(t) Donat. ad Ter. Andr. IV. III. 11.

(u) Vid. Virg. Georg. II. 310. ibique Serv.

(x) Plaut. Mœst. V. 1. 45. seqq. & in Pud. II. 47. 34.

(y) Aristot. ap. Gell. XX. 4. (z) Pline. H. N. VII. 26.

(a) Vid. Voss. Etymol. (b) Virg. Georg. III. 23. & ibi Serv.

(c) Ovid. Metam. III. 111. (d) Juven. XIV. 251.

(e) Hor. de Arte 154. (f) Juven. VIII. 185. ubi vid. not.

(g) Hor. Ep. II. r. 186. (h) Cic. pro Cœl. 27.

(i) Serv. ad Virg. Georg. II. 381. (k) Lucret. IV. 1178. loco

antissimo. (l) Horat. de Arte 182. seqq.

tior (m), in quo recitantes stabant: & aliquando pro ipsis ludis scenicis ponitur (n). Orchestra denique (quasi Saltatorium dicas a Græco ὄρχησθαι, sive a saltando) erat locus ultimus (o), in quo saltabatur, & juxta quem sedebant Senatores (p). Qui ita etiam dicebantur sedere in Senatu (q), quemadmodum etiam in Equite spectare (r) pro in Equestribus dicitur. Græci etiam τὴν Βελὴν pro loco Senatorio dixerunt (s).

Origo totius rei ab Etruscis fuit (t); eaque circa A. U. 389. primum (u) Romæ usurpari cœpit; unde etiam actores Histriones sunt dicti ab Etrusca voce Hister, quæ ludium notat (*).

Ludorum Scenicorum genera apud Romanos fuerunt Comœdia, Tragicœdia, Satyra & Mimus.

Comœdia (κωμῳδία a κῶμῳ vicus, pagus & ᾠδῆ cantus) (x) est poema dramaticum sive negotiosum, exitu lætum, stilo populari conscriptum. Distincta fuit Comœdia apud Græcos (quorum inventum fuit) (y) in Veterem, Mediam ac Novam; apud Romanos vero a personis in scenam productis in fabulas Prætextatas (z), quibus scilicet inducebantur personæ prætextatam vestem gerentes, sive Magistratus & Sacerdotes: hisque similes videntur fuisse Trabeate, quas invenit C. Melissus grammaticus (a); Togatas (b), (quales scripsisse Afranium legimus (c)) quibus privati; & denique in Tabernarias (d), quæ vilissimorum hominum, qui in tabernis fere degere solent, actiones imitabantur; sed tamen in genere omnes fabulæ Romana lingua conscriptæ Togatæ sunt dictæ, ut a Palliatis (e), hoc est, Græcis distinguerentur. Diversi ab his generis fuerunt Atellane ab Atella municipio dictæ, quæ agebantur a scurris urbanis (sed & ab juvenute honestiore, ut videtur dicere Livius VII. cap. 2.) inter & post actus fabularum ridicularia fun-

K 6

denti-

(m) Ovid. Tr. B. II. 517. (n) Juven. VIII. 195.
 (o) Auson. ludo VII. Sapiens. in Cleob. 4.
 (p) Suet. Jul. 30. (q) Id. Claud. 21. (r) Id. Domit. 8.
 (s) Lucian. de Saltat. p. m. 216. (t) Val. Max. II. 4. 4.
 (u) Liv. VII. 2. (*) Vid. Ovid. Arr. Am. I. 111.
 (x) V. Jul. Cas. Scalig. Poet. I. 5.
 (y) Hor. Serr. I. IV. inis. Id. de Arte 121.
 (z) Ibid. 128. (a) Suet. de ill. Gramma. 27.
 (b) Juven. I. 3. (c) Geil. II. II. XX. 6.
 (d) Diomed. III. (e) Vid. Hor. de Arte 178.

dentibus (f) : unde etiam vocantur εἰσόδισ, ἐξόδισ & εἰβόλα (g), quemadmodum etiam παράδος est carmen, quod chorus sub primum ingressum in theatrum canebat, quod sequebatur εἰσιμῶν (h) - Atellani ludi etiam *Osce* dicuntur, quorum uis *Atella* fuit (i).

Tragœdia est imitatio per actiones illustris fortune exitu infelici, oratione gravi (k), & metrica (l). Dicta est a Græca voce τράγος, quæ hircum; & ἄδῃ, quæ cantum notat; quia scilicet olim apud Græcos hircus actorum præmium erat (m). *Tragoedi palla*, sive *symmate* erant induti, unde *Syrma* pro ipsa *tragœdia* (n), sive rebus tragicis ponitur, & hinc etiam pro verbis magnificis & ampullatis (o): tum personis (p), sive larvis utebantur (unde eleganter *Publius Mmographus Heredis stertum sub persona risum vocat*) sed ante larvas inventas facibus ora perungebant (q); unde τρυγοδαίμονες dicti *Aristophani* (r). *Coturnos* (s) denique, sive calceos altiores gestabant, quo statura proceriores & angustiores esse viderentur: *Comœdi* vero gestabant *soccus* (t); unde hæ voces sæpe pro ipsis fabulis ponuntur, ut in loco *Horatii* in margine libri citato: vel etiam pro *stilo*, sive gravi, sive populari (u). *Peracta* autem fabula, si quidem steterat (x), hoc est, placuerat, populis clare plaudebat (y): sin minus, sibilis (z), & supplexione pedum explodebatur, & tum *cadere* dicebatur, eamque *exhibitionem* eleganter *pastoritiam fistulam* vocat *Cicero* ad *Atticum* I. ep. 16.

Satyræ poema est argutum & mordax, dicta iuxta quosdam a *Satyris* Diis protervis: sed verius *Satyræ*, vel *Saturæ* scribitur, & a lanceatura, sive variis rebus referta denominatur: est enim omnigeni argumenti poësis (a), at maxime mor-
da-

(f) *Juven.* VI. 71. & *vid. eund.* III. 174.

(g) *Scal. ad Manil.* V. 145. (h) *Poll.* IV. VII. 55.

(i) *vid. Cic.* ad *Fam.* VII. 1. & *ibi Græv.*

(k) *Hor. arte* 280. (l) *Scal. d. l. 5.*

(m) *Hor. arte* 210. (n) *Juven.* VIII. 225. XV. 30.

(o) *Mart.* IV. 49. (p) *Hor. arte* 278. (q) *Ibid.* 297.

(r) *ἑν νεφέλῃ.* 294. (s) *Juven.* XV. 20.

(t) *Horat. arte* 80. (u) *Mart.* V. 5. VIII. 2. *Propert.* III.

XVI. 30. (x) *Hor. Epist.* II. I. 175.

(y) *V. ubique eam clausulam in fine comœdiarum Plauri &*

Terentii. V. *Quintil.* VI. 1. (z) *Cic. pro Rosc. com.* 11.

(a) *Scalig. ad Manil.* V. 427.

dacis, quales Horatii, Lucilii, aliorumque Satira fuerunt: hæc a Romanis potissimum exculsa fuit, licet a Græcis originem habuerit (b). (vid. unum instar omnium Casaub. de Satyra Rom. qui Liber etiam fasciculis Crenii est insertus. F. R.)

Mimus est poema, quod sermones & facta cuiusque imitatur cum lascivia (c); & denominatur a Græco verbo μιμῆσαι, hoc est, imitari: ipsi quoque actores Mimi dicuntur, & erant vulgo impudentissimi (d). Hinc porro Pantomimi sunt dicti homines, qui saltando (e) & gesticulando omnia miris modis effingere noverant (f). Hos primus invenisse dicitur Mœcenas; vel, ut alii tradunt, ipse Augustus: erant autem nudis pedibus, unde Planipedes aliquando sunt dicti (g).

§. VIII. De aliis Ludorum generibus.

A tempore etiam Ludi dividuntur; ita ut fuerint vel Stati, vel Votivi, vel Extraordinarii.

Ludi Stati fuerunt, qui certo tempore in honorem alicujus Dei fiebant, quales erant

Primo, Megalenses sive Megalesia, acta in honorem Magnæ Deorum matris: celebrabantur autem potissimum ludis Scenicis (h) (pridie Non. Aprilis & deinceps); & per eos dies proceres mutabant, hoc est, munera sibi invicem mittebant (i); & convivia mutua inibant; quemadmodum plebs Cerealibus (k).

Secundo, Cereales, quibus matronæ læctum Cerevis Proserpinam a Plutone raptam querentis, representabant, fiebant pridie Idus Aprilis per octo dies certaminibus equestribus habitis (l).

Tertio, Florales in honorem Floræ acti IV. Kalendas Maji, ut flores recte provenirent (m). Vid. supr. III. c. i. §. 31.

Quarto, Martiales in honorem Martis Ustoris (n) celebrabantur IV. Idus Maji ludis Circensibus (o).

Quin-

(b) Horat. de Arte 220. (c) Ovid. Trist. II. 525. Mart. III. 87.
 (d) V. Cl. Greg. ad Cic. or. pro Cal. 27. (e) Horat. Ep. II. 2. 125.
 (f) Juven. VI. 63. Suet. Ner. 54. V. omn. Manil. V. 471.
 (g) Juven. VIII. V. 150. (h) Ovid. Fast. IV. 187. (O-
 nginem horum ludorum narrat Liv. XXIX. 14. f.)
 (i) Ovid. ib. 317. (k) Gell. II. 21. (l) Ovid. Fast. IV.
 391. seqq. (m) ib. V. 327. (n) ib. 551. seqq.
 (o) ibid. 537.

Quinto : *Apollinares III.* Nonas Quintileis a Pratore Urbano in Circo & in Theatro (p) celebrati (q).

Sexto : *Capitolini*, qui fiebant *Jovi Capitolino* pro servato a Gallis *Capitolio* (r); qui distinguendi sunt ab *agone Capitolino*, quem Domitianus Imperator instituit, ut singulis lustris celebraretur (s), quo præcipue certabant poetæ (t).

Septimo : *Ludi Romani*, sive *Magni* celebrati a pridie nonas ad pridie Idus Septembris in honorem *Magnorum Deorum* (u) (i. e. *Larium urbis Romæ*), *Jovis* nempe, *Junonis* & *Minervæ* pro salute populi : & hi aliquando male cum *Megalesibus* confunduntur (v).

Octavo : *Plebeji Ludi* in Circo facti XVII. Kalendas Novembres (Decembres *secundum Fastos* : (*)) in memoriam libertatis exactis Regibus recuperatæ, aut *plebis* cum Patribus post secessionem in Aventinum reconciliatæ (w).

Nono : *Consuales* acti in honorem *Consi*, sive *Neptuni XII.* Kalendas Septembres in memoriam raptarum *Sabinarum* (x).

Decimo : *Ludi Compitalitii* in honorem Deæ *Mariæ* (y) & *Larium* celebrati in *compitis* (z) : & maxime quidem a servis, unde eos aliquando vetitos fuisse videmus, ne occasio ipsis conspirandi daretur (a). Curabantur autem a Magistris vicorum (b).

Undecimo fuerunt etiam *Ludi Augustales* (c), & *Palatini* (d), qui in honorem Augusti & Cæsarum sunt celebrati.

Duo-

(p) Cic. cl. 69. 20. *Att.* II. 16. &c. (q) *Vid. Liv. XXV. 24. (& XXXVII. 2.)* cum nota Th. Hearne.

(r) *Id. V. 20. (& 21.)* (s) *Sæc. Domit. 2. Juv. VI. 1870.*

(t) *Strab. Silv. III. 31. V. III. 214* (u) *Cic. V. in Verr. 14.*

(v) *V. Manut. ad Cic. Famil. II. 11. (Idem qui Circenses. At Conso sacros quoque fuisse, contra Ascon. negat Rosinus.)* (*) (Ex Rosini Lib. V. 20. hunc errorem transcripsisse videtur, qui tamen p. 299. recte se habet. Similiter omnino lapsus video Manutium ad Cic. 1. *Att. Verr. 10.* ubi victoriæ ludos ait celebratos fuisse vi. *Kal. Octobr.* cum Novembr. dice-re debuisset.)

(w) *Ascon. ad Cic. Verr. II. (potius *Att. I. 6. 10.*)*

(x) *Varr. de L. L. V. 3.*

(y) *V. Ovid. Fast. II. 271. seqq.*

(z) *Plin. H. N. XXXVI. in fin.*

(a) *Cic. in Pis. 4. ibique Ascon. & alii.*

(b) *Cic. in Pis. 4. (c) Dio LVI. in f.*

(d) *Suet. Cæsar. 56.*

Duodécimo : centesimo & decimo quoque anno (e) agebantur *Ludi Sæculares* pro incolumitate Imperii (f), ex commentariis Quindecimvirorum, quibus eorum cura incumberebat (g). Iis instantibus præco populum ad ludos convocabat, quos nunquam quisquam spectasset, nec spectaturus esset (h). Celebrati autem fuerunt præcipue in honorem Apollinis & Dianæ per tres dies & noctes (i) continuas ludis per omnia theatra celebratis, & sacrificiis ad omnia templa peractis. Tertio demum die in Apollinis Palatini templo viginti septem pueri nobiles, & totidem virgines, omnes patrimi & matrimi, carmen sæculare canebant (k).

Votivi Ludi sunt, qui ab Imperatoribus ad bellum ituris voventur; quibus postea accesserunt *Ludi Quinquennales*, *Decennales* (l), *Vicennales* ab Imperatoribus facti, cum quinque, vel decem, vel viginti annos imperassent.

Extraordinarii ludi fuerunt *Funebres*; *Juvenales*, quos instituit Nero Imperator, cum primum barbaram poneret (m); *ludi*, qui a Magistratibus in auspiciis honorum dabantur; tum natalitii, & alii variis occasionibus dati.

In theatris etiam, sicuti in circo, partes & factiones erant (n). Poetæ autem, qui fabulas agendas exhibebant, *docere* (o) eas dicebantur; quemadmodum etiam Græci τῶν δίδασκων utuntur (p). Sed histriones infames erant, ita ut tribu moverentur, præter Atellanarum actores (q).

Hæc autem materia nostris moribus quidem minus serâ videri possit; sed apud Romanos, quibus hæc cultus divini pars erat, aliter obtinuit; & hæc talia etiam in acta publica relata sunt (r); quæ *acta Urbis diurna* videtur vocare Tacitus *Annal. XIII. cap. 31.*

SE-

(e) Hor. Carm. sæc. 27. (v. omnino Censor. de D. N. 17. & Scalig. de Emend. Temp.)

(f) Ibid. 45. & 65. & Od. IV. 6.

(g) Id. Carm. sæc. 69. Vid. omn. Zosim. II. p. m. 72. seqq.

(h) Ovid. Trist. II. 25. Suet. Claud. 21.

(i) Horat. Carm. sæc. 29. (k) Ibid. 5. seqq.

(l) Dio LIII. (m) Suet. Ner. II. seq. Tac. Ann. XIV. 15.

(n) Id. Ann. I. 16. Suet. Ner. 26.

(o) Horat. de arte 288.

(p) Herod. VI. 21. (q) Liv. VII. 2.

(r) Vid. Cic. ad Fam. II. 8.

SECTIO QUINTA.

De Militia Romana.

IN explicanda Militia Romana cum Lipsio (quo melius nemo hanc materiam tractavit) hæc quinque considerabimus, *Delectum*, nempe, *Ordines*, *Arma*, *Acie*m & *Disciplinam*. Sed maxime ad tempora, quæ Marium præcefferunt, respicimus: cum ab eo primum, & mox a Cæsare tota fere militiæ ratio immutata sit: quod multis probat *Salmas. in opere postumo de Mil. Rom.* quod legitur *Tom. X. Ant. Rom. Græv.* Licet ille non ubique veritati litaverit.

CAPUT I.

De Delectu.

§. I. De iis, qui legebantur.

Designatis anni sui Consulibus creabantur viginti quatuor Tribuni militum in quatuor Legiones, (ex iis enim olim cum focis & auxiliis duo exercitus Consulares, qui ordinarie conscribebantur, constabant) quatuordecim nempe ex equitibus, qui quina stipendia fecissent, decem ex peditibus, qui dena. Et equites quidem dena stipendia conficere debebant (a), quia intererat Reipublicæ, ut cives primarii citius ad honores pervenirent; pedites vero senadena (b), idque ab anno ætatis decimo septimo usque ad quadragesimum sextum: qui vero, sive casu quodam, sive morbo impeditus stipendia sua non confecerat, usque ad quinquagesimum annum poterat cogi, qui annus (sive facta, sive infecta stipendia essent) plene a militia liberabat (c): nec quisquam magistratum ullum urbicum capere poterat, nisi qui decem stipendia fecisset (d). Primis temporibus ex infima civium classe nulli milites legebantur, nisi summa necessitate urgente (e); sed tenuiores, & libertini (f) ad

(a) Liv. XXVII. 2. (b) Id. XLII. 24. Polyb. VI. 17.
 (c) Senec. de brev. vitæ c. ult. (d) Polyb. VI. 17.
 (e) Gell. XVI. 10. (f) Liv. XLII. 27. 31. XLIII. 12.

militiam navalem servabantur (g): & hoc fiebat hoc consilio, ut eosdem, quos res privatae, etiam publicae commodis patriae alligarent. Postea vero, & iam aetate Polybii, etiam ex illis, qui quatuor millia aëris habebant, legi coeperunt (h); & demum post Marium libertini quoque, & capite censi milites facti sunt (i): cum ipse Marius a tali genere hominum celebratus auctusque esset (k). At servari nunquam militarunt, nisi in summa Reipublicae inopia, ut post praelium Cannense, cum liberandum fervorem etiam facultas non daretur (l): imo dare se militem, cui non licebat, grave crimen habebatur (m), & severe in eum animadvertebatur (n).

§. II. De Delectu.

Delectum igitur habituri Consules (κατάλογον ποισόμενοι τῆς στρατιᾶς (o)) voce praëconis, edicto proposito & vexillo ex arce sublato (p), omnes cives militaris aetatis in Capitolium (q), vel in campum Martium convocabant. Tum Tribuni militum eo ordine, quo creati erant, ita se in quatuor partes dividebant, ut in prima & tertia parte essent quatuor juniores, duo seniores; in secunda & quarta (nam quatuor legiones, ut diximus, ordinarie scribebant, licet saepe longe plures) tres juniores, totidem seniores. Mox seorsim sedentes Tribuni ordine fortis (r), ut aemulatio & querela tolleretur, tribus evocabant, quatuor juvenes aetate & habitudine propemodum pares eligebant, & cuique legioni unum ex illis tribuebant, atque ita porro, donec numerum legionum impleissent; quod fiebat eo consilio, ut vires ita aequaliter per omnes legiones distribuarentur. Observabant etiam, ut primi legerentur milites boni nominis, ut Valerius, Salvius, Statonius (s). In subito tumultu quandoque raptim mi-

(g) Vid. Liv. XXXII. 23. (h) Vid. Lips. de Mil. Rom. l. dial. 7. (i) Gell. l. prox. d. Epic. Livii L. 76. (k) Sall. Jug. 85. (l) Serv. ad Virg. Aen. IX. 547. Val. Max. VII. 5. 1. (m) L. 2 §. 1. ff. de va milit. (n) Trajanus Insp. ad Plin. Ep. X. 31. (addo d. 38 & 39.) (o) Dion. Hal. IX. 5. (p) Vid. Virg. Aen. VIII. 1. & ibi Serv. Dion. Hal. VIII. 87. (q) Liv. XXVI. 31. (r) Val. Max. VI. 3. 4. (s) Cic. Div. L. 45. Fest. v. Lacus Lucrinus.

milites scripti sunt, qui *subitarii* (r), vel *tumultuarii* (u), ut videtur, sunt dicti. Refractarii, sive qui nomen militiae dare recusarent, verberibus & bonorum ablatione ad militiam coacti sunt (x), imò a severioribus in servitutem venditi (y), aut infamia notati: sed hoc quandoque intercessione Tribunorum plebis est (z) prohibitum, licet ea cognitio proprie Consulum esset (a), quippe penes quos bellicarum rerum administratio esset. Quia autem quidam, ut militiae se ineptos redderent, *pollicem sibi truncabant*, Galli hodie videntur tales homines vocare, *des poltrons* (b). At iustae causae detrectandae militiae erant, primo, *Vacatio*; quam quis habebat vel ab aetate (c); vel ab honore (d), ut Magistratus & Sacerdotes; vel a beneficio (e), a Senatu scilicet, aut populo concessio (f): Secundo, *Emerita stipendia*: tertio, *Morbus*, vel *Vitium* (g); ut, exempli gratia, si quis surdus esset, quippe qui classicum exaudire non posset. Sed haec tamen in *tumultu* aliquando neglecta sunt (h). *Tumultus* (*) autem *bellum gravius* dicitur, ut, exempli gratia, *Gallicum*; & quando *Tumultus* esset, Senatusconsulto definiebatur (i). Sub Principibus vero haec delectus ratio concidit, & plurimum libidini ac rapacitati delectus habentium datum est (k), quod etiam vel inter praecipuas causas habendum est ruinae Imperii Romani. Equitum vero delectus facilius erat, quia illi jam in tabulis Censurorum erant perscripti; ex quibus cuique legioni trecentos fere attribuebant (l). Nam falsum est, quod quidam voluere, etiam ante Marium alios fuisse equestris ordinis, alios, qui equo meruerint (m). Peracto delectu ex singulis legionibus miles unus eligebatur, qui reliquis verba *sacramenti militaris* praerit, de cuius religione videri potest Dionysius Halic. XI. c. 43. (& Gellius) in cuius verba dein-

(r) Liv. III. 4. (u) Id. XXXV. 2. & 23.
 (x) Id. VII. 4. (y) Cic. pro A. Caccin. 34.
 (z) Vid. Val. Max. VI. 3. 4. (a) Liv. XLII. 32.
 (b) V. Menag. amoen. jur. 3. (c) Liv. XLII. 34.
 (d) Plur. Camillo vers. fin. (e) Vid. Cic. Philipp. V. 19.
 (f) Liv. XXXIX. 15. Vid. aliud exem. ap. Cic. de N. D. II. 2.
 (g) Vid. Suet. Aug. 24. (h) Cic. Phil. VIII. 1. Id. Arr.
 I. 18. (*) (est bellum subitum in Italia. (i) Liv. XXXIV.
 25. & ibi omn. Sigon. (& Briffon de Form. p. 258.)
 (k) Vid. Veget. 1. 7. (l) Liv. VIII. 8.
 (m) Vid. Cæleb. Grav. pref. ad T. I. Ant. Rom.

deinde reliqui jurabant (n) : jurabant autem, se pro viribus Imperatori obtemperaturos, ducem secuturos, signa non deserturos (o), &c. Et anno prælii Cantensis primum jurejurando adactos milites legimus, cum antea sacramento tantum rogarentur (p).

§. III. De Sociis, aliisque militum generibus.

Socii conscribebantur a Romanis ducibus ex civitatibus Italicis, quibus Consules diem & locum, in quem convenire deberent, edicebant. Hi suo sumptu militabant (q) nihil a Romanis accipientes præter frumentum (r) ; unde etiam proprium sibi Quæstorem habebant (s). Ab his distinguendi sunt milites *Auxiliares*, qui erant ex gentibus exteris (t). *Evocati* vero (ἀνάκλητοι (u)) erant milites veterani, qui expletis suis stipendiis in gratiam Ducum sponte militiam sumebant (x), & valde honorati erant, atque ab operibus militaribus immunes ; imo *vitem* etiam gestabant, & pro Centurionibus (quorum insigne erat *vitis*) erant (y).

C A P U T II.

De Ordinibus.

§. I. De Ordinibus militum Romanorum.

Ordines sunt vel *Militum*, vel *Ducum*. *Milites* distinguuntur vel per *Genera*, vel per *Partes*. *Genera* peditum fuerunt quatuor. Primi, sive infimi ordinis erant *Velites*, qui fuerunt ex pauperioribus & junioribus ; quia hæc militia parum honorata (a), & parum etiam tuta erat. His honore & ætate proximi dicebantur *Hastati* ; quos sequebantur *Principes*, qui ætate erant florentissimi (b) ; itaque dicti sunt, quod olim a *principio* pugnabant (c) : hos denique excipiebant *Triarii* (qui *Pilani* etiam dicebantur (d), quod *pilis* uterentur, reliqui vero

Ante-

- (n) Fesl. V. *Præjuraciones*. (o) Polyb. VI. 19.
 (p) Liv. XXII. 38. (q) Id. XXVII. 9. (r) Dion. Hal.
 X. 21. (s) Polyb. VI. 19. (t) Fesl. hæc V.
 (u) Dio XLV. p. 182. ed. reg. 1348.
 (x) Vid. Dion. Hal. X. 47. Liv. XXXVII. 4.
 (y) Dio XLV. vid. J. Wasse ad Sall. Catil. 2. Cæs. B. C. 1. 17.
 (a) Frontin. *Synag.* IV. 1. 19. (b) Liv. VIII. 8.
 (c) Vid. Varr. de L. L. IV. 10. (d) Ovi d. *Fast.* III. 126

Ante-Pilani (e) ætate maximi, & usu exercitatis-
simi, qui tertio ordine in subsidiis deponerentur (f),
unde *Æsopos* in gloss. dicuntur: horum in legione
nunquam plures erant, quam sexcenti, reliquorum
vero par inter se erat numerus. Singula hæc *Gene-
ra* dividebantur in decem *Partes* (g), quæ *Manipuli*
dicebantur, quia olim tenuibus Republicæ initiis
manipulus (h) sæni pro signo ipsis præferebatur (i).
Quisque manipulus, Hastatorum quidem & Princ-
ipum, ex duabus *Centuriis*, sive *Ordinibus* sexaginta
militum constabat: *Centuria* enim non semper
significat ordinem ex centum hominibus constantem,
sed certam duntaxat hominum collectionem; ut jam
supra Sect. 1. c. 7. §. 2. notavimus. Triariorum vero
manipulus sexaginta tantum militum erat. Ex tri-
bus manipulis cujusque generis, addito nempe ma-
nipulo velutum, componebatur *Cohors*, quæ ita erat vi-
rorum quadringentorum & viginti. Sed cohors sub
Republica ordinaria non fuit: verum, si res posce-
ret, ex uno cujusque generis militum manipulo com-
ponebatur: fere ut hodie, quæ vocantur *Brigades*
(k). Ex decem tandem cohortibus constabat *Legio*
(l), quæ tempore Romuli (cum cohortes tunc quo-
que minores essent) fuit peditum ter mille, libera
vero Republica quater mille & ducentorum, qua-
lem hic pro modulo sumimus: nam aliquando (po-
sterioribus præsertim temporibus) longe major fuit;
ita tamen, ut intra sex millium fere numerum sem-
per steterit. His semper fere adjecti fuerunt trecenti
Equites (m), qui *Ala* dicebantur: eaque divisa e-
rat in decem *Turmas* (n); quæque vero *Turma*
rursus in tres *Decurias*.

Sociorum Peditum numerus Romanos fere æqua-
bat, aut aliquando superabat (o); Equitum duplo
major erat. Hi omnes erant divisi in duo *Cornua*,
vel potius *Alas* (p) ad ambas extremitates exerci-
tus dispositas; unde etiam nomen habent, quia,
tanquam *Alæ* avem, ita Socii utrimque Romanos
tegebant: quod ideo factum videtur, ut civium
quidem vires unitæ; sociorum vero, si quid forte
nova

(e) Liv. d. 1. (f) Varro loc. c.

(g) Ovid. d. 1. 127. segg. (n) Plut. Romulo p. m. 22.

(i) Ovid. d. 1. 117. (k) Vid. Mamur. ad Cæs. B. C. III. 54.

(l) Vid. Supr. Sect. 1. c. 1. §. 3. (m) Liv. VIII. 8.

(o) Ovid. l. prox. d. (p) Liv. III. 22.

(p) Vid. eund. XXXI. 23.

novæ rei moliri vellent, dissipatæ essent. Ex eorum equitibus tertia pars, sive ducenti, eligebantur ad proprium usum Consulium, qui dicebantur *Extraordinarii*, & ex his rursus sumebatur una turma quadraginta *Ablectorum*, qui Consulibus quasi satellites essent; reliqui quadringenti in decem turmas erant divisi: & prætexebatur quidem hic a Romanis honoris species, sed vera rursus causa suberat, ut ita nobilissimi quique sociorum simul juncti, & sub oculis Imperatoris agentes quasi obsides essent fidei populorum, a quibus erant missi: & præterea, ut ita separati res novas, si forte vellent, agitare non possent. Peditum quinta pars, sive octingenti & quadraginta in *Extraordinarios* legebatur in duas cohortes militum trecentorum triginta sex, & dimidiam cohortem *Ablectorum* centum sexaginta octo distincta: reliqui in decem cohortes militum trecentorum triginta sex erant divisi. An vero focii in manipulos etiam distincti fuerint, incertius est, licet convenientia ordinis suaderi videatur, hoc apud eos quoque obtinuisse. Duæ porro legiones cum suis focis & equitatu dicebantur *exercitus Consularis* (q); qui ita erat in universum militum octodecies mille & sexcentorum.

(Schema *Exercitus Consularis*.)

Pedites	Romani.) 1200. Velit.) divisi
) 1200. Hast.) in denos Man.
) 1200. Princ.) seu vicenas
) 600. Triar.) Centur.

Capita ---- 4200. in LEG. I. seu Cohort. x.

Equit. Ala 300. in Turm. x. seu Dec. xxx.

Cohortia	Sociorum	Equit.	(40. Ablect. Turm. I.
			(160. Extraord. T. IV.
			(400. Alar. Turm. x.

Cohortia	Sociorum	Pedit.	(168. Ablect. Cohors Dimid.
			(672. Extraord. Coh. II.
			(3360. Alar. Cohort. x.

Capita -- 9300. in Una LEG. cum Equit. & Sociis.

Quæ summa duplicata efficit duodeviginti capitum millia cum sexcentis. Itaque *Exercitus Consularis* constabat ex 9600. Roman. & 9600. Sociis.)

§. II.

(q) Vid. Liv. X. 25.

§. II. De Ordinibus Ducum.

Duces in exercitu sunt vel *Proprii*, qui uni alicui parti exercitus præfunt; vel *Communes*, qui universo.

Duces *Proprii* primo fuerunt *Centuriones*, sive *Ordinum ductores* (λοχαγοὶ (r), vel ταξιάρχαι.) Hi iussu Consulium (r) eligebantur a Tribunibus (r) ex quoque genere militum, exceptis velitibus, & quidem virtutis maxime ratione habita (u); licet hoc sub Principibus (qui præmia fere non pro virtutis meritis, sed pro libidine distribuere solent) sæpe neglectum sit (v): gerebant autem hi baculum e *vite* insigne muneris sui (vv); (ut jam diximus) qua immorigeros castigarent (*): unde *vitis* pro ipso centurionatu ponitur; & *vite donari* est designari ad centurionatum (x). Centuriones ipsi sibi legebant duos *Uragos*, sive *Optiones*, qui etiam *Succenturiones* sunt dicti (y); & duos *Signiferos* vigore animi & corporis præstantes; licet forte unum signum tantum in manipulo fuerit (z). Promovebantur autem milites ita, ut in eadem cohorte ad aliud genus militiæ ascenderent, ut a *decimo hastato* (a) (ita vocabant *Centurionem decimi manipuli hastatorum*) ad *decimum principem*, & inde ad *decimum pilum*, sive ad *decimum ordinem triariorum*: inde jam numero procedebant, & fiebant *Noni*, *Octavi* &c. donec ad *Primum Pilum* (b), sive ad *Primum ordinem Triariorum* pervenirent, quod tarde demum debuisset fieri quisvis videt (c). Summa autem dignitas erat primi hujus Centurionis (d), (nam ita aliquando vocatur (e)) qui etiam *Primopilus* dicebatur; quippe qui quasi caput omnium Centurionum erat, eoque ducebat (f), unde Græcis dicitur ὁ ἡγεμὼν τῶν τάγματος (g), στρατοπεδάρχης τῶν τάγματος (h), & ὄλε τῶν τάγματος ἀρχὼν (i), qua omnia Legionis ducent notant:

(r) Dion. Hal. IV. 18. (s) Vid. Cic. in Pis. 35. Liv. XLII. 34.
 (t) Id. ibid. segg. (u) Vid. Lucan. VI. 145.
 (v) Veget. II. 3. (vv) Vid. Joven. XIV. 193.
 (*) (Tac. I. Ann. 21.) (z) Spartian. Hadr. 10. & ibi
 Casaub. (y) Liv. VIII. 8. (Fest. V. Optio.) (g) Varro
 de L. L. IV. 15. (a) Liv. XLII. 34. (h) Veget. II. 8.
 (c) Vid. Plin. H. N. XIV. 1. & Liv. XXII. 34. omn.
 (d) Vid. eund. VII. 41. (e) Ibid. (f) Dion. Hal. IX. 10.
 (g) Ibid. 13. (h) Id. X. 36. (i) Id. XI. 10.

tant: itaque cum Tribunis in consilio Imperatori aderat, *aquilam* præcipue tuebatur (k), (& hinc etiam *Aquila* pro ipso *Primopilato* ponitur in elegantissimo loco Plinii modo ad marginem citato, & etiam apud Juvenalem XIV. *vers.* 197.) & iussa Imperatoris accipiebat: opima quoque præmia capiebat (l), & pro equite erat (m).

Toti legioni præerant *Tribuni* (n), qui a Romulo primum tres duntaxat sunt creati; auctis vero legionibus in unaquaque legione sex *Tribuni* fuerunt. Hi initio creati sunt a Regibus, & postea a Consulibus; donec A. U. 393. a populo sex *Tribuni* creati coeperunt (o), sicut A. U. 444. sexdecim (p). At post bellum *Persicum* cum *Perseo* Macedonum Rege gestum æquali numero a populo, æquali a Consulibus creabantur: illi *Comitiati* (q); hi *Rutili*, & postea *Rufuli* sunt dicti (r): verum Ciceronis tempore cum militia jam perpetua esset; sæpe in castris a Consulibus, vel Proconsulibus creabantur (s); & sæpe etiam ex prætoris, vel consularibus viris erant (t). Sub Imperatoribus etiam *Tribuni militum Semestres* creati coeperunt, quo ita pluribus gratificari possent (u); & tum etiam *Tribunorum* quidam sunt dicti *Laticlavii*, qui in spem *Senatoriæ dignitatis* (sic *Βασιλεὺς ἐπιβίδα*, ut loquitur *Xiphilinus* & *Dionel.* 67.) *tribunatum* gerabant; alii *Angusticlavii*, (Græcis *στενὸς κλαυίου*) qui *equestrem* tantum dignitatem consequebantur (x). *Tribunorum* præterea insigne erat *pugio*, sive *parazonium* (y). *Tribunorum* autem *munus* erat jus dicere (z); signum excubiis ab Imperatore acceptum reliquis tradere (a); munitiones, exercitia, vigiliis curare, aliaque quadam peragere (b); de quibus omnibus suo loco dicemus. Bini autem *Tribuni* per duos menses (c) legioni imperabant, alte-

(k) Tac. Hist. III. 22. (l) Juven. l. c.

(m) Vid. Ovid. Am. II. VIII. 9. & 27. Martial. VI. 58.

(n) Horat. Serm. I. VI. 48. (o) Liv. VII. 5.

(p) Id. IX. 30. (q) Ascen. ad Cic. A. F. I. in Verr. 10.

(r) Fest. v. *Rufuli*. (s) Cic. ad Famil. VII. epist. 5.

(t) Vid. Liv. XLII. 40. XLIII. 5. XLIV. 37. Plut. Cat. Maj.

p. m. 342. (u) Juven. VII. 89. (x) Suet. Oth. 10. & Domit. 10.

(y) Martial. XIV. 32. (z) Liv. XXVIII. 24.

(a) Ibid. (b) L. 12. §. 2. ff. de re milit.

(c) Liv. XL. 41.

alternis, ut videtur, diebus; ita ut in exercitu consulari quatuor semper ut minimum essent, qui imperarent, vel potius, qui mandata imperatoris exequerentur. Qui Tribunatum militarem gesserant, ut de Primopilis dictum est, deinceps pro Equitibus habebantur (d), & annulum aureum gestabant (e).

Cuique turmæ equestri præerant tres (f); quorum qui primus electus erat, toti turmæ imperabat, eoque absente sequens. Et hi quoque totidem Optiones sibi adsumebant (g).

Socii regebantur a Præfectis suis (h), qui securitatis Populi Romani causa a Consulibus constituebantur; & eodem numero erant, ac eodem jure in suos utebantur, quo Tribuni in cives.

§. III. De Ducibus, qui toti exercitui præerant.

Duces, qui universo exercitui præerant, fuerunt, primo Imperator; secundo, Legati. Imperator erat, qui ductu, aut auspicio suo rem gerebat; ductu (i) quidem, cum ipse præsens; auspicio vero, cum ejus mandato alius (k): quod oppressa Republica maxime usitatum a veteri more sumptum fuit, quo nihil nisi auspiciato geri poterat; auspicia autem nemo, nisi qui Imperator esset, habebat. Insigne Imperatoris erat Paludamentum, sive chlamys coccinea (l); quam in Urbe inter vota & sacrificia sumebant (m). Lictores etiam paludatos fuisse vult Lipsius; sed tamen verius est, solius Imperatoris paludamentum fuisse, reliquorum vero Sagum: licet sapius hæ voces confundantur (n).

Legati plerumque ab ipsis Ducibus adfecti videntur (o), ita tamen ut Senatusconsultum interveniret (p); erantque Legati fere viri prudentia & fortitudine militari insignes (q); nam munus eorum perhonorificum habebatur (r), quemadmodum, exempli gratia, illustis ille P. Cornelius Scipio Africanus Pænorum domitor fratri suo Licio (qui mox Asiaticus dictus est) bello Antiochico

(d) Martial. III. 9c. (e) Juven. loco paulo ante cit.
 (f) Varro de L. L. IV. 16. (g) Ib. (h) Vid. Suet. Aug. 38.
 (i) Ib. 21. (k) Vid. Horat. Od. IV. XIV. 33. Ovid. Trist.
 II. 171. (l) Juven. VI. 39c. (m) Liv. XLII. 49.
 (n) Horat. Epod. IX. 28. Nonius 14. (o) Liv. IV. 17. Cic.
 pro lege Manil. 19. (p) Id. in Varin. 15. (q) Exemp. apud
 Liv. XXXVII. 1. (r) Vid. Cic. loc. prox. d.

chico legatus fuit: & A. U. 556. P. Sulpicius & P. Villius viri Consulares legati in Macedonia fuerunt (r). Numerus legatorum pro re nata varius fuit; Pompejus enim bello Piratico viginti quinque Legatis usus est (t), quia scilicet id bellum totum quantum erat mare internum occupaverat: Cicero Cilicie Proconsul quatuor suos legatos nominat (u); plerumque tamen pro numero legionum Legati adsumebantur. Munus Legatorum fuit Imperatori in omnibus rebus vicariam operam dare, (unde *Subconsules* postea aliquando sunt dicti (*)) ita ut eorum potestas satis larga esset; sed tamen fiduciaria (x). Augustus cum ipse Imperator esset, & solus auspicia haberet, omnia per legatos egit (y); & ex iis quosdam *Consulares* vocavit, qui totis exercitibus præerant; quosdam *Prætorios* qui singulis legionibus (z).

CAPUT III.

De Armis.

Armis utimur vel ad petendum, vel ad regendum: illa proprie *tela* (**), hæc *arma* dicuntur; nam *telum* est a Græco τῆλε, vel τολύβη, *procul*: diversa autem fuerunt apud Romanos pro diverso genere militum. (Quæ singulis Romanorum civium classibus arma tribuerit Servius Rex, docent Liv. & Dion. Halic.)

§. I. De Levis Armaturæ militibus.

Levis armaturæ milites in genere *Ferentarii* dicti sunt (a); & olim quoque *Rorarii* & *Accensi* (b); at post A. U. C. 542. *Velites* instituti sunt (c), qui Italia civitate donata deserunt; iisque substituti sunt *Funditores*, *Jaculatores* (d), & id genus alii. Velitum arma erant (e) primo *Gladius Hispanicus*

L

omni-

(s) Liv. XXXII. 28. (t) Appian. Mithr. p. 392. ed. Tellii.

(u) Ad Famil. XV. 4. (*) Ver. Inscr. ap. Scalig. Ep. 1.66.

(x) Cæsar de bell. civ. II. 17. & III. 51.

(y) Dio LII. (z) Vid. Tac. Annal. II. 36. Hist. I. 79.

(**) Vid. L. 233. ff. de V. S. §. 2. Liv. 1. 43.

(a) Vid. Fest. hac V. & V. Velati. Varr. ap. Non. p. 145. 575. ed. Plant. 1365.

(b) Fest. iis vocibus. Livius VIII. 2. (c) Id. XXVI. 4.

(d) Id. XXX. 33. (e) Id. XXXVIII. 31. & XXXI. 34.

omnibus militibus communis, eximium habens mucronem, & utrinque validum ictum; ita ut non tantum casum, sed etiam punctum (quod longe utilius (f) esse facile deprehendi potest) pugnare possent: & hunc tempore Polybii ad dextrum femur gestabant. Habebant secundo, *hastas velitares* septem (g), quæ erant crassitie unius digiti, longitudine tripedali cum mucrone novem digitorum; qui tenuissimus erat, ita ut telum remitti non posset (h). Muniti erant *parma* sesquipedali (i) e ligno, corio super inducto (k); & *galea*, sive *galeo* e pelle, quæ ita distinguenda est a *caside* (l); hæc enim erat ex metallo. Et sæpe etiam veteres exuviis ferarum pro galeis sunt usi (m).

§. II. De Armis reliquorum peditum.

Hastatorum & reliquorum Peditum Arma erant, primo, *Scutum*; (Græcis *Στυγός*, ὅτι φοιτᾷ τῆς Στύγος (n)) quod distinguendum est a *Clypeo*; (Gr. *ἀσπίς*) hic enim rotundus (o), illud oblongum fuit. Scuti latitudo erat pedum duorum & semis; longitudo fere pedum quatuor (p); ita ut hominem leviter sese inclinantem tegetet. Erant etiam *Scuta imbricata*, sive in modum *imbricis* formata, quæ plane digniorum erant (q). Omnia hæc fiebant e ligno lento & levi (r) corio super inducto, & aliquando lino, ut posset inhærere pictura (s); & hinc postea *arma*, quæ vocant *gentilitia*, sunt orta (t). Extremitas scuti ferro erat munita, & ad ictus firmiter sustinendos, & ne lignum terræ aliquando impositum putredinem facile contraheret: in medio autem scuto erat *Umbo ferreus* paullum protuberans; lorum etiam habebat, quo illud gestarent, quod Græcis *ἀσπιδίον* dicitur. Quod autem clypeum sinistra gestarent, hinc conversio ad sinistram dicebatur fieri *ad clypeum* (ἐπ' ἀσπίδα); conversio opposita,

(f) Vid. omn. Polyb. II. 36. & 31. Veget. I. 12.

(g) Liv. XXVI. 4. (h) Id. XXIV. 34.

(i) Vid. Polyb. VI. 20. ex vers. Casaub. nam Græca corrupta sunt. (k) Varro ap. Non. 18. 2.

(l) Isidor. Orig. XVIII. 14.

(m) V. Stat. Theb. VII. 276. Sil. Ital. VIII. 402.

(n) Euseb. ad Homer. (o) V. Virg. Æn. III. 837. VIII. 562.

(p) Polyb. VI. 31. (q) Xiphilin. Macrino.

(r) Plin. H. N. XVI. 40.

(s) Serv. ad Virg. Æn. X. 784.

(t) Vid. Voss. de Idol. III. 76.

posita, ad *hastam* (ἐπι δόρυ). In equite vero conversio ad sinistram ἐπι ἐνίων, ad *frenum* (u). Secundo habebant *Pila* (*) (unde Belgica vox *Pyl*) quæ Romanorum propria tela fuerunt (x): ea erant vel rotunda ea crassitie, ut plane manum implerent (y): vel quadrata ambitu quatuor digitorum, longitudine ligni quatuor cubitorum; cui ferrum hamatum (ne facile telum revelli posset) paris fere longitudinis firmissime adnectebatur (z); sed ita, ut pars ejus dimidia ligno esset adfixa, mucro vero exstaret cubiti unius & dimidii, adeo ut totius pili longitudo esset cubitorum quinque cum dimidio (a): crassities ferri, ubi ligno committebatur, erat digiti unius & dimidii, unde patet gravissimum omnino fuisse (b), ita ut jactu omnia perforaret (c); unde *lentum* etiam a gravitate dicitur. *Pila* ὄσσοῦς Græci dixerunt. Sed aliquando etiam leviora tela habuerunt venabulis, sive *sebanis* (vel *sibinis*) fere similia (d). Tertio *Galeam* gestabant ex ære, aut alio metallo, vultu tamen aperto: (unde vox Julii Cæsaris in prælio *Pharsalico*, *Miles faciem feri* (e)) hæc apice plumeo & crista ex tribus pennis puniceis erectis (f), vel aliquando juba equina constante (g) erat insignis. Cives ex prima classe induti erant *lorica*: ea autem facta erat e laminis, vel catenulis; & tum dicebatur *hamata* (h); vel etiam fiebat e squamis, aut iaminis ferreis (i), quæ plane honestiorum erat, & toti corpori maxime apta, quam graphice describit *Heliodorus Æthiopicorum* l. IX. circa medium. Plerique vero pro *lorica* habebant duntaxat *pectorale*, sive *laminam æream duodecim digitos latam* (k). Hæc autem, scutum, galea, lorica auro & argento ornata (l), & variis figuris cælata fuerunt. Unde ea testa gerebant, nisi in prælio, aut pompa (m). O-

L 2

creas

- (u) Vid. *Polyæn. Synt.* l. IV. cap. III. §. 17. 21.
 (*) *Lucan.* l. 7. (x) *Serv. ad Virg. Æn.* VII. 664.
 (y) *Dion. Hal.* V. 46. (z) *App. Al. in Celticis*.
 (a) *Vid. Sil. Italic.* XIII. 308. (b) *Flor.* II. 7.
 (c) *Tibull. ad Messal.* 50.
 (d) *Suid.* V. Σιβύν (v. et. *Etymol. Vossii* V. *Sibyna*.)
 (e) *Flor.* IV. 2. (f) *Virg. Æn.* IX. 50.
 (g) *Ibid.* X. 866. *Vid. & Serv. ad Æn.* II. 391. & 412.
 (h) *Id. Æn.* III. 457. (i) *Id. Æn.* XI. 487. *Claud. in Russ.*
 II. 357. (k) *Polyb.* VI. 21.
 (l) *Cic. in Verr.* IV. 44. *Juvén.* XI. 107. *segg.*
 (m) *Cæs. B. G.* II. 21. *Flor. Lucull.* p. m. 512.

creas habuerunt aliquando in alterutro (n), aliquando in utroque crure. Vulgo etiam gestarunt *caligas*, unde etiam *caliga* pro *militia* ponitur (o); & *caligati* pro *militibus*, & quidem *gregariis* (p): (qui etiam *clavis* eas suffixas habebant (q)) atque inde etiam Cajo Imperatori *Caligule* cognomen fuit, quod scilicet in castris inter *milites caligatos* educatus fuerat (r).

§. III. De Armis Equitum.

Equites olim quidem veste tantum succincti fuerunt, quo facilius equos conscenderent, (non enim *stapedas*, sive *subjices ephippiarios*, ut eos vocat *Budeus in comment. ling. Gr. n. m.* 541. *seqq.* habebant (s), ut nec *ephippia*, nisi forte vestem aliquam stragulam (t)) hastas graciles, & scuta e solo corio ferentes. Postea *Græcanticis armis* usi sunt, nempe *gladio longiore, conto*, sive *hasta grandi*; (*) tum *galea, scuto*, & *lorica*: aliquando etiam *jaculis* fuerunt armati.

§. IV. De Poliorceticis.

Arma, sive *machine* potius, in *oppugnationibus urbium maxime usitata* fuerunt varia; ut *Testudo*, cujus usus etiam fuit in præliis (u), cum scutis supra caput elatis, & artissime junctis muro succedebant primis altioribus, & ordine paulatim decrescente, cujus elegantissima descriptio est apud *Livium XLIV. c. 9.* Usitatus vero *Testudo* significat *Macchinam ligneam, que murum subruentes tegebat* (x). *Crates, Vineæ, Plutei* (y) *machinæ* erant, quæ paulatim urbi obsessæ admotæ milites ad eam accedentes tegebant, unde *subreperere* dicuntur (z), *Turres* (lignæ, quæ *fale* seu *phala* dicebantur (**)) adhibebant plerumque mobiles (a), quæ aliquando
rotu-

(n) Liv. IX. 40. Veger. I. 20.

(o) Sen. de brev. vit. 17. & de ben. V. 16. Plin. H. N. VIII. 43.

(p) Juv. III. 58. (q) Id. XVI. 24.

(r) Just. ejus vita 9. (s) V. Lips. de Milit. Rom. III. 7.

(t) Varro ap. Non. p. m. 138. Cas. B. G. IV. 12.

(*) (Ex I. Edit. addimus: Joseph. de B. Jud. III. 6.)

(u) Lucan. III. 474. (z) Liv. XXXIV. 26.

(y) Lucan. III. 487. seq. (2) Id. II. 505.

(**) (Plaut. Mottell. II. 1. 10. Vide Veger. III. 13. & ad hunc Stegwech. p. 377.) (a) Id. III. 458.

rotulis erant impositæ, & pluribus tabulatis constructæ. *Ariete* ex firma trabe ferro prominente (b) facto muros quatiebant; qui erat vel simplex, vel alteri trabi appensus (c), ut vi majore, conatu leviori libraretur; ejusque vis erat maxima (d): unde civitati obsessæ aliquando promittebatur salus, si deditionem fecisset, prius quam aries muris esset admotus: plane ut hodie de majoribus tormentis obtinet (e). *Catapularum*, & *Balistarum* vis maxime consistebat in nervis (f): illis jacula grandiora, Balistis saxa ingentia (g), faces ardentes, aliæque mittebant (h); licet postea has voces confundunt. Qui autem hastas aut lapides tormentis excutiebant, *libratores* sunt dicti (i). His tormentis etiam, ut hodie ad aditus castrorum, aut urbium a vi hostili defendendos utebantur (k).

CAPUT IV.

De Acie.

§. I.

De Ordinaria Aciei Forma.

Aciei forma ordinaria erat, ut primi pugnam lacefferent *Velites*, qui stabant, vel ante justam Aciem (a), vel in intervallis manipulorum (b), vel ad utrumque cornu. Inde pugnabant *Hastati* (c); quod si illi pellerent hostem non potuissent, vel ipsi pellerentur, recipiebant se in intervalla *Principum* (d); vel post eos, si plane fessi essent. Si apud Principes quoque minus prospere pugnatum esset, illi sensim a prima Acie ad *Triarios* referentur, juxta quos etiam videntur fuisse Extraordinarii sociorum, & *Evocati*. Tunc hi simul exurgentes (sedebant enim, unde *subsidia* (e) dicuntur, & in Glossariis Græcis *ἐπέσποι* pro *triariis*) pugnam restaurabant (f); & inde rem aliquam ad

L 3

tria-

(b) Propert. IV. XI. 33.

(c) Lucan. III. 450.

(d) Joseph. de bell. Jud. III. 15.

(e) Cæs. de B. G. II. 31.

(f) Ovid. Metam. VIII. 357.

(g) Lucan. III. 499.

(h) Id. II. 655.

(i) Tac. Annal. II. 20.

(k) Cæs. B. C. I. 2. Tacit. Hist. III. 23.

(a) Liv. XXXVIII. 21.

(b) Id. XXX. 33.

(c) Vid. Ib. 2.

(d) Id. VIII. 8.

(e) Fest. in fragm. hujus V.

(f) Dion. Hal. V. 15. f.

triariorum rediisse, quum in aliqua re laboratur, pro-
 verbio increbuit (g). Hæc omnia fiebant beneficio
Viarum, quæ erant inter manipulos in quincuncem
 dispositos (h); erantque vel *transverse* inter gene-
 ra, hastatos scilicet, principes & triarios; vel *di-
 recte*, inter partes nempe, sive manipulos. Græce
 autem, qui se in eadem serie sequentes profundita-
 tem Aciei efficiunt ἐπιστάται vocantur, & dicuntur
 σοιχῆν. Παράσταται sunt, qui ad latus aliorum
 stantes Aciei longitudinem efficiunt: & hi dicuntur
 ζυγῆν (i). Equites aliquando a tergo Aciei peditis
 fuerunt positi, unde per vias directas subito
 emitti poterant (k); sed plerumque tamen in corni-
 bus ita, ut in altero cornu socii, in altero cives
 cum Extraordinariis sociorum essent. Socii pedites
 ad latera legionum plerumque fuerunt dispositi (l).
 Inter Triarios & Principes (m) intervallo majore
 ordinarius Imperatori locus erat (n), ut inde,
 quippe e media Acie, mandata ejus quaquaversus
 facilius perferri possent. Juxta eum stabant Lega-
 torum quidam, Tribuni (o), Præfecti, & Evoca-
 torum præcipui; qui etiam quandoque inter mani-
 pulos erant dispersi (p), ut reliquis animum adde-
 rent, vel ordines ducerent. Quisque autem locum,
 ubi in Acie stare deberet, ita notum habebat, ut
 necessitate urgente sine duce eam fruere possent
 (q). Et hæc de ordinaria Aciei forma dicta suffi-
 ciant. Pro re nata vero etiam diversæ acierum for-
 mæ fuerunt, ut quæ fruebatur in modum *Cunei*
 (r), cui contraria fuit *Forceps*; tum *Turris*, *La-
 terculum*, *Serra* &c. (s). Gregariis militibus a suis
 centurionibus certus ordo (t) pro eorum judicio
 juxta vires cujusque fuit assignatus, quem ordinem
 qui vel uno passu deseruisset, gravi poena (u), &
 plerumque quidem morte multabatur: in agmine
 vero, qui longius, quam ut tubæ sonitum exaudire
 posset, exceperat, pro desertore habebatur (x); quæ
 leges licet duræ, utilissimæ tamen fuerunt.

§. II.

- (g) Liv. VIII. 8. (h) Vid. Virg. Georg. II. 279. seq.
 (i) Vid. Casaub. ad Polyæn. II. 11.
 (k) Liv. X. 5. (l) Id. XXXVII. 36.
 (m) Vid. Virg. Æn. IX. 28. (n) Vid. Sall. Catil. 50.
 (o) Vid. Tac. Hist. II. 80. (p) Cas. de bell. civ. III. 88.
 (q) Liv. IX. 3. (r) Veget. I. 26. & III. 19.
 (s) Gell. X. 6. (t) Vid. Liv. IX. 11.
 (u) Liv. Epist. 59. (x) Appian. Punic. p. 16. ed. Tollii.

§. II. De Signis.

Signa, quæ in suis quæque manipulis erant disposita, olim nihil aliud fuerunt, quam *manipulus fæni*, unde *manipulo* nomen (*y*). Postea usi sunt ligneolo transverso hastæ adfixo, supra quod ordinarie *manus* figura eminebat; eique orbiculi quidam erant subjecti, in quibus imagines Deorum, & postea etiam Principum conspiciabantur (*z*); quemadmodum hoc ex nummis, aliisque veterum monumentis perspicuum est (*a*). Et precedentibus temporibus argentea fuerunt; unde a Quæstoribus in arario servabantur (*b*). Totius legionis signum erat *Aquila aurea* (*c*); (utique post tempora Marri (*d*); antea enim *Lupo*, *Minotaur*, *Equo*, *Apro* pro signis utebantur) quæ expansis alis super hastam stabat (*e*) in primo manipulo Triariorum, sive apud primum pilum: postea rursus *Dracones* (*f*), aliaque animalia pro signis adhibuerunt. Equites habuerunt *vexilla*, sive *Flammulas* (*g*) fere hodiernis nostrorum equitum similes; quibus nomen Imperatoris aureis literis erat intextum (*h*). Hæc omnia signa sacra erant (*i*), (unde *Cvidius Fast. V. vers. 585. signa vocat decus belli*) & Deorum fere loco colebantur (*k*), mortis pœna in milites, qui ea amisissent, constituta (*l*): quemadmodum etiam milites ob ea violata severissime puniebantur (*m*). Itaque τὸ βδελύγμα τῆς ἐρημώσεως, *abominatio vastatrix*, ut vertit *Beza Matthæi XXIV. 15.* hunc signorum cultum multis denotare videtur. Et hinc est quod legimus, ea urgente periculo aliquando in hostilem Aciem fuisse coniecta (*n*), ut & pœnæ metu, & pudore inde repeterentur. Imo ob hanc signorum religionem præcipuo signo, quod *labarum* eo ævo dicebatur,

L 4

Con-

(y) *Ovid. Fast. III. 117.* (z) *V. Svet. Tib. 48. & Cajo 14.*(a) *Herodian. II. 6.* (b) *Liv. III. 59.*(c) *Lucan. I. 7.* (d) *Plin. H. N. X. 4.*(e) *V. Tac. Ann. XV. 20.* (f) *Claud. de VI. Honey. Conf. 566.*(g) *Veget. II. 1.* (h) *Svet. Vesp. 6.*(i) *Dion. Hal. VI. 45. omn. & X. 1. Cic. Catil. II. 6.*(k) *Tacit. Ann. II. 17. Herodian. IV. 4.*(l) *Liv. II. 59.*(m) *L. 7. §. ult. ff. ad l. Jul. Maj. V. Cl. Best. de rat. e-**mend. leg. 17.*(n) *Dion. Halic. VIII. 65.*

Constantinus literas initiales nominis CHRISTI inscribi iussit (o).

§. III. De iis, quæ proxime pugnam precedebant.

Ante pugnam utili instituto Imperator in suggestu ex cespitibus (p) plerumque factus stans, (hoc autem Tribunal dicitur; nam ita vocatur quævis altitudo manu hominum ex cespitibus, vel simili materia structa (q)) in eo, inquam, stans exercitum alloquebatur; milites vero vel clamore (r), vel dextris sublatis (s), vel denique scuta hastis percussiones (t) alacritatem suam testabantur: quemadmodum silentium e contrario pro signo timoris habebatur (u). Multi etiam hoc tempore testamenta sua condebant, quæ in procinctu facta dicuntur (*); Græci διαδίνουσι αἰ ψάψουσι, testamenta non scripta, sive nuncupativa vocant (**). Inde omnia signa pariter classicum canebant (x); (τὸ πολέμικόν ἐστὶν μαίον (y)) quod fiebat, vel Tubis, quæ erant directæ (z); vel Lituis, qui leviter erant inflexi (a); vel denique Cornibus plane incurvis; quibus fere similes, sed minores, erant Buccinæ (b). Et hæc omnia signa erant ex ære (c), unde Æneatores, qui ea inflabant, sunt dicti (d). Tympana vero nostris similia Romani (milites) non habuerunt. (Sed ea Gallorum Cybeles & luxuriæ instrumenta fuerunt. Plaut. Truc. II. 7. 49. Suer. Aug. 68. Justin. XXX. 1. 9.) Cum jam ad hostem ventum esset, clamor quidam inconditus tollebatur ad hostium terrorem (e), & sui incitamentum, qui posteriore ævo Barritus est dictus (f), ex cuius alacritate

(o) Vid. numm. ap. Patin. de numm. Imp. R. ex ære Græc. p. 378. Græc. (p) Facit eo Lucan. l. 376.

(q) Vid. Plin. H. N. XVI. 1. de patria nostra, vel regionibus vicinis loquentem. (r) Liv. XXX. 34.

(s) Lucan. l. 386. seq. (t) Ann. Marc. XX. 5.

(u) Lucan. II. 594. seq. (*) Gell. XV. 27.

(**) Plut. Coriol. p. m. 217. (x) Veget. II. 21.

(y) Dion. Hal. IX. 11. (z) Ovid. Metam. l. 98.

(a) Vid. Senec. Œd. 714.

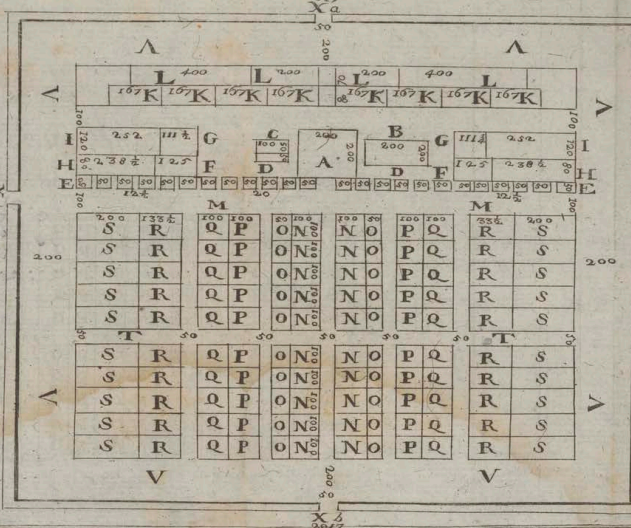
(b) Propert. IV. IV. 61. Ovid. Metam. l. 376.

(c) Vid. Virg. Æn. VI. 165. (d) Suer. Jul. 11.

(e) Cæs. de B. C. III. 92. (f) Veget. III. 28.

BIBLIOTH. FOR
V. J. H. HALL.
MAGGINSIS

TABULA ET FORMA CASTRORUM

- A Pretorium.
- B Questorium.
- C Legati duo.
- D Tribuni.
- E Prefecti Socium.
- F Evocati equites.
- G Ablecti pedites.
- H Evocati pedites.
- I Ablecti pedites.
- K Extraordinary equites.
- L Extraordinary pedites.
- M Principia.
- N Equites Romani.
- O Triary legg.
- P Principes legg.
- Q Hastati Socy.
- R Equites Socy.
- S Pedites Socy.
- T Quintana.
- V Spatium ad vallum.
- X Porta Pret.
- X Porta Ducum.
- X Porta Princip. dextra.
- X Porta Princip. Sinistra.

critate de eventu pugnae saepe iudicabant (g); & ad eam demonstrandam etiam denuo hastis scuta percutiebant (h). Signum praeterea pugnae erat Tunica rubra in Pratorio extensa (i), (*vexillum* proprie dicebatur (*).)

CAPUT V.

De Castris, & Disciplina Militari.

§. I. De Castris, & primo de superiore eorum parte.

Disciplinæ Militaris sedes fuerunt *Castra*, sine quibus nullam noctem agebant exercitus Romani (a). Nec unquam fere prælium committabant, nisi antea *Castra*, quo receptus esset victis, munivissent (b). Ea apud Romanos semper fere uniformia fuerunt & quadrata; sed aliquando *Æstiva*, aliquando *Hiberna*. *Æstiva* rursus erant, vel in unam tantum noctem, & tum dicebantur *Mansiones* (c); (posteriore certe ævo) vel in plures, quæ *Stativa* (subaudi, *Castra*) appellantur (d). *Hiberna* castra accuratius omnibus rebus erant instructa, (unde *edificare hiberna* dicitur apud Livium XXVI. c. i.) ut armamentario, fabrica, valetudinario, &c. ac ejusmodi *Castra* pluribus urbibus hodie exstantibus originem dedere; ut *Veteribus*, quæ hodie *Santen* dicuntur, *Coloniæ Ubiorum*, *Passavio*, aliisque; & in nostra vicinia pago multis urbibus illustriori *Alphen*, ubi *Alphen* quondam castra fuisse dicuntur. Nec florente demum Republica hoc obtinuit; verum jam tempore Tarquinii Superbi in formam fere urbium *Hiberna* struebant (e).

L 5

Ca-

(g) Liv. IV. 37. Appian Pannic. 148.

(h) Amm. Marc. XIV. 2.

(i) Plur. Fabio Max. p. m. 182. & alibi Cæs. B. G. II. 20.

(*) (Macrob. I. 16. Cæs. B. G. II. 20. & ibi Brant. Liplius ad Tac. Ann. I. 39. quamquam ipsum locum male exponit.)

(*) (De formula militati: Vir Virum legit V. Torrent. ad Suet. Aug. 25. in Saliner. & Savil. ad Tacit. Hist. I. 18. At Virg. XI. Æn. 632. aliter multo exponendus. V. Pier.)

(a) Vid. omn. Liv. XLIV. 30. (b) Vid. Cæs. B. G. V. 9. fin. 16. VIII. 9. 15. &c. Liv. XXXVII. 12.

(c) Lamprid. Alex. Sev. 45. (d) Liv. I. 57. XXIII. 30. XXXVII. 18. & 33. (e) Dion. Halic. IV. 63.

Castris hibernis subiecta erant *Procestria* (f); ubi lixæ, calones, similibusque fortis homines manebant.

Forma castrorum erat, qualis in tabula hic iuncta ex Lipsio eam delineari curavimus; ubi videmus ea latiore via in duas partes fuisse distincta, in *Superiorem* nempe, & *Inferiorem*. In Superiore castrorum parte primo erat *Prætorium*, A, sive *Tavernaculum Imperatoris*, & circa illud area laxa & quadrata ad ejus comitatum, contubernales, impedimenta, &c. recipienda: fuit autem hoc Prætorium in medio Ducum & militum præcipuorum. Ad Prætorii dextrum latus & dimidia ejus magnitudine fuit *Quæstorium*, (quod tamen ante Polybii ætatem ad portam decumanam fuisse videtur (g)) B, ad sinistram vero *Legatorum tabernacula*, C. Ante hæc omnia erat forum rebus venalibus, conventibus, legationibus audiendis inserviens. *Tribuni* collocati erant post Prætorium ab utraque parte sex, via intermedia, quæ ad legiones duceret; ita ut quisque ordo suam legionem spectaret, D. Juxta hos eadem linea versus exteriora castrorum tendebant *Præfecti sociorum* ab utraque parte sex, itidem ex adverso alarum suarum, E. In hac Castrorum parte etiam erant *Evocati*, F, H, tum sociorum equitum & peditum *Ablecti*, G, I, & *Extraordinarii*, K, L. Et hæc superior pars Castrorum fuit.

§. II. De Inferiore parte Castrorum.

Inferior pars Castrorum rursus in duas alias partes erat divisa via intermedia, ad quam utrimque tendebant *Equites legionum* N, post hos in eadem area *Triarii* O, mox via interjecta *Principes*, P, & *Hastati*, Q, & demum rursus via eos dirimentem, *Equites*, R, & *Pedites sociorum*, S, *Velites* ad vallum, quod Castra ambit, videntur resecti, V. Tentoria militum fere fuerunt ex corio, vel *pellibus* (unde *sub pellibus hyemare* dicitur apud *Florum* l. c. 12.) funibus *extensa*, unde illis nomen; sed in Hibernis forte etiam asseres fuerunt adhibiti. In quoque tentorio tendebant *decem* milites cum suo *Decano*, (ut *Vegetii* tempore dicebatur) quod proprie *Contubernium* dictum est (h).

§. III.

(f) Fest. hæc V. Vid. Tac. Hist. IV. 22.

(g) Liv. X. 31. f. XXXIV. 47.

(h) Cæs. B. C. III. 76. Veget. II. 8.

§. III. De aliis Castrorum partibus.

Castris Vallum erat circumjectum, (vallum iacere proprie dicebant Latini (i)) quod undique ducentos pedes a tentoriis distabat; cujus intervalli varius erat usus. Constat hoc vallum ex aggere (k) & fudibus, quæ superne erant acutæ, & in ramos divisæ (l), ac Valli masculino genere dicebantur; licet hoc perpetuum tamen non sit (m). Tales vallos quisque miles tres, quatuor, vel plures (n) ferre erat solitus (o), eoque graphice describit Livius XXXIII. c. 5. Altum erat vallum plerumque pedes tres, vel quatuor (p), nisi vicinus hostis immineret; tum enim altius illud extruebant. Vallo prætendebatur Fossa, plerumque novem pedes alta, & duodecim lata (q). Portæ Castrorum erant quatuor; prima Prætoria (Xa) hosti plerumque obversa, quæ etiam Extraordinaria dicitur (r): eique opposita fuit Decumana (s) (Xb) ab hoste averfa (r), a decimis cohortibus dicta, quæ juxta illam portam tendebant: a lateribus duæ portæ Principales erant (Xc Xd) dictæ a Principiis (u); de quibus mox agemus. Viæ in castris erant tres Transversæ, quinque Directæ: illarum prima erat supra Prætorium; ultima medias cohortes secabat, Quintana dicta a quintis cohortibus (*): media vero via Principia dicebatur, (Gr. τὰ ἀρχεία (**)) eratque celeberrimus & sacratissimus Castrorum locus: ibi enim a Tribunis jus dicebatur (x); ibi aræ, numina (y), imagines Principum (z), & præcipua legionum signa stabant (a); ibi jurabatur (b), supplicia peragebantur (c), &c. ibique ergo, tanquam (d) loco sancto, pecunia a militibus deposita custodiebatur. Castrorum Consularium ambitus erat circiter milliarius unius cum dimidio. Hæc omnia opera ab ipsis militibus (e) struebantur

L 6 tur

- (i) Liv. III. 25. (k) Virg. Æn. VII. 100.
 (l) Id. Georg. II. 25. (m) V. Cæf. de B. C. III. 67.
 (n) Liv. III. 27. Id. ep. 57. (o) V. Hor. Epod. IX. 17.
 (p) Veget. I. 24. (q) Vid. Tibull. IV. 1. 83.
 (r) Liv. III. 27. (s) Vid. Fest. v. Prætoria porta.
 (t) Vid. Liv. III. 5. (u) Vid. Fest. v. Principales.
 (*) Vid. Lips. de Mil. Rom. V. 4. (z) Liv. XXVIII. 24.
 (**) Plur. Galba p. m. 107. F. (z) Liv. XXVIII. 24.
 (y) Tac. Ann. IV. 7. (z) Ibid. XV. 25. & ibi Lips.
 (a) Ibid. I. 39. (b) Tac. Ann. I. 15. (c) Suer. Oib. 5.
 (d) Id. Dom. 7. Veget. II. 20. (e) Juv. VIII. 247.

tur sub cura & inspectione Tribunorum, nisi si qui *immunes* essent, quod vel ob dignitatem consequerantur, ut Tribuni, Centuriones, Equites (f) & Evocati (g); vel beneficio Imperatoris concessum est: sed hoc postea a Centurionibus emi coeptura militiam Romanam perdidit (h); & demum tota hæc Castra muniendi ratio posterioribus temporibus, cum desidia & luxus dominarentur, desuit.

§. IV. De Munis Militaribus.

Disciplina Militaris constat Munis, Exercitiis, & Legibus. Inter Munia primo loco sunt Ministeria; secundo, Excubiae; tertio, Vigiliae. Primo loco dixi fuisse Ministeria: positus enim castris Tribuni ex hastatis & principibus duos eligebant, qui principia curarent, ut munda essent: ex reliquis octodecim manipulis singuli Tribuni tres sortiebantur (i), qui tentorio statuendo aliisque ministeriis, ut aquandi, pabulandi, lignandi & similibus essent intenti (k).

Secundo: Ex illis porro tribus manipulis duas Excubias quaternorum virorum tum ad dignitatem, tum ad commoditatem Tribuni habuisse videntur (l); quemadmodum etiam Quaestor & Legati suas excubias habuerunt. Triarii vero per excubias equitibus, quibus a tergo tendebant, ministrabant, & equos eorum curabant. Apud Imperatorem quotidie unus manipulus excubabat, & turma equitum, ut ex Sallustio colligo (m). Et hæc omnia de Sociis eodem modo sunt intelligenda. Ad singulas portas ordinario una cohors cum turma equitum stationem habuit (n), quæ ex instituto Pauli Æmilii circa meridiem mutabatur (o).

Tertium Munus militare fuit Vigiliarum: in quibus consideranda veniunt primo, Tessera: secundo, ipsæ Vigiliae: tertio, Circuitio. Quod primum attinet: ex quoque decimo signo unus eligebatur, quem Tesserarium vocabant (p): hic sole inclinante a Tribuno excubitore tesseram, sive tabellam ligneam accipiebat, cui iussu Imperatoris:

(f) Front. Strat. IV. 1. 27. (g) Tac. Ann. I. 36.
 (h) Vid. eund. Hist. I. 45.
 (i) Polyb. VI. 31. (k) Veget. III. 3.
 (l) Facit eo Lampr. Alex. Sev. 12. (m) Jug. 55.
 (n) Cæs. de bell. civ. I. 43. (o) Liv. XLIV. 33.
 (p) Vid. Tacit. Hist. I. 25. Plat. Orb. p. 1053. F.

toris verba unum, vel plura erant inscripta (q), (exempli gratia, prælio *Philippensi* Apollo a Cæsare & Antonio signo datus fuit (r)) iisque etiam mandata quædam per exercitum fuerunt distributa (s): & quovis tempore diei etiam per tesseras mandata edebantur (t). Hanc ad suum signum regressus tesserarius proximi signi duci testibus presentibus tradebat: ille rursus sequenti, atque ita deinceps; ita, ut ante solis occasum ad Tribunum omnes essent relatæ (u), qui statim ex inscriptione quadam peculiari (quæ singulas partes exercitus, hastatos puta, principes, triarios & equites, notabat) cognoscere poterat, cujus partis tessera non esset perlata: neque id negari poterat testibus, ut in re capitali, adhibitis (v). Secundo: *Vigiliæ* singulæ constabant, ut excubiæ, ex quatuor militibus, (quod perpetuum fuisse videtur (vv)) earumque numerus apud Imperatorem & Tribunos idem erat, qui excubiarum; quemadmodum etiam per singulos manipulos singulæ vigiliæ erant dispositæ; apud Quæstorem ternæ, apud Legatos binæ vigiliæ constituebantur. Exteriorem ambitum castrorum tuebantur Velites, quorum etiam decuriæ erant in singulis portis, quanquam his quoque alii juncti fuisse videntur (x): imo, si castra hostis in propinquo haberet, noctu quoque ante castra excubabant, unde *Procubitores* sunt dicti (y). Non autem omnes simul vigilarunt, sed nocte in quatuor vigiliis ope clepsydram divisa (z) unus ex quaque vigilia divisis vicibus vere vigil perstabat (a); reliqui juxta accubabant: accipiebant autem omnes a Tribunis tesseram diversam a priore, qua dignoscebatur quota quis vigilia, & ex quo manipulo miles munus fecisset: exempli gratia, H. I. V. I. hoc est, *bastarus manipuli primi vigilia prima*. Tertio, hic etiam memoranda venit *Circuitio*, (Græcis ἐποδεία, *circuitoires ἐποδοι*, & ipsa actio ἐποδείειν (b)) quæ mandata erat quatuor plerumque equitibus (c) ex quaque legione, quos turmæ ordinè præbebant. Hi vigiliis

(q) Suet. Claud. 42. (r) Val. Max. I. 5. 7.

(s) Liv. VII. 31. XXVIII. 12. (t) Liv. IX. 31.

(u) Vid. Suet. Theb. VII. 27. (v) Polyb. VI. 34.

(vv) Joan. XIX. 21. Lucas in Act. XII. 4.

(x) Vid. Veger. III. 8. (y) Cæsar ap. Fest. eo V.

(z) Vid. Lucan. 4. 105. (a) Vid. Veger. III. 8.

(b) Polyb. VI. 33. segg. (c) Liv. XXII. 5.

giliae inter se fortiebantur, & ad primum pilum accubabant, cujus Centurio ad quamque vigiliam signum buccina dari (d), & tempora clepsydra aequaliter dividi curabat. Initio vigiliarum, cum Praetorium dimitteretur (e) (ita dicebatur multitudo hominum ad tabernaculum Imperatoris convenientium (f)) omnia signa pariter canebant (g); & suo tempore, qui primam vigiliam fortitus erat (ex I. Edit. eam amicis aliquot stipatus obibat), & a vigilantibus quidem tessulam capiebat; dormientem vero, aut loci desertorem si quem invenisset, proximos attestatus abibat. Prima luce quisque Circulator ad Tribunum, cujus eo die imperium erat, tessulas deferebat: quod si qua deesset, nocens quaerebatur, & inventus morte plectebatur. Eodem circiter tempore Decuriones omnes & Centuriones cum suis Tribunis (b) Imperatorem salutabant, (quod ad dignitatem & reverentiam imperantibus conciliandam utilissimum) qui tum mandata Tribunis dabat; illi Centurionibus, Centuriones militibus. De Sociis hic idem dicendum videtur, quod de civibus.

§. V. De Exercitiis Militaribus.

Alter pars *Disciplinae militaris* constitit *Exercitiis*, a quibus ipse *Exercitus* est dictus, quod *exercitando* fiat melior (i): eaque fuerunt vel *Oneris*, vel *Operis*, vel *Armorum*. *Onera* militum fuerunt majora, quam quis facile credere possit (k): ferebant enim *Cibum* (l), *Utensilia*, *Vallos*, & *Arma* (m). *Cibum* plerumque ferebant dimidiati mensis, vel ultra (n); qui olim fere in solo frumento consistebat, quod, cum eo uti vellent, pinsebant, vel molis frangebant (o): at sequenti aeo etiam panem *bis coctum*, sive *buccellatum* ferebant (p); quod utilius erat, quia levius. *Utensilia* militum erant ferra, corbis, rutrum, securis ad muniendum; falx & lorum ad pabulandum; catena; olla ad cibum

(d) Propert. IV. IV. 63. Liv. VII. 35. Sall. Jug. 69.

(e) V. Prop. III. 3. 41. (f) Liv. XXI. 54. V. & Cl. Pe-
viz. de Praet. Diff. 1. §. 17. Diff. 11. §. 8. (g) Liv. XXX. 5.
Polyp. XIV. p. 946. ed. Gron. (h) Joseph. de bell. Jud. III. 6.

(i) Varro de L. L. IV. 16. & l. 1. §. 1. ff. de testam. mil.

(k) V. Virg. Georg. III. 346. seqq. Hor. Serm. II. V. 10.

(l) Liv. III. 27. (m) Horat. Epod. IX. 13.

(n) Liv. Epis. 57. (o) Vjd Liv. XXVIII. 45.

(p) Anna. Marc. XVII. 8. & ibi Lindenbr.

bum coquendum (q). Vallos plerumque tres, aut quatuor ferebant; aliquando plures (r). Arma vero milites Romani non onus, sed quasi membra sua esse censebant (s); & tamen ita onusti stupendum quandoque iter conficiebant, & sæpe quinque horis viginti millia passuum (t) confecisse leguntur, quod longo usu doctore discebant: calones enim, sive servos militares non nisi digniores habebant (u); a quibus diversi fuerunt lixe, qui quæstus tantum causa castra sequebantur (v). Jumenta etiam erant quædam; sed non multa (vv): eaque erant vel publica, quæ tentoria, molas, similiaque ferrent; vel digniorum quorundam peculiaria: nam vehiculis raro sunt usi, quia magis impediunt.

§. VI. De Agmine.

Incedebant compositi in Agmen, quod ad classicum instituebatur; & cum primum quidem signum (quando vasa conclamari dicebantur (x)) datum esset, cuncti tabernacula detendebant, & sarcinas componebant (quod erat colligere vasa): ad secundum signum jumentis sarcinas imponebant: ad tertium denique primi procedere incipiebant (y), qui erant Extraordinarii; quos sequebantur Socii dextri cornu cum suis impedimentis. Post hos incedebant prima & secunda Legio, & denique Socii alterius cornu, singuli cum suis impedimentis ita; ut Agminis forma eadem fere, quæ Castrorum esset, & Castra jure consistens Agmen; Agmen vero ambulans Acies dici posset (z). Equites vero interdum a latere, interdum a tergo incedebant; & hoc agmen Quadratum dicitur; Pilatum vero agmen (πυλῆν τῆς λόγῆς pro densare cohortes dicunt Græci (a)) erat, quando, si periculum propinquum imminere crederetur (b), acie instructa procedebant, jumentis cujusque generis militum ei præpositis (c); ita ut, si subito pugnandum esset, jumentis se tantum evolvere tenerentur. Velites a fron-

(q) Joseph. l. prox. d. (r) Liv. III. 27. & epis. 57.
 (s) Cic. Tuscul. II. 16. p. m. 250 (t) Veger. I. 9. omnino.
 (u) Vid. Sall. Jug. 45. (v) Tacit. Ann. II. 62.
 (vv) Sall. d. l. (z) Cæs. B. C. l. 56. (V. Brisson. de Formul. p. 140.) (y) Vid. Joseph. de bell. Jud. III. 6.
 (z) Schel. in Polyb. 1250. T. X. Thef. Græv.
 (a) Dion. Hal. IX. 58. (b) Vid. Sall. Jug. 100.
 (c) V. Varr. citatum a Scal. ad Fest. V. Compilare.

fronte plerumque videntur constituti. Imperator (juxta quem ordinarie Evocati & Ablecti fuerunt) vel in medio agmine (d), vel, ubi res ejus præsentiam desiderare videbatur, versabatur (e). Cum prope locum castris destinatum venissent, Tribuni & Centuriones cum *Metatoribus* (f) præmittentur, qui locum aptum castris eligerent, eaque *metarentur* eo modo, quem jam descripsimus; *metari* enim nihil aliud est quam *suis finibus & metis locum aliquem secare* (g). Vexilla autem quatuor suis quæque locis, & hastæ in singulis *strigis* (ita dicuntur ordines in longitudinem ducti; ut qui in latitudinem ducuntur, *scamna* (h)) deponerentur, ita ut milites tanquam in urbem sibi notam & ordinatissimam ingrederentur; præsertim quia Castra, ut diximus, fere semper uniformia erant.

§. VII. De Exercitiis Operis.

Exercitia Operis quoque stupenda fuerunt in obfidionibus urbium, aliisque occasionibus, ut in vallibus fruendis, fossis ducendis, &c. adhibita (i). Quin in pace etiam, vel per otium perite & assabre opera quædam struebant, ut vias, basilicas, &c. (k) imo tota oppida: (ut de *Lugduno* nobili illa Gallia urbe testatur *Dio Cassius* (l)) & inde hodieque apud nos supersunt *fossæ Drusiana & Corbulonis*; quarum illa hodie nobis *de Yssel*, hæc *de Vliet*, vocatur, quæ a *Leida* urbe ad *cataractas*, ut vocant, *Maaslandiæ*, sive ad ipsum fere *Mosæ fluvii* ostium extenditur: in *Britannia* vero reliquæ *valli Severi* *Scotiam* ab *Anglia* separantes etiam hodie conspiciuntur; ut omittam vias illas celeberrimas, de quibus prolixius agendi hic locus non datur. Nec tamen in ipsis legionibus tot erant fabri, ut hæc omnia perficere potuissent; sed milites ipsi longo usu hoc opus erant docti (m): licet aliqui tamen fabri iis fuerint admixti, quibus præerat *Præfectus fabrorum* (n).

§. VIII.

(d) Sall. Catil. 59. (e) Id. Jug. 45. omnin.
 (f) Veget. II. 7. (g) Vid. Ovid. Fast. I. 306.
 (h) Hygin. de Castellam. inis. T. X. Ant. R. Grav.
 (i) Lucan. VI. 78. segg.
 (k) Tac. Hist. II. 67. Vopis. Probo 2.
 (l) L. XLVI. voss. fin.
 (m) Tac. Hist. II. 39. (n) Veget. II. 17.

§. VIII. De Exercitiis Armorum.

Tertium denique *Exercitii* genus fuit *Armorum*; quod tam pacis, quam belli tempore quotidie fiebat (o); & absque ulla exceptione ab omnibus; a veteranis vero semel (p). Imo ipsi Duces & Imperatores, ut Scipio (q), Pompejus (r), alique (s) hoc exercitii genere gavisi sunt. Et præcipue quidem in Hibernis Exercitia instituebantur, dirigente ea Centurione aliquo, vel notæ virtutis veterano (t). Nec tempore pluvio, vel ventoso cessabant; sed loca quædam tecta huic usui habebant (z). *Exercitiorum*, quæ armorum diximus, genera porro fuerunt varia: ut primo, *Ambulatio*; in qua maxime spectata fuit celeritas & æqualitas; itaque ter singulis mensibus milites educebantur, & armati, imo aliquando onera ferentes decem millia passuum (a) (vel potius, nisi mendosus sit *Vegetius* (b), viginti millia) *militari gradu*, hoc est, *maxima celeritate* ire & redire juebantur (c). Secundo, in usu erat *Decursio*; cum ordine servato quatuor millia passuum in armis & sub signis decurrebant (d); cujus, ut & præcedentis Exercitii, finis erat celeritatis comparatio. Tertio *Saltus*; quem exercebant, ut in occasione fossas transilire (e), vel altitudines superare possent. Quarto admodum commendata fuit Romanis *Natacio* (f); quæ in mari, vel flumine castris vicino; vel etiam Romæ in Tiberi juxta campum Martium exercebatur (g). (Unde proverbium: *neque literas, neque natare doctus*) Quinto *Palavia* erat, quando tirones *palum* tamquam hostem variis ictibus petebant (h); quod fiebat præsentem magistro. Sexto *Armatura*, sive *sagittarum, aliorumque jaculorum missio* (i), quæ proprie leviorum armatorum erat. Septimo denique occurrit *Salitio*; quum equi-

(o) *Joseph. de bell. Jud. III. 6.* (p) *Veget. I. 23.*(q) *Sil. Ital. VIII. 361. seqq.*(r) *Plut. Pomp. p. m. 653. A. Veget. I. 9. ex Sall.*(s) *Liv. VII. 33.*(t) *Plin. Paneg. p. 55. ed. Lips. Tacit. Agr. 28.*(z) *Veget. II. 23.* (a) *Ibid. I. 27.* (b) *I. 9.*(c) *Plaut. Pseud. IV. IV. 11.*(d) *Liv. XXIII. 35. XXVI. 87. XXIX. 22.* (e) *Veget. I. 9.*(f) *V. Suet. Aug. 64. Tibull. I. IV. 71. III. V. 130.*(g) *Veget. I. 10.*(h) *V. Cic. de Sen. 16. Juv. VI. 247.*(i) *Veget. I. 13.*

equites gladiis strictis in equum ligneum insiliebant (k), qui etiam cursus & flexus equorum, similiaque discabant: sed præter hæc etiam plura alia Exercitia fuerunt, ut *portatio ponderis*, &c. (l)

§. IX. *De Legibus Militaribus.*

Tertia Discipline militaris pars consistit in Legibus; inter quas una fuit severissima contra *furta* (m), (de cuius poena etiam vide *Catonem apud Front. Strat. l. c. 4.*) qua furtuarii poena statuta erat in eum, qui vel nummi unius argentei valorem abstulisset (n). Quin nec in hostico promiscue prædari licebat, sed pars Exercitus ad eam rem mittebatur; verum ita, ut omnis præda communis esset (o), eaque a Quæstore vendita, a Tribunis pecunia ex ea redacta viritim distribueretur: itaque nemo prædandi causa ordinem suum deserebat, cum sciret se etiam ita partem suam de præda habiturum. Ad leges etiam spectat, quod milites extra castra litigare non cogebantur: & quod a militibus iudicabantur (p).

§. X. *De Stipendiis.*

Stipendia militibus apud antiquissimos Romanos nulla prorsus fuerunt constituta usque ad A. U. 347. sed quisque suo sumptu militabat (q). Inde ad Julium Cæsarem usque habuere stipendium diurnum quinque circiter assium, sive duorum obolorum (r), qui denos denarios mensiuos, sive unum nummum Philippæum faciunt. Id Julius Cæsar duplicavit (s); Augustus vero decem asses diurnos (*) iis tribuit (t), & postea ita excrevit stipendium, ut tempore Domitiani (u) quatuor aureorum in singulos menses, sive decem nummorum Philippæorum esset; ut quidem vult Lipsius de *Milit. Rom. V. 16.* sed rectius, ut videtur, Schelius loco paulo antea in *marginè citato*, & Jo. Frid. Gronovius o *παύω de Pecun. Vet. III.*

(k) *Id. l. 18.* (l) *Id. l. 19.* (m) *Vid. Cincium ap. Gell. XVI. 4.* (n) *Vid. omn. Sparsian. Pescenn. Nigro 10. & Front. Strat. IV. 3. 13.* (o) *Polyb. excerpta ex L. X. 17.*
 (p) *Juven. XVI. 15. seqq.* (q) *Liv. IV. 79.*
 (r) *Vid. Rhod. Herm. Schelium dissert. ad Polyb. 3. in Thes. Græc. T. X. p. 1155.* (s) *Suet. Jul. 26.*
 (*) (Hunc errorem, quem Lipsio debet, egregie corrigi Gronov. de Pec. Vet. p. 127.) (t) *Suet. Aug. 49. sed omn. Tacit. Ann. 1. ibique Lips.* (u) *Suet. Domit. 7.*

III. c. 2. aureos duodecim annuos dicunt; quos vide. Hujus summæ duplum Centuriones, triplum Equites accipiebant (a); & etiam quibusdam propter virtutem majus solito stipendium dabatur, qui inde *Duplicarii* sunt dicti (b), (quorum mentio est apud Livium II. c. 59.) & Græcis (c) *διδραχμοὶ ὀπλίται*: & etiam quandoque duplicem annonam virtutis causa consequerentur (d): quo alludit forte Apostolus, cum Presbyteros, qui bene præfunt, *duplici honore dignos* pronunciat (e). Præterea militibus præbatur frumentum, ne inopia ad rapiendum cogerentur, modii Romani quatuor in mensem; (quantum etiam *dimensum servorum* (f) erat) illudque vendere nefas erat (g). Hic similiter Centuriones duplum, Equites triplum accipiebant; non quod eorum venter plus caperet, sed quod servos quosdam haberent; iisque præterea hordeum ad equos dabatur. Sociis peditibus tantumdem frumenti, Equitibus modii tantum octo dabantur; quia scilicet non ita erant opulenti, neque tot servos habebant, ac oves. Hæc autem omnia Sociis gratis præstabantur, quia scilicet etiam gratis militabant; Romanis & pro frumento, & pro armis certa quædam; sed exigua pecunia de stipendio detrahebatur (h). Sals quoque, legumina quædam & laridum salinum (i) aliquando præbitum fuit, inferiore utique ævo; unde *cibi militares* pro *vilibus* dicuntur (k). Nemini vero cibum fumere licebat, nisi signum publice datum esset (l); quod bis quotidie fiebat: & prandebant quidem parcius (ut mos Romanis) cibo plerumque incocto (m) utentes, idque stantes. In coenando vero paullo prolixius se excipiebant (n); sed tamen cibus propria manu paratis (o). *Potus* militum erat aqua, vel, *posca* (Græcis *ὄζύκρατον*) hoc est,

(a) Polyb. VI. 37. (b) Varro de L. L. IV. 16. (c) Pollux IV. 27. fin. (d) Liv. VII. 37. (e) 1. Timoth. V. 17. (f) Donat. ad Ter. Phorm. II. 9. (g) Sver. Galba 7. Sall. Jug. 44. (h) Vid. Tacit. Ann. I. 17. Plur. Gracch. p. 837. (i) Sponian. Hadr. 10. (k) Id. Pescenn. Nigro 11. (ex 1. Edit. add. Lamprid. Alex. Sev. 51.) (l) Vid. Joseph. de bell. Jud. III. 6. (m) Vid. Sallust. Jug. 45. (n) Polyæn. Strarag. VIII. 16. (o) Herodian. IV. 7. Frontin. IV. 1. ex 2. quem loc. infeliciter a Lips. esse tentatum didiceram ex App. Hisp. 303. cum vidi idem esse observatum a magno Schelio nos. in Polyb. 8. T. X. Ant. R. Græv. qui etiam erat Polyæn. Strar. VIII. 16. 2. Ergo hic nego, quod in prioribus edit. dicebam.

est, aqua aceto mixta; quæ etiam fervorum erat (p); & Domino quoque nostro cruci adfixo præbita fuit (q).

§. XI. De præmiis militaribus.

Premia & Supplicia vincula sunt Reipublicæ, & præsertim rei militaris: ideoque Romani diligentissime eorum rationem habuerunt. Et primum quidem inter commoda militiæ referri potest, quod extra Castra litigare non cogentur (r); tum etiam quod de peculio castrensi testari possent (s). Est autem *peculium castrense pecunia, quam filiusfamilias occasione militiæ armatæ a rationibus paternis separatam acquisivit*: ad cuius similitudinem etiam dicitur *peculium quasi castrense, quod occasione militiæ rogatæ, sive causis in foro agendis questum est*. Præterea bene meritis militibus ab Imperatore victoriam adepto *Premia* dabantur: nam Imperator ea occasione re divina facta (t) exercitum in concionem convocabat; & donandos juxta se statutos publice collaudabat (u), iisque gratias agebat (x). *Premia* porro erant vel *Majora*, vel *Minora*. *Minora*, ut *hasta pura* (y), sive *non ferrata*; quæ donabatur miles, qui singulari certamine hostem percussisset. Qui hostem dejecisset & spoliasset, si pedes esset, *Armilla* (z); si eques, *Torque*, vel *Pbalera* (a) aurea vel argentea donabatur. *Pbalera* autem differt a *Torque*, quod illa laxior & ad pedus demissa penderet (b); hæc vero collum magis stringeret. Aliquando etiam *Vexillis* donabantur (c); quæ erant vel pura, vel pluribus coloribus & auro distincta (d). Catellas etiam & fibulas donatas legimus (e). *Majora* Præmia fuerunt *Coronæ* varii generis; quarum prima & præcipua fuit *Corona obsidionalis*; (Gr. πολιρκητικὸς στέφανος (f)) qua donabatur, qui cives *obsidione* liberasset: hæc omnium

(p) Plaut. Mil. Gl. III. II. 21. (q) V. Joan. XIX. 29.
 (r) Juv. XVI. 25. (s) Pr. Instit. quib. non est perm. fis. septiam.
 (t) Hirrius de ball Afric. 83.
 (u) Sall. Jug. 54. Liv. XXIV. 15.
 (x) V. Dion. Hal. VI. 94. IX. 13. Plut. Coriol. p. m. 218.
 (y) Serv. ad Virg. Æn. VI. 760.
 (z) V. Fest. v. Armilla. (a) Juv. XVI. vers. ult.
 (b) Sil. Ital. XV. 255. (c) Sall. Jug. 85.
 (d) Vopisc. Aurelian. 13. (e) Liv. XXXIX. 11.
 (f) Dion. Hal. X. 27. ubi videre licet cur data fuerit.

Omnium dignissima habebatur (g), & plecebatur e gramine ex loco, intra quem obsessi fuerant, decerpto (h). Hanc dignatione sequebatur Corona civica (ἰοικιτικὸς σίμωνος (i); quæ cur e quercu fuerit, vide apud Plutarchum *Coriolano* p. m. 214.) plexa e quercu, quæ dabatur ob civem servatum, & eodem tempore hostem occisum: dabatur (k) autem decreto Imperatoris ab eo, qui servatus erat, servatori suo; quem etiam per omnem vitam reliquam parentis loco colebat (l). Corona Muralis aurea (m), in formam muri pinnis & turribus distincta (n), dabatur ei, qui primus urbis obsessæ murum conscendisset: & huic fere similis erat *Castrensis*, sive *Vallarum* Corona, data ei, qui primus hostium castra pugnans introisset (o), vel vallum superasset. *Navalis* Corona aurea dabatur ei, qui primus in navem hostilem armatus transiisset (p): sed ab hac distinguenda venit Corona *Classica*, sive *Rostrata* (quæ soli civica dignitate cedebat) data ei, qui insigni aliqua victoria hostem mari vicisset; qualis M. *Varroni*, & postea M. *Agrippæ* contigit (q). Fuerunt præterea coronæ *aureæ* nulla appellatione peculiari distinctæ, sed virtutis quorundam militum causa datæ (r). Et verbis potius, aut rebus non suo pretio metiendis, quam pecunia milites donabant; ut intelligeretur, solum honorem, non divitias virtutis præmium esse (s). His donis etiam alii honores erant juncti; ut scilicet ita ornati ludos spectarent (t), & Equites etiam in solemnibus sua Transvectione ea sibi præferri curabant (u).

Spolia, sive *Exuvias* ab hostibus captas (z) in maxime celebri adium parte figebant (a), quæ revellere etiam venditis adibus (b), vel collapsa reficere nefas erat (c). *Spolia* vero *Opima* (d) erant, quæ Dux aliquis (scilicet etiam ex inferiori-

(g) Vid. omn. Plin. H. N. XXII. 3. segg.

(h) Fests. V. Obsidionalis. Gell. V. 6. ubi de variis coronarum generibus agit. (i) Dion. Hal. l. d.

(k) Vid. Plin. H. N. XVI. 4.

(l) Gell. d. l. Cic. pro Planc. 30. (m) V. Suet. Aug. 25.

(n) Sit. Ital. XIII. 355. (o) Fests. V. Castrensis.

(p) Gell. d. l. (q) Plin. H. N. XVI. 4.

(r) Val. Max. III. 2. 24. (s) V. Cic. Phil. V. 13... 17. &

(t) Liv. X. 47. (u) Dion. Hal. VI. 13.

(z) Virg. Æn. II. 504. & ibi Serv.

(a) Tibull. 1. El. 1. 13. Liv. X. 7. sive n. 36.

(b) Plin. H. N. XXXV. 2.

(c) Plut. Quæst. Rom. p. m. 273. (d) Fests. V. Opima, 2.

rioribus, ut ex exemplo *Coffi* patet (e), Duci hostium in acie detraxerat; eaque in templo Jovis Feretrii figebantur; quod ter tantum (f) toto Reipublicæ Romanæ tempore accidit. Sunt autem dicta *Opima* ab opere, juxta quosdam (g); juxta alios ab *Ope* Saturni uxore, quia hæc (utpote quæ terra signatur) omnes opes humano generi tribuat (h); vel denique, quod verius videtur, ab *opibus*, sive divitiis dicta sunt; unde etiam *triumphus optimus* dicitur apud Horatium *Odarum* IV. 4.

§. XII. De Triumpho & Ovatione.

Honores, qui Duci decernebantur, fuerunt *Imperatoris appellatio* (i), quæ re bene gesta Duci a militibus dabatur (k), a Senatu confirmabatur (l); eaque appellacionem Dux retinebat donec triumphasset. Ultimus ex privatis Imperator dictus est *Junius Blæsus*, *Sejani* avunculus (m): licet sua ætate illud adhuc factum dicat *App. Al. Civ. L. II. n. 455*. Secundo, victoriam sequebatur *Supplicatio*, quæ erat (n) *Publica gratiarum Diis actio a Senatu decreta*; & etiam *Gratulatio* dicitur (o): eaque uni Ciceroni, post oppressam conjurationem *Catulinariam*, togato est concessa (p).

Omnium vero honorum bellicorum culmen erat *Triumphus*; (Græcis *ἑπταμύχος*) qui decernebatur a Senatu (licet aliquando a populo (q) invito Senatu impetraretur) Duci, qui ultra quinque millia hostium legitimorum (r), sive *justo & hostili bello*, ut dicit Cicero *pro rege Dejotaro c. 5*. (ex civili enim bello non triumphabant (s)) una acie, suis auspiciis (unde sub Imperatoribus privati, quia auspicia non habebant (t), vix triumpharunt) occidisset; ita, ut victoria illa Imperium Romanum esset auctum (u). Neque etiam exercitus ex provincia deportabantur, nisi ea perdomita & pacata successori fuisset tradita (x). Aliquando tamen nul-

lo

(e) Vid. *Cl. Periz. Animadvers. hist. 7.* (f) *Liv. I. 10.*
 (g) *Plut. Romul. p. m. 27.* (h) *Fest. l. d.*
 (i) *Tac. Ann. III. 74.* (k) *Cæj. B. C. II. 26.*
 (l) *Cic. Philipp. XIV. 5.* (m) *Tac. Ann. III. 74.*
 (n) Vid. *Catonis Epist. ad Cic. Famil. XV. 5.*
 (o) *Cic. pro Marcell. 4.* (p) *Ipse ad Fam. XV. 4. & alibi sæpius.*
 (q) *Dion. Hal. XI. 60.* (r) *Val. Max. II. 8. 1.*
 (s) *Ibid. 7.* (t) *Hor. Od. IV. XIV. 33.* (u) *Val. Max. d. l. 4.*
 (x) *Liv. XXVI. 1. XXXVIII. 9. XXXIX. 25.*

lo bello gesto triumphatum fuit (y). Triumphus porro hoc modo celebrabatur. Die certo a Senatu constituto Imperator, veste triumphali indutus (z), & laurea corona ornatus (a), curru pretioso (b) quatuor equis albis (*) plerumque tracto insistens (c), per Urbem ad Capitolium, pompa per circos, *Flaminium* primum, inde *Maximum* ducta (d), vehebatur præcedente Senatu, & comitante magna civium turba, qui omnes albis vestibus erant induti (e). Ante Imperatorem vehebantur spolia bellica, & imagines urbium ac regionum devictarum (f). Eum etiam currum præcedebant Reges, vel Duces captivi cum sua familia (g) catenis aureis, vel argenteis vincti (h), eosque Imperator, statim ac de foro in Capitolium flectere iter inciperet, in carcerem duci, & ibi necari jubebat (i). (Ignobilium captivorum multitudo sub corona venibat*). Post hos erant victimæ immolandæ. Imperatorem vero proxime sequebantur ejus cognati & affines (k); & denique victor exercitus: ex quo, si quis præmium accepisset, illud præ se ferebat. Milites (qui sicuti omnes, qui triumpho aderant, erant *laureati* (l)) acclamabant, *Io triumpho* (m); & carmina quædam triumphalia, ac petulantia (n) in ipsum Imperatorem canebant, ne nimium sibi placeret (o); ac propter eandem rationem servus quidam publicus eodem curru pone Imperatorem vehebatur (p): & fascinus quoque ad placandam Nemefin de curru dependebat (q); vel, ut alii, tin-

(y) *Id.* XL. 38. (z) *Dion. Halic.* III. 62.

(a) *Horat. Od.* IV. III. 6. (b) *Id.* *Epod.* IX. 21.

(*) (*Ovid.* 1. art. 214. quod post *Camilli* ob *Veios* captos triumphum obtinuisse videtur, qui triumphus (quod primus curru equis albis juncto urbem invehctus esset *Camillus*) in vulgus clarior quam gratior fuit. Rationem refert *Livius* V. 24. Itaque *Propert.* IV. El. 1. 32. per proleptin *Romulo* triumphanti albos equos dat. Vid. etiam *Bronkhuf.* ad *Tibull.* 1. El. VIII.) (c) *Ovid. Trist.* IV. El. II. 53. in qua elegia plurima sunt de totius triumpho ratione. (*Id.* II. Pont. 2. 21. seqq.)

(d) *Vid. Jof. de B. J.* VII. 24. (e) *Juven.* X. 45.

(f) *Ovid. d. l.* 20. *Quintil.* VI. 3. *Claud. de laud. Stilic.* III. 23.

(g) *Ovid. d. l.* 21. *seqq. Propert.* II. l. vers. 33.

(h) *Vospic. Aurelian.* 34. (i) *Cic. in Verr.* V. 30.

(*) (*Liv.* V. 22. pr. *Vid. Briffon. Form. p.* 494.)

(k) *Suet. Tib.* 6. (l) *Plin. H. N.* XV. 30.

(m) *Horat. Od.* IV. 11. 40. (n) *Martial.* I. 4. *Suet. Jul.* 50. 51.

(o) *Vid. Dionys. Halic.* VII. 72. (in originem hujus moris inquit *Histor. Acad. Lit. Paris.* Tom. II. p. 136.)

(p) *Juven.* X. 41. (q) *Plin. H. N.* XXVIII. 4.

Antinabulum cum scutica, sive flagro, si fides *Zonare* (r). Ita per vias suffitu repletas (s) & floribus sparsas in Capitolium pervectus Imperator (t) sacra faciebat, bobus albis a *Clitumno* maxime fluvio petitis (u), & lauream in gremio Jovis deponebat (v): quod postea etiam videtur factum, etiamsi non triumphatum esset (vv). Tum quoque epulum in Capitolio celebrabant; ad quod invitati Consules deinde rogabantur, ut venire superfederent; ne quis eo die, quo Dux triumphasset, major in eodem convivio esset imperii (x).

Qui Hofes mari vicisset, *Triumphum Navalem* agebat; quod primum vicis Carthaginensibus fecit A. U. 494. K. *Duillius* (y): nam circa hoc tempus primum Romani cum classe mare ingressi sunt; quorum naves tunc *caudicarie* sunt dictæ (z), quod *caudices* arborum iis adhuc adhererent; & inde ejus classis dux *Appius Caudex* fuit dictus. In illius vero *Duillii* honorem columna fuit erecta quæ *Rostrata* dicitur, quia *rostra* navium ei erant adfixa, cujus hodieque inscriptio in Capitolio legitur antiquissimum Latine linguæ monumentum (a).

Si legitima quadam conditione deficiente Senatus triumphum negasset, aliquando in monte *Albano* triumphabant; quod primus fecit *Papirius Mafso* A. U. 522. (b).

Post Augustum Imperatorem raro triumphatum fuit; & fere non nisi ab ipsis Imperatoribus. Nam cum *Agrippa* Augusti gener triumphum recusasset, privati non amplius eum ambire sunt ausi, quamquam tamen sub *Justiniano* Imperatore *Belisarium* ex devicta *Africa* triumphum egisse legamus (c): aliis vero Ducibus, si bene rem gessissent, ornamenta triumphalia sunt concessa (d).

Si res triumpho minus digna foret, vel *æxovir*, sine pulvere, sine certamine esset gesta, concedebatur *Ovatio*, quæ erat quasi minor quidam *Triumphus*

(r) Ann. II. in rebus Camilli. (s) Ovid. Trist. IV. II. 4.

(t) Ibid. 55. (u) Virg. Georg. II. 146.

(v) Senec. cons. ad Hel. 10. (vv) Suet. Domit. 6.

(x) Valer. Max. II. VIII. 6. Plut. Quæst. Rom. 79. §. p. 283.

(y) Flor. II. 2.

(z) Fest. V. Caudicarie. Senec. de brev. vit. 13.

(a) Quod explicatum vid. a Ciacconio in Thes. Græv. Tom. IV. 1211. (& ab Ub. Folieta de Ling. L. Usu & Præf. p. m.

253. seqq. ed. Moschen.) (b) Val. Max. III. 6. §.

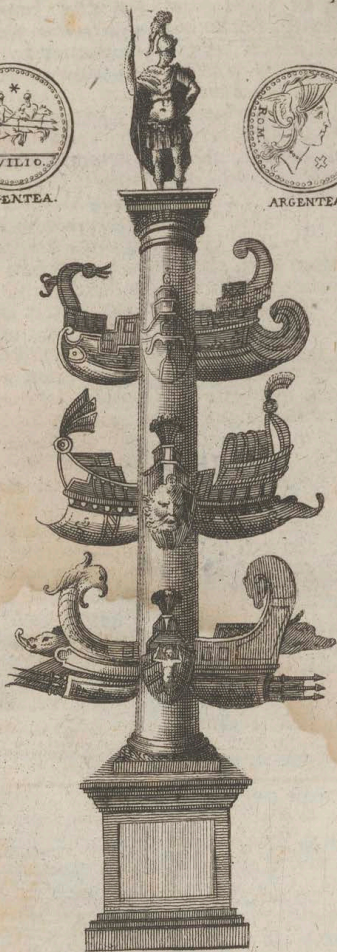
(c) Procop. Vandal. II. (d) Suet. Tib. §.

ARGENTEA.

ARGENTEA.

COLUMNA ROSTRATA DVILIO ERECTA
PRO REPORTATA VICTORIA CONTRA CARTHAGINENSES

BIBLIOTHECA
MUSEI
WARSAVIENSIS

phus (e), (ὁ ἐλάττων θρίαμβος (f), & ὁ πρῶτος θρίαμβος (g)) & in multis ab eo differebat: nam Ovans pedibus incedebat, vel equo vehebatur, non curru; myrto coronabatur, non lauro; ovem, non taurum immolabat, unde ipsa Ovatio est dicta (h).

§. XIII. De Poenis Militaribus.

Pœnarum (i) irrogatio Tribunis & Præfectis cum consilio suo, vel etiam Imperatori (k) compete-
bat; a quo nulla erat provocatio (l): quod tamen post legem Porciam latam A. U. 556. aliter obtinuisse videtur (m). Puniebantur autem milites vel Castigatione, vel ignominia: Castigatio consistebat in multa ditione; pignoris captione, vel denique verberatione. Verberatio rursus erat vel ad mortem, & dicebatur *Fustuarium* (n), cum fustibus, vel lapidibus, qui deliquissent, a commilitonibus occiderentur ob graviora delicta; (exempli gratia, ob furtum, perjurium, præmium falso postulatum, desertionem, armorum amissionem, vigiliis neglectas, &c.) vel non ad mortem; cum cives vite (o), alio fuste, vel etiam virgis socii caderentur (p). Si plures peccassent, Decimatio (q), Vicefimatio, vel denique Centesimatio (r) pro gravitate delicti adhibebatur. Ignominia (pœnæ autem plus turpitudinis, quam cruciatus habentes, militiæ maxime conveniunt (s)), ignominia, inquam, erat, ut primo, cum hordeum pro tritico alicui daretur (t); secundo, cum aliquis stipendio, vel parte ejus (x), privaretur, qui dicebatur (y) *ere dirutus*; & hæc pœna potissimum erat infrequentium (z), hoc est, eorum qui a signis abfuisent; ad quod pœnæ genus etiam referri posset

M

alte-

- (e) Gell. V. 6. omnino. (f) Dion. Halic. VIII. 67.
(g) Id. IX. 36. Vid. eund. IX. 71. in f.
(h) Serv. ad Æn. IV. 550.
(i) Vid. de his præcipue eorum l. 3. ff. de re milit.
(k) Polyb. (l) Cic. de LL. III. 3. Dion. Hal. XI. 43.
(m) V. Pighii annales ad eum annum.
(n) Cic. Philipp III. 6. Liv. V. 7.
(o) Juven. VIII. 247. (p) Livii Epis. 17.
(q) Dion. Halic. IX. 50. (r) V. omn. Liv. II. 59. f.
(s) Capitol. Maerino 17. (t) V. Bernegg. ad Justin. XXXII. 3.
(x) Liv. XXVII. 13. Suet. Aug. 74.
(y) Liv. XL. 47. (z) Varro ap. Non. 12.
(z) Facete alludit Cic. Verr. V. 13.

alterum, ne scilicet stipendia militaria ante delictum facta procederent (a). Tertium ignominiae genus fuit, cum extra vallum tendere juberentur (b); quæ timidorum fere poena erat. Quartum cum discincti (c) & turpi habitu, ut effoeminati profiterentur; quod plerumque fiebat in Principiis, ubi etiam reliqua supplicia peragi solebant (d): atque eo habitu aliquando etiam opus facere coacti sunt (e). Denique aliquando ex honestiore militiae genere in minus honestum (ex Triariis exempli gratia, in Hastatos, vel Velites) transferiebantur (f). Fuerunt etiam plura poenarum genera; sed minus usitata, quæ silentio transmittimus. (v. omn. Suet. Aug. 24.)

§. XIV. De *Missione & exauctoratione*.

Ultimum, quod in hac materia militari considerandum venit, est *Missio*, & *Exauctoratio*. *Missio* est vel *justa*, vel *injusta*. *Justa* rursus est vel *honestas*, quæ fit emeritis stipendiis (g); (nam, qui ante id tempus se subduxisset, morte, vel servitute puniebatur (h)) vel *causaria*, quæ fit ob morbum, vel vitium (i), & interdum honestæ missioni præmiis æquatur. *Honestas* missio missi in *beneficiarios* referebatur; & ex iis sæpe erant *Evocati* (k): *Injusta* missio vel per gratiam ab Imperatore impetrabatur (l); vel erat *ignominiosa*, cum ob crimen aliquis militia solveretur (m).

Sub Augusto Imperatore in usum venit *Exauctoratio*, cum onere militiae, nisi pugnae, soluti milites (*) *Veterani* & *Vexillarii* (n) fierent; & sub *vexillis* plena militiae commoda expectarent. *Missio* vero post hæc tempora fuit illorum, qui hæc commoda (o) accipiebant; quæ sub Augusto erant duodecim millia nummorum sestertiorum, sive trecentorum Imperialium (p). *Pretoriani* vero milites ab

(a) Liv. XXXVII. 2. (b) Id. X. 4. (c) Id. XXVII. 13.
 (d) Suet. Aug. 14. (e) Plut. Lucull. p. m. 301. Front.
 L. IV. 1. 45. (f) Val. Max. II. 7. 15. ubi plura de hac ma-
 teria visu digna. Frontin. L. IV. 1. 18. (g) V. Liv. XXIII. 25.
 (h) V. Epir. Liv. 15. (i) L. 2. §. 2. ff. de his, qui not. inf.
 (k) Vid. Cas. B. C. III. 88. (l) Liv. XLIII. 5.
 (m) D. l. 2. ff. Vid. Epir. de B. Afr. 54. (*) [de Vete-
 ranis lectu digna exhibent Memor. Acad. Paris. T. V. p. 356.]
 (n) Vid. omn. Grav. ad Cic. Phil. II. 40. Tac. Ann. I. 36.
 (o) Vid. Suet. Aug. 49. (p) Dio 55.

De Missione, Exauctor., & Deditioe. 267

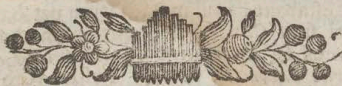
tes ab Augusto instituti post sexdecim annos viginti millia sestertiorum, sive quingentos Imperiales accipiebant: sed utrique summæ medium deduxit Cæsar Imperator (q); quippe cui ad incredibilem, quo gaudebat, luxum vix ullæ opes sufficiebant. Aliquando etiam, post bella præcipue civilia, agri vel in Italia, vel in Sicilia ipsis sunt dati (r).

(§. XV.

Deditionem facientes clypeum solebant abjicere, aut convertere, capitive imponere: quod ex *Appian.* II. Civil. *Ammian.* L. 26. *Themist.* Or. IX. docuit *Rubenius de Gemma Tib.* Proverbia, hastam abjicere, herbam vel manum dare s. porrigere, exposuere *Erasmus in Chil.* aliique.)

(q) *Suet. Cæsar.* 44.

(r) *Virg. Ecl.* I. 71. (& IX. 2...5.) *Horat. Serm.* II. 6. 55. & de Exauctoratis milit. vid. *Tac. A. I.* 35. 4. ac *Duker. de Latinit.* J. C. p. 259. & 487. F. R.)

SECTIO SEXTA.

De Vita privata Romanorum.

CAPUT PRIMUM.

De Re Vestitaria.

§. I. De Toga.

PRÆcipua & propria (a) vestis Romanorum fuit Toga, sicuti Græcorum Pallium (b). Ea autem Quiritium ita propria fuit, ut pro ipso nomine Romano ponatur apud Horatium *Od. III. 5.* quem locum imitatus videtur Florus *IV. c. 2.* & *Togatus* absolute pro *cive Romano* (c). Erat autem Toga vestis lanea, rotunda & clausa, sine manicis; unicoque injectu totum hominis corpus involvebat, ita, ut dextrum brachium superne exereretur, sinistrum imam Togæ oram sublevaret; qua ratione efficiebatur illud, quod dicitur *sinus* (d). Toga non nisi in publico gestabatur; & a divitibus quidem & delicatis laxior (e), a pauperibus vero & frugalioribus angustior (f). Color Togæ ordinariæ fuit *albus*; qui distinguendus est a *candido*, sive *splendente*, qualis erat cum cretam togæ adderent; talemque gestabant, qui magistratum petebant; unde appellati sunt *Candidati*, quemadmodum jam supra diximus (g); & hinc etiam *cretata ambitio* dicitur *Persio Satyr. V. v. 177.* Festis vero diebus togas recens lotas fumebant; unde tunc *albati* (h) dicebantur: *albus* enim color gratus est, contrarius *niger*; unde *dies letos albo*, contrarios *nigro lapillo notare* dicimus (i). Et hinc etiam *albus* pro *homine proba*; *niger* pro *improbo* ponitur (k). Lu-
gentes

(a) *S. et. Aug. 40. ex Virgilio. Lucan. II. 386.*(b) *Plautus Curcul. II. III. 0.* (c) *Cic. in Verr. II. 62.*
& *vid. ibid. V. 60.* (d) *V. Ferrar. de Re Vest. I. 6. Quin-
til. Instit. XI. 1.*(e) *Hor. Epod. IV. 8* & *Ep. I. XVIII. 30.* *Cic. in Casib.*
II. 10. (f) *Hor. Epist. I. XIX. 11.*(g) *Sest. I. 7. 8. 8.* (n) *Horat. Serm. II. II. 60.*(i) *Id. Od. I. 36. 10.* *Plin. H. N. VII. 40.*(k) *Catull. 24. Horat. Serm. I. 85.*

gentes Toga pulla erant induti (D), quam vulgo nigram interpretantur; *Isaacus Vossius* vero ad *Catulli Attin.* v. 23. putat fuisse ferrugineam. Hæc autem confundenda non est cum Toga sordida, quæ erat reorum (m); obsoleta scilicet, & maculis inquinata, ut ita miserabiliores viderentur: unde *squalor* proprie reis tribui solet (n). Olim quidem Toga omnibus in publicum prodeuntibus tam viris, quam mulieribus erat communis (o); sed matronæ postea stolis sunt usæ, togis meretricibus (p) (unde *jocus Martialis II. n. 39. & X. n. 52.*) & ancillis relictis. Sub Imperatoribus jam inde ab Augusto (q) Togæ in desuetudinem abire cœperunt; nec nisi ab honestioribus fere, & ab eorum clientibus & anteambulonibus (r) sunt usurpatæ: & merito amissa libertate, etiam usus ejus vestis, quæ liberorum tantum fuerat, amissus est. Togæ varii generis fuerunt, ut primo loco legimus, de Toga *Prætexta*; cui limbus purpureus erat *prætextus*. Hac toga utebantur puellæ (s) donec nubere; pueri ad annum ætatis fere decimum septimum (t): unde *prætextata verba* dicuntur *obscœna*, quæ coram tenera illa ætate proferre nefas (u); & *prætextati mores* idem significant, quod *impudici* (x). Nam magnam verecundiæ curam gerebant Rom. ita ut ephæbi etiam semper manum veste cohiberent (y). Tum [hi adolescentes *togam virilem* (Græce (z) *τελειον ἱμάτιον*) sumebant, quæ etiam *Pura* (a), & *Libera* (b) est dicta. Qui autem eam sumebant, *Tirones* (c) dicebantur; & ipse actus hujus vestis sumendæ, *Tirocinium* (d); quod potissimum fiebat *Liberalibus* (e); & tum quoque *bullam auream*, vel *scorteam*, si libertini essent (f), (*Macrobius loco in margine citato*, proprie dicit *lorum pro bulla*

M 3

bullæ

- (1) *Juven.* III. 213. (m) *Vid. Liv.* XLV. 20.
 (n) *Juven.* XV. 128. (o) *Serv. ad Virg. Æn.* I. 283.
 (p) *Hor. Sermon.* I. II. 63. (q) *Suet. Aug.* 40.
 (r) *Mars.* XIV. 121. (s) *Cic. in Verr. Act.* II. 44. *Pro-*
per. IV. XII. 33. (t) *Vid. Ald. Manut. de toga Rom.*
 (u) *Fest. V. Prætextum. Suet. Vesp.* 72.
 (z) *Juv.* II. 170. (y) *Cic. pro Cal.* 5. *Suid.* V. ΕΨ486ε.
 (z) *Plur. Anton.* p. 549. C. (a) *Catull.* 69.
 (b) *Ovid. Trist.* IV. X. 28.
 (c) *Plin. H. N.* (Suet. *Aug.* 26. *Tib.* 54. (VIII. 48.
 (d) *Suet. Cajo* 10.
 (e) *Ovid. Fast.* III. 771. *seqq.* ubi *causas hujus instituti*
reddidit.
 (f) *Macrobi. Sat.* I. 6. *Ascon. ad Cic. in Verr.* I. 38.

bullæ fuisse) quam de collo pendulam gesserant, Diis laribus suspendebant (g). Atque inde magno amicorum comitatu in forum deducebantur, ut vitam civilem auspicarentur; quod *forum attingere* dicit Cicero (h), & *in forum venire* (i). Præterea Prætexam gerebant Sacerdotum præcipui, ut Pontifices, Augures (k), Quindecimviri sacris faciundis (l), Salii, &c. tum Magistratus majores (m) (& hi etiam in coloniis & municipiis); Magistri vicorum, cum ludos curarent (n); & denique Senatores ludorum Romanorum diebus.

Secundo, etiam fuit *Toga Picta* auro & purpura (o) opere Phrygio, quæ triumphantium propria erat (p); & *Palmata* etiam quandoque dicta videtur (q): licet alii eam distinguant (r). Dionysius Halicarnassensis L. V. c. 47. *σολὴν ποικίλην ἢ χρυσοσπμον* eam vocat; *ἀχεργίδα χρυσοπάσον* Xiphil. in excerpt. Dion. Cassii L. LVIII. *πορφύραν ἀσέρων χρυσῶν ἐνυφασμένον* Appian. Alex. in *punic.* p. 59. ed. Tollii.

Tertio, *Trabea* (quam *τρίβεννον* vocat Dionys. Halic. L. V. c. 47.) etiam Togæ species fuit; licet alii Chlamydem eam fuisse velint. Hæc fuit vel Deorum et sola purpura; vel Augurum e purpura & cocco; vel denique Regum e purpura (s) & albo, quæ postea etiam ab Equitibus (t) in transvectione usurpata fuit; eorumque maxime fuit propria (x).

§. II. De Tunica.

Togæ supponebatur *Tunica*, quæ etiam lanea erat & alba; sed Toga angustior & brevior ad medium circiter crus pertingens: nec olim manicas habebat (hoc enim delicatum nimis & molle videbatur (y)) quod postea tamen aliter obtinuit

(g) Pers. 5. V. 31. (h) Ad Famil. V. 8. XV. 16.
 (i) Ibid. XIII. 10. (j) qui tirocinii dies quovis modo celebratur. Suet. Tib. 54. (k) Vid. Cic. pro Sext. 69.
 (l) Liv. XXVII. 37. (m) Cic. post red. in Sen. 5.
 (n) Id. in Pis. 4. Fest. V. Prætexa. Liv. XXXIV. 7. *locus dignus, qui videatur.* (o) Vid. Juven. X. 38.
 (p) Plin. H. N. VIII. 42. (q) Mart. VII. 2. Vid. omn. J. Rycq. de Capis. Rom. 19. (r) Vid. Emin. Noris. epist. consul. 485. Tom. XI. Ant. R. Græv. (s) Sueton. ap. Serv. ad Virg. Æn. VII. 612. (t) Dion. Halic. VI. 13. Stat. Sylv. IV. 11. 12. (x) Vid. Lips. ad Tag. Annal. III. 2.
 (y) Vid. Suet. Jul. 45.

nuit (z); eratque virorum & foeminarum communis. Super hanc Tunicam cingebantur, in publicum certe prodeuntes (nam domi fere erant discincti (a)) & deliciores quidem laxius (b); ita ut Tunica magis dimitteretur (c); quod tamen probrosum & mollitiei indicium habebatur (d), & Mœcenati olim vitio verum fuit (e). Soliti autem erant Romani duas plerumque tunicas (nam aliquando pluribus utebantur (f)) gestare, *exterior*, quæ proprie *Tunica*; & *interior*, quæ si virorum esset, *Subucula* (g), vel *Interula*, (recentioribus nempe; nam *Tertullianus* primus ea voce utitur (h)) si mulierum, *Indusium* (i) dicebatur; & non nisi posterioribus temporibus e lino fuit: atque ideo (quia scilicet vestibus non nisi laneis utentes levi negotio sordes contrahebant) frequentissime balneis utebantur; quod ex infinitis veterum locis constat; ita ut etiam ditiores balnearia domi haberent, eaque tum æstiva, tum hiberna (k); nec unquam, nisi loti mensæ accumbebant (l). Infima plebs in Urbe (m); & in agris & municipiis etiam ditiores Tunica sola fere erant contenti (n). *Tunica* autem *chirillota*, sive *manuleata* indecora priscis & muliebris (o) habebatur; præsertim si etiam *talaris* esset (p).

Senatores gerebant *Tunicam laticlaviam*, hoc est, eam, cui *clavus purpureus* latior erat insutus; Equites vero *angusticlaviam* (q), cui *angustus* (r): & hinc *latus*, vel *angustus clavus* pro ipso ordine *Senatorio*, vel *Equestri* ponitur (s). Tribuni etiam militum sub Imperatoribus in *Laticlavios* (t), & *Angusticlavios* (u), quorum minor erat dignitas, fuerunt distincti. Erat autem *clavus* linea ad instar fasciæ oblonga quadrata, non rotundus pannus, aut frustum clavi capiti simile; quæ linea a

M 4 fum-

- (z) V. Serv. ad Virg. Æn. IX. 616. Cic. in Catil. II. 10.
 (a) Hor. Serm. II. I. 73. (b) Suet. Jul. 45.
 (c) Hor. Serm. I. II. 25. (d) V. Plaur. Pœn. V. V. 14.
 (e) Senec. Epist. 14. (f) Suet. Aug. 83.
 (g) Hor. Epist. I. 105. (h) Voss. de viriis Serm. Lat. III. 16.
 (i) Vid. Varr. de L. L. IV. 10. qui illud cum palla veste muliebris jungit. (k) Cic. ad Att. XIII. 29.
 (l) Plaur. Amph. II. II. 170. Id. Stich. I. III. 10.
 (m) Horat. Epist. I. I. 65. (n) Juven. III. 179.
 (o) Virg. IX. v. 516. Gell. VII. 12. (p) Cic. Catil. II. 10.
 (q) Ovid. Trist. IV. 35. (r) Stat. Syl. IV. v. 42.
 (s) Vid. Vell. Patere. II. 88. de Mœcenate.
 (t) Suet. Domit. 10. (u) Id. Orb. 10.

summo per medium pectus ad imum porrigebatur, ut probavit *Alb. Rubenius de Re Vestitaria* l. c. 2. & vid. *Cl. Grævium Prefatione ad Tom. VI. Antiqu. Rom.* Sub Imperatoribus Senatorum liberi una cum virili toga latum clavum fimebant: unde *locus Ovidii modo citatus* est explicandus (v).

Tunica Palmata erat purpurea, clavum aureum *palmæ* latitudine intextum habens. Hæc triumphantium (vv), & pompam Circensem ducentium propria erat (x).

Tunica recta videtur fuisse ita texta, ut fila a summa ad imam vestem *directa*, non vero transversa per mediam vestem ducerentur (y): vel forte ita dicta fuit, quod non cingeretur, sed *recta* deflueret; quemadmodum *Pollux Onom. VII. c. 13. n. 48.* *περι χιτῶνος ὀρθοσάδης* verba faciens docet, qui omnino videndus est. Dabatur autem hæc tunica tironibus cum toga pura (z).

§. III. De aliis Vestium generibus.

Vestis militaris dicebatur *Sagum*, vel Græca voce *Chlamys* (a); unde *saga* sumere pro ad bellum se parare dicitur (b): & *Sagarii* (c) vocantur, qui eas vestes vendunt: Consulares vero togati esse solebant, cum in sagis civitas esset (d). (Periculis Reip. depulsis vel luctu publico cessante ad vestitum, vel ad togas redire dicebantur. Exempla dabit *Briffon. de Formul. II. p. 260.*) Hæc vestis tunicæ superinduebatur, & fibula connectebatur: nec tantum militum, sed etiam iter facientium erat (e). Imperatoris vero sagum *Puludamentum* dicebatur (f); eratque purpureum, vel (g) coccineum. Aliquando tamen privatis etiam tribuitur paludamentum (h).

Chlamydi forma fere similis erat *Læna* (i), Græcis *χλαίνη*, quæ, cum densior vestis ac villosa esset, arcendo frigori fere fuit adhibita (k). Hæc etiam hyeme in cœnis & balneis tunicæ superinjecta fuit.

(v) *Vid. O. Suet. Aug. 38. 94. Dial. de Orat. 7.*
 (vv) *Vid. Fest. V. Picta.* (x) *Juven. XI. 192.*
 (y) *Vid. Fest. V. Recta.* (z) *Plin. H. N. VIII. 48.*
 (a) *Plaut. Rud. II. 2. 9.* (b) *Cic. Phil. V. 12. Liv. Epist. 72. O. segg.* (c) *Schol. Juven. ad Sat. VI. 597.*
 (d) *Cic. Phil. VIII. 11.* (e) *Plaut. Mœc. V. 2.*
 (f) *Juven. VI. 400.* (g) *Horat. Epod. IX. 27.*
 (h) *Liv. l. 16. XII. 402.* (i) *Fest. hæc v.*
 (k) *Mart. ad. XIV. 134.*

fuit (l); (*χλαίνας ἱματίον ἐπὶ τῷ χιτῶνι* vocat Pollux *On. VII. c. 13. n. 46.*) atque ita forte hæc est *Synthesis*, sive *Vestis (m) convivialis*; cujus aliquando apud veteres fit mentio (n).

Lacerna etiam densa & villosa vestis sub interitum demum Reipublicæ (o) usurpari cœpit; & initio tantum in castris (p). Fuit hæc Chlamyde longior & laxior; & in urbe pluviae vel frigoris causa Togæ (q), vel Tunica superinduebatur; eamque delicati homines ætate leviozem habebant, & superbi coloris (r). Huic plerumque iungebatur *Cucullus*, qui caput & humeros tegetet (s).

Penula quoque tempore pluvio sumebatur (t); sed ad tempora *Flavorum*, sive Imperatoris *Vespasiani* filiorumque ejus extra urbem tantum (u). Hæc fuit vel e pelle, & dicebatur *Scortea (x)*; (*δερματοχιτών*, sive *δερματινὸς χιτῶν*, *tunica pellicea* in *Glossis antiquis*) vel e lana: eratque clausa, ut toga, sed strictior & brevior, & utroque brachio subducebatur. Hæc vestis etiam a mulieribus aliquando gestata fuit (y).

§. IV. De Vestibus Mulierum.

Mulierum ingenuarum & honestarum vestis fuit *stola (z)*, sive *Tunica manicata & talaris, purpura (a)* plerumque & segmentis, vel limbeis aureis ornata; ejusque imam partem *instita* adfuta ambiebat: unde hæc voces, *stola* scilicet & *instita*, quandoque *castimoniam & gravitatem matronalem* notant (b).

Stollæ circumjiciebatur pallii genus (c), quod *Palla* vocabatur, & quæ, ut etiam *Stola*, ita mulierum propria erat (d), ut viri sine probro ea uti non possent (e).

Utebantur etiam mulieres Romanæ *Mittra (f)* tegumento capitis, & præterea *Reticulo (g)*; quo comam

(l) *Pers. I. 32.* (m) *Juv. III. 283.* (n) *Marr. XIV. 141.* & alibi. (o) *V. Cic. Phil. II. 30. Succ. Aug. 40.*
 (p) *Ovid. Fast. II. 746. Propert. IV. 3. 18.*
 (q) *Juven. IX. 28.* (r) *Id. I. 27.*
 (s) *Id. VI. 120. Marr. XIV. 117.* (t) *Juv. V. 76.*
 (u) *V. Cic. pro Sext. 38. pro Mil. 20. Arr. XIII. 33.*
 (x) *Marr. XIV. 128. vel, ut alii, 130.*
 (y) *l. 23. §. 2. ff. de aur. arg. leg.*
 (z) *Hor. Serm. I. II. 90.* (a) *Marr. X. 5.*
 (b) *Horat. d. l. 20. Ovid. de Arte Am. I. 31.*
 (c) *ib. 153.* (d) *Plaut. Men. III. II. 47. 9. & IV. 2. 36.*
 (e) *l. 23. §. 2. ff. de aur. arg. leg.*
 (f) *V. Virg. Æn. IX. 616.* (g) *V. Juv. VI. 120.*

nam cohibebant, quam matronæ etiam *vittis* ligabant; unde *Vittæ* pro *insigni pudoris* (b) quandoque ponuntur. Caput tegebant *Flammeo*, præcipue nubentes, quod olim lutei coloris erat (i); unde etiam a colore *flammeo* *Flammeum* dicebatur.

§. V. De *Calceis*.

Initio Reipublicæ Romani calceos altiores ex crudo corio gestabant tam Senatores, quam alii, qui dicuntur *Perones*: sed soli illi, qui Magistratum Curulem cœperant, crepidas, sive calceos humiliores *mulleos*, sive *rubros*, aut *puniceos* ex aluta (k); quod tamen de diebus solemnibus duntaxat intelligendum videtur. *Mullei* autem sunt disti, non a colore; sed quod repandi essent: nam *μύλλος* est *κεμπύλος*, *flexus*, *incurvus* (l). Postea vero Romani omnes cœperunt uti calceis ex aluta: sed patriciorum calcei altiores (m) erant ad medium usque crus pervenientes, & quatuor corrigiæ, sive ligulæ habebant (n); cum plebejorum calcei unicam tantum haberent (o). Patriciorum autem calceis *lunula* erat adfuta, sive *nota numeri centenarii*; quod initio Patricii Senatores *centum* fuerunt (p); eamque notam etiam ante ætatem senatoriam gestabant (q). Plebejorum autem Senatorum calcei *lunati* quidem non videntur fuisse; sed tamen a plebejis diversi. In Urbe vero *soleati* duntaxat sæpe fuisse videntur (r). *Tibialia* veteres non habuerunt: sed deliciores, aut infirmiores crura fasciis obvolvebant (s).

C A P U T II.

De Ratione Conviviorum.

§. I. De Ratione accumbendi.

Romani antiquissimis temporibus ad mensam sedebant (*), quod a mulieribus verecundiæ causa

(h) V. Ovid. de Arte I. 31. (i) Luc. II. 160.
 (k) Caro ap. Fest. V. *Mulleos*. (l) Vid. Salm. ad Tert.
 de pall. p. m. 301. Voss. de Idol. IV. 5. (m) Hor. Serm. I. VI. 27.
 (n) Isid. Orig. XIX. 32. (o) V. Sen. de Tranquill. an. II.
 (p) Isid. I. d. (q) Stat. Sylv. V. 2. 28.
 (r) Hor. Ep. I. XIII. 15. Plaur. Truc. II. IV. 12. 16.
 (s) Varro in Casone p. 160. ed. opr. sive Dordr. ap. Non. p.
 138. ed. opr. Plant. 1555. (*) Serv. ad Virg. Æn. VII. 176.

causa aliquamdiu etiam retentum fuit (a) : sed postea æque ac viri mensæ accubuerunt. Erat autem mensa Romanorum rotunda & humilis : & pauperiorum quidem tripes (b) ; lautiorum vero citrea (c) aut acerna, pede eburneo assabre facto sustentabatur (d) ; unde tales mensæ *Monopodia* sunt dictæ, quæ infano pretio emebantur (e) : præsertim si pluribus essent distinctæ maculis (f). Hæ mensæ cum ipsis ferculis in triclinium illatæ convivis *apponebantur* (g) ; unde hoc verbum, (ut Græcis *παρῆθεβαι*) ut & simplex *ponere*, mensarum propria vox fuit (h). Circum mensam tres plerumque lecti erant dispositi, unde *Triclinium* ; rarius duo, unde *Biclinium* (i) locus, ubi cœnabatur, est dictus. Lecti insternebantur stragulis (k) magis aut minus pretiosis pro opibus convivatoris ; & in quoque lecto tres plerumque erant convivæ, rarius quatuor (KK), & si plures essent, sordidum habebatur (l). Accumbebant veteres superiore corporis parte in cubitum reclinata (m), inferiore porrecta ; ita, ut primus conviva pedes pone dorsum secundi extenderet, ille caput ad umbilicum primi reclinaret pulvillo interjecto ; & sic alii porro : dignissimus autem habebatur locus medius (n), & post hunc summus. Sed hic ritus plane singularis obiter est notandus, Consulem scilicet, si convivio alicui adesset, in medio quidem lecto, sed loco infimo accubuisse, ut ita facilius adiri, & negotia, si quæ forte supervenirent, expedire posset (o). Convivæ vocati aliquando quosdam invocatos secum adducebant, qui *Umbræ* dicuntur, quia sicut *umbra corpus*, ita *ipsi vocatos convivæ* sequebantur (p). Ad lectorum autem pedes sedebant parafiti (q), vel etiam infimi ordinis amici (r), & denique etiam pueri (s).

Ante cœnam lavare (t) solebant Romani, quod

M 6

luxu-

- (a) Val. Max. II. 1. 1. (b) Horat. Serm. I. 3. 11.
 (c) Mart. XIV. 87. & seqq. (d) Juven. XI. 121. seqq. *Marrat.* II. 43. (e) Plin. H. N. XIII. 15.
 (f) Senec. de benef. XII. 9. (g) Serv. ad Æn. I. 220.
 (h) Juv. I. 141. Mart. I. 43. (i) Plaut. Bacch. IV. IV. 59.
 (k) Virg. Æn. I. 659. (KK) Horat. Serm. I. IV. 85.
 (l) Cic. in Pis. 27. (m) Horat. Serm. II. IV. 39.
 (n) Vid. Virg. Æn. I. 567. (o) Plut. Sympos. II. 3.
 (p) Horat. Serm. II. VIII. 21. & Epist. I. V. 28.
 (q) Plaut. Stich. III. VI. 33. (r) Suet. vitæ Terentii.
 (s) Id. Aug. 63. & Claud. 32.
 (t) Juven. VI. 419. Plaut. Pers. I. 2. 10.

luxuriosi etiam post coenam faciebant (u). Mox vestem cœnatoriam (x), sive *Synthefin* fumebant; & soleas pedibus demebant (y).

§. II. De ipsa Cœna.

Cœna antiquissimis temporibus quidem simplicissima fuit, ex pulte (z) scilicet plerumque, vel oleribus (a); sed post auctas Romanorum opes in tres partes divisa est. Prima fuit *Gustus* (*), sive *Gustatio* (b); qua cibi appetitura moventes potissimum apponebantur (c), & præterea etiam ova; unde proverbium apud Horat. *Serm. I. 3. v. 6. cantare ab ovo usque ad mala (**)*, hoc est, per totum convivi tempus. Hæc pars cœnæ etiam *Antecœna* (d), vel *Antecœnium* (e) est dicta; ut & *Promulsis* (f), quia *mulso* primam sitim sedabant (g); unde *promulsidè* aliquem conficere significat aliquem initio statim cœnæ saturum reddere (h). Hanc sequebatur ipsa Cœna proprie ita dicta, cujus præcipuum ferculum *Caput cœnæ* (i) dicebatur. Qui autem fercula in mensa componebat *structor* (k) dicebatur, & Græcis *τροπέζομοίος* (l); qui vero ea scindebat *Carptor* (m), Græcis *χειρονομοῦν* (n); illudque accurata diligentia fiebat (o). Denique apponebantur *Mensæ secundæ*, sive *Pomorum* (p); in quibus erant *Bellaria*, & similia.

Initio cœnæ *Magistrum* forte legebant (q) (*Thiarchum* vocat Horatius (r)) qui leges convivio ferret, & modum bibendi statueret (s); ac, quo quisque ordine amores suos proponeret (t), ediceret: unde *regna vini sortiri talis* (*) dicit idem *Od. I. IV. vers. 18.* quæ *magisteria* vocat Cato apud Ciceronem de *Senect. c. 14.*

Con-

(u) Hor. Epist. I. VI. 61. Juv. I. 143. (z) Mart. XIV. 137.
 (v) Id. III. 60. (2) Juv. XIV. 171. Plin. H. N. XVIII. 8.
 (a) Juv. XI. 79. (*) (Martial. X. 48. 13.)
 (b) Petron. 31. (c) Mart. XI. 53.
 (**) (Martial. X. 48. II. & 18.)
 (d) Cic. ad Fam. XI. ep. 16. fin.
 (e) Apul. Metam. II. p. m. 105. (f) Petron. 24.
 (g) Hor. Serm. II. IV. 24. (h) Cic. ad Fam. IX. 16.
 (i) Mart. X. 31. (k) Juv. V. 120.
 (l) Arben. IV. p. 170. ex Philem. (m) Juv. IX. 110.
 (n) Id. V. 121. (o) Ibid. seqq.
 (p) Serv. ad Virg. Æn. I. 771. (q) Hor. Od. I. IV. 18.
 (r) Od. I. 9. (s) Id. Od. II. VII. 25.
 (t) Propert. III. IX. 27. (*) (Ridiculus error Hoelzlini ad Apoll. Rhod. L. 1. 3, qui talis hic, exp. τοῖς.)

Convivæ fertis floreis (v), vel myrteis erant redimiti; & si delicatior cœna esset, unguentis perfundebantur (x): quin totum quoque triclinium floribus sæpe conspergebatur.

Inter cœnandum luxuriosi quidem homines lascivas saltationes (y), pantomimos, vel gladiatores spectabant (z); frugaliores vero aliquid legi curabant (a); vel comoedos (b), aliosque poetas audiebant (c): tum etiam plerumque musicam adhibebant (d). (Quid propter viam facere sit, docet Festus & ad eum Scal. V. etiam Macrob. Sat. II. 2. & Plaut. Rud. I. 2. 62. 3. In Memor. Acad. Lit. Paris. T. II. p. 449. male proterviam facere scribitur).

Olim Romani, frugaliores certe (e), semel tantum quotidie (f) cibum capiebant (g), hora scilicet nona (h) diei naturalis, sive nostra circiter tertia. Postea accesserunt Jentaculum, quod primo mane sumebant (i); Prandium circa horam sextam sumptum, quod cœna frugaliter (erat); Merenda (k) inter prandium & cœnam; & denique post cœnam Comestatio (l), quæ tamen non nisi gulonum & dissolutorum hominum erat (m); quibus omnibus vomitandi consuetudine facile sufficiebant; licet etiam frugaliores vomitu sæpe post cœnam usi fuerint (n). Et hic *ὁς ἐν πρὸς ὧ* monendum est, convivia tempestiva dici, quæ a luxuriosis, vel etiam frugalibus, qui amicorum sermonibus delectabantur, maturius inibantur (o); intempestiva vero, quæ in multam noctem protraherentur (p): unde non audiendus est Salmasius ad Vopisci Florianum c. 6. qui ubique, ubi apud veteres intempestivorum conviviorum mentio occurrit, tempestiva reponi jubet.

§. III. De Potu.

Potus Romanorum ordinarius erat Vinum, cui
tem-

(u) Juven. V. 36. (z) Id. XI. 22. Horat. Od. II. 7. 7. Tibull. I. VIII. 51. (y) Juven. XI. 162. (2) Plut. Sympos. VII. q. 3. Liv. IX. 40. (a) Juven. XI. 178. Plin. Epist. I. 15. III. 1. VI. 31.
(b) Vid. Pers. S. I. 30. (c) Suet. vita Terentii. (d) Horat. Od. III. XIX. 18. (e) Cic. Tusc. Q. V. 31. Sall. Or. 1. ad Casp.
(f) Serv. ad Æn. IV. 84. (g) Sall. Or. 1. ad Casp. 41.
(h) Martial. IV. 8. (i) Vid. Salm. ad Vopisc. Tacito II.
(k) Isidor. Orig. XX. 2. (l) Vid. Suet. Domit. 27.
(m) Id. Vitell. 13. (n) Vid. 1. ic. pro Dejosaro 7.
(o) Id. Cas. Maj. 14. (p) Suet. Casp. 43.

temperatiores aquam admiscebant, luxuriosi vero unguenta, vel aromata (q) : eamque aquam vel frigidam, vel etiam calidam (r) ; imo hæc in deliciis habebatur (s). Vinum autem a Consulibus, quibus natum erat, denominabatur (t). Magister convivii, ut jam diximus, leges bibendi ferebat ; scilicet quot cyathis biberent, & in cuius honorem (u) : qui honor fere præstatur vel amicæ (x), vel viro alicui insigni (y). Aliquando tot annos sibi precabantur, quot cyathos fumerent (z) : aliquando rursus partibus assis numerum poculorum denotabant (a) : aliquando denique tot cyathos bibebant (b), quot literis nomen ejus, in cuius honorem bibebant, constaret. Sed eo casu cyathos tot, quot bibere vellent, in unum poculum majus congeffisse videntur (c). Tum sæpe jubebat Thaliarcus, ut quisque epoto poculo suo quæstionem quandam amœnam proponeret (d) : & denique eum, qui contra leges convivii fecisset, cyathi unius educatione multabat (e), quod *culpa potare magistrâ* dicebant. Et alia etiam lufum genera usurpabant, ut, exempli gratia, *cottabum* ; cum vini reliquiis e calice in pavementum profusis sonum elicere conarentur (f). Alii vero aliter hunc lufum explicant. Ludus etiam erat, quo recentis mali femina digitis primoribus veluti ejaculantes, si triclina lacunar attigissent, bene ; sin minus, male de amoribus suis augurabantur (g). Mensis secundis illatis *libabant* Diis, quos mensæ adesse credebant (h) ; vel etiam amicis honoratis (i) ; hoc est, *paulum vini ex patera in mensam, vel in terram profundebant, voto pro eorum prosperitate addito* (k).

Et

- (q) Juv. VI. 303. Plin. H. N. XIII. 3. (r) Juv. V. 630.
 (s) Plaur. Curc. II. III. 13. & in Mil. III. II. 22.
 (t) Hor. Od. III. VII. 11. Plin. H. N. XIV. 4.
 (u) Plaur. Sicch. V. IV. 27. (x) Martial. I. 71.
 (y) Hor. Od. III. XIX. 6. segg. (z) Ovid. Fast. III. 531.
 locus festivus. (a) Marr. I. 28. (b) Id IX. 94. & XI. 37.
 (VIII. 91. 21. segg.) (c) V. Hor. Od. III. XIX. 11. Hist. de
 P. Acc. des bell. lett. T. I. p. 165. ed d' Amst.
 (d) Vid. Cic. de senect. 14. Gell. XVIII. 7.
 (e) Hor. Serm. II. II. 123. vid. tamen quæ ad hunc loc. no-
 tavit Celeb. R. Benrlcius. (f) Vid. Plin. H. N. IX. 22. (Ho-
 rat. II. Od. 14. f.) (g) Horat. Serm. II. III. 273. (Græci
 πλαταγωνίῳ in similem finem usi. Vide Theocrit. Eid. III.
 29. & Interpr. cum Polluce.) (h) Ovid. Fast. VI. 306.
 (i) Horat. Od. IV. V. 11. Ovid. Fast. II. v. 637.
 (k) Tibull. II. 1. 31. Ovid. Fast. II. 637.

Et mensam ipsam sacram credebant veteres, quia ejus communione hospitalitas & amicitia, quæ præstantissima hominibus a Deo data sunt, conciliantur (l). Unde etiam jurantes convivæ manu mensam, veluti aram, tangebant (m). Imo imagunculas quasdam Deorum in mensis, vel juxta eas ponebant, qualis fuit *Hercules Epitrapezius* (n).

C A P U T III.

De Pecunia veterum Romanorum.

§. I.

De Pecunia in genere.

Antiquissimi Romani, ut etiam aliæ gentes, pecunia signata usi non videntur; sed vel permutatione mercium (a), præcipue pecoris; unde etiam verba emendi Græce proprie hoc significant, ut ἀρνυμαι, dato agno aliquid permuto; ἀσινυμαι, dato asino; πωλώω, dato equuleo (b): vel metallorum certum pondus adhibuerunt, unde varia monetæ nomina pondus etiam notant: ut apud Romanos *As*, & quæ inde deducta sunt; apud Græcos *Talentum* & *Mina*; apud Hebræos *Sichus* &c. Imo etiam hodie apud nos, *Francos*, *Anglos*, & alios, idem, puto, obtinet.

Primus *Aes* Romæ signavit Rex *Servius Tullius* nota *pecudis*, unde quoque *pecunia* est dicta (c); licet alii (inducti inscriptione nummi, quem recensent *Plinius H. N. xxxiii. c. 3.* & *Ovidius Fastorum l. v. 239.* & quæ forma in nummis antiquis frequentissime conspicitur (d)) *Jano* id falso tribuant. *Argentum* primo signatum fuit A.U. 484. (e) vel, ut alii, A. 499. (alii vero nummum argenteum primum a *Servio Tullio* conflatum dicunt (f)) *Aurum* vero sexaginta circiter annis ferius (g).

§. II.

(l) *V. Schol. ad Lycophr. 132. segg. Juven. II. 110.*
 (m) *Ovid. Amor. I. IV. 27.* (n) *Stat. Syl. IV. 6. (Martial. IX. 44.)* (a) §. 10. *Instit. de emp. & vend.*

(b) *Vid. Casaub. ad Cic. Art. I. 1.*

(c) *Ovid. Fast. V. 281. Pomp. Sabinus ad Virg. Ecl. I. 33.*

(d) *Vid. Vaill. genre Afrania 2. Albia l. &c.*

(e) *Epist. Liv. 15.* (f) *Varron p. 72. ed. Dordr. 1619.*

(g) *Plin. H. N. XXXIII. 3.*

§. II. De Nummo aereo.

Nummus aereus fuit *As*, ejusque partes: nam *As* dicitur omne solidum, quod in partes aliquotas dividitur; quemadmodum *semissem Africae* dixit *Plinius H. N. XVIII. c. 6.* (de haeredibus *ex asse* vel *ex parte* institutis v. *Instit. II. T. 14. §. 5. seqq. Suet. Aug. 101. &c.*) Hic *As* primis quidem temporibus erat *libralis* (b), & solebat *appendi*, si summa scilicet *maiuscula* foret; unde *pendere* pro *solvere*, *expensum ferre*, *tabulas accepti & expensi*, & similia dicimus (i). Inde etiam *stipendia*, a *sipe pendenda*, *impendia* similiaque dicuntur. Sic etiam *σαρπη* Graecis denominatur a verbo *ισμι*, *pondero*; *τάλαντον* a *τάλω*. Quin & Hebraeorum *Sicli*, ut jam innuimus, inde deducuntur (k). Primo bello Punico sextantarii asses facti sunt lege *Papiria*, secundo unciales, & demum circa A. U. 575. *semunciales* (l). *As* nostra moneta valebat quatuor circiter *chalcos*; post legem vero *Papiriam* duos & *semissem*. Partes assis primus signavit *Tarquinius Superbus*; (ut quidam colligunt ex *Festo* v. *Ratitum*) eaque sunt *Triens*, assis *tertia* pars; *Quadrans*, assis *quarta* pars, *navis* notam habens (m), qui etiam *Teruncius* dictus est; & denique *Sextans* (n), *sexta* assis pars: quae partes in *Triente* quatuor, in *Quadrante* tribus, in *Sextante* duobus punctis notantur (o).

§. III. De Nummo Argenteo & Aureo.

Argenteus nummus erat *Denarius*, qui valebat nobis circiter sex *stuferos*; & *Drachma Attica* paullo major erat: alii vero *aequalem* statuunt (p). Hic etiam aliquando *Bigatus* (q) & *Quadrigatus* (r) a nota *Bigarum*, aut *Quadrigarum* ei impressa (s) est dictus. *Tetradrachmus* autem *Atticus* valebat tres circiter *denarios* (t); & Graecis etiam *στρατης* dicitur (u). *Dimidius Denarius* (x) *Quinarius* dicitur; vel

(h) *Dion. Hal. IX. 27.* (i) *Vid. omn. Plin. l. d.* (k) *Vid. Steph. Morini exercis. de linguis IX. p. 260.* (l) *Plin. d. l.*
 (m) *Ovid. Fast. l. 239.* (n) *Liv. II. 33.* (o) *Vid. Vaillant. G. Aburnia 3. 4. & c. Julia 70.* (p) *Plin. H. N. XXI. 34. Vid. Liv. XXXIV. Vid. not. ad Poll. On. IX. 6. 6c.*
 (q) *Liv. XXIII. 15.* (r) *Id. XXII. 52.*
 (s) *Plin. H. N. XXXIII. 3.* (t) *Liv. XXXIV. 52.*
 (u) *Maass. XVII. 27.* (x) *Varro de L. L. IV. 36.*

vel etiam *Victoriatu* (y) a signo *Victoriæ*, quod præ se ferebat. Quarta pars Denarii dicitur *Sestertius*, quasi *nummus semis tertius* (z), qui duos asses cum semisse (nostra moneta circiter fluterum unum cum dimidio) valebat: hic *κατ' ἑξοχήν* etiam *Nummus* dicitur, quia frequentissimus ejus in rationibus usus fuit: & quod minutissimum id ferre pecuniæ genus esset, *nummo sestertio aliquid alicui addicere* in auctionibus significat, nullo, vel vilissimo pretio rem aliquam emptoris facere (a). Sestertii nota fuit hæc, LLS. (b) vel potius IIS. significans duas libras & semissem; quæ postea vulgo in hanc HS. corrupta fuit.

Aureus nummus, sub Imperatoribus *solidus* (c) dicitur, valuit *denarios viginti quinque*, sive nostra moneta *florenos Carolinos septem cum dimidio* (d). Hic etiam absolute *Nummus* dicitur (e).

§. IV. De Ratione supputandi.

Ratio supputandi apud Romanos fuit duplex, per *Asses* nempe, & frequentius per *Sestertios*. Per *Asses* supputatio fiebat vel *expresso* Assium nomine, vel *tacito*; ut cum dicimus, exempli gratia, *binos aris* (f), *centum aris*, &c. ubi semper intelligendi *Asses*. Ad *Sestertios* quod attinet: Primo sciendum est, *Sestertios* masculino genere significare *singulos nummos sestertios*; *Sestertia* vero neutro genere (g), quando subauditur vox pondo (h), *singula millia nummorum sestertiorum*, exempli gratia, *centum sestertia* sunt *floreni septem cum dimidio*; *centum sestertia* sunt 7500. *floreni*: sic *mille sestertia* faciunt *florenos 75. mille sestertia* faciunt *florenos 75000*. atque ita porro. Secundo, cum adverbio numerandi utimur, *singula sestertia* centuplicantur: & sic *decies sestertium* idem valet, quod *mille sestertia*, sive *decies centies millies nummorum sestertiorum*.

(y) *Votivus Mecianus in Thes. Græv. T. XI. p. 1708.*

(z) *Ibid.* (a) *Cic. pro Rab. Post. 17. & ibid. not. in ed. Græv.*

(b) *Vid. Probum de notis Rom. inter auctores ling. Lat. a Godesfredo editos.* (c) *L. 5. §. 6. ff. de his qui est. vel dej. comp. ar. cum §. 1. Inst. de obl. quæ quasi ex del. nasc.*

(d) *Vid. Suet. Orb. 4. collat. cum Tac. Hist. l. 24.*

(e) *Vid. Plaut. Men. II. II. 16.* (f) *Liv. XXXIII. 42.*

(g) *Horat. Epist. l. VII. 80.* (h) *Ibid. Gronov. de sestert. l. 4.*

rum (i); quadrages sestertium sunt quater mille sestertia, sive centies nulle nummi Philippii.

§. V. De Divitiis & Luxu Rom.

Specimina quædam *Divitiarum*, & *Luxus Romanorum* subjiciemus (k). *Quadrages sestertium* (100000. *Philipp.*) in margaritis gestantem *Lolliam Paulinam* vidit *Plinius* (l). *Sexages sestertium* 150000. *Philippiis* æstimatum fuit convivium *Imperatoris Veri* (m). *Sexcenties sestertium*, sive *quindecim centena millia Philippeorum* in gulam absumpsit *Apicius* (n), qui tum demum rationes inspicere coactus superfuturum sibi sestertium centies (*Philippeorum* 250000.) computavit: & velut in ultima fame victurus, si sestertio centies vixisset, veneno vitam finivit, narrante *Seneca* *conf. ad Helviam* c. 10. qui tamen sestertium millies in culinam eum congestisse dicit. *Bis millies*, sive *quinque milliones Philippeorum* possedit *Craffius* (o) in agris & pecunia, præter supellestem & servos: itaque negabat locupletem esse (p), nisi qui redditu annuo legionem tueri posset, sive, ut alii dicunt, exercitum (q). *Ter millies*, sive *septem milliones*, & *dimidium* habuit *Seneca* (r) ille *Philosophus*. *Quater millies*, hoc est, *decem milliones* *Lentulus Augur* (s). *C. Cæcilius Claudius Isidorus* testamento suo edixit, quamvis multa civili bello perdidisset, tamen se relinquere servorum quatuor millia centum & sexdecim (*), juga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta septem millia, in numerato *H. S. sexcentis* (t), sive *Philippeos* 1500000. (*Augustus* ex solis amicorum testamentis quater decies millies perceperat. *Suet. ult. cujus summæ valor est mille & quinquaginta tonna auri.*) *Vigentes septies millies*, hoc est circiter *sexaginta septem milliones Philippeorum* a *Tiberio Imperatore* relictos non toto vertente anno successores ejus *Cajus* absumpsit (u). Imo vitæ etiam frugalioris homines incredibiles quandoque sumptus fecisse legun-

(i) *V. Mart.* I. 103. (k) *V. Meurs.* de luxu Rom. I.
 (l) *Ipsæ* *H. N.* IX. 35. (m) *Capitol.* in *Vero* 5.
 (n) *Mart.* III. 22. (o) *Plin.* *H. N.* XXXIII. 10.
 (p) *Ibid.* (q) *Plut.* *Craffo* p. m. 144. *Dio* XL.
 (r) *Tac.* *Ann.* XIII. 42. (s) *Senec.* de benef. II. 27.
 (*) (de incredibili servorum numero v. *Pignor. Præf.* & p. 200. seqq. Adde *Donar.* ad I. *Æn.* 709.)
 (t) *Plin.* 106. cit. (u) *Suet.* *Calig.* 37.

leguntur: sic Cicero mensam citream habuit, qua constitit HS. decies, sive 25000. *Philippearum* (vv): idem domum à Crasso emit HS. XXXV. sive 87500. *Philippearum*. Julius Cæsar aliquando duas tabulas emit octoginta talentis, sive florenorum 120. millibus (x): (si talentum sit 1500. floren. Sed ipse deinde 1800. ponit: erunt ergo 144. millia.) T. Anni Milonis æs alienum fuit sestertium septingenties, quod facit nostra moneta florenorum 4375000. (immo 5250000. ex ipsius computo, quo denarius sex stufenis valet, at enim in edit. prioribus denarium ad quinque stufenos exegerat; eaque ratione conficiunt 4375. millia) (y). Postremum autem hujus rei exemplum hoc elegans esto: M. Antonius dispensatori suo jusserat, ut decies HS. amico cuidam egenti numeraret; cum vero dispensator summæ magnitudine obstupefactus, ut eam Antonio ostenderet, argentum in medio proposuisset, præteriens Antonius rogavit, quid hoc rei esset? Ille autem, id quod donari jusserat, respondit. Tum malignitatem ejus conjectans Antonius, Ego vero, inquit, majorem summam decies putavi. Hoc exiguum est. Itaque alterum tantum adjicito (z). (De Luxu v. Orat. Tiberii in Annal. Tac. III. 53. & Propert. III. El. XI. tota. it. Fabric. Bibliogr. Ant. c. XXII. §. XI. seqq. De sumtuosis ædificiis ac villis Stat. in Silvis, Horat. II. Od. 15. Pignor. de servis, Castalium de splendore Rom. Imp. Petron. c. 119. & 120. v. 25. seqq. Suet. Cal. 37. & quem non? De luxu matronarum vid. Mem. Lit. Acad. Par. T.V. p. 297.)

§. VI. De Talento & Mina.

Licet Minæ & Talenta Græcorum propria fuerint, frequens tamen eorum in scriptis Romanorum fit mentio. Talenta quæcumque confiterunt Minis sexaginta sui generis: cum ergo Mina Attica (nam de aliarum gentium Talentis tacebimus) valuerit Drachmas, sive Denarios (ut jam exiguum discrimen, quod inter hos nummos fuit, mittamus) centum, qui faciunt nobis florenos triginta, palam est Talentum valuisse florenos Hollandicos 1800. (a).

§. VII.

(vv) Plin. H. N. XIII. 15.

(x) Ibid. VII. 38.

(y) Plin. H. N. XXXVI. 15.

(z) Plur. M. Ant. p. m. 917. E.

(a) V. Gronov. de pec. vet. III. 3.

§. VII. De Ponderibus & Mensuris.

Ut jam etiam breviter aliquid de Ponderibus & Mensuris Romanorum dicamus, rerum omnium unum pondus ipsis existit, scilicet *Libra*; cui voci synonyma sæpe sunt *As* (b) & *Pondo* (c). Hæc tamen postrema vox aliquando ponitur pro *pondere in genere*: & determinatur per vocem adjunctam. Sic, ex. gr. *Columella* dicit (d) *mentæ viridis* pondo selibram; & *absinthii* pondo libram (e) &c. *Plautus* vero (f) Neque piscium ullam unciam pondo *bo-die cepti*. *As*, sive *Libra* ad pondus *Parisiense* ex-

acta valuit uncias 10. (g). Et dividitur in 12. *Uncias*; eaque *Unciæ* partes *Libræ* faciunt suis nominibus distinctas. Sunt autem sequentes (h): *Uncia* ab uno; *Sextans*, sexta pars *Assis*: *Quadrans*, quarta; *Triens*, tertia; *Quincunx*, quinque uncia; *Semissis*: *Septunx*, septem uncia; *Bes*, octo; cuius vocis origo est obscurior (i): *Dodrans*, *As* dempto quadrante, id est, novem uncia; *Dextans* dempto sextante, sive decem uncia; *Deunx* dempta uncia, id est, undecim uncia. *Unciæ* autem partes anxie recentere medici potius sit, aut *Præfecti* monetæ, quam a nobis requiratur. Itaque dicemus tantum, *Unciam* continuisse *Semuncias* duas, *Duellas* tres, *Sicilicos* quatuor, *Sextulas* sex, *Drachmas* octo, *Scripula* aut *scriptula* viginti quatuor (k). *Libella* idem quod *As* valebat, & erat moneta argentea (l): *Sembella*, *libellæ* dimidium; & *Teruncius* idem quod *Quadrans* (m).

Mensurarum *cavatum* maxima fuit *Caleus* (n), viginti tenens *Amphoras*. *Amphora* tamen, sive *Quadrantal* (o) harum mensurarum præcipua, & ceterarum se e norma fuit: & cepit aquæ, vel vini octoginta pondo (p). *Amphoræ* dimidia pars *Urna* dicitur; nam capiebat *Sextarios* 24. (q); cum *Amphora* 48. *Sextarios* contineret. *Octava* pars *amphoræ* dicebatur *Congius*, qui ita cepit *Sextarios* sex, *Hemi-*

(b) *Varr. de L. L. IV. 35.* (c) *Plin. H. N. XVIII. 7.*
 (d) *XII. 5.* (e) *ib. 35.* (f) *Rud. IV. II. 8.* (V. *Synonym. nostra*). (g) *Lud. Savotus de numm. ant. P. III. 23.*
 (h) *Varr. l. d.* (i) *Vid. tamen Scalig. ad Fest. hac V.*
 (k) *Vid. Luc. Petum de Rom. & Græc. pond. V. 1664. T. XI. Thes. Antiquar. Rom. Græc.* (l) *Plaur. Cap. V. l. 27.*
 (m) *Varr. l. d.* (n) *Plin. H. N. XIV. 4.*
 (o) *Plaur. Cuse. l. II. 15.* (p) *Fest. V. Publica pondera: & V. Quadrantal.* (q) *Coloni. XII. 20.*

Heminas duodecim. *Sextarius* denique, sicuti *As*, dividebatur in 12. partes, quæ *Cyathorum* nomine intelliguntur; & tantum continebant, quantum unico haustu commode bibi posset (r). *Cyatho* paulo majus erat *Acetabulum*, quod quartam partem *Heminæ* capiebat (s). *Modius* solis aridis metien-
dis inferviebat (t): & capiebat tertiam partem *Amphoræ*, five aquæ aut vini libras 26. (Frumenti pondus, quod ceperit, tradere incertius est; cum granum a grano plurimum differat) Quatuor modii erant *demensum* servorum mensuram (u): erat autem *Modius* sexta pars *Medimni* Attici (x).

Mensuræ *Intervallorum* sunt vel partes pedis, vel ex multiplicatione pedis oriuntur. *Pes* dividitur in quatuor *Palmas* (z): *Palmus* in quatuor *Digitos* (a); licet quoque, quemadmodum *As*, ita *pes* in 12. uncias divisus fuerit. *Cubitus* constabat sex palmis, five sesquipede (b): *Passus* habet quinque pedes porrectos (c): & mille passus faciunt *Milliarium*, quod tertia pars est *Milliarii Hollandici*, five unius horæ itineris; quarta vero pars *Milliarii Germanici*. *Stadium*, mensura pedum (625. passuum) (*) vero 125. Græcorum propria fuit. *Jugerum* (d) erat mensura agrorum patens in longum pedes 240. in latum pedes 120. qui conficiunt pedes quadratos 28800. *Actus* est dimidia pars *jugeri*.

C A P U T IV.

De Nuptiis Romanorum.

§. I. De Sponsalibus.

Qui apud Romanos uxorem ducturus erat, ab eo, in cujus potestate ea erat, eam in matrimonium sibi datum iri stipulabatur, & alter, si conveniret, id spondebat; qui contractus mutuus *Sponsalia* dicitur (a): dum autem de iis ageretur, *Sponsus*

(r) *Martial.* l. 71. IX. 61. (s) *Plin. H. N.* XXI. c. ult.

(t) *Vid. Luc. Pervum de Rom. & Gr. mens.* III. T. XI. A. R. Græv.

(u) *Cato de R. R.* 56. *Donat. ad Ter. Phorm.* I. I.

(x) *Cic. Verr.* III. 45. *Nepos visa Att.* 2. (z) *Virruv.* III. 2.

(a) *Frontin. expos. formar.* p. 30. 37. ed. Gouff.

(b) *Virruv.* l. 2. (c) *Colum. de R. R.* V. 1.

(*) (Ex ipsius auctoris mente p. 397.) (d) *Ibid.*

(a) *L. 1. ff. de Sponsal.*

sus *Speratus*, *Sponsa* vero *Sperata* dicebantur (b) : *Sponsalia* nudo consensu perfici poterant (c) : sed plerumque tamen in tabulas referrebantur, eæque præsentium annulis obsignabantur (d). Tum sponsus *annulum pronubum* quasi *arrhæ* (e), sive pignoris (f) loco *Sponsæ* dabat ; qui *Plinii* (g) ætate *ferreus*, postea *aureus* fuit. His peractis dies nuptiis (*) eligebatur : certi enim dies mali omnis habebantur ; ut omnes *Kalendæ*, *Nonæ*, *Idus* (h), & qui dies eas proxime sequuntur ; tum *Majus mensis* (i), *Parentalia*, *Saliorum festum* &c.

§. II. De ipsis Nuptiis.

Nuptiæ contrahabantur tribus modis, *Usu* nempe, *Confarreatione*, & *Coemptione*. Primo : *Usu* vel *usurpatione* contrahabantur nuptiæ, cum mulier matrimonii causa anno integro & continuo cum viro fuisset (k) ; & talis mulier differt a *Concubina*, quod hæc consuetudinis tantum gratia habetur ; quæ res ex habentis animo plerumque censetur (l) : quanquam in liberæ & honestæ mulieris consuetudine semper nuptiæ intelliguntur (m). Secundo : fiebat *Matrimonium Confarreatione* (*καρπώσις* dicit *Dionysius Halicarnassensis* II. c. 25.) cum certis verbis adhibitis, testibus decem præsentibus, solemnique sacrificio (in quo *farre* utebantur) coram Pontifice peracto, mulier in manum viri conveniebat (n) : & huic *confarreationi* contraria fuit *Diffarreatio* (o), cum matrimonium similibus ritibus solveretur. Hic autem erat antiquissimus & dignissimus matrimonii contrahendi modus ; unde *ἄμμος κατὰ τὴν ἑρπὸς νόμους* dicitur (p). Denique : *Coemptione*, hoc est, *imaginaria emptione* & *venditione* (q) fiebant nuptiæ, quando nummis dicitur causa adhibitis, mulier in potestatem viri transibat.

§. III.

(b) *Y. var. nos. ad Ter. Heaut. IV. V. 25. Epist. XI. 21.* (videtur in animo habuisse *Ovid. Epist. XI. 21. &) XXI. 59.*
 (c) *L. 4. pr. l. 7. ff. eod.* (d) *Juven. II. 119. & VI. 25.*
 (e) *L. 38. pr. ff. de ritu nupr. l. 3. Cod. de Sponsal.*
 (f) (*Juven. VI*) v. 27. (g) *Ipsæ H. N. XXXIII. 1.*
 (*) (*Tertent. Andri. l. I. 75.*) (h) *Macr. Saturn. l. 15.*
 (i) *Ovid. Fast. V. 450.* (k) *Ibid. III. 305. Gell. III. 2.*
 (l) *L. 4. ff. de connub.* (m) *L. 24. ff. de ritu nupr. l. 34. ff. ad L. Jul. de adult.* (n) *Serius Danielis in Virg. Georg. I. 31. & omn. Tac. Ann. IV. 16. & ibi Lips. Cic. Topik. 3.*
 (o) *Fest. ea V.* (p) *Dion. Halic. II. 25.*
 (q) *Serv. d. l. Cic. pro Mur. 10.*

§. III. De Nuptiarum solemnibus.

Nulla Nuptiæ (nobiliores certe ac legitimæ. V. Juven. X. 330. & 338.) fiebant, nisi adhibitis *Auspiciis* (r), & sacris ante rite peractis, præsertim *Junoni nuptiarum præsidî* (s): in quibus sacris *fel* ex victima abjiciebant, ut ita omnem *amarorem* a nuptiis abesse debere significarent (t). Sponsæ (u) coma cuspide *bastæ* dirimebatur; vel, ut *fortes* genituram ominarentur; vel, quod *bastæ* Junoni sacra esset; vel denique in memoriam raptus Sabinarum (vv). Tum coronabatur sponsa (x); & cingulo laneo cingebatur, quod sponsus deinde in lecto nuptiali solvebat; idque faciebat taciturnus & taxim (y): & hinc *zonam solvere pro pudicitiam mulieris imminuere* dicitur (z). Induebatur etiam tunica recta, qualem prima texuerat *Caja Cecilia*, quæ eadem *Tanaquil* (a). Denique etiam *flammeo pudoris* ergo obnubebatur (b). Ita ornata virgo e gremio matris, vel proximæ cognatæ abripiébatur (c); tum, ut videtur, verecundiæ causa, ne ultro nuptum ire videretur; tum, ut ita raptus Sabinarum exprimeretur: atque ita vesperi (d) ad *domum sponsi deducta* domicilium mutabat (e); unde Junoni *Domiduca* cognomen adhæsit (f). Pueri tres patrimi & matrimi *Paranymphæ* dicti sponsam deducebant (g); quorum unus facem (h), sive tædam (i) *pineam* (non *spineam*, ut male legitur in quibusdam editionibus *Catulli carmine in nuptiis Julæ & Manlii*; & exigit ratio, quia *pinus* est arbor resinifera, non vero *spina*; atque ita jam olim correxit *mænus Scaliger*; licet fatear, multos esse, qui e *Spina* fuisse dicant (k)) tædam, inquam, *pineam* manu tenebat (l); reliqui duo nubentem:

(r) Juv. X. 336. (Val. Max. II. I. 1.) (s) Virg. Æn. X. 59.
 (t) Plut. præcept. conjug. p. m. 141. E. (u) Plut. Romul. p. m. 26. Ovid. Fast. II. 460. (vv) Plut. ib. (x) Catul. carm. 62.
 (y) Varro éy γεροντοδιδόσκ. p. 108. ed. Dordrecht.
 (z) Theocr. Id. XXVII. 54. Ovid. ep. Phyll. 115. V. etiam Scriv. ad persig. Ven. 25. (a) Plin. H. N. VIII. 48.
 (b) Lucan. II. 350. Juven. VI. 274. (& X. 334.)
 (c) Catull. carm. d. (d) Id. carm. 63.
 (e) L. 38. §. 3. ff. ad municip. (f) August. de C. D. XII. 13.
 (g) Ibid. XIV. 18. (h) Hom. II. ad. Σ. 492.
 (i) Senec. Med. III. (k) V. Rev. Fabric. Bibl. Græc. III. XXVI. p. 634. Turn. adv. XXI. 29. Meziriac. ad epist. Ovid. p. m. 189. Plin. H. N. XVI. 18.
 (l) Vid. Propert. IV. XII. 46.

bentem: illas autem faces Ovidius *Epist. Her. XI. vers. 101.* eleganter vocat *maritas*. Hi paronymphi autem Græcis etiam *νυμφευταὶ* & *παρόκοι* dicuntur: item *νυμφολογοί*; licet eo vocabulo etiam matrimonii contrahendi amici & amicæ interpretes veniant; quæ etiam *προμνηστρίαι* & *προμνηστρίδες* dicuntur (m). Comitabantur præterea Sponsam ancillæ cum colo, fuso & flamine (n) in laboris futuri argumentum: nam ad nullum opus nisi lanificiæ obligabantur Romanorum uxores (o); eique etiam feminas principes deditas fuisse discimus ex exemplo *Lucretiæ* apud Livium I. c. 57. (p) & Augusti Imperatoris, quem haud temere alia veste utum, quam ab uxore & forore & filia neptibusque confecta, tradit Suetonius *ejus vita c. 73.* atque inde etiam in æde *Sangi* lana cum colo & fuso Tanagulis reginæ servata est (q). Tum cognati, vicini, amici magno numero nuptialem pompam ducebant (r, sive officium s nuptiale celebrabant; aliquid utensilium donum nupturæ quisque ferentes: puer vero impubes *Camillus* (t) dictus in vase operto, quod *Cumera* (u) dicebatur, crepundia natiuro infanti portabat: quæ erant ornamenta quædam infantis collo appendi solita (v). Ædium fores & postea frondibus, floribus & aulæis erant ornata (vv); ad quas cum accessisset sponsa, interrogata quænam esset, respondebat: *Ubi tu Cajus*, ego *Caja* (x); quod, ut vulgo interpretantur, significabat: *Ubi tu dominus & paterfamilias, ibi ego domina & materfamilias* (y): erat enim ex lege Romuli omnium bonorum & sacrorum cum marito particeps (z): & hinc *Domina* absolute pro *Sponsa*, vel *uxore* dicitur (a).

Tum laneis vittis postes ædium sponsa (b) ornabat, & adipe lupino, vel fuillo (c) eos ungebat; (qua ratione fascinationem averti credebant) & hinc

(m) *Vid. Bud. comm. ling. Gr. 1089. F.* (n) *Plin. H. N. VIII. 5.* (o) *Plur. Romulop. m. 25. D.* (p) *Ovid. Fast. II. 740.* (q) *Plin. H. N. VIII. 48.* (r) *Claudian. de supp. Hon. & Marc. 286.* (s) *Juven. II. 332. Suet. Cal. 25. & Claud. 26.* (t) *Varr. de L. L. VI. 3.* (u) *Fest. ea V. (v) Plaur. Mil. V. V. 3. Cistell. IV. 1. 11.* (vv) *Juven. VI. 70. & 125.* (z) *Quintil. Instir. I. 7.* (y) *Plurarch. quæst. Rom. p. m. 277.* (z) *Dion. Halic. II. 25.* (a) *Catull. carm. LXII. 31. Virg. Æn. V. I. 397.* (b) *Lucan. II. 352. Serv. ad Virg. Æn. IV. 458.* (c) *Plin. H. N. XXVIII. 9.*

& hinc *Uxor*, quasi *Unxor* est dicta (d). Limen non transibat sponsa, sed super illud tollebatur (e), ut quasi invita mariti domum ingredi, nec ad pudicitiae immutationem convolare videretur (f): vel, quia limen Vestæ Dearum castissimæ erat sacrum (g), quod ita non conveniebat calcari ab ea, quæ virginitatem jamjam esset amissura. Ingredientibus domum Sponsæ dabantur *Claves*, quibus notabatur *cura rei domesticæ* (h); tum *aqua & ignis* ei offerebatur (i), quia ex humore & calore omnia gigni putabant (k): & hac aqua nubentium pedes lavabantur (l). Deinde sponsæ, ejusque comitibus a Sponso dabatur cœna nuptialis (m), quemadmodum in sponsalibus Sponsa, vel ejus parentes (n) cœnam dabant. In hac cœna tibicines adhibebantur, & convivæ *Talassionem* (o), vel *Talassium* invocabant (p) (ut Græci *Hymenæum* (q)) in memoriam *Talassii* (r) cujusdam, qui cum uxore sua a Sabinis rapta per multos annos felicissime vivebat: vel ob *lanificii* mentionem (s), quod Græcis *ταλασία* dicitur. Mox *nuces* (t) pueris spargebantur, cujus rei ratio verissima videtur fuisse, ut ita *res ludicras* se relinquere testarentur (x): & propterea etiam puppas suas Veneri consecrabant sponsæ (y). Pueri vero carmina quædam obscæna & lasciva cantabant, *Fescennina* (z) dicta; vel, quod ab urbe *Fescennia* primum allata essent; vel, quod *fascinum*, sive *artes magicas*, quibus sponso sæpe noceri credebant, averterent. Demum nupta a *Pronuba* (a) (quæ erat mulier univira (b)) in lecto *geniali* (ita dicto vel a *genendo*, sive *gignendo*; vel quod *Genio* facer esset) collocabatur (c); & idem lectus post celebratas nuptias *Adversus* dicebatur (d):

N

- (d) Serv. ad Virg. Æn. IV. 455. (e) Plur. Romul. p. m. 26. D. & Quæst. Rom. 29. (f) Lucan. II. 358.
 (g) V. Serv. ad Virg. Ecl. VIII. 29. (h) Vid. Cic. Philipp. II. 28. (i) L. 65 § 1. ff. de don. int. vir. & ux.
 (k) V. Ovid. Fast. IV. 792. seqq. & Varr. de Ling. L. IV. 10.
 (l) Serv. ad Æn. IV. 167. (m) Juv. VI. 207.
 (n) Cic. epist. ad Quint. fr. II. 5. (o) V. Martial. I. 35.
 (p) Plur. Romul. p. m. 26. B. (q) Serv. ad Æn. I. 655.
 (r) Liv. I. 9. (s) Plur. Quæst. Rom. p. m. 2710.
 (t) V. Varro ap. Fest. V. Talasso. (u) Catul. carm. 62.
 (v) V. Pers. I. 10. (y) Pers. II. 70.
 (z) Senec. Med. 113. (a) Catul. carm. 62. vers. fin.
 (b) Fest. V. Pronuba.
 (c) Juv. X. 334. Tac. Agr. XV. 37.

(d) : quia nempe erat e regione januæ (e). Discedenti autem officio sive amicis a cœna abeuntibus munuscula auferenda, sive *apophoreta* dabantur (f). Postridie nuptiarum epulæ apud novum maritum refaurebantur, quæ *Repotia* sunt dicta (g); & novæ nuptiæ munera a cognatis & affinibus mittebantur (h), qui a marito vicissim *Apophoreta* accipiebant: denique nova uxor libertatem uxoriæ auspiciens in domo mariti rem divinam faciebat (i).

§. IV. De Divortio & Repudio.

Atque ita quidem matrimonium contrahabatur: solvebatur vero, præterquam morte etiam Divortio, ut sponsalia solvebantur Repudio (*). Repudium renunciantis (ita enim loquebantur (K)) formula hæc erat: *Conditione tua non utor* (l): nam *conditio* proprie de *paſſione nuptiarum* dicitur (m). Et hoc casu vir arrha, mulier duplo arrhæ pretio multabatur (n); sed si neuter repudio causam dedisset (o), multa cessabat. Divortium, si a parte mariti fit, dicitur *ἀποποιήσις*, si a parte uxoris *ἀπόλυσις* (p). Divortium lege Romuli viris, non vero mulieribus permixtum fuit, si mulier veneficio circa prolem usa fuisset; si alienam pro sua supposuisset; si adulterium fecisset (q); si inscio marito vinum bibisset (r). Eaque causa in amicorum concilio examinari solebat (s). Sed licet lege permixtum esset, primus tamen divortium fecisse legitur circa A. U. 520. *Sp. Carvilius Ruga* ob uxoris sterilitatem (t): postea vero admodum frequentia Romæ divortia fuerunt (u). Hoc castus a marito reddebatur, & tabulæ sponsalitæ frangebantur (v). Divortii formula erat, *Res tuas tibi habeto* (vv): (item *Collige sarcinulas: exi, vade*

(d) *Propert. IV. XII. 85.* (e) *Vid. Labeo. ap. Gell. XVI. 9.*
 (f) *Juven. VI. 203. Mart. indice L. XIV.*
 (g) *Horat. Serm. II. 11. 60.* (h) *Vid. l. 13. ff. de admin. & per. sur.* (i) *Macrob. Saturn. I. 15. in f.*
 (*) *L. 101. §. 1. l. 191. ff. de V. S.* (k) *Plaut. Aul. IV. X. 53.*
 (l) *L. 2. §. 2. ff. de divor.*
 (m) *Plaut. Aul. III. V. Stich. I. II. 8.*
 (n) *L. 5. Cod. de sponsal.* (o) *L. 3. & 5. eod. tit.*
 (p) *V. Salmas. de usur. 4. Kuhn. ad Polluc. VIII. VI. Serm. 17.*
 (q) *Plur. Romul. p. m. 31.* (r) *Gell. X. 23. Vid. Plin. H. N. XIV. 13.* (s) *Val. Max. II. IX. 2.*
 (t) *Id. H. 1. 4.* (u) *Juven. VI. 223. seqq.*
 (v) *Id. IX. 75.* (vv) *L. 2. §. 1. ff. de divor.*

de foras; de quibus vide Briffon. in form. L. VIII.)
 ejusque signum erat, si vir uxori claves adimeret
 (x). Si autem sine mulieris culpa factum esset Di-
 vortium, dos integra restituebatur; sin contra, pro
 singulis liberis sexta pars ad dimidium dotis usque
 retinebatur (y): sed adulteræ dotem, ejusque ter-
 tiam partem, & dona antenuptialia maritus reti-
 nebat, si filii non essent (z).

C A P U T V.

De Gentibus, Familiis, & Nominibus
Romanorum.

§. I. De Gentibus & Familiis Romanorum.

Gentis (cujus synonymum est *genus*, quemad-
 modum *familie stirps* (a)) appellatio apud
 Romanos latius quam *Familie* patebat, ita ut u-
 na *Gens* plures plerumque *Familias* complecteretur
 (b): exempli gratia in gente *Cornelia* fuerunt *Cor-
 nelii Maluginenses*, *Scipiones*, *Lentuli*, *Dolabellæ*,
Rufini, qui postea *Sullæ*, *Scapulae*, *Cinnæ*, *Meru-
 læ*: sed *Cinnæ*, *Merulæ*, *Dolabellæ* plebeji fuisse
 videntur. In gente *Licinia* fuerunt *Crassi*, *Luculli*,
Murene, & sic porro in aliis. Aliquando autem
 eveniebat, ut in eadem gente alia familia essent
 patriciæ, alia plebejæ cognominibus distinctæ (c).
 Sic, verbi gratia, in gente *Tullia* fuerunt præter
 alios *Longi* & *Cicerones*, illi patricii: (M. enim
Tullius Longus Consul fuit A. U. 253. (d) quo tem-
 pore, solis patriciis aditus ad honores patebat) hi
 vero plebeji: in *Claudiorum* gente clarissima plu-
 res patriciæ familiae fuerunt, *Regillenses*, *Pulchri*,
Nerones; *Marcellorum* vero plebejæ, & quidem pa-
 tricis ejusdem gentis familiis longe clarior. Hujus
 autem rei causa erat primo diversa generis origo,
 cujus rei exemplum est in *Sulpiciis* (e); secundo,
 N 2 si pa-

(z) Vid. Cic. Philipp. II. 38. (y) Paulus II. Inst. lib.
 vit. de dotibus. (z) Novell. CXVII. 8.

(a) Cic. pro Ligar. 5. Id. Brut. 16. Suet. Jul. 6. Id. Galba 3.

(b) Liv. XXXVIII. (V. Synop. nostra.)

(c) V. Tac. Ann. III. 42. (d) Liv. II. 19. ipse Cic. in
 Bruto, sive de clar. orat. 16. (e) Tacit. loc. prox. d.

si patricius aliquis se ad plebem contulisset, quod saepe ab hominibus factiosis fiebat, ut ita plebejos honores capere, & inimicos suos tribuniciis actionibus vexare possent; quemadmodum fecit insignis ille, non virtute, sed sceleribus P. Clodius (f). *Octavia* etiam gens e patriciis ad plebem se contulit, ac rursus magno intervallo per Divum Julium ad patriciatum rediit (g). Tertia hujus diversitatis causa fuit civitatis beneficium: qui enim civitate donati erant, cum liberti, tum etiam quibus virtutis causa id tributum erat, patricii non fiebant, sed plebeji (ut omnes a Sulla civitate donati), licet ejus, cujus beneficio in civitatem venerant, nomen adsumerent (h). Addunt quidam his causis etiam adoptionem, sed minus recte; nam verum quidem est, adoptaticium adoptantis conditionem secutum fuisse, sed hoc personam ejus non excedebat: ita ut adoptatici etiam duplicem tribum haberent, unam, in qua nati, alteram, in quam adoptati fuerant (i). Gentes vero singulas, & Familias Romanorum hic recensere instituti nostri brevitatis non patitur. Unum etiam observandum est, *novos homines* fuisse dictos, qui primi ex suis familiis ad honores pervenerant (k).

§. II. De Nominibus Romanorum.

Romani, nobiliores certe, tribus fere usi sunt Nominibus (l): Praenomine scilicet, Nomine proprie dicto, & Cognomine (m): quibus aliquando Agnomen unum, vel plura addebant. Ex his Praenomine singulas personas, Nomen singulas gentes, Cognomen singulas familias notabat: Agnomen vero proprie est illud, quod in adoptione ex antiquo nomine retinetur, ut *Scipio* in P. Cornelio Scipione a Q. Cecilio Metello adoptato; qui tum dictus est Q. Cecilius Metellus Scipio &c. (n) idque uni alicui personae ex eventu aliquo impositum familiae ejus deinceps inharebat, Exemplo res clarior fiet: Magnus ille Carthaginensium domitor dictus fuit P. Cornelius Scipio Africanus; ubi P. quidem, five
Publi-

(f) Suet. Jul. 30. (g) Id. Aug. 1. (h) Cic. ad Famil. XIII. 36. (i) Vid. Grav. ad Cic. ad Att. IX. 16.

(k) Cic. pro Cluent. 40. Plut. Cat. Maj. init.

(l) Auson. Gryph. servavio 80. (m) Juven. V. 127. (De Romanor. nominib. praeter alios lege Hist. Ac. Lit. Par. T. 1. p. 188.) (n) Vid. Grav. Praef. ad T. II. Ant. Rom.

Publius, est prænomen; *Cornelius*, nomen; *Scipio*, cognomen; agnomen vero *Africanus*, quod a devicta *Africa* honoris ergo ei est datum. Hujus filius, cum infirma esset valetudine, liberisque careret, cognatum suum adoptavit, *L. Emiliu Pauli*, illius, qui *Persen* Macedoniae Regem vicit, filium; qui inde *P. Cornelius Scipio Africanus Emilianus* est dictus: ubi *Emilianus* alterum est agnomen, ut patris naturalis memoria retineretur, ab ejus gentili nomine formatum: hic vulgo a scriptoribus *Africanus Minor* dicitur; sed hoc nomen ei viventi non est datum; verum posteri, ut a superiore Africano distingueretur, eo sunt usi. Alterum exemplum habemus in *Q. Fabio Maximo*; qui tribus agnominibus quandoque designatur: *Ovicula* enim puer etiamnum a *morum mansuetudine*; *Verrucosus* deinde a *verruca*, quæ ei in superiore labio erat enata, est dictus (o): & denique *Cunctator* appellatus fuit; quod *Annibalis* impetum *cunctando* (p), & prælii aleam vitando fregerit. Hoc tamen verum est, nomen sæpe etiam pro cognomine, aut agnomine usurpari (q).

Prænomen est, quo fratres, aut ii, qui sunt ejusdem familiæ, inter se distinguuntur: sicut fratres fuerunt *Publius* & *Lucius* Scipiones, quorum ille *Africanus*, hic *Asiaticus* est dictus: agnati *Cajus Julius Cæsar Dictator* perpetuus, & *Lucius Julius Cæsar Consul* A.U. 689. Erat autem honorificum aliquem prænomine salutare (r): forte quod servi eo carebant; quodque liberti, quamvis prænomen adepti, raro tamen aliter, quam cognomine, quod fere ex servitute retinebant, appellabantur (s). Nomine dignoscuntur *Gentes*, ut *Julii*, exempli gratia, *Cornelii*: Cognomine vero *Familiæ* ejusdem gentis, quemadmodum in gente *Fabia* fuerunt *Fabii Ambusti*, *Rulliani*, *Gurgites*, &c. Agnomen denique, ut dixi, ab eventu aliquo impostum posteros etiam sequebatur, & sæpe etiam *Cognomen* dicitur (t). His autem omnibus nominibus sæpe etiam addebatur nomen *Tribus*, ut jam su-

N 3

pra

(o) *Plur. ejus vit. init.*(p) *Ennius Ann. XII. & ex eo Virg. Æn. VI. 34. seqq.*(q) *Quintil. Inst. I. 4. (r) Hor. Serm. II. v. 32.*(s) *Facete Pers. Sat. V. 78. (t) Vid. Cic. pro Murena 14. & in somn. Scip. 2. Jac. Perizon. animadv. Hist. 2.*

pra dictum est (u). *Prenomina*, quod ad usum tionum notandum, aliquando literis singularibus notabantur (vv), ut *L. Aulus*, *C. Caius*, (quæ litera inverfa ita ꝑ. mulierem *Cajam* (x) significat) *D. Decimus*, *N. Numerius*, &c. aliquando binis, ut *Ap. Appius*, *Ti. Tiberius*; aliquando denique ternis, ut *Mam. Mamercus*, *Ser. Servius*, *Sex. Sertius*: *M.* singulare significat *Marcum*; hæc vero nota *M*, vel etiam altera *MI*, *Manium*. Origo autem horum prænominum a Grammaticis peti potest. Et singularum Gentium nomina unde petita sint, in hocce compendio nostro explicare putidum foret. Cognomina vero vel ab *animo* ducuntur, ut a *sapientia* *Cato*; (*Catus* enim veteribus *sapiens* (*) dicebatur) vel a *virtute*, aut *moribus*, ut *Fringi*, *Gurges*, *Nepos*, *Pius*, &c. vel ab *arte*, ut *Pictor*; vel ab *eventu*, aut *facto* aliquo *singulari*, ut *Papirius Pretextatus*, ita dictus, quod in *prætextata* ætate arcanum tegere potuisset; (si modo verum sit, quod de eo narratur (y)) & *Tremellius Scrofa* ab *eventu* facetissimo, quem narrat *Macrobius* loco in margine citato; vel a *corporis habitu*, ut *Calvus*, *Crassus*, *Macer*, &c. vel a *sacerdotiis*, ut *Augurinus*, *Camillus*, *Flaminius*, *Sacerdos*; vel a *Piscibus*, *Ovata*, *Muræna* (z); vel denique a *frugibus*, vel *agrorum cultu*, (qui priscis Romanis honestissimus habebatur) ut *Lentuli*, *Pisones*, *Cicerones* (Fabii) &c.

§. III. De Mulierum & servorum Nominibus.

Mulieres olim quidem Prænominibus usæ videntur (a); sed postea gentili tantum nomine fere sunt dictæ: ita, ut si unica esset filia, *Cornelia*, verbi gratia, vel *Tullia* diceretur; si duæ, altera *Cornelia major*, altera *minor*; si plures denique, numeri nota, ut *Prima*, *Secunda*, *Tertia* (b), *Quarta* discernerentur: & hoc aliquando *ὀνομαστικῶς*, ut

Quæ-

(u) *V. Supr. Sect. I. c. 1. §. 1.* (vv) *V. Plus. Quest. Rom. p. m. 288.* (x) *Quintil. Instit. l. 7. Vid. tamen etiam Petr. Servium ap. Cl. Gravium Præf. ad T. II. Ant. Rom.*

(*) (Ex r. Edit. Ennius p 217. Ed. Neap. & ibi Column. aut p. 128. Hessel.) (y) *Apud. Macrobi. Saturn. l. 6. (Gell. l. 2).* (z) *Varro de R. R. III. 3. Column. VIII. 15.*

(a) *Fest. V. Prænominibus. Vid. Voss. de Arte Gramma. II. 7.*
(b) *Sues. Jul. 50.*

Quartilla (c), &c. Non tamen hæc nomina semper ordinem denotarunt; sed verorum prænominum naturam habebant; æque ac in viris *Quintus*, *Sextus*, *Desimus* (d). Et nomina quidem infantibus *die lustrico* (e) imponebantur, qui puellis erat *octavus*, pueris nonus: prænomina vero pueris non ante quam togam virilem sumerent, puellis non ante quam nubarent, imponi moris fuit (f).

De Servis.

Servi aut nascuntur, aut fiunt; qui enim nascuntur ex ancilla alicujus, domini sui fiunt, quia partus sequitur ventrem, & pater plerumque incertus est: licet inter servos nuptiæ proprie non essent; sed eorum commercium *contubernium* proprie dicebatur, ipsique *coartubernales*. Servi autem domi nati *Vernæ* & *Vernaculi* dicebantur, & procaciores plerumque erant; quia scilicet ipis plus, quam aliis, indulgebatur. Fiunt servi vel *captivitate ex hostibus* (g), vel *venditione*, ut si pater filium suum venderet; quod olim passim permisum; postea nisi in extrema famis necessitate concessum non fuit, & ne sic quidem, nisi etiamnum a matre rubentem (h). Servi antiquissimis temporibus paullo aliter inflexum domini prænomen ferebant, ita ut *Lucipores*, verbi gratia, *Marcipores*, &c. dicerentur, quasi *Lucii*, vel *Marci pueri* (i), hoc est, *servi*: nam *puer* pro *servo* sine ullo ætatis respectu dicitur (k); recentioribus vero temporibus varia nomina tum Græca, tum Latina habuerunt, vel a gente, unde essent oriundi, vel ab aliis eventibus imposita; ut apud Ciceronem servi dicuntur *Syrus*, *Geta*, &c. apud Ciceronem vero *Tiro*, *Laurea*, *Dardanus*, & sic porro.

De Manumissione.

Servitute liberabantur servi per *Manumissionem*, quæ erat vel *Iusta*, cum justam libertatem & plenum jus civitatis Romanæ consequerentur; vel *injusta*, cum ex lege *Junia Norbana* fiebant *Latini*.

N 4

ni

(c) Pervon. 16. fagg. (d) V. Perizon. anim. hist. 1. p. 111.

(e) Fest. hac v. Suet. Ner. 6. Plur. Quest. Rom. 100.

(f) Val. Max. de Nominibus. (g) Hor. Ep. 1. 16. 69.

(h) L. 1. Cod. de patr. qui fil. suo disty.

(i) Plin. H. N. XXXIII. 1. Quintil. 1. 4.

(k) l. 204. ff. de V. S.

ni Juniani, quibus inferiores etiam erant, qui ex Lege *Elia Sentia* fiebant *Liberti dedititii*, qui scilicet aliquando ob gravius crimen stigmati notati, vel graviore pœna affecti essent. *Iusta Manumissio* fiebat tribus modis: vel *per Censum*, cum servus, sciente vel iubente domino, cum reliquis civibus a Censoribus *in censum* relatus esset (l): vel *per vindictam*, (*) cum dominus cum servo Prætorem adiens, diceret: *Hunc hominem liberum esse volo jure Quiritium*; quod si prætor causam probaret, *vindicta* (virgula quædam erat) capiti servi imposita pronunciabat: *Hunc hominem liberum esse dico jure Quiritium*: quo peracto vel lictor, vel dominus eum in gyrum circumagebat (m), potestatem abeundi, quo vellet, ei concessam esse significans. Tertius manumittendi modus erat, qui fiebat *Testamento*; de quo prolixè satis Imperator in institutionibus juris.

Minus Iusta manumissio erat, quæ fiebat vel *inter amicos*, vel *per mensam*, cum dominus servum secum accumbere juberet, vel *per epistolam*. Qui autem manumittebantur, raso capite *pileum* accipiebant (n), qui libertatis insigne erat. Incredibilem autem servorum multitudinem divites illi Romani habebant (o), quos in varias decurias distinctos habebant (p): ita ut exercitui multitudine comparentur (q). Liberti pristinorum dominorum nomina & prænomena assumebant, quibus cognominis loco pristinum suum nomen adiciebant; sic *Tiro* a *M. Tullio* Cicerone libertate donatus dictus est *M. Tullius Tiro*, (qui variis scriptis inclaudit, ut ex Gellio, *Asconio*, & aliis discimus) *Eutychedes*, *T. Cecilius Attici* libertus, *T. Cecilius Eutychedes* (r). Idem autem homo *libertus* dicebatur respectu patroni sui; *libertinus* respectu aliorum (s). Qui civitatem Romanam consequerantur (t), eorum, quorum beneficio, vel auxilio in civitatem venerant, prænomen & nomen assumebant (v); nominibus

(l) Cic. pro Cœc. 24. (*) (Quis primus vindicta liberatus fuerit vide ap. Liv. II. 5. (m) Pers. Sat. V. 75. Horat. Sermon. II. VII. 75. (n) Plaut. Amph. I. I. 306. Serv. ad Virg. Æn. VIII. 564. (o) V. not. ad Petron. 37. ed. Cl. Burm. (p) Id. 47. (q) Plin. H. N. XXXIII. 10. Senec. de irang. an. 8. (r) Cic. ad Att. IV. 15. (s) V. Cic. I. in Verr. 47. Sigon. de ant. jur. civ. Rom. l. 60. (t) V. Jul. Cæs. de B. G. I. 47. (v) Cic. ad Famul. XIII. 35. segg.

nibus suis pristinis vero pro cognominibus utebantur, ut C. Valerius Caburrus a C. Valerio Flacco civitate donatus (vv); A. Lutatius Diodorus beneficio A. Lutatii Catuli civitatem adsecutus (x). Et hinc post Sullam tanta multitudo Corneliarum fuit; cum plurimis ipse civitatem dedisset (y). Postquam vero in orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris Antonini cives Romani effecti sunt (z), de cuiusque arbitrio nomina sunt sumpta, ita ut plane alia eorum foret ratio, quam tamen operose hic explicare nihil attinet. (Liberti ac Libertæ apud patronos varia munia obibant, quod ex omni antiquitate satis notum: imprimis autem videndus Pignorius, & Monum. seu Columbarium Libb. & servorum Liviæ Aug. A. 1727. Florentiæ editum; unde unicum exemplum petam, quod a quodam viro Docto minus recte explicatum videtur. Quædam ibi inscriptio sic se habet: PHILEMATIO. AUG. L. SACERD. A. BONA. DEA. MATER. MAENALI. Durius, inquit, a bona Dea hic dicitur pro bonæ Deæ. Sed nisi me fallo, Philemation sic dicitur Augustæ Sacerdos a bona Dea, ut pueri dicuntur a manu, a pede, a poculis: est enim credibile, Liviam pro sua impotentia matronarum aliarum sese longe inferiorum congressum familiarem atque in sacris parem fugisse, ideoque vices suas huic Libertæ ad ea sacra Augustæ nomine colenda transmisisse.)

§. IV. De Patria apud Romanos potestate.

Quia autem jus Patrie potestatis apud Romanos plane singulare, & ab omnibus aliis gentibus diversum fuit, operæ pretium erit, ut paucis illud explicemus.

Est igitur Patria potestas (a) jus, quod Pater habet in liberos; quod Livius (b) vocat patriam Majestatem. Pater dico; Mater enim liberos in potestate non habebat: tum ob alias, credo, rationes; tum, quod præ nimio amore nimium iis indulgere soleant: αἱ μητέρες γὰρ φιλοτεκνότεραι inquit Arist. Ethic. IX. c. 7. (c). Hæc autem potestas tribus modis acquiritur, justis nempe nuptiis, legitimatione, & adoptione.

N 5

ptione.

(vv) Cas. l. prox. d.

(x) Cic. in Verr. IV. 17.

(y) Cic. pro Cornel. l. p. 967. ed. Græv. App. Al. Civ. l. 413.

(z) L. 17. ff. de statu hom. (a) V. Dion. Hal. ll. 26. segg.

(b) Ill. 45. & alibi.

(c) Ter. Heaut. V. 2. 38.

prione. De nuptiis quod satis est diximus; de legitimatione dicere ad propositum nostrum minus facit: superest ut pauca de adoptione videamus. *Adoptio est actus legitimus, quo in locum filii adsciscimus eum, qui nobis extraneus est; ad eorum, qui liberos non habent, solatium inventus: Græcis υιοθεωια dicta. Est autem vel adoptio in specie talis, vel arrogatio. Adoptio in specie talis est eorum, qui in aliena potestate sunt, & a patris naturalis familia in adoptivi familiam transferuntur: eaque fiebat apud quemlibet magistratum, apud quem legis aëlio esset, Prætozem puta, vel Proconsulem, patre naturali filium imaginaria emptione & venditione patri adoptivo mancipante (d). Arrogatio est eorum, qui, cum sui juris sint, se in potestatem alterius tradunt; ita dicta, quod non nisi rogatione ad populum lata fieret, (licet aliter sit in l. 2. ff. de adopt.) Comitibus scilicet curiatis (e). Verum translato a populo in Principem imperio, principali exinde auctoritate arrogationes fieri coeperunt: eaque (si impubes quidem arrogaretur) non fiebant, nisi causa cognita an honesta esset, pupilloque expediret. Quia autem adoptio naturam imitatur, adoptans adoptivum plena pubertate, sive octodecim annis præcedere debebat (f). Effectus arrogationis perspicitur ex formula rogationis, quæ talis fere fuit: *Velitis, jubeatis, Quirites, ut L. Valerius L. Titio tam jure legeque filius sibi fiat, quam si ex eo patre matreque familias ejus natus esset; utique ei vitæ necisque in eum potestas fiat, uti patri endo filio est.* Patriæ autem potestatis apud Romanos effectus majores, quam apud aliam quamvis gentem fuerunt. Nam primo: Pater in filium habebat jus vitæ & necis; ita ut, si eum occidisset, non teneretur lege Pompeja de parricidis, nec lege Cornelia de sicariis (g). Sed eam potestatem postea tam Principes, quam Jurisconsulti coarctarunt (h). Secundo: Pater ex lege Romuli habebat jus filium ter vendendi (i); in quo major patris potestas fuit in filium, quam domini in servum: servus enim semel venditus, si a novo domino manu emittatur, sui juris fit; filius autem ter debebat vendi, & toties manumitti, antequam*

(d) L. ult. Cod. de adopt. (e) Gell. V. 10.

(f) §. 4. Inst. d. 1. (g) L. II. ff. de lib. & post. l. fin. Cod. de parv. por. (h) L. 3. ff. ad L. Corn. de sic. l. un. C. de his, qui par. vel sib. occ.

tequam de potestate paterna exiret. Hæc vendendi licentia primum restricta fuit aliquatenus lege Numæ, in qua scriptum erat ad hunc sensum (k): *Si pater permiserit filio uxorem ducere, quæ ex legibus particeps sit sacrorum & honorum, patri posthac nullam ius esto vendendi filium*. Jure vero Pandectarum filius neque vendi, neque oppignorari potest (l): quamquam Constantinus sanguinolentos, id est, recens natos vendere in extrema famis necessitate permiserit (m). Tertio: quicquid liberi vel ex operis suis, vel aliunde acquirebant, illud eo ipso momento patri acquirebatur: ideoque etiam non bona filii dicebantur, sed *Peculium* (n). Hoc olim uniusmodi fuit pariter ac fervorum. Jure vero novo quadruplex est: *Profectitium*, quod a Patre, vel patris causa ab aliis ad filium proficiscitur, idque patris patri acquiritur; *Adventitium*, quod aliunde filio advenit, a matre, puta, aut amicis, atque in eo pater usufructum, filius vero proprietatem habet; *Castrense*, quod occasione militiæ castrensium filius sibi acquisivit, & in eo pro patrefamilias habetur: & denique *quasi Castrense*, quod occasione militiæ togatæ, sive exercitio fori acquisivit, & est instar peculii castrensis. Quarto: Pater poterat filium exhæredare nulla causa adjecta; idque propter Legem XII. Tabularum, quæ dicit: *Paterfamilias uti legasset super pecunia tutelæ suæ, ita ius esto*. Hodie filius non potest exhæredari, nisi iusta causa exhæredationis adjecta sit; quales sunt, quæ recensentur in Nov. XCV. c. 3. si aliter pater exhæredaverit filium, per querelam inofficiosi petit filius, ut hæreditas ei deferatur rescisso testamento eo colore, quasi pater tempore testamenti facti sanæ mentis non fuisset. Præterea olim filius invitus cogebatur esse patris sui hæres: hodie tamen Prætor ei volenti facultatem concedit paternis bonis se abstinendi (o). Habebat præterea pater jus filium exponendi: licet neque ex legibus Romuli, neque ex jure XII. Tab. necare, aut exponere infantes recens natos, nisi sub certis legibus licuerit; sed sequentibus demum temporibus aliud jus introductum

N 6 fit

(k) *Ibid.* (l) L. ult. ff. *quæ res pign. obi.* l. 6. Cod. cod. l. 1. Cod. de par. qui lib. disp. (m) L. 2. Cod. d. r. (n) §. 1. *l. in fir. per quas pers. cuiq. acq. V. Dion. Hal. VIII. 79.*

(o) L. 5. 7. ff. *de acquir. her.*

fit (p). Hodie si pater filium exponat, extra ordinem est puniendus (q): exponere enim idem videtur, quod necare (r). Præterea poterat pater filium abjicere, ad parietem illidere, relegare ad opus rusticum; quæ etiam postea sunt abrogata. Poterat quoque pater filium noxæ dedere, pariter ut dominus servum; quod abrogavit Imperator Justinianus (s). Competebat vero hoc Jus non tantum in liberos primi gradus, verum etiam in nepotes & pronepotes: qui enim in alterius potestate est, alium in sua potestate habere non potest (t); qui autem ex filia nascuntur, in potestate nostra non sunt, quia sunt in potestate patris sui.

Possent autem cupiam mirum videri tantam & tyrannicam plane potestatem parentibus in liberos apud veteres fuisse concessam, nec tamen credendum est, Romanos hoc casu sine gravibus rationibus ita egisse. Quæ quidem rationes videntur fuisse sequentes: primo, ut esset aliquis quasi domesticus magistratus; secundo, ut ita patres ad tollendum liberos allicerentur; quo pertinet elegantissimus Senecæ locus de Benef. III. c. 11. Parentum, inquit, conditionem suaravimus, quia expediebat liberos tolli: sollicitandi ad hunc laborem erant incertam adiutori fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur: cui des elige ipse tecum. Si deceptus es, quære dignum; abjura. In liberis tollendis nihil iudicio tollentium licet; tota res voti est. Itaque ut æquore animo adirent aleam, danda illis aliqua potestas fuit. Tertia denique ratio hujus rei fuit, quod benignitas patris non facile iniquum quid in liberos commissura crederetur.

Tollitur Patria potestas primum morte naturali (u); sed si moriente avo pater adhuc vivat, & in patris sui sit potestare, tum post obitum avi nepotes in patris sui potestatem recidunt. Secundo: morte civili patris aut filii, aut deportatione, quia deportatus civitatem, & exinde etiam jus patriæ potestatis amittit (vv). Relegatio, cum civitatem non tollat, etiam patriam potestatem non solvit. Tercio:

(p) Vid. Celest. Noodi Julius Paulus 2. (q) L. 2 Cod. de inf. exp. (r) L. 4. ff. de agn. & al. lib. (s) §. ult. Inst. de noxal. act. (t) L. 21. ff. de L. Jus. de adult. (u) L. 15. ff. quom. dies leg. cod. l. 1. §. 2. de V. S. (vv) §. 1. Inst. quib. mod. patr. pot. solvi.

tio : labente Imperio dignitate *Patriciatus* patria potestas tollebatur. *Patricius* autem dicebatur, non ea notione, quæ Republicæ tempore obtinuit : sed summa plane dignitas erat, qua quis curulibus honoribus functus in consilium Principis adsciscabatur ; & ejus quasi *Pater* vocabatur (x). Olim vero etiam Vestales, simul ac captæ essent, potestate patriæ exhibant (y). Quarto : solvitur, vel potius suspenditur patria potestas, si quis ab hostibus captus sit : nam captivus simul ac ad suos lares reversus est, omnia pristina jura fictione *juris postliminii* (z), qua fingitur numquam in hostium potestate fuisse, recipit. Quod si pater apud hostes decesserit, ab eo tempore, quo captus est, filius sui juris fuisse videtur per fictionem *Legis Corneliæ*, qua fingitur ipso captivitati momento obivisse. Quinto : tollebatur patria potestas *Emancipatione* (Græcis *Χεραπειρία, ἐξουχίωσις & ἰκτολήσις* (a) ; *emancipemus, χεραπεύω*). Est vero *Emancipatio legis actio*, qua quis apud competentem judicem de potestate dimittitur : idque olim fiebat per imaginarias emptiones & venditiones, hodie vero sola declaratione paternæ voluntatis apud competentem judicem. *Mancipare* autem, vel *mancipio dare* proprie significat, *proprietatem rei alicujus alicui tradere* ; unde eleganter *Lucretius III. vers. 985.*

Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.

Et P. Syrus *Mimographus*,

Fortuna usu dat multa, mancipio nihil (b).

Effectus emancipationis erat, primo ; ut filius plene sui juris fieret, & plenum dominium in bonis adventitiis acquireret, excepta tamen dimidia parte usufructus, quæ patri velut in præmium emancipationis reservabatur. Secundo ; ut pater idem ferre jus in filium emancipatum acciperet, quod patronus in libertum : itaque et ab intestato succedebat, & impuberi fiebat tutor legitimus (c). Non tamen usque adeo patrono parens exæquebatur, ut etiam liberi ejus ad successionem, aut contra tabulas bonorum possessionem venirent (d) ; aut etiam, ut *actio*

Cal-

(x) *Claud. Prot. L. II. in Eur. 49. & in ipso lib. V. 68.*
 (y) *Gell. I. 12. (z) Fest. V. Postliminio. (a) Poll. An. VI. 38. 178. Vid. Bud. Comm. ling. Gr. n. m. 141. legg. (b) Vid. & Senoc. Ep. 72. Eurip. Suppl. 514. loco elegantissimo. (c) *Tis. Justif. de legis. par. sus. (d) L. h. §. 5. ff. si a par. quis man. sit.**

Calvisiana parenti daretur (e); aut denique, ut recte stipularetur a filio operas. Quemadmodum autem filius iuvirus (*an suppleendum est?* non) emancipabatur, sic nec pater cogi poterat, ut filium emanciparet, nisi certis quibusdam casibus: quorum primus est; si quis impubes arrogatus, dein pubes factus, dicat se laesum esse arrogatione (f). Secundus casus est; si male contra pietatem filium adficiat, hoc est, nimiam adversus eum exerceat severitatem (g). Tertius; si quis legatum ea conditione, ut liberos emanciparet, relictum agnoverit (h). Quartus; si pater lenocinium exerceat, & filius suis peccandi necessitatem imponere velit (i). Quintus denique; si pater nuptias incestuosas contraxerit (k). Sexto & ultimo solvitur patria potestas, si ab aliquo ex ascendentibus quis adoptetur (l).

CAPUT SEXTUM.

De Ritu Funerum.

§. I. De iis, quae mortem proxime sequebantur.

Humani dramatis postremus actus morte terminatur, eamque sequitur *Funus* (*). Summo autem studio veteres funus curabant; quia credebant animas insepulcorum ad sedes quietas non admitti, vel saltem centum annos juxta *Stygiam* paludem oberrare, antequam eam transmittere (a) possent; unde, si ipsis cadaveribus potiri non possent, *tumulum* tamen *inanem*, sive *avoris* (quod tamen locum religiosum non faciebat (b)) ipsis statuebant (c): aut, si cadaver inhumatum viderent, glebas saltem aliquas ei injiciebant (d): (*aut lapidabant*, Petron. c. 114. i. e. lapidibus obruebant.) quicque illud non fecisset, piaculum commississe credebatur, & porcam praedicaneam Cereri mactabat (e):

(e) L. 2. ff. de eod. (f) L. 11. ff. de adop. (g) L. ult. ff. de par. quis man. (h) L. 92. ff. de cond. & demonstr.

(i) L. 12. Cod. de Episc. aud. (k) Novell. XII. 2.

(l) L. pensat. Cod. de adop. (*) (*Funus* a funibus seu funalibus dictum. V. Lips. Excurs. ad Tac. Ann. III. 4.)

(a) Virg. *En.* VI. 124. (b) l. 6. §. 8. ff. de relig. & sumpt. fun.

(c) Virg. *ibid.* 504. l. 47. ff. de relig. & sumpt. fun.

(d) Virg. *d. li* 364. Hor. *Od.* I. XXVIII. 23. & 36.

(e) : unde nullum genus mortis æque abhorrebant ac naufragium (f). Et hinc maxime operam dabant, ut vivi sibi de sepulcro prospicerent (g). Ratio porro funeris curandi apud Romanos hæc fuit :

Cum aliquis jamjam esset moriturus, propinqui præsentem spiritum ejus ore excipiebant, sive legebant (h) : & qui morienti proximi erant (i), ejus oculos claudiebant (k) (ut horror mortis, puto, minueretur (l)) quos postea in rogo rursus aperiebant (m). Tum ter, vel quater per intervalla mortuum *inclamabant* (n) ; quo facto *Conclamaturus esse* dicebatur (o) : & hinc est, quod etiam *conclamatum esse* dicimus, cum res aliqua plane perit. *Deponatur* inde cadaver humi : unde *depositus* pro mortuo dicitur (p) : & hinc etiam *deponere vino* est ebrietate aliquem quasi sepelire (q). Mox aqua calida cadaver abluetur (r), ut vitalis spiritus, si quis forte superesset, excitaretur : & a *Pollenctore* (s) ungebatur, qui ex familia *Libitinarii* erat (t) ; ut etiam *Vespillones*, *Præficæ*, *Piarrices* (u), *Ustores*, *Custodes* (x), aliique : *Libitinarius* enim in templo *Veneris Libitinæ* omnia vendebat (z), quæ ad funus procurandum necessaria essent : æque merces *arbitraria* dicebantur (a). *Lorum* & unctum corpus veste, quæ defuncti dum viveret honestissima fuerat, induebatur ; cives scilicet de plebe, toga alba (b) ; Magistratus & Sacerdotes prætexa : & sic alii alius. Tum cadaver (cujus ori quadrantem indebant, quem *Charonti* inferorum portitori (c) pro nauulo porrigeret, Græcis proprie *Δαυάνη* (d) dictum) cadaver, inquam, coronatum (e) custode apposito in vestibulo ædium *componebatur* (f) in lecto, ita ut facies & pedes, tanquam abituri, (unde *porroctus* pro

(e) Fess. V. *Præcidanea agna*. (f) Vid. Ovid. *Trist.* I. II. 510.

(g) Vid. *Græc. Insul.* P. 1127. I. (h) Vid. *Virg. Æn.* IV. 684.

(i) Id. *Æn.* IX. 486. (k) *Hom. Iliad.* X. 452. *Pædo Albin.* I. 157.

(l) Vid. *Suer. Ner.* 49. (m) *Plin. H. N.* XI. 37. & *Virg. didact.* *Æn.* IV. 244. & IX. 486. Ovid. *epist. Penel.* 151. & *epist. Ariadne* 120. (n) Id. *Trist.* III. III. 43. (o) *Terent. Eun.* II. III. 56. (p) Ovid. *Trist.* III. III. 40. (q) *Plaut. Aut.* III. VI. 39.

(r) *Eunius ap. Serv. ad Æn.* VI. 219. (s) Vid. *Plaut. Pœl.* *Pœn.* 63. (t) L. 1. §. 4. ff. de *instic.* 257. (u) Vid. *Fest. hæc V.*

(x) L. 1. §. 4. ff. de *relig.* & *sumps. fun.* (z) Vid. *Suer. Ner.* 39. *Horas. Serm.* II. VI. 19. (a) *Cic. post. red. in Sen.* 7. & *pro domo* 37. (b) Vid. *Juven. III.* 171. *segg.* (c) *Virg. Æn.* VI. 238. *Juven. III.* 167. (d) *Hesych. hæc V. Suid. V. Πορροκτῆρος.*

(e) *Plin. Hist. Nat.* XXI. 31. (f) *Tacit. Hist.* I. 47.

pro mortuo ponitur (g) publicum spectarent (h) : & hinc componere (quod Græci aliquando $\sigma\acute{\iota}\lambda\lambda\epsilon\upsilon\upsilon$, vel $\omicron\upsilon\sigma\acute{\epsilon}\lambda\lambda\epsilon\upsilon\upsilon$, vel $\pi\epsilon\iota\sigma\acute{\epsilon}\lambda\lambda\epsilon\upsilon\upsilon$ dicunt (i)) quandoque $\acute{\alpha}\nu\tau\iota$ $\tau\epsilon\upsilon$ sepelire ponitur (k) : & etiam Latini compositum pro sepulto dicunt (l). Ante aedes defuncti (ditioris (m) certe) statuebatur arbor *Cumpressus*, quæ funebris habebatur (n) ; & Diti, sive Plutoni sacra erat ; quia semel recisa numquam renascitur (o) : licet alii dicant hoc factum esse, ne Pontifex imprudens aedes funestas intraret, atque ita pollueretur (p).

§. II. De ipsis Exequiis.

Octavo tandem (q), ut videtur, die, populus per præconem certa formula (verbi gratia tali, *Exequias L. Titio L. F. quibus ire commodum est, iam tempus est* (r) ; *ollus effertur*) ad exequias convocabatur ; ad quas magna frequentia convenire solebant. Itaque magno concessu (propriam hanc vocem nota (s)) efferebatur cadaver, si divitis alicujus esset, in lecto vel lectica, pretiosis stragulis strata (t) ; quæ ferebantur, vel a propinquis (u) ; vel, si summi viri fuissent, a viris plane honestissimis ; quemadmodum Augustum a senatoribus (x), Julium Cæsarem magistratum (y) humeris elatos fuisse legimus, & Severi Imperatoris urnam a Consulibus portatam (z) ; pauperiores vero in *Sandupila* a quatuor vespillonibus efferebantur (a). At omnium honoratissimum erat funus, quod *Censorium* appellabatur (b). Post ultimam conclamationem pompa funebris procedere incipiebat, *designatore* (Belgis, *een bidder*) eam ordinante (c), qui tum etiam licetoribus utebatur ; & tibicine (d) (qui hac

(g) *Carull. Carm. LXVIII. V. 6.* (h) *Virg. Æn. XI. 26. Perf. Sat. III. 103.* (De effigie mortui toro præfixa V. Lips. ad *Tac. Ann. III. 7.*) (i) *Cæsaub. ad Aët. Ver. 6.* (k) *Horat. Sermon. I. IX. 28.* *Ovid. Fast. V. 426.* (l) *Carull. Carm. ad Manf. V. 68.* (m) *Lucan. III. 442.* (n) *Horat. Epod. X. 18. Serv. ad Æn. VI. 216.* *Ovid. Met. XV. 141.* (o) *Fest. V. Cupressi.* (p) *Serv. ad Virg. Æn. III. 64.* (q) *Serv. ad Æn. VI.* (r) *Terenz. Phorm. V. VIII. 37.* (s) *Cic. pro Flacc. 17. 218.* (t) *Propevr. II. XIII. 21.* (u) *Vid. Plur. Quæst. Rom. p. m. 267. Val. Max. VII. 1. 1. Plin. H. N. VII. 44. (2) Suet. Aug. 105. (y) Id. Jul. 84. (z) Herodian. IV. 1. (Germanici cineres tribunorum centurionumque humeris portati, Tac. Ann. III. 2.) (a) *Marzial. VIII. 24. (& alibi).* (b) *Tac. Ann. IV. 15. & ibi Lips.* (c) *Horat. Epist. I. 4. Ell. 4.* (d) *Ovid. Fast. VI. 619.**

hac occasione proprio nomine *Siticen* (e), Græcis *τιμβραλίης*, dicebatur) præeunte, qui *Neniam*, sive *cantilenam funebrem* (ἐπιτιμβριον νομον (f)) defuncti laudes celebrantem canebat: procerum vero fune-ribus etiam cornua & tubæ (g) sunt adhibita, qua re testabantur (h), defunctum neque veneno, neque ferro interiisse. Quia autem defunctus iis laudibus sæpe erat indignus, hinc *neniæ*, sive *mortualia pro- nugis* ponuntur (i). Præficæ, mercede conductæ (k), plangendi modum ceteris præibant, & laudes quoque defuncti cantabant (l); quibus sæpe sententias, ex celebrioribus poetis petitas, & rei presentis convenientes miscebant (m). (Majoris ætatis funera ad tubam (*) facesque & candelas (**)) efferebantur: minoris vero ad tibias & cereos, immixtis tamen facibus. De *lectis* pluribus mortuo nobili sternendis vide, quos citamus, (***) de Proverbio, *licet ad tubicines mittas*, V. Comment. ad Petron. c. 129.)

In pompa funebri ferebantur insignia honorum, quos defunctus gesserat, & quidem inversa, ut etiam hodie fieri solet (n) (vel fracta (****)); spolia hostium (o), ornamenta triumphalia, dona militaria, & similia (p). Tum etiam *Imagines* majorum, & totius gentis in perticis præferebant (q); nec facibus parcebatur (r). Servi ex testamento defuncti manumissi funus pileati præcedebant (s): sequebantur propinqui, filii, si adessent, velatis, filiarum nudis capitibus (t), amici, aliique habitu lugentium; scilicet capillo passio, in veste pulla, sive atra (u), ornamentis positis, (ut, exempli gratia, equites annulos aureos, & phaleras ponebant (x)) quod etiam in luctu publico fieri solebat (y): tum etiam,

(e) Gell. XX. 2. (f) Pollux Onom. IV. 10. segna. 79. (De antiquitate cantus exequialis v. Falsteri Anacn. Philol. T. 11. p. 237.) (g) Hor. Serm. I. 6. 43. (h) Hyg. fab. 274. (i) Plaut. Aſin. IV. 1. vers. 43. (k) Horat. de arte 43. (vers. Hor. est 411. Sed nihil probat, quia male. gen. legitur: *Us qui condusse plorant in funere*. Nisi sit enallage generis, quod admirare non ausim. vid. potius Plaut. Truc. II. VI. 14. & Lucil. 5. 32. F. R.) (l) Nevius ap. Fest. V. Præfica. (m) Suet. Jul. 84. (*) (Serv. ad Æn. V. 138.) (**) (Lips. Exc. ad Tac Ann. III. 4.) (***) Cic. de Legg. II. 24. Serv. ad Æn. VI. 862. & 875.) (n) Pædo Alb. de morte Drusi 141. Tac. Ann. II. 1. (Virg. Æn. XI. 93. & ib. Serv.) (****) (Pædo ad Liv. vers. 177.) (o) Suet. ibid. (p) Lucan. VIII. 733. (q) Propert. II. XIII. 39. (r) Id. IV. 12. Ovid. epist. Cydipp. 172. (s) Dion. Hal. IV. 24. l. un. §. 5. Cod. de Lat. lib. 201. (t) Plur. Quæst. Rom. 14. §. p. 267. (u) Vid. Propert. IV. XII. 97. Juven. X. 245. (x) Liv. IX. 45. (& 7.) (y) Luc. II. 18. 28. Juven. III. 212.

etiam, ut hodie, domus luctus tempore claudebantur (z). (In luctu vel mœrore vestes etiam scindebant. *Virg. Æn. v. 685.* quod Hebræis perusitatum fuisse S. literæ docent. Tum Coss. mortuo Druso sede vulgari sedebant, *Tacit. Ann. IV. 8.*)

Ita, si illustre funus esset, in forum (a) deferabatur (b), & a filio, vel propinquo (c) aliquo pro rostris oratione funebri laudabatur (d): quod verus Romanorum institutum fuit, non vero, ut quidam volvere, a Græcis inventum (e). Quin originem a Poplicola habuisse docet Plutarchus *ejus vita p. m. 102.* quod institutum ad gloriam quidem & virtutem utilissimum fuit (f): historia tamen iis laudationibus mendosior facta est (g). Inde ad sepulchri, vel rogi locum procedebant; qui post legem duodecim Tabularum semper fuit extra Urbem; cum antea quisque fere domi suæ sepeliretur (h), & plerumque quidem juxta vias (i): quamquam, privilegio virtutis, vel dignitatis causa dato (k), quidam in Urbe sepulti sint (l); ut præter alios etiam Virgines Vestales (m).

§. III. De Sepultura & Combustione.

Antiquissimis Reipublicæ temporibus Romani utebantur sepultura (n); (i. e. *humatione*. v. nos in Synon.) quanquam hoc perpetuum non fuerit, cum jam A. U. 253. cadavera cremata legamus (o); nisi hoc forte factum, quod omnes sepeliendi otium tunc non suppeteret: verum etiam leges Decenvirales clare de ustione loquuntur. Et male quidam Sullam primum crematum putant; quod primus ex gente Cornelia crematus fuisse dicatur (p). Quicquid ejus rei sit, florente maxime Republica usque ad extrema tempora Antoninorum, cadavera (honestiorum saltem) cremata sunt: at postea rursus ad sepulturam reditum est (q). Infantes etiam, inter septimum

(z) *Tacit. Ann. II. 82. Juven. XIII. 119.* (Pædo ad Liv. *vers. 183.*) (a) *Dion. Hal. IV. 40.* (b) *Horat. Serm. I. VI. 43.*
 (c) *Juven. Sat. 6.* (d) *Dion. Halic. V. 17. omnia.* (e) *Dion. Halic. d. 1. & IX. 54.* (f) *Polyb. VI. 50.* (g) *Liv. VIII. 6. ult. Cic. Bruto c. 17.* (h) *Serv. ad Æn. V. 61. & VI. 152.* (i) *Juven. I. V. ult.* (k) *Cic. de LL. II. vers. fin.* (l) *Vid. Dion. Hal. V. 48. qui paulatim variat. Plur. Poplic. p. 100.* (m) *Serv. ad Virg. XI. 205.* (n) *Plin. H. N. VII. 54. Vid. Zippel. Petr. non longe ab inis.* (o) *Dion. Hal. V. 47.* (p) *Cic. de LL. II. 22.* (Similis *Servit. locus ad Virg. mihi cæcidit*). (q) *Virg. Æn. VI. 177.*

num mensum mortui, non cremabantur, sed sepe-
liebantur (r). Ita loquor ex usu communi; licet
etiam *sepelire* & *sepulchrum* etiam de *combustione*
dici (s). Ad cadaver cremandum extruebatur *Pyra*
in formam aræ (t), vel turris ex lignis, facillime
ignem concipientibus (u), circumpositis cupressis.
Hæc simul cum cadavere imposito liquoribus quibus-
dam pretiosis conspergebatur (v); & a proximis
consanguineis averso vultu faces ei subiciebantur
(vv): ac vestis pretiosa, ornamenta, arma defun-
cti, &c. in *Rogum* (qui pro qualitate fortunarum
fiebatur, Serv. ad IV. Æn. 685.) (ita dicebatur *Pyra*
jam ardens (x)) conjiciebantur (y). Tum propin-
qui etiam (tus & aromata (*) immo) comas suas
detonsas in rogam mittebant (z). Dum cadaver
cremaretur, sanguis humanus ante rogam effunde-
batur, quo manes defuncti placari credebant. Ille
sanguis olim quidem erat captivorum, vel servo-
rum (a); at postea gladiatorum (b), qui inde *Bu-
starii* sunt dicti: nam Rogus, cum plane jam con-
sumptus esset, *Bustum* dicebatur (c); locus ipse ve-
ro, ubi cadaver cremabatur dicebatur *Ustrina* (d).

Cadavere cremato, favilla, olim quidem vino
(e), postea vero aqua extinguebatur; & ossa ac
cineres a proximis (f) in Urnam legebantur: his-
que odores & flores odoratos miscebant (g). Pote-
rant autem discerni ossa ex situ & collocatione ca-
daveris (h), quod non ipsi igni impositum, sed æ-
stu potius flammæ circumlambentis in cineres re-
ductum videtur; ita tamen, ut ramusculi cupressor-
um & particulae rogi super cadaver conciderent
(i): quod unciis & hamis, quantum possent, pro-
hibebant. Post hæc præsentibus, ut lustrarentur, ter
aqua pura a sacerdote conspergebantur (k); & jam
discessuri extremum *Salve* & *Vale* mortuo inclama-
bant.

(r) Plin. H. N. VII. 29. (citatio falsa). (s) Terent. Andry.
I. v. vers. 101. Plin. H. N. VII. 54. (t) Virg. Æ. I. 214. segg.
(u) Ib. 225. (v) Virg. Æn. V. vers. 223. Mart. X. 97.
(vv) Id. Æn. XI. 193. segg. (x) Serv. ad Virg. Æn. XI. 185.
(y) Id. ad Æn. X. 581. (falsa citatio. Sed vid. Æn. VI.
217. & Serv. ad vers. 233.) (*) (Martial. VI. 15. 22. & X. 55.
6. Virg. Æn. VI. 225.) (z) Ovid. epist. Canaces V. 116.
(a) (Virg. & Serv.) *Ibid.* (b) Horat. Serm. II. III. 85.
(c) Fest. hac V. (d) Fest. *ibid.* (e) Virg. Æn. VI. 227.
(f) Tibul. I. III. 6. (g) Id. III. II. 23. (h) Vid. Hom. *Iliad.*
V. v. 240. (i) Vid. Boxhorn. Quæst. Rom. 25. Kirchn. de Juner.
Bl. 3. Voss. de Idot. V. 43. (k) Vid. Virg. Æn. V. 229.

bant (l), hac vel simili formula: *Eternum vale; Mos te ordine, quo natura jussit, cuncti sequemur.* Denique præfata, vel quis alius, novissimo verbo *ilicet* omnes dimittebat (m). Urna inferebatur sepulcro, cui inscribebatur *Titulus* (n), & *Votum* (S. T. T. L. i. e.) *Ut terra mortuo levis esset* (o), vel, *Ut ossa molliter cubarent* (p): vel Græce ita, Κούφη γῆ τῆτον καλύπτοι (q); vel denique ut dicit Euripides *Alcest.* vers. 462.

.... Κούφα σοι χθόνι ἐπάνω νέσσει, γόνυ (r). Qui omnino etiam videndus est in *Helena*, v. 857. *seqq.* Domum reversi amici, cum cognatis funebri convivio excipiebantur, cum prius balneum ingressi fuissent (s), ut se a pollutione funeris purgarent. Et in illustri funere quandoque epulum populo datum fuit (t); aut *Visceratio* (u), (Græcis κρεανομία (*)) quæ est *crude carnis distributio* (v): quod epulum proprie *Silicernium* dicebatur; Græce περιδωπιον (vv). Nono etiam die, postquam funus elatum esset, celebrabantur sacra quedam *Novendialia* dicta, in Glossariis Græcis ἐνωατα ἐπι νεκρῶ ἀγόμενα (x). Domus denique funesta purgatur *Dematicibus* (scilicet feris (y)): Græci enim νέκρον *mortuum* dicunt, & *Exveris* (z).

(l) *Id. Æn.* XI. 57. (m) *Id. Æn.* VI. 231. (n) *Propert.* IV. XI. 36. *Vid. Martial.* VI. 12. (o) *Tac. Agric.* c. ult. (p) *Ovid. Trist.* III. III. 75. *Contra Tib.* I. IV. 60. *Virg. Ecl.* X. 37. *Pers.* S. I. 37. *Juven.* VII. 207. (q) *Suid.* V. Κούφος. (r) *Vid. Bud. comm. ling. Gr.* 218. (s) *Cic. in Vatin.* 13. & *ibi Abram.*

(t) *Suet. Jul.* 35. (u) *Liv.* VIII. 21. (*) (V. *Glossar. a Labbæi*, ubi κρεανομία &c. dicitur; & *Casaub. ad Suet. J. C. e.* 38.) (v) *Serv. ad Virg. Æn.* I. 111. (vv) *Varro ap. Non. p.* 76. *ed. opt. Plin.* *Serv. ad Æn.* V. 88. *Suid. hac V.* (x) *Vit. Poll. Om.* VIII. 13. & *ibi not. Serv. ad Æn.* V. 61. (y) *Fest. hac V. Cic. de leg.* II. 12. (z) *Fest. V. Everriator.*

F I N I S.

Τῶ δὲ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφδάπτω, ἀοράτω, μόνω σοφῶ θεῶ τιμῆ καὶ δόξῃ εἰς τῆς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. 1. *Timoth. I.* vers. 17.

APPENDIX I.

D E

NOTIS ROMANORUM,

Sive SIGLIS maxime memorabilibus.

A

- A** Notat Abrogo. Absolvo. Anno. Annis. Ante. Apud.
 A. Augustus. Augusta. Augustalis. Aulus.
 AA. Augusta. Augusti duo.] & similia similiter.
 AAA. Augusti tres.]
 A. A. A. F. F. Auro Argento Aere Flando Feriando.
 AA. COSS. Augustis duobus Consulibus.
 A. A. V. S. E. V. Alter AmboVe Si Eis Videbitur.
 A. A. V. S. L. M. Apud Agrum Vivens Sibi Locum Monu-
 menti, vel Legavit Monumentum.
 AA. VV. CC. CONSS. Augustis duobus Viris Clarissimis Con-
 sulibus.
 AB. IN. E. L. F. E. Abdicavit. In Ejus Locum Factus Est.
 A. B. M. Amico [Amicæ] Bene Merenti.
 ABN. Abnepos.
 ABS. Absolutus.
 AB. V. C. Ab Urbe Condita.
 A. D. Ante Diem.
 AD. FRV. EMV. Ad Fruges Emundas.
 AED. CVR. Ædilis Curulis.
 AEL. Ælius. Ælia.
 AEM. Æmilia tribu. V. pag. 7.
 AER. Ærarium, &c.
 AET. AVG. Æternitas Augusti.
 A. F. A. N. Auli Filius Auli Nepos. *Similia similiter.*
 A. FR. A Fronte.
 AFR. Africa. Africanus.
 AG. Agrippa. Agro, &c.
 AGON. Agonalia.
 A. H. D. M. Amico [Amicus] Hoc Dedit [Dedicavit] Mo-
 numentum.
 A. K. Ante Kalendas.
 A. L. Auli [Augusti]. Libertus [Liberta].
 A. L. A. Amico [Aram] Libens Animo.
 A. L. F. [P.]. Amico Libens Fecit [Posuit].
 A. L. V. S. Animo Lubens Votum Solvit.
 A. M. P. Amico Monumentum Posuit.
 AN. A. V. C. Anno Ab Urbe Condita.
 AN. C. H. S. E. Annorum Centum Hic Situs [Sita] Est;
 ANN. Annonæ.
 AN. P. M. L. Annorum Plus Minus Quinquaginta.
 AN. V. P. M. II. Annis Vixit Plus Minus Duobus.
 A. O. Amico Optimo. Alii Omnes.
 AP. Appius. Appia tribu.
 AP. CONS. Apollini Conservatori.

A. F.

- A. P. F. Auro [Argento] Publico Feriundo.
 A. P. P. V. F. Ad Populum Plebem Ve Ferant.
 A. P. R. C. Anno Post Romam Conditam.
 AQ. Aquilifer.
 AR. DD. Aram Dedicavit.
 ARG. P. X. Argenti Pondo Decem.
 ARM. Armeniacus. Armilustria.
 ARN. Arnienſi tribu.
 AR. VV. D. D. Aram Votivam Dono dedit.
 A. S. L. Animo Solvit Libens.
 A. S. L. F. Amico ſuo Libens Fecit.
 A. T. A Tergo.
 A. V. C. Ab Urbe Conditæ. [Anno Urbis Conditæ].
 AVG. Augur. Auguſta. Auguſtalis. Auguſtus.
 AVG. LIB. Auguſti Liberalitas [Libertus]. [Auguſta Li-
 berta].
 A. V. L. Animo Vovit Libens. Annos Vixit Quinquaginta.
 AVR. Aurelia. Aurelius. Aurum.

B

- B** Balbus. Beatus. Bene. Bonus.
 B. Bg. bus *terminatio*, ut OMNIBg, pro Omnibus.
 B. A. Bonis Avibus [Auguriis. Auspicis].
 BASC. Baſilica.
 B. D. S. M. Bene De Se Merito. [Merita. Merenti].
 B. E. Bona Ejus.
 B. F. [BF.] Beneficiarius. Benefecit. Beneficium. Bona Fi-
 de [Fortuna]. Bonum Factum.
 B. F. P. Bonæ Fidei Poſſeſſor.
 B. H. M. Bene Hic Maneat.
 B. M. Beatæ [Bonæ] Memoria. Bene Maneat [Merenti].
 Bonis Manibus.
 B. M. H. E. Bene Merenti Hoc Erexit, &c.
 B. M. M. P. Bene Merenti Monumentum Poſuit.
 B. M. P. [S.] C. Bene Merenti Poni [Sepulcrum] Curavit
 [Condidit].
 B. O. Bene Optime. Bono Omine. Bona Omnia.
 B. P. Bono Publico. Bonorum Poſſeſſor.
 B. P. D. Bono Publico Datum [Dedit].
 E. Q. [RE.] Bene Quieſcat. [Requieſcat].
 B. R. [RP.] N. Bono Rei Publicæ Natus.
 B. S. Bona Sua, &c.
 B. V. Bene Vale. [Valeat. Vixit].
 B. V. A. Bene Vixit Annis. Boni Viri Arbitratu. NB. B. in
 ſequioribus potiffimum monumentis pro V. occurrit, ut
 BIAR. BIX. pro *Viarum, Vixit*.

C

- C** Cajus. Caja. Cauſa. Cenſor. Centum. Centuria. Ci-
 vitate. Clariffimus. Cohors. Collegium. Colonia. Co-
 mitialis dies. Condemno. Conjux. Conſul. Cornelius.
 Cum. Curavit.
 C Caja. Centuria. &c.
 C Con principio vocis. Contra.
 CA, Camillus. Cato. Cauſa.

- C. A. Cæsar Augustus. Cæsarea Augusta.
 CAES. AVG. PON. MAX. COS. V. DICT. PERP. Cæsar Augur
 Pontifex Maximus Consul Quintum Dictator Perpetuus.
 CAR. Carissimus. Carissima. Carmentalia.
 C. B. M. F. Conjugi Bene Merenti Fecit.
 C. C. Cajus *duobus*. Causa Cognita. Conjugi Carissimo, mæ.
 C. C. C. Censa Civium Capita. [Calumniæ Cavendæ Causa].
 C. C. J. L. L. Cæjorum *duorum*. Con Liberti.
 C. C. S. Curavit Cum Suis. Curaverunt Communi Sumtu.
 C. D. Cajus Drufus. Collegium Decurionum. Communi Dividendo.
 C. E. Curavit Erigi.
 C. E. C. Coloni Ejus Colonia.
 CEN. Cenfor. Centum. Centuria. Centurio.
 CEN. P. Censor Perpetuus [Primus].
 CER. Cerealia.
 C. F. Caji Filius [Filia]. Carissimus Filius. Clarissima Femina. Conjux [Conjugi] Fecit. Curavit Fieri.
 C. F. C. Clavi Figendi Causa.
 C. F. M. Curavit Fieri Monumentum.
 C. H. Curavit Heres.
 C. H. M. Consecravit Hoc Monumentum. Curavit Hanc Memoriam.
 CHO. Cohors.
 C. I. C. Cajus Julius Cæsar.
 CL. Claudius. Claudia *tribu*. Clarissimus. Colonia.
 CL. V. Clarissimo Viro.
 C. M. Cæsar Maximus. Cajus Marius. Causa Mortis. Curavit Monumentum. Conjux Marito.
 C. M. D. Conjux Marito [Conjugi Maritus] Dedit.
 C. M. F. Conjux Marito [Conjugi Maritus] Fecit. Curavit Monumentum Fieri. Clarissima Memoria Femina.
 C. M. S. Condidit Monumentum Sibi.
 C. M. T. Curavit Monumentum Testamento.
 C. M. V. Clarissimæ Memoria Viro. Curavit Monumentum Vivens.
 C. MVN. Curator Municipii.
 CN. Cneus. Cnaea.
 C. O. Civitas Omnis. Conjugi Optimo, mæ.
 CO. Conjux. Conjugi.
 COACT. A. CONL. ABD. I. F. L. F. E. Coactus A Conlega Abdicavit In Ejus Locum Factus Est.
 COER. Coeravit. i. e. Curavit. Coeravere.
 COH. Coheres. Cohors.
 COH. I. PR. P. V. Cohors Prima Prætoria Pia Victrix.
 COL. Collega. Collegium. Coloni. Colonia. Collocatum.
 COL. AA. PATR. Colonia Augusta Patrensis.
 COL. DED. Colonia Deducta. Colonis Dedit.
 CO. M. Communi Matri.
 COM. AS. ROM. ET. AVG. Commune Asiæ Romæ Et Augusto.
 COM. HAB. C. Comitiorum Habendorum Causa.
 COMM. Commilitones. Commodus, &c.
 COMM. CONS. Communi Consensu.

- COMP. Compari. Compitalia.
 [COM. R. P. Comes Rerum Privatarum.
 COM. S. L. Comes Sacrarum Largitionum].
 CON. Congiarium. Conjux. Conlega. Consul. Consularis.
 CONCORD. EXERC. Concordia Exercituum.
 CONLAC. F. Con Lacrymis Fecit, i. e. *Cum Lacr.* [*Ego le-
 go, Conlacrumantes Fecerunt*].
 CON. P. S. Consularis Provinciæ Siciliae.
 CONS. Consiliarius. Confualia. Consul. Consularis. Consulatu.
 CONSEN. Consentibus *Diis*.
 CON. SEN. ET. EQ. OR. P. Q. R. Consensu Senatus Et E-
 questris Ordinis PopuliQue Romani.
 CON. SOL. D. Condendo Solum Dedit.
 CONS. S. Conservatori Sui.
 C. O. P. Comites Ordinis Primi.
 COR. Cohors. Cornelius. Cornelia *tribu.* Corona. Coryinus.
 COR. VAL. II. Coronis Vallaribus Duabus.
 COS. Consul. Confules. Consularis.
 COS. DES. S. D. Confuli Designato Salutem Dicit.
 COS. ORD. Consul Ordinarius.
 COSS. PRÆT. TRIBB. PL. S. P. PL. Q. R. Consulibus Præ-
 toribus Tribunis Plebis Senatui Populo PlebiQue Romanæ.
 COS. VIR. Consularis Vir.
 COS. V. P. P. Consul Quintum Pater Patriæ.
 C. P. Cinerarium Posuit. Curavit Ponendum.
 C. P. S. Curavit Poni Sibi.
 C. P. S. E. Curavit Pecunia Sua [*Proprio Sumptu*] Erigi.
 C. P. T. Curavit Poni Titulum.
 C. Q. S. S. E. Causa Quæ Supra Scripta est.
 C. R. Civis Romanus. Cives Romani. Curavit Refici.
 CR. Creticus. Crispus.
 CRAS. Crassus.
 C. R. C. Cujus Rei Causa.
 CRUST. ET. SPORT. N. S. X. N. Crustulum Et Sportulas
 Nomine Sui Decem Nummos.
 C. S. Communi sumptu. Consulatum Sententia. Cum Suis.
 Curavit Sibi. Coniugi Sui. [*Suz*].
 CS. Cæsar. Consiliarius. Consul.
 C. S. C. P. T. M. Cum suis Curavit Poni Titulum Monu-
 menti.
 C. S. F. Communi Sumptu Factum. Curavit Sibi Facien-
 dum. Cum Suis Fecit.
 C. S. H. Communi Sumptu Heredum. Cum Suis Heredibus.
 C. S. H. S. S. S. V. T. L. Communi Sepulcro Hic Siti Sunt.
 Sit Vobis Terra Levis.
 C. S. H. S. T. T. L. Communi Sumptu Heredum. Sit Tibi
 Terra Levis.
 C. S. S. Cum Suis Servis. Curavit Sibi Sepulcrum. Curavit
 Sibi Suis.
 C. V. Centum Vir. Centum Viri. Clarissimus Vir. Consul
 quintum.
 C. V. I. CELSA. Colonia Victrix Julia Celsa.
 CU. MA. F. An. XV. Cum Marito Fuit Annos quindecim.
 C. V. M. P. Contra Votum Memoriam Posuit. Curavit Vi-
 gilis Monumentum Poni.

- C. V. P. V. D. D. Clarissimus Vir Praefectus Urbi De Dica-
vit (Dono Dedit). Communi Voluntate Publice Votum
Dederunt.
- CUR. CURA. Curator. Curavit. Curia. Curio. Curulis.
- CUR. AED. SAC. Curatori Aedium Sacrarum.
- CUR. ANN. Curatori Annonae.
- CURAT. OP. PUB. Curatori Operum Publicorum.
- CUR. D. S. Curavit De Suo.
- CUR. ET. SUB. ASC. DED. Curavit Et Sub Ascia Dedicavit.
-
- CUR. II. FRUM. COMP. Curator Iterum Frumenta Compa-
randi.
- CUR. P. P. Curator Pecuniae Publicae.
- CUR. RP. Curator Rei Publicae.
- CUR. SAC. PUB. P. R. Curator Sacrorum Publicorum Po-
puli Romani.

D

- D** Data. Decimus. Decius. Decurio. Dedicavit. Dedit.
Depositus. Devotus. Deus. Dictator. Dies. Diis. Di-
vus. Donavit. Dominus. Domo.
- D. A. C. Divus Augustus Caesar.
- DAC. Dacia. Dacius.
- D. A. S. Divo Augusto Sacrum.
- DAT. ET. PP. Data Et Proposita.
- DAT. POP. Datum Populo.
- D. B. I. Diis Bene Juvantibus.
- D. B. M. Dedit Bene Merenti.
- D. B. S. F. De Bonis Suis Fecit.
- D. C. Divus Caesar. Decurio Coloniae. Decurionum Colle-
gium.
- D. C. A. Divus Caesar Augustus.
- D. C. ND. L. De Causa NonDum Liquet.
- D. CP. Datum Constantinopoli.
- D. C. S. De Consilii Sententia.
- D. D. Decurionum Decreto. Dedicavit. DeDicatum. Dedit
Donavit. Dedit DeDicavit. Dono Dedit. Deo Domestico.
Dis Deabus. Diis Dantibus. Dotis Dictio.
- DD. Dederunt. DeDicavit. DeDicaverunt. Dies.
- D. DD. Dono Dederunt, &c.
- D. D. D. Datum Decreto Decurionum, &c. Dono Dedit De-
dicavit.
- D. D. D. D. Dignum Deo Donum Dicit. Dono Datum
Decreto Decurionum.
- DDD. NNN. FFF. Domini Nostri Felices tres.
- D. D. D. S. Dono Dedit De Suo.
- D. D. L. Dono Dedit Lugens. (Libens).
- D. D. L. M. Dono Dedit Libens Merito (Libero Munere).
- D. D. M. Dedicatum Dis Manibus. Dono Dedit Monumentum.
- DD. NN. AUGG. Dominorum Nostrorum Augustorum.
- D. D. O. P. Dis Deabus Omnibus Posuit.
- D. D. Q. Dedit DonavitQue, &c. Dis DeabusQue.
- D. D. S. Dis Deabus Sacrum.
- DE. Decius. Defunctus.
- DEC. Decessit. Decius. Decurio.

- DEC. DEC. MUN. MAL. Decreto Decurionum Municipii Malacitani.
- DEC. HS. XII. N. Decurionibus Sestertios Duodecim Numero.
- DEC. * XIII. AUG. XII. POP. XI. Decurionibus Denarios Tredecim. Augustalibus Duodecim. Populo Undecim.
- DED. Dedicavit, &c.
- D. F. HS. C. Det Fisco Sestertios Centum.
- DEN. Denatus.
- DEP. EST. IN. PA. Depositus Est In Pace.
- DE. P. S. P. De Pecunia Sua Posuit.
- D. E. R. I. S. C. De Ea Re Ita Senatus Censuit.
- DESS. Designati.
- DE. VIC. S. PORTIC. F. COIR. De Vicanorum Sententia Porticum Fieri Coiraverunt.
- D. F. Decimi [Divi] Filius [Filia]. [Det Fisco.]
- D. F. D. I. P. Decurionum Fide Dividenda In Publicum. [*Posse etiam exponi. Inter Plebem.]*
- D. G. Dedit [Donavit] Gratis. [*Quidni Gratus?]*
- D. H. Donavit Heredibus. Dono Habuit.
- D. I. Dari Iussit. Diis Immortalibus. Dis Inferis.
- DIAL. Dialis *Flamen*.
- DIC. Dictator.
- DIC. SEDIT. SEDAN. ET. R. G. C. Dictator Seditionis Sedanda Et Rei Gerunda Causa.
- DIG. M. Dignum Memoria. Digna Mulier.
- DIL. S. Dilectissimus Servus.
- D. I. M. Dea Ifidi Magna. Deo Invicto Mithrae. Dis Inferis Manibus [Malis.]
- D. IMM. S.] Dis Immortalibus Sacrum.
- D. I. S.] Dis Inferis Sacrum.
- DIS. D. Q. Dis DeabusQue.
- DISP. ET. TABUL. Dispensator Et Tabularius.
- D. L. Dedit Libens [Locum. Lugens]. Donavit Locum. Decimi Libertus.
- D. L. A. P. Donum Libens Animo Posuit.
- D. L. D. L. D. D. D. Dono Libens Dedit. Locus Datus Decreto Decurionum.
- D. L. D. P. Dis Locum Dedit Publice.
- D. L. M. Datus Locus Monumenti. Dedit Libens Merito.
- D. L. S. Dedit Locum Sepulturae. Dis Laribus Sacrum.
- DI. M. Dea [Deum] Matris. Dedit Mœrens. [Monumentum], Dis Manibus. Divae Memoriae. Divino Monitu. Dolus Malus, &c. Domus Mortui. Dicitum Memoriae.]
- D. M. A. Dolus Malus Abesto.
- D. M. AE. Deo Magno Eterno.
- D. M. E. M. AE. Deo Magno [Dis Manibus] Et Memoriae Eternae.
- D. M. F. V. C. Doli Mali Fraudis Ve Causa.
- D. M. L. Datus [Dicitus] Memoriae Locus. Dedit Merito Libens.
- D. M. M. I. Dea Magnae Matri Ifidi, [Idæ].
- D. O. M. Deo Optimo Maximo.
- D. M. P. Dis Manibus [Defunctae Monumentum] Posuit.
- D. M. V. F. Dis Manibus Votum [Vivens. Univerfis [Fecit.]
- D. N. Dominus Noster.

- DNA. Domina.
 D. N. M. Q. E. Devotus Numini Majestati Que Ejus.
 D. O. M. S. Deo Optimo Maximo [Diis Omnibus Manibus] Sacrum.
 DON. DON. Donis Donatus.
 D. P. Dedit Publice. De Pecunia. Diis Patriis [Penatibus].
 Divus Pius. Donum Posuit.
 D. PEC. R. De Pecuniis Repetundis.
 D. P. M. V. Dies Plus Minus Quinque.
 D. PP. Data Proposita. Data Publicata. Dis Perpetuis.
 D. P. P. De Pecunia Publica [Propria].
 D. P. S. De Pecunia Sua. Dedit Proprio Sumptu. Dis Penatibus [Perpetuis] Sacrum.
 D. P. S. D. L. D. P. De Pecunia Sua Dedicavit. Locus Datus Publice.
 D. Q. S. De Quo Supra. Dies Qui Supra.
 DR. Drusus.
 D. S. Data Subscripta. Deo Sancto. Deo Sacrum. De Suo.
 D. S. B. H. S. S. De Suis Bonis Hoc Sibi Sumferunt [Suis].
 D. S. D. D. De Suo Donum Dedit, &c.
 D. S. I. M. Deo Soli Invicto Mithræ.
 D. S. I. P. C. De Sua Impensa Poni Curavit.
 D. S. P. Deo Sacrum Posuit. De Sua Pecunia. De Suo Posuit.
 D. S. P. P. De Sua Pecunia Posuit. De Suo Posuere.
 D. S. S. De Suo Sibi. De Senatus Sententia. De Suo Sumtu.
 D. S. V. S. L. L. M. De Suo Votum Solvit Lubentissime Merito.
 D. T. Dedit Testamento [Titulum. Tumulum]. Dum Taxat.
 D. V. Dedit Vivens. Devota Vestæ. Devotus Vester [Vir].
 Dies Quintus. Dis Volentibus. Donec Vixit.
 DVL. Dulcis, Dulcissimus, &c.
 D. V. S. Dedit Vivens Sibi. Dis Universis Sacrum.
 DVVMV. Duum Vir. Duum Viratus.

E

- E. Ejus. Ei. Eorum. Eis. Erexit, &c. Est. Ergo.
 E. B. Ejus Bona.
 E. C. Ejus Causa. Erigi Curavit.
 ED. Edicto.
 E. D. Ejus Domus. [Dominus].
 EDV. P. D. Edulium Populo Dedit.
 EE. Esse.
 EE. N. P. Esse Non potest.
 E. F. Egregia Femina. Erigi Fecit. Ejus Fictus.
 EG. Egit, Egregius, &c.
 EG. S. B. M. F. Erga Se Bene Merenti Fecit.
 E. H. Ejus Heres.
 E. H. E. Ex Heres Esto.
 E. H. L. N. R. Ejus Hac Lege Nihil Rogatur.
 E. H. T. N. N. S. Extraneus Heres Tumulum Nunc Non Sequitur. Exterum Heredem Titulus Noster Non Sequitur.
 EID. MART. Eidius Martias.
 E. I. M. C. V. Ex Jure Manu Consertum Vocavit.
 E. L. Ea Lege. Ejus Locus. Edita Lex.

E. M. Ejus Mater. Egregiæ Memoriam (Mulieri), Erexit Monumentum.

EM. Emeritus. Emit.

EMP. Emptor. Empta.

EM. VR. Eminenti Viro.

EN. Endoterciusus *h. e. Intercisus dies*. Enim.

EOR. Eorum.

EP. Epistola. Epitaphium.

EP. M. Epistolam Misit.

EPUL. INDICT. Epulum Indictum.

EQ. Eques. Equiria.

EQ. M. Equitum Magister.

EQ. M. P. Equum Meruit Publicum.

EQ. O. Equester Ordo &c.

EQ. P. Equus Publicus &c.

EQ. R. E. P. Eques Romanus Equo Publico.

EQ. SING. Eques Singularis.

ER. Erit. Erogator.

E. R. A. Ea Res Agitur.

E. S. ET. LIB. M. E. Et Sibi Et Libertis Monumentum Erexit.

E. S. S. P. Q. R. Ex Sententia Senatus Populique Romani.

ESQ. Esquilina *tribu*.

E. T. F. I. S. Ex Testamento Fieri Jussit Sibi.

ET. L. L. P. Q. E. Et Libertatis Libertabus Posterisque Eorum.

ET. S. A. D. Et Sub Ascia Dedicavit.

ET. S. ET. S. LIB. L. P. Q. E. Et Sibi Et Suis Libertis Libertabus Posterisque Eorum.

E. V. Egregius Vir, &c. (Ex Voto).

E. V. L. S. Ejus Votum Libenter Solverunt, Ei Votum Libens Solvit.

EVOC. Evocatus.

EXACT. TRIB. CIVIT. GALL. Exactor Tributorum Civitatum Galliarum.

EX. A. D. C. A. Ex Auctoritate Divi Caesaris Augusti.

EX. A. D. K. Ex Ante Diem Kalendas.

EX. A. P. Ex Argentum Publico.

EX. C. C. Ex Civitatis (Coloniarum, Communi) Consensu.

EX. D. Ex Decreto (Decuria, Domo, Dono).

EX. E. Exheres Esto.

EX. EA. P. Q. I. S. AD. AER. D. E. Ex Ea Pecunia Quae Jussu Senatus ad Aerarium Delata est.

EX. GER. I. Ex Germania Inferiori.

EX. H. L. N. R. Ex Hac Lege Nihil Rogatur.

EX. I. Q. Ex Jure Quiritium.

EX. M. D. Ex Monitu Dedit.

EX. NUM. FRUM. LEG. Ex Numero Frumentariorum Legionis.

EX. ORD. ARUS. Ex Ordine Aruspicum.

EX. PR. Ex Praetorio. Ex Praetoria Nave.

EXQ. Exquilina *tribu*.

EX. R. Exactus Regibus.

EX. S. C. P. Ex Senatus Consulto Posuit. Ex suo Curavit Ponendum.

- EX. S. D. Ex Senatus Decreto . Ex Suo Dedit.
 EX. T. F. I. Ex Testamento Fieri Jussit .
 EX. V. Ex quinta. Ex Visu. Ex Voto.
 EX. V. S. P. Ex Voto Sacrum (Suo, Suscepto) Posuit .

F

- F** Faciendum . Factum . Fecit . Fieri . Familia . Fastus *dies* .
 Felix . Feliciter . Femina . Fides . Filius . Filia . Fra-
 ter . Fronte . Fuit .
 FAB. Fabius . Fabia *tribu* . Fabrum .
 FAL. Falerina *tribu* .
 FAM. Familia . Familiaris .
 F. C. Faciendum Curavit . Fidei Commissum . Fiducias Causa .
 Fraude Creditoris . Filio Carissimo, *vel* Filia . Fecit Conjux .
 F. D. Fides Data &c. Factum Dedicavit . Flamen Dialis .
 F. E. Factum Est . Fecit Erigi . Fides (Filius) Ejus .
 F. E. D. Factum Esse Dicitur .
 FEL. P. R. Felicitas Populi Romani .
 FER. Feralia .
 FER. LAT. C. Feriarum Latinarum Causa .
 FER. NEP. Feriæ Neptuni .
 F. E. S. Fecit Et Sacravit . Fecit Et Suis .
 F. F.) Fabrefactum . Fabricaverunt . Fecerunt .
 Fieri Fecit .
 FF.) Filii . Filii Familias . Fratres . Flando
 (Feriundo) .
 F. F. F. Ferro Flamma Fame . Flavii Filius Fecit (Fuit) .
 (Flando . Faciendo . Feriundo) .
 F. FL. Fratris Filius .
 FF. PP. FF. Fortissimi . Piissimi . Felicissimi .
 F. F. Q. Filii FiliabusQue .
 F. H. Fecerunt Hoc . Fecit Heres &c. Filius Heres . Femina
 Honesta .
 F. HC. Familia Herciscundæ .
 F. I. Fide Jussor . Fieri Jussit .
 F. I. A. P. Felix Julia Augusta Pia .
 FI. B. Fide Bona .
 FID. M. Fides Militum .
 F. L. Favete Linguis . Fecit Locum . Femina Lectissima .
 FL. Filius . Filia . Flamen . Flaminica . Flaminus . Flavia
tribu . Flavius .

 FLCA. Falcidia *lex* .
 FLO. Floralia .
 F. M. Fati Munus . Fecit Monumentum (Memoriam . Moe-
 rens . Merenti) . Fieri Mandavit .
 F. MART. CAR. MONET. Feriæ Martis Carnæ Monetæ .
 F. M. I. Fati Munus Implevit . Fieri Monumentum Jussit .
 F. N. C. Fidei Nostræ Commisit .
 F. O. Fratri Optimo .
 FONT. Fontinalia .
 FOR. Forum . Fortuna . Fortis .
 FOR. RE. EX. S. C. Fortunæ Reduci Ex Senatus Consulto .
 F. P. Fastus Primo . Fecit Patri (Publice) . Filius Patri .
 Filio Pater (Posuit) . Fas Prætori . Feriæ Publicæ .

- F. R. Finium Regundorum, &c.
 FR. D. Forum. Frater. Fronte. Frumentarius.
 FR. D. Frumenti Dandi.
 FS. Familias. Fratres Filiis.
 F. T. C. Fieri Testamento [Titulum] Curavit.
 F. V. C. Fidei Vestra Commissum. Fieri Vivens Curavit.
 Fraudis Ve Causa.
 F. V. S. L. M. Fecit Vivens Sibi Locum Monumenti. Fecit Voto Suscepto Libens Merito.

G.

- G** Gajus. Gaudium. Genius. Gens. Genus, &c. Gesta.
 Gratia.
 GAL. Galeria *tribu*. Galerius. Gallus.
 G. B. D. M. P. Genio Bono Dicitur Monumentum Publice.
 G. D. Germanicus Dacicus. Gratis Dedit.
 GEM. Gemina *legio*. Gemellus.
 GER. Germanicus.
 GG. Gemina *legio*. Gesserunt.
 G. L. Genio Loci. Gaji Libertus, &c.
 GL. E. R. Gloria Exercitus Romani.
 GL. P. Gloria Parentum [Populi. Patria].
 G. M. Genio Malo.
 GN. Gens. Genius. Genere. Gnæus.
 GN. N. T. M. D. D. Genio Numini Tutelari Monumentum
 [Merito] De Dicitur.
 G. P. Gallie Procurator. Genio Posuit [Parentum].
 GR. Gerit. Grex. Gratis.
 GRAC. Gracchus.
 GR. D. Gratis Dedit.
 G. S. Genio Sacrum.
 G. V. Genio Urbis. Gnæus Valerius. Gravitas Vestra.
 G. V. S. Genio Urbis. Sacrum. Gratis [Gratus] Votum Solvit.

H.

- H** Habet. Heres, &c. Hic. Hoc. Honestus. Honor. Ho-
 ra, &c.
 H. A. C. Heres Amico Curavit.
 H. A. E. C. Hanc Ædem Ei Condidit. Hanc Aram Eligi-
 Curavit.
 H. A. I. R. Honore Accepto Impendium Remisit.
 H. B. Heres Bonorum. Hora Bona.
 H. B. V. P. Heres Bonorum. Ve Possessor.
 H. C. CV. Hic Condi Curavit.
 HC. L. S. P. S. Hunc Locum Sepulturæ Posuit Sibi.
 H. D. D. Heredes. Dono. Dedere. Honori. Domus Divinæ.
 HER. S. Herculi Sacrum.
 H. E. S. Hic Est Situs [Sepultus].
 H. ET. L. Heredes Et Liberti.
 H. F. Heres. Fecit. Hic Fundavit. Honestæ Femina.
 H. H. Heredes. Homo Honestus. [Hispaniarum].
 H. H. M. S. Heredes Hoc Monumentum Sequitur.
 H. I. Hic Jacet.
 HILAR. TEMP. Hilaritas. Temporum.
 H. K. N. Have Karissimæ Nobis.

- H. L. Hac Lege . Hic Locus , &c. Hoc Legavit . Honeſto Loco .
 H. L. D. Heres Libens [Hoc Libens . Hunc Locum] Dedit .
 H. L. H. N. S. Hic Locus Heredes Non Sequitur .
 H. L. N. Honeſto Loco Natus .
 H. L. R. Hac Lege Rogatum .
 G. M. Hoc Mandavit . Hoc Monumentum . Honeſta Mulier .
 [Hanc Memoriam] . Honeſta Miſſione . Hora Mortis .
 H. M. AD. H. N. T. Hoc Monumentum Ad Heredes Non
 Tranſit .
 H. M. D. M. A. Huic Monumento Dolus Malus Abeſto .
 H. M. E. H. N. S. Hoc Monumentum Exterum Heredem
 Non Sequitur .
 H. M. E. N. R. Hoc Monumentum Exterum Non Recipit .
 H. M. G. N. S. Hoc Monumentum Gentiles Non Sequitur .
 H. M. IN. F. P. X. IN. A. P. X. Hoc Monumentum In Fronte
 Pedes Decem . In Agro Pedes Decem . [Vid. Schol. ad
 Horat. Serm. I. Sat. VIII.]
 H. M. S. M. Hoc Monumentum [Hanc Memoriam] Sibi
 Mandavit .
 H. M. S. S. E. H. N. S. Hoc Monumentum Sive Sepulcrum Exe-
 teros Heredes Non Sequitur .
 H. N. D. M. A. Heredi Non Datur Monumenti Actio .
 H. O. Hoſtem Occidit . Hoſte Occiſo .
 HO. Homo . Honeſtus . Honor . Hora .
 HOR. Hora . &c. Horatia *tribu* .
 HOS. Hoſpes . Hoſtis .
 H. O. S. Hic Offa Sita .
 [H. O. S. E. H. N. S. Hac Ollarum Schola [Series] Exterum
 Heredem Non Sequitur .]
 H. P. Haſta Pura . Hic Poſitus . Hic Poſuit . Hora Peſſima .
 H. R. Hic Requieſcit . Honeſta Ratio .
 H. R. E. I. Q. M. E. A. Hanc Rem Ex Jure Quiritum Meam
 Eſſe Ajo .
 [H. R. I. P. Hic Requieſcat in Pace] .
 H. R. I. R. Honore Recepto Impenſam Remiſit .
 H. S. Herculi Sacrum . Heredem Solvi . Hic Situs &c. Hoc Sep-
 ulcrum . Hora Secunda . [Hoc Solus] .
- H. S. *sive* HS. Sertertius . Sertertium .
 H. S. E. T. F. I. H. F. C. Hic Situs Eſt . Testamento Fieri
 Juſſit . Heredes Faciendum Curaverunt .
 H. S. F. H. T. F. Hoc Sibi Fecit . Heredes Titulum Fecerunt .
 H. S. H. N. S. Hoc Sepulcrum Heredes Non Sequitur .
 H. S. S. Hic Siti [Sepulti] Sunt .
 H. S. T. N. E. Huic Sepulcro Titulus Non Eſt .
 H. S. V. F. M. Hoc Sibi Vivens Fieri Mandavit .
 H. T. V. P. Hunc Titulum Vivus Poſuit .
 H. V. Hiſpaniæ Utriuſque . Honeſtus Vir . Honore Uſus .
 Horis quinque . Hoc Volens . Hoc Vivus . Hoc Votum .

I

Immortalis . Imperator . In . Inferis . Inter . Inviſto .
 I . Jovi . Iterum . Julius . Juſſit . *Semel . Unum . Affis nota* .
 Jan. Januarius .

- JAN. CLV. Janus Clufus. Janum Clufit.
 IA. T. C. Intra Tempus Conftitutum.
 I. B. In Brevi.
 I. C. Intra Circulum. Julius Cæfar. Juris Confultus.
 J. C. E. V. Jufta Cauffa Effe Videtur.
 J. D. Inferis Diis. Jovi Dedicatum. Ifidi Deæ. Juri Dicundo, &c. Juris Dictio.
 ID. Idus, &c.
 I. D. P. Idemque Probavit. Juri Dicundo Præeft, &c.
 I. D. T. S. P. In Diem Tertium Sive Perendinum.
 I. E. Id Eft. In Edictis. Judex Efto.
 I. F. In Foro. In Fronte. Inter Fuit. Juffu Fecit.
 I. F. P. R. E. A. D. P. In Foro Pro Rofttris Et Ante Diem Pridie.
 I. H. Jacet Hic. Juftus Homo.
 I. H. D. D. In Honore Domus Divinæ (Deorum Dearum).
 II. Iterum. Secundum. Duo.

 II. VIR. I. D. QQ. Duum Vir Juri Dicundo Quin-Quennalis.
 I. L. Illius Libertus. (Liberta). In Loco. Intra Limitem. Jure Legis. Jufta Lex.
 I. L. D. In Loco Divino. Ipfe (Illi) Libens Dedit, &c.
 I. L. P. (R. vel S.) In Loco Publico (Religiofo. Sacro).
 IMM. II. HON. IIII. Immunis Iterum Honoratus Quartum.
 IMP. Imperator. Imperatrix. Imperio.
 IMP. RECEPT. Imperio (Nonne præftat, Imperatore ?) Recepto.
 IN. MAG. M. E. IN. E. L. F. E. In Magiftratu Mortuus eft. In Ejus Locum Factus Eft.
 INF. AER. PP. R. H. S. M. N. Inferat Ærario Populi Romani Sertertios Mille Nummos.
 IN. M. (PR.) O. E. In Magiftratu (Prælio) Occifus Eft.
 IN. R. P. S. FUNC. In Re Publica Sua Functus.
 INTEG. FAM. Integre Famæ.
 I. O. M. C. Jovi Optimo Maximo Conservatori.
 I. O. M. S. P. Q. R. V. S. PR. S. IMP. CAES. QUOD. PER. EU. R. P. IN. AMP. ATQ. TRAN. S. E. Jovi Optimo Maximo Senatus Populusque Romanus Votis Susceptis Pro Salute Imperatoris Cæfaris Quod Per Eum Respublica In Ampliore. Atque Tranquilliore Statu Eft.
 I. P. In Pace. In Poffeffione. Indulgentiis. Patrono. Juftus Poffeffor. Juffit Poni.
 I. Q. Jure Quiritum.
 I. Q. P. Idemque Probavit.
 I. R. Jovi Regi. Junoni Reginae. Jure Romano (Rogavit).
 I. S. In Senatu. In Suis. (In Suos). Jovi Sacrum. Judicatum Solvi. Judicium Solvit. Judicio Senatus.
 I. S. C. In Senatus Confulto. Judex Sacrarum Cognitionum.
 I. S. L. M. Ipfe Solvit Libens Merito.
 I. S. M. R. Juno Solpita Magna Regina.
 I. SN. R. In Senatu Romano.
 I. S. S. Inferius Scripta Sunt.
 I. S. V. P. Ipfi Sibi (Impensa Sua) Vivi Pofuere.
 I. T. C. Intra Tempus Conftitutum.
 IVD. Judex. Judicium.

- IVD. CAP. Judæa Capta.
 I. V. E. E. RP. F. S. V. C. Ita Ut Eis E Republica Fideve
 Sua Videbatur Censuere.
 IVG. Jugali.
 IVL. Julius. Julia.
 JVRD. Juridicus. Jurisdicctio.

K

- K** Kaeso. Kaja. Kalendæ. Kalumnia. Kaput. Kariffi-
 mus, &c. Kardo. Karthago.
 K. C. Kalumnia Caussa. Kapite Cæsus (Census). Karthago
 Civitas.
 K. D. Kalendæ Decembres. Kapite Deminutus.
 K. F. Kal. Febr. Kardo Finalis. Karifs. Fil.
 K. L. V. Kaput Legis Quintum.
 K. N. Kaesonis Nepos. Kal. Novembr. Kariffime Nobis.
 K. P. Kariffime Parens. Kardo Positus, Kastrâ Pofuit.
 K. Q. (S.) Kalendæ Quinciles (Sextiles).

L

- L** Laribus. Latinus. Latum. Legavit. Legio. Lex. Li-
 bens. Libertus. Libra. Locavit. Locus. Longum. Lu-
 cius. Lustrum. Quinquaginta. Ludus.
 L. A. D. Libens Animo Dedit, &c. Locus Alteri Datus.
 L. AG. Lex Agraria.
 L. AP. Ludus Apollinis, &c.
 L. B. M. D. Locum (Liberto, Libertæ) Bene Merenti Dedit.
 LB. S. Libens Solvit.
 L. C. Latini Cives (Coloni). Lege Cavetur. Libertatis Caus-
 fa. Locus Concessus. Lucius Cornelius.
 L. D. P. Libertus Domino (Liberto Dominus) Dedit. Lo-
 cus Datus Publice.
 L. D. S. C. Locus Datus Senatus Consulto (Sepultura Caus-
 fa. Sententia Collegii). Libens De Suo Curavit.
 L. E. D. Lege Ejus Damnatus. Libens Ei Dedit. Locus Ei
 Datus.
 LEG. Legatum. Legatus. Legavit. Lege. Legio, &c.
 LEG. I. ABI. P. F. ANT. Legio Prima Adjutrix Pia (Fide-
 lis) Felix Antoniana.
 LEG. V. M. P. C. Legio Quinta Martia (Macedonica) Pia
 Comitans.
 LEG. XIV. G. M. V. Legio Decima Quarta Gemina Martia
 Victrix.
 L. E. LI. M. C. S. Lubens Et Libens Merito Cum Suis.
 L. EM. Locus Emtus.
 LEM. LEMONIA tribu. Lemuria.
 LEP. Lepidus.
 L. F. Libens (Libertus. Lugens. Lustrum) Fecit. Lucii
 Filius.
 L. F. F. O. M. M. D. S. Libens Fieri Fecit Omni Melliori
 Modo De Suo.
 LG. Legatus. Legavit. Legio.
 L. H. F. C. Libertus Heres (Locum Hunc. Libens. Liber-
 tus. Lugens Hoc) Faciendam Curavit.
 L. I. Lex Julia.

- LIB. Liber. Liberalia. Liberalitas. Libertus &c. Libertas.
 LIB. LIB. P. Q. E. Libertis Libertabus Posterisque Eorum.
 LIB. TAB. Librarius Tabularii.
 L. I. D. A. C. Lex Julia De Adulteriis Coercendis.
 L. IV. REP. Lex Julia Repetundarum.
 L. L. Libens Lubens. Libentissime. Libertis Libertabus. Lucii Libertus, &c.
 L. L. Dupondius. Legibus. Liberti duo.
 L. L. Q. S. P. Q. S. Libertis Libertabusque Suis Posterisque Suorum.
 ILS. Sestertius.
 L. M. Legavit [Locavit] Memoriam [Monumentum. Libens Merito. Libero Munere. Locus Monumenti. [Mortuorum], &c. Lucius Muræna.
 L. M. E. Locum Monumenti Elegit. [Erexit].
 L. O. Liberto Optimo. Libertis Omnibus.
 L. P. Locus Proprius. [Propitius. Publicus]. Lege Punitus.
 L. P. C. R. Latini Prisci Cives Romani. Libens Poni Curavit Requitorium.
 L. P. F. F. V. A. VI. Lugens Pater Filio Fecit. Vixit Annos Sex.
 L. PR. Locus Privatus, &c.
 L. Q. S. Locus Qui Supra.
 L. R. Lege Rogatur. Lex Romana. Locus Religiosus. Locavit Requitorium.
 L. S. Laribus Sacrum. Libens Solvit. Liberto Suo. Locus Sacer. Locus Sepulture.
 L. S. M. C. P. Locum Sibi Monumenti Curavit Poni.
 L. T. Legavit Testamento. [Titulum]. Legem Tulit. Lucius Tatius [Titius].
 L. V. Lex Vetat. Libens Vovit.
 IVD. PLEB. IN. CIRC. Ludi Plebeii In Circo.
 L. VOC. Lex Voconia. Lucius Voconius.
 LUPER. N. P. Lupercalia. Nefastus Primo.
 LV. P. F. Ludos Publicos Fecit.
 LVSTR. MISS. Lustrum. Missum.

M

- M** Magister. Magistratus. Magnus. Manibus. Marcus.
 M. Marca. Mars. Mater. Memoria. Menses. Miles. Militavit. Millia. Missio. Monumentum. Mortuus. Mulier.
 M. Manius.
 MAC. AVG. Maecellum Augusti.
 MAEC. Maecia tribu.
 MAG. EQ. Magister Equitum.
 MAG. QVINQ. COLL. FABR. TIG. Magister Quinquennalis Collegii Fabrum Tignariorum.
 M. A. G. S. Memor Animo Grato Solvit.
 MAI. Major.
 MAM. Mamercus.
 MAN. IRAT. H. Manes Iratos Habeat.
 MAR. Marius. Maritus. Marmor.
 MAR. VLT. Mars Ultor.
 MATR. Matralia. [Matris Matutæ festum].
 MAX. POT. Maximus Pontifex.
 M. B. Memoria Bonæ. Merenti Bene. Mulier Bonæ.

- M. E. M. F. Monumentum [Matri . Mulieri . Marito] Bene Merenti Fecit .
 M. C. Marcus Cato . [Censor . Cicero] . Memoria [Mor-
 tis] Cauſa . Monumentum Condidit . [Curavit] , &c .
 [Matri [Mulieri] Cariffimæ] .
 M. C. S. Marcus Cæſar .
 M. C. T. Monumentum Curavit Testamento .
 M. D. Manibus Dis . Matri Deum &c .
 M. D. M. I. Magnæ Deum Matri Idææ . [Ifidi] .
 M. E. Memoriam Erexit . Mortuus Eſt .
 M. E. M. D. D. E. Municipibus Ejus Municipi Dare Damuus Eſto .
 MEN. Menenia [tribu] .
 MERC. Mercator . Mercurius . Mercurialis .
 MERK. D. Merkedonius [Mercedinus] Dies .
 M. F. P. Malæ Fidei Poſſeſſor . Mater Filio Poſuit .
 M. H. Mulier Honeſta . Mandavit Hoc , &c .
 M. H. AD. H. N. T. Monumentum Hoc Ad Heredes Non Tranſit .
 M. H. E. Mihi Heres Eſto .
 M. H. E. N. R. Monumentum Hoc [Heredem] Extraneum Non Recipit .
 M. H. H. N. S. Monumentum Hoc Heres [potius Heredem] Non Sequitur .
 M. H. S. M. Memoriam Hanc Sibi Mandavit , &c .
 M. I. Matri Idææ . [Ifidi] Maximo Jovi . Monumentum Juſſit .
 MIL. COH. X. IV. VRE. Miles Cohortis Decimæ Juvenum Urbanorum .
 MI. ME. H. DD. S. Mihi Meiſque Hoc DeDici Sepulcrum .
 MIN. Minervæ . Minor . Minutia tribu .
 M. L. Marci Libertas . Merito Lubens . Miles Legionis . Mi-
 litis Locus . Monumentum Legavit , &c .
 M. L. CL. PR. RA. Miles Claiſis Prætoriæ Ravennatis .
 M. L. PR. Miles Prætorianus .
 M. M. Magnæ Matri , [Mœſtæ Memoriz] .
 MM. Marci duo . Memoria Meritiſſimo . Milites .
 M. M. D. Matri Magnæ Deum . Matri [Marito . Merenti] Monumentum Dedit .
 M. N. Marci Nepos . Meo Nomine . Millia Numrum .
 M. P. Mille Paſſus . Millia Paſſuum . Memoriam [Mœrens ,
 Menſam] Poſuit &c .
 M. R. Miles Romanus . Municipium Ravennas .
 M. S. Manibus Sacrum . Merito Solvit . Municipi Suo .
 MS. Majeſtati . Menſes .
 M. S. A. Moneta Sacra Auguſti .
 M. S. C. Monumentum Sibi Conſtituit , &c .
 M. S. P. Memoria Sux Poſuit , &c .
 M. S. S. H. N. S. Monumentum Sive Sepulcrum [Supra Scri-
 ptum] Heredem Non Sequitur .
 M. T. C. Marcus Tullius Cicero .
 M. V. Manibus Uniuerſis . Minervæ Victricis legionis . Mo-
 numentum Vivens .
 MVN. Munere . Municeps . Municipium , &c .
 M. V. S. Merito Votum Solvit .

N

- N** Nazione . Natus . Nefastus [*dies* . Nepos . Neptuno . Nobilis . Nomine . Nonis . Noſter . Numerarius . Numerius Numero . Numinus .
- NAT.** Natalis . Natus . Nazione . Natta .
- N. C.** Nero [Nobiliſſ.] Cæſar . Non Credo .
- N. C. N. O.** Nec Clam Nec Precario .
- I N. D. D.** Numini Dicatiſſimus . Devotiſſimus P .
- N. D. F. E.** Ne De Familia Exeat .
- NIG. VIN.** Negotiator Vinarius .
- NEP. RED.** Neptuno Reduci .
- NEPT.** Neptunalia .
- N. F. C.** Noſtræ Fidei Commiſſum .
- N. F. [G.] N.** Nobili Familia [Genere] Natus .
- N. H. V. N. AVG.** Nuncupavit Hoc Votum Numini Auguſto .
- N. I.** Nontine Ipius . Numinis Juſſu .
- N. L.** Nominis Latini . Non Licet . Non Lique . Non Longe . Numero . Quinquaginta .
- N. L. M. F. ET. TV.** Nobis [Noſtrum . Novum] Locum Monumenti Fecit Et Tumulum .
- N. M.** Non Minus .
- N. M. N. S.** Novum Monumentum Nomine Suo .
- N. M. Q. E. D.** Numini Majeſtati Que Ejus Devotiſſimus .
- N. P.** Nefastus Primo . Nomine Proprio .
- N. R.** Nazione Romanus . Non Reſtituerunt .
- NR. CL.** Nero Claudius .
- N. S.** Nomine Suo . Non ſequitur . Novum Sepulcrum . Numerii Servus .
- N. T. M.** Numini Tutelari Municipii .
- N. TRAN. H. L.** Non Tranſiſſas [Ne Tranſeas] Hunc Locum .
- N. V. N. D. N. P. O.** Neque Vendetur Neque Donabitur Neque Pignori Obligabitur .
- N. VV. H. INF. S.** Neminem Volumus Hoc Inferri Sepulcro .

O

- O** Obtulit . Omnibus . Oportet . Optimo . Optio . Ordo .
- OB. AN. L.** Obiit Anno Quinquageſimo .
- OB. C. S.** Ob Cives Servatos .
- OB. M. E.** Ob Merita Ejus .
- OB. M. P. ET. C.** Ob Merita Pietatis Et Concordiæ .
- OB. R. B. G.** Ob Res Bene Geſtas .
- O. C.** Omnis Civitas . Ope Conſilio . Ordo Clariffimus .
- OC.** Occaſus . Occiſus .
- O. D. M.** Opera Donum Munus .
- O. D. S. M.** Optime De Se Merito .
- O. E. B. Q. C.** Oſſa Ejus Bene Quiſcant Conditæ .
- O. E. R.** Ob Eam Rem .
- O. F.** Opus Fecit . Omni Fide .
- O. H. F.** Omnibus Honoribus Functus . Oſſarium Hoc Fecit .
- O. H. S. S.** Oſſa Hic Sita Sunt .
- O. L.** Operas [Oſſam] Locavit .
- OL. D. D.** Oſſam Dono Dedit .
- O. L. O. C.** Opere Locato . Opere Conducto .

- O. M. Optime Merito. Optimo Maximo.
 O. M. T. Optimo Maximo Tonanti.
 O. P. Optimo Patri. [Principi. Patrono].
 OP. Opiter. Oportet. Oppidum. Optimo. Opus.
 OP. ET. S. P. Optimo Et Sancto Patrono [Patronæ].
 OPIC. Opiconfiva.
 OPIF. Opifera.
 ORB. PAR. Orbati Parentes.
 OR. M. Ordo Militaris. Ornamentis Militaribus.
 OSS. Ossarium. Ossuarium.
 O. V. F. Omnia [omnibus] Vivens Fecit. Optimo Viventi [Viro] Fecit.

P

- P** Pace. Pactum. Passus. Pater. Pecunia. Pedes. Perpetuus. Pius. Plebs. Pontifex. Populus. Possessor. &c. Posuit. Potestas. Prator. Princeps. Pro. Provincia. Publice. Publica. Publius. Puer. Pupillus.
 P. A. Pius Augustus. Posuit Aram.
 PAL. Palatina *tribu*. Pallia.
 PAP. Papia *tribu*.
 [P. A. P. E. M. Patri Avo Patrono Bene Merito].
 PAR. Parenti, &c. Parilia. Parthicus.
 PAR. INF. P. Parentes Infelicissimi Posuerunt.
 PATR. Patricius. Patronus.
 PATR. COL. CVR. R. P. II. VIR. MVNICIP. PROC. AVG. VIAE. OST. ET. CAMP. Patrono Coloniae Curatori Reipublicae Duum Viro Municipii Procuratori Augustali Viae Ostiae Et Campanae.
 P. C. Pactum Conventum. Patres Conscripti. Patrono Coloniae. Pecunia Constitutae. Pedes Centum. Ponendum [Publice] Curavit, &c. Praefectus Castrorum. [Corporis] Pro Consul.
 P. C. L. Publius Cornelius Licinius. Publii ConLibertus.
 P. C. N. Posuerunt Communi Nomine.
 P. C. R. Ponendum Curavit Requietorium.
 P. D. Patriciatus Dignitas. Publice Dedit. Ponendum Decrevit.
 P. D. S. Proposita Data Scripta. Posuit De Suo.
 P. E. Posteris Ejus [Eorum]. Publice Eraxerunt.
 P. EQ. M. Publico Equo Meruit.
 PER. Peregrinus. Permissu. Perpetuus. Fertinax.
 P. EX. R. Post Exactos Reges.
 P. F. Pia Fidelis. Pius Felix. Publice Fecit, &c. Pater *Filio*, &c.
 P. H. C. Patrono Heres [Ponendum Hoc] Curavit. Provincia [Prator] Hispan. Citerior.
 P. I. Pater Indulgentiss. Poni Jussit. Princeps Juventutis.
 P. I. A. V. P. V. D. Praetorem Judicem Arbitrum Ve Postulo Vti Des.
 P. I. R. P. Q. I. S. I. F. P. R. E. A. D. P. Populum Jure Rogavit PopulusQue Jure Scivit In Foro Pro Rosinis Et Ante Diem Fride.
 P. I. S. Pius in Suis [Suos]. Ponendum Jussit Sibi. Posteris Item Suis. Publica Impensa Sepultus.
 P. K. Parens Karissime. Fride Kalendas. Praetor Kandidatus.

- P. L. Pofuit Libens [Lugens]. Publii Libertus.
 P. L. C. Pecunia Lugduni Cufa.
 P. M. Paffus Mille. Plus Minus. Patronus Municipii, &c.
 P. M. T. P. IMP. F. P. Pontifex Maximus Tribunicia Potestate Imperator Pater Patriæ.
 PO. Poblilia *tribu*. Populus. Pofuit.
 POM. Pompejus. Pomptina [*tribu*].
 P. O. M. S. Parenti [Patrono] Optime Merito Sacrum.
 POPLIF. Poplifugium.
 PORT. Portumnalia.
 POST. Postumus.
 P. O. S. V. I. T. Pofuit.
 POT. Potestate.
 P. P. Pater Patratus. [Patriæ]. Parenti [Patrono]. Populus. Publicæ]. Pofuit. Perpetuus. Præfectus. Prætorio. Præfifitus. Propria [Publica] Pecunia. Proprætor. Publici duo.
 PP. Papinia *tribu*. PerPetuus. Præpofita. Præpofitus. Pofuere. PrimiPilus. ProPofita.
 P. P. F. Pia Pollens Felix.
 P. P. L. V. Pro Præde Litis Vindiciarum.
 P. PL. V. Populum PlebemVe.
 P. P. O. C. V. Præfectus Prætorio Orientis Clariffimus Vir.
 P. P. P. Pro Pietate [Propria Pecunia] Pofuit. ProPrætor Provincia.
 P. P. P. C. PrimiPilo Prætoriae Cohortis, &c.
 [P. P. P. P. P. Præfecto Prætorio Per Provinciam Pannoniam].
 P. P. R. V. P. I. C. Pace Populo Romano Ubique Parta Janum Clufit.
 P. Q. E. Pofterisque Eorum.
 P. Q. S. V. F. Pofterisque fuis Vivens Fecit.
 P. R. Populus Romanus. Pro Roftis. Pofuit Requietorium.
 PR. Pater. Præfes. Prætor. Prædie. Princeps. Primigenia.
 PRÆ. AER. Præfectus Ærarii.
 P. R. C. A. Poff Romam Conditam Annis.
 PR. CER. Prætor Cerealis.
 P. R. E. Poff Reges Exactos.
 PRIM. PrimiPilus. Primo. Primus.
 PRI. STIP. H. S. E. Primo Stipendio Hic Situs eft.
 PR. M. S. Pro Merito Suo.
 PR. N. Pro Nepos.
 PRO. AVG. Providentia Augufti.
 PROC. ProConful. Procurator.
 PRO. MAG. L. D. ProMagifter Larium Divinorum.
 PRON. ProNepos.
 PRO. PR.]
] Pro Prætor.
 PROPR.]
 PROQ. P. ProQuæftor Provincia.
 PRO. S. Pro Salute.
 PROT. Protector.
 PROV. Provincia. Providentia.
 PR. P. Præfes Provinviæ. Pro Prætor.
 PR. PER. Prætor Peregrinus.
 PR. PR. Præfectus Prætorio. Pro Prætor.
 PR. P. R. E. V. Procurator Privatae Rei Egregius Vir.
 [P. R.

- [P. R. Q. Populo Romano Quiritium] .
 PR. Q. AER. ET. ALIM. ProQuæstor AERarii Et Alimento-
 rum .
 PRR. Prætores .
 PR. S. Prætoris [Pro] Sententia . Patri Suo .
 PRS. P. Posteris Posuit . Præses Provinciæ .
 PR. TVT. Prætor Tutelaris .
 PR. VR. Prætor Urbanus .
 P. R. V. X. Populi Romani Vota Decennalia .
 P. S. Pecunia Sua . Plebiscitum . Posteris Suis . Posuit Sibi .
 Proprio [Privato . Publico] . Sumptu Proserpinæ Sacrum .
 Pro Salute . Publicæ Saluti .
 P. S. O. Pecunia Sua Ordinavit . Posuit Suis Omnibus .
 P. S. P. Q. P. [R.] . Pro Se ProQue Patria [Republica] .
 P. S. T. Q. H. Præcipito Sumito . TibiQue Habeto .
 PT. Pater . Præter .
 P. T. S. Posuit Titulum Sibi .
 P. V. Pedes Quinque . Perfectiss. [Præstantiss. Primarius] .
 Vir . Pia Victrix . Præfectus Vigilum [Urbi] .
 PV. Provincia . Publilia *tribu* .
 PVBL. L. Publico Lustu .
 P. V. D. Postulo Uti Des . Pro Voto Dedit .
 P. V. F. Posteris Universis Fecit .
 PV. HO. Publico Honore .
 P. VI. S. Pedes Sex Semis .
 PVP. Pupillus . Pupinia [*tribu*] .
 P. V. V. L. S. ProUt Voverat Lubens Solvit .

Q

- Q. Quadrati . Quæsitus . Quæstor . Quantum . Quartum . Que-
 Qui , &c. Quinta . Quintus . Quinquennalis . Quirites .
 Q. A. Quæstor Edilis .
 Q. A. M. QuemAdModum .
 Q. A. NQ. N. Quando Ais Neque Negabo [Negas] .
 Q. B. F. Qui Bixit Feliciter .
 Q. B. M. V. Quæ Bene Mecum Vixit .
 Q. C. M. P. I. Quintus Cæcilius Metellus . Pius Imperator .
 Q. D. C. Qua de Causa .
 Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C. Quid De Ea Re Fieri
 Placeret . De Ea Re Universi Ita Censuerunt .
 Q. D. R. P. G. V. Qua De Re Peto Gravitate Vestram .
 Q. E. R. E. T. P. I. R. D. T. Q. DT. X. D. P. F. Quanti
 Ea Res Erit Tantæ Pecuniæ Judicium Recuperatoriura
 Dabo TertibusQue Duntaxat Decem Denuntiandi Potesta-
 tem Faciam .
 Q. F. E. I. S. F. D. C. S. Quod Factum Esse in Senatu Fe-
 runt De Consulam Sententia .
 Q. I. S. S. Qui Infra Scripti Sunt , &c .
 Q. L. F. Quem Locum [Qui Libens] Fecit .
 QN. A. N. N. Quando Neque Ais Neque Negas .
 Q. N. T. S. Q. P. Quando Negas Te Sacramento Quinqua-
 genario Provoco .
 Q. P. Quæstor [Prætorius . Provincialis . Publicus] .
 QQ. Quamquam . Quinquennalis . Quoque .
 Q. Q. L. H. S. QuoQuo Versum Latitudo Huic Sepulcro .
 [La

- [Latum Hoc Sepulcrum].
 Q. Q. V. P. L. Quo Quo Vorsum Pedes Quinquaginta.
 QR. Qua Re.
 Q. R. C. F. Quando Rex Comitaviat Fas.
 Q. R. F. E. V. Quod Recte Factum Esse Videbitur.
 Q. S. N. T. E. PR. TR. PL. Q. D. E. Q. E. V. A. P. PL. V.
 F. Quod Si Non Tulerit Eos Prætores Tribuni Plebis Qui
 Deinceps Erunt Quod Eis Videbitur Ad Populum Plebem-
 Ve Ferant.
 Q. S. P. P. S. Qui Sacris Publicis Præsto Sunt.
 Q. S. S. S. Qui Supra Scripti [Quæ Supra Scripta] Sunt.
 Q. ST. D. F. Quando Stercus Delatum Fas.
 Q. V. A. Qui [Quæ] Vixit Annis.
 Q. V. F. COS. D. E. R. Q. F. P. D. E. R. I. C. Quod Ver-
 ba Fecit Consul De Ea Re Quid Fieri Placeret De Ea Re
 Ita Censuerunt.
 QVI. Quirina tribu.
 QVI. LEGIS. T. V. Qui Legis Titulum Vale.
 QVINO. Quinquatria. Quinque. Quinquennialitas.
 QVIR. Quirina tribu. Quirinalia. Quirites.
 QVINQ. MAG. IV. Quinquennialitius Magister Juvenum.
 QVOD. V. M. S. EX. EA. P. Q. I. S. AD. AE. D. E. Quod
 Viæ Munitæ Sunt Ex Ea Pecunia Quæ Jussu Senatus Ad
 Aerarium Delata Est.

R

- R**. Rationalis. Ravennas. Recte. Requietorium. Res. &c.
 Responsum. Respublica. Restituit. Retro. Rogavit.
 Roma. Romanus. Roftris.
 RAP. Rapax legio.
 RAT. S. R. Rationalis Sacrarum Rationum [Remunerationum].
 R. C. Romani Cives. Romana Civitas.
 R. CC. Remissio Ducentesima.
 R. D. Requietorium Dedit. Regis Domus &c.
 R. E. C. H. Requietorium Ejus Curavit Hic. [Ei Curavit
 Heres.]
 REGIF. Regifugium.
 R. G. C. Rei Gerundæ Causa.
 RG. F. Regis Filius. [Filia. Familia].
 R. L. P. Recte Legi Possit.
 RO. Roma. Romani. Romilia tribu.
 ROB. Robigalia.
 R. P. Res Publica. [Privata] Retro Pedes. Romæ Percu-
 sa. Romana Pecunia.
 R. P. C. C. Rei Publicæ Constituendæ Causa. &c.
 R. R. Recta Regione. Rejectis Ruderibus.
 R. S. Romæ Signata.
 RS. Responsum. Rescriptum.
 RVF. Rufus. Rufinus.
 RVR. Rura. Rursum.
 R. XL. Remissa Quadragesima.

S

- S**. Sacellum. Sacrum. Salus. &c. Scriptus. Semis. Sena-
 tus. Sententia. Sepulcrum. Sequitur. Servus. Sibi. Si-

- ne. Sit. &c. Situs. Sive. Solvit. [Sodalis]. Stipendium.
Sub. Suis.
- SAB. Sabatina *tribu*.
- SAC. VRB. S. P. Sacerdote Urbano Sibi Præunte.
- S. A. D. Sub Afcia Dedicavit.
- SAR. Sarranus.
- SARM. Sarmaticus.
- SAT. Saturnalia.
- S. C. Senatus Consultum, &c. Sumtu Comuni.
- SCA. Scaptia *tribu*.
- S. C. D. S. Sibi Curavit De Suo.
- S. C. F. E. Senatus Consultum Factum Est.
- SCL. Scilicet.
- SC. L. CM. Sacræ Largitionis Comes.
- SC. MM. Sanctæ [Sacræ] Memoræ.
- S. C. P. S.]
] Senatus Consulto Plebiscitum.
- SC. PS.]
- SCR. ADF. Scribundo Adfuerunt.
- SCR. SVL. P. Scriba Sulmonensis Populi.
- S. D. Sacrum Diis. Salutem [Dedit]. Sententiam Dicit.
Sibi [Soli] Dedit.
- S. D. S. Sibi De Suo. Soli Deo Sacrum.
- SEP. September. Septimius.
- SER. Serratus *nummus*. *Sergia tribu*. Sergius. Servilius.
Servius. Servus.
- S. E. S. O. Sibi Et Suis Omnibus.
- S. E. T. L. Sit Et Terra Levis.
- SEV. Severus. Sevir.
- SEX. Sextus. Sexta.
- S. F. Satis [Sibi. Suis]. Fecit. Sine Fraude. Sacris Faciendis.
- S. H. L. Sibi Hoc Legavit.
- SIGN. LEG. Signifer Legionis.
- SIG. PR. SA. Signum Pro Salute.
- S. I. M. Soli Inviçto Mithræ.
- SI. P. P. S. F. Signum Posuit Pecunia Sua Factum.
- S. I. R. Sua Impensa Restituit. Sacrum Junoni Reginæ.
- SI. V. G. V. Si Vales Gaudeo Valeo.
- S. L. Sacrarum Largitionum. Sacrorum Ludorum. Senatus Legitimus. Solvit Libens. Suis [Liberis] Libertis.
- S. L. M. N. Sibi Locum Monumenti Nuncupavit.
- S. M. Sacrum Manibus [Memoræ]. Sine Malo. Solvit Me-
rito. Sacra [Signata] Moneta.
- S. M. A. G. S. Sacrum Memori Animo Gratis [Gratus] Solvit.
- S. M. A. L. S. Sacrum Memori Animo Libens Solvit.
- S. M. P. E. Sibi Monumentum Publice Elegit [Erexit].
- S. M. T. S. Sacra Moneta Treviris Signata.
- SN. Senatus. Sententia. Sine.
- S. N. C. Sestertios Nummos Centam.
- S. N. L. Socii Nominis Latini.
- S. N. S. Q. Si Negat Sacramento [Sacramentum] Querito.
- S. P. Sacerdos Perpetua. Sacri Palatii. Sacrum [Sibi] Po-
suit. Sua Pecunia. Sumtu Proprio.
- SP. Spectatus. Spectavit. Sportula. Spurius. Stipendium. Supra.
- S. P. C. S. Sibi Posuit Cum Suis. Sua Pecunia Curavit Sibi.

S. P. D. Salutem Plurimam Dicit, &c.

SPD. Supra Dictus.

SPEC. Spectavit. Speculator.

S. P. EJVSQ. C. C. Q. Q. Solo Privato Ejus Collegium Con-

sensu Quinquennialitiorum.

SPL. Splendidus. Splendidissimus.

S. P. P. Sibi Posteris Posuit, &c.

S. P. P. D. D. Sumtu Proprio Positum Dono Dedit, &c.

S. P. Q. Sibi Posterisque. Senatus PopulusQue.

S. P. Q. R. CL. V. Senatus PopulusQue Romanus Clypeum

Vovit.

S. Q. D. E. R. A. P. P. V. L. O. E. COSS. PRR. TR. PL.

Q. N. S. Q. E. V. A. P. P. V. F. Si Quid De Ea Re Ad

Populum PlebemVe Latu Opus Est Consules Pratores Tri-

buni Plebis Qui Nunc Sunt Quod Eis Videbitur Ad Po-

populum PlebemVe Ferant.

S. Q. S. S. E. Q. I. N. S. R. E. H. L. N. R. Si Quid Sacri

Sanctique Est Quod Jus Non Sit Rogari Ejus Hac Lege

Nihil Rogatur.

S. R. L. E. E. I. C. Q. O. R. E. Si Rem Lex Ex Ejus Jus-

su Sumpu. Supra Scriptus, &c.

SS. Sanctissimis. Sestertiis. Suavissimis, &c. Suis.

S. S. C. S. D. E. T. V. Secundum Suam Causam Sicuti Di-

xi Ecce Tibi Vindictam.

S. S. S. Sancto Silvano [Soli Sanctissimo] Sacrum. Supra

Scriptæ Summæ [Scripta Sunt].

S. S. T. N. Supra Scriptorum Tantum Nomine.

ST. *silentii nota*. Sententia. Stipendium. Stadium. Sta-

tuit. Status.

S. T. A. Sine Tutoris Auctoritate.

STE. Stellarina tribu.

S. T. T. L. Sit Tibi Terra Levis.

S. T. V. B. E. E. Q. V. Si Tu Vales Bene Est Ego Quidem

Valeo, [*& similia similiter*].

SVB. J. Suburrana sive Sucufaria tribu.

SVC. J.

SVF. Suffectus.

S. V. F. Sibi Vivens Fecit.

S. V. G. E. V. Si Vales Gaude Ego Valeo.

S. V. L. Q. V. V. B. E. E. E. Q. V. Si Vos LiberiQue Ve-

stri Valetis Bene Est Ego ExercitusQue Valemus.

S. V. P. HAC. F. Sponsione Utriusque Partis Hac Facta.

SVSC. EX. VIS. Susceptum. Ex Visu.

S. V. T. L. Sit Vobis Terra Levis.

T

Tantum. Tempus. Terra. Testamento. Testis. Tibi.

Titus. Triarii. Tribunus. Tullius. Turma. Tutela. Tutor.

T. *Nomini militis adpositum superstitem notabat, uti* ☉ *ubicumque invenitur, mortuum.*

T. A. Tutoris Auctoritate.

- TAB. Tabulæ . Tabularius .
 TB. Tiberius . Tibi . Tribunus .
 TB. D. F. M. AD. Tibi Dulciff. Filio Meo Adoptato .
 T. C. Testamento. Cavetur . [Constituit] . Titulum Curavit .
 TEMP. FEL. Temporum Felicitas .
 TER. Terentina *vibu* . Terentius . Tercenarius . Termina-
 lia . Tertia . Tertium .
 TESS. Tesserarius .
 T. F. Titus Flavius , &c .
 T. F. I. EX. V. H. Testamento [Titulum] Fieri Jussit Ex
 Voluntate Heredis .
 T. F. L. [M.] Testamento Fieri Legavit [Mandavit] .
 T. H. R. Testamento Heredem Reliquit .
 TI. Tiberius .
 T. M. Titulum Monumenti . Testamento Mandavit &c .
 T. P. Terminum [Titulum] Posuit . Tribunitia Potestate .
 TP. B. Tempus Bonum .
 T. P. I. EX. ARG. P. C. Testamento Poni Jussit Ex Argen-
 ti Pondo . Centum .
 TR. Æ. Tribuni Ærarii .
 TR. CAP. Triumviri Capitales .
 TR. CEL. Tribuni Celerum .
 T. R. E. S. P. R. Terra Regeſta Ex Sua Pecunia Restituit .
 TRO. Tromentina *vibu* .
 TR. P. Treviris Percuſſa . Tribunus Plebis . Tribunitia Pot-
 estate .
 T. R. T. H. Tuas Res Tibi Habeto .
 TR. V. MON. Triumviri Monetales .
 T. T. F. V. Testamento Titulum Fieri Voluit . Titulum Fe-
 cit Vivens .
 T. V. Titulo Uſus . Testamento Vovit .
 TVB. Tubiluftrium .
 TVL. Tullius . Tullus .
 TVT. Tutela .

V

- V** Valeo , Vale . Vesta . Vester . Veteranus . Vicit . Victor .
 Victoriatus *nummus* . Vir . Virgo . Vivens . Vivus . &c .
 Volero . Voluſus . Vopiſcus . Votum . Vovit . Urbs . U-
 xor . Quinque . Quintum .
 V. A. Veterano Adſignatum . Vixit Annis . Votum Animo .
 V. ÆT. Virtus Æterna .
 VAL. Valerius . Valeria . Valerianus .
 V. B. A. Viri Boni Arbitratu .
 V. C. Vale Conjux . Vivens Curavit . Vir Clariffimus (Con-
 ſularis) . Urbis Condita .
 V. D. Vir Devotus . (Doctus) . Vivus (Votum) Dedit .
 Volentibus Diis .
 V. D. A. Vale Dulcis Amice (Amica . Anima) .
 V. D. N. V. Vale Deus Noſtræ Urbis .
 V. D. P. R. L. P. Unde De Plano Recte Legi Poſſit .
 V. E. Verum Etiam . Vir Egregius (Excellens) . Viſum
 Eſt . Votum Ejus .
 VEL. Velina *vibu* .

- VE. Veffamen. Veteranus.
 VES. Vefpafianus.
 VEST. Veffalis. Veffalia.
 VET. Veturia *tribu*. Veteranus.
 V. F. Vale feliciter. Verba Fecit. Vir Fortis, &c. Vivus
 [Notum] Fecit. Voluit Fieri. Ufus Fructus.
 V. F. N. M. N. S. Vivens Fecit Novum Monumentum No-
 mine Suo.
 V. G. Verbi Gratia.
 V. I. Vir Illuftris [Iuftus].
 VI. Vixit. Sex.
 VIC. Vicarius. Vicit. Victor. Victoria. Victrix. (*Poteft*
quoque notare Nonaginta Quatuor).
 VIN. Vinalia.
 VIR. Virgilius. Virgo. Virtus.
 V. L. P. [S.] Votum Libens Pofuit. [Solvit].
 V. M. Vir Magnus. Vivens Mandavit. Volens Merito.
 V. M. M. Votum Merito Minervæ. (Magnæ Matri).
 V. M. S. Voto Merito Suscepto. Votum Merito Solvit.
 V. MVN. Vias Munivit.
 V. N. Quinto Nonas. Urbs Noftra.
 VO. Voconius. Voletio. Votinia *tribu*. Volufus.
 VO. DE. Vota Decennalia.
 VOL. Volcanalia. Voltinia *tribu*.
 VOLT. Volturnalia, &c.
 V. OP. Vir Optimus.
 VOT. E. Voti Ergo.
 VOT. QQ. MVLTV. X. Votis Quinquennialibus Multis Decen-
 nalibus.
 V. P. Vicarius Præfecti. Vir Perfectiffimus. [Patritius. Pri-
 marius. Probus. Prudens]. Urbis Præfectus. Votum [Vi-
 vus] Pofuit. Utriusque Pannoniæ.
 V. P. R. Veteri Poffeffori Reddendum. Vota Pro Reditu.
 V. PR. [Q.] Vir Prætorius. [Quæftorius].
 V. R. Votum Reddidit. Urbs Roma. Uti Rogas.
 V. S. Vice Sacra. Voto Solemni [Suscepto]. Votum Sol-
 vit. Vir Sacer [Sanctus]. Uxor Sanctiffima. Vivens
 Statuit.
 V. S. C. Voti Sui Compos, &c.
 V. S. I. Vice Sacra Judicans.
 V. S. L. D. B. P. Voto Suscepto Libens Deæ Bonæ Pofuit
 [Dedit Bono Publico].
 V. S. L. M. Vivens Sibi Locum Monumenti, &c. Votum
 Solvit Libens Merito. Voto Soluto Libero Munere.
 V. S. S. Vivens Sibi Statuit [Suis]. Votum Sacrum [Su-
 sceptum] Solvit, &c.
 V. S. T. Voto Suscepto Tulit.
 V. T. F. I. Ufus Titulo. [Vivens Titulum] Fieri Juffit.
 V. Virgo Victrix. Veffalis Valens. Votum Vovit. Voverunt.
 V. V. C. C. Viri Clariffimi.
 V. V. L. Virginum Veffalium Liberta [Libertus].
 V. V. M. Virgo Veffalis Maxima.
 V. V. O. C. L. B. P. Uxori Cariffimæ Locus Bene Pofitus. (*Melius*
foris) Uxori Conjux Lugens Bultum Pofuit.

X

- X Decem. Decimus. Denarius.
 X. E. Decimæ Erogator.
 XV. Decem Vir. Quindecim.
 XX. ANNALIB. Vicennialibus *Votis*.
 XX. Her. Vigesima Hereditatum.

Z

ZEN. Zenobius.

(A P P E N D I X II.

Ad Pag. 207.

Quando non adolescentulos modo, sed & viros hæsitantes vidimus circa dies, ex Romanorum more numeratos, quod eos ad nostram rationem sine Calendario aggre redigere sciebant, excogitavimus præceptum generale, quo id facillime potest confieri: modo hunc versiculum memoria teneamus.

Majus sex Nonas, October, Julius & Mars.

Scilicet Numerum Nonarum vel solum, vel additis Idibus, vel denique numerum dierum totius mensis auge binario: & ab summa datum diei numerum subtrahe, sive is dies Romanus est, sive hodiernus Europæus. Residuum dabit quod quærebas. *Ex. causa.*
Quæritur, qui dies Europæis hodie sint (1) III. Non. Quinct. (2) V. Eid. Jun. (3) XII. Kal. Jan. & contra, (4) quo nomine 4. Januar. (5) 7. Maji, (6) 16. Maji Romani appellaverint?

Hæc Problemata sic solvuntur.

(1) Quinctilis VI. Nonas habet. Adde II. fiunt VIII. unde subtractis III. dato Nonarum numero, remanent V. Itaque III. Non. Quinct. nobis est dies *quintus* Julii.

(2) Junius IV. Non. & VIII. Id. numerat, quarum summa est XII. additis II. habes XIV. huic V. subtracta ostendunt IX. Junii.

(3) December diebus XXXI. constat. Itaque a XXXIII. subduc XII. habebis XXI. Decembris.

(4) Januarius IV. habet Nonas. Ergo a VI. subtractis IV. remanent II. Non. i. e. *pridie* Non. Januar.

(5) Majus VI. Non. habet. Si igitur ab VIII. subducantur VII. relinquitur I. adeoque fiunt ipsæ Nonæ Majæ.

(6) Idem Majus VI. Non. & VIII. Idus numerat; ex quibus fiunt, additis duobus, XVI. unde si XVI. subducantur, remanent nihilum. Itaque dies hic in Kalendas incidit. Atqui Majus mensis numerat dies XXXI. adde duo, & a XXXIII. subtractis XVI. habebis XVII. Kalendas Junias).
 AP.

APPENDIX III.

CALENDARIUM ROMANUM.

JANUARIUS.

- A** 1 K. Janu. Jani & Junonis. Jovi & Æsculap. in *in sc. Tib.*
Ovid. Gamelia Junoni hoc mense celebrantur, unde & mensi nomen.
- b** 2 4 Dies ater.
- c** 3 3 Cancer occidit. Tertia mensis cujusque Minervæ sacra. *Pausan.*
- d** 4 Pr. Non. Votum pro salute Principis. *C. Tac.*
- e** 5 Nonæ. Lyra oritur, tempestatem significat.
- f** 6 8 Ifidis & *Ovis*, id est, accessus. *Plut.* Octavus cujusque mensis.
- g** 7 7 Dies Neptuno facer est apud Atheniens. *Plut.*
- A** 8 6 Sacrificium Janii. Vetus Kal.
- b** 9 5 Agonalia. *Ovid.* Delphinus oritur.
- c** 10 4 Media hyems.
- d** 11 3 Carmentalia. Juturnæ ædes dic. in campo Mart.
- e** 12 Prid. Id. Compitalia. *Gell. & Macrob.*
- f** 13 Idus. Jovi. Octavius Augustus dictus, & provinciæ
- g** 14 19 K. F. in formam redactæ, *Ovid.* & tibicines habitu muliebri urbem lustrabant. *Plut.*
- A** 15 18 Carmentalia Relata, & Porrimæ, & Postuertæ.
- b** 16 17 Concordiæ templum a Camillo positum.
- c** 17 16 Sol in Aquario.
- d** 18 15
- e** 19 14
- f** 20 13
- g** 21 12
- A** 22 11
- b** 23 10 Lyra occidit.
- c** 24 9 Leonis quæ est in pectore clara stella occidit.
- d** 25 8 Sementinæ Feriæ. *Ovid. Varro, Fest. Macrob.*
- e** 26 7 Non statæ quidem, sed indictæ.
- f** 27 6 Castori & Polluci temp. ad Juturnæ stagnum.
- g** 28 5
- A** 29 4 Equiria in campo Mart. Vet. Kal.
- b** 30 3 Paci.
- c** 31. Prid. Kal. Sacr. Deis Penat. Vet. Kal. qui Patrii & Urbani dicuntur.

FEBRUARIUS.

- d** 1 K. Febr. Sospitæ Templi Dic. Lucaria, ab Alyli luco. *Ovid. Fest.* item Jovi Sacr. de bidente. Dianæ sacra fiebant, a cervis elaphobolia nuncupata.
- e** 2 4 Lyra & medius Leo occidunt.
- f** 3 3 Delphinus occidit.
- g** 4 Prid. Non.
- A** 5 Nonis. Aug. dictus P. P. *Ovid.* Aquarius oritur. Zephyrus flare incipit.
- b** 6 8

- c 7 7
 d 8 6
 e 9 5 Veris initium.
 f 10 4
 g 11 3 Arctophylax oritur.
 A 12 Prid.Id.
 b 13 Idus. Fauni Festum & Jovis. Fabiorum cædes.
 c 14 16 K.M. Corvus, Crater, & Anguis oriuntur.
 d 15 15 Lupercalia. *Plut. Ovid. Varr.*
 e 16 14 Sol in piscibus. Venti per sex dies vehementius flant.
 g 18 12 Quirinaliorum Stultorum Feriæ. *Fest. Ovid. Varr.*
 Et Fornacalium indictio deæ Fornacali, quæ & Fornax dicta fuit, a quo indicta. *Plin. Ovid. & Diis Manib. sacra Feralia.*
 A 19 11 Deæ Mutæ.
 b 20 10 Charistia. *Val. Max. Ovid.* id est, sacra cognatorum. *Vet. Kal.*
 c 21 9 Terminalia. *Ovid.* Bedas vero VII. Kal. & Regifugium. V. Kal. Mart. cui convenit locus biffexti.
 d 22 8
 e 23 7 Regifugium. *Ovid.* Quidam VI. Kal.
 f 24 6
 g 25 5
 A 26 4
 b 27 3 Equiria in campo Mart. *Varr. Fest. & Ovid.*
 c 28 Prid.K. Tarquinii Superati. *Plut.*

M A R T I U S.

- f 1 K.Mart. Matronarum Dies Festus. *Fest. Porph. Serv. Du.*
 e 2 6 Matronalia. Junonis. Lucinæ. Martis, Anciliorum Festum nec habere bonum quousque condantur. Munychia sacra deæ Munychiæ, id est, Dianæ.
 f 3 5 Alter e piscibus occidit.
 g 4 4
 A 5 3 Arctophylax occidit. Vindemiator oritur.
 b 6 Pr. Non. August. Pont. Max. Vestæ. *Ovid.*
 c 7 Nonæ. Pegasus oritur. Vejovis templum ad duos Iucos Apyli. *Ovid.*
 d 8 8 Corona oritur.
 e 9 7
 f 10 6
 g 11 5
 A 12 4
 b 13 3
 c 14 Prid.Id. Equiria Altera apud Tiberim, vel, si quis increverit, in Cælio monte. *Ovid. Fest.*
 d 15 Idus. Annæ Perennæ. Parricidium, id est, cædes C. Cæs. *Plin. & Svet.*
 e 16 17 K.A. Scorpius medius occidit. Lysander Athenis positus. *Plut.*
 f 17 16 Liberalia. *Varr.* quo virilem togam pueri ingenui fumebant. *Ov. Agonia. Varr.* Milvius oritur.

- g 18 15 Sol in Ariete.
 A 19 14 Quinquatria. Minervæ natalis, & Minervæ
 magistris folvebatur.
 b 20 13 Quinquatria alter Quinquatrium dies.
 c 21 12 Quinquatr. Primus dies sæculi, quidam VIII.
Bedas.
 d 22 11 Quinquatr.
 e 23 10 Quinquatr. Tubilustrium. Sacrorum tubæ lu-
 f 24 9 strantur. *Varro.*
 g 25 8 Æquinoctium vernum. Hilaria Matris Diurnæ
 A 26 7 Festa. *Lamprid. Macrob.*
 b 27 6 Matris Deum. *Ammian. Marc. Herod.*
 c 28 5 Megalesia. *Varro.*
 d 29 4
 e 30 3 Jani Concordiæ, Salutis, Pacis.
 f 31 Prid. Lunæ, id est, Dianæ in Aventino. *Ovid.*

A P R I L I S.

- g I K. Apr. Scorpius occidit. Veneris Sacrum cum florib. &
 myrto. *Plut. Ovid.* Item Fortunæ Virili.
 Thargelia sacra Apollini & Dianæ. Mensis
 hic Græcis auspiciatissimus.
 A 2 4 Plejades occidunt.
 b 3 3
 c 4 Pr. Non.
 d 5 Nonæ. Megalesia Matri Deum, K. V. *Ovid.*
 e 6 8 Fortunæ Publicæ Primigeniæ in colle Quir. *O-*
vid. Varr. Dianæ Nativitas.
 f 7 7 Apollinis Dies Natalis, qui dies quoque Socr.
 & Platon. sunt. *Laert.*
 g 8 6 Ludi ob Victoriæ Cæs. Libra occidit, dies plu-
 vius. Orion occidit.
 A 9 5 Cerealia Ludi Circen. instaurationis dies Circen-
 b 10 4 sibus additus. *Macrob.*
 c 11 3
 d 12 Prid. Id. Magna Mater Romam Adducta. *T. Liv. XXIX.*
 e 13 Idus. Jovi Victori & Libertati. *Ovid.*
 f 14 18 K. M.
 g 15 17 Fordicidia vel Fordicalia, de fonda bove. *Var-*
ro, Ovid.
 A 16 16 August. Imper. salutatus. Hyades occidunt.
 b 17 15
 c 18 14 Equiria in circo max. & Vulpium Combustio.
Ovid.
 d 19 13 Sol in Tauro.
 e 20 12
 f 21 11 Palilia. Romæ natalis. *Varro, Ovid. Fest. Plut.*
 alii. Agonia altera. *Ovid.* quæ & Agonalia
 dicuntur.
 g 22 10
 A 23 9 Vinalia Priora Jovi & Veneri. *Ovid. Plut. Var-*
plin. Fest.
 b 24 8 Illi destructio.
 c 25 7 Medium Ver. Aries occidit. tempest. signif.
 Ca.

Seu Calendarium Romanum.

337

Canis oritur. Robigalia. *Plin. Fests. Ovid.*

Varro, alii.

- d 26 6 Latinae Feriae in sancto monte. *T. Liv.* Apatu-
 e 27 5 ria etiam hoc mense agebantur, a Venere di-
 cta. Tribus dieb. celebrantur: quidam Pya-
 neptione agi dicunt.
- f 28 4 Floralia. *Plin. Kl. u. Ovid.*
 g 29 3
- A 30 Prid. Kl. Vestae Palatinae. *Ovid.* Hoc mense, ut *Plur.* in *Ra-
 mulo & Probl.* Larentialia, & distinguit a Lau-
 rentialibus, quae mense Decembr. celebrantur.
- M A J U S.
- b 1 K. Maji. Capella oritur. Larib. Praestitib. ara posita. *O-
 vid.* & Bonae Deae sacr. *Macr. Plur. Varr. La-
 rant.* *Ovid.* alii, & Florales Ludi triduo V.
 K. Umbraculorum festum, quae *σχιπεα* dicun-
 tur *Σχιπιδας Pallas.*
- c 2 6 Argestes flare incipit. Hyades oriuntur.
 d 3 5 Centaurus oritur.
 e 4 4
 f 5 3 Lyra oritur.
- g 6 Pr. Non. Scorpius medius occidit.
 A 7 Nonae.
 b 8 8
 c 9 7 Lemuria quae noctu agebantur, & triduo. *Ovid.*
 d 10 6 *Var. Porpb.* Malum nubere, & Luminaria.
 e 11 5 Lemuria. Vet. Kal. Orion. occidit.
 f 12 4 Martis Ultoris. Bifultorem ait *Ovid.* alii post
 Lem. Vet. Kal.
 g 13 3 Plejades oriuntur. Aestatis initium. Lemuria
 V. Kal.
- A 14 Prid. Id. Taurus oritur.
 b 15 Idus. Argeorum simulacra scirpea de ponte in Tibe-
 e 16 17 K. Jun. rim deieciabantur. *Dionys. Euseb. Plur. O-
 d 17 16 vid. Macrob. alii, Et Mercatorum Dies Fe-
 e 18 15 stus. Fests. Ovid.* Mercurium hoc die natum
Martialis ait. Aedes dedic. T. L. & Fer. Jo-
 vi. Vet. Kal.
- f 19 14 Sol in Geminis.
 g 20 13
 A 21 12 Agonia f. Agonalia Jani. *Ovid. Varr.*
 b 22 11 Vejovi. V. Kal. alii superioribus diebus. Canis
 oritur.
- e 23 10 Volcani Feriae V. K. Volcanalis flamen rem div.
 Majae faciebat. *Macrob. Tubilustrium. Varro.*
Ovid. alii X. Kal. V. K. *Ovid.* alii XIII.
- d 24 9 Regifugium alterum. V. Kl. *Ovid.* alii aliter.
 e 25 8 Templum Fortunae Datum. V. K. *Ovid.* Aquila
 oritur.
- f 26 7 Arctophylax occidit.
 g 27 6 Hyades oriuntur.
 A 28 5
 b 29 4
 c 30 3
 d 31 Prid. K.

JUNIUS.

- K Junii. Junonis Moneta aedes. *Macrob.* Bedas. Cassia Dea in Caelio monte. Marti Sacr. extra port. Capenam. Tempestati delubrum. *Ovid.* Fabaria Kal. Marc. Aquila oritur. Hecatombæ hoc mense plures, unde & illi nomen. Anni initium apud Atheniens. vel quod Sol Hecatombæus diceretur.
- f 2 4 Hyades oriuntur, dies pluvius.
 g 3 3 Bellonæ Sacr.
 A 4 Pr. Non. Hercules aedes in Citco.
 h 5 Nonæ. Templum Fidei. Sponsoris Jovis. Dion. alii Sacrum Fidio Semipatri. Vet. Kal. *Ovid.*
 e 6 8 Vestæ Templum.
 d 7 7 Piscatorii Ludii in Camp. Mart. *Ovid. Fests.*
 e 8 6 Mentis templum die. *Ovid.* Vet. Kal. Arctophylax occidit.
 f 9 5 Vestæ. Vet. Kal. *Ovid.* Asini coronantur. Ara Jovis Pistoria.
 g 10 4 Delphin vesperi oritur. Matralia.
 A 11 3 Fortis Fort. Concordiæ aedes. Matris Matutæ.
 b 12 Prid. Id. V. K. *Ovid.*
 c 13 Idus. Jovis invicti. Minusculæ Quinquatrus Minerva. *Varr. Fests. Censorin.*
 d 14 18 K. Ju. Stercus ex Tæle Vestæ defertur. *Fests. Varr. Ovid.* Hyades oriuntur.
 f 16 16 Zephyrus flat. Orion oritur.
 g 17 15 Delphinus totus apparet. Equi & Volsci a Posthumo fugati.
 A 18 14 Sol in Cancro. Minervæ in Aventino. V. K.
 b 19 13 Ophiuchus oritur. Summani Sacrum ad Circum Max. Vet. Kal. *Ovid.*
 c 20 12
 d 21 11
 e 22 10
 f 23 9 Flaminius victus a Poenis. *Ovid.*
 g 24 8 Fortis Fortuna. Vet. K. *Ovid. Varr.*
 A 25 7 Naves Coronatæ per Tiberim convivia ducebant.
 b 26 6 Orionis zona oritur. Solstitium.
 c 27 5 Jovis Statoris & Laris. *Ovid.*
 d 28 4 Quirini templum in colle Quirin. *Ovid. Vet.*
 e 29 3 Kl. III. Kal.
 f 30 Prid. K. Hercules & Musarum. *Ovid.* Populifugia in Junio dies. *Varro.*
- JULIUS.
- g 1 K. Julii. Hoc die apud Rom. fiebant migrationes ex ædibus in alienas aedes; id quod ex *Cicer. Suetonio*, & *Mart.* colligunt docti.
 A 2 6
 b 3 5
 c 4 4
 d 5 3
 e 6 Pr. Non. Capitol. incensum tempore Syllæ.
 f 7 Nonæ. Romulus non apparuit. *Lampr. in Commod. Plus.*
 g 8 Caprotinæ. Juno Caprotina.
 A 9 7 Ancillarum Festum. *Macrob. Plus. Ovid. Varr.*
 b 10 6 Id.
 c 11 5 Ludi Apollinares. *T. Liv. Vet. K. Varr. Livius*

Seu Calendarium Romanum.

230

vius alio loco tertio Non. ait.

- d 12 4 Jul. Cæsar. Natalis, unde mensis, M. Anton.
 e 13 3 consule legem ferente, *Macr.*
 f 14 Prid. Id. Fortunæ Mulieb. Dedic. *Dion. Liv.*
 g 15 Idus. Castoris & Poll. Equites Rom. ab æde Honoris
 in equis in Capit. *Plin. Vet. Kal. Dion.*
 A 16 17 K. A.
 b 17 16 Allienſis Dies Atra. Sera. *Plin. Tacit. XVII.*
 c 18 15 Kal. *Plur. XVI. Kal. in Camillo.*
 d 19 14
 e 20 13
 f 21 12 Mundi natalis. Solinus ex Ægyptiorum sacerdo.
 g 22 11 sententia.
 A 23 10
 b 24 9
 c 25 8 Hoc mense rutilæ canes caniculæ sacrificantur.
 d 26 7 tur. Vide *Festum.*
 e 27 6
 f 28 5 Neptunalia etiam hoc mense. *Vet. Kal. & Varr.*
 g 29 4 ro.
 A 30 3
 b 31 Prid. K.

AUGUSTUS.

- c 1 Kal. Aug. Spei, ad forum olitorium. V. Kal. Consecratio
 templi Martis. *Dion. in histor.* Boedromia ce-
 lebritas hoc mense agebatur, unde & mens-
 is distus. Apollo etiam Boedromius voca-
 tus. *Plut. Paus. Harpocr.* alii. Xerxes victus.
Plur.
 d 2 4 Feriæ quod Cæs. Hisp. citeriorem vicit. *Vet.*
 Kal.
 e 3 3
 f 4 Pr. Non.
 g 5 Nonæ. Saluti in colle Quir. *Vet. K. & Spei.*
 A 6 8
 b 7 7
 c 8 6 Solis Indigetis in colle Quir. V. Kal.
 d 9 5
 e 10 4 Aræ opis & Cereris in Vico Jugario. *Vet. Kal.*
 f 11 3 Herculi Magno Custodi in Circo Flâm. *Vet.*
 g 12 Prid. Id. Kal.
 A 13 Idus. Dianæ Sacra. *Martial.* Currebant in nemus A-
 b 14 19 K. S. ricinum. Item Natalis Augusti. *Porph.* Dies
 c 15 18 Festus Servorum & Ancillarum. *Plur. & Varr.*
 d 16 17 tumno in Loreto majore. V. Kal.
 e 17 16 Portunalia ad Pontem. *Æmil. Vet. Kal. & Varr.*
 Jano ad theat. Marcelli. V. Kal.
 f 18 15 Consualia. *Plur. in Numa, vel seq. die Sabi-*
 narum raptus.
 g 19 14 Augusti mors. *Dion. Hist. Suet.*
 A 20 13 Vinalia Secunda. *Plin.*
 b 21 12 Vinalia Rustica. *Varr. Festus* vero XIV. Kal. idem
 c 22 11 & *Vet. Kal.* Myſteria magna. *Plur. & Liber*
 pater ex urbe in Eleusinem transferebatur.

A P P E N D I X III.

- 340
d 23 10 Volcanalia in Circo Flam. Vet. K.
e 24 9
f 25 8 Opiconsivæ in Capitolio. Vet. Kal. *Varro.*
g 26 7
A 27 6 Volturnalia. *V. K. Varr.* cujus feriæ mense Octobr. Voltumnalia.
b 28 5 Harpocratis festum hoc mense fiebat ab Ægyptiis. *Plur.*
c 29 4 Volcanalia. *Festus.*
d 30 3 Mundus Cereris patet.
e 31 Prid. K. Nat. C. Cæs. Germanici. Vet. K.

S E P T E M B E R.

- f 1 K. Sept. Volcani Tutela Septemb. V. K. Mæmactes Jupiter, & inde mensis. *Harpocr.* & alii.
g 2 4 Augusti Victoria Navalis ex M. Ant. & Cleop.
A 3 3 *Dion.*
b 4 Pr. Non.
e 5 Nonæ.
d 6 8
e 7 7
f 8 6 Hierosolyma a Tito Vespas. capta Josephus.
g 9 5
A 10 4
b 11 3
c 12 Prid. Id.
d 13 Idus. Prætor. Max. Clavum pangit. *T. Liv.* & Capitolii dedic. ab Horatio. *Plur.* T. L. Jovi.
e 14 18 K. O. Vet. Kal.
f 15 17 Ludi. V. Kal. qui Romani & Magni. *Asc. Ped.*
g 16 16 Ludi. Vet. K. Parentatio eorum, qui contra Perfas pugnando occubuerunt. *Plur.*
A 17 15 Ludi. Vet. Kal.
b 18 14 Ludi. Vet. Kal.
c 19 13 Thoth, idest, Mercurio Ægyptii sacrificant. *Plur.*
d 20 12 Romuli Natalis. *Plur.*
e 21 11
f 22 10
g 23 9 Natalis Augusti. *Dion. Hist. Svet.*
A 24 8
b 25 7 Venerij. Vet. Kal.
c 26 6
d 27 5
e 28 4
f 29 3
E 30 Prid. Kal. Epulum Minervæ. V. K. Meditritinalia hoc mense celebrabantur Meditrinæ deæ, quo die primum mustum bibebant. *Fest. Varr.*

O C T O B E R.

- A 1. Kal. Oct. Martis Tutela Octob. Vet. Kal.
b 2 6 Pyanepsia hoc mense celebrantur.
c 3 5
d 4 4 Mundus Cereris patet. *Fest.*

e 5	3	
f 6	Pr. Non.	
g 7	Nonæ.	
A 8	8	Panopfia Apollini. Immo Pyanepfia.
b 9	7	Etesione plectitur.
c 10	6	Ofchophoria, id est, Ramalia celebrantur.
d 11	5	<i>Plut. Suid. Comment. in Nicand.</i>
e 12	4	
f 13	3	
g 14	Prid. Id.	
A 15	Idus.	Mercatores Mercurio. Virgilio Natalis. <i>Martialis.</i>
b 16 17.	K.N.	October equus Marti immolatur. <i>Fest.</i>
c 17	16	
d 18	15	
e 19	14	
f 20	13	
g 21	12	
A 22	11	Chalcea Minervæ solemnitas, vel ut Phanodemus ait, Vulcani. <i>Hyperides. Harpocr.</i>
b 23	10	
c 24	9	
d 25	8	
e 26	7	
f 27	6	
g 28	5	Mysteria minora hoc mense agebantur. <i>Plut. Galenus.</i>
A 29	4	Sacrum hoc mense Libero fiebat. V. R.
b 30	3	Et Vertumni Feriæ. <i>Varr.</i>
c 31	Prid. Kal.	

N O V E M B E R.

d 1	K. Nov.	Hoc mense Jovis epulum celebrabatur. V. R.
e 2	4	Antheferia hoc mense agebantur, quæ & Bacchanalia. <i>Theoph. Suid. Harpocr.</i>
f 3	3	
g 4	Pr. Non.	
A 5	Nonæ.	
b 6	8	
c 7	7	Mundum patere. <i>Fest.</i>
d 8	6	
e 9	5	
f 10	4	Limina Baccho. <i>Thucyd.</i>
g 11	3	Maria clauduntur. <i>Veget. alii, usque in VI. Id. Mart.</i>
A 12	Prid. Id.	Choes. <i>Suid.</i>
b 13	Idus.	Pithægia.
c 14 18	K.D.	Chytra. Alii in Lenæone mense constituunt. <i>Comm. in Hesiod. Harpocr.</i>
d 15	17	Ludi plebeji per hos dies. <i>Suet.</i>
e 16	16	
f 17	15	
g 18	14	
A 19	13	
b 20	12	
c 21	11	
d 22	10	
e 23	9	

f 24	8	Brumalia, quæ & Brumalia Festum Roman. Constant. <i>in re russ.</i>
g 25	7	
A 26	6	
b 27	5	Hic mensis fuit in tutela Dianæ. V. K. & interia fiebant Gallis defossis & Græcis in foro Boario. <i>Plut.</i>
c 28	4	
d 29	3	
e 30	Prid. Kal.	

D E C E M B E R.

f 1	K. Dec.	Fortunæ Muliebris. festum; quoniam hoc die bellum sublatum. Postea translatum in prid. Non. Quintil. <i>Dion. Halic.</i> in VIII. Possidonia a certamine Pallad. & Neptuni.
g 2	4	
A 3	3	
b 4	Pr. Non.	
c 5	Nonæ.	Faunalia. <i>Porphyr.</i>
d 6	8	
e 7	7	
f 8	6	
g 9	5	
A 10	4	
b 11	3	Alcyonii dies.
c 12	Prid.	
d 13	Idus.	
e 14	19 K. Jan.	Brumalia festum hoc mense & Ambrosia. <i>Proclus in Hesiod.</i>
f 15	18	
g 16	17	
A 17	16	Saturnalia incipiunt, & per tres dies durant & quibus adduntur sigillaria, quæ septem dies complent. <i>Macr.</i>
b 18	15	
c 19	14	Opalia & Saturnalia. <i>Macr. Varr.</i>
d 20	13	
e 21	12	Augeronalia Augeronæ deæ. <i>Macr.</i> Herculi & Cereri de mullo. <i>Macr.</i>
f 22	11	Feriz Larib. dicatæ. <i>Macrob.</i> Compitalia Ludi Laribus. <i>Plin.</i>
g 23	10	Feriz Jovis. Laurentinalia vel Laurentinalia. <i>Plut. Varr. Ovid.</i>
A 24	9	Juvenalis Dies VIII. Saturni additus. <i>Suer.</i> unde & Juvenales Ludi.
b 25	8	
c 26	7	
d 27	6	
e 28	5	
f 29	4	
g 30	3	December. Saturno Sacer. <i>Macr.</i>
A 31	Prid.	Tutela vero Vestæ. <i>Vet. Kal.</i>

I N D E X

Reum & Verborum Memorabilium.

A Blecti equites . Pag. 277	Emilius (L.) ex prætura pro-
Abominatio vastatrix a-	consul .
pud Mathæum quid sit. 247	93
Abraham ab Alexandro Imp.	A eneas .
cultus .	3
146	— In Deos relatus .
Accensi milites qui dicti sint. 241	145
Accensi qui fuerint .	A eneatores qui fuerint .
100	248
Accumbendi ratio .	A erarii cura suprema pene
274	Senatum .
Accubabant nobilissimi juve-	30
nes .	— Penes Quæstros .
112	73
Accersa quid fuerit .	A erarii qui fuerint .
200	83
Actei forma ordinaria .	A erarium in æde Saturni .
245	143
Acron Cæninentium rex .	A ere ditutus miles quis dica-
123	tur .
Actiorem postulare quid sit. 104	265
Actus mensura .	A erumnæ propriæ labores Her-
285	culis .
Adamus per Saturam signifi-	A es quando primum signatum.
catus .	315.
142	A esculapius medicinæ Deus. 140
Addico quid prætori significet .	— Epidauri maxime cultus .
67. 207.	<i>ibid.</i>
Addunt auspicia fausta .	— Quomodo pingeretur .
172	18.
A diko: <i>ἡμέραι</i> .	— Per somnium remedia in-
207	diebat .
Admittunt auspicia fausta .	16.
172	A esculus Jovi sacra .
Adolescentes dicti etiam pro-	127. 105
vestæ ætatis viri .	A etas æquestris .
24	21. & seq.
Adoptio quæ fuerit .	— Senatoria .
208	14
Adorationis ritus .	A ethiopes Soli quadrigas albas
189	offerunt .
Adoratio unde dicta .	152
A δρόστειν eadem quæ Neme-	Affectiones animi pro Deabus
sis .	cultæ .
165	163
Adversus læsus .	Afranius comedias togatas
289	scripsit .
Adificare hyberna .	227
249	Agamemnon Mycenar. Rex. 155
Adiles Cereales .	Agmen pilatum .
65	255
Adiles Curules quando & cur	— Quadratum .
creati .	<i>ibid.</i>
64. 65	Agnomen quid fuerit .
Adiles etiam iudices dicti .	252
64	Agon Capitolinus qui fuerit .
— Etiam Prætores .	230.
46	Agonales salii .
Adiles quinquennales .	182
67	Agonalia festum .
Adiles quatuorplex .	205
84	A γοργαίος Mercurius .
Adiles unde dicti .	135
16.	A γοργανόμοι ædiles .
Adilium institutio .	66
16.	A γοργυλος, Dianæ epith. 130.
Adilium munus .	A γοργερα, Dianæ epith. <i>ib.</i>
65	Agrippa (M.) corona rostrata
Aditur qui fuerint .	donatus .
186	261
Ægestus .	A ἰρετή τυραννίς, Dictatura.
2	77.
Ægis scutum Minervæ .	A ἰσυμένητης, Dictator .
118	75
Ægyptiorum sacra Romæ rece-	Ajus Locutius .
pta .	153
166	Ala equitum quæ fuerit .
Emilii (M.) Scæuri theatrum	136
magnificentissimum .	Alabandeoses Romam pro
225	P 4
Emilius (P.) Lepidus Censor	Dca
sub Augusto .	
85	
Emilius (M.) Lepidus Tri-	
umvir .	
91	

- Dea habuerunt. 164
 Ala sociorum. 236
 Alba longa. 2
 Albani reges Syllvii disti. *ib.*
 Album & candidum ut differant. 39. 268
 Albus color gratus. 258
 --- Albus pro homine probus. *ibid.*
 Alcmena Herculis mater. 154
 Alesto Furiae nomen. 150
 Ἀλεξικακοί Θεοί. 163
 Alliciensis dies quis. 207
 Allobroges in Fabiorum clientela. 27
 Allocutio Imperatoris. 248
 Alma cur dicta Ceres. 129
 Alphen pagi origo. 249
 Altare & ara ut differant. 201
 Ἀλφύδες χρυσόπατος, τὸ γὰ παλμάτα. 270
 Ambarvalia sacra quae. 175. 159
 Ambitus crimine quis tenebatur. 111
 Ambulatio genus exercitii militaris. 257
 Ambarvalis hostia. 109
 Amurbium sacrum. *ibid.*
 Ambustum Fabiorum cognomen. 293
 Amici primae, vel secundae admissionis. 95
 Amphitheatra quando primum struata. 218
 Amphora quae fuerit. 283
 Ampliatio in iudiciis publicis. 119. *¶ seq.*
 Amplissimus ordo dictus Senatorius. 20
 Amulius. 2
 Ἀναβαίνειν ampliare. 108
 Anacharsis dictum de athleticis. 314.
 Ἀναστέλλειν, submovere. 101
 Anchises. 2
 Ancilia scuta Marti sacra. 134. 181
 Anclabre, mensa sacra. 195
 Andabatae gladiatores. 212
 Anserona Dea. 153
 Angustielavii Tribuni militum. 219. 271
 Angustus clavus Equitum insignis. 22. 271
 Animadversio Censoria qualis. 82
 Animadvertere listorum vox. 102.
 Annalis dictus Tappulus. 48
 --- lex quae fuerit. *ibid.*
 Annona cura pence adiles. 65
 --- praefectus. 89
 Annulus aureus Equitum insignis. 282
 --- pronobis quis. 186
 Anus a Coss. denominabatur. 53
 --- confusio quis fuerit. 203
 Ἀναχὰς ἡ induciae unde dicitur. 87
 Anquisitio quid fuerit. 218
 Antecorona, vel antrocconium quid. 276
 Antennates victi. 9
 Anteros alter Cupianum. 113
 Ἀνδρογῆρας mensis. *ib.*
 Antepilani qui fuerint. 216
 Antinous consecratus. 157
 Antonii lex de dictatura tollenda. 79
 --- (M.) liberalitas. 283
 Anubis Aegyptiorum Deus. 167
 Ἀορτὴ, locum seu. 242
 Apece signum militare. 247
 Ἀπεψισμένοι, ararii. 83
 Apece quid fuerit. 178
 Apicii luxus. 282
 Apis Aegyptiorum Deus. 167
 Ἀπέλειψις, divortium a parte uxoris. 290
 Apollo unde dictus. 138
 --- accipiter ipsi sacer. 140
 --- Actius. 139
 --- Ἀκροσκόμιος, seu intonsus. 140
 --- Botanice inventor. 139
 --- idem qui Sol seu Phoebus. *ibid.*
 --- Jovis & Latonae F. *ib.*
 --- Laurus ei sacra. 140
 --- Ἀορίαι. 139
 --- Medicinae, artis sagittariae, musicae, poeticae, artis divinatoriae praeses. *ibid.*
 --- Oraclorum praeses. *ib.*
 --- Palatinus. 174. 235
 --- Patateus. 119
 --- Quomodo pingeretur. *ib.*
 --- Προφήτιος. *ibid.*
 --- Augur. *ibid.*
 Apophoreta, munuscula nuptialia. 290
 Apollinares Iudi. 230
 Ἀποτομαίσι Θεοί. 163
 Ἀποτομαί, divortium a parte mariti. 290
 Ἀποφάδες ἡμέραι. 207
 Apotheosis Imp. 155
 Ἀποτροπαίσι Θεοί. 163
 Appellatio & restitutio in integrum ut differant. 109
 Appendi solebant nummi. 280
 Appius cur Caudex dictus. 254
 --- Sacra Herculis ferreis tradidit.

- didit. 183
 Apponere mensuram vox. 275
 Ἀπράκτοι ἡμέραι. 207
 Aprilis mensis Veneri sacer,
 & unde dictus. 132. 203
 Ἀπροσδιόριστος vox quid si-
 gnificet. 224
 Aqua & igni aliquem interdi-
 cere. 116. 119
 Aqua & ignis cur sponsæ ob-
 lata. 289
 Aquila aurea signum milita-
 re. 247
 ---- Jovi sacra. 123
 ---- pro primopilatu. 239
 ---- signum consecrationis. 157
 Ara & altare ut differant. 201
 Aræ a precantibus tactæ. 189
 ---- pro jurejurando. *ibid.*
 Arbitr quis proprie fuerit. 105
 Arbitria, merces funeris. 303
 Arbitri quomodo judicant. 108
 Arborea varix variis Diis sa-
 cre. 195
 Arcadia Deus dictus Pan. 158
 Arcarii gladiatores dederunt.
 217.
 Archigallus præcipuus Cybe-
 les sacerdos. 145. 168
 Archon ἐπώνυμος Athenis. 55
 Arenarii pro gladiatoribus. 219
 Arena pro spectaculo gladiato-
 rio. 218. 219
 Ἄρης, Mars. 133
 Ἀρρηστὰ sacrificia quæ fue-
 rint. 168
 Ἀρρηστοὶ homines straminei
 Saturno immolati. 144
 Argentum quando primum si-
 gnatum. 279
 Aries militaris qual' s. 244. *Ἐ*
leg.
 Aristippi dictum elegans. 219
 Arma proprie sunt, quibus u-
 timur ad regendum. 241
 ---- submittebant gladiatores
 victi. 223
 Armatura exercitii militaris
 genus. 257
 Armilla donam militare. 260
 Arrogationes quæ & quomodo
 factæ. 268
 Arvales fratres. 174. 199
 Aruspices unde dicti. 173
 Aruspicum munus. *ibid.*
 As pro pondere quid. 284
 ---- quid proprie significet. 280
 284.
 Ascanius. 2
 Ἀσβεβίος δίκη, judicium
 majestatis. 211
 Aspergillum. 200
 Assamenta, seu axamenta di-
 cta carmina Salaria. 181
 Ἀστυνόμοι, ædiles. 65
 Asylum quid, & unde dictum. 4
 Atellanæ fabulæ quales. 227
 Ἀθήνη γλαυκῶπις. 128
 Athens maxime culta Miner-
 va. *ibid.*
 Athleticum seu gymnium cer-
 tamen. 21.
 Atilius Calatinus Dictator. 73
 Atinium plebiscitum de tribu.
 pl. 69
 Atri dies. 207
 Atria unde dicta. 147
 Atrium libertatis. 164
 Atropos unde dicta. 150
 Atys Cybeles amans. 145.
 183.
 Audio etiam Sectio dicitur.
 101.
 Auctoramentum merces gla-
 diatorum. 221
 Auctorati gladiatores qui. 16.
 Auctoritas patrum in comitiis.
 29.
 Auctores in incertum comitio-
 rum eventum siccant pa-
 tres. *ibid.*
 Audacia sacra facta. 165
 Avernuncus Deus. 163
 Auguraculum quid fuerit. 172
 Augurales cœnæ pro lautissi-
 mis. 175
 Augures qui & unde dicti. 170
 Augurium ex pullis. 171. 172
 Augurum munus. *ibid.*
 Augustales ludi. 230
 Augusti consilium ad auctori-
 tatem Senatus minuendam.
 16.
 Augustus mensis unde dictus.
 203.
 ---- pantomimos forte inve-
 nit. 229
 Aulæa pro ipsis ludis. 224
 Aulici gladiatores. 222
 Aurata factio Circensis. 212
 Aurea ætas sub Saturno. 143
 Aurelius Cotta tribunus æra-
 rios instituit. 114
 ---- (M) tutelarem prætorum
 instituit. 60
 Aureus nummus qualis. 281
 Aurigæ Circensium. 218
 Auris ima memoria sedes. 103
 Aurora eadem quæ Matuta ma-
 ter. 137
 Aurora Hyperionis & Tethyos.
 filia. 152
 Aurum quando primum signa-
 tum. 279

Auspicia; sine iis nihil publi-
ce geri poterat. 4. 29.
Auspicio suo rem gerebat so-
lus Imperator. 240.
Auspices in nuptiis. 287.
Auxiliares & socii ut differant.
235.
A^ϕροδιτη dicta Venus. 111.
Axamenta sive Assamenta di-
cta carmina Salaria. 181.

B

Bacchæ quæ fuerint. 153.
Bacchanalia sacra. 153.
Bacchus quis & unde dictus. 150.
— ejus comites. 151.
— Cornutus cur fictus. 150.
— Dionysius unde dictus. 150.
ibid.
— Idem qui Nimrodus. 153.
— Lenæus unde dictus. 153.
— Liber, & Liber pater, cur dictus. 153.
— Quomodo pictus. 153.
— Tragedia in ejus hono-
rem peracta. 214.
Balbi theatrum. 223.
Baldus, carceres. 210.
Balbus (Cornelius). 26.
Ballista, machina militaris. 245.
Barritus clamor militaris. 245.
Basilicæ. In iis Centumviri conveniebant. 105.
Batuere, batualia (unde bat-
taille) quid fuerint. 218.
Βαδελυμα της ερημωσης
ap. Matth. quid sit. 247.
Belisarius ex Africa triumphavit. 254.
Bellica columna. 135.
Bellona Dea. 124.
Bellonæ templum. 65.
Bellonarii sacerdotes. 134.
Bellum indicabatur comitiis centuriatis. 35.
Beneficiani Procoll. qui fue-
runt. 96.
Bereynthia dicta Cybele. 144.
Bes, octo unciæ. 284.
Bestiarii qui fuerint. 215.
Bibendi leges quæ fuerint. 279.
Bibuli locus de se & Jul. Ca-
sare. 158.
Biclinium quid fuerit. 175.
Bidental locus fulmine tactus.
172.
Bona, Dea quæ fuerit. 159.

Bononienses in clientela An-
toniorum. 27.
Bona verba dicere. 193.
Βυλη pro loco Senatorum. 227.
Bruti fratres primi publice
gladiatores dant. 216.
Brutus senatum legit. 10. 11.
Buccellatum, panis ibi coctus.
254.
Buccina, signum militare.
248.
Bullam gerebant prætextati.
266.
Bustis Neptuni F. 137.
Bustuarii gladiatores. 207.
Bustum quid fuerit. 166.

C

Cadaveribus damnatorum
quid factum sit. 120.
Cadere dicitur comœdiaz, quæ
non placet. 218.
Caduceus quid fuerit. 136.
C. Cæcilius Claudii Isidori di-
vitiæ. 282.
Cæninenses a Romulo victi. 5.
Cæsariani gladiatores. 222.
Cæstus qui fuerint. 213. &
seq.
Cæsi Imperatoris luxuria. 282.
Calcei nigri senatorum insi-
gne. 14. & seq.
Calcei Romanorum. 274.
Caliga pro militia. 244.
Caligati pro gregariis militi-
bus. 166.
Caligula dictus Imp. Cæsus.
166.
Calones, servi militares. 255.
Calunnia: judicium & poena.
166.
Calunniani quid proprie sit.
107. 109. 111. 166.
Camilli & Camillæ sacerdo-
tum ministri. 185. & seq.
Camillus dictus Mercurius. 135.
— in nuptiis quis. 268.
— (Sp. Furius), primus præ-
tor. 58.
— vox quid noter. 135.
Campus scleratus quis fuerit.
181.
Candidati Principes qui fue-
runt. 75.
— qui fuerint. 30. 168.
Candidatorum officiosissima na-
tio. 40.
Can-

- Candidum & album ut differant . 39
 Canes Dianæ sacri . 130
 Canis laurum comes . 147
 Canis, *justus infelicitissimus* dictus, omisum, sed v. Suet. Aug. 71.
 Cantare ab ovo usque ad mala . 276
 Capi proprie dicebantur Vestales . 184
 Capite censi qui fuerint . 32
 Capitolini ludi qui fuerint . 130
 Capitolium arx omnium nationum . 123. & seq.
 Cappadocia in clientela Catonis . 27
 Caput coenæ . 276
 Carceres dicti ostia Circi . 210
 Carmona, Carmentalia . 205
 Carnifex quis fuerit . 102
 Carolus M. a S. P. Q. R. Imperator factus . 37
 Carptor quis fuerit . 275
 Carvilius (Sp.) Ruga primus divortium fecit . 250
 Cassi & galea ut differant . 242
 Cassius (L.) Longinus quaesivit de incestu Vestalium . 110
 Caste ad Deos erat adendum . 191
 Castor Jovis F. . 185
 Castores dicti Dioscuri . *ibid.*
 Castra hiberna qualia . 249
 Castrorum forma . 250
 Castrorum genera . 249
 Castum Cereris . 129. Isidis . 166
 Catapulta quæ fuerint . 245
 Caterarii gladiatores . 212
 Catom diare quid sit . 182
 Cato quaestor pro pratore in Cyprum missus . 97
 Cato scribarum audaciam reprehendit . 100
 Cato unde dictus . 204
 Catuli dictum de Consulibus . 52
 Cavea pro amphitheatro . 218
 Causa pilei genus . 220
 Celeres dicti Equites & unde . 21
 Censere in senatu quid sit . 19
 Censere quid significet . 80
 Censores quando instituti . *ib.*
 Censuram dignitas . 84
 Censuram munera . 84
 Censuram cur instituta . 34
 Censuram equestris . 23
 Censuram quid fuerit . 31
 Censuram quomodo actus . 81
 Censuram fenatorius . 12
 Censuratio poena militaris . 265.
 Centuria vox quid significet . 215.
 Centuriata comitia a quibus habita . 17
 Centuriata quæ . 31
 Centuriatorum comitorum caussæ . 35. & seq.
 Centuriones, s. ordinum duces . 238
 Centumviralis judicii descriptio . 105
 Cereales ludi qui fuerint . 129
 Ceres quæ, & unde dicta . 129
 Ceres arcana . *ibid.*
 Ceres *Θεσμοφόρος*, legifera . *ib.*
 Ceres pro frugibus . *ibid.*
 Ceres *Πυρφόρος* . *ibid.*
 Χερσονόμων quis . 275
 Chlamys vestis militaris . 272
 Christus ab Alexandro Imp. cultus . 145
 Cibi militares pro vilibus . 259
 Cibum quantum ferrent milites . 254
 Ciceronis consulatus *ἀποδείξις* dictus . 54
 Ciceronis luxus . 283
 Cicero Proconsul Cilicæ . 241
 Circe postea Marica dicta . 137
 Circenses ludi qui fuerint . 209
 Circi maximi descriptio . *ibid.*
 Circuitio castrensis, *ἐφοδία* quæ qualis . 252
 Citatio quæ fuerit . 102
 Civitate donati quomodo nominarentur . 287
 Classes Pop. R. quæ & quot . 37
 Classes *σπουδίας* . 31
 Classici opponuntur his, qui infra classem . 32
 Classeum canere quid sit . 248
 Classis prociecta: h. e. exercitus armatus . 179
 Claudii Marcelli plebeii . 26
 Claudii Regilenses, Pulchri, Neronis patricii . *ibid.*
 Clavi figendi causa dictator creatur . 77
 Clavus in veste quid fuerit . 271
 Clepsidra, mensura horarum, *δεσφ.*
 Cliens quis & unde dictus . 25
 Clitumnus fl. hostias albas dabat . 197. 264.
 Clodius censura vim immittit . 84
 Clodius Ciceronis inimicus . 26
 Clodius pollutorum sacrorum reus . 62. 110.
 Clorho Parcarum una . 142
 Cluacina Venus . 132
 Cluc-

- Cluere idem quod purgare .
ibid.
 Clypeus & scutum ut differant . 242
 Clytemnastra Agamemnonis uxor . 155
 Coactores qui fuerint . 101
 Coemptione contractæ nuptiæ . 286.
 Conandi apud Rom. ratio . 275
 Cognomen quid fuerit . 293
 Cohors proconsulis quid sit . 54
 --- militaris quæ fuerit . 295
 Collisium quid sit . 218
 Collina tribus . 7
 Collis hortulorum campo Martio imminens . 40
 Colonia Ubiorum urbis origo unde . 249
 Columna rostrata quæ . 264
 Comestatio gulonum erat . 277
 Comites Proconsulis . 95
 Comitia a quibus habita . 28
 --- curiata quæ . 29
 --- habere quid sit . 28
 --- Kalata . 30
 --- quæ & unde dicta . 29
 --- tributa a quo habita . 45
 --- tributa quæ . 43
 --- tributa quando habita . 46.
 --- ubi habita . 28
 Comitiales dies qui fuerint . 26, 207.
 Comitatus maximus . 36
 Comitibus tributis præualebat plebs . 45
 --- tributis quid peculiare .
ibid. & seq.
 Comitiorum genera . 28. & seq.
 --- tempus . 41
 --- Comitiorum tributorum causæ . 44
 Comitium . 28
 Comœdiæ definitio . 227
 Comœdia vetus , mediæ & novæ .
ibid.
 Comparare provincias quid sit . 56, 57, 63.
 Comperendinatio , quæ eadem conditio . 107
 --- quemadmodum ab ampliatione differat . 115
 Comperendini dies qui . 208
 Compita Laribus sacra . 147
 Compitalia festa . 147, 206
 Compitalium ludium . 230
 Componere cur aliquando sceleris dicatur . 304
 --- se gladiatorum est . 223
 Compositus pro sepulto . 304.
 Conceptivæ festivæ . 205
 Concilia procerum tyrannidem ambientibus invisâ . 31
 Concilium & comitia ut differant . 28
 Concordia Dea . 164
 Concordiæ virilis templum .
ibid.
 Concubina quæ fuerit . 286
 Condere iustrum quid sit . 35
 Confectione contractæ nuptiæ . 286
 Congius quæ mensura . 284
 Coniectio causæ quid sit . 198
 Consecratio . 197
 Consentes Dii qui fuerint . 122
 Consualia Neptuni festum . 137
 Consuales ludi dicti Circenses . 209
 Consulares legati sub Augusto . 241
 Consulatus duratio . 57
 --- summos bonos . 61, 53
 Consul cur loco infimo acumbere . 275
 Consulere quid significet . 58
 Consules supra Præfectos prætorum .
ibid.
 --- minores iidem qui suffecti . 57
 --- unde dicti . 52
 Consul locus in convivio . 275.
 Consulum alii ordinarii , alii suffecti . 55
 --- insignia . 52
 --- potestas & munus . 51
 Consumere diem in Senatu quid sit . 19
 Consus idem qui Neptunus . 137.
 Contubernales Dii : *σὺνναοί* . 188.
 --- Præsidum . 64
 Contubernium dictæ nuptiarum servorum . 295
 --- in castris quid . 250
 Convenire quando dicatur iudex . 106
 Conversio ad clypeum , ad hastam , ad fræsum quid sit . 242, 243.
 Conviviorum ratio . 275
 Coriolani causa comitia tributa instituta . 44
 Cornelie gentis familia . 291
 Cornelius (P.) Scipio Africanus Æmilianus . 293
 Cornua audaciæ symbolum . 150. & seq.
 --- signum militare . 248
 Corona aurea insignis Regum totius castrensium , sive vallis quæ .

- quæ . 261
 — civica . *ibid.*
 — classica sive rostrata . *ibid.*
 — muralis . *ibid.*
 — navalis . *ibid.*
 — obfionalis quæ . 260
 Corona aurea sine nomine .
 261.
 — sacrificantium quales .
 192.
 Coruncanus (Ti.) primus de
 plebe Pont. Max. 169
 Cothurni tragædorum calcei .
 228.
 Cottabus lusus qualis . 278
 Cottæ lex de tribunis . 71
 Crassa Minerva aliquid face-
 re . 127
 Crassi divitiæ . 282
 Crates machinæ militares . 244
 Crimen regni idem quod per-
 duellionis . 36
 Crustumina tribus . 7
 Crustumini a Romulo victi . 5
 Cr x servile supplicium . 120
 Cuba Dea . 162
 Cubiculum Principis in am-
 phitheatro . 219
 — in circo . 220
 Cubitus mensura quæ . 285
 Cucullus cui usui . 273
 Culeus quæ mensura . 284
 Culter . 194. *in not. (s)* & 195
 Culpa magistra potare quid sit .
 278.
 Camera quid fuerit . 288
 Cunctator dictus Fabius Maxi-
 mus . 293
 Cunei certa aciei forma . 246
 — in amphitheatro quid fue-
 rint . 219
 Cunina Dea . 162
 Cupidines gemini Eros & An-
 teros . 173
 Cupressus arbor funebris . 304
 Curator frumenti populo divi-
 duadi . 89
 Curatores Casæsis qui fuerint .
 98.
 — Kalendarii . 92
 Curatores ludorum . 228
 Curia quæ & unde dicta . 8.
 175.
 Curia comitia . 29
 Curo maximus quis . 275
 — maximus ubi creatus .
 37.
 Curiones qui fuerint . 175
 Curis, Sabinis hasta dicitur . 5
 Currendi in circo ratio . 212
 Currum certamen in Circo .
 217.
 Cursus pedestris certamen qua-
 modo institueretur . 213
 Curules magistratus qui . 47
 Custodes in comitiis . 42
 Cyathus quæ mensura . 283
 Cybebe eadem quæ Cybele . 144
 — unde dicta . *ibid.*
 Cyclopes Vulcani ministri . 138
 — Neptuni filii . 137
 Cymbala in Sacris Cybeles .
 345.

D

Δ *Aimor* bonus Genius :
 146.

- Damius dicta sacra Bonæ
 Deæ . 159. & *seq.*
 Δ *Avaxin* quid fuerit . 303
 Decanus in castris quis . 250
 Decemviri legibus scribendis .
 89. *seq.*
 — sacris faciundis . 173
 — stilitibus iudicandis . 105
 & *seq.*
 Decimatio poena militaris . 265
 Decumana porta castrorum .
 251.
 Decuria Equitum , quæ fue-
 rint . 226
 Decursio genus exercitii mili-
 taris . 257
 Dedicatio templorum qualis
 fuerit . 188
 Deditio quomodo fiebat . 267
 Definire templum quid sit .
 187.
 Defraudare Genium suum . 145
 Desici, derubarari de statu inen-
 tis , unde dictum . 223
 Delatio nominis quomodo fie-
 ret . 113
 Delectus militaris habendi ra-
 tio . 232
 Delia & Delius . 139
 Delphines in Circo . 213
 Delubrum quid & unde di-
 ctum . 189
 Deludere, ludo abire . 221
 Demensum servorum quale
 fuerit . 285
 Denarius nummus . 280
 Denicalia sacra quæ . 308
 Denter Romulus primus pra-
 fecit Urbi . 86
 Depelli gradu quid proprie sita
 223.
 Designati, qui *disti* . 36
 Designator in funere quis . 304
 Detestaciones sacrorum . 30
 Deus

Deus Deorum . . .	121	Dioecesis quid fuerit . . .	80
Diana unde dicta . . .	130	Dionysia Bacchi sacra . . .	138
— A γραιδος . . .	ib.	Dionysii tyranni locus in Æ-	140
Diana A γροτρεα venatrix . . .	ib.	— sculapium . . .	140
— Diva genitralis . . .	ib.	Dionysius unde dictus Bacchus . . .	150.
— Eadem quæ Hecate, seu		Διόσκυροι, Jovis FF. . .	155
Proserpina . . .	131	— illorum templum . . .	150
— Eadem quæ Luna . . .	130	— ius Castoris dictum . . .	156
— Ilithya . . .	ib.	— Ocbalii . . .	155
— Ιοχαιρα . . .	138	— quomodo pingerentur . . .	156.
— Latonia virgo . . .	130	— Σωτηρες cur dicti . . .	ib.
— Noctiluca . . .	138	— Therapæi . . .	155
— Ορεα, ορειλικη . . .	130	Dixæ quæ eadem foris . . .	150
— Parturientibus opem ferit . . .	ibid.	Distributores in comitiis . . .	45
— Πολυμοσε, inultimam-		Discedendi in senatu formu-	30
mia . . .	ibid.	— sionem . . .	17
— Quomodo pingeretur . . .	138	Discoffio . SCtum per discel-	17
— Regina siderum . . .	ibid.	Disciplina militaris partes . . .	257.
— Τοξοτης . . .	ib.	Dissignatores in spectaculis . . .	220.
Dico, quid Prætori significet . . .	63.	Divinatio quale iudicium . . .	143.
Dictator quando creatus . . .	76	Divisores in comitiis . . .	40
— quomodo creatus . . .	77	Divitiarum Rom. specimina . . .	287.
— unde dictus . . .	76	Divortii formula . . .	290
Dictatorum potestas . . .	77	Dius Fidius qui fuerit . . .	154
Dictatura αἰρετη, supranis . . .	ibid.	Doceri διδασκασθαι proprie	
— quando sublata . . .	79	dicuntur fabulæ . . .	237
Dictam pro summo imperio . . .	76.	Δοκιμασαι . . . nummularii . . .	75.
Diei partes apud Rom. quæ . . .	204. & seg.	Domiducus Deus . . .	162
Bierum diversa genera . . .	205	Domitianus Capitolium instau-	
Dies Allienis quæ . . .	208	ravit . . .	174.
— atrii qui fuerint . . .	207	Diachina nummus . . .	287
— comitiales qui fuerint . . .	15. 207.	— pondus . . .	283
— Fasti & Nefasti . . .	207	Drusus pro Deo cultus . . .	157
— intercesi . . .	ibid.	Duceffarii iudices qui fuerint . . .	114.
— Nefasti . . .	ibid.	Duella quale pondus . . .	284.
Diespiter qui idem Dijovis . . .	124.	Duillius (K.) primus trium-	
Disffareatio . . .	286.	phum navalem egit . . .	264
Digiti mensura . . .	285	Duplicarii διδραχμοι οπλι-	
Dignitas quorum proprie fue-		τας qui fuerint . . .	239
rit . . .	45.	Duumviri navales . . .	52.
Dii majorum & minorum gen-			
tium . . .	117		
— Manes qui fuerint . . .	146		
— νεπεγγρατοι, Indi-			
getes . . .	153		
— rustici . . .	157. & seg.		
— selecti qui fuerint . . .	140		
— Semones . . .	157		
Delectus militaris habendi	12-		
tio . . .	232		
Dimachari gladiatores . . .	222		
Dimensum fervorum quantum . . .	239. 285.		

E.

E κλησια λοχιτις	99
— centuriata comitia . . .	37
— Φυλιτις tributa . . .	43.
— Edicta translaticia quæ fuerint . . .	95.
Edi-	

Edictum peremptorium. 197	Εὐκατῶα sacrificia quæ fuerint. 198
perpetuum prætoris. 63	Eumenides dictæ Furia. 150
prætorium quid fuerit. <i>ibid.</i>	Evocati milites qui fuerint. 235
Editor, qui gladiatores dabat. 216	Εὐπατρίδαι, patricii. 28
Edusa, sive Edulia Dea. 162	Euriphæssa Solis mater. 133
Effari templum quid sit. 188	Euripus in circo quis. 210
Εἰσφοδοί, triarii. 245	Eurytheus Mycenarum rex. 154
Εἰσφοδοί, circuitores castrorum. 253	Εὐδύνας ὄφλειν, damnari repetundarum. 110
Εἰσόδια, ἔξόδια, ἔμβολα, Atellanar. genera. 228	Εὐκαπέλευς, Prætor. 65
Εἰρηνοδίκαι, ἐρηνοφύλακες, feciales. 176	Εὐχαρχος, Magister Saliorum. 181
Elatio cadaveris. 305	Exauctoratio quæ fuerit. 166
Eleusinia Cæceris sacra. 129	Exaugurare quid sit. 188
Elogium quid proprie fuerit. 83	Excitare, spectaculorum vox. 220
Emancipare filium quando cogatur pater. 302	Excitant dicuntur sententiam dicturi. 19
Emancipatio quid fuerit. 301	Excubiarum militarium ratio. 252
Εἰμβολαί, Atellanarum genus. 228	Excunear: aliquem quid sit. 210
Ἡμέραι λευκαῖ pro: prosperis. 207	Exequiarum formula. 304
Ἐνταφιαστῆς, ἐνταφιστώλης, libitinarius. 132	Exercitia militaria quæ. 254
Ἐπὸ dicta Bellona. 134	Exercitia Consularis qui fuerint. 237
Ἐπέχειν τὰς γλώσσας, sive linguis. 193	Eximere diem dicendo: quid sit. 19
Ephori Lacedæmonior. similes Tribb. pl. 70	Exitæ & excedere pro vitare. 223
Ἐπιστάται in acie qui sint. 246	Ἐξόδια carmina quæ. 228
Epona, vel Hippona Dea. 163	Exia consilere aruspicum munus. 195
Epulæ sacrificales. 197	Exia reddi proprie dicebantur. <i>ibid.</i>
Epulæ saliares, augurales, pontificales pro lautissimis. 175	Extemplo, vocis origo. <i>ibid.</i> & seq.
Epulæ qui fuerint. <i>ibid.</i>	Extraordinarii equites qui. 237
Equestris census. 22	Extraordinaria porta castrorum, sive Prætoria. 253
ordo Seminarium senatus. 23	Exvernia quæ fuerint. 308
Equites Romi vectigalia conducebant. 23	
Equitum arma. 244	
munus. 22	
18. centuriæ. 21	
tres centuriæ olim. 21	
vendere iubebatur equum, qui ordine movebatur. 23	
Equus Marti sacer. 134	
etiam Neptuno sacer. 117	
Soli immolatus. 152	
Ergolabi qui sint. 82	
Erynnyes dictæ Furia. 150	
Esquilina tribus. 7	
Essedarii gladiatores. 222	
Ἐστιατόριον, curia. 175	
Evander Arcas. 158	
	F
	Abia tribus. 7
	Fabii Luperci. 183
	Fabius (N.) Buteo dictator sine magistro equitum. 70
	dictator senatus legendo. 79
	do. 79
	(Q.) Maximus Verrucosus Prodictator. 77
	turbam forensem in tribus urbanas coniecit. 7
	Celer trib. celerum. 61

- Fabulinus Deus. 162
 Factiones aurigarum in Circo. 179.
 211. & seq.
 Facibus ora perungebant hi-
 striones. 228
 Falsi crimen quid fuerit. 62.
 112.
 Familia & Gens ut differant. 201.
 Familie gladiatorum. 218
 — patricia & plebeja ex ca-
 dem gente. 201
 Fana quæ & unde dicta. 188
 Far cur in sacrificiis adhibere-
 tur. 194
 Fasti dies a fando. 61
 — δικαστικοί, ἐνδίκτοι. 206
 Fatua, vel Fauna Fauni uxor. 199
 Favete linguis, formula sacror. 193.
 Favilla 2. generum. 191. &
 seq.
 Fauni, noctium-ludibria. 199
 Faunus Deus unde dictus. 198
 Febris pro Dea habita. 165
 Februa purgamina. 199
 Februalia sacra quæ fuerint. 198.
 Februare pro Iustrare, purga-
 re. *ibid.*
 Februarius mensis, καὶ Φαγοίος
 203.
 Februarius mensis unde dictus.
 199. 201.
 Feciales qui & unde dicti. 176
 Fecialium munus. *ibid.*
 Felicitas Dea. 154
 Fel in sacris nuptialibus abje-
 ctum. 287
 Fereula in Circo quæ fuerint. 211.
 Ferentarii milites qui dicti
 sunt. 241
 Ferre unde dicta. 203
 Ferrum recipere jubebantur
 gladiatores victi. 224
 Fescennina carmina nuptialia.
 289.
 Fictores in sacris qui fuerint.
 186.
 Fides Dea. 164
 Fideales gladiatores. 212
 Flamen Dialis. 179
 — Martialis. 174. 180
 — Pomonalis. 160. 180
 — Quirinalis. 153. & seq.
 180.
 Flamines Imperatorum. 157.
 180.
 — qui & unde dicti. 178
 — Majores & minores. *ib.*
- Flaminia est domus flaminis
 179.
 Flaminia est uxor flaminis.
 180.
 Flaminii & flaminie qui fue-
 rint. 185
 Flaminium est sacerdotium
 flaminis. 178
 Flavius (Cn.) scriba formulas
 actionum composuit. 104
 Flora florum Dea. 161
 — Gr. Ἰαφύς. *ibid.*
 Florales ludi. 229
 Floralia festum. 161
 Fœderis faciendi ratio. 177
 Forceps cetera aciei forma. 145
 Fori dicti gradus in Circo. 109
 Formula initialis legum. 41
 Formule actionum. 104
 (Formulas v. inter Prover-
 bia.)
 Fors Fortuna. 165
 Fortuna Romæ culta magis
 quam virtus. *ibid.*
 — Mala. *ibid.*
 — Muliebris. *ibid.*
 — Primigenia. *ibid.*
 — Quid plebs: quid pru-
 dentiores per eam intelle-
 xerint. 164
 Fossa Corbulonis, hodie de
 Vlies. 155
 — Drusiana, hodie de
 Tffel. *ibid.*
 Fossa urbiū sancta. 3
 Fratres Arvales qui fuerint.
 174. 199.
 Fulvius (A.) Flaccus dictator
 a populo dictus. 77
 Funebriis ludatio apud Rom.
 205.
 Funibus distincta tribunum lo-
 ca. 45. & seq.
 Funus censorium quale fuerit.
 304.
 — cur tanto studio cura-
 rent veteres. 302. & seq.
 Furca servile supplicium. 120
 Fuscifer servile opprobrium.
ibid.
 Furix, s. Dira quæ fuerint.
 150.
 Furius (Sp.) Camillus pri-
 mus Prætor. 38
 Furta inter milites severe pu-
 nita. 258.
 Fustuarium quæ poena fuerit.
 265.
 Futilla vasa quæ fuerint. 92

G Alea & castis ut differant . 242.
 Galli sacerdotes Cybeles unde dicti . 145. 183
 Ganymedes Jovis pocillator . 123.
 Genius cuique homini adest . 145.
 ----- Natura Deus unde dictus . *ibid.*
 ----- quomodo coleretur . 146
 Gens apud Romanos quid fuerit . 291
 Genua misericordiae sedes . 190
 Gladiatores in honorem Saturni dati . 143
 Gladiatorium quod idem auctoramentum . 221
 ----- spectaculum quale fuerit . 223.
 ----- origo ejus & initia . 216
 Gladiatorum diversa genera . 221. *Or seg.*
 Gladius Hispanicus qualis . 241. *Or seg.*
 ----- quaestiois signum . 60
 Gorgonis caput in clypeo Minervae . 128
 Gracchi lex de provinciis . 93
 Gracchus (C.) senatum auxilium dicitur . 11
 Gratia Veneris comites . 133
 Gratianus Imp. in Deos relatius . 157
 δ Γραμμος, auctor legis . 38
 Gustus, sive gustatio prima pars coenae . 276
 Gymnicum, seu athleticum certamen . 213

H

Hereditas sine sacris quae sit . 30
 Haruga olim dicebatur hostia . 173.
 Hasta fortitudinis symbolum . 5.
 ----- jurisdictionis signum . 60. 106.
 Hasta cuspidis coma sponsa dirempta . 287
 ----- velitares quales . 235
 Hasta pura quae fuerit . 260
 Hecate eadem quae Diana . 131

----- Proserpina . 131. 149
 Hecate Veneficis & trivitis praestit . 149
 ----- Τριδιττις, τριμορφος, τριπροσωπος . *ibid.*
 Hedera Baccho sacra . 152
 Helena Diocleorum soror . 155.
 Hemina quae mensura . 284
 Hercules Jovis & Alcmena Filius . 154.
 ----- ejus sacerdotes Potitii & Pinarii . 155
 ----- Epitrapezium . 279
 ----- Musagetes . 156
 ----- sacrificia humana abolevit . 143
 ----- Sanctus, vel Sanctus patet dictus . 154
 ----- Thebanus . 16.
 ----- Theaurus praestit . *ibid.* *Or seg.*
 Hermae quae fuerint . 136
 Hermathenae, Hermeracrae quae fuerint . 16.
 Hermuli in Circo . 210
 Heroes dicti Indigetes . 153
 Hersilia Romuli uxor Hora dicta . 150
 ----- 1 150
 Hiberna aedificare . 249
 Hiemare sub pellibus . 250
 Hippona, vel Epona Dea . 163.
 Histrones qui & unde dicti . 227.
 ----- infames erant . 238
 Hoc age, sacrorum formula . 195.
 Honor Deus . 163
 ----- publicus quis & quotuplex . 45
 Honorius gladiatores sustulit . 217.
 Hoplomachi gladiatores, antea Samnites . 222
 Hora dicta Hersilia Romuli uxor . 154
 Horae diei . *in notis* . 204
 Horae foribus caeli praesunt . 145
 Horatia tribus . 7
 Horatius Pulvillus Capitolium dedecavit . 124
 Hortia Dea . 162
 Hostia & victima ut differant . 192.
 Hostiae praedanae . *ib.*
 ----- quales esse deberent . 193.
 Hostiae succidanae . 193
 Hostilis facies quid sit in Sacris . 189
 Hostis pro Peregrino . 208
 Hy-

- Hyemenus Deus . 152
 — in nuptiis invocatus . 289.
 Hyperion Solis pater, vel ipse Sol . 152.
- I
- J** Anus a Jano dicta . 141
 Januarius, mensis a Jano dictus . 141. 203.
 Janus anni Deus ab eundo dictus . 140. & seq.
 — vel potius ab Hebr. Janiv . 141.
 — Bifrons . 16.
 — cur primus invocaretur . *ibid.*
 — ejus templum clausum pacis signum . 142.
 — idem cum Noacho . 141.
 — Matutinus pater . 140.
 — Ocnotrius dictus ab *οκνοτιος* . 141.
 — Pater peculiariter dictus . *ibid.*
 — Parolcius & Cluvius . 142.
 — vini usum primus docuit . 141.
 — Quadrifrons . 142.
 Idæa mater dicta Cybele . 144.
 Idus mensium unde dicta . 104.
Ἰεπορρυπνες qui fuerint . 101.
Ἰεπορρυπτοι aruspices . 173.
 Ignis perpetuus Vestæ . 126.
 Ignominia quid proprie . 82. 119.
 Ignominiosa poenæ militares quæ . 265.
 Iliæ Numitoris filia . 2.
 Ilithyia dicta Diana . 130.
 Imagines nobilium in atriis . 147.
 — nobilium quales . 25.
 Immolatio quæ fuerit . 194.
 Imperativæ feriæ quæ fuerint . 201.
 Imperatores in Deos relati . 156. & seq.
 Imperatoris nomen quid significet . 240.
 Imperatoris insigne . *ibid.*
 — appellatio qualis honor . 252.
 Imperatoribus decernebatur supplicatio . 100.
 Imperatoribus visus cultus divinus exhibitus . 177.
 Imperium & potestas ut differant . 45. 94.
 Impetratum esse dicitur, cum factum est augurium . 172.
 Impietatis crimina idem quod Majestatis . 101.
 Impolitæ culpa quæ . 81.
 Inauguratum dicitur, cum factum est augurium . 172. & seq.
 Indigetare est invocare . 157.
 Indigetes Dii qui fuerint . *ibid.*
 Inducite, *εισοχαι*, pro feriis Latinis . 87.
 Indulgere Genio suo . 145.
 Indusium quæ vestis . 278.
 Infrequentes milites qui ducuntur . 265.
 Innominales dies qui fuerint . 208.
 Ino, quæ postea Matuta dicta est . 137.
 Insignia Consulium . 52.
 — Regum . 50.
 — Senatorum . 14.
 Instita quid fuerit . 273.
 Intercisi dies qui fuerint . 207.
 Interpretes in comitiis qui fuerint . 41.
 Interreges qui . 86.
 Intempestiva convivia quæ fuerint contra Salmasium . 177.
 Interula quæ vestis . 271.
 Invita Minerva aliquid facere . 127.
 Inuus unde dictus Pan . 158.
 Io vox triumphalis . 263.
 Iria Junonis ministra . 126.
 — ostentum mortalibus iuxta Hom . *ibid.*
 Iliaci sacerdotes . 166.
 Ius Dea . *ibid.*
 — sæpe cum matre Deorum confunditur . 167.
 Judææ quæstionis qui fuerit . 117.
 — quis proprie fuerit . 106.
 Judices inferorum, *Minos, Rhadamanthus, Eacus*, inferæ ad p . 149.
 Judices quando ex senatu lecti . 20.
 Judicialia popularia quæ fuerint . 117.
 — publica ordinaria, v . 110.
 — extraordinaria . 110.
 — tributis comitiis exercita . 44. & seq.
 Judicii publici ordo . 182.
 Judiciorum privatorum ratio . 103.
 — publicorum ratio . 109. Ju-

Judicium perduellionis ubi a-
ctum. 36
Jugarius Dens. 162
Jugeri quantitas. 285
Julii Caesaris scelus. 58
Julius Caesar comitia cum po-
pulo partitus. 43
Julius mensis unde dictus. 203
Junii mensis unde dictus. *ibid.*
Juno Kalendaris. 204
Cinxia. 125
Divitiis & regnis præ-
sides. *ibid.*
Domiduca. 287
Γαμηλίω. 125
Juga. *ibid.*
Lucina. 125. 170
Materfamilias. 125
Matrimonii præest. 125.
187.
Matrona. 125
Moneta. *ibid.*
Juno profunda dicta Proserpi-
na. 148
puerperarum præses. 125
quæ & unde dicta. *ibid.*
quomodo picta. *ibid.*
Regina. *ibid.*
Ζουγία. *ibid.*
Jupiter Deorum maximus. 122
Capitolinus. 122
Cretensis. 122
Elicius. 123.
Επιτάσιος. *ibid.*
Feretrius. *ibid.*
Fulgurator. 125
Hospitalis. 124
Jupiter infernus, magicus, Sty-
gius dictus Pluto. 148
Lapis. 124
Latialis 86. & seq. 174
Lucetius. 124
Ορθόσιος. 123
Πολιῆχος. *ibid.*
Prodigialis. 163
Quomodo pingeretur. 123
Σκυλοφῆρος. *ibid.*
Stator. *ibid.*
Tarpejus. *ibid.*
Tonans. 125
Τροπαιῆχος. 123
unde dictus. 22.
Σένιος, seu Hospita-
lis. 124
Jurabant mulieres per Junonem
suam, vel heræ. 145
Jurantes, incensam tangebant.
275.
Jurare in litem. 107
per Genium suum, vel
heri, vel Principis. 145

Juratores, *Comitis de reche-*
che. 114. & seq.
pro testibus juratis. 114
Jure vocatur centuriz quæ fue-
rint. 42
Jurisdicchio prætoris explicata.
61.
Jus imaginum. 25
Jusjurandum calumniæ. 107
gladiatorum. 127
Romanorum. 125
Juli dies qui. 203
Justitium. 205
Juvenilis ætas quousque exten-
deretur. 24
Juventa Dea. 205

K

K Alata comitia quæ fue-
rint. 20. 30
Kalende quæ & unde dictæ.
204.
Καλλισπείν, litare. 163
Κενοτάφιος, qui fuerit. 302
Κλοτή των δημοσίων,
peculiaris. 112
Κρεωνομία, visceraatio. 308
Κυρβασία, pileus, sive gal-
lus Salutorum. 182

L

L Abaram quid fuerit. 148
Lac dicebatur vinum in
sacris Bonæ Deæ. 159
Lacerna qualis vestis. 273
Lachesis unde dicta. 150
Læna qualis vestis. 272
Læstrygones Neptuni filii. 137
Læva signa felicia. 171
Lanificium matronis Rom. u-
sitatum. 288
Lanitta qui fuerint. 218
Lapidare. 302
Laquearii gladiatores. 222
Lara, vel Larunda, Larium
mates. 147
Larentalia festa. 175
Lares Deorum patrum, γενε-
θλιοι, κτησίοι, μύχιοι,
ἐρκίοι. 147
Lares qui fuerint. 148
Patrii. 147
pro ipsis ædibus. *ib.*
quomodo culti. *ib.*
unde dicti. *ib.*
Lar pro interiore parte domus.
ibid.

Lar.

- Lartius (T.) Flavus primus**
 dictator. 75
Larium imagunculæ. 147
Laterulum, certa aciei forma. 246
Latinæ ferix quæ fuerint. 86
Latini Juniani qui fuerint. 205. f.
Latinorum commune templum
 Dianæ. 131
Latinus Rex. 2
Latum unde dictum. 142
Latona Dianæ mater. 130
Latonia virgo pro Diana. *ib.*
Latus clavus senatorum insignis. 14. 271
Lavabant veteres ante sacra. 191.
Laudatores in judiciis adhibiti. 115
Laverna Dea. 163
Lavinia Æneæ uxor. 2
Lavinium urbs. *ib.*
Laurum comedebant divinatarii. 140
Laurus Apollini & poetis sacra. *ibid.*
 _____ fascibus addita. 53
Lecti convivales. 275
Lectio senatorum. 11
Lectisternia quæ fuerint. 191
Lectus adversus quis. 289
 _____ funebri. 304
 _____ genialis. 289
Leda Dioscurorum mater. 155
 _____ postea Nemesis dicta. 137
Legare sibi aliquem. 98
Legati Cæsaris pro Consule,
 vel pro Pratore. *ib.*
 _____ Consulares qui fuerint. *ib.*
 _____ militares qui. 241
 _____ ex consularibus. *ib.*
 _____ Proconsulum. 98
Legatio libera quæ fuerit. 99
Leges censoriæ quæ. 81
 _____ 12. tabb. 50
 _____ Horatiae & Hortensiae
 de plebiscitis. 71
 _____ militares quæ. 258
 _____ sumptuariæ. 83
 _____ tabellaris, Gabinia
 Cassia. 41
 _____ tributis comitiis lata. 44.
 _____ Valeriæ populares. 53.
Legio Romana quæ fuerit. 235
Lentuli auguris divitiæ. 282
Levana Dea. 162
Lex Ælia Sentia de libertis.
 266.
 _____ 80.
 _____ Annalis, sive Annatia.
 48.
 _____ annua, editum Prætoris.
 _____ antiqua de tribb. p. creandis. 69
 _____ Ateria de multa. 119
 _____ Boetia de Prætoribus. 59
 _____ Cornelia de ordine magistratibus servando. 49
 _____ Cornelia de postliminio. 303
 _____ Provinciis. 56
 _____ Curiata, *vel* *quos* *Prætoris*. 39
 _____ de Camillo revocando. 30
 _____ de Cicerone revocando. 36
 _____ de imperio magistratibus dando. 30
 _____ Domitia de sacerdotibus creandis. 46
 _____ Fannia. 83
 _____ Horatia de plebiscitis. 71
 _____ de provocatione. 78
 _____ Hortensia de plebiscitis. 71
 _____ Norbana. 295
 _____ Julia de maritandis ordinibus. 52
 _____ rationibus Procos. 56
 _____ Licinia. 83
 _____ L. Julii Cæsaris de civitate Italiæ danda. 37
 _____ Memmia de non accusando eos, qui Reip. causa absissent. 112. *& seq.*
 _____ Porcia de capite civium Rom. 117
 _____ prisca de intervallo magistratuum. 49
 _____ Publilia de minoribus magistratibus tributis comitiis creandis. 30. 44
 _____ Roscia de loco separato Equitum in spectaculo. 22. 230
 _____ Sempronia de capite civium Rom. 16. 117
Lex Sempronia de provinciis. 94.
 _____ Servilia de judicio repetundarum. 114
 _____ socialis quæ est de pecuniis repetundis. 110
 _____ testamentaria eadem quæ de falso. 112
 _____ Trebonia de tribb. p. 68. *& seq.*
 _____ Valeria de provocatione. 36. 53. *& seq.* 77. *& seq.*
Libamina prima. 164
Libare quid sit. *ib.*
Libatio quæ fiebat super mensam. 278
Li

- Libella idem valore, quod
 As. 284
 Liberalia Bacchi festum. 151
 Liber & Liber pater, cur di-
 ctus Bacchus. 150
 Libertas Dea. 164
 Liberti dediticii qui fuerint.
 296.
 Libertinorum nominum ratio.
ibid. & *seq.*
 Libitina pro funere. 132
 --- Venus. *ib.*
 Libitinarius. 132. 303
 Libitinenſis porta in amphitheatro. 214
 Libra Rom. pondus. 284
 --- partes. *ib.*
 Librators qui fuerint. 245
 Libri Sibyllini. 171. & *seq.*
 Liciniae gentis familia. 291
 Lictores cum fascibus & securibus regum inſigne. 50
 --- diverſi a ſervis publicis. 102.
 Limen cur ſponſa non calcaret. 289
 Linea ultima rerum mors. 210
 Linſgera Iſis. 166
 Litabilis hoſtia. 193
 Litare, καλλιερειν, quid ſit. *ib.*
 Litem ſuam facere quid ſit. 109
 Litis contentatio quae fuerit. 107
 Lituus augurum quid fuerit. 171.
 --- Lituus ſignum militare. 248.
 Livius (M.) Drufus ſenatum augere voluit. 11
 Lixae a caloniſibus diverſi. 255
 Loco ii in ſpectaculis qui. 220.
 Δοχαγαί, ordinum duſtores. 238.
 Δοιοδέται μεγάλοι qui fuerint. 75
 Lolliae Paulinae luxus. 282
 Longi familiae gentis Tulliae. 251.
 Lorica hamata. 243
 --- B squamis ferreis. *ibid.*
 Lugerum tribus unde dicta. 6
 Luci dicti a lucendo. 189
 Lucipor ſervi nomen unde. 295.
 Luſta & luſtatores veterum. 214.
 Luſtus. 205. 269. 272. 305. 305
 Lucullea feſtum Cyzicenorum. 66.
 Ludi convivales. 278
 --- gladiatorum. 217
 --- Juvenales. 237
 --- Romanos, ſive Magni. 230.
 --- Seculares. 237
 --- Votivi. *ibid.*
 Ludorum cura ad ædiles ſpectabat. 66
 Ludorum diſiſiones variz. 208. 219.
 Ludus talorum....
 --- teſſerarum... vid. Canis...
 --- Troia quis fuerit. 215
 Luna eadem quae Diana. 130
 --- inter Deos ſelectos. 152
 --- Magicis cantibus eam aſſici credebant. *ibid.*
 --- Noctiluca in Aventino. 153
 Lunula in calceis patriciorum. 274.
 Lupercalia Panis feſtum. 158.
 182.
 Lupercal locus ubi Pan colabatur. 182
 Luperci Fabii, Quintii, Julii. 183.
 Luperci Panis ſacerdotes. 158.
 182.
 Lupus aliquando ſignum militare. 247
 --- Marti ſacer. 134
 Luſtrare pro ambire. 35. 159
 --- pro purgare. 199
 Luſtricus dies quid ſit. 19
 Luſtrum condere quid ſit. 35
 159.
 Luſtrum pro tempore quinquennali. 35
 --- unde dictum, *ib.*

M

- M**Acta hoſtia quae ſit. 194
 Maecenas in ordine quaestri conſenuit. 24
 --- pantomimorum inventor. 219.
 --- Menades unde dicta Bacchae. 151
 Magicis cantibus Lunam aſſici creditum. 152
 Magiſter coenae quis fuerit. 276. & *seq.*
 --- collegii augurum. 170
 --- Curiae quis fuerit. 175
 --- Equitum quis fuerit. 79.
 --- inorum fuit Auguſtus. 85.
 Po-

- Populi dictus Dictator. 76
 Saliorum quis. 181
 Societatis quis. 23
 Magistratus & potestas ut differant. 46
 maiores unde dicti. 47
 qui comitiis centuriatis creati. 35
 qui tributis. 44
 unde dicti. 46
 Magistratum divisio varia. 47
 Magistri collegii qui fuerint. 181
 militum sub Constantino. 38
 Magna mater. 144
 Magni Iudi, sive Romani. 270
 Maia Atlantis filia. 135
 Majera vel Maja Vulcani uxoris. 138
 Maestas Dea Honoris & Reverentiae F. 201
 Nihil aliud est quam dignitas ex imperio & honore. 111
 patria quae fuerit. 707
 penes populum. 27
 Majestatis crimen quid fuerit. 37, 111
 Majus mensis unde dictus. 201
 Mancipare quid proprie sit. 201
 Manipuli militum qui & unde dicti. 216, 247
 Manipulus signum militare. 247
 Mansiones quae fuerint. 249
 Manumissionis species varia. 295
 Marcia festum Syracusanorum. 66
 Marcellorum gens plebeja nobilissima. 201
 Marcipor sive nomen unde. 295
 Marcus Cotiolanus. 43
 (C.) Rutilus primus Censor de plebe. 80
 Dictator de plebe. 77
 unde Censorinus dictus. 84
 Marcia dicta Circe. 137
 Marcia facies quae fiat Ovidio. 288
 Marius primus libertinus miles legi. 233
 Mars belli praeses. 113
 A Rom. praecipue cultus. 134
 ex sola Junone natus. *ibid.*
 Gradivus unde dictus. 133
 quomodo pingetur. 414
 Romuli & Remi pater. *ibid.*
 Orosus Apos. 133
 Ultor. 434
 Unde dictus. 133
 Martiales Iudi. 229
 Mavors etiam dictus. 133
 Martius mensis a Marte dictus. 414
 Mater Deum seu magna. 144
 Maralia Maurae festum. 107
 Matronalia festum. 205
 Matutinae matres, Gr. *Δευροθεα*. 177
 Medimnus quae mensura. 285
 Medusa caput in clypeo Minervae. 228
 Medicinae praesides Apollo & Esculapius. 140
 Medusa unde dictum. 196
 Mexia funus una. 150
 Megalesia festum maris Deorum. 346
 Metalenses, vel Megalesia Iudici. 219
 Mercetia qui postea Portuensis. 137
 Melissus (C.) trabeatarum comediarum inventor. 227
 Mellis inventor Baccus. 151
 Menelaus Helenae maritus. 155
 Mensa Rom. quales. 275
 secundae quae fuerint. 276
 Mensa veteribus sacra. 279
 Mens Dea. 263
 Mens Domitianus. 204
 Germanicus. 203. *Seq.*
 Livius. 201
 Tiberius. *ib.*
 Mephitis Dea. 163
 Mercuriales statuae quae fuerint. 136
 Mercurii F. Pan. 158
 Mercurius unde dictus. 135
 Artium, musices, palastrarum, gymnasiorum, astronomiae praeses. 135
 Deus sermonis. 215
 Furus Deus. *ib.*
 Jovis & Majae F. *ib.*

Κερδαίος, ἐμπολεῖος,	_____	militaris justa & inju-
ἀγοραῖος. <i>ibid.</i>	_____	sta. 266
Κοινὸς Ἐρμῆς. 135	_____	Causaria. <i>ibid.</i>
Δόλιος Ἐρμῆς. 136	_____	Honesta. <i>ibid.</i>
Mercato um & lucri De-	_____	Ignominiosa. <i>ibid.</i>
us. 135	_____	militaris sub Augusto.
Nuncius & Minister Deo-	_____	<i>ibid.</i>
rum. <i>ibid.</i>	_____	Missus dicuntur 7. curricula
Ψυχογὰγός & νεκρό-	_____	Circensia. 212
πομπός. <i>ibid.</i>	_____	Mitra regumentum capitis. 277
Τοιχαρχός. 136	_____	Modius quæ mensura. 285
Quomodo pingeretur. 10.	_____	Mœnianum in Circo quid fue-
Merenda quæ fuerit. 277	_____	rit. 200
Meridiani gladiatoris. 222	_____	Mœtor publicus. 205
Mercedonius mensis interka-	_____	Mors quæ Latinis Parca.
laris. 202	_____	149.
Mercedona Dea. <i>ibid.</i>	_____	Mola falsa in sacrificiis. 194
Μεσέγγυι, sequestres in co-	_____	Monopodia quæ fuerint. 275
mmissis. 40	_____	Moratores, sive tabula qui fue-
Μεσοβασιλεῖς interreges. 85	_____	rint. 108
Meta in Circo quæ fuerint.	_____	More maiorum puniri quid sit.
210.	_____	170.
Metatores qui fuerint. 256	_____	Mors Dea. 162
Metari quid sit. <i>ibid.</i>	_____	Moveri de statu mentis unde
Metellus (L.) primus vena-	_____	distum. 222
tionem dedit. 215	_____	Muliebris diæus Vulcanus. 198
Metellus Scipio censuræ vim	_____	Multam certare quid sit. 118
restituit. 84	_____	Mulcta, s. Damnam, quid o-
Metropolis quid fuerit. 89	_____	lim fuerit. 119
Miles unde dictus. 6	_____	Muliebrum nominum ratio.
Milites ex honestioribus lecti.	_____	204.
272.	_____	Mullei calcei quales. 174
Milliarium Rom. quantum.	_____	Munerarius, Muncerator, qui
285.	_____	gladiatores dabat. 215
Milonis ingens æs alienum.	_____	Munus cui dictum spectaculum
281.	_____	gladiatorum. <i>ibid.</i>
Minus poematis genus. 220	_____	ostendere, pronuncia-
Mina Attica quæ fuerit. 283	_____	re, proponere. 222
Minerva unde dicta. 277	_____	Murcia Dea. 152
Architecturæ præsider.	_____	Muri urbium sancti. 3
128.	_____	Musarum dux He cules. 154
Armipotens. <i>ibid.</i>	_____	Musarum nomina. 128
Bellorum Dea. <i>ibid.</i>	_____	Mutrare quid sit. 229
e Jovis cerebro nata.	_____	Mythica dicta sacra Bonæ
127.	_____	Dea. 259
Lanificii & olea in-	_____	
ventrix. 118	_____	
Patria. 127	_____	
Quadrigas & bigas in-	_____	
venit. 118	_____	
quomodo pingeretur.	_____	
<i>ibid.</i>	_____	
Sapientia & artium	_____	
præses. 127	_____	
Ministeria militum quæ. 212	_____	
Minotaurus aliquando signum	_____	
militare. 247	_____	
Mirmillones gladiatorum ge-	_____	
nus. 222	_____	
Missio gladiatorum & rudis ut	_____	
differant. 224	_____	

N

Nænia cantilena funebris.	_____
305.	_____
Dea. 152	_____
Narratio exercitii militaris ge-	_____
nus. 167	_____
Natio Dea. 162	_____
_____ officiosissima candida-	_____
torum. 40	_____
Naves caudicaræ quæ fuerint.	_____
264.	_____
Naumachia qualis fuerit. 216	_____
Νεκροδάπτης, libitinarius,	_____
332.	_____

- Nefastis dies, ἀδικοί, ἀπρακ-
 ται, ἀπεφράδες. 207
 — dies aliquando pro infan-
 tibus ponuntur. *ibid.*
 Nemesia antea Lada dicta. 137
 — Dea. 145
 Neptunus quis & unde dictus.
 135.
 — ejus festum Consualia 137
 — Eunostigeus & Σεισιχθων
 cur dictus. *ib.*
 — Equitandi artem invenit.
ibid.
 — Idem qui Confus. *ib.*
 Neptunus quomodo pingere-
 tur. *ib.*
 — Terræ motuum causa.
ibid.
 Nicostrata verum nomen Car-
 mentis. 205
 Niger color ingratus. 258
 — pro homine improbo, *ibid.*
 Nixii Dii. 162
 Nobiles apud Roman. qui fue-
 rint. 25
 Noctua Minervæ sacra. 128
 Nolan gestabant rei, cum ad
 supplicium ducerentur. 170
 Nomenclatores qui fuerint. 30
 Nomen tribus pro agnomine
 reliquis additum. 7
 Nominum apud Rom. ratio. 7
 292.
 Νόμος, Φρατρικός, lex cu-
 rriata. 29
 Nonæ mensium unde dictæ.
 204.
 Notarum, s. singularum litterarum
 explicationes vide in
 Appendice I. p. 300. *seqq.*
 & in hoc Indice sub Tit.
Proverbia.
 Notæ mortuorum. 121
 Novendialia sacrificia. 155. &
seq. 206.
 Novendialia sacra quædam su-
 nebria. 308
 Nubentibus præerat Juno. 125
 Nuces in nuptiis cur sparsæ.
 289.
 Numera Senatuum, formula in-
 tercedendi. 16
 Numitor Alba Rex. 2
 Nummo festertio aliquid addi-
 cere quid sit. 281
 Nummularii qui fuerint. 75
 Nummus absolute pro aureo.
 281.
 — aureus qualis. *ib.*
 — κατ' ἐξοχήν nummus
 festertius. *ibid.*
- Nundinæ quæ & unde dictæ.
 37. 207
 Nuptiæ quot modis contractæ.
 266.
 Nymphæ Bacchi comites. 211
 Νυμφευταί, νυμφαλωγοί,
 πασανυμφί. 268
- O** Brunciare quid sit. 38
 Obsecrationes gravi tempo-
 re fiebant. 191
 Obsecrationes, sive supplica-
 tiones προσοδοί. *ibid.*
 Oflavia gens. 262
 October mensis aliquando Li-
 vius dictus. 203
 Officium consulare quid. 56
 — Nuptiale. 288
 Οἰωνισταί, Οἰωνοπόλοι,
 Augures. 179
 Osci decus pro præstanti ath-
 leta. 214
 Oleum cur μαρίας Φάρμακον
 dixerit Apacharis. *ib.*
 Olympias & Iustrum ut disse-
 rant. 35
 Ominatis male verbis abstine-
 bant veti. 194
 Opera militum quæ. 254
 Οἰματολόγοι, Nomenclat-
 tores. 49
 Opertum locus, ubi sacra fie-
 bant Bonæ Deæ. 159
 Oppidum in circo quid fuerit.
 210.
 Ops dea. 144
 Optiones militares quæ fue-
 rint. 238
 Oraculum Delphicum. 139
 Orbona Dea. 162
 Orchestra, locus senatorum in
 spectaculis. 219. & *seq.*
 — quis locus in theatro. 227
 Orcus unde dictus Pluto. 148
 Orido in sententiis in senatu
 rogandis. 17
 — populi Rom. triplex. 71
 Orgia Bacchi sacra unde dicta.
 151.
 — dicta etiam alia sacra.
ibid.
 Ornamenta dicta arma gladi-
 atorum. 222
 Ornatæ provincias quid sit.
 64.
 Orpheus ab Alexandro Imper-
 cultus. 146
 Osci-

Oscines aves quæ fuerint. 171
 Ophis Iſidis frater. 167
 Ova in Circo quid fuerint. 213.
 Ovatio quæ fuerit. 164
 Ovicula unde dictus Fabius Maximus. 293
 Ovis in comitiis quid fuerit. 41.

P

Pacem Deorum exorare. 193
 Pacis templum. 164
 Panula qualis vestis. 273
 Paganalia festum. 205. & seq.
 Palæstra vox quid significet. 214.
 Palatia exercitii militaris genus. 257
 Palatina tribus. 7
 Palatini Iudi. 230
 Pales pabuli Dea. 161
 Pallia, vel Parilia, Romæ natalis. ib.
 Palladium quid fuerit. 127
 Palla vestis muliebris. 273
 Pallas pro oleo. 128
 — unde dicta Minerva. 127
 Palliata comœdiæ, i. e. Græcæ. 227
 Pallor & pavor culti. 165
 Palmus mensura. 285
 Paludamentum vestis imperatoria. 240. 272
 Paludatus proficiscebatur Proconsul. 95
 Pan pastorum Deus. 158
 — Arcadiæ Deus. ib.
 — ejus cultus antiquissimus. ib.
 — Fiftulam invenit. ib.
 — Inuus unde dictus. ib.
 — Lycæus. ib.
 — quid eo significaverint. ib.
 — quomodo pingeretur. ib.
 — Tegeæus. ibid.
 — unde dictus. ib.
 Panisci, qui etiam Fauni. 159
 Panis festum Lupercalia, Sacerdotes Luperci. 158. 182
 Πανσπάρτιος quid fuerit. 214
 Pantheum, hodie Maria rotunda. 188
 Pantomimi quid fuerint. 229
 Papius prætextatus unde dictus. 294
 — Maso primus in monte Albano triumphavit. 264
 Parabata qui fuerint. 213
 Parca unde dicta. 149
 — Jovis & Themidis, vel

solius Noctis filia. ib.
 — Moipææ dicta. ib.
 Paranympi qui fuerint. 287. & seq.
 Παρὰστῆται in acie qui sint. 246.
 Parazonium, sive pugio Tribunorum insigne. 239
 Paria componere quid sit. 222
 Παρὰδος quale carminis genus. 228
 Parochi qui fuerint ap. vet. 175.
 Παρὰφοροι, paranympi. 288
 Parricidarum poena quæ fuerit. 112
 Παρθένοι ἑστῆδες, Virgines Vestales. 184
 Parturientibus opem fert Diana. 130
 Pascito linguam, εὐφραστὴν. 191.
 Passavi urbis origo. 249
 Pater dictus Sylvanus. 160
 — patratu quis fuerit. 177
 Patres cur dicti Senatores. 9
 — Conscripti unde dicti. 12
 Patriæ potestatis effectus. 208
 Patria potestas cur tanta Romana fuerit. 300
 — quæ fuerit. 297
 — quomodo tollatur. 301
 Patriciatus dignitas sub Imperio. 301.
 Patricii & plebeji ut differant. 25. & seq.
 — qui & unde dicti. 9
 Patroni & clientes. 76
 Pavo signum consecrationis Augustarum. 157
 Pavor & pallor culti. 165
 Paulus Apostolus a Lyftrænsibus cur Mercurius dictus. 135.
 Pecoris permutatione olim pro pecunia usi. 279
 Pectorale militum. 243
 Peculatus judicium quid fuerit. 111
 Peculium castrense & quasi castrense. 269
 — filiiam, profectitium, adventitium, castrense, & quasi castrense. 269
 Pecunia olim appendi solita. 279.
 — unde dicta. ibid.
 Pægnata in amphitheatris quæ fuerint. 220
 Penates qui fuerint. 146
 — unde dicti. ib.
 — etiam penetrales dicti. ib.

- Θεοὶ πατῶσι, γενέθ-
 λιοι, κτήσιοι, μύχιοι.
 ἔραιοι, 147
 Pendere pro solvere. 289
 Πόνταθλον quid fuerit. 214
 Perduellis quis fuerit. 36
 Perennis Præf. Præf. sub Com-
 modo. 88
 Περιέλλειν pro sepelire. 304
 Perones quales calcei. 274
 Περισχινίσματα in comi-
 tiis. 41
 Permutatio rerum pecunia an-
 tiquior. 279
 Perpetuæ quaestiones quæ fue-
 rint. 61
 Personæ tragicæ quæ. 228
 Pes mensura. 285
 Petere & repetere gladiatorum
 verba. 223
 Phalera & torques ut differant.
 160.
 Philoni (Q. Publilio) primum
 provinc. a prorogata. 93
 Piaculum quid proprie fuerit.
 198.
 Piatrices. 303
 Picas Marti sacer. 134
 Pietas Dea. 167. & seq.
 Pilani, qui etiam Triarii. 235
 Pilei Dioscurorum gestamen.
 135.
 Πίλει τούς λόχους,
 densare cohortes. 255
 Pileus libertatis insigne. 224
 Pilonum descriptio. 243
 Pilum cur *lentum* dictum. *ib.*
 Pilus decimus, pilus primus,
 pro decimo, primo ordine
 triariorum. 228
 Pinarii & Potitii Herculis sa-
 cerdotes. 153. 183
 Pinus Cybele sacra. 145
 Piso quaestor pro prætore in
 Provinciam missus. 97
 Planipedes dicti pantomimi.
 229.
 Plautus comœdiæ datus. 218
 Plebeii ludi. 230
 Plebiscita quæ fuerint. 44
 Plebs vox quid proprie potest.
 24. & seq.
 Plutei machinæ militares. 244
 Pluto inferorum Deus. 148
 — Dis dictus a divitiis. *ib.*
 — quomodo pingeretur. *ib.*
 Plutus, divitiarum Deus. 130
 Podium in amphitheatro quid.
 219.
 Poenæ militares. 265
 Poenæ Mercuriales dicti. 136
 Ποινοὶ θεοὶ Poenates. 146
 Pollentia Dea. 357
 Pollinctor Libitinarii servus.
 372.
 — quis fuerit. 303
 Polluctum quid sit. 255
 Pollutorum factorum quaestio.
 62. 110. 63
 Pollux Jovis F. 155
 Poltroni unde dicti. 234
 Πολύμυθος, multimammia
 Diana. 130
 Pomona, pomorum Dea. 160
 Pomonalis Flamen. *ib.*
 Pompa Circensis quæ fuerit.
 211. 216.
 Pomptina tribus. 8
 Pompejus M. tribunos pl. re-
 stituit. 71
 — Eques R. bis trium-
 phavit. 64
 Pondo vocis vis. 284
 Ponderis cur notent nomina
 moneta. 279
 Ponere mensurarum vox. 275
 Ponticuli in comitiis. 41
 Pontifex Maximus quis. 269
 Pontifices, qui & unde dicti.
 158.
 Pontifices, majores & mino-
 res. 169
 Pontificum munus. *ib.*
 Popæ sacrorum ministri. 186.
 165.
 Popinæ a popis dictæ. 106
 Poplicola unde dictus Vale-
 rius. 53
 Popularia dictus locus populi
 in spectaculis. 210
 Populi vocis significationes di-
 versæ. 24
 Populus Herculi sacra. 155
 Porca facta immolabatur Cy-
 bele. 145
 Porrectus pro mortuo. 303. &
 seq.
 Purpuræ exta quid sit. 105
 Porta castrorum. 251
 — principales. *ib.*
 — urbium sanctæ. 8
 Porta Libitinensis in amphi-
 theatro. 274
 — Sanavivaria an fuerit. *ib.*
 — prætoria, sive extraor-
 dinaria. 254
 Portunus portuum Deus. 137
 — Gr. Παλαίμων. *ib.*
 Posca potus militaris. 200
 Postlimnii jus quale sit. 301
 Postscenium quis locus. 225
 Postulare actionem, sive judi-
 cium. 104
 Postulatici gladiatores. 222
 Postulationes sacrificii genus.
 258.

Postumius, Dictator Castrorum templum struit.	156	Prætorium in castris.	259
Potestas & imperium ut differant.	94	Prætorii legati sub Aug. quæ.	241.
— & magistratus ut differant.	46	Prætorium jus honorarium dictum.	59
Potina, sive Potica Dea.	152	— pro hominibus in Prætorio congregatis.	254
Potitii & Pinarii Herculis sacerdotes.	183	Prætorum insignia.	60
Potus Rom. ordinarius.	277	— numerus. 58. & seq.	
Præcia, s. præclamitator flaminis.	180. 186	Præturæ vilitas tempore Boethii.	64
Præcinctiones in amphitheatro quæ.	219	Prævaricatio quid sit. 115. & seq.	
Præconum Romæ munus.	100	Præstina factio in Circo.	212
Præfectus annonæ.	89	Præcantium habitus.	180
— Ubi amicus Imperatoris dictus.	83	Præstare quid sit.	40. 118
— fabriorum in castris.	255	Priapus Bacchi & Veneris filius.	251
— Ubi ab Aug. institutus.	87	Principatus dignitas.	12
Præfectus Ubi primus Denter Romulus.	86	Princeps cur dictus Imperator.	16.
— Latinarum causa.	16.	Principes militum genus.	235
Præfecti Prætorio ab Augusto instituti.	88	Principia in castris quis locus.	251.
— potestas.	16.	Principium in comitiis quid fuerit.	29
— quando jus dicere coeperint.	16.	Privilegia militum.	265
— quatuor a Constantino instituti.	16.	Procas Sylvius Albanorum Rex.	2
Præfixæ.	303. 305	Processus Consularis quid sit.	56.
Præmia militaria.	260	Processoria quæ fuerint.	210
Prænomen quid fuerit.	293	Proconsulum honores.	56
Præpætes aves quæ fuerint.	171. & seq.	— quot fuerint genera.	62
Prærogativa centuria quæ fuerit.	41	Procuratores qui fuerint.	152
— pro signo futuræ voluntatis.	16.	Procurare prodigia quid sit.	198.
Præx & vas ut differant.	118	— proprium augurum verbum.	172
Præfides qui fuerint.	68	Procuratores Cæsaris.	98
Præful Saliorum.	181	— ludorum.	218
Prætextatæ fabulæ quæ.	227	— provinciarum qui fuerint.	68
Prætextati mores, prætextata verba.	259	Prodi dicebantur Interreges.	85
Prætextatus unde dictus Papius.	294	Prodicere diem quid sit.	118
Prætor collega Coss.	58	Proditator Fabius Maximus.	77.
— fiscalis.	60	Prodigialis Jupiter.	198
— maximus dictus Dictator.	76	Profani a sacris ablegabantur.	191.
— peregrinus de repetendis aliquando quasivit.	62	Profecti dies qui.	206
— peregrinus unde dictus.	59.	Proletarii qui fuerint.	32
— primus quando creatus.	58	Proletarius sermo pro vili.	16.
— tutelaris.	60	Προμηθεύς, προμηθεύς quæ.	288
— pro sacerdote.	47	Promotionum militarium ratio.	238
Prætores dicti olim omnes magistratus.	45	Promulgare legem quid proprie sit.	38
— fideicommissarii.	59	Promulsis prima pars cœnæ.	276.
Prætoris munera.	60	Pronuba mulier qualis.	289
		Proprietores & Procoff. ut differant.	97

Prosa & Postverta Dea .	162	modum est .	308
Proscenium quis locus .	225	Extemplo .	195
Prosecare exta quid : proficere , profecta quæ fuerint .	195	Fabula stat , cadit .	218
Proserpina Plutonis uxor .	148	Forum agere .	95
———— eadem Hecate .	149	in Forum venire .	270
Προσόδος , obsecrationes .	191	F. P.	207
Πρωάρης , patronus .	26	Genio indulgere . Genium de- fraudare .	145. & seq.
Πρωάγρια Dianæ Venatrici vota .	130	Hastæ subicere . 101. in nos. (h) .	
Proverbia , Formula ac Notæ . in hoc opusculo explicata .		Hastam cogere .	106
A.	42. 115. 294	Heres ex asse &c.	180
A. A. A. F. F.	75	H. I. V. I.	233
Ab ovo ad mala .	270	Hoc habet .	223
A carceribus ad metas .	210	Illicet .	196. 308
Ad clypeum , ad frenum , ad hastam .	242. & seq.	Imaginum jus .	25
Addixit , admisit avis .	172	In procinctu .	248
Æternum vale &c.	308	Integræ frontis .	116
Alio die .	138	Inter casa & possessa .	195
Ampliare causam .	108	K.	216
Andabatarum more .	222	Lampadem tradere .	138
Annulo aureo donari .	22	Lapillo nigro &c. notare .	268
Annus suus .	40. 57	Latus tegere &c.	223
Antestari .	103	Lupa .	3
Ap.	294	M. M' .	294
Auctoritas Senatus .	19. 70	Majorum gentium .	10. 121
Auctor legis .	38	Mam .	268
C.	42. 115. 294	Mars vigila .	134
Calceos mutare .	15	Mercuriales viri .	136
in Casto esse .	129. 156	Minerva crassa , invita .	127
Classici auctores .	34	Minorum gentium .	10. 121. 153.
Clavus latus , angustus .	271.	N.	208
———— segg. 22. 14.		N. L.	42. 108. 115
Conna Saliaris &c.	175	N. P.	207
Caritum tabula .	83	Nec literas nec natate doctus .	257.
Commentari .	172. 218	Non amplius te moror .	20
Conclamatum est .	303	Non te peto , piscem peto .	222
Conditione tua non utor .	190	Ordo maximus , minor .	20. 23
Conscripti Patres .	11	Os pugilis .	214
Cretata ambitio .	268	Οὐδὲν πρὸς Διόνυσον .	226
D.		Panicus terror .	158
Decuriam emere .	294	Pedibus ire in sententiam .	17
Deponere vino .	100.	Pollicem premere &c.	224
Dictata dare .	303	Pollucere . Pollucibilis . cæna .	155
Diem tollere &c.	218	Prætorium dimittere .	254
Distindere diem .	107	Prætorium Senatus .	24
Digitum tollere .	224	Prætorium Senatus .	12
Diccedere in alia omnia .	17	Prodere flaminem .	178
Dividere sententiam .	18	Promulsdie conficere .	276
Do , dico , addico . 63. 206. & seg.		Propter viam facere .	277
Edere actionem .	104	Punctis omnibus .	42
Effutire . 191. & seg. nor. (u)		Qui hoc censuris &c.	19
Equum traducere .	24	Re-	
Esequias quibus ire com-			

Redire ad togas, ad veitum. 272.
 Regie facere. 51
 Rex ad triarios rediit. 245
 Res prolatae. Res rediere. 207
 Res tuas tibi habe. 270
 Saga fumere. 272
 Scriptum facere. 160
 Sectio, Sector. 101
 Sedere, de iudice. 105
 Sedere in XIV. 22. 220
 Sedere in Senatu &c. 15. 227
 Seta. 264
 Servare de caelo. 172
 Sex. 294
 Sexagenarius de ponte. 41. *in*
not. (b).
 in Simpulo fluctus excitare. 194. *in not. (y).*
 S. P. Q. R. 24
 S. T. L. 308
 Subhastare. *not. in not. (h).*
 S. V. V. discedit Quirites. 101
 T. 70
 Θ. 195. *in not. (d).*
 Ti. 294
 Tabernaculum capere. 171
 ad Tubicines mittere. 305
 Vadari &c. 104
 Vasa conelamantur &c. 255
 Ubi tu Cajus, ego Caja. 288
 Venire sub corona. 263
 Ver Sacrum. 190. *in not. (*)*
 Versis gladiis. 223
 Veto. 70
 Videant COSS. ne quid R. P.
 detrimenti capiat. 54
 Videtur fecisse. 108. 116
 Vir virum legit 249. *in not. (*)*
 Vite donari. 238
 Umbræ. 275
 Vortumnis natus iniquis. 160
 U. R. 41
 Zonam solvere. 287
 Provinciae non recte dicuntur
 federari Belgii civitates. 93
 Provincia pro quovis munere. 92.
 — quæ proprie dicatur. 75.
 Provinciarum imperium penes
 Coff. 55
 — ordinario ab Augusto
 instituta. 97
 Πρωταις Gr. dicti curiones. 175
 Publica dicta sacra Bonæ Deæ. 160.
 Publicani honorati valde. 23
 Pudicitia Patricia Dea. 364

— plebeja Dea. *ibid.*
 Puerperarum præsens Juno. 125
 Pugilatu nobilit Pollux. 156
 Pugiles qui & unde dicti. 217.
 Pultarii qui fuerint. 172. 186
 Pulpitum quis locus. 227
 Pulvinaria pro templis. 191
 — quæ fuerint. 191.
 Puncta sunt singulorum sen-
 tentiæ. 42
 Purpureus pro candido. 39
 Purpurea factio Ciscensis. 212.
 Πυρροπος dicta Ceres. 139
 Pyra qualis fuerit. 307

Q

Quadrans quid fuerit. 284
 Quadrigatus pro denario. 180.
 Quaestiones dictæ Judicia pu-
 blica. 61
 — perpetuæ quæ fuerint
 110.
 Quaestores fuerunt triplices. 72
 — triennales. 74
 — vel candidati princi-
 pis. 75
 — unde dicti. 72
 — Palatii. 75
 — patricidii qui fuerint.
 110.
 Quaestorium in castris. 250
 Quaestorum origo & numerus.
 72.
 — Provincialium munus. 73
 — Urbanorum munus. *ibid.*
 Quatuordecim gradus equitum.
 22. 210.
 Quatuorviri viales. 75
 Quercus Jovi sacra. 123
 Quietis ædes. 164
 Quinarius nummus qualis. 280.
 & seq.
 Quindecimviri sacris faciundis
 qui fuerint. 173
 Quinquatrus Minervæ festum.
 128.
 Quinquentium quid fuerit. 284
 Quinqueviri mensarii. 92
 — munis turribusque re-
 sciendis. *ibid.*
 Quintana via castrorum. 251
 Quinti Luperci. 383
 Quintus (K.) primus vades
 dedit. 218
 Quirinalia festum. 154
 Quirinalis Flamen qui fuerit.
 153.
 Quirinus unde dictus Romu-
 lus. 26.
 Quirites unde dicti cives Romæ.
 5. 193.
 Q 3 PA-

R

P A D S X O S . l i c t o r .	101
Ramocassium tribus unde dicta .	6
— Ramnes iidem qui Ramnenses .	16.
Rationales Cæsaris qui fuerint .	98
Recuperatores qui fuerint .	104
Redemptores qui fuerint .	81.
<i>& seq.</i>	
Refragantur auspicia infausta .	172.
Regia dicta domus regis sacror .	178.
Regina dicta uxor regis sacror .	177.
Regium imperium consulum .	53.
Regnatum Romæ quamdiu .	50.
Regna vini quæ dicat Horatius .	275
Regum insignia .	30
<i>in</i> <i>u</i> <i>n</i> <i>u</i> <i>n</i> <i>a</i> .	30
Relatio ad Senatam quomodo fieret .	18
Relegati mitior poena quam exulis .	119. <i>& seq.</i>
Religiosi dies a nefastiis distincti .	207
Rem ratam haberi satisfatio .	105.
Repetundarum iudicium quod fuerit .	110
Repotia quæ fuerint .	295
Repudium quid sit .	16.
Restitutio in integrum quæ sit .	159
Retiarii gladiatorum genus .	221.
Rex sacrorum, sive rex sacrificulus quis fuerit .	177
Rhamnusia eadem quæ Nemesis .	165
Rhea quid significatum fuerit .	144.
— magna mater .	16.
— mater Deorum .	16.
— Ops unde dicta .	16.
— quomodo pingetur .	16.
— Sylvia eadem quæ Iulia .	2
Robigus Deus .	163
Robur locus in carcere .	120
Rogatores in comitiis qui fuerint .	42
Rogus quis fuerit .	307
Roma pro Dea .	164
— quando condita .	3
— unde dicta .	3. 5

Romilia tribus .	7
Romulus & Remus conditores Urbis .	3
Rorarii milites qui dicti sint .	241.
Roseus Ottho legem tulit de loco separato equitum in spectaculis .	22
Rostrata columna quæ .	154
Rudiani qui fuerint .	224
Rudis gladiatorum & missio ut differant .	161d.
— gladiatorum quæ .	218
Ruperrus (Christ. Adams) contradicendi studio tenebatur .	58
Ruffata factio in circo .	212
Rustica tribus .	7

S

S A B I N U M B E L L U M .	5
Sacellum quid fuerit .	189
Sacer detestabilis .	70.
Sacerdotes qui comitiis curiatis creati .	34
— tributis comitiis creati .	44
Sacerdotum varia genera .	168
Sacra hæreditaria quæ .	30
Sacramenti militaris formula .	235.
Sacramentum in iudiciis quid fuerit .	107
Sacrificia Deorum inferorum & superiorum ut differant .	197
Sacrificia expiatoria, <i>ἐὐχραι</i> .	168.
& alia quæ fuerint .	168. 197
Sacrificiorum divisiones variae .	198
Sacrorum detestaciones .	30
Sacrofanti fuerunt Tribuni pl .	70.
Sagarii .	272
Sagum vestis militaris .	240. 272
Salii Martis sacerdotes .	114. 181.
Salii Palatini, Collini, & Argonales .	182
Salifubuli & Salii saltatores sacri .	16.
Salutio exercitii militaris genus .	217. <i>& seq.</i>
Salus genus exercitii militaris .	215.
Salvus Julianus edicum perpetuum condidit .	63
Salus Dea .	164
Sannites gladiatores, postea Hoplomachi .	222
Sanavivaria porta amphitheatri .	244
San-	

- Sanctissimus ordo dictus Senatus . 30
 Sangaris nympha . 145. 183
 Saongi ædes . 288
 Sævi Des , legum tabulæ . 81
 Satisfactio iudicatum solvi . 106.
 — rem ratam haberi . *ib.*
 Saturna . 228
 Saturnalia festum quomodo celebraretur . 147
 Saturnus a *saturo* dictus . 143
 — ab Hebræo, *Satar*, *latere* *ibid.*
 — a Jove regno pulsus . *ib.*
 — Gr. *Χρόνος* . *ibid.*
 — idem qui Adamus; vel ut alii, Noachus . *ib.*
 — quid per eum intellexerint . 143
 — quomodo pingeretur . *ib.*
 — temporis Deus . 147
 Satyra poema quale & unde dictum . 228
 Satyri Bacchi comites . 151
 Scala Gemonia . 110
 Scalaria dicta via amphitheatrali . 219
 Scaptia tribus . 45
 Sceleratus campus qui fuerit . 185.
 Scena quid fuerit , & quomplex . 126
 Sceniorum ludorum genera . 223.
 Scipio eburneus Coss. insigne . 53.
 Scipio (P.) fratri suo L. legatus fuit . 240
 Scipio (P. Corn.) privatus cum imperio in Hispaniam missus . 93
 Scortica, penula e pelle . 273
 Scriba magistratum . 100
 Scribarum honestus ordo . *ib.*
 Scriptuarii qui . 23
 Scrupulum quale pondus . 284
 Serosa (Tremellius) unde dictus . 294
 Senta imbricata quæ . 242
 Scutum & carypeus ut differant . *ib.*
 Secutores gladiatorum genus . 217.
 Sedebant ad mensam antiquissimi Rom . 274
 Sedere in Equestribus . 22
 Sejanus Præfectura pratorio viam intendit . 88
 Seigneur vox Gallica unde . 10
 Sella curulis eburnea Regum & Consulium insigne . 33
 Sellisterna , v. solisterna quæ sint . 195
 Sembella quale pondus . 284
 Sementinae feriæ . 206
 Semones Dii unde dicti . 117
 Senatores majorum & minorum gentium . 10
 — pedarii . 14
 — quot adesse deberent , ut Scitum fieri posset . 16
 Senator qui esse posset . 13
 Senatoria aras . 14
 Senatorius census . 11
 Senatorum insignia . 14. 15
 Senatium dimittendi formula . 20
 Senatus a Bruto suppletus . 10. 11
 — a Populo nunquam *Senatus* . 11. & *seq.*
 — a quo habitus . 15
 — auctoritas quomodo a Scro differat . 19. 70
 — consulta ab ædilibus servata in æde Cereris . 66
 — consulta ubi servata . 66
 — consulti in summo discernimine formula . * 54
 — elogium . 20
 — habendi ratio . 15
 — lectio . 11
 — origo & augmentum . 10
 — populique Rom. formula . 24
 — quando habitus . 16
 — quomodo convocatus . 17
 — recensio . 12
 Senatus seminarium ordo equestris . 23
 — sub Principibus in Juvenna populi successit . 21
 — ubi habitus . 15. & *seq.*
 Senatu movere quid sit . 12. 82
 Seneca divitiæ . 282
 Sententia in iudiciis publicis quomodo lata . 115
 Sententiam quomodo pronunciatet Prætor . 116
 September mensis aliquando Tiberius dictus . 203
 Septemviri epulonum qui fuerint . 175
 Septum in comitiis quid fuerit . 41
 Sepelire etiam de combustione dicitur . 307
 Sepulchri locus . 306
 Sepultura quando Rom. in usus . 306
 Sequestres in comitiis qui fuerint . 40
 Serapis Ægyptiorum Deus . 167
 Sexta , cerea / aciei forma . 245
 Sertor Regius auctor juris fecialis . 196
 Servi ap. Rom. militare non poterant . 233
 pro

- pro dominis torque-
 bantur. 114
 Servorum incredibilis multitu-
 do. 296
 — poenæ. 110
 Sertoria neutrius generis quæ.
 281. & seq.
 Sertorius nummus quis. *ibid.*
 Sextius (L.) Sextinus Latera-
 nus primus de plebe *Cof* 57
 Sextula quid. 284
 Sibilis excipiebatur comœdia,
 quæ non placuerat. 228
 Sicilius quale pondus. 284
 Siculi in clientela Marcello-
 rum. 27
 Signa militaria quæ. 247
 — sacra. *ibid.*
 Significari. 238
 Silenus Bacchi comes. 151
 Silicium quid. 308
 Simulacra Deorum propria. 190
 Sinus togæ qualis fuerit. 208
 Siparia, aviata scenica. 225
 Sistrum quid fuerit. 167
 Sitten, *τυμβαύλης* quis. 305
 Socii comœdior. geitamen. 228
 Societates publicanorum. 23
 Socii & auxiliares ut differant.
 235.
 Sociorum militarium divisio.
 250.
 Sodales Augustales, &c. qui
 fuerint. 181
 — s. collegia sacerdotum ac-
 cipiebant Imp. de fundi. 157
 — Titi qui fuerint. 177
 Soleati sæpe homines in Ur-
 be. 274
 Sol inter Deos selectos. 152
 — quomodo pictus. *ibid.*
 Solisternia, v. sellisternia quæ
 sunt. 191
 Solitaria, vel souvetaunia
 quæ. 35
 Sordidum habitum sumebant
 rei. 113. 118
 Sortitio iudicum quomodo fie-
 ret. 113. & seq.
Σάπρ sacrificia quæ fuerint.
 108.
Σάπρες Dei. 163
 Spectare in Equite: pro in
 quatuordecim. 237
 Spectio augurum proprie erat.
 171.
 Spes Dea. 164
 Spina in circo. 210
 Splendor Equitum proprius. 23
 Spolia ædibus affixa. 251
 — Opima quæ. *ibid.*
 Spoliarium quid fuerit. 220
 Spongia Sannitium quid fue-
 rit. 222
 Sponsalia quæ fuerint. 285
 Stadium quæ mensura. 285
 Stare dicitur comœdia, quæ
 placet. 288
 — in statu de gladiato-
 ribus dictum. 223
Στάσιμον quale carmen fue-
 rit. 278
Στάτης nummus unde. Ejus
 valor. 280
 Stati dies qui. 206
 Statilus Taurus primum am-
 phitheatium e lapide stru-
 xit. 219
 Stativa (castra) quæ fuerint. 243
 Stativa feræ quæ. 205
 Stativa ipsæ Dii dictæ. 100
 — quomodo cultæ. *ibid.*
 Stelarina tribus. 8
Στέλλειν, *περιπέλλειν*, &
συπέλλειν pro sepelire. 34
 Stercutius Deus. 163
Στεφανίφ ὄρη dicti Flamines
 178.
 Strilico libros Sibyllinos com-
 busti. 174
 Stipendia quot quisque confi-
 cere deberet. 232
 — undæ dicta. 280
 Stipendiorum militarium ra-
 tio. 258
Στοιχείν in acie quid sit. 245
 Stola matronarum vestis. 269.
 273.
 — pro gravitate matro-
 nari. 273
Στρατηγός, Prætor. 58
 Strena, munuscula iuricio-
 ni missa. 141
 Strenua Dea. 152
 Structor, *πρωτεζκοπός*. 276
 Subconsoles aliquando dicti
 legari. 234
 Subitarii milites. 234
 Subsellia a tribunali ut disse-
 rant. 60
 Subsidia pro triariis. 245
 Subuola quæ vestis. 272
 Suburana tribus. 7
 Succenturiones dicti optiones.
 238.
 Suggestus Principis in amphi-
 teatro. 219
 Sulla Capitolium inſtauravit.
 124.
 — senatum ausit. 11
 — tribunitiam potestatem
 minuit. 72.
Συμβωμοί Dii Contubernia-
 les. 188
Συμ-

Συμμοχίαι, classes. 31
συμμοχίαι Dii Contrubernales. 188.
 Suoventurilia, vel solitavilia quæ. 35. 159
 Supplicationis honos quis. 262
 Supplicatio quid fuerit. 190
 Supplicia apud Rom. qualia fuerint. 119
 — pro supplicatione. 190
 Suppositicii gladiatores. 212
 Supputandi ratio apud Rom. 281.
 Suscipere pulvinaria quid sit. 191.
 Suscitare spectaculorum vox. 210.
 Susceptores, *αυσημερς*. 82
 Sylvanus quis & unde dictus. 160.
 — Augusti quis. *ibid.*
 — pater dictus. *ibid.*
 Sylvi dicti omnes Reges Alban. 2
 Sylvius Postumus *Æνεα F. ib.*
 Synthesis vestis convivalis. 273. 276.
 Syrma pro ipsa tragœdia. 218

T

Tabella iudicum quot & quales. 215
 Tabella pro suffragio. 42
 Tabernariæ comedie. 127
 Tabularium, ubi tabula publicæ custodiuntur. 20
 Tages aruspiciæ auctor. 173
 Talentum quanti fuerit. 283
 Talaffo, vel Talafius cur in nuptiis invocatus. 289
 Talio poena injuriæ. 119
 Talis ludere. *deest.*
 Tanquilus sulus & colus. 288
 Tarpeja virgo. 5
 Tarpejus mons. *ib.*
 Tarquinius Priscus senatum ausit. 10
 Tarentinum tribus a T. Tatius dicta. 6
 Tatus Sabinorum rex. 5. 6
 Taurobolium. 145. *in mor. (a).*
 Ταξιάρχαι, centuriones. 238
 Tela proprie sunt quibus utimur ad petendum. 241
 Τέλειον ἰμάτιον, toga virilis. 259
 Tempestatis ades. 165
 Tempestativa convivium quæ fuerint. 277
 Tempia a Diis incolunt dicebant. 100
 — augusta. 187

Templum auguribus quid fuerit. 16.
 — augurum quid sit. 171
 Templum effari quid sit. 182
 — Honoris. 16
 — quid & unde dictum. 15. *¶ seg. 187.*
 Tenæ in circo quæ. 211
 Tentoria militum qualia. 250
 Terentius (A.) Aisa trib. pl. 50.
 Terminalia festum. 162
 Termini moti poena. *ibid.*
 Terminus Deus. 161
 Teruncius idem quod Quadrans. 284
 Tessera militaris qualis. 252
 Tesserarius quis. *ibid.*
 Testamenta Kalatis comitiis condita. 30
 Testes in iudiciis quales. 124
 Testimonia in iudiciis quæ fuerint. 114
 Testudo militaris duplex. 244
 Tethys Auroræ mater. 152
 Tetradrachmus nummus qualis. 280
 Theatra Apollini & Baccho sacra. 226
 — temporaria. 225
 Theatri partes. 226
 Theatrum Balbi. 225
 — Marcelli. *ibid.*
 — Pompeji. *ibid.*
 — Scauri. *ib.*
 Theñæ in circo quæ. 211
 Θεοφοροί μνηοί, Bellonarii. 134.
 Theauris præest Hercules. 154
 Thia Solis mater. 152
 Threces gladiatorum genus. 121.
 Thuris. *Vide Turis.*
 Θεουσκοποι dicuntur haruspices. 173
 Θυρεός, securum, unde. 242
 Thyrsus Bacchi gestamen. 152
 Thyrsus pro quovis stimulo vel impetu. *ib.*
 Tiberis comitia penitus negligit. 143
 Tibialia non habuerunt veteres. 274
 Tibiennum usus in sacris. 185
 Tirones, tirocinium quid. 269
 Tisiphone furiarum una. 150
 Titanus Saturni frater. 142
 T. littera Scto subscripta quid significet. 70
 Toga propria Romanorum veteris. 268
 — picta, vel palmata quæ. 270
 pra.

- praeterea quorum. 269
 pulla quorum. *ib.*
 pura, libera, Virilis.
ibid.
 sordida quorum. *ib.*
 Togata comœdia. 227
 Togati pro Romanis. 268
 Tollere diem quid sit. 19
 Torques & Phalera ut differant. 260
 Trabea equitum vestis. 23
 quæ & quorum. 270
 Trabeata comœdia. 227
 Tragica scena qualis. 225
 Tragoedia definitio & etymon. 228.
 Tragicorum habitus. *ib.*
 Trajanus 10000. gladiatorum dedit. 217
 Transvectio equitum. 23
 Τραπεζοπολιός quis. 276
 Triarii militum genus. 235
 ad Triarios res redit. Pro-
 verb. 245
 Tribunal editoris in amphitheatro. 219
 in castris. 248
 Prætorum proprium. 60
 Tribunicia potestas in Impi. translata. 71
 Tribuni angusticlavii, *σενί-
 σμοι.* 292
 Comitii. *ib.*
 Laticlavii, *ὁ ἐς βο-
 λείας ἐλπίδα.* *ibid.*
 militum consulari potestate an 8. unquam e-
 ri sint. 91
 militum consulari potestate. *ib.*
 lati & angusticlavii. 271
 qui. 219
 plebis qua occasione instituti. 68
 Rutili, sive Rufuli. 279
 Tribuni Semestres. *ib.*
 voluptatum. 68
 Tribunorum militum munus. 67.
 plebis munus. 69
 Tribunus Celerum quis. 51
 vox quid significet. 57
 Tribus rusticae quæ. 7
 unde dictæ. 5. & seq.
 urbanae quæ. 7
 Tributa comitia quæ fuerint. 43.
 & Vestigalia ut differant. 73
 qua occasione instituta. 43
 Tribu movere aliquem quid. 82.
 Tritium quid fuerit. 275
 Tritundinium quid fuerit. 37
 Tripodium solitimum quid fuerit. 172
 Tritones Neptuni curui juncti. 137
 Trivia Dea. 249
 Triumphalia ornamenta. 254
 Triumphii conditiones. 262
 descriptio. 263
 Triumphus cur opimus dicitur Horatio. 262
 in monte Albano. 264
 navalis quis. *ibid.*
 Triumvirii adibus sacris recitandis. 91
 capitales qui fuerint. 92
 coloniarum deducenda. 92
 monetales. 73
 nocturni. *ib.*
 Reip. constituenda. 91
 senatus legendo. 12
 valerudinis. 75
 Troja ludus quis fuerit. 215
 Τροχόδαιμονες cur dicti auctores tragici. 228
 Tubarum forma. 248
 Tubicinum usus in sacris. 186
 Tubi iustitia dies quis. *ib.*
 Τυμβαύλης, siticæ quis. 305.
 Tumultuarii milites. 234
 Tumultus bello gravior. *ibid.*
 Tunica angusticlavii Equitum insigne. 21
 Angusticlavii quæ. 271
 Tunica laticlavii senatorum insigne. 14. 271
 quæ vestis. 270
 Chiridota & talaris insignis. 271
 Laticlavii quæ. *ib.*
 Palmata. 271
 Recta. *ib.*
 Rubra Prætorio imposta signum pugnae. 249
 Tunicae cui non gestaverint candidati. 39. & seq.
 Turis usus in sacris frequentiss. 199
 Turma equitum quæ fuerit. 235
 Turres militares. 244
 Turris, cetera aciei forma. 245
 Tutulus, s. Apex, insigne Pontificis Max. 170
 Tympana in sacris Cybeles. 145.
 Tyndarus Ledaë maritus. 155
 Typhon Osina interemit. 287

V

VAcuna Dea. 182
 Vadari & vadimonium pro-

- promittere quid sit. 104
 Vale dicendi mortuis formul. 308.
 Valerianus censuram gessit. 85
 Valli castrensis descriptio. 251
 — mascul. gen. *ibid.*
 Vallum facere propria locutio. *ibid.*
 — Severi in Britannia. 255
 Varro (M.) corona rostrata donatus. 261
 Vas & præs ut differant. 218
 Vates, *ἑμυαδός* unus ex Saliis. 181
 Vestigalia ab Equitibus R. conducta. 23
 — & tributa ut differant. 73
 Vespovis quis & unde dictus. 125.
 Velaria in amphitheatris. 220
 Velites militum genus. 241
 — qui fuerint. 235
 Venatio in circo quæ fuerit. 215
 Vendere filium quatenus permiffum. 259
 Veneta factio in Circo. 212
 Ventilare quid proprie sit. 223
 Venus unde dicta. 131
 — *Ἀφροδίτη ἀπό τοῦ ἀφροῦ.* *ib.*
 — Cluacina. 132
 — Erycina. *ibid.*
 — Genitrix. *ib.*
 — Jovis & Diones filia. 131
 — libitina. 132
 — Lubentina. 165
 — Mari orta, unde maritima. 131.
 — Mensis Aprilis ei sacer. 132. *& seq.*
 — Myrtus ei sacra. 132
 — uxor Vulcani. *ib.*
 Verberationis poena. 119
 Veri Imp. convivium sumptuosum. 282
 Vernæ & vernaculi qui fuerint. 295
 Verrucosus unde dictus Fabius Maximus. 295
 Vespæ, sive Vespillones qui fuerint. 187. 303
 Vespasianus Capitolium instauravit. 124
 — cum filio censuram gessit. 85
 Vesta Major & Minor. 126
 — unde dicta. *ib.*
 Vestales etiam licetorem habebant. 185
 Vestalium munus & honores. 184. *& seq.*
 — incestuum poena. 185
 Vestitus Romæ. 268
 Vetera, sive Santen urbs unde. 249
 Vetus Mamutius ancilium faber. 181
 Vexillum. 249
 Vexillum inter dona militaria. 250.
 Vexillarii milites qui dicti. 260.
 Via castrorum directæ & transverse. 246. 251
 Via in acie quales. 245
 Via in amphitheatro scalari dicta. 21
 Viatores qui fuerint. 10
 Vibilia Dea. 16
 Vicarius præfecti prætorio Urbis. 82
 Vicorum præfecti. 7
 Victimæ & hostia ut differant. 162.
 Victimarii qui fuerint. 186
 Victoria Romæ culta. 135
 Victoriatus nummus idem qui Quinarius. 281
 Vigiliarum militarium ratio. 232.
 Vigiuntiviri. 75
 Villa publica. 35
 Villius (M.) Tappulus auctor legis annalis. 48
 Vinculorum genera. 119
 Vindicta manumittere quid sit. 250.
 Vineæ quæ fuerint. 244
 Virgines Vestales. 126. 184
 Virgo Maxima Vestalium vestustissima. 184
 Viri a sacris Bonæ Deæ arcebantur. 159
 Viriplaca Dea. 162
 Virtutes pro Diis cultæ. 163
 Viri Scipio templum struxit. 211.
 Vis publica & privata quid sit. 112.
 Visceratio quid fuerit. 308
 Viscerem gestabant evocant. 235
 Vitis insignis centurionis. 238
 Vivarium quis locus fuerit. 215.
ἑμυαδός, Vates, unus ex Saliis. 181
 Voluptas Dea. 165
 Vomitoria in amphitheatro. 219. 1
 Vortumnus quis & unde dictus. 165
ἑμυαδός, adoptio. 298
 Votiva sacra, seu *εὐχταία*. 192.
 Votivi ludi qui fuerint. 231
 Vo.

Votorum faciendorum ratio.	160.	Vulpes cur in sacro Cereria combusta.	130
Votum sepulchro inscriptum.	108.		
<i>Υποβροί</i> , Consules.	51	X	
Urbanæ tribus quæ.	7		
<i>Υπόροι</i> , pila.	243		
Uitiores qui fuerint.	303	<i>Ξέρος</i> ,	124
Uitrina quid fuerit.	307	Xystum & Xystus quid fue- rint.	214
Uitensilia militum.	214		
Uti rogas, formula in legibus ferendis.	41	Z	
Vulcani festum quomodo cele- bratum.	138	Z Epiphys Flora maritus.	161.
----- montes ardentis.	<i>ib.</i>	<i>Ζεύς κακιούχος</i> .	123
Vulcanus ignis & fabrorum Deus.	<i>ibid.</i>	----- <i>Τροπαιούχος</i> ,	f.
----- Clandus fingitur.	<i>ibid.</i>	----- <i>σινυλοφάρος</i> .	<i>ibid.</i>
----- ejus uxor Maja, vel Majetta.	<i>ibid.</i>	----- <i>Ορθότατος</i> .	<i>ibid.</i>
----- ident Mulciber.	<i>ibid.</i>	----- <i>Επιτάσιος</i> .	<i>ibid.</i>
----- pro igne.	<i>ibid.</i>	<i>Ζυγίτιν</i> in acie quid sit.	245
----- unde dictus.	<i>ibid.</i>		

F I N I S.

Biblioteka Jagiellońska

stdr0021395

790

60

Alma genatrix
Deum.
cara Venus.

~~Handwritten scribbles~~
Lach